هازىرقى زامان ئۇيغۇر يازغۇچىلىرىنىڭ هېكايىلىرىدىن نەمۇنىلەر

خىلۋىتە تىنكى چوغلۇق

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ
خەتتات: ئابلىمىت ئوسمان

خىلۋەتتىكى چوغلۇق

ISBN 978-7-228-16385-4
9 787228 163854
定价:32.00元

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

خىلۋەتتىكى چوغلۇق

(هېكايىلەر)

تۈزگۈچىلەر: ئازاد سۇلتان
ئەنۋەر هوشۇر

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

偏僻地方的茶花：维吾尔文/阿扎提·苏里坦，艾尼瓦尔·吾守尔选编. — 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2012.12（2016.12 重印）
ISBN 978-7-228-16385-4

Ⅰ.①偏 ...Ⅱ.①阿 ...②艾 ...Ⅲ.①短篇小说 — 小说集 — 中国 —当代 — 维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.①I247.7

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2012)第291142号

责任编辑	孜来汗·艾则孜
责任校对	赛娜瓦尔·依布拉音
特约校对	万力·再顿
封面设计	艾克拜尔·沙力
出版发行	新疆人民出版总社 新疆人民出版社
电　　话	0991-2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路348号
邮　　编	830001
印　　刷	乌鲁木齐网典方正多媒体制作有限公司
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230毫米 1/32开本
印　　张	12.625
版　　次	2014年10月第1版
印　　次	2016年12月第2次印刷
印　　数	3001 — 4000
定　　价	32.00 元

مۇندەرىجە

ئانارخان ..... ھېلىمنىياز قادىر 1
قوش مەسچىت ..... مۇھەممەتئېلى زۇنۇن 27
ۋاقىت ئۇنتۇلدۇرالامدۇ ..... قاھار جېلىل 40
يىغىندىكى ئۈيقۇ ..... مەتقاسىم مەتنىياز 70
شاۋۇدۇنباي ..... ئابدۇكېرىم ھاشىم 81
قەبرىگە قويۇلغان گۈللەر ..... ئىدرىس بارات 87
تىمتاس شەھەر ..... خالىدە ئىسرائىل 111
تۆتقۇلاق ..... مۇھەممەت باغراش 153
خىلۋەتتىكى چوغلۇق ..... قاسىم سىدىق 175
خىلۋەتتىكى گۈگۈم ..... ئارسلان تالىپ 191
بۇ، مۇھەببەت ئۈچۈن ئەمەس ..... غەلىبە مۇھەممەت 210
توختى يوقلام ..... تۇردى ئەھمەت 239
ئېچىلماي توزۇغان غۇنچە .... ئابدۇرېشات مۇساجان (مۇراد) 248
تەۋەررۈك ئۈستىرا ..... تۇرسۇنجان مۇھەممەت 255
ئايۇلاق ..... ئەخمەت مۇساق 282
قارا ئۆڭكۇر ..... تۇرسۇن مەخمۇت 295
تۇلۇق ..... ئابلىكىم ھەسەن 315
كۈتۈش ..... باھارگۈل مەمتىمىن (سەرۋى) 327
قۇرۇپ كەتكەن تۆتقۇلاق ..... ئۆمەر ئابدۇللا 345
تارىمدىكى ئاي ..... روزى سوپى ئۇچتېكىن 359

لەيسى بەگ ئوردىدا باش تەيجى ئىدى. ئۇ، پەرىدۇن ۋاڭنىڭ ئورنىنى باسىدىغان ئادەم يوق، ۋاڭلىق ماڭا قالىدۇ، دەپ ئويلاپ تېزرەك خاندىن يارلىق ئېلىپ، جۇڭۋاڭ بولۇشقا ئالدىراۋاتاتتى.

پەرىدۇننىڭ ئانىسى ئاينىگارا پۇجۇڭ ھايات ئىدى. ئۇ، جۇڭۋاڭلىقنىڭ مۇنداق ئوڭايلا باشقا نەسەبنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كېتىشىگە، بولۇپمۇ كىشىلەر «توخچەن بەگ» دەپ مەسخىرە قىلىدىغان لەيسى بەگنىڭ جۇڭۋاڭ بولۇشىغا تېخىمۇ رازى ئەمەس ئىدى. شۇڭا، ئۇمۇ ئوردىدىكى ئۆز يېقىنلىرىنى مەخپىي چاقىرىپ، مەسلىھەت قىلاتتى.

بىر كۈنى ئاينىگارا پۇجۇڭ پەرىدۇنغا سادىق، ئۆزىگە يېقىن بولغان ئاسىم تەيجىنى چاقىرىپ:

— تەيجى بەگ، جۇڭۋاڭ نامزاتى مەسىلىسىدە ئوردىدا نېمە گەپلەر بولۇۋاتىدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— پۇجۇڭ خېنىم، لەيسى تەيجى جۇڭۋاڭ بولۇشقا ئالدىراۋاتىدۇ، ئۇ ئوردا ئەھلىگە: «پەرىدۇن بېگىمنىڭ جۇڭۋاڭلىققا ئولتۇرغۇدەك نەسلى يوق، بۇنىڭغا ھەممىڭلار گۇۋاھ بولىسىلەر» دەۋاتىدۇ، — دېدى ئاسىم تەيجى.

— تەيجى بەگ، ئوغلۇمنىڭ پەرزەنتى يوق دەپ كىم ھۆددە قىلالايدۇ؟ ئەسلىرىدىن چىقمىغايكى، بۇنىڭدىن ئون سەككىز يىل مۇقەددەم، پەرىدۇن بەگ سىلى بىلەن قەشقەرگە سەپەر قىلغانىدا ئاتۇشنىڭ بىر يېزىسىدا چۈشكۈن قىلغان. شۇ چاغدا يۇرت ئەھلى ئىبراھىم ئىسىملىك بىر ئادەمنىڭ قىزىنى ئوغلۇمغا تارتۇق قىلغان. كېيىنكى چاغلاردا: «ئاشۇ ئايال تۇغۇپتۇ» دەپ ئاڭلىغانىدۇق. ئۆز ۋاقتىدا: «بىر كۈنلا نىكاھىغا ئالغان ئايالدىن تۇغۇلغان بالا» دەپ سەل قارىدۇق. مانا ئەمدى كېرەك بولۇۋاتىدۇ، — دېدى ئاينىگارا ھەسرەتلىنىپ.

— ئۇنداق بولسا، بۇ بالىنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلىپ باقساق قانداق؟ — دېدى ئاسىم تەيجى.

— مەنمۇ سىلىنى مۇشۇ ئىش ئۈچۈن مەسلىھەتكە چاقىرغان.

قاراپ تۇرساق، لەيسى جۇڭۇاڭ بولۇپ، بېشىمىزدا ياڭاق چاقىدۇ، نەسەپ ئۇزۇلىدۇ، سىلى ئېغىر كۆرمەي كاھنى ھەمراھ قىلىپ، ئاتۇشقا بېرىپ كەلسىلە قانداق؟

— باش ئۇستىگە، ئەتىلا سەپەر تەييارلىقىنى پۈتكۈزۈپ يولغا چىقاي.

— مەن ۋاڭ شەنسىڭنى چاقىرىپ كېلىپ، پەرىدۇن بەگنىڭ پەرزەنتى بارلىقى توغرىسىدا تۇرپان ئامبال مەھكىمىسىگە ئەرز يازدۇرۇپ بېرەي. شۇ نامە بىلەن مانا بۇ ئون سەر ئالتۇننى ئامبالغا سۇنۇۋېتىپ، مېڭىپ كەتسىلە، بالىنىڭ ئىز - دېرىكى بولغۇچە، ئامبال خانلىققا مەلۇمات يوللاشنى كېچىكتۈرۈپ تۇرساڭ، ئىش ئېنىقلانغۇچە مەسلىھەتلىرىمىز مەخپىي بولسۇن، — دېدى ئاينىگارا.

لەيسى بەگ ئوردا كېڭىشى چاقىردى. كېڭەشكە تەيچىلەر، توپبېشى، دىۋانبېگى، قازىكالان، باشكاھ، ئاينىگارا پۈجۇڭ قاتناشتى. لەيسى بەگ بېيجىڭ خانلىقىغا مەلۇم قىلغان جاپۇ تىزىمىنى ئوقۇپ بولۇپ:

— جۇڭۇاڭىمىز پەرىدۇن بېگىم ۋاپات بولۇپ كۆڭلىمىز سۇندى. يۇرت ئەھلىنى باشقۇرىدىغان ۋاڭ بولمىسا بولمايدۇ. پەرىدۇن بېگىمنىڭ ۋەلىئەھدى بولمىغاندىكىن، ئوردا تەيچىلىرىدىن بىرسىنى جۇڭۇاڭ نامزاتى قىلىپ، خانلىققىتىن يارلىق ئالساق، — دېدى.

لەيسى بەگ تەرەپدارلىرى: «ياخشى گەپ، ئۆيىنىڭ ئىگىسى بولمىسا، ئۆچكىنىڭ ئېتى ئابدۇراخمان» دېگەندەك، ھەممىز ئاغزىغا قارايدىغان ۋاڭ بولمىسا بولامدۇ؟ ۋاڭ نامزاتىغا لەيسى تەيجى بېگىم تازا باب كېلىدۇ» دېيىشتى. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان ئاينىگارا پۈجۇڭ قاتتىق غەزەپلەندى، شۇڭا كېڭەش ئەھلىگە:

— لۇكچۇن ۋاڭلىقى خانلىقىنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن يەتتە ئەۋلادتىن بۇيان داۋاملىشىپ كېلىۋاتىدۇ، نەسەبنى ئۇزۇپ، جۇڭۇاڭ بولۇشقا تولا ئالدىراپ كېتىشىمىسىلە، مەن خۇدانىڭ نا-

مى بىلەن ئېيتىمەنكى، بىئەجەل ئۆلگەن ئوغلۇمنىڭ پەرزەنتى بار، ــ دېدى.

كېچەش ئەھلى بۇ گەپتىن ھەيران بولۇشتى. ئاينىگارا پۇجۇڭ ياشىنىپ قالغاچقا، لەيسى بەگنىڭ سۆزلىرىگە غەزەپلەنگەنلىكىدىن، بىردىن چىرايلىرى تاتىرىپ كەتتى. ئوردا كېنىزەكلىرى ئۇنى يۆلەپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى. كېچەش پاتىپاراقلاشتى. لەيسى بەگكە قارشى تۇرغۇچىلارمۇ مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ چىقىپ كېتىشتى. لەيسى تەيجى بەگ، ھېمىت كاھ قاتارلىق بىر نەچچە كىشى قالدى. ئۇ باشقىلاردىن:

ــ ئاسىم تەيجى بۇگۇنكى كېچەشكە كەلمىدىغۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئۆيدىكىلەر «تۇنۇگۈن چىقىپ كەتكەن» دېيىشىدۇ، بىر يەرگە كەتكەنمىكىن، ــ دەپ جاۋاب قىلىشتى ئولتۇرغانلار.

لەيسى بەگ بىر ھەپىنى سەزگەندەك:

ــ پەرىدۇن بەگنىڭ «بالىسى بار» دېگەن گەپ يالغان، جاپۇدا تىزىمى يوق، سىلەر گۇۋاھ بولۇڭلار. مەن ئەتىلا ئامبال مەھكىمىسىگە نامە ئەۋەتەي، ــ دېدى.

باشقىلار قوشۇلۇشتى.

كېچەش بولۇشتىن ئىككى كۈن بۇرۇن ئاسىم تەيجى ئاللىقاچان يولغا چىقىپ بولغانىدى.

* *

ئاسىم تەيجى ئات يەڭگۈشلەپ تېز مېڭىپ، ئون تۆتىنچى كۈنى پېشىن ۋاقتى بىلەن بۇنىڭدىن ئون سەككىز يىل بۇرۇن پەرىدۇن بەگ چۈشكۈن قىلغان مەھەللىگە يېقىنلاشتى.

يېزىنىڭ چېتىدە كالىلار ئوتلاۋاتاتتى. بىر چەتتە پادىچى بالىلار «كۈچ ـ كۈچ» ئويناۋاتاتتى. ئاسىم تەيجى ئاشۇ بالىلاردىن ئىبراھىم ئىسىملىك ئادەمنى سوراپ كۆرمەكچى بولۇپ، ئۇلارغا

يېقىنلاشتى. «كۇچ - كۇچ» ئويناۋاتقان بالىلار ئۆزى تەرەپكە ئاتـ
لىق كېلىۋاتقان بايۇەچچە ئادەمگە تەئەججۇپلەنگەن ھالدا قاراشـ
تى. بالىلار ئىچىدىكى باشقىلاردىن يېشى چوڭراق بىرسى:
— ئويۇنمىزنى ئويناپلى، نېمە كارىمىز؟ — دېدى.
ئاسىم تەيجى ھېلىقى بالىغا سەپسېلىپ قاراپ، پەرىدۇن بەگـ
نىڭ كىچىك ۋاقتىدىكى سىماسىنى كۆرگەندەك بولدى - دە، «مۇشۇمىكىن» دەپ گۇمان قىلدى، بالىلارغا قاراپ:
— ھەي بالىلار، بۇ مەھەللىدە ئىبراھىم ئىسىملىك ئادەم بارمۇ؟ — دەپ سورىدى.
— بار، مانا بۇ ئۇنىڭ نەۋرىسى، — دېيىشتى بالىلار.
ئاسىم تەيجى دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ، ھېلىقى يېشى چوڭراق بالىنى يېنىغا چاقىرىپ:
— ئىسمىڭىز نېمە، بالام؟ — دېدى.
— ئىسمىم مامۇت.
— دادىڭىز، ئاپىڭىز بارمۇ؟
— چوڭ دادام بار، ئاپام ئۆتكەن يىلى قازالاپ كەتتى.
— بىزنى دادىڭىزنىڭ ئالدىغا باشلاپ بارسىڭىز، بىز يىراقـ
تىن مۇھىم ئىش بىلەن كەلدۇق، — دېدى ئاسىم.
مامۇت ئاغىنىلىرىدىن بىرسىگە قاراپ:
— روزى ئاداش، كالىلارغا قاراپ قوي، بۇ كىشىلەرنى ئۆيگە ئاپىرىپ قويۇپلا كېلىمەن، — دېدى.
مامۇت پىيادە ماڭماقچى بولغانىدى، كاھلاردىن بىرسى ئۇنى ئېتىغا مىنگەشتۇرۇۋالدى.
ئىبراھىم بوۋاي قېرىپ كەتكەنىدى. ئاسىم تەيجىنىڭ بۇ يەرگە كېلىشتىكى مەقسىتىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:
— پەرىدۇن بەگ قىزىمنى بىر كۈنلا نىكاھىدا ساقلاپ، بىر ئۇزۇكنى يادنامە قىلىپ قويۇپ كەتكەن. بۇ بالا تۇغۇلغاندىن كېيىن، ۋاڭلىققا مەلۇم قىلايلىمىكىن، دەپ ئويلاشتۇق. لېكىن، «سەن گادايىنى نەدە كۆرگەن» دېسە، لەت بولىمىز، دەپ مەلۇم

قىلمىدۇق. بىر كۈنى خۇدانىڭ رەھمىتى بىلەن ئىزدەپ كېلەر، دەپ ئويلىۋىدۇق. مانا كېلىشىپتىلا، بىچارە قىزىم ئارمان بىلەن قازالاپ كەتتى، روھى بولسىمۇ خۇش بولار، ــ دېدى. ئۇ پەرىدۇن بەگ يادنامە قىلىپ قالدۇرغان شاھانە ئالتۇن ئۈزۈكنى ئىزدەپ تېپىپ ئاسىم تەيجىگە ئۈزارتتى. ئاسىم تەيجى خۇشاللىق بىلەن ئۈزۈكنى قولىغا ئېلىپ:

ــ پەرىدۇن بېگىم نەچچە قېتىم ئۆيلەندى، لېكىن خۇدايىم پەرزەنت ئاتا قىلمىدى، ياقۇپبەگ قەشقەرگە چاقىرتىپ كېلىپ، زىيانكەشلىك قىلدى. ھازىر پەرىدۇن بەگنىڭ ۋەلىئەھدى يوق، دەپ ئوردىدا ۋاڭلىقنى تالىشىۋاتىدۇ. لۇ پۈجۈڭ خېنىم (ئاينە-گارانى دېمەكچى) بىزنى بۇ يەرگە بالىنى تېپىپ كېلىشكە ئەۋەتكەن. خۇداغا شۈكۈر، بالىنى تاپتۇق، كۆڭلىمىز تىندى، ــ دېدى.

ئاسىم تەيجىلەر ئىككى كۈن تۇردى، ئۇلار ئالدىرايتتى. ئىككى كۈن ئىچىدە مامۇتنى بەگزادىدەك كىيىندۇرۇپ، يول تەييارلىقى قىلدى. لېكىن، مامۇت لۈكچۈنگە بېرىشقا ئۇنىمايۋاتقۇ-رۇۋالدى. ئىبراھىم ئاكا:

ــ بالام، مېنىڭ نەچچە كۈنلۈكۈملا قالدى. سەن تەيجى بەگ بىلەن كەتكىن، ئاتاڭنىڭ ئىزىنى باسقىن، ــ دېدى. كۆزىگە ياش ئالغان مامۇت:

ــ مەن تونۇمىغان يەرگە قانداق بارىمەن؟ ھېچ بولمىسا ئاغىنەم روزى بىللە بارسۇن، ــ دېدى.

ئاسىم تەيجى، ئىبراھىم بوۋايلار سۆزلىشىپ، بولغۇسى ۋاڭغا ھەمراھ بولۇپ بېرىشقا روزىنىڭ ئاتا ــ ئانىسىنىمۇ ماقۇل قىلىشتى. مامۇت بىلەن روزىغا مەخسۇس ئات تەييارلاشتى. ئۇلار يولغا چىقماقچى بولغاندا، ئىبراھىم ئاكا مامۇتقا:

ــ بالام مامۇت، خۇدا خالىسا جۇڭۋاڭ بولسەن، ئىشتا ئادىل بول، پۇقراغا زۇلۇم قىلما، ئۆزۈڭدىن چوڭلارنىڭ مەسلىھەتىگە كىر، مەن ياشىنىپ قالدىم، بىللە بېرىشقا يول يىراق، ساڭا ئاق-

يول تىلەپ، خۇداغا تاپشۇردۇم، ــ دەپ دۇئا قىلدى.
ئاسىم تەيجى ئىبراھىم ئاكا بىلەن روزىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا بىرمۇنچە ئالتۇن ـ كۈمۈش قالدۇرۇپ يولغا چىقتى.

2

ئاسىم تەيجى تۇرپانغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن مامۇتنى ئۇ ـ دۇل ئامبال مەھكىمىسىگە باشلاپ كىرىپ، شاھانە يادنامە ئۇزۇك بىلەن ئامبالغا تونۇشتۇرۇپ، ئۇنىڭ پەرىدۇن بەگنىڭ جاپاغا ئې ـ لىنمىغان ئوغلى ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈردى. ئامبال بۇ بالىنى چوقۇم خانلىققا مەلۇم قىلىدىغانلىقىغا ۋەدە بەردى. ئاسىم تەيجى مەھكىمىدىن چىقىپ، كاھلاردىن بىرسىنى ئايىنىگارا لۇ پۇجۇڭغا خەۋەر قىلىشقا ئەۋەتىۋېتىپ، مامۇت، روزىلارنى تۇرپاندا ئىككى كۈن ئويناتتى. ئۇچىنچى كۈنى لۇكچۈنگە قاراپ يولغا چىقتى.
ئايىنىگارا پۇجۇڭ ئاسىم تەيجىلەرنىڭ كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، مەخسۇس مەپە بىلەن كاھلارنىڭ ھەمراھلىقىدا يولغا چىققانىدى. ئۇلار بىجەنتۈردا ئۇچراشتى. ئايىنىگارا مامۇتنى كۆ ـ رۈپ كۆزىگە ياش ئالغان ھالدا:
ــ دادىسىغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىكەن... كەل، بالام، ئاتا ـ ئانا ياخشىلىقىنى كۆرمەي چوڭ بولدۇڭ، مەن سېنىڭ چوڭ ئا ـ ناڭ، مۇشۇ كەڭ زېمىن سېنىڭ، كىچىكىڭدە جاپا تارتقان بولـ ساڭمۇ، ئەمدى ئويناپ كۈل، ساڭا ھېچكىم كىرىپك كۆتۈرۈپ قارىيالمايدۇ، ــ دەپ ئۇنىڭ باش ـ كۆزىنى سىلىدى. ئۇنى مە ـ پىگە ئولتۇرغۇزۇپ ئېلىپ كەتتى.
مامۇت لۇكچۈنگە كېلىپ، ئالتە ئايدىن كېيىن بېيجىڭ خا ـ نىدىن جۇڭۇاڭلىققا يارلىق كەلدى. شۇ كۈنى ئوردىنىڭ يىگىرمە نەچچە مېتىر ئېگىزلىكتىكى ئۆگزىسىدە ناغرا ـ سۇنايى ياڭراپ، شاھانە توي بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن مامۇت «سۇلتان مامۇت»، ئاغىنىسى روزى گەرچە ئەمىلى بولمىسىمۇ «روزى بەگ» دەپ ئا ـ

تالدى.

سۇلتان ماموت ئون سەككىز يېشىدا جۇڭخۇاڭ بولغان بولسىمۇ، نامرات ئائىلىدە ئۆسكەچكە، ئوقۇمىغان، تېخى ساۋاتسىز ئىدى. ئالتە ئايدىن بېرى ئوردا ئاخۇنى ئۇنىڭ بىلەن ھەپلىشىپ، ئۇنى چالا ساۋات دەرىجىسىگە يەتكۈزدى. ئۇ يۇرت سوراشنى تېخى بىلمەيتتى. شۇڭا، مومىسى ئاينىگارا پۇجۇڭ ئۇنىڭغا ئوردا تەرتىپلىرىدىن تارتىپ ئىش بېجىرىشكىچە بولغان ئىشلارنى ئۆگەتتى.

جۇڭخۇاڭلىق يارلىقى كەلگەندىن كېيىن، ئاينىگارا ماموتقا:

— گاڭ بالام، بىرىنچى ئىشلىرى تەيجىلەرنى تەينىلەش، لەيىسى تەيجىنى ئوردىدىن ھەيدەپ، باش تەيجىلىككە ئاسىم تەيجىنى تەينىلىسىلە، يۈرەكلىك بولسىلا، بالام، — دەپ توپىبىشى، دۇاز-بېگىگە تەينىلىنىدىغان ئىسىملىكلەرنى كۆرسىتىپ بەردى...

ماموت ئالتە ئايدىن بېرى ئوردا ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ، يۈرەكى سەل توختىغانىدى. بۇ تاسادىپىي ئامەتتىن خۇشاللانغان ماموت شاھانە كىيىملەر ئىچىدە تەنلىرى قورۇنغاندەك بولۇپ ئاغىنىسى روزغا:

— روزى ئاداش، نەچچە ئاي بۇرۇن پادىچى ئىدۇق، مۇشۇنداق كۈنگە يېتىشىمىز خىيالىڭغا كىرگەنمۇ؟ — دېدى.

— بۇمۇ خۇدانىڭ ئىلتىپاتى، لېكىن ئاشۇ جاپا تارتقان كۈنلەرنى ئونتۇپ قالمىساق بولىدۇ، — دېدى روزى.

ۋاڭ ئوردىسىنىڭ قائىدىسىدە ھەر كۈنى سەھەردە ئوردا ئەمەلدارلىرى قول قوۋۇشتۇرۇپ ۋاڭدىن ئېسەنلىك سورىشاتتى. بۇگۈن سۇلتان ماموتتىن تۇنجى ئېسەنلىك سوراش كۈنى، نېمىشقىدۇر لەيسى تەيجى كۆرۈنمەيتتى.

سۇلتان ماموت ئاينىگارانىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە ۋاڭلىق تەختىدە ئولتۇرۇپ، ئوردا ئەھلىنى يىغىپ تۇنجى يارلىقىنى چۈشۈردى. باش تەيجىلىككە تەينىلەنگەن ئاسىم قاتارلىق يېڭى ۋەزىپىگە بەلگىلەنگەنلەر قول قوۋۇشتۇرۇپ ۋاڭغا قۇللۇق بىلدۈ-

رۇشتى. ئوردا ئاخۇنىنىڭ ياشلامچىلىقى بىلەن ۋاقتا بەخت تىلەپ دۇئا قىلىشتى. ئۇ كۈنى ئوردىدا چوڭ زىياپەت ئۆتكۈزۈلدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ھەر خىل يارلىقلار سۇلتان مامۇت ۋاقتىنىڭ نامى بىلەن چۈشۈرۈلۈپ، ئىشلار يۈرۈشۈپ كەتتى...

مۇشۇ يەردە قىسقىغىنا توختىلىپ، ۋاقتى ئوردىسى ۋە ئۇنىڭغا قاراشلىق باغلارنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتسەك ئارتۇقلۇق قىلماس.

تۆت چاسا شەكىلدىكى ئالتە يۈز مو كېلىدىغان، لۈكچۈن بازىرىنىڭ غەرب تەرىپىگە جايلاشقان ۋاقتى ئوردىسى بەكمۇ ھەشەمەتلىك.

لۈكچۈن بازىرىنىڭ شەرقىي كوچىسىدىن كىرىسىگىز، ئۈدۈل كۆرۈنىدىغان ۋاقتى ئوردىسى قارا چاقسا دەپ ئاتالغان چوڭ دەرۋازا، ئۇنىڭ ئىچىدە ئېرمۇق دەپ ئاتالغان ئىككىنچى ئىشىك، ئۇ يەردىكى ھويلىدىن ئۆتۈپ ئۈچىنچى ئىشىكتىن كىرگەندە دىۋانبېگىنىڭ خانىسى، تۆتىنچى چوڭ ئىشىكتىن ئۆتكەندە تۇپ-بېشىنىڭ خانىسى، بەشىنچى ئىشىكتىن ئۆتكەندە داتاق، ئالتىنچى ئىشىكتىن ئۆتكەندە رەسمىي ئوردىغا چىقىدىغان قىرىق بىر تاش تارتما، قىرىق بىر تاش تارتىلا بىلەن ئوردا تېمى ئارىسىدا ئاسما كۆۋرۈك، ئاسما كۆۋرۈكتىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئىشىكنىڭ ئىككى تەرىپىگە دۇگلەك پەنجىرە قويۇلغان؛ يەردىن يىگىرمە مېتىر كۆتۈرۈپ سېلىنغان ھەشەمەتلىك ئوردا، يىگىرمە مېتىر سوقما تام ئۈستىگە سېلىنغان ئىككى يۈز ئاتمىش ئېغىز ئۆي، توققۇزىنچى ئىشىكتىن كىرگەندە، ئاندىن ۋاقتى بىلەن كۆرۈشكىلى بولىدۇ. ھەشەمەتلىك ۋاقتى ئوردىسى سېغىز توپىنى چاسا شەكىلدە سوقما قىلىپ سوقۇپ چىقىپ، يىگىرمە مېتىرلىك ئۈستىگە ئۆي سېلىنغان، ئىگىلىگەن ئورنى يۈز مو كېلىدۇ.

لۈكچۈن ۋاقتىلىقىغا قاراشلىق تۆت چوڭ باغ بولۇپ، بىرسى، ئوردا كەينىگە جايلاشقان قىرىق بەش مو كۆلىمىدىكى «گۈلباغ»، بۇ خان - ئاغىچىلار ئۈچۈن بىنا قىلىنغان؛ ئىككىنچىسى، لۈكچۈن بازىرىنىڭ ئىككى كىلومېتىر شەرقىدىكى يازلىق ئوردا

سۈپىتىدە پايدىلىنىدىغان يۈز مودىن ئارتۇق كۆلەمگە ئىگە «دۆ-لەتباغ». بۇ باغدا ھەر خىل مېۋىلەر، دەرەخلەر، گۈللەر ئۆستۈ-رۈلۈشتىن باشقا، ھەشەمەتلىك شىپاخانا، ئۆي ـ ئىمارەتلەر بار؛ ئۈچىنچى باغ «چارۋاغ»؛ تۆتىنچى باغ «نەزەرباغ» بولۇپ، بۇلار مەخسۇس مېۋە ئۆستۈرۈش، سەيلە قىلىش ئورنى ئىدى. بۇ باغلارنىڭ كۆلىمىمۇ ئەللىك مودىن كەم ئەمەس ئىدى.

سۇلتان مامۇت جۇڭخۇاخا يارلىقىنى ئالغاندىن كېيىن، تەي-جىلەرنىڭ ھەمراھلىقىدا بىرقانچە كۈن بۇ باغلارنى سەيلە ـ تا-ماشا قىلدى. ئاسىم تەيجى ۋاخغا ياخشى كۆرۈنۈش ئۈچۈن، دۆلەت-باغدا لۈكچۈننىڭ ئەنئەنىۋى ئويۇنلىرىدىن مېلىس ئۇيۇشتۇردى. مېلىسقا چىرايلىق قىز ـ چوكانلارنى چاقىرىپ كەلگەچكىمۇ، بۇ ئويۇن سۇلتان مامۇتقا يېقىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ھەر ھەپتىدە دېگۈدەك دۆلەتباغدا مېلىس ئۇيۇشتۇرىدىغان بولدى ۋە مەخسۇس مېلىس ئۇيۇشتۇرۇشقا مەسئۇل كاھلارنى تەيىن ئەتتى.

مامۇت بوۋىسى ئىبراھىمنىڭ نەسەھەتلىرىنى، پادا باققاندىكى جاپالىرىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ، كەيپ ـ ساپا، ئەيش ـ ئىشرەتكە بېرىلىپ كەتتى. ۋاقىڭ بولۇپ ئۇچ يىلغا يەتمەي تۆت خوتۇن يەڭ-گۈشلىدى. ئۇ مېلىس ئويناتتى، مەست بولغۇچە شاراب ئىچەت-تى. ئەمدى ئۇنىڭ شاھانە كىيىملىرىدىن تېنى قورۇنمايدىغان، ناله ـ پەريادلارغا پىسەنت قىلمايدىغان بولدى. مامۇتنىڭ مۇنچە تېز ئۆزگىرىپ كەتكىنىگە ھەيران بولغان ئاغىنىسى روزى بىر كۈنى خالىي ھالدا مامۇتنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

ـــ مامۇت ئاداش، يۈرتىمىزدا پادا بېقىپ، جىق جاپالارنى تارتقانىدۇق. ئىبراھىم بوۋام بۇ يەرگە ماڭغۇچە نەسىھەتمۇ قىل-غان. راھەتكە ئېرىشكەندە، ئاشۇ جاپالىق كۈنلەرنى ئۇنتۇپ قال-مىساق بولاتتى، ـــ دېدى.

ـــ ھەي روزى، نەدىكى گەپلەرنى قىلىۋاتىسەن!؟ قوي بولۇپ مىڭ يىل ياشىغۇچە، بۆرە بولۇپ بىر كۈن ياشا! ئەمدى مۇنداق بولمىغۇر گەپلەر ئاغزىڭدىن چىقمىسۇن، مەن مۇشۇ زىمىنىنىڭ

پادىشاھىمەن، ــ دېدى گىدىيىپ.
روزى كۆڭلى غەش بولغان ھالدا قول قوۋۇشتۇرۇپ كەينىچە مېڭىپ چىقىپ كەتتى.

3

پىچانىڭ مەلۇم بىر يېرىسىدا نامراتراق دىنىي زات مولا خۇنىڭ ئانارخان ئىسىملىك بىر گۈزەل قىزى بار ئىدى، ئانارخان گۈزەل ھۆسن - جامالى بىلەن يىگىتلەرنى جەلپ قىلاتتى. ئۇنىڭ قۇدۇدۇزدەك قاپقارا بوستان چاچلىرى گويا مەجنۇنتالدەك نازۇك بېلىنى يېپىپ تۇراتتى، ياساپ قويغاندەك ئەگمەچ، سۇرمە رەڭ قېشى، جادۇ كىرپىكلىرى، قاپقارا كېيىك كۆزلىرى، ئېقىپ چۈشكەندەك يارىشىملىق بۇرنى، ئانارداك مەڭىز بىلەن قوشۇلۇپ ئۇنى تولىمۇ گۈزەل كۆرسىتەتتى.
موللاخۇن مەھەللىدىكى بالىلارنى يىغىپ ئوقۇتاتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە جېلىل ئىسىملىك بالىمۇ بار ئىدى. ئانارخان كىچىكىدىن تارتىپ جېلىل بىلەن ئىناق ئۆتەتتى، بۇ كېيىنكى كۈنلەردە ئىككى ياشنى كۆزگە كۆرۈنمەس مۇھەببەت يىپى بىر - بىرىگە باغلىدى. جېلىل موللامدا ئوقۇش بىلەن بىللە ئاتا كەسپى تۆمۇرچىلىك ھۈنىرىنى ئۆگىنىپ، ئۇستا بولدى. ئانارخان دادىسىدا ئوقۇپ، خەت - ساۋاتىنى چىقىرىپ، نەۋايى قاتارلىق شائىرلارنىڭ كىتابلىرىنى ئوقۇپ چۈشىنەلەيدىغان بولدى.
بىر - بىرىگە كۆڭۈل بېرىشكەن جېلىل بىلەن ئانارخان ئۆمۇرلۈك يولداش بولۇشقا ۋەدىمۇ بېرىشىپ، بۇ يولدا ھەرقانداق جاپا - مۇشكۈللەرنى بېڭىشقا تەييارلىنىشقانىدى.
ئانارخان ئون ئالتە ياشقا تولغاندا، مۇشۇ يېزىنى سوراۋاتقان ھېيلىگەر، زالىم ئامىر دوغا ئانارخانغا كۆز سېلىپ، ئوغلىغا ئېلىپ بەرمەكچى بولۇپ، موللاخۇنىڭ ئائىلىسىگە ئەلچى كىر-

گۈزدى.

موللاخۇن ئەر ـ خوتۇن مەسلىھەتلىشىپ، ئامىر دوغىنىڭ بىشەم، قىمارۋاز ئوغلىنى ياراتماي، بىرقانچە قېتىم كىرگەن ئەلچىلەرنى ئۆزرە ئېيتىپ قايتۇردى. بۇنىڭدىن قورسىقى كۆپكەن ئامىر ئانارخانىنىڭ ئەدىپىنى بېرىپ پۈخادىن چىقماقچى بولدى.

سۇلتان مامۇتنىڭ ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم دۆلەتباغدا ئۆتكۈزۈلىدىغان مۇسابىقە ـ چوكان تاللايدىغان ساربخان ئەسىلىك خىزمەتكارى بار ئىدى. ئامىر دوغا ئەنە شۇ ساربخان بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۇنىڭغا ئازراق بىرنەرسە بېرىپ، ئانارخانىنىڭ گۈزەللىكىنى تونۇشتۇردى ۋە سۇلتان مامۇت ۋاڭغا بۇ گۈزەلنىڭ ئەھۋالىنى يەتكۈزۈشنى ئۆتۈندى.

ساربخان ئوردىدا ئوردا كىيىزەكلىرىگە باشچىلىق قىلاتتى. ئۇ ئامىر دوغىنىڭ كۈشكۈرتۈشى بىلەن ئانارخانىنىڭ گۈزەللىكى سۇلتان مامۇتقا تونۇشتۇردى.

ـــ باشقىلاردىن ئاڭلىشىمچە، بۇ قىز شۇنداق گۈزەل ئىكەنكى، كۆزلىرى قاينىق بۇلاقتەك، چاچلىرى يىپەكتەك، مەڭزىلىرى پىشقان ئانارەك، ئەۋرىشىم بەللىرى چۈمۈلىدەك، پەرىزاتنىڭ ئۆزى دەيدۇ. ئالىيلىرىغا ياراپ قالسا ئەجەب ئەمەس.

سۇلتان مامۇتنىڭ بىردىن شەھۋەتپەۋەسلىكى قوزغالدى، ئانارخانىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈشكە ئالدىراپ:

ـــ جۇمە كۈنى بولىدىغان مۇسابىقا چىللاپ كېلىڭلار، ئوردىغا لايىق بولسا ئەكېلەرمىز، ـــ دېدى.

ساربخان قۇللۇق بىلدۈرۈپ، ۋاڭنىڭ ئالدىدىن چىقىپ، غوجى كاھنى تاپتى. ئاشۇ يىللاردا غوجى كاھ بىلەن ساربخان ھەرقانداق كىشىنىڭ قىز ـ كېلىنلىرىنى «ئوردىدىن مۇسابىقا چىللاپ كەلدۇق» دېسە، ئەۋەتمەي ھەددى ئەمەس ئىدى.

مۇسابىقىدىن بىر كۈن بۇرۇن غوجى كاھ بىلەن ساربخان مەپىگە ئولتۇرۇپ، ئانارخانلارنىڭ مەھەللىسىگە كېلىپ موللاخۇن ئائىلىسىنى تاپتى. سالام ـ سەھەتتىن كېيىن، گاڭ غوجامنىڭ

ئىلتىپاتى بىلەن ئانارخاننى ئوردا مېلىسىغا چىللاپ كەلگەنلەر كىنى ئېيتىشتى. بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئانارخاننىڭ ئاپىسىنىڭ يۈرىكى چىممىدە قىلىپ قالدى. موللاخۇن تاماخور، قورقۇنچاق ھەم خۇشامەتچى ئادەم ئىدى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ نېمە دېيىشنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى. بۇنى كۆرگەن سارىخان لولا:

— غەم قىلمىسىلا، ئەتە ئۆزۈم ئەكېلىپ قويىمەن. گاڭ غوجامنىڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشسىلەمۇ ئەجەب ئەمەس، — دېدى.

— پارسۇن، قىزىمىز كىچىك بالا، ئىگە بولۇپ قويارلا، — دېدى موللاخۇن.

مېلىسقا باردىغانلىقىنى ئاڭلىغان ئانارخاننىڭ چىرايلىرى تاتىرىپ يىغلىۋەتتى.

— مەن بارمايمەن، مەن قورقىمەن، — دېدى ئانارخان.

— قورقماڭ، قىزىم، گۈزەل باغدا يۈزلىگەن قىز - چوكانلار بىلەن ئويناپ كېلىسىز، باشقا ئىش يوق، مانا ئۆزۈم ئەكېلىپ قويىمەن، — دېدى سارىخان.

— بارغىن، قىزىم، گاڭ غوجام ئۆزى چاقىرتىپتۇ، بىزنىڭ يۈزىمىزنى يەرگە قاراتمايمەن دېسەڭ، بۇ ئاپاڭ بىلەن بارغىن، — دېدى موللاخۇن.

ئانارخان ئىلاجسىز مەپىگە ئولتۇرۇپ مېلىسقا ماڭدى. ئۇنىڭ پۈتۈن خىيالى جېلىلدا ئىدى.

مېلىس ئەتىگەندىلا باشلاندى. بىرنەچچە داپەندىلەر داپ بىلەن مېلىس ناخشىسىنى ئېيتىشتى. مېلىسقا يىغىلغان قىز - چوكانلار نەپىس ئايلىنىپ، بىر - بىرىگە پوتا سېلىشاتتى.

سارىخان مېلىس بېشى ئانارخاننى ئەتەي سۇلتان مامۇتقا كۆرسەتمەكچى بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي، پوتا سېپلىپ، ئوتتۇرىغا ئېلىپ چىقتى. ئانارخان مېلىس ئەھلى ئىچىدە يۈلتۇزلار ئارىسىدىكى ئايدەك كۆرۈنەتتى. ئانارخاننىڭ گۈزەل ھۆسن - جامالى خوتۇنىپەرەس سۇلتان مامۇتنى ئاشىق - بىقارار قىلدى. ئانارخان قىز بولماي، چوكان بولغىنىدا، بۇگۈن ئۇنىڭ

پىشىغا چىدىغۇسىز دەرد ـ ئەلەم كەلگەن بولاتتى.

مىلىس بىر دورەم ئاياغلاشقاندىن كېيىن، ساربخان ۋاڭغا تەـ زىم بەجا كەلتۈرۈپ، ئېسەنلىك سورىغاندى، ۋاڭ:

ـــ ئانارخانغا بىر كىيىملىك دۇردۇن تارتۇق قىلىنسۇن، ئەمدى مىلىسنى توختىتىڭلار، ئانارخان ماڭا يارىدى. ئۇنى ئۇرـ دىغا ئەكىلىشىنىڭ يولىنى قىلىڭلار، ـــ دېدى.

مىلىس ئەھلى تارقالدى. سۇلتان مامۇت ئۇلپەتلىرى بىلەن شاراب زىياپىتىگە كىرىشتى، تۆرۈك (يۇمىلاق) ئايۇان ئۆيدە هاـ پىزلار مۇقام نەغمىلىرىنى ئېيتىشقا باشلىدى.

* *

ئانارخان مىلىستىن ساق ـ سالامەت قايتىپ كېلىپ، سۇغا بېرىش باهانىسى بىلەن جىلىل بىلەن ئۇچراشتى. ئانارخان غەمـ كىن هالدا:

ـــ جىلىل، ئەمدى ئىش يامان يەردىن چىققىلى تۇردى... بۇـ گۇن مېنى ۋاڭنىڭ مىلىسغا مەجبۇرىي ئېلىپ بېرىشتى... ـــ دېدى.

ـــ مىلىستا باشقا گەپ ـ سۆز بولمىغاندۇ؟

ـــ باشقا گەپ ـ سۆزغۇ بولمىدى. ئۇ يەرگە نۇرغۇن قىز ـ چوكانلار يىغىلىدىكەن، لېكىن ئۆزۈمدىن ئەنسىرەپ قالدىم.

ـــ ئەنسىرىمەڭ. مەن هاياتلا بولىدىكەنمەن، سىزگە هېچكىم كۆز تىكەلمەيدۇ.

ـــ ئۇنداق ساددا ئويلىماڭ، باشقا كۈن چۈشكەندە پۈشايمان قىلىسىز.

ـــ ئۇنداق بولسا، مەن ئەتىلا ئۆيىڭىزگە كىشى كىرگۈزەي.

ئانارخان ئويلىنىپ تۇرۇپ سورىدى:

ـــ جىلىل، ماڭا تازا ئىشلەپ، ئىتتىك بىر ئۇستىرا سوقۇپ بېرەلەمسىز؟

— ئۇستىرىنى نېمە قىلىسىز؟

— ھەمراھ بولىدۇ، سىز يېنىمدا بولمىسىڭىزمۇ، يېنىمدا بارەكلا ھېس قىلىمەن.

— قەلەمتىراش سوقۇپ بەرسەمچۇ؟

— ياق، كىچىكرەك، ئىتتىك ئۇستىرا سوقۇپ بېرىڭ، ئەتە سىڭلىم مەستۇرىنى ئەۋەتىمەن.

— ماقۇل، كۆڭلىڭىزنى پاراكەندە قىلماڭ، سىزگە يامان كۆ-زى بىلەن قارىغانلارنىڭ بوينىنى ئۈزۈۋېتىمەن، — دېدى جې-لىل.

سوغىسىنى لىق سۇغا توشتۇرغان ئانارخان ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغاندەك قاراپ ـ قاراپ قويدى ۋە:

— خوش ئەمىسە، — دېدى ـ دە، يۈرۈپ كەتتى.

موللاخۇن ۋاڭ تارتۇق قىلغان دۇردۇننى قولىغا ئېلىپ، نې-مىشقىدۇر خۇشال بولاتتى. قىزىنىڭ ۋاڭغا ياراپ، ۋاڭغا قېيىنئا-تا بولۇشىنى كۆڭلىدە ئويلايتتى. سارىخان قايتىپ كەتكۈچە موللاخۇنغا پىچىرلاپ:

— ئەتە ئۆيلىرىگە مېھمان چىقىدۇ، بىر يەرگە كېتىپ قال-مىسىلا، — دەپ قويغانىدى. بۇ مېھماننىڭ خەۋىرىنى ئاڭلىغان ئانارخاننىڭ ئاپىسى بىرەر يامان شەپىنى سەزگەندەك كۆڭلى غەشلىككە تولدى.

تاڭ ئېتىشى بىلەنلا موللاخۇن ئانارخاننى سىڭلىسى مەستۇرە بىلەن قوشۇپ يۇقىرىقى مەھەللىدىكى چوڭ دادىلىرىنى يوقلاپ كېلىشكە ئەۋەتىۋېتىپ، كېلىدىغان مېھمانلارنى كۈتۈپ تۇردى. ئاشۇاقتى بىلەن ئاسىم تەيجى باشلىق بىرنەچچە ئەر ـ ئايال ئوردا خىزمەتچىلىرى ۋاڭغا ئەلچى بولۇپ يېتىپ كېلىشتى. موللاخۇن بۇ مېھمانلاردىن خۇشال بولدى.

لولا خوتۇن سارىخان ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي:

— موللاخۇن، قىزلىرىغا كۆپ دۇئا قىلغان ئوخشايلا، مانا ئەمدى بېشىغا بەخت قۇشى قوتۇۋاتىدۇ، سۇلتان مامۇت بېگىمگە

يۈرتتا قىز كەمۇ؟ مېنىڭمۇ بويىغا يەتكەن قىزىم بار، گاڭ ئا-لىيلىرىغا تۇتقۇدەك قىلىۋاتىمەن، لېكىن بۇ ئىلتىپات سىلىگە نېسىپ بوپتۇ، قىزلىرى ئانارخاننى گاڭ بېگىم ھالال نىكاھىغا ئېلىشقا سورىتىپ، ئاسىم تەيجى بېگىم باشلىق ھەممىزنى ئە-ۋەتتى، بۇنىڭغا نېمە دەيلا؟ — دېدى. موللاخۇن ھاياجانلىناتتى. ئۇ خۇشاللىق بىلەن:

— كەلگەن قەدەملىرىگە رەھمەت، گاڭ غوجام بىزنى نامرات كۆرمەي، نەزەر - كۆزىنى سالغان بولسا بۇ چوڭ ئىلتىپات، ھې-لىغۇ قىزىمىزنى سوراپتۇ، جېنىمىزنى سورىسىمۇ، ئايىمايمىز، گاڭ غوجامنىڭ يولىدا پەرماندارمىز ، — دېدى.

موللاخۇنىڭ ئايالى ياۋاش، ئاغرىقچان ئايال ئىدى، كۆڭلىدە بۇ ئىشقا نارازى بولسىمۇ، قۇدرىتىنىڭ ھېچنېمىگە يەتمەيدىغا-لىقىنى ھېس قىلىپ، ئارتۇقچە گەپ قىلمىدى. كەلگەن ئەلچىلەر ئېلىپ كەلگەن تويلۇقلىرىنى ئوتتۇرىغا قويغاندا، موللاخۇن ھەيران قالدى. ئاسىم تەيجى:

— موللاخۇن، «تۆمۈرنى قىزىقىدا سوق» دېگەن گەپ بار. شۇڭا، ئانارخاننى ئەتىلا كۆچۈرۈپ كەتسەك دەۋاتىمىز، — دېدى.

ئانا ئەمدى چىداپ تۇرالمىدى. كۆزىگە ياش ئالغان ھالدا:

— نېمانچە تېز، تەيجى بېگىم؟ — دېدى.

— نىكاھ دېگەن ئۇلۇغ، گاڭ غوجامنىڭ چەتكە بارىدىغان ئە-شىمۇ بار، كېچىكتۈرۈپ نېمە قىلىمىز؟ ئەتىگە كۆڭۈللىرىنى توختاتسىلا، — دېدى گەپنى ئۈزۈپ.

ساربخان ئون يىلدىن بېرى ۋاڭغا خوتۇن تېپىش بىلەن شۇ-غۇللانغاچقا تەجرىبىلىك ئىدى، شۇڭا:

— بۇنى بۈگۈنچە ئانارخانغا ئۇقتۇرمىسىلا، كىچىك بالا ئە-مەسمۇ، نادانلىق قىلىدۇ، ئەتىلا ئۇقسۇن. نىكاھ دېگەن ئۇلۇغ، ئوڭايلا ئۆگىنىپ قالىدۇ، — دېدى.

— غەم قىلمىسىلا، قىزىمىزغا بىز ئىگە، — دېدى موللا-خۇن.

ئەلچىلەر قايتىپ كېتىشتى. موللاخوننىڭ ئايالى ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى.

— ھەي، خوشال بولماي، نېمىگە يىغلايسەن؟ — دېدى موللا خوڭ.

— قىزىمىزنىڭ رايىغا باقماي، گاڭ، باي دەپ ئاتىسىدەك ئا دەمگە توقاللىققا بەرمەكچى بولدۇق، بىچارە قىزىم نى كۈنلەرنى كۆرەر؟ — دېدى.

— ئەخمەق، سۈلتان ماموت گاڭ دېگەن كىم؟ خۇدايىم قىزى مىزنى تەلەيلىك يارىتىپتىكەن. ھەر نامىزىمدا بەختى ـ تەلىيى نى بەرسۇن دېگەن تىلەكلىرىم ئاللاغا يېتىپتۇ. بەخت قوشى قوندى دېگەن شۇ.

— بەخت قوشى قونامدۇ، ئەجەل قوشى قونامدۇ، كىم بىلى دۇ؟ بۇنى ئانارخان ئاڭلىسا نېمە دەيدۇ؟

— سەن ئەخمەق بولما! ئەمدىچۇ، بۇ يۇرت بىزنىڭ! قىزىمىز بىرەر ئوغۇل تۇغۇۋەتسە گاڭلىقمۇ بىزنىڭ! كالتە پەمسەن ـ دە، — دېدى.

ئاننىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ يېتىپ قالدى.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئامىر دوغا پۇشايمان قىلدى. «ئەسلىي ئانارخاننى گاڭ زوتال قىلدۇ، نىكاھىغا ئالمايدۇ» دەپ ئويلىغا نىدى. ئۇنىڭ پۇشايمان قىلىشى بىر نامراتنىڭ ۋاڭغا خوتۇن بو لۇپ، يۇز ـ ئابرۇي تېپىشى ئىدى. ئۇ يەنە بىر تەرەپتىن، خۇ شالمۇ بولدى، چۈنكى ئانارخاننى ۋاڭغا تونۇشتۇرغان ئۆزى ئە مەسمۇ؟ بۇنىڭدىن بىرەر ئىلتىپاتقا ئېرىشسەممۇ ئەجەب ئەمەس، دەپ ئويلايتتى. ئانارخان بىلەن جېلىل بولسا تېخى بۇ ئىشلاردىن خەۋەرسىز ئىدى.

موللاخوۇن بۇگۈن ئانارخاننى ئۆيدىن چىقارمىدى. ئانىسى يىغلاپ تۇرۇپ بولۇنغان ئەھۋاللارنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىپ بە رىدى. بۇنى ئاڭلىغان ئانارخان «ئانا» دەپ يىغلاپ، ئۆزىنى ئانىسى نىڭ قۇچىقىغا ئاتتى. ئانىسىنىڭ ئىسىق باغرىغا باش قويۇپ

هوشىنى يوقاتقان هالدا يىغلىدى. ئەمدى قارشىلىق قىلىپمۇ، قې-
چىپمۇ قۇتۇلۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بۇ ئۇشتۇمتۇت ئەھۋالدىن
جېلىلىنىڭ بىخەۋەرلىكىنى ئويلىغان ئانارخان سىڭلىسى مەستۇرە-
نى چاقىرىپ، ئۇنىڭغا بىر پارچە خەتنى تۇتقۇزدى ـ دە:
ـــ جېنىم سىڭلىم، ھېچكىمگە بىلدۈرمەي، بۇ خەتنى جېلىل
ئاكاڭغا بېرىپ كەل، جېلىل بولمىسا، مەخان چوڭ ئاناڭغا بې-
رىپ، جېلىلغا تاپشۇرۇشنى ئېيتىپ قايتىپ كەل ، ـــ دېدى.
مەستۇرە ئاچىسىغا بەكمۇ ئامراق ئىدى. ئۇ كېيىكتەك يۇگۇ-
رۇپ چىقىپ كەتتى. ئانارخان قۇتۇلۇشنىڭ نۇرغۇن يوللىرىنى
ئويلاپ، كۆڭلىنى بىر يەرگە توختىتالماي، جېلىلدىن ئۈمىد كۈ-
تەتتى. «ئەگەر جېلىل ئۇلگۈرۈپ كېلەلمىسە، پاك قەلبىمنى
ڭاڭغا ئاياغ ئاستى قىلدۇرمايمەن» دەپ ئويلىدى ـ دە، جېلىل
سوقۇپ بەرگەن ئۇستىرىنى ئانىسىغا تۇيدۇرماي يانچۇقىغا سې-
لىۋالدى.
توي كۆچۈرگۈچىلەر يېتىپ كېلىشتى. نىكاھ ئوقۇلدى. تې-
خىچە جېلىلدىن خەۋەر يوق ئىدى. ئانارخان تولا يىغلاپ، كۆزلې-
رى ئىششىپ، ئاۋازلىرى پۈتۈپ كەتتى. ئانارخاننىڭ پەريادىغا قا-
رىماي، ئۇنى تۆت كىشى گىلەمگە ئولتۇرغۇزۇپ، مەپىگە تاشلاش-
تى. بىچارە ئانا ئاھ ئۇرۇپ يىقىلدى. ئانارخان مەپىدىن سەكرەپ
چۈشۈپ كەتمەكچى بولغاندا، بىرنەچچە كۈچلۈك قوللار ئۇنى ئام-
بۇردەك قىسىۋېلىشتى.
مەپە قارا چاقسا، ئېرمۇڭدىن كىرىپ توختىدى. سارىخان
باشلىق نەچچە ئايال ئانارخاننى سۆرەپ دېگۈدەك ئېلىپ چۈشتى.
بۇ يەردە تەييار تۇرغان كاھلاردىن تۆت نەپىرى ئانارخاننى گىلەم-
گە سېلىپ، توققۇز ئىشكىتىن ئۆتۈپ، ڭاڭنىڭ مەخسۇس خانە-
سىغا ئېلىپ كىرىشتى.
ـــ خېنىم ئاغىچام، يىغلاۋەرمەسلە، كۆزلىرىنى ئېچىپ،
تۇرغان ئۆيلىرىنىڭ تاملىرىغا قاراپ باقسىلا، جەننەتكە كىرىپ
قالدىلا، ـــ دېدى سارىخان.

— ئاچا، ماڭا رەھىم قىلىپ، مېنى بۇ دوزاختىن چىقىرە. ۋەتسىلە، — دېدى ئانارخان.

— ئاغزىمغا كەلدى دەپ جۆيلۈمىسىلە، خېنىم. يەتتە غورەك. نى ئوقۇپ، گاڭ غوجامنىڭ ئەمرىگە ئۆتتىلە. ئەمدى گاڭ غوجام. نىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ، ئوردىدا ئىززەت ـ ئابرۇي تېپىشقا تەيياراڭلىسىلا، — دېدى ساربخان.

ئانارخان بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلىۋەتتى. ئوردا كېنىزەكلىرىدىن نەچچىسى ئۇنى يۆلەشتۇرۇپ داستىخان كەلتۈردى.

نۇرغۇن نەسىھەتلەردىن كېيىن، ئانارخان مىشىلداپ يىغلاشقا ئۆتتى. ئۇنى تاماق يېيىشكە تەكلىپ قىلىشتى، لېكىن «گېلىمدىن بىرنېمە ئۆتمەيدۇ» دەپ زادىلا يېمىدى. داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن، ئانارخانىڭ كىيىمگە ئەتىر سېپىشتى. ئۇنىڭ يۈز ـ كۆزىنى مەجبۇرىي يۇدى. لېكىن، ئۇنىڭ خىيالى ئاللىقەيەرلەردە ئىدى... بىھوش قالغان ئانىسى، بىخەۋەر قالغان سۆيۈملۈك يارى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن كەتمەيتتى. «بىچارە جېلىل! مېنىڭ خېتىمنى ئوقۇپ قانچە ئازابلىنىۋاتىدىغانسىز؟ قىلتاقتا چۈشۈپ، دوزاختا بەند قىلىنغان مەشۇقىڭىزنى قۇتقۇزۇۋېلىشنى ئويلاۋاتامسىز؟ ئۆزىڭىز سوققان قىلىچىڭىزنى كۆتۈرۈپ كېلىڭ! بۇ زالىملارنىڭ بوينىنى ئۇزۇڭ!»

ئانارخان «گاڭ ھەرقانچە ۋەھشىي بولسىمۇ ئادەمغۇ، مۇسۇلمانغۇ؟ مەن ئۇنىڭغا خۇدانىڭ نامى بىلەن يالۋۇرسام، مېنىڭ نالەـپەريادلىرىمغا قاراپ، نىيىتىدىن يانسا ئەجەب ئەمەس» دېگەن ساددا خىيالىنىمۇ كۆڭلىدىن كەچۈرەتتى ۋە توقۇز ئىشىكنىڭ ئىچىدىكى ئۇچار ـ جانىۋار ئۇچۇپمۇ كىرگىلى بولمايدىغان جايغا بەند قىلىنغان بولسىمۇ، «جېلىل ئامال قىلىدۇ، قۇتقۇزۇۋالىدۇ» دەپ، ئۇنىڭدىن چوڭ ئۈمىد كۈتەتتى.

4

مەستۇرە خەتنى ئېلىپ بارغاندا جېلىل يوق ئىدى. ئۇ نېمە ئىش بىلەندۇر بازارغا كەتكەن بولۇپ، ئەتىسى چىقماقچىكەن، شۇڭا مەستۇرە ئاچىسىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە خەتنى مەخان چوڭ ئانىسىغا بېرىپ قايتىپ كەلگەنىدى.

نى دەردۇئەلەمەردىن بىخەۋەر جېلىل بىرمۇنچە بازارلىق ئېلىپ، ئەتىسى ئاشۇاقتى بىلەن ئۆيگە كەلدى. ئانىسى خەتنى ئۇنىڭغا ئۇزارتقىنىدا، جېلىل ئانارخانىنىڭ خېتى ئىكەنلىكىنى بىلىپ خەتكە ئىتتىك كۆز يۈگۈرتتى، خەتتە مۇنۇلار يېزىلغانىدى:

«مەن ئۇچۇن ئەڭ قەدىرلىك كىشىم جېلىل:

بىز جاھانغا يورۇقلۇق بەرگۈچى ئۇلۇغ قۇياشنى گۈۋاھ قىلىپ، ئاشقلارنىڭ شاھلىرى پەرھاد ـ شېرىن، غېرىب ـ سەنەم، تاھىر ـ زۆھرەلەرنى شېپى قىلىپ، ئۆمۈر بويى بىللە ئۆتۈشكە ۋەدىلەشكەنىدۇق. ئارىغا تىكەن ئۇندى. زالىم سۇلتان مامۇت پاك مۇھەببىتىمىزنى دەپسەندە قىلماقچى بولۇۋاتىدۇ. بۇگۈن مېنى مەجبۇرىي ئۆز نىكاھىغا ئالىدۇ. بۇ ئىش شۇنچە تېز، تاسادىپىي بولغاچقا گاڭگىراپ قالدىم، تاماخور دادام مېنى ئۆيگە بەند قىلىپ قويدى. ئامال يوق. مېنى ئازدىن كېيىن ئېلىپ كېتىدۇ، پاك قەلبىمنى ئاياغ ئاستى قىلىدۇ...

ياق! جېلىل، ماڭا ئىشىنىڭ، مېنىڭ قەلبىم پەقەت سىز ئۇچۇنلا، ئۇنى سىز ئۇچۇن قوغدايمەن، ئاسرايمەن، پاك ساقلايمەن، تەۋەررۈكىڭىز يېنىمدا ھەمراھ! ساق قۇتۇلالىسام كۆرۈشەرمىز، قۇتۇلالمىسام، مەندىن رازى بولۇڭ، قىساس ئېلىڭ! مەن سىزنى جەننەتۇل مەۋانىڭ تەھتۇ ئەنھار بويىدا ئاشقلار شاھلىرى بىلەن كۇتۇپ تۇرىمەن. ئۆزىڭىزنى ئاسراپ قىساس ئېلىڭ! خەير.

مەڭگۇ سىزنىڭ ئانارىڭىزدىن».

خەتنى ئوقۇپ بولغان جېلىل «ئاھ» دېدى ـ دە، سەنتۇرۇلۇپ يىقىلىپ چۈشتى. مەخان ئانا ئالدىراپ قالدى. ئوغلىنىڭ بېشىنى

تىزىغا ئېلىپ ئىختىيارسىز يىغلىۋەتتى. نېمە ئىش بولغانلىقىدىن مەخان ئانا خەۋەرسىز ئىدى. شۇ ئەسنادا جېلىلنىڭ جان دوست ئاغىنىسى مۇسا كىرىپ كەلدى. بىرئازدىن كېيىن جېلىل هوشىغا كېلىپ، سەكرەپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، قوزۇقتىكى قىلىچىنى قولىغا ئېلىپ «قىساس ئالىمەن» دەپ ۋارقىرىدى.

قورقۇپ كەتكەن مەخان ئانا بالىسىنىڭ قولىغا يېپىشىپ:

— نېمە ئىش، بالام، نېمە قىلىمەن دەيسەن؟ — دەپ سورىدى.

— ئاپا، زالىم گاڭ مېنىڭ ئانامنى بۇلاپ كېتىپتۇ. مەن گاڭنىڭ كاللىسىنى چېپىپ، قىساس ئالىمەن، — دېدى جېلىل.

— بالام، گاڭلار بىلەن تەڭ بولغىلى بولمايدۇ. لېگالار، ئامىرلار زۇلۇمغا چىدىمايلا يېغا قىلىپ باقتى، تەڭ بولالمىدى. سەۋر قىلغىن، — دېدى ئانا.

— ياق، ئانا، ماڭا دۇئا بەرگىن، مەن قىساس ئالىمەن، بۇ يولدا ئۆلسەممۇ مەيلى، — دېدى جېلىل. مۇسا گەپكە ئارىلىشىپ:

— جېلىل ئاداش، ئۆزۈڭنى بېسىۋال، مەسلىھەتلىشىپ ئىش قىلايلى. ئانارخاننى ئوردىغا ئەكىرىپ كەتمىگەن چاغ بولسا، ئۇنى قۇتقۇزۇش ئوڭايى ئىدى. ئەمدى قىينىراق. شۇنداقلا بارساڭ ئۆزۈڭنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىسەن، ئانارخاننى قۇتقۇزغىلى بولمايدۇ، — دېدى.

— مۇسا ئاداش، چىداپ تۇرالمايمەن، ئانار قانچە ئازابلىنىۋاتىدىغاندۇ، مەندىن قانچە رەنجىۋاتىدىغاندۇ؟

— مېنىڭچە، مۇناق قىلايلى: ئاغىنىلەرنى يىغىپ، مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ، هەممىمىز خەنجەرلەرنى يوشۇرۇپ، بىرنەچچىمىز دەۋا ئىشى بىلەن ۋاڭنىڭ ئالدىغا كىرەيلى، بىرنەچچىسى ئىشىك ئالدىدا قالسۇن، ئوردىدا لەشكەر يوق، بىزدىن دىۋانبېگى بىلەن توپىشىغا بىرئاز نېمە كېتىدۇ، «گاڭ بىلەن كۆرۈشىمىز» دەپ تۆت ـ بەشىمىز ئوردىغا كىرىپلىۋالساق، زالىملارنى دەسسەپ ـ چەيلەپ، ئانارخاننى قۇتقۇزۇپ چىقالايمىز، — دېدى مۇسا.

بۇ گەپ مەخان چوڭ ئانىغىمۇ ياقتى. جېلىلمۇ مۇسانىڭ ئەقىلگە ماقۇل بولۇپ، ئاغىنىلىرىنى بۇگۈنلا يىغىپ مەسلىھەت قىلماقچى بولدى.

* *

ئەتىسى ئون بىر ئاتلىق ياش جېلىل، مۇسانىڭ باشلامچىلىقى بىلەن مەخپىي قوراللىنىپ، لۇكچۇن ژاڭ ئوردىسىغا قاراپ يولغا چىقتى. ئۇلار مەھەللىدىن ئىككى - ئۈچ كىلومېتىرچە ئۇزىغا-نىدى، قوش ئاتلىق بىر هارۋا ئۇچرىدى. هارۋىدا ئىككى ئەر، ئىككى ئايال، ئاق يېپىلغان بىر مېيىتنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ كېتىلىشمەكتە ئىدى. بۇنى كۆرگەن جېلىلنىڭ يۇرىكى «قارت» قىلىپ قالدى - دە، هارۋىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ، ئېتىدىن چۈشۈپ، هارۋىلىقلارغا سالام بەردى. مۇسا بىرەر نەرسىنى سەزگەندەك:

— نەگە بېرىشىدىلا؟ — دەپ سورىدى.

— كېچە بىر كىلىشمەسلىك بوپتۇ، تۇنۇگۈن سۇلتان مامۇت گاڭ بىر قىزنى ئاپتۇ، دەپ ئاڭلىغانىدۇق، بۇگۈن ئەتىگەن نامازغا كېتىۋېتىپ، ئوردا كەينىدە ئۆلۈك هالدا ياتقان قىزنى كۆرۈپ قالدۇق، بۇنى ئوردا تەيجىلىرى ئۇقۇپ: «بۇ قىزنى ئاتىسى موللاخۇجا تاپشۇرۇپ بېرىڭلار» دېۋىدى، ئېلىپ كېلىۋاتىمىز، — دېدى.

جېلىل سەنتۇرۇلگىنىچە مۇرىدىنىڭ يۈزىنى ئېچىپ «ئانارىم، مېنىڭ ئانارىم» دەپ يىغلاپ كەتتى. ئەتراپتىكىلەرمۇ كۆز يېشى قىلىشتى.

— بۇ قىزنىڭ قانداق ئۆلگەنلىكىنى ئۇقۇشمىدىلامۇ؟ — دېدى مۇسا.

— ئاڭلىشىمىزچە، بۇ باتۇر قىز ئىكەن. گاڭنى يارىدار قىلىپ، ئوردىنىڭ كەينىدىكى پەنجىرىدىن ئۆزىنى تاشلىغانىكەن، بېشى تاشقا تېگىپ، بولالماپتۇ، — دېيىشتى.

— سۇلتان مامۇت نېمە بوپتۇ؟— دەپ سورىدى يەنە بىرەيلەن.

— بۇگۈن ئەتىگەن ۋاڭنى ئارىشاڭغا ئەكېتىپتۇ دەپ ئاڭلىدۇق، — دېدى هارۇنكەش.

جېلىل هۆكۈرەپ يىغلايتتى. مۇسا باشلىق ئاغىنىلىرى ئۈنىڭغا تەسەللى بېرىشەتتى. جېلىل غەزەپ بىلەن قىلىچىنى سۇغۇرۇپ:

— مەن ئارىشاڭغا چىقىپ قىساس ئالىمەن، — دەپ ۋارقىرىدى.

— جېلىل ئاداش، «سەۋرنىڭ تېگى ئالتۇن»، ئانارخاننى تۇپراققا قويۇپ بولۇپ، كېيىنكى ئىشنى يەنە مەسلىھەت قىلارمىز. ئانارخاننىڭ باتۇرلۇقىدىن پەخىرلەنسەك بولىدۇ، — دېدى مۇسا.

— شۇنداق، گاڭغا كىم كىرىپ كۆتۈرۈپ قاريالىغان؟ بۇ قىز قورقماي تىغ ساپتۇ. گاڭدىن قان توختىمايۋاتقۇدەك دېيىشىدۇ، — دېدى هارۇندىكىلەردىن بىرسى.

جېلىل ۋە مۇسالار ئانارخاننىڭ جەسىتىنى ئېلىپ، قايغۇ ـ ئەلەم بىلەن كەينىگە يېنىشتى.

5

ئانارخاننىڭ قەبرىسى.

جېلىل تۇپراققا باش قويغىنىچە: «ئانارىم، ئانارىم!»... دەپ يىغلاپ ياتاتتى. مۇسا كېلىپ:

— جېلىل ئاداش، يىغلىغان بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ. سەۋرچان بول. ئانارخان ساڭا: «قىساس ئال» دېگەن ئەمەسمۇ، بۇنى ئۇنتۇدۇڭمۇ؟ يۈر، ئاغىنىلەر ساقلاپ قالدى، — دەپ تۇپراق بېشىدىن قايتۇرۇپ كەلدى.

جېلىل قىساس ئوتىدا ياناتتى. ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ، بۇ يەردىن يەتمىش كىلومېتىر يىراقلىقتىكى چالقان تېغى ئارىسىدىكى ئارىشاڭغا چۈشكۈچىلەر قىياپىتىدە بېرىپ، سۇلتان مائۇتتىن ئانارخاننىڭ قىساسىنى ئېلىشماقچى بولۇشتى.

بۇ دەل سۇلتان مامۇت ئوتتۇز ئالتە ياشقا توشۇپ، ۋاڭلىق تەختىگە ئولتۇرغىنىغا ئون سەككىز يىل بولغان ۋاقىت ئىدى. ئانارخان يەرلىكىگە قويۇلۇپ سەككىزىنچى كۈنى جېللىلار تاڭ سەھەر بىلەن يولغا چىقماقچى بولۇپ تۇرۇشقىنىدا، «سۇلتان مامۇت گاڭ ئارىشاڭدا جان ئۈزۈپ قايتۇرۇلۇپ كەپتۇ» دېگەن خەۋەر تارقالدى. بۇ خەۋەر بىلەن ئۇلار يەنە توختاپ قېلىشتى.

*　　*

ئانارخاننى كۆچۈرۈپ ئوردىغا ئېلىپ بارغاندىن كېيىنكى كەچتە شاراب ئىچىپ تەڭشەلگەن سۇلتان مامۇت دەلدەڭشىگىنە. چە خاس ھۇجرىسىغا كىرىپ كەلدى. ئانارخان بىللە بولۇاتقان كېنىزەكلەر تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ، ئالدىراش چىقىپ كېتىشتى. كېنىزەكلەر كەينىدىن چىقىپ كەتمەكچى بولغان ئانارخاننى توسۇۋېلىپ:

— كىچىك پۇجۇڭ خېنىم، نەگە بارىسىز؟ مۇشۇ سىزنىڭ ئۆيىڭىز، ھارغانسىز، ئەمدى يېتىپ ھاردۇق ئالايلى، — دېدى سۇلتان مامۇت.

ئانارخان تامغا يۆلەنگىنىچە لام ـ جىم دېمەي تۇراتتى.

— ھەي، مەن ساڭا گەپ قىلىۋاتىمەن. كىيىملىرىڭنى يېشىپ ياتا! — دېدى سۇلتان مامۇت. ئانارخان يىغا ئارىلاش:

— ئاجىز قۇللىرىغا رەھىم قىلسىلا، بېگىم، مەن لايىقلىرى ئەمەس، مەن خۇدانىڭ نامى بىلەن ئۆزۈمنى سىلىدىن تىلىگىنىم، مېنى ئوردىدىن ھەيدىۋەتسىلە، — دېدى. سۇلتان مامۇت كەيپ ئىلكىدە قاقاھلاپ كۈلۈپ:

— قورقما، قىزچاق، مەن ساڭا ئالتۇن ئۈزۈك، ئالتۇن بىلەزۈك ياسىتىپ بېرىمەن، جاھىللىق قىلمىغىن، مېنىڭ ئاچچىقىم يامانراق، — دېدى.

ئالداشلارمۇ، تەھدىتلەرمۇ ئانارخانغا كار قىلمىدى. ئانارخان

جېلىلىنىڭ يادنامىسى بولغان ئۇستىرىنى چىڭ سقىملىغىنىچە تامغا يۆلىنىپ تۇراتتى، سۇلتان مامۇت ئۇنىڭغا يېقىنلاشماقچى بولدى.

— ماڭا تەگمىسىلە، بېگىم، يېقىن كەلمىسىلە، ئۆزۈمنى ئاللادىن تىلىگىنىم، — دېدى ئانارخان. قاتتىق غەزەپلەنگەن سۇلتان مامۇت:

— ھۇ ئىززىتىنى بىلمىگەن جاھىل، نى - نى جاھىللار مې-نىڭ قولۇمدا موم بولغان. مەن سېنى نىكاھلاپ ئالغانمەن، — دېگىنىچە ئانارخانغا يېقىنلاشتى.

يالۇرۇشلار بۇ ئادەم سىياقىدىكى ھايۋانغا قىلچە تەسىر قىلمىدى. ئۇ ئانىدىن تۇغما ھالدا ئانارخانغا قول سالماقچى بولغاندى. قانچىلىغان بىگۇناھ خوتۇن - قىزلارنى ئاياغ ئاستى قىلغان بۇ تەلۇننىڭ ھايۋان نەپسىنى بىراقلا ئۇجۇقتۇرماقچى بولۇپ، ئانارخان قولىدىكى ئىتتىك ئۇستىرىنى ئۇنىڭ كىندىك ئاستىغا سىلىۋەتتى... سۇلتان مامۇت «ۋايجان!» دېگىنىچە كېسىلگەن جان يېرىنى چاڭگاللاپ يىقىلدى. ئانارخان يۈگۈرۈپ دېگۈدەك ئوردا كۆرەسىگە چىقىپ، كەينى پەنجىرىدىن ئىككىلەنمەيلا ئۆزىنى يەرگە تاشلىدى. ئانارخان ئۆزىنى تاشلىغان پەنجىرە بىلەن يەرنىڭ ئارىلىقى يىگىرمە ئىككى مېتىر كېلەتتى.

ۋاڭنىڭ ناله - پەريادىنى ئاڭلىغان يان ئۆيدىكى ئاغىچىلىرى ئويغىنىپ، ھۇجرىغا كىرىپ قانسىراپ ياتقان ۋاڭنى كۆرۈپ ئالدىراشتى. دەرھال ئوردا تېۋىپى بىلەن باش تەيجىنى چاقىرىپ كېلىشتى. بۇ ۋاڭ ئۇچۇن ناھايىتى سەتچىلىك ئىدى. شۇڭا، دەرھال جابدۇپ، ئارىشاڭغا چىقىپ كېتىشكە بۇيرۇق قىلدى. باشقىلارغا: «غوجامغا يامان بىر جاراھەت چىقىپ ئارىشاڭغا كەتتى» دېيىشكە بىرلىككە كېلىنىپ، شۇ كېچىسىلا مەپە بىلەن سۇلتان مامۇتنى تاغ ئارىسىدىكى ئارىشاڭغا ئېلىپ كېتىشتى.

* *

سۇلتان مامۇتنىڭ ئۆلگەنلىك خەۋىرى تارقالغاندىن كېيىن، جېلىلنىڭ سەپداشلىرى ئارىسىدا غۇلغۇلا بولدى. ئۇلاردىن بەزىلىرى:

— ئاغىنىلەر، سۇلتان ئۆلگەن تۇرسا ئەمدى كىمدىن قىساس ئالىمىز؟ — دېيىشتى.

— ياق، مەن ئانار ئۈچۈن ئۆز قولۇم بىلەن قىساس ئالىمەن، ئانارنى مېلىسقا ئاپىرىپ گاڭگا كۆرسەتكەن ھېلىقى كۆرسۈكۈنى ئۆلتۈرىمەن، — دەيتتى جېلىل.

— ئۇنداق قىلساق، مەردلىك بولماس، قىساسنى ئانارخان ئۆزى ئاپتۇ، بۇنىڭدىن خۇشال بولساق بولىدۇ، — دېدى يەنە بىرسى.

— قىساس ئالىمىز دەپ قەسەم ئىچتۇقمۇ، چوقۇم قىساس ئالىمىز، قىساسنى ئوردىدىن ئالىمىز! — دېدى مۇسا.

— ئانارخان زالىم گاڭنى ئۆلتۈردى، ئىش پۈتتى، كېيىنكى ئىشنى كېيىن كۆرمەيمىزمۇ؟ — دېدى بىرسى.

— ئاغىنىلەر، ئاشۇ ئەجدىھا گاڭ ئوردىسىدا قانچىلىغان بىگۇناھ جانلار قېينالمىغان؟ بۇ بىر ئانارخانىنىڭ قىساسىلا ئەمەس، بەلكى باغلىغانىكەنمىز، بوشاتمايلى، نامراتلار خۇشال ئۆتىدىغان كۈنلەر ئۈچۈن يېغا قىلايلى، مەن جېنىمنى تىكىپ قويدۇم! — دېدى جېلىل.

تالاش ـ تارتىش خېلى داۋام قىلدى. لېكىن، بىرلىككە كېلەلمىدى. سۇلتان مامۇت ئۆلگەندىن كېيىن يەنە قىساس ئېلىش كېرەكمۇ؟ كىمدىن قىساس ئېلىش كېرەك؟ دېگەن مەسىلىدە قاراش ئوخشىمايتتى، جېلىل بولسا بىگۇناھ ئۆلگەن ئانارخانىنى، ئۇنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمىنى ئويلىغاندا چىداپ تۇرالمايتتى.

جېلىل غەزەپ بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، قىلىچىنى شارتىلدىتىپ تاشقا بىلەشكە باشلىدى.

قوش مەسچىت

1

بوۋا، مۆھتەرەم بوۋا، سەن ئېيتىپ بەرگەن چۆچەك ـ رىۋايەتلەر نەقەدەر ئاجايىپ ـ غارايىپ ۋە قىزىقارلىق ئىدى ـ ھەي! كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە دۇنيانىڭ ئۇ چېتىگە يېتىپ بارالايدىغان ئۇچار گىلەم، ئۇچار دۇلدۇللار، خاسىيەتلىك جاھانناما ئەينەكلەر، «ئېچىلىڭ داستىخىنىم» دەپ بولغۇچە تۇرلۇك ـ تۇمەن نازۇنېمەتلەرگە تولۇپ تۇرىدىغان خىسلەتلىك داستىخانلار، بەتنەيەتلەرنىڭ جېنىنى ئېلىپ جاڭگالدا قويىدىغان سىرلىق توقماقلار...

بوۋا، بىر كەچقۇرۇنلۇقى ماڭا مۇنداق بىر چۆچەك ئېيتىپ بەرگەنىدىڭ:

ئىشق سەۋداسىغا مۇپتىلا بولغان ئارزۇلۇق شاھزادە ۋىسال يولىغا راۋان بوپتۇ. گىياھ ئۇنمەس چۆل، قۇش قونماس تاغلاردىن ئۆتۈپتۇ، قاراقچىلارغا ئۇچراپ، ئەسل ـ ۋەسلىدىن ئايرىلىپتۇ. ئاخىر بېگانە بىر مەملىكەتنىڭ مەركىزىي شەھىرى ئەتراپىدا ئوتۇنچىلىق قىلىشقا مەجبۇر بوپتۇ. ئادەم گۆشىدە مانتا ئېتىپ ساتىدىغان مانتىپەزنىڭ قاپقىنىغا دەسسەپ ئۇنىڭ يوشۇرۇن زىندانىغا چۈشۈپ قاپتۇ. قارىسا، نەچچە ئونلىغان شور پېشانە يىگىتلەر ئىگىراپ ياتقۇدەك، ئاي پالتىلىق بەھەيۋەت جاللاتلار كىرگەن ھامان: «مەن ئورۇق، ئۇ سېمىز، سەن سېمىز، مەن ئو-

رۇق» دەپ بىر ـ بىرىنى ئىتتىرىۋاتقۇدەك. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئورۇقمۇ، سېمىزمۇ تۈگەپ كېتىۋاتقۇدەك...

قىزىقىپ ئاڭلىغىنىم، جاۋابسىز سوئال، تەشۋىشلىك خىياللار ئىچىدە ئۇخلاپ قالغىنىم ھېلىمۇ ئېسىمدە. چۈش كۆرۈپتىمەن: ئاشۇ قورقۇنچلۇق قاراڭغۇ زىنداندا تۇرغۇدەكمەن. ئاي پالتا كۆتۈرگەن بەھەيۋەت جاللاتلار كىرىپ: «سېمىزلىرىڭ بۇ ياقتا ئۆتۈش!» دەپ ۋارقىرىغۇدەك. ئېچىرقاپ كەتكەن چىلبۆرە كىرىۋالغان چوڭ قوتاندىكى قوي پادىسىدەك بىچارە ھالغا چۈشكەن بىزگە قىل تۇتقۇزۇپ: «مەن ئورۇق، ئۇ سېمىز» دەپ بىر ـ بىرىنى ئىتتىرىشتۈرۈپ. قۇيرۇقىنى ئۆزۈپ ئالغۇدەك. ئىتتەرگەنلەرمۇ، تىرەجىگەنلەرمۇ بارا ـ بارا تۈگەپ، نۆۋەت ماڭا كەلگەنمىش. «سەن ھەممىدىن كىچىك ۋە ھەممىدىن ئورۇق بولساڭمۇ، ـــ دەپ سۆرەۋاتقانمىش ئۇلار، ـــ بىرقانچە قاسقان مانتىغا يارايسەن، يۈرا!» مەن تىرەجەپ تۇرۇۋالغۇدەكمەن، ئۇلار سۆرىيەلمىگۈدەك. ئاخىر ئۇلار: «بوپتۇ، مۇشۇ يەردىلا جېنىنى ئالايلى!» دەپ ئاي پالتىنى ئېگىز كۆتۈرگۈدەك...

ـــ بوۋا!... ـــ دەپ ئويغىنىپ بوينۇمنى شۇنداق قۇچاقلىۋاپتىمەنكى، تىنالماي قاپسەن.

ـــ بالام، نېمە بولدۇڭ؟ مەن بار، قورقما! ـــ دېدىڭ ئىسسىق باغرىڭغا مەھكەم بېسىپ.

ئېغىز ـ بۇرۇنلىرىمنى قوقاق بېسىپ كەتتى. نەچچە كۈنلەرگىچە قىزىپ جۆيلۈپ چىقتىم. بۇ چۆچەك بىلەن چۈش زادىلا ئېسىمدىن چىقمىدى. ئۆسمۈرلۈك دەۋرىگە يەتكەندە كۆپىرەك ئويلايدىغان بولۇپ قالدىم: «مەن ئورۇق، ئۇ سېمىز» دەپ بىر ـ بىرىنى ئەجەل گىردابىغا ئىتتىرىدىغانلار ئەينى زامانلاردىلا بولۇپ ئۆتكەنمۇ؟ ھازىر تۈگەپ كەتتىمۇ؟ بىزنىڭ كوچىدا يوقمۇ؟...

مەن تۇغۇلۇپ ئۆسكەن كوچامغا نەزەر سالاتتىم.

2

كوچىمىز ـــ ئورغاقسىمان ئاي شەكىللىك خالتا كوچا. ھا-

زىر «قوش مەسچىت» دېمىسە ھېچكىم بىلمەيدىغان بۇ كوچىمىز - نىڭ ئەسلىي نامى «ئاي كوچا» ئىكەن. شۇنداقمۇ، بوۋا؟

ئون توققۇز جۈپ دەرۋازا بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇرىدىغان بۇ خالتا كوچىمىزدا كۆلىمى، قۇرۇلۇش نۇسخىسى، مۇنار - گۈمبەزلىرىنىڭ ئېگىزلىكىدىن تارتىپ، ئىچكى - تاشقى نەقىش - لىرىگىچە ئوپمۇئوخشاش ئىككى مەسچىت بار. ئۇنىڭ سىرىدىن تارتىپ، پىرامىداسسىمان قالپاقلىق مىخلىرىغىچە تامامەن ئوخ - شايدىغان ئىككى دەرۋازىسىمۇ بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇرىدۇ. ئىككى مەزىن بىرلا ۋاقىتتا ئەزان ئېيتىدۇ. قارىمۇقارشى ئىككى دەرۋازىدىن تەڭ چىققان ئىككى مۇسۇلمان بىر - بىرىگە سالام بېرىشمەيدۇ، تىنچ - ئامانلىق سوراشمايدۇ. ئوڭ ياقتىن چىققىنى ئوڭ ياقتىكى، سول ياقتىن چىققىنى سول ياقتىكى مەسچىتكە راۋان بولىدۇ. ھېيت - ئايەم كۈنلىرى ئىككى ياقنىڭ جامائىتى ئىككى توپ بولۇپ، چوڭ جامەگە قاراپ ماڭىدۇ. بىر - بىرىنىڭ - كىگە ھېيتلىمايدۇ، قۇدا - باجا بولۇشمايدۇ. بۇ تەرەپتىكىلەر مېيىت ئۈزىتىۋاتسا، ئۇ تەرەپتىكىلەر توي نەغمىسى چېلىۋېر - دۇ. ئىككى ياقتىكى بالىلارنىڭ ئۆزئارا دوست - ئاداش بولۇشىغا يول قويۇلمايدۇ. بۇ تەرەپتىكى بالىلارنىڭ لەگلىكى ئۇ تەرەپ بوشلۇقىدا پەيدا بولغان ھامان شۇ تەرەپ بالىلىرىنىڭ تاش - چالمىلىرى زەربىسىدىن ئۆتمىتۇشۇك بولماي قالمايدۇ. ئۇ تە - رەپتىكى كەپتەرۋازلار بۇ تەرەپتىكىلەرنىڭ كەپتىرىنى تۇتۇۋالغان ھامان قانات - قۇيرۇقلىرىنى يۇلۇپ - يۇڭداپ ئاسمانغا ئاتىدۇ. بۇياقتىن - ئۇياققا ئۆتۈپ قالغان خوراز - مېكىيانلارنىڭ ھەر - قاندىقى ئۆز كاتىكىگە قايتىپ كېتەلمەيدۇ. باشقا كوچىلارنىڭ ئۇستىگە قانچىلىغان كۆتۈرمە ئۆيلەر سېلىنغان. بىزنىڭكىدە بىرسىمۇ يوق. ئىككى تەرەپ ئىناق بولمىسا، بىر - بىرىگە يول قويمىسا، كۆتۈرمە ئۆي سالغىلى بولمايدىكەن. شۇنداقمۇ، بوۋا؟

ئىككى تەرەپتىكى خوتۇن خەقلەر ئۆمرىنىڭ كۆپ قىسمى قارشى تەرەپ خوتۇنلىرىنىڭ غەيۋەت - شىكايىتىنى قىلىش بە -

لەن ئۆتىدۇ. كىر سۇيى، يۇندىلار قارشى تەرەپتىكىلەرنىڭ بوسۇ-غا، تام تۆۋلىرىگە تۆكۈلىدۇ. كىر سۇلىرى قۇرۇپ ياكى توڭلاپ كېتىدۇكى، جېدەل - ماجىرا قۇرۇمايدۇ، توڭلىمايدۇ.

ئاڭلىسام، ئىككى ياقتىكىلەرنىڭ ئۇزاق يىللاردىن بۇيان تارتقان دەرد - مۇشەققەت، ئازاب - كۈلپەتلىرىمۇ بىر - بىرىدىن ئىككىدىن قېلىشمايدىكەن. «تۆگىگان يېغىلىقى» ۋاقتىدا باشقا كوچىلارنىڭ ھەممىسىگە مۇستەھكەم دەرۋازىلار بېكىتىلىپتۇ. بىزنىڭ كوچىدىكى ئىككى تەرەپ پۈتۈشەلمەپتۇ، بىر دەرۋازىدىن كىرىپ - چىقىشنى راۋا كۆرمەپتۇ. قوراللىق چېرىكلەر توسالغۇسىز بېسىپ كىرىۋېرىپتۇ، بۇلايدىغانىنى بۇلاپ، بۇلغايدىغانىنى بۇلغاۋېرىپتۇ. ئىككى تەرەپ ئاچچىق ساۋاق ئالماپتۇ، پۇشايمان قىلماپتۇ. شېڭ شىسەي، گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىق قىلغان زامانلاردا بىر - بىرىنى چېقىشۋېرىپتۇ، تۈتۈپ بېرىشۋېرىپتۇ، نەتىجىدە ھەر ئىككى تەرەپتىن ھەپسىگە ئېلىنغان، قەتىل قىلىنغانلار تەڭ نىسبەتتە دېگۈدەك بوپتۇ. مانا ھازىر «ئۇچكە، بەشكە قارشى ھەربكەت» ۋاقتى. ئۇلار بىر - بىرىنى غەزەپ بىلەن سۆكۈشمەكتە، پاش قىلىشماقتا:

— ئۇ — ئوغرى!

— ئۇ — ئۆزى تويسىمۇ، كۆزى تويمايدىغان ئەڭ چوڭ باج ئوغرىسى!

— ئۇ — يىرتقۇچ يولۋاس!

— ئۇ — ئەشەددىي يولۋاس!

گويا ئۇلار بىر - بىرىنى ئىتتىرىشمەكتە!

— مەن، ئورۇق، ئۇ سېمىز!...

سەۋر - تاقەت قىلالمىدىم، بەرداشلىق بېرەلمىدىم. ئاخىر ساڭا مۇراجىئەت قىلدىم:

— بوۋا، ئوبدان بوۋا، كوچا - مەھەللىمىزنىڭ بىر ئەسىر-لىك تارىخى ساڭا بەش قولدەك ئايان. ئېيتقىنا، كوچىمىزدىكى-لەر ئەزەلدىن مۇشۇنداق نائىناقمىدى؟ نەچچە يىل ئالدىدا سورە-

سامغۇ، سەن تېخى كىچىك، تېگى ـ تەكتىگە يېتەلمەيسەن دې‌ـ دىك. چوپچوڭلا يىگىت بولۇپ قالدىمغۇ، مانا، ئەمدىغۇ ئېيتىپ بېرەرسەن؟ بوۋا، نېمانچە خىيالغا چۆكۈپ كېتىدىغانسەن؟ مۇنچە تەقەززا قىلمىغىنا!

ـــ ماقۇل، بالام، ـــ دېدىك لەۋزىمنى يەردە قويماي، ـــ ھازىر سەن كىچىك بالا ئەمەس، ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، ئاق ـ قارىنى پەرق ئېتەلەيسەن، گەپ ـ سۆزۈمنىڭ تېگى ـ تەكتىگە يېتەلەيسەن، زېھنىڭ بىلەن ئاڭلا، سۆزلەپ بېرەي.

3

دۇرۇس، كوچىمىزنىڭ ئەسلىي نامى «ئاي كوچا» ئىدى. ئايـ دەك يورۇق، ئىللىق كوچا ئىدى؛ قان ـ قېرىنداشلىق مۇھەببەـ تى تاش ـ كېسەك، تام ـ تورۇسلىرىغىچە سىڭىپ كەتكەن ئىناق كوچا ئىدى؛ زوھۇرىدىن ھاكىمبەگدەك كاتتا زاتنىڭ ئىزى، موللا سادىق ئەئلەم ئاخۇنۇم، ئابدۇرەھىم نىزارىي قاتارلىق پىر ـ ئۇستازلارنىڭ نەزىرى چۈشكەن خىسلەتلىك كوچا ئىدى! ياسىن داموللا ھاجى ھەزرەتلىرى ئاخىرەتكە سەپەر قىلغاندىن كېيىن (ياتقان يېرى جەننەتتە بولغاي، ئىلاھە ئامىن!) ئارىمىز بۇزۇلـ دى، بىر مەسچىت ئىككى بولدى، «ئاي كوچا» دېگەن تەۋەررۈك نام «قوش مەسچىت»كە ئۆزگەردى، ئاغرىق ـ ئاداۋەت، بالا ـ قازا باشلاندى!

مەرھۇم ئىمامىمىز ياسىن داموللا ھاجى ھەزرەتلىرى ئاتاق ـ ئابرۇيلۇق، مەرىپەتپەرۋەر زات ئىدى. پۇل ـ مال، ئالتۇن ـ كۈـ مۈشلىرىنىڭمۇ ھەددى ـ ھېسابى يوق ئىدى. ھەتتا ئاللا ئۇنىڭغا بىر جۈپ قوشكېزەك ئوغۇل ئاتا قىلغانىدى. چوڭىنىڭ ئىسمى ھەسەن، كىچىكىنىڭ ھۈسەيىن ئىدى. بوي ـ ئىسكەت، رەڭ ـ چىراي، خۇلق ـ مىجەز جەھەتتىنمۇ ئايرىۋالغۇسىز ھالدا ئوخـ شاشلىقى بىلەن ھەممىنى ھەيران قالدۇراتتى. ئۇلار ئۆگەنىدى،

بىلىم تاپتى، يۈرت كەزدى، سودىگەرچىلىكنىڭ تىلىنى بىلدى، پۇل تاپتى. ئىمامىمىز ئۇشتۇمتۇت يېتىپ قالدى. ئوغۇللارغا خەت ـ خەۋەر ئەۋەتىلدى. ھۈسەيىن يېقىنراق بىر شەھەردە تۇ-رۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن بۈرۈنراق كەلگەنىدى، دەرھال تويىنى قى-لىپ، ئاتلىق قەرزىدىن خالاس بولدى. ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن ئاكىسى ھەسەن قارىم كەلدى. ئىمامىمىز ئۇنىڭ تويىنى قىلىپ قويغان كۈننىڭ ئەتىسى نامازىمامداتتىن بۈرۈن ئاخىرەتكە سەپەر قىلدى. كوچىمىز ئابرۇيلۇق ئىمامىدىن ئايرىلدى، ئاقىل، مېھ-رىبان، دۈئاگۈي ئاتىسىدىن ئايرىلدى. بىز ئەھلى جامائەت يارا-لىق بىر ئىمامغا موھتاج ئىدۇق. مەرھۇم ئىمامىمىزنىڭ قوش-كېزەك ئوغۇللىرىغا تىكىلىدۇق. ھەر ئىككىلىسى بىلىملىك، خۇش پېئىل، ئەخلاق ـ پەزىلەتلىك ئەھلى سودىگەر يىگىتلەر ئىدى. قايسىسىنى تاللاش كېرەك؟ قائىدە ـ يوسۇن بويىچە بىز ئاكىسىنى تاللىدۇق. شەرىئەت مەھكىمىسىنىڭ تەستىق مۆھرى-نىمۇ ئالدۇق. ھەممىمىز خاتىرجەم بولدۇق، بۈرۈنقىدەكلا بىر مەسچىتكە جەم بولدۇق.

خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن بۇ قوشكېزەكلەرنىڭ رەپىقىلىرىمۇ قوشكېزەك ئاچا ـ سىڭىللار ئىكەن. ئاچىسى ئالتۇن خېنىم بۇ-رۇن ياتلىق قىلىنىپ، ھۈسەيىن قارىمنىڭ، سىڭلىسى تىللا خې-نىم كېيىن ياتلىق قىلىنىپ، ھەسەن قارىمنىڭ نىكاھىغا ئۆتۈپ-تۇ. خوتۇنلىرىمىزنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئۇلار چۆچەكلەردە تەسۋىرلىنىدىغان ھەرقانداق ساھىبجامالاللاردىن گۈزەل، جەننەت ھۆرلىرىدىنمۇ چىرايلىق ئىكەن. ھۆسن ـ جامالىدا كامالەتكە يەتكەن، باي، دۆلەتمەن قوشكېزەك يىگىتلەر بىلەن تەڭداشسىز گۈزەل قوشكېزەك پەرىزاتلار كوچىمىزنىڭ ئابرۇيى، شان ـ شە-رىپى ئىدى. بىز ئۇلار بىلەن پەخىرلىنەتتۇق، ماختىناتتۇق. ئۇزاق ئۆتمەي بۇ قان ـ قېرىنداش قوشكېزەكلەرگە كۆز تەگدى، كوچىمىزغا كۆز تەگدى ! بىرلىك ـ ئىناقلىق ئاپتىپى بىلەن يورۇپ، ئىنسانىي مېھىر ـ مۇھەببەت ھارارىتى بىلەن ئىللىپ

تۇرىدىغان «ئاي كوچا»مىز نائىناقلىق ئىس - تۈتەكلىرى ئاسمانغا ئۆرلەپ - ئاداۋەت جۇدۇنلىرى كىشىنى يۇرگەن قاراڭغۇ، سوغۇق، «قوش مەسچىت كوچىسى»غا ئايلىنىپ قالدى.

ۋالىي، ھاكىم، بەگ قاتارلىق چوڭ ئەمەلدارلار، قازى ئاخۇنۇم، مۇدەرىس ئاخۇنۇم قاتارلىق كاتتا زاتلار ياكى ئاتاقلىق بايلار بولمىغان مەھەللىلەردىكى توي - تۆكۈن، ئۆلۈم - يېتىم، نەزىر - چىراغلارنىڭ ھەممىسىدە شۇ مەھەللىنىڭ ئىمامىنى تۆرگە باشلاش ئادەت زامانىسىدىن تارتىپ داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان قائىدە - يوسۇن. بىزمۇ ھەسەن ئىمامنى تۆرگە باشلايتتۇق، ئىنىسى ھۈسەيىن قارىم ئۇنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئالاتتى. خوتۇن خەقلەرنىڭ ئولتۇرۇشىدا ئەھۋال باشقىچە بوپتۇ. ئالتۇن خېنىم: «مەن ئاچا، سېنىڭ يۇقىرى تەرىپىگىدە ئولتۇرۇشۇم كېرەك» دېسە، تىللا خېنىم: «مەن ئاكىنىڭ رەپىقىسى، ئىمامنىڭ رەپىقىسى، ئۆينىڭ تۆرى مېنىڭ!» دەيدىكەن. بۇلارنىڭ تالاش - تارتىش، جېدەل - ماجىرالىرى تۈپەيلىدىن ھەرقانداق توي ھازىغا ئايلىنىدىغان بولدى. بىز — ئەھلى جامائەت ئاكا - ئۇكا قوشكېزەكلەرگە مۇراجىئەت قىلدۇق:

— ئىككى خېنىم ئوتتۇرىسىدىكى ئاغرىق - ئاداۋەتنىڭ ئاقىۋىتىدىن تەشۋىشلەنمەكتىمىز. قان - قېرىنداشلىق رىشتىنى يېڭىباشتىن تۈتاشتۇرۇپ، ئۇلارنى ئىناق، بىزنى خاتىرجەم قىلىشقايلا.

ئاڭلىساق، ئاكا - ئۇكىلار مۇنداق پۈتۈشۈپتۇ: «ئەر جامائەت سورۇنلىرىنىڭ ھەرقاندىقىدا يۇقىرى ئورۇن ئاكىغا، مەزلۇم خەقلەر سورۇنلىرىنىڭ ھەرقاندىقىدا يۇقىرى ئورۇن ئاچىغا مەنسۇپ!»

— مەن ئاكىنىڭ رەپىقىسى، ئىمام ئاخۇنۇمنىڭ رەپىقىسى، — دەپ تەكرارلاپتۇ تىللا خېنىم، — يۇقىرى ئورۇن - مەرتىۋە مېنىڭ!

— مەن ئاچا، — دېگەن سۆزىدە چىڭ تۇرۇپتۇ ئالتۇن خې-

نىم، — ئورنۇمنى تارتىۋېلىشقا ھەرگىز يول قويمايمەن !

ئاكا - ئۇكىلار ئۆز رەپىقىلىرىنى تولىمۇ قەدىرلەيدىكەن، ئە - تىۋارلايدىكەن. ئۇلار ئارزۇلۇق رەپىقىلىرىنى قايىل قىلالماپتۇ. زىددىيەت ئۆتكۈرلىشىۋېرىپتۇ. مەسچىتنىڭ بىقىنىدىكى ئۆيدە توي بولغان كۈنى بۇ ئاچا - سىڭىللار يەنە تۆر تالىشىپ قاپتۇ. تۇرلۇك نازۇنېمەت، شېرىنلىكلەر بىلەن تولغان داستىخان ئۈس - تىگە بىر - بىرىنى بېسىشىپ، يۇز - كۆزلىرىنى تاتىلاپ، چاچ - لىرىنى يۇلۇشۇپتۇ. تىل - ئاھانەت، يىغا - زار، قىيا - چىيا كوچىنى بىر ئاپتۇ، مەسچىتكە كىرىۋېتىپ، ئۆز رەپىقىسىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالغان ئىمام ئاخۇنۇم ئىختىيارسىز ھالدا بۇ يەرگە كىرىپ قاپتۇ. قارىسا، باش - كۆزلىرى قىممەت باھالىق يىپەك رومال ئىچىدە قالغان ئىككى ئايال بىر - بىرىنىڭ چېچ - چىنى مەھكەم سىقىملاشقان ھالدا پومىداقلىشىۋاتقۇدەك. ئۇلار - نىڭ بوي - تۇرقى ئوخشاش بولۇپلا قالماستىن، بەس - بەس بە - لەن كىيىشىۋالغان كىيىملىرىمۇ ئوخشاش ئىكەن.

— تۇر، ئورنۇڭدىن ! — دەپ گەجگىسىدىن يۇلۇپ ئاپتۇ ئە - مام ئاخۇنۇم، — ھۇ، بىنومۇس ئالۋاستى ! — شۇ سۆز بىلەن بىر كاچات ساپتۇ.

— ھا - ھا - ھا !... — گۇلقەلىرى ئېچىلغان ھالدا ئور - نىدىن تۇرۇپتۇ تىللا خېنىم، — تۆر تالاشقىنىڭغا تويە، بىنومۇس ئالۋاستى.

ئالتۇن خېنىم ئاغزىنى سىلىغانىكەن، ئاپپاق ئالمىنى قې - قىزىل قانغا بويىلىپتۇ. ئۆز ئۆمرىدە مەرھۇم ئاتا - ئانىسىدىن ياكى ئېرىدىن ئازار يەپ باقمىغان خېنىم بۇ ئىزا - كۇلپەتكە بەرداشلىق بېرەلمەپتۇ - دە:

— ھۇ خوتۇنىنىڭ تامبىلىغا سەجدە قىلىدىغان مۇناپىق ! — دېگىنىچە بىر پىيالە رىشالنى قەھر - غەزەپ بىلەن ئېتىپتە - كەن، ئىمامنىڭ قاڭشىرى يېرىلىپتۇ، يۇز - كۆزلىرى ئاپپاق رىشالە بىلەن قىپقىزىل قان ئارىلاشمىسىغا كۆمۈلۈپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن كۈن - تۈنلەر ئاغرىق - ئاداۋەت ئىچىدە ئۆتۈشكە باشلىدى. ئائىلىناقلىق ئۇششۇكى قوشكېزەك ئاكا - ئۇكىلار يۈرىكىدىكى قان - قېرىنداشلىق ھارارىتىنىڭ ئورنىنى ئىگىلىۋېلىش خەۋپى قاش - كىرپىك ئارلىقىدا تۇراتتى. بىز بۇلارنى ئەپلەشتۇرۇش - ياراشتۇرۇش يولىغا قەدەم قويدۇق.

— خوتۇنىنى تالاق قىلىۋەتسۇن ! — دەپ شەرت قويدى ئا-كىسى، — شۇ چاغدىلا مەن ئۇ ئالۋاستىنىڭ ماڭا قىلغان ھاقا-رىتىنى ئەستىن چىقىرىمەن، ئۇكامنى بۇرۇنقىدەكلا قەدىرلەي-مەن.

— خوتۇنىنى ئۈچ تالاق قىلىۋەتمىگۈچە، — دېگەن شەرتنى قويدى ئۇكىسىمۇ، — مەن ئۇنىڭ خوتۇنۇمنى ھاقارەت قىلغان، ئۇرۇپ بىر تال ئېزىق چىشىنى سۇندۇرۇۋەتكەن گۇناھىدىن كېچىلمەيمەن !

ياراشتۇرۇش يولىدا تاشلانغان قەدەم، سىڭدۈرۈلگەن ئەجىرلەر زايە كەتتى. پىتنە - پاسات كۆپەيدى، زىددىيەت كۈنسېرى چوڭقۇرلاشتى. ئىناق قوشنا - ھەقەمسايىلەرمۇ چەك - چېكى كۆرۈنمەس تالاش - تارتىش چۆلىدە قۇيۇندەك پىرقىراشقا باشلىدى. بىر قىسىملار ئالتۇن خېنىمنىڭ، بىر قىسىملار تىللا خېنىمنىڭ تەرىپىنى ئالدى. ھەركىم ئۆزى ھىمايە قىلغان تەرەپنىڭكىنى توغرا دېدى. پىتنە - پاسات ئارقىلىق جان باقىدىغان ناجىنس، نائەھلىلەرمۇ چىقىپ قالدى. ئۇلار ئاكا - ئۇكا، ئاچا - سىڭىللار ئوتتۇرىسىدا كېچە - كۈندۈز گەپ توشۇپ ئوت ئۈستىگە ياغ چېچىشتى. بەزىلەر ھۈسەيىن قارىمنىڭ ھۈجرىسىغا خۇپىيانە كىرىپ: «سىلى ئاكىلىرىدىن چوڭ، سېمىز تۇغۇلغان. باشلىرىمۇ ئاكىلىرىنىڭكىدىن يوغانراق ئىدى. ئاكا بولۇشقا ھەسەن قارىم ئەمەس، دەل ئۆزلىرى مۇناسىپ» دەپ قۇتراتقۇلۇق قىلسا، تىللا خېنىمنىڭ يېنىغا ئوغرىلىقچە كىرىپ: «بۇرۇن تۇغۇلغىنى ئاچە-لىرى ئەمەس، دەل ئۆزلىرى ئىكەنلا. كىندىك ئانا بىر كېچە - كۈندۈز كىرىپ قاقماي تەۋەللۇت ئۈستىدە تۇرغانلىقى ئۈچۈن

ئۇيقۇسىزلىق ئىچىدە گاڭگىراپ قېلىپ، ئىككىلىرىنى ئالماش-تۇرۇپ قويغانىكەن» دەپ ئوت قۇيرۇقلۇق قىلىشتى. بەزىلەر ئال-تۇن خېنىمغا ئەقىل ئۆگىتىپ: «ئەرلىرى ھۇسەيىن قارىم سو-دىگەرچىلىك قىلىمەن دەپ يول ئازابى ــ گۆر ئازابى تارتسا، سىلى ئۆزلىرى تەنھالىق ــ تەشنالىق دەردىنى تارتتىلا. ھەسەن قارىم بولسا شەھەردىن چىقماي تىجارەت قىلىپ، مۇشەققەتسىز ھالاۋەت كۆردى. توي - تۆكۈن، ئۆلۈم - يېتىم، نەزىر - چىراغلاردىن كېلىدىغان تاپاۋەتمۇ ئاز ئەمەس. ۋەخپىلەرنىڭ كىرىمىچۇ تېخى! قۇربان ھېيىتتا پۇتۇن كوچىمىزدا قۇربانلىق قىلىنغان قويلارنىڭ تېرە - ئۇچەي، كاللا - پاچاقلىرى شۇ ئۆيگە قاراپ ئاقىدۇ. تىللاخاننى يوغىناتقان ئاشۇ پايدا - تاپاۋەت ئەمەسمۇ؟ ئەرلىرى ھۇسەيىن قارىمۇ ئەھلى ئىلىم، قاربي قۇرئان كىشى. ھەرقانداق جامەنىڭ ئىمامىلىقىنى قىلالايدۇ، ئاكىسىدىن ئوبدانراق قۇرئان تىلاۋەت قىلالايدۇ، تەپسىر ئېيتالايدۇ. ئاكىسى بىلەن چىرايلىقچە پۇتۇشۇپ نۆۋەت بىلەن ئىمامىلىق قىلسا بولمامدۇ؟ ئاكىسى بىر ئاي ئىمام بولسا، ئۇكىسى بىر ئاي، بۇ يىل ئاكىسى ئىمام بولسا، كېلەر يىلى ئۇكىسى...» دېيىشىپتۇ.

بۇ مەسلىھەت ئالتۇن خېنىمغا يېقىپ قاپتۇ، ئېرىنىمۇ قايىل قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىمامىلىق دەۋاسى باشلاندى. بىر قىسىملار ھۇسەيىن قارىمنى قوللاپ - قۇۋۋەتلەپ مەھكىمە شەرئىگە بارسا، بىر قىسىملار ھەسەن قارىمنىڭ ئۆمۈرلۈك ئىمام بولۇشىنى تەلەپ قىلىپ بېرىشتى. ھەر تەرەپ ئۆزى ھىمايە قىلغان كىشىنىڭ خىسلەت - پەزىلەتلىرىنى ماختاپ كۆككە كۆتۈرۈپ، ئۆزى رەت قىلغان كىشىنىڭ ئېيۇەن - نۇقسانلىرىنى كۆپتۈرۈشتى. شەرئىەت بۇ دەۋانى ھەل قىلىشقا چارىسىز قالدى. دوتەي - ئامباللارمۇ ئا-مال قىلالمىدى. ئۆز قوللىغۇچىلىرىنىڭ تەلىپى ۋە ئالتۇن خې-نىمنىڭ تەقەززاسى بويىچە ھۇسەيىن قارىم ئاخىر ئۇرۇمچىگە راۋان بولدى. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان ھەسەن قارىمۇ دەرھال ئات-لىنىپ ھۇسەيىن قارىمدىن بىر كۈن كېيىن ئۇرۇمچىگە يېتىپ

بېرىپتۇ. بۇ ۋاقىت ــ تىقابلىق يالماۋۇز ياڭ جياڭجۇننىڭ قۇ-مۇل خەلق قوزغىلىڭىنىڭ مەشھۇر سەركەردىسى تۆمۇر خەلىپىنى قەتل قىلغان كۈننىڭ ئەتىسى ئىكەن. ئۇ غەربىي دىيار خەلقىنى مەڭگۈ مەھكۇملۇقتا قالدۇرۇشنىڭ چارە ــ تەدبىرى ھەققىدە قال-تىس بىر كىتاب يېزىشقا كىرىشىپ، يۈڭ قەلەم بىلەن مۇنۇلارنى يېزىۋاتقان چاغ ئىكەن: «... بۇ خەلقنىڭ دىنى بىر، خۇداسى بىر، پەيغەمبىرى بىر، كەبەسى بىر، مەزھىپى بىر، تىلى بىر. ئەگەر بۇ ئالتە بىرلىك ئۈستىگە دىل بىرلىكى ــ زىچ ئىتتىپاقلىق قېتىلىدىغانلا بولسا، تۇڭەشكىنىم شۇ، تەختى ــ بەختىمنىڭ گۈمران بولغىنى شۇ !...»

ئوغلۇم، ئاڭلاۋاتامسەن؟ ئۇ ئۆز ھۆكمىنى مۇنداق شەرھلەۋاتقانىكەن: «دىل بىرلىكى ــ تىنچلىق ۋە خاتىرجەملىكنىڭ ئالتۇن ئاچقۇچى، باي ــ بايلىقنىڭ ئۇلى، بىلىم ــ مەرىپەتكە ئىنتىلىش، ئويغىنىش، ئۆز ــ ئۆزىنى تونۇۋېلىشنىڭ ئاساسىدۇر. بۇ «بىرلىك»تىن ئارتۇقراق خەۋپ ــ خەتەر يوق ماڭا !...»

ھۈسەيىن قارىم دەل مۇشۇنداق پەيتتە ياڭ جياڭجۇننىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. جياڭجۇن ھۈسەيىن قارىم ئىنئام قىلغان يۈز دانە تىللانى ئاپتۇ، ئەرزىگە قۇلاق سالىپتۇ ۋە خىيال سۈرۈپ قاپتۇ. شۇ ئەسنادا ھەسەن قارىم كىرىپ كەپتۇ ــ دە، يۈز دانە تىللانى ئالدى-غا قويۇپتۇ، ئەرزىنى بايان ئەيلەپ ئاھ ئۇرۇپتۇ، جاۋاب كۈتۈپ قول باغلاپ تۇرۇپتۇ.

ــ ئويلىشىپ باقاي، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ جياڭجۇن.

ئاكا ــ ئۈكىلار بىر ــ بىرىگە تۈيدۈرماستىن سۈرۈشتۈرۈپ يۈرۈپ «ئويلىشىپ باقاي» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى بىلىۋاپتۇ. ئاكىسى بىر يۈز يىگىرمە تىللا ئىنئام قىلغان بولسا، ئۈكىسى بىر يۈز ئەللىك، ئىككى يۈزنى ئىنئام قىلىۋېرىپتۇ. ھەسەن قا-رىم ئاكىلىق ئورنى تۇپەيلىدىن بۇ دەۋادا ئۈتىدىغانلىقىغا ئىشى-نىپ كېتىپ، ئىنئام يوللاشتا ھۈسەيىن قارىمغا يېتىشەلمىگەن بولسا كېرەك، ياڭ جياڭجۇن:

— سەنمۇ مەسچىت سال، ئىمام بول! — دەپ بۇيرۇپتۇ ھۇ-سەيىن قارىمغا، — سېنىڭ قوللۇغۇچىلىرىڭنىڭ ئەجدادى تەرە-پىدىن مەسچىتكە ۋەخپە قىلىنغان دۆكان - ساراي، يەر -زې-مىنلارغا سەن ئىگىدارچىلىق قىل!

ھەسەن قارىمغىمۇ مۇنداق دەپتۇ:

— ئەسلىدىكى مەسچىتكە ئىمام بولۇۋەر، سېنىڭ قوللۇ-چىلىرىڭنىڭ ئەجدادى تەرىپىدىن مەسچىتكە ۋەخپە قىلىنغان دۆكان - ساراي، يەر - زېمىنلارغا ئىگىدارچىلىق قىلۇەر!

دەۋادا ئۇتقان، غەلىبە خۇشاللىقىغا چۆمۈلگەن ھۇسەيىن قا-رىم ئۆز ئىچىدە مۇنداق قارارغا كەپتۇ: شۇنداق بىر جامە سال-دۇرايكى، نامىم ئەلگە تارالسۇن، شۆھرىتىم كۆككە يەتسۇن، كونا مەسچىت بويۇن قىسىپ بىر چەتتە قالسۇن!...

ھەسەن قارىم بۇنى بىلىۋالغاندەكلا سوراپتۇ:

— جىياڭجۇن ئالىيلىرى، قۇرۇلغۇسى مەسچىتنىڭ يەر كۆلە-مى، شەكىل - نۇسخىسى...

— كونا مەسچىت بىلەن ئوپمۇئوخشاش، — دەپ جاكارلاپتۇ جىياڭجۇن، — بىر قەدەم كەڭ - تار، بىر غېرىچ ئېگىز - پەس بولۇشىغا يول قويۇلمايدۇ. گۇل - نەقىشلىرىدىن تارتىپ، سىر - بويا قىلىرىغىچە ئوپمۇئوخشاش بولۇشى كېرەك!...

بىلدىڭمۇ، ئوغلۇم؟ قوش مەسچىتنىڭ تارىخى ئەنە شۇ! ئا-يا-دەك يورۇق، باھاردەك ئىللىق كوچىمىزنىڭ تۇمانەك تۇتۇق، جۇدۇن پەسلىدەك سوغۇق كوچىغا ئايلىنىپ قالغانلىقىنىڭ تۈپ سەۋەبى ئەنە شۇ!

4

جېنىم بوۋا، ئاخىرەتكە سەپەر قىلغىنىڭغا چارەك ئەسىر بول-غان بۇگۇنكى كۈندە مەن ئايرىلغىنىمغا شۇنچە يىللار بولغان يۇرتۇمغا قاراپ كېتىۋاتىمەن، نۇرانە چېھرىڭ ۋە ئوتلۇق نەپەس-

لىرىڭ بىلەن ئىللىپ تۇرىدىغان كوچامغا قاراپ كېتىۋاتىمەن. يېقىنلاشقانسېرى سېغىنىش ـ ئىنتىزارلىق ئوتلىرىم لاۋۇلدىـ ماقتا، تەشۋىش ـ ئەندىشلىرىم كۈچەيمەكتە: ئاھ، مېنىڭ كوـ چام، قانلىق تارىخىي سەرگۈزەشتىلەرنى ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەن ھەسرەت ـ نادامەتلىك كوچام ! ئەمدى سەن تىنچ، ئىتتىپاقلىق باھارىنىڭ ئارامبەخش ئاپتىپىدا يورۇپ ئىللىغانسەنمۇ ياكى ئۆز ھالىتىڭچە تۇرۇۋەرگەنسەنمۇ؟ سۇبھى سەھەردە قارىمۇقارشى ئىكـ كى دەرۋازىدىن تەڭ چىققان ئىككى مۇسۇلمانىنىڭ: «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام»نى بەجا كەلتۈرۈپ بىر مەسچىتـ كە قاراپ دوستانە قەدەم تاشلاۋاتقانلىقىنى كۆرەرمەنمۇ ياكى ئەيـ نى زامانلاردىكىدەك: «مەن ئورۇق، ئۇ سېمىز» دەپ بىر ـ بىرىنى ئىتتىرىشۇاتقان نادانلارنىمۇ؟ ھۆرمەتلىك يېڭى ئىمام بىر مەسـ چىتكە جەم بولغان ئەھلى جامائەتتىن: «ئىنسانىنىڭ خار ۋە زەبون بولۇشىغا سەۋەب نېمىدۇر؟» دەپ سورىسا، پۈتۈن جامائەت: «ئىكـ كى نەرسىدۇر: بىرسى جاھىللىق ۋە نادانلىق، ئىككىنچىسى، تەپرىق ۋە ئىختىلاپتۇر» دەپ جاۋاب بەرسە؛ «ئىززەت ـ ئابرۇي، قۇۋۋەت نېمە بىلەن بولۇر؟» دېگەن ھامان: «بىلىم ـ مەرىپەت، ئىتتىپاقلىق بىلەن بولۇر» [1] دەپ يەكدىللىك بىلەن جاۋاب بەرـ سە، خۇشاللىقتىن يۈرەكلىرىم يايراپ كەتمەسمىدى؟ سېنىڭچۇ، بوۋا؟ بوش، بىكار قالغان يەنە بىر مەسچىتنىڭ كۆز ـ گۆھەرلىـ رىمىز، ئۇمىد يۇلتۇزلىرىمىز ئۇچۇن ئارامبەخش باغچە، يەسلى قىلىپ بېرىلگەنلىكىنى كۆرسەمچۇ؟ ئۇ چاغدا مەن غەمكىن قەبـ رەڭنى مەھكەم قۇچاقلاپ، ھار ئاۋازىم بىلەن خىتاب قىلماسمىـ دىم:

بوۋا، جېنىم بوۋا، خاتىرجەم بول، ئارزۇ ـ مۇرادىڭ گۈل ـ چېچەك ئاچتى !

① ئابدۇقادىر داموللا: «ئەقايىدى زەرۇرىيە»دىن ئېلىندى.

ۋاقىت ئۇنتۇلدۇرالامدۇ

ئۇ چەت ئەلدىن كەپتۇ.

بۇ خەۋەر باشتا مېنى بىردىنلا قىزىقتۇردى. ھە دېگەندىلا كۆز ئالدىمدا غۇلجا شەھىرىنىڭ خىلۋەت، تېرەكلىك كوچىلىرىدىكى رومانتىك ئاخشاملار نامايان بولدى. گويا ئۇنىڭ بىلەن قولتۇقلىشىپ ئاستا پاراڭلىشىپ كېتىۋاتقاندەك، دەرەخ دالدىسىدىكى ئاشۇ قەدىردان ئورۇندۇقتا ياندىشىپ ئولتۇرغاندەك بولدۇم. ئالمىقاچان ئۇنتۇلغان تۇيغۇلار يېڭىباشتىن ۋۇجۇدۇمنى ئىگىلىدى. ئەمما، بىرئازدىن كېيىن ئەقىل ئىشلىتىپ ئۆزۈمنى بېسىۋېلىشقا تىرىشتىم. ئاخىر تۆت بالىغا ئاتا بولغان ئادەممەن، نەۋرە-چىرىمنىڭ ئالدى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتىدۇ، ئەمدى ياش-لىقتىكى رومانتىك ۋەسۋەسىلەرگە ھەۋەسلىنىش نە ھاجەت!؟

بېشىمنى سىلكىۋېتىپ، يەنە قەلەمنى قولۇمغا ئالدىم. ئەتە چوڭ يىغىن، مەن نۇتۇق سۆزلىشىم كېرەك، سۆز تېكىستىنى كەچكىچە قولدىن چىقىرىۋەتمىسەم بولمايدۇ. ئوتتۇز نەچچە يىل-دىن بۇيان بىرەر ئىشقا قاتتىق بېرىلگەن چاغلىرىمدا باشقا ھەر-قانداق غەيرىي خىياللارنى مېڭەمگە يېقىن يولاتمايدىغان ئادەتنى يېتىلدۇرگەنىدىم. ھازىرمۇ شۇنداق بولار دەپ ئويلاپتىمەن. نەدە-كىنى، «ئۇ كەپتۇ» دېگەن ئىككى ئېغىز سۆز خېلىغىچە قۇلىقىم تۆۋىدە غوڭۇلداپ، پىكىرىمنى چېچىۋەتتى. لېكىن، ھەرقانداق خەۋەر تەكرارلىنىۋەرسە، ئۇنىڭ قىممىتى ئاستا ـ ئاستا خىرە-لىشىدۇ. ئاخىر مەنمۇ يەنە بېسىقمىغا چۈشتۈم ـ دە، نۇتۇق تې-

كىستىنى كۆڭلۈمدىكىدەك يېزىپ تۈگەتتىم.

كەچتە ئۆيگە كەلسەم، ئايالىمنىڭ روھىي ھالىتىدە ئازراق ئۆزگىرىش بارەك كۆرۈندى.

— ھېلىقى... — دېدى ئۇ ئالدىمغا تاماق قويۇۋېتىپ.

سۆزىنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلاش ئۈچۈن ئۇنىڭ چىرايىغا قارىدىم. بىراق، ئۇ قاچىغا لازا، ئاچچىقسۇ قۇيغان بولۇۋېلىپ ئۈندىمىدى.

— نېمە «ھېلىقى»؟

ئايالىم قولاشمىغان ھالدا كۈلۈمسىرىدى.

— كېچىكىپ قالدىڭىزغۇ؟ باشقىلارنىڭ قايتىپ كەلگىنىگە نەۋاق.

ئىلگىرى بۇنىڭدىنمۇ كېچىكىپ كەلگەن تالاي چاغلىرىم بولغان، لېكىن ئۇ سوراپمۇ قويمايتتى. بۈگۈن نېمە بولدىكىنە؟ سەۋەبىنى چۈشەندۈردۈم. بىراق، ئۇنىڭ تازا ئىشىنىپ كەتمىگەنلىكى كۆزلىرىدىن بىلىنىپ تۇراتتى.

كۆمۈلۈپ قالغان بۇلاق سۈيى كۈنلەردىن بىر كۈنى زېمىن ئۈستىگە چىقماقچى بولسا، ئاۋۋال بىرنەچچە قېتىم «بۇلدۇق، بۇلدۇق» قىلىپ يۇمىلاق كۆپۈكچىلەرنى ھاسىل قىلىدۇ ۋە سەن ئۈنى بەزىدە «سىزىندى سۇلارنىڭ ئۆرلىشىمىكىن» دەپ ئويلاپ قالىسەن، ئەمما ئۇ ئاخىر ئوقچۇپ ئېتىلىپ چىقىپ، ئەسلىي ھالىتىنى بىردىنلا نامايان قىلىدۇ. ئايالىمۇ شۇ تاپتا ئاشۇ بۇلاققا ئوخشىدى.

— كونا قەدىردانىڭىز چەت ئەلدىن كەپتۇغۇ؟!

ھە، ئەسلىي ئىش مۇنداق ئىكەن ـ دە. ئايالىم ھېلىمۇ كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. ئەمما، مەن بۇنداق «كۈلۈمسىرەش» ئىچىگە ئاللىقانداق بىسەرەمجانلىق، ئاچچىقلىنىش ۋە ئاگاھلاندۇرۇش مەنىلىرىنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى سەزدىم. ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدىنمۇ يۈقىرىقى ھالەتلەرنى بىلىۋېلىش تەس ئەمەس ئىدى.

ھەي ئايالىلار، ئايالىلار، سىلەردىنمۇ مۇشكۈل تېپىشماق بارمىكىن جاھاندا؟! بەزىدە ئۆزۈڭلارغا بىۋاستە زىيان يەتكۈزگەن

نى ئازاب، نى مۇشكۇللۇكلەرنى ئۇن - تىنسىز سۈمۈرۈۋېتەلەيدىغان ئەلەر ۋە بەزىدە مانا ھازىرقىدەك ئاللىقاچان ۋاقتى ئۆتكەن، سەۋەبلەرگە ھېچبىر زىيىنى تەگمەيدىغان كىچىككىنە ئىشلارمۇ كۆڭۈلۈڭلارنى پەرىشان قىلىپ قويىدۇ.

مەن ئېچىنغان ھالدا ئايالىمغا قارىدىم. ئوتتۇز بەش يىل بىر ئائىلىدە ئىناق ياشاپ كەلدۇق. بىللە قايغۇرۇپ، بىللە شادلانىدۇق، ئىززەت - ھۆرمەت، ساداقەت ۋە كۆيۈمچانلىق تۈيغۇلىرى قەلبىمىزدە ھەمىشە ھۆكۈمران ئورۇندا تۇرۇپ كەلدى. شۇنداق ئەكەن، ھالا بۇ كۈنگە كەلگەندە ئاشۇ پاك تۈيغۇلارغا شەك كەلتۈرۈش بەھۇدە ئاۋارىچىلىك ئەمەسمۇ!؟

ئۇنىڭغا زادى يالغان سۆزلەپ باققان ئەمەسمەن. شۇڭا، «ھەقىقى»نىڭ كەلگەنلىكىدىن مېنىڭمۇ خەۋەر تاپقانلىقىمنى ئېيتىپ بەردىم.

ئايالىم يەنە بايىقىدەك كۈلۈمسىرىدى.

— مېنىڭ ئويلىغىنىمدەك چىقتى. شۇنچە ئادەم ئاڭلىغان يەردە سىز خەۋەرسىز قالاتتىڭىزمۇ؟ بەلكىم ئۇنىڭ كەلمەكچى بولغانلىقىدىن... ئۇ كېلىشتىن ئىلگىرىلا خەۋەر تاپقان بولغىيدىڭىز؟... خۇشال بولغانسىز؟

ئۇنىڭغا سەل رەنجىگەن قىياپەتتە قاراپ قويدۇم - يۇ، گەپ قىلمىدىم. نېمىمۇ دېيەلەيتتىم ئاخىر؟ ئايالىمۇ مېنى جاۋاب بېرىشكە قىستىمايلا ئاشخانىغا چىقىپ كەتتى.

ئىدارىدىن قايتقاندا قورسىقىم بەكلا ئاچقانىدى. بىراق، ھازىر ئالدىمدىكى ئاشنى تۈزۈكرەكمۇ يېيەلمىدىم. ئورۇنسىز تەنە - تاپىلار ۋە ئۇ قوزغىغان رەنجىش تۈيغۇلىرى قورسىقىمنى تويدۇرۇپ قويۇپتۇ.

قوشنام چاقىردى. ئىككىمىز كۈندىكى ئادىتىمىز بويىچە كوچا بويلاپ كەچلىك سەيلىگە چىقتۇق.

قايتىپ كەلسەم، ئايالىم ئۇخلاپ قاپتۇ. مەنمۇ ئورۇنغا كىرىپ ياتتىم. تېزرەك ئۇخلۇۋالسام دېگەن ئۇمىدىم بىكار بولۇپ چىقە-

تى. ئوڭدا يېتىپ باقتىم، بولمىدى، ئۇياق - بۇياققا ئۆرۈلۈپ باقتىم، يەنە بولمىدى. ئاخىر بۇنىڭدىن قىرىق يىل بۇرۇنقى ئىشلار ئىختىيارسىز ھالدا كۆز ئالدىمدا جانلاندى.

* *

1948 - يىلى يۇرتىمىزدىكى بىر تۈركۈم ياشلار غۇلجا شەھىرىگە يېتىپ باردۇق. بەزىلەر مىللىي ئارمىيە تەركىبىگە ئۆتۈپ ئەسكەر بولدى، بەزىلىرىمىز ھەر خىل ئىدارە ۋە كەسىپىي تارماقلارغا ئورۇنلاشتۇق. بىزنىڭ ئىدارە خىزمەتچىلىرى ئىچىدە بويىغا يەتكەن قىزلار خېلى كۆپ ئىدى ۋە ھەممىسى دېگۈدەك يەرلىك بولغاچقا، ئائىلىلىرىدە يېتىپ - قوپاتتى. بىز بىرقانچە «ياقا يۇرتلۇق» بويتاق يىگىتلەر ئىدارىنىڭ كوللېكتىپ ياتقىدا ياتاتتۇق. يىگىتلىك چاغلار ئارزۇ - ھەۋەسىنىڭ ئۆركەشلىگەن چاغلىرى ئىكەن. كۈندۈزى خىزمەت قىلاتتۇق، كەچقۇرۇنلۇقى تامىقىمىزنى چالا - بۇلا يەپلا كوچىغا يۇپۇرۇلۇپ چىقاتتۇق. يا كىنو كۆرەتتۇق، يا قاۋاقخانىلارغا شۇڭغۇيتتۇق ۋە ئەتىسى ئۇيۇلۇكتەك ئۇخلاپ كېتەتتۇق. ئەتىگەندە قىزلار دېرىزە تۈۋىگە توپلىشىپ، كۈلۈشۈپ، ۋارقىرىشىپ ئويغىتاتتى، ھەتتا شوخراقلىرى ياتقىمىزغا باستۇرۇپ كىرىپ يۈزىمىزگە مۇزدەك سۇ چاچاتتى. قىش كۈنلىرى يۇمىلاقلانغان قارلارنى پېشانىمىزگە تىرەپ قويىاتتى. سوغۇقتىن شۇركۈنۈپ ئويغىناتتۇق. چاچلىرىمىز پاخپايغان، قاپاقلىرىمىز ئىششىغان بولغاچقا، قىزلارنىڭ ئالدىدا تولىمۇ ئۇيىلاتتۇق، لېكىن كۆزىمىزنى ئاچقان ھامان قارشى جىنسلارنىڭ كۈلۈپ تۇرغان بەرنا چىرايلىرى بىلەن ئۇچرىشىدىغانلىقىمىز ئۈچۈنمۇ، ئەيتاۋۇر يەنە كۆڭلىمىزدە ئاجايىپ بىر خىل سۆيۈنۈش جۇش ئۇراتتى.

ئاجايىپ شوخ قىزلار ئىدى ئۇلار! قاپاق تۇرۇشلەر، قاتتىق - يىرىك سۆزلەر، قوپاللىق بىلەن سىلكىۋېتىشلەر ئۇلارغا تامامەن

يات ئىدى. باغرى تاش دېيىلگەن ئادەملەرمۇ رەڭمۇرەڭ گۈللەر ھۆپپىدە ئېچىلىپ تۇرغان گۈلزارغا دۇچ كەلگەندە، بەزىدە گۈل-لەرنى چەيلەش تۇرماق، ئۇلارنى ئالدىراپ - تېنەپ ئۇزۇشتىنمۇ ئۆزىنى تارتىدۇ. چۈنكى، تەبىئەتنىڭ ئاشۇ رەڭدار ۋە مۇلايىم گۈ-زەللىكى ئىنسان بالىسىنىڭ قەلبىنى ئېرىتىش، ئەسىر قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە. نەزىرىمىزدە ئاشۇ قىزلارمۇ بىزنىڭ «گۈلزار-مىز»دا ئېچىلغان خۇش پۇراق گۈللەر ئىدى. بىز ئۇلارنىڭ ئال-دىدا يەنە نېمىشقىدۇر ئەيمىنەتتۇق. باشلىقلىرىمىزنىڭ تەنقىد-لىرى كۆپىنچە ئۇ قۇلىقىمىزدىن كىرىپ، بۇ قۇلىقىمىزدىن چە-قىپ كېتەتتى - يۇ، لېكىن قىزلارنىڭ تەبەسسۇم ئارىلاشقان ئانچىكى جىلمىيىشلىرى يۈزىمىزنى ئانارەڭ قىزارتىۋېتەتتى.

بىر قېتىم ئىدارىمىزدە تانسا كېچىلىكى ئۆتكۈزۈلدى. بىز «ياقا يۇرتلۇق»لار تانسا ئويناشنى بىلمەيتتۇق. لېكىن، قىزلار بىزنى سۆرەشتۇرۇپ ئوتتۇرىغا ئېلىپ چۈشۈشتى. بىز راسا تەر-گە چۆمۈلدۇق. قىزلارنىڭ مايلانغان توپلىرى دەسسىلەپ رەسۋا بولۇپ كەتتى. بىز ئۇلارنىڭ پۇتلىرىنى ھەربىر دەسسۈال-غان چېغىمىزدا ئۇلار «ۋاي!» دەپ توۋلىۋېتەتتى - يۇ، ئارقىدىن يەنە قاقاھلاپ كۈلەتتى. بىز بولساق ئىزاغا ئۆلگۈدەك بولاتتۇق.

بۇرۇن تانسا دېگەن خىيالىمىزغىمۇ كىرىپ چىقماپتىكەن، ئەمدى بىردىنلا مەيلىمىزنى تارتىۋالدى. قاچانكى بوش ۋاقتىمىز چىقسا، ياتاقتا ئورۇندۇق ياكى ياستۇقلارنى «قىز» قىلىپ، گاھ «تاڭگو»، گاھ «رومبا»غا دەسسەيدىغان، گاھ «ۋالىس»قا پىرقىرايدىغان بولۇۋالدۇق. قىزلار بىزنىڭ بۇ خىل تىرىشچانلىقىمىزنى ئالاھىدە ماختاشتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئائىلىلەردە پات - پات بو-لۇپ تۇرىدىغان تانسا كېچىلىكلىرىگىمۇ قاتنىشىدىغان بولدۇق.

كىشىلەر ياشلىقتىكى تۇنجى مۇھەببەتنىڭ زادى قاچان باشلانغانلىقىنى ئېنىق ئېيتىپ بەرمەك تەس، دېيىشىدىكەن. غۇلجىغا بېرىشتىن بۇرۇن يۇرتۇمدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقان چاغلىرىمدا بويىغا يەتكەن قىزلارغا زوقلىنىپ قارىغان، ھەتتا

بەزىلىرى توغرىسىدا ئاخشاملىرى ئۇي - خىياللارغا بېرىلگەن چاغلىرىمۇ بولغان. بىراق، بەزىلىرىنى شۇ ھامانلا ئۇنتۇپ كېتەتتىم، بەزىلىرىنى بولسا بىرقانچە قېتىم كۆرگەندىن كېيىن ئېمىشقىدۇر ئىخلاسىم قايتىپ قالاتتى. بىراق، غۇلجىغا كېلىپ «تانسا مەستانىسى»غا ئايلانغان شۇ كۈنلەردە ئەھۋال باشقىچە بولۇپ كەتتى. مەن قەمەر ئىسىملىك بىر قىز بىلەن بىر بۆلۈمدە ئىشلەيتتىم. ئۇ شۇ چاغلاردا ئون يەتتە - ئون سەككىز ياشلاردا بار ئىدى. ئىككى مەڭزى سۈزۈك ئالمىغا، خۇمار كۆزلىرى بۇلاقتا ئوخشايتتى. ئۇنىڭ بىلەن تۇنجى قېتىم ئۇچراشقان چاغدىلا ھەۋەس بىلەن قارىغىنىمنى تەن ئالمەن. بىراق، مەن يېڭىلا كەلگەن «ياقا يۇرتلۇق»، بۇ شەھەرگە نىسبەتەن خۇددى يېتىم بالىغا ئوخشايمەن. «تېرىق تۇلۇمدا، يېتىم بۇلۇڭدا» دېگەن گەپ بار. مەن ئۇچۇن يەرلىك قىزلارغا زوقلىنىشنى كىم قويۇپتۇ. يەنە تېخى ئۇ بەلكىم باي ئائىلىنىڭ قىزىمۇ، كىم بىلىدۇ؟ مەن بولسام بىر نامرات يىگىت. يوتقانغا قاراپ پۈت سۇنغىنىم تۇزۇك بولار...

مەن ئەنە شۇنداق ئويلارنىڭ تۇرتكىسىدە خېلى كۈنلەرگىچە ئۇنىڭغا بىپەرۋا مۇئامىلە قىلىشقا ئۆزۈمنى زورلاپ يۈردۈم. قەمەرمۇ باشقا دوستلىرىغا ئوخشاشلا شوخ ۋە ئوچۇق - يورۇق قىز بولۇپ، تونۇشقان كۈندىن باشلاپلا ماڭا قىزغىن مۇئامىلە قىلىشقا باشلىدى. ئاتا - ئانام، يۇرتۇم توغرىسىدا تىنماي سورايتتى. بۇ توغرىدا گەپ ئېچىلسىلا تولىمۇ يايراپ كېتەتتىم، ئەڭ ئۇشاق تەپسىلاتلارغىچە قالدۇرماي سۆزلەشكە تىرىشاتتىم. قەمەرمۇ ھەۋەس بىلەن ئاڭلايتتى. كېيىن ئۇ مېنىڭ تەلەپپۇزۇمدىكى پەرقلەرنى تۇتۇۋېلىپ چاقچاق قىلىدىغان بولۇۋالدى. ئەمما، مەن ئۇنى بىر خىل يېقىنلىقنىڭ ئىپادىسى دەپ بىلىپ قىلچە رەنجىمىدىم ۋە ئۆزۈمۇمۇ ئۇنىڭ سۆزلىرىدىكى رۇسچە ئىبارىلەرنى مەسخىرە قىلىپ يۈردۈم. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئىككىمىزنىڭ مۇناسىۋىتى بارغانسېرى يېقىنلىشىپ كەتتى. بۇ ئىشنىڭ زادى

قاچاندىن باشلانغانلىقىنى بىلمەيمەن، ئەمما ھە دېسىلا ئۇنى ئويلايدىغان، كۆرگۈم كېلىدىغان بولۇپ قالغانلىقىمنى سەزگەن چېغىمدا، ئىختىيارىمنىڭ ئۆزۈمدە بولماي، باشتىكى ئۆزۈمگە بەرگەن ئاگاھلاندۇرۇشۇمنىڭ نەلەرگىدۇر غايىب بولغانلىقى ئايان بولدى. ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئىشخانىغا بۇرۇنلا كېلەتتىم ۋە قەھرىڭ كېلىشىنى تۆت كۆز بىلەن كۈتەتتىم. ئۇ ھەمىشە كۈلۈپ - يايراپ كىرىپ كېلەتتى. مەن بولسام قىلىۋاتقان ئىشىمنى ئۇنۇتۇپ ئونىڭغا قاراپ قالاتتىم. ئەمما، ئۇمۇ ماڭا بۇرۇلۇپ قارىغۇدەك بولسا، كۆزۈمنى دەرھال ئېچاچاتتىم. تانسىلاردا ئەلۋەتتە بىللە بولاتتۇق ۋە باشتىن - ئاخىر شۇنىڭ بىلەنلا ئوينىغۇم كېلەتتى. ناۋادا باشقا بىر چاققان يىگىت ئۇنى ئېلىپ كەتكۈدەك بولسا، ھەسەتتىن ئۆرتىنەتتىم. تالاي قېتىم ئونىڭغا قەلبىمنى ئىزھار قىلىشنى ئويلىدىم - يۇ، بىراق كۆپىنچە پۇرسەت بولمىدى. پۇرسەت كەلگەن چاغلاردا جۈرئەتسىزلىك قىلىپ ئۆتكۈزۈۋەتتىم. «ئەگەر ئونىڭدا ئوناق خىيال بولمىسچۇ، ئۇ چاغدا ئاشۇ قىزغىن تەبەسسۇملىرى، خۇشخۇي مۇئامىلىلىرىدىن مەھرۇم قىلسا، بۇ يۇرت ماڭا ھارام بولمامدۇ!؟...»

ياشلىقتىكى مۇھەببەت تۇيغۇسى مەلۇم مەزگىلدە باشقا بارچە تۇيغۇلارنى بېسىپ چۈشىدىكەن. بىر كۈنى ئۆزۈم يالغۇز كىنوغا كىردىم. نېمىشقىدۇر كۆڭلۈم پەرىشان ئىدى. بىر چاس تۇگىگۈچە چىداپ ئولتۇردۇم - دە، چىراغ يېقىلغان ھامان چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ ئورنۇمدىن تۇردۇم. ئەمما، شۇ ھامان يەنە ھەيكەلدەك قېتىپ تۇرۇپ قالدىم. چۈنكى، مەندىن ئىككى قاتار ئالدىدا قەمەر يەنە ئىككى قىز بىلەن ئولتۇراتتى.

— بۇرادەر، ئولتۇرسىڭىز چۇ! — كىمدۇر بىرسى پېشىمدىن تارتتى.

ئولتۇردۇم، ئەمدى بايىقى پەرىشانلىقىمدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى، كۆڭلۈمدە بىر دەريا شادلىق مەۋج ئۇراتتى.

كىنو تۇگىدى. چىراغ يېقىلىش بىلەنلا ئورنۇمدىن تۇرۇپ قىزلارغا قارىدىم. ئۇلارمۇ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ مېنى كۆرۈشتى. قەمەر بىلەن ئىككىمىز گويا ئۇزاقتىن بۇيان ئايرىلىپ كېتىپ، تۇيۇقسىز ئۇچراشقاندەك بىر ـ بىرىمىزگە قارىشىپ تۇرۇپ قېلىشتۇق. مۇھەببەت مەسىلىسىدە ياش قىزلار تېخىمۇ سەزگۈر كېلىدۇ، ئۇلار چىرايلاردىكى بىلىنەر ـ بىلىنمەس ئىپادىلەردىن، سۆزلەردىكى ئانچىكىم بېشارەتلەردىن ئالەمچە مەزمۇنلارنى بىلىۋېلىشقا ماھىر.

زالدىن چىققان چېغىمىزدا قەمەرنىڭ دوستلىرى نەگىدۇر غايىب بولۇشۇپتۇ. قەمەر بولسا گويا ئۇلارنى ئىزدىگەندەك ئۇياق ـ بۇياققا قاراپ قويدى ـ يۇ، لېكىن يېنىمدىن بىر قەدەممۇ سىلجىمىدى.

ـــ ئۆيىڭىزگە ئاپىرىپ...

ـــ قىزلار نەگە كەتكەندۇ؟ ... سىزنى ئاۋارە قىلىپ قويارمەنمىكىن!؟

بۇ ئەلۋەتتە رازىلىقنىڭ بەلگىسى ئىدى.

ـــ يۈرۈڭ، سىز ئۈچۈن ئاۋارە بولسام خۇشال بولىمەن.

بۇ مېنىڭ ئۆز هېسىلىرىم توغرىسىدا قەمەرگە ئېيتقان تۇنجى جۈرئەتلىك سۆزۈم ئىدى. ئۇ بۇنىڭ بەدىلىگە هايا ۋە تاتلىققىنا تەبەسسۇم بىلەن جاۋاب قايتۇردى. ئىككىمىز ئاستا مېڭىپ كەتتۇق. ئاشۇ يېرىم سائەتلىك ۋاقىت ئىچىدىكى تولىمۇ قىيىن روهىي هالەتلەر ۋە تۇنجى قېتىملىق سۆيگۈ ئىزهار قىلىشلارنى ئەينى بويىچە تەسۋىرلەشكە ئاجىزمەن. ئىشقىلىپ، شۇ ئاخشىمى ئاۋۋال مەن، ئاندىن قەمەر قەلبىمىزنى ئاشكارا قىلىشتۇق. ئەمما، هەر ئىككىلىمىزلا ناهايىتى ئاز سۆزلەشتۇق، كۆزلىرىمىز بولسا ناهايىتى كۆپ مەزمۇنلارنى بايان قىلدى.

شۇنىڭدىن ياشلاپ هەپتىدە ئىككى ـ ئۈچ ئاخشام بىللە بولاتتۇق. كۆپرەك كەچلىك سەيلىگە چىقاتتۇق. غۇلجىلىقلار مۇنداق

سەيلىلەرنى «سۆيدانىيە» دەپ ئاتىشىدىكەن. بەزىدە كىنوغا كىرسەكمۇ تولىسى كىنو تۈگمەستىلا چىقىپ كېتىپ يەنە «سۆيدانىيە» قىلاتتۇق. ئاھ، ئۇ چاغلاردىكى نوۋىگورد [1] كوچىسىدىكى خىلۋەت ئاخشاملار تېمىدىگەن سۆيۈملۈك ئىدى ـ ھەي! كوچا دەرەخ يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن چۈشكەن مىڭلىغان شولىلار بىلەن كەشتىلەنگەنىدى. سالقىن شامال يۈزلەرنى سىيپاپ ئۆتەتتى. بىز بارچە غەم ـ تەشۋىش دېگەنلەرنى تامام ئۇنتۇپ، پەقەت شادلىق ۋە ئارزۇ ـ ھەۋەسلەرگە غەرق بولغان ھالدا ئاستا ماڭاتتۇق. ئاندىن ئېگىز دەرەخلەرنىڭ دالدىسىغا، تامغا يۆلەپ ئورنىتىلغان ئۈزۈن ئورۇندۇقتا يانمۇيان ئولتۇرۇشاتتۇق. پاراڭلىرىمىز تۈگمەيتتى. ئەلۋەتتە، مۇنداق پاراڭلارنىڭ كۆپ قىسمى ياشلىق، مۇھەببەت ۋە كەلگۈسىدىكى بەختىيار تۇرمۇشىمىز توغرىسىدا بولاتتى. بەزىدە مۇھەببەتنىڭ ئوتلۇق ھېسلىرىغا غەرق بولاتتۇق. ۋۇجۇدىمىز خۇددى جاھانغا يېڭىلا كۆز ئاچقان كەپتەر باچكىلىرىدەك تىترىشىپ، لەۋلىرىمىزدىن تارقىغان ھارارەتتە گويا سىمابتەك ئېرىپ، بىر ـ بىرىگە سىڭىشىپ كەتكەندەك تۇيۇلاتتى...

بىر كۈنى مېنىڭ يىراقتا قالغان يۇرتۇم توغرىسىدا سۆزلەشىپ قالدۇق:

ـــ ئەسكەرلىرىمىز ئۇ جايلارنى ئازاد قىلغاندىن كېيىن بىز مۇ شۇ يەرلەرگە بېرىپ خىزمەت قىلىمىز، ـــ دېدى قەمەر ھايالانغان ھالدا.

«قەمەر مېنىڭ يۇرتۇمنىمۇ ياخشى كۆرىدىكەن.»

ـــ ئاتا ـ ئاناڭ رۇخسەت قىلمىسچۇ؟

ـــ رۇخسەت قىلىدۇ، ـــ ئىشەنچ بىلەن جاۋاب بەردى ئۇ، ـــ ئۇ جايلارمۇ ئوخشاشلا بىزنىڭ يۇرتىمىز. مانا سىزمۇ بۇ يەرگە كېلىپ ئىشلەۋاتىسىزغۇ، يا بۇ يەرنى ئۆز يۇرتۇم دەپ ھېسابلىمامسىز؟

① نوۋىگورد ـــ غۇلجىدىكى بىر كوچىنىڭ نامى.

تېخىچە ئۆزۈمنى «ياقا يۇرتلۇق» دەپ بۇ يۇرتتىن ياتسىراپ يۇرگىنىم ئۈچۈن بەكمۇ خىجىل بولدۇم.

— بۇمۇ ئۆز يۇرتۇم، ئەجدادلىرىمىز بىنا قىلغان ھەممە يەر ئۆز يۇرتىمىز. مۇشۇ جايدا قېرىپ ئۆلۈپ كەتسەممۇ پۇشايمان قىلمايمەن!

قەمەر ماڭا يەنە بىر قېتىم ئاشۇ ئوماق تەبەسسۇمنى ئىنئام قىلدى.

ياشلىق چاغلار دېگەن قىزىق بولىدىكەن.

— ئېيتقىنا، مېنى نېمە ئۈچۈن ياخشى كۆردۈڭ؟ — دەپ سورىدىم بىر كۈنى ئۇنىڭدىن.

راستىنى ئېيتسام، بۇ مەسىلە مېنى بەكمۇ قىزىقتۇراتتى. چۈنكى، غۇلجىلىق يىگىتلەردىن بىرمۇنچىسىنىڭ قەمەرنىڭ كەينىدە ئەگىپ يۈرىدىغانلىقىنى بىلەتتىم. ئۇلارمۇ ناھايىتى شوخ، كېلىشكەن بالىلار ئىدى. ھالبۇكى، قەمەر مېنى تاللىغانىدى.

— ئاق كۆڭۈل، سەمىمىي ۋە ھايالىق بولغانلىقىڭىز ئۈچۈن، — دەپ جاۋاب بەردى قەمەر چاچلىرىنى ئويناپ تۇرۇپ، — مۇنداق كىشىگە ئۆزۈڭنى بېغىشلىساڭ مەڭگۈ داغدا قالمايسەن!

ئۇنىڭ مېنى چىندىن چۈشەنگىنىگە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، تەنتەنىلىك ۋەدىلەرنى بېرىشكە باشلىۋىدىم، لېكىن ئۇ قولىنى بىلەن ئاغزىمنى توسۇۋېلىپ:

— ھاجەتسىز، — دېدى.

قەمەر مەن ئۈچۈن ئەڭ خۇش پۇراق، ئەڭ كۆركەم گۈل ئىدى. يىراق، ئۇنىڭ يېنىدىن خوخا ـ يانتاقلارنىڭمۇ ئۇنۇپ چىقىشىنى زادى ئويلىمىغانكەنمەن.

بىر كۈنى ئىككىمىز كىنوغا كىردۇق. فىلىم ھەر ئىككىمىزنى بەك جەلپ قىلغاچقا ئاخىرىغىچە كۆرۈپتىمىز. كۆلۈبتىن چىقىپ، ئۇنىڭ ئۆيى تەرەپكە ماڭغان چېغىمىزدا ئارقىمىزغا ئۈچ ئادەمنىڭ ئەگىشىۋالغىنىنى سەزدۇق. قەدىمىمىزنى تېزلىتىپ، يان كوچىغا بۇرۇلدۇق، لېكىن ئەگەشكۈچىلەردىن يەنىلا قۇتۇلالـ

مىدۇق. ئۇلار ئون ـ ئون ئىككى قەدەم ئارىلىق قالدۇرۇپ، بەزدە ئىسقىرتىپ، بەزىدە قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ كېلەتتى ۋە بەزىدە بىزگە تەھدىت سالىدىغان گەپلەرنى قىلىشاتتى. قەھەر قورقۇشقا باشلىدى. مۇھەببەت ئادەمگە كۈچ بېغىشلايدۇ دېگەنلىرى راست ئىكەن، شۇ تاپتا ھېلىغۇ ئۇلار ئۈچ كىشى ئىكەن، ئون كىشى بولغاندىمۇ تاقابىل تۇرالايدىغاندەك سېزەتتىم ئۆزۈمنى. بىراق، قەھەر قولۇمغا يېپىشىپ تەشۋىشلەنگەن ھالدا:

ــ خۇش بولۇپ كېتەي، ئۇلار بىلەن ئېيتىشمىڭ، ــ دەپ يېلىنىشقا باشلىدى.

ئىدارىمىز يېقىنلا يەردە ئىدى. بىزەڭ يىگىتلەردىن تېزرەك قۇتۇلۇش ئۈچۈن قەدىمىمىزنى تېزلىتىپ ئىدارىگە يېتىپ كەلدۇق. قاراۋۇل ئاق كۆڭۈل، مېھرىبان كىشى ئىدى.

ــ قەھەرنى ئىككىمىز ھارۋا بىلەن ئۆيىگە ئاپىرىپ قويايلى، ــ دېدى ئۇ ۋە ھەش ـ پەش دېگۈچە خادىمك ھارۋىنى قاتتى. قاراۋۇلنىڭ ئىدارىنى تاشلاپ كېتىشىگە بولمايتتى. شۇڭا، ئۇنىڭ ھىممىتىگە رەھمەت ئېيتتىم ـ دە، يۈگەننى قولۇمغا ئالدىم.

ــ ماقۇل، مېڭىۋېرىڭلار، بالىلىرىم، ئۇ لالىلار بۇ كوچىدا تىمىسقىلاپ يۈرۈۋەرسە، ساقچىغا مەلۇم قىلىمەن، ــ دېدى ئۇ بىزنى دەرۋازىنىڭ سىرتىغىچە ئۇزىتىپ چىقىپ. ئاتقا بىر قامچە سېلىۋېدىم، شامالدەك ئۇچۇپ كەتتى. ھېلىقى تەقىب قىلغۇچىلار يىگىرمە قەدەمچە نېرىدىكى دەرەخ دالدىسىدا تاماكا چېكىشىپ تۇرۇشقانىكەن، بىزنى توسۇۋېلىشقا ئامال قىلالمايۋاراقىراشقان پېتى قېلىپ قالدى. بىراق، قايتىپ كەلگەن چېغىمدا نەگىدۇر يوقىلىپتۇ.

ئىدارىمىزنىڭ ئىچىدىنمۇ كۆرەلمەيدىغانلار چىقىپ قالدى. ئۇلاردىن بەزىلىرى ماڭا «سەمىمىي نەسىھەت» قىلغان بولۇپ، ئەمەلىيەتتە ئاگاھلاندۇرۇش بېرىشتى. ئەمما، «جاندىن كەچمىگۈچە جانانغا يەتكىلى بولماس» دېگەن گەپ بارغۇ. مەن ئۇنداق نەسىھەتلەرگىمۇ، قاتتىق ـ يىرىك ئاگاھلاندۇرۇشلارغىمۇ پەرۋا

قىلمىدىم. ئۇلار يەنە چېقىمچىلىق ۋاستىسىنى ئىشقا سېلىپ، ئىدارە رەھبەرلىكى ئالدىغىچە بارغانكەن، ئۇ يەردىمۇ بۇرنىغا يەپتۇ.

بىراق، ئۇلار يەنىلا تىنچىشمىدى. بىر كۈنى ئىدارىمىزدىكى ئوتتۇرا ياشلىق ئاياللاردىن بىرسى مېنى چەتكە تارتىپ «سەمەمي نەسىھەت» قىلدى:

— ئۇكام، ئەخمەق بولماڭ، قەمەر دېگەن مۇشۇ يۈرتتىكى هاللىق ئائىلىنىڭ ئەتىۋارلىق قىزى. سىز بولسىڭىز ياقا يۇرتلۇق. بىز بۇ يۇرتلۇقلار ئەزەلدىن باشقا يۇرتلۇقلار بىلەن قىز ئېلىپ، قىز بېرىشكەن ئەمەس. ئاۋارە بولغىنىڭىز قالمىدۇ. شۇ ئا، مېنىڭ مەسلىھەتىم، قەمەردىن ئۆمىدىڭىزنى ئۈزۈڭ. خۇدا خالىسا، سىزگىمۇ ئۆز يۇرتىڭىزدىن بىرەر قىز چىقىپ قالار.

ئىدارىمىزدىكى بەزى كىشىلەر ئۇ ئايالنى ئارقىسىدىن «داستىخانچى» دەپ مازاق قىلىشاتتى. چۈنكى، ئۇ ئوغۇل ئۆيلەپ، قىز چىقىرىدىغان ئائىلىلەر ئوتتۇرىسىدا داستىخان كۆتۈرۈپ ئەلچىلىك قىلىش بىلەن نام چىقارغانكەن. مەن ئۇنىڭ هېلىقى «مەسلىھەتى» ئۈچۈن شاكىراب بىلەن يۈغۇرۇلغان تەشەككۈرۈمنى بايان قىلىۋىدىم، ئۇ مەقسىتىمنى چۈشىنىپ تەھدىت سالدى:

— ئەمىسە، گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتىپ قويماي: قەمەرنىڭ بۇرۇنلا چاي ئىچۈرۈپ قويغان ئىگىسى بار. ئۇ ئۇنداق، مۇنداق كىشى ئەمەس. هوش ـ كاللىڭىزنى بىلىپ يۈرمىسىڭىز، كېيىن پۇشايمانىنى ئالىدىغان قاچا تاپالمايسىز. بۇنى بىلىپ قويۇڭ ـ هەا!

— قۇشقاچتىن قورققان تېرىق ئەكمەپتۇ، دېيىشىدۇ، — دېدىم مەنمۇ بوش كەلمەي، — مەنمۇ ئېيتىپ قويماي: قەمەر ئۆزىگە ئۆزى غوجايىن. ئۇنىڭ بىلەن ۋەدىلەشكەن ئادەم مانا مەن. قېنى تالاشقۇچىلار چىقسا، كۆرەرمىز!

شۇ كۈنى ئاخشىمى كىمدۇر بىرسى ياتقىمغا بىر پارچە خەت تاشلاپ قويۇپتۇ. ئېچىپ ئوقۇدۇم: «سەن كەلگۈندى نېمانچە هەدىسىڭدىن ئاشىسەن!؟ سېنى يۇرتىمىزغا سىغدۇرغىنىمىز ئاز كەل-

گەندەك، يەنە قىزلىرىمىزنى ئوۋلىغۇك كېلىپ قالدىمۇ؟ بىلىپ قويكى، بىز بار يەردە ساڭا قىزلىرىمىزنىڭ بىر تال چېچىمۇ تەگمەيدۇ. سىڭگەن نېنىڭغا شۇكۇر قىلمايدىكەنسەن، بۇرنۇڭدىن بۇلاق ئاچىمىز!...»

ئادەم بىرەر قارشىلىققا دۇچ كەلسە تېخىمۇ قەيسەرلىشىپ كەتسە كېرەك. كىشىلەر مېنى ئەزەلدىن ياۋاش يىگىتسەن، دەپ يىشەتتى. دېمىسىمۇ، شۇ كەمگىچە ئادەم تۇڭۇل چۈمۈلىگىمۇ ئازار بەرگەن ئەمەسمەن. بىراق، بۇ قېتىم ھېلىقىدەك تەھدىتلەر بولمۇغۇرگەنسېرى ئۆزۈمدە بىر خىل تاقابىل تۇرۇش كۈچى پەيدا بولۇپ، بارغانسېرى ئۇلغىيىۋاتقانلىقىنى سەزدىم. دوستلىرىمۇ ماڭا مەدەت بېرىشتى.

بۇلۇت پەيدا بولمىكەن، يامغۇر ياغماي قالمايدۇ.

بىر كۈنى كەچتە قەمەرنى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇپ، قايتىپ كېلىۋاتسام، ئالدىمنى بىر يىگىت توستى.

— سەرەڭگەڭ بارمۇ؟ — ئۇنىڭ ئاغزىدىن گۈپۈلدەپ ھاراق پۇراپ تۇراتتى.

— مەن تاماكا چەكمەيمەن، — دېدىم ـ دە، ئۇنىڭدىن داجىپ ئۆتۈپ كەتمەكچى بولدۇم.

— ئالدىرىما! — ئۇ شۇنداق دەپلا كۆكرىكىمگە بىر مۇشت ئۇردى.

ئۇنىڭ قەستەن جېدەل چىقارماقچى بولغانلىقى كۆرۈنۈپلا تۇراتتى. قېنىم قاينىغان بولسىمۇ ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشتىم.

— بۇرادەر، مەن سىزنى تونۇمايمەن!...

— بۇنىغۇ تونارسەن؟! — ئۇ سۆزۈمنى بۆلۈۋېتىپ ئېڭىكىمگە قاتتىق بىر مۇشت ئاتتى. ئىككى قەدەم يانغا دەلدۇگۇندۇم. ئۇ يەنە كاللا قويماقچى بولۇپ ئېتىلدى. شارتلا يانغا بۇرۇلۇۋېدىم، پۇتۇمغا پۇتلىشىپ يەرگە يىقىلدى. شۇ تاپتا ئۇنى راسا دەسسەپ ـ چەيلىسەمۇ، گۇناھكار ھېسابلانمايتتىم، بىراق ئۇنىڭ ئىككى

قېتىملىق مۇشتىنى ئەپۇ قىلىۋېتىپ يولۇمغا مېڭىۋەرمەكچى بو-لۇۋىدىم، ئۇلگۈرەلمىدىم. يەنە ئىككى - ئۈچ يىگىت خۇددى ئاسا-ماندىن چۈشكەندەكلا پەيدا بولدى - دە، ئۇدۇل كەلگەن يېرىمگە ئۇرۇپ كەتتى. پەقەت ئىككى - ئۈچ مۇشتلا قايتۇرالمىدىم. ئۇلار مېنى يىقىتىپ، دەسسەشكە باشلىدى.

— نېمە گەپ بۇ؟ — شۇ سۆز بىلەن تەڭ مېنى ئۇرۇۋاتقانلار خۇددى خاماندىن قوغلانغان قۇشقاچلاردەك دەررۇ كۆزدىن يوقال-دى. ئۇلارنىڭ ئورنىغا يېنىمدا ئۈچ كىشى پەيدا بولدى. مەن ئاغ-رىقتا چىداپ بېشىمنى كۆتۈردۈم.

— ھوي دۆيۈزلەر، مۇنداقمۇ نامەردلىك قىلغان بارمۇ؟! — دېدى ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرسى مېنى يۆلەپ، ئاندىن باشقا ئىك-كىسىگە بۇيرۇدى، — سونۇر، لېۋىر، نېمە قارىشىپ تۇرۇشى-سەن؟ بۇ بالىنى بەك قاتتىق ئۇرۇۋېتىپتۇ ئۇ نامەردلەر. كې-لىڭلار، كۆتۈرۈپ ئۆيگە ئېلىپ كىرىڭلار.

بىرەيلەن مېنى ھاپاش قىلماقچى بولۇپ ئالدىمغا ئۆتۈۋىدى، لېكىن مەن ئامال قىلىپ، ئۆزۈم مېڭىش ئۈچۈن رەھمەت ئېيتىپ ئۇنىڭ تەكلىپىنى رەت قىلدىم. ئىككىيلەن مېنى يۆلىدى. ئۇلار ئاتا - بالىلار بولۇپ، ئۆيى شۇ ئەتراپتا ئىكەن. ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن ئەللىك ياشلاردىن ئاشقان ئايال ئەھۋالىمنى كۆرۈپ بىر-دىنلا داد سالدى:

— ۋاي كىم بۇ؟ يۈز - كۆزلىرى قانغا بويىلىپ كېتىپتۇغۇ بۇ بالىنىڭ؟! — ئاندىن ئۇ ئىككى ئوغلىغا ۋارقىرىدى، — سەن ھارامزادىلەرنىڭ قىلغان ئىشمۇ بۇ!؟

— قاغىدەك قاقىلداۋەرمەي، سۇ كەلتۈرگىنە! — دەپ ئۇنىڭ چالۋاقاشلىرىنى باستى ئېرى.

پۈتۈن بەدىنىم خۇددى پىچاقتا تىلىپ تۈز قۇيغاندەك ئېچىـ-شىپ ئاغرىيتتى. شۇنداقتىمۇ، يۈزۈمدىكى قانلارنى يۇيۇپ بولـ-غاندىن كېيىن قايتىشقا تەمشىلدىم.

— ئالدىرىما! — ئۆي ئىگىسى بوۋاي مۇرەمدىن ئاۋايلاپ بې-

سىپ ئولتۇرغۇزغاندىن كېيىن ئارقا تەرىپىمگە ئىككى ياستۇق يۆلىدى، ــ ئەمدى ئېيتقىنا، ئۆزۈڭ كىم بولسەن، بالام؟ بۇ غالجىر ئىتلارغا نېمە يامانلىق قىلىۋىدىڭ؟

ئىسمىمنى، ئىدارەمنى ئېيتىپ بەردىم، ئەمما بۇگۈنكى جېدەلنىڭ ھەقىقىي سەۋەبى توغرىسىدا گۇمان قىلغانلىرىمنى ئېيتىپ بەرگۈم كەلمىدى.

ــ قارىغاندا، بۇ شەھەرگە مۇساپىر ئوخشايسەن، سۆزۈڭدىن چىقىپ تۇرۇپتۇ. مەيلى قەيەرلىك بولما، مۇسۇلمان بالىسى ئىكەنسەن. ئۇ نامەردلەرنىڭ قايسى ئارپىسىنى خام ئورۇغانلىقىڭنى دېگۈڭ كەلمىدى، مەيلى، ئەمما بىر مۇساپىر بالىنى شۇنچىلىكمۇ ئۇرۇۋەتكەن بارمۇ؟ ھۇ، دۆيۈزلەر!

ــ ئەتتىگىنەي، دەررۇ قېچىپ كېتىشتى ئۇ ناكەسلەر، ــ دېدى سونۇر.

ــ بولمىسا ... ــ دېدى بوۋاينىڭ كىچىك ئوغلى لېۋىر ئىسىملىك يىگىت.

بوۋاي ئاچچىقى بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى:

ــ ھە، بولمىسا قانداق قىلاتتىڭ؟ ھەممىڭ تىلىمۇ، دىنىمۇ بىر مۇسۇلمان بالىلىرى تۇرۇقلۇق غالجىر ئىتتەك بىر ـ بىرىڭىنى چىشلىشەمتىڭ؟ ــ ئاندىن ئۇ ماڭا بۇرۇلۇپ يۇمشاق تەلەپپۇزدا سۆزىنى داۋام قىلدى، ــ ئارىمىزدا سۇرىتى ئادەم بولغىنى بىلەن قىلىقى غالجىر ئىتتىنمۇ ئۆتەر ئاشۇنداق يارىماسلارمۇ بار. خەير، بوپتۇ، كۆڭلۈڭنى بۇزما، ئوغلۇم! بۇ ئىشمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ. ئەھۋالىڭ ئېغىرراق تۇرىدۇ، بۇگۈن كېچە مۇشۇ يەردە قونغىن، تونۇشۇپ قالدۇق. بىزنى ئاتا ـ ئاناڭ ئورنىدا كۆر، مەنمۇ سېنى ئوغۇللىرىم قاتارىدا ساناي، بولامدۇ؟

بايا شۇنچىلىك قاتتىق تاياق يېگەن چېغىمدىمۇ يالۇرۇش يا ـ كى كۆز يېشى قىلىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدىم. بىراق، بوۋاينىڭ بۇ گەپلىرى كۆڭلۈمنى مايەڭ ئېرىتىۋەتتى. كۆز ياش ـ لىرىمنى مەڭ تەستە تۇتۇپ قالدىم. ھاياجانلانغىنىمدىن:

— رەھمەت ئاتا! — دېگەن سۆز بوغۇزۇمدىن ئارانلا چىقتى.

ئاڭغىچە ئايالى ئالدىمىزغا داستىخان سېلىپ، ھەسەل، سېرىق ماي ۋە نان ـ توقاچ بىلەن چاي كەلتۈردى. ئارقىدىنلا يەنە بىر تاۋاقتا پىشۇرۇلغان تۈخۇم ئېلىپ كەلدى. گېلىمدىن بىرەر نەرسە ئۆتىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئەمما، ئۆزۈمنى زورلاپ دېگۈدەك ئاز ـ تولا بىرنەرسە يېدىم. ئۆي ئىگىلىرىنىڭ قانچە تۇتقىنىغا قارىماي، رەھمەت ئېيتىپ قايتماقچى بولدۇم. بوۋاي سەل رەنجىگەندەك بولدى ـ يۇ، لېكىن يەنىلا رايىمغا باردى.

— قېنى، ھارۋىنى قات! — دەپ بۇيرۇدى ئۇ چوڭ ئوغلى سونۇرغا، — ئىككىڭلار بۇ ئىنىڭلارنى ئىدارىسىگە ئاپىرىپ قويۇپ كېلىڭلار.

ئايالى ئۇنىمىغىنىمغا قارىماي، ھېلىقى تۇخۇملارنى يانچۇقلىرىمغا قاچىلىدى. يەنە تېخى بىر شىشە قاچىدا ھەسەل بەردى.

— بىچارە مۇساپىر بالام، ناۋادا ئاپاڭ مۇشۇ ئەھۋالىڭنى كۆرگۈدەك بولسا، يۈرىكى يېرىلىپ كېتەر ئىدى، ئىلاھىم، سېنى ئۇرغان ئاشۇ دۈيۈزلەر قان قۇسۇپ ئۆلەرا! — دېدى ئۇ كۆز يېشى قىلغان ھالدا.

ئەتىسى يۇز ـ كۆزۈم ئىششىپ، كۆكىرىپ كېتىپتۇ، ئىشقا چىقالمىدىم. رەھبەرلەر كىرىپ ھال سورىدى، ھەتتا ساقچىلارمۇ كەپتۇ. ھادىسىنى ئۇلاردىن يوشۇرۇپ قېلىشقا بولمايتتى، قىسقىچە سۆزلەپ بەردىم. مېنى ئۇرغۇچىلارنىڭ نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان تەقىب قىلىپ يۈرگەنلەر ئىكەنلىكى ماڭا ئايان ئىدى، كۆرسەتمىلا تونۇۋالاتتىم. بىراق، ساقچىلار قانچىلىك كوچىلاپ سوراشسىمۇ:

— قاراڭغۇدا ئۇلارنى زادى پەرق قىلالمىدىم، كۆرسەمۇ تونۇيالمايمەن، — دەپ جاۋاب بەردىم.

بىچارە قەمەر تېخىمۇ بەك ئازابلاندى. ئۇ ياتقىمغا كىرىپ يېنىمدا سائەتلەپ ئولتۇراتتى، ئېسىدەپ ياش تۆكەتتى. بۇ ئىشقا ئۆزىنى سەۋەبچى ھېسابلاپ مەندىن قايتا ـ قايتا ئەپۇ سورايتتى.

مەن بولسام كۆلۈشكە، چاقچاق قىلىشقا تىرىشاتتىم، تەسەللى بېرەتتىم.

تۆت ـ بەش كۈندىن كېيىن ساقىيىپ ئىشقا چۈشتۈم. بەزى دوستلىرىم ئەمدى توي قىلىشقا مەسلىھەت بېرىشتى.

دېمىسىمۇ، قەمەرنىڭ ئائىلىسىگە ئاللىقاچان ئەلچى كىرگۈزۈشۈم لازىم ئىدى، بىراق نېمەم بىلەن توي قىلىمەن؟ ماڭاشىم كۈندىلىك خىراجىتىمدىن ئاشمايتتى. ئاتا ـ ئانام گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى رايوندا بولغاچقا، خەت ـ ئالاقىمىزمۇ ئۈزۈلۈگەنىدى. قەمەرنىڭ ئائىلىسى خېلى ھاللىق كىشىلەر ئىكەن. مۇشۇنداق بىر بەرنا قىزىنى ماڭا ئوخشاش تىكەندەك يالغۇز بىر يىگىتكە دۇئا قىلدۇرغاندەك تۇتقۇزۇپ قويامدۇ؟ شۇڭا، ئەلچى كىرگۈزۈشكە جۈرئەت قىلالمايلا يۈرگەنىدىم. بىراق، ھېلىقى ئوۋۇغادىن كېيىن مۇناسىۋىتىمىزنى سىرتتىكىلەرمۇ بىلىپ قېلىشتى. قەمەر بۇ ھەقتە بىرنەرسە دېمىگەن بولسىمۇ، لېكىن يەنە «سۈيدانىيە» قىلىپ يۈرۈپبېرىشكە ئەمدى بولمايتتى. ئاخىر دوستلىرىم بىلەن مەسلىھەتلەشتىم. ئۇلار بار نەرسىلىرىنى ئوتۇرىغا تاشلاشتى. شۇنىڭ بىلەن «ئەلچىلەر ئۆمىكى» تەشكىللەپ، قەمەرنىڭ ئائىلىسىگە ئەۋەتتىم. ئەسلەپ باقسام، تاكى ھازىرغىچە شۇ كۈنكىدەك ساراسىمگە چۈشكەن چاغلىرىم بولمايتۇ. ئەلچىلەرنى يولغا سېلىۋەتكەندىن كېيىن خۇددى پۈتى كۆيگەن توخۇدەك تېپىرلاپ قالدىم. قانچە قېتىم ئولتۇرغىنىم، قانچە قېتىم كارىۋىتىمغا سوزۇلۇپ ياتقان ھالدا شېرىن خىياللارغا بېرىلگىنىم ۋە قانچە قېتىم كوچىغا چىقىپ، خەۋەرچىلىرىمنىڭ يولغا تەلمۈرگىنىمنى بىلمەيمەن. بىر چاغدا دەرۋازىدا ئەلچىلەر كۆرۈندى. ئۇلارنىڭ چىرايىدىنلا تونۇمىنىڭ قانداق پېچىلغانلىقى مەلۇم بولدى.

دېگەندەك، قەمەرنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى ھەتتا ئەلچىلەرنىڭ سۆزىنى ئاخىرغىچە ئاڭلاشنىمۇ خالىماپتۇ.

ـــ بىز بولغۇسى قۇدىلىرىمىز بىلەن بۇرۇنلا كېلىشىپ قويۇ-

غان، — دەپتۇ دادىسى گەپنى چورت كېسىپ، — لەۋزىمىزدە تۇرمىساق بولمايدۇ. سىلەر سايە قىلغان يىگىت ئاۋارە بولمىسۇن.

قەمەرنىڭ ئانىسى بولسا:

— قەمەرنى بىز نەدىكى بىر ياقا يۇرتلۇق يېتىمەككە بېرەر-مىز دەپ چوڭ قىلمىغان. ئاتا - بوۋىمىزدىن قالغان ئادەت شۇ. بىزنىڭ قىزلىرىمىز ئۆز يۇرتلۇقلارغىلا ياتلىق بولىدۇ، — دەپتۇ.

يەنە شۇ «ياقا يۇرتلۇق!» مۇشۇ ئوچ ۋىلايەت تۇپرىقىغا سىڭگەن قانلار ئىچىدە ئاشۇ «ياقا يۇرتلۇق»لارنىڭ ئاقتۇرغانلىرى ئازمۇ؟! مەيلى قوشۇندا، مەيلى ئارقا سەپتىكى ئىدارىلەردە بولسۇن، غۇل-جىلىق يىگىتلەر، قىزلار بىزنى بىرەر قېتىممۇ «ياقا يۇرتلۇق» دەپ ئاتىغىنى، چەتكە قاققىنى يوققۇ. تېخى ئۇلار ئولتۇرۇشلاردا تۆرنى بىزگە ئۆتۈنۈپ بېرىشتى، ئاكوپلاردا ئائىلىلىرىدىن كەل-گەن سوۋغاتلارنى ئالدى بىلەن بىزگە ئۇلەشتۇردى. غۇلجىنىڭ خۇش هاۋالىق كوچىلىرىدا يۈرگەن چېغىمىزدا ئۆزىمىزنى خۇددى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن مەھەللىمىزدە يۈرگەندەك ئەركىن - ئازادە هېس قىلدۇق. لېكىن، مۇھەببەت، نىكاھ مەسىلىلىرىدە نېمە ئۈچۈن مۇنداق چەك قويۇلىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن بىر مىللەت كىشى-لىرى تۇرۇپ «ئۆز يۇرت» ۋە «ياقا يۇرت» دەپ ئايرىيمىز؟ تارىخ-مىزنى ئاختۇرۇپ كۆرسەك، بۇ جەھەتتىكى قانلىق ساۋاقلار ئاز تېپىلامدۇ؟... مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىيەت تارىخىنى تۆۋەن هېس-سابلاشقا بولمايدىغانلىقى بىرمۇنچە كىشىلەرگە ئايان. هازىرمۇ ئەسلەيدىغان، ئەتىۋارلايدىغانلىرىمىز ئىچىدە هەتتا ئىسلامىيەت-تىن بۇرۇنقى دەۋرلەرگە مەنسۇپ بولغان نەرسىلەرمۇ خېلى كۆپ. بىراق، ئويلاپ كۆرسەم، ئەجدادلاردىن بىزگە قالغان مەنىۋى مىراسلار ئىچىدە ناچار نەرسىلەرمۇ خېلى تېپىلىدىكەن. تارىخ-تىن بېرى ئۇ نەرسىلەرنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىمىزغا كەلتۈرگەن بەختسىزلىكلىرى ئاز بولماپتىكەن. ئەپسۇسكى، هازىرقى ئەۋلادلار ئارىسىدا ئۇلاردىن ساۋاق ئالغانلىرى خېلى كۆپ بول-

سمۇ، يەنە بىرمۇنچە كىشىلەر تېخى ئۇ نەرسىلەرنى مىللىي ئەد-
ئەنىۋى مىراسلار ئىچىدىكى بىر ئەڭگۈشتەر دەپ بىلىشىدۇ...

كېچىدە ئوي - خىياللار مېڭەمنى قوچۇۋەتتى. يۇرىكىم ئازاب-
تىن پۈچىلاندى. ئەتىسى قەمەرنى ئۈچرىتىپ قالدىم، قارىسام،
قاپاقلىرى ئىششىپ، كۆزلىرى قىزىرىپ كېتىپتۇ. كېچىچە مەد-
دىنمۇ بەكرەك ئازابلانغان بولسا كېرەك، بىچارە. لېكىن، ئۇ يە-
نىلا مەن بىلەن كۆلۈمسىرەپ سالاملاشتى. پۈرسەت تېپىپ
مۇڭداشتۇق، قايغۇرۇشتۇق. ھەر ئىككىمىزلا ئىرادىمىزدىن
كەچمىگەنىدۇق، لېكىن مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن قانداق يول تۇ-
تۇشنى بىلەلمەي بېشىمىز قاتتى. ئاخىر باشلىقلىرىمىز بۇرۇنمۇ
بىزگە تەرەپتار بولغان. يەنە مۇشكۈلچىلىكتىن قۇتۇلۇشىمىزغا
ياردەم بېرەر، دېگەن ئۈمىد بىلەن ئىدارە رەھبەرلىكىگە مۇراجە-
ئەت قىلماقچى بولدۇق.

بىراق، بۇ ئىشتىنمۇ نەتىجە چىقمىدى. باشلىقلىرىمىزمۇ،
مۇناسىۋەتلىك جامائەت تەشكىلاتلىرىمۇ قەمەرنىڭ ئاتا - ئانىلە-
رىنى قايىل قىلالماپتۇ.

(مىڭ يىللاردىن بېرى ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئېڭىنى چىرماپ
كەلگەن مەنىۋى ئاسارەت بۇگۈنكى كۈندە يەنىلا ئۆزىنىڭ غايەت
زور كۈچ - قۇدرىتىنى نامايان قىلدى. ئىنقىلابىمىز گومىنداڭ-
نىڭ زامانىۋى قوراللار بىلەن تەمىن ئېتىلگەن نەچچە ئون مىڭ-
لىغان قوشۇنىنى سۈر - توقاي قىلىۋەتكەنىدى. بىراق، ئۇ بەخت
ئەتكەن مەنىۋى ئەركىنلىك تۇرمۇشتىكى كىچىككىنە بىر ئەنئە-
نىۋى ئاسارەت ئالدىدا ئاجىزلىق قىلدىغۇ، ئاخىر!)

مىللىتىمىزدە «قىز ئەپقېچىش»مۇ ئۇزاقتىن بۇيان داۋاملە-
شىپ كېلىۋاتقان بىر خىل ئادەت. گەرچە ئۇ ئاتا - ئانا بولغۇ-
چىلارغا بەزى كۆڭۈلسىزلىكلەرنى ئېلىپ كەلسىمۇ، ئەمما ئاقە-
ۋىتى بەربىر ياخشىلىق بىلەن تامام بولاتتى. شۇڭا، مەنمۇ ئا-
خىر مۇشۇ ئادەتكە مۇراجىئەت قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم، بىراق
قەمەر بۇ ئىشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

— ياق، ئاپامنىڭ يۈرەك كېسىلى بار. بۇ ئىشنى ھەرگىز كۆ-تۈرەلمەيدۇ، ئۆلۈپ كېتىدۇ، — دېدى ئۇ باش چايقاپ، — يەنە تېخى كېيىن ئەھلىمەھەللىنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمەن؟ ئۇنداق قىلسام، بۇ يۇرتنى مەڭگۈ تەرك ئەتسەم بولىدۇ. ياق، بۇ ئىش بولمايدۇ، باشقىچە يول تۇتايلى.

— ئەمىسە، سېنىڭچە نېمە قىلىمىز؟ — دېدىم مەن سەل رەنجىگەن تەلەپپۇزدا.

قىز بىرپەس جىم بولۇپ كەتتى.

— راستىنى ئېيتسام، قانداق قىلىشقا ئەقلىم يەتمەي قالدى. مەن سەل تېرىكتىم.

— يا ئۆزۈڭ بىرەر مۇڭاپىق يول تاپالمىساڭ، ياكى مەن كۆر-سەتكەن يولغا مېڭىشقا كۆنمىسەڭ، سېنى خاتا چۈشىنىپ قالما-غاندىمەن، قەمەر؟

— مېنى مۇنداق قىينىماڭ، ئۇنىڭسىزمۇ چېكىۋاتقان ئازابىم ئاز ئەمەس، — قەمەر ماڭا شۇنداق يالۋۇرغان، يېلىنغان ھالدا قارىدىكى، يۈرىكىم سۇ بولۇپ كېتەي دېدى، — سىز ئوغۇل بالا بولغىنىڭىز ئۈچۈن بىلمەيسىز، قىز بالا دېگەن راستلا خۇدانىڭ ئاجىز بەندىسى ئىكەن، — ئۇ سەل تۇرۇۋالغاندىن كېيىن يەنە قوشۇپ قويدى، — ئاتا - ئانام مېنى تېخى ھېلىقى «ئۇنىشىپ قويغان» كىشىگە دەرھال بېرىمىز دەۋاتقىنى يوققۇ. ئاڭغىچە يەنە ۋاقىت بار، يەنە ئويلىشايلى. مەن ئاپامغا يېلىنىپ - يالۋۇراي، بەلكىم كۆڭلى يۇمشاپ، نىيىتىدىن يېنىپمۇ قالار. خاتىرجەم بو-لۇڭكى، سىزگە بەرگەن ۋەدەمگە قەتئىي ۋاپا قىلىمەن.

ھەرھالدا كۆڭلۈم سەل خاتىرجەم بولغاندەك بولدى. بىراق، شۇنىڭدىن كېيىن «سۇدانىيە»گىمۇ خالىغاندا چىقالمايدىغان بولدۇق. قەمەرنىڭ ئاتا - ئانىسى ئىدارىمىزدىكى ھېلىقى «داستىخانچى» باشلىق ئىككى ئايال بىلەن كېلىشىم تۈزۈۋاپتۇ. ئۇلار ئىشقا كېلىشتىمۇ، كېتىشتىمۇ، ھەتتا ئىش ۋاقتىدىمۇ قەمەرگە سايىدەك ئەگىشىۋالىدىغان بولۇۋېلىشتى، ئامال قانچە،

ئىككىمىز تولا چاغلاردا پەقەت كۆز بېقىشلار ئارقىلىقلا كۆڭۈل-
مىزنى ئىزهار قىلىدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدۇق. مەن قەمەر-
نىڭ ئۇناشتۇرۇپ قويۇلغان «يىگىتى»نىڭ كىملىكىنىمۇ سۇرۇش-
تۇرۇپ بىلدىم. ئۇ ئەسلىي بىر هاللىق سودىگەرنىڭ ئوغلى بو-
لۇپ، هازىر مىللىي ئارمىيە ئارقا سەپ تەمىنات قىسمىدا تۆۋەن
دەرىجىلىك ئوفىتسېر ئىكەن. بۇ هال مېنىڭ ئۈمىدىمنى تېخىمۇ
خىرەلەشتۈردى.

شۇ ئاردا ۋەزىيەتتە ناهايىتى چوڭ ئۆزگىرىش بولدى. خەلق
ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ شىنجاڭغا كىرىشى بىلەن باشقا يەتتە
ۋىلايەتمۇ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولدى. بۇ كۈنلەردە غۇلجا شەھە-
رى تېخىمۇ زور تەنتەنىگە چۆمۈلگەنىدى. كىشىلەر كۈندە دېگۈ-
دەك ئالدىنقى سەپتىن قايتقان باللىرىنى، ئاكا - ئۇكا، ئاچا -
سىڭىللىرىنى، يار - بۇرادەرلىرىنى كۈتۈۋېلىشاتتى. قەھرە-
مانلارنى كۆككە كۆتۈرۈپ ماختىشاتتى. هېلىقى ئوفىتسېرمۇ
قەهرىمان سۈپىتىدە ئالقىشلاندى ۋە كەسىپ ئالماشتۇرۇپ ئىقە-
تسىزلىقى ساهەدىكى قايسىبىر ئىدارىگە ئورۇنلاشتى.

دەل شۇ مەزگىلدە مېنى ئورۇمچىگە يۆتكەش هەققىدە بۇيرۇق
چۈشتى. ئىككى يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە بۇ شەهەرگە
ئوبدانلا كۆنۈپ قالغانىدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە قەمەرنىڭ مۇهەببە-
تى مېنى ئۇ يەردىن بىر قەدەممۇ سىلجىماسلىققا ئۇندەيتتى.
شۇڭا، تەشكىلگە داۋاملىق مۇشۇ يەردە ئىشلەش ئارزۇيۇمنى بىل-
دۈردۈم.

— ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىدىغانلارنىڭ ئىشىنى ئۆلكىلىك هۆ-
كۈمەت بىۋاستە تۇتقان، — دېدى باشلىقىمىز ئامالسىزلىقىنى
بىلدۈرۈپ، — سېنى ئېلىپ قېلىش بىزنىڭ قولىمىزدىن كەل-
مەيدۇ. كادىرلار بۆلۈمى رەسمىيەتلىرىڭنى ئاللىقاچان ئۇرۇمچىگە
يوللىۋەتتى. ئارقىغا سوزماي يولغا چىق!

ئۇ چاغلاردا مەمۇرىي ئورگانلارمۇ يېرىم هەربىي تۈزۈمدە ئىش
بېجىرەتتى. بولۇپمۇ بۇيرۇقتا مۇئامىلە قىلىشتا هەرقانداق تە-

كەللۇپلارغا يول قويۇلمايتتى. قانداق قىلىشنى بىلەلمەي تەمتىرەپ قالدىم. ئاۋۇال «مۇشۇ شەھەردىلا قالىدىغان ئىش بولسا، خىزمەتتىن بوشانسامۇ مەيلىمكىن؟» دېگەنلەرنىمۇ ئويلىدىم. بىراق، مەن بىر مۇساپىر يىگىت، خىزمەتتىن بوشانسام، نېمە ئىش بىلەن شۇغۇللىنىمەن؟ ھېلىمۇ كادىر دېگەن ئاتىقىم بار تۇرۇقلۇق قەمەرنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا كۆيۈ ئوغۇللۇققا يارىمايۋاتىمەن. ئۇ چاغدا كۆرسام تېخىمۇ چۈشۈپ كەتمەسمۇ؟...

بۇ خەۋەرنى قەمەرمۇ ئاڭلاپتۇ. ئۇ نازارەتچىلىرىنىڭ كۆزىنى غەلەت قىلىپ، مەن بىلەن بىر خالىي يەردە ئۇچراشتى. يىغلىدى، قاقشىدى.

ــ ئۇرۇمچىگە بىللە كېتەيلى، ــ دېدىم مەن ئاخىر مۇشۇ ئامالنى تاپقانلىقىمدىن كۆڭلۈم ۋاللىدە يورۇپ، ــ ئائىلىدە ئولتۇرساڭمۇ بېشىمغا ئېلىپ كۆتۈرىمەن.

قەمەر خېلىغىچە جىم بولۇپ كەتتى.

ــ ئائىلىمىزدە يەككە ـ يېگانە بالا ئىكەنلىكىمنى بىلىسىز، ــ دېدى ئۇ بىرھازادىن كېيىن ئېغىر خورسىنىپ، ــ ئاكام جەڭدە قۇربان بولۇپ كەتمىگەن بولسىغۇ، بىر نۆرى ئىدى. شۇ تاپتا ئاتا ـ ئانامنى تاشلاپ كەتسەم، ئۇلار بۇ دەردنى كۆتۈرۈلمەيدۇ، بولۇپمۇ ئاپام...

مەن قەمەرنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنەتتىم، شۇڭا ئۇنىڭدىن ئەمەس، ھەتتا ئاتا ـ ئانىلىرىدىنمۇ ئەمەس، بەلكى كىشىلەرنىڭ مەنىۋى دۇنياسىنى ئىسكەنجىگە ئېلىپ تۇرغان بىر خىل بۇرۇقتىن رەنجىدىم.

ئەزەلدىن كىشىلەر يا ئۇ ئىش، يا بۇ ئىش ۋەجىدىن باشقىلارنىڭ كۆڭلى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ گۈزەل ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى قۇربان قىلىپ كېلىشتى. بۇنىڭدا ئەلۋەتتە بىر تۈركۈم ئادەملەر ئازاب چېكەتتى. بىراق، ئۇنىڭ ئۈچۈن پايدىغا ئېرىشكۈچىلەرنىڭ بەزىلىرى ئەسلا قايغۇرۇپ بېقىشمىدى. ئەكسىچە، ئەزەلدىن شۇنداق بولۇشى زۆرۈردەك، ئۇنىڭ بەدىلىگە كەلگەن ئامەتتىن

ھۆزۈرلىنىپ يۈرىۋېرىشتى، تولا چاغلاردا تېخى ئازابلانغۇچىلارنى ئەخمەقلىقتە ئەيىبلەشتى. ئويلاپ كۆرسەم، بۇمۇ ئىنسان بالىسى. ئىنكاس شەخسىي ئەركىنلىكىگە پالتا چاپىدىغان بىر خىل مەنىۋى يۇك ئىكەن. ئاخىر سىياسىي، ئىجتىمائىي ياقتىن ئازادلىققا ئېرىشكەن بىر قىز تۈرمۈش مۇساپىسىدە ئۆزى تاللىغان يولىنىڭ توغرىلىقىغا تولۇق ئىشەنگەن ھالدا يۈرەكلىك قەدەم تاشلىيالىمىسا، ئەكسىچە، يەنە بىراۋلارنىڭ خاھىشى ئۈچۈن ئۆزىگە قىلچە تونۇش بولمىغان ئۆزگە يولغا مېڭىشقا مەجبۇر بولسا، كىم بىلىدۇ، ئۇ يول ئوڭغۇل ـ دوڭغۇلمۇ؟ تىكەن ـ چاتقاللار ئالدىنى توسۇمدۇ؟ ناۋادا شۇنداق بولۇپ چىقسا، ئاتا ـ ئانىسى زورلاپ تاڭغان ئۇ خىل تۈرمۇش ئۇنىڭغا ئازابتىن ئۆزگە نېمە بېرەلەيدۇ؟ ۋادەرىخ، بىراۋنىڭ قانائەت تېپىشى ئۈچۈن ئىككىنچى بىرسىنىڭ كۆڭلى ئازار يەيدىغان مۇنداق ئادالەتسىز مۇناسىۋەتكە قاچانمۇ بەرھەم بېرىلەر؟!

مەن ئاخىر ئۇرۇمچىگە قاراپ يولغا چىقتىم. مېڭىشتىن ئىلگىرى قەمەر بىلەن مۇنداق كېلىشتۇق. ئالدى بىلەن مەن ئۇرۇمچىگە بېرىپ يېڭى ئىدارەمگە ئورۇنلىشىدىغان بولدۇم، قەمەر ئاتا ـ ئانىسىغا يەنە يالۋۇرىدىغان بولدى. ناۋادا ئۇلار كۆنسە، مەن دەرھال غۇلجىغا كېلىپ چىرايلىقچە توي قىلىپ، يا شۇ يەردە تۇرۇپ قالىدىغان، ياكى ئۇرۇمچىگە بىللە كېتىدىغان بولدۇق.

مەن يۆتكەلگەن ئىدارە يېڭى قۇرۇلغان ئورگان ئىكەن. ئىش كۆپ، ئادەم ئاز بولغاچقا، كېچىلىرىمۇ ئىشلەشكە توغرا كەلدى. ھەش ـ پەش دېگۈچە ئىككى ئاي ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئاندىن ئۇشتۇمتۇت جەنۇبىي شىنجاڭغا كامانداروپكىغا ئەۋەتىلدىم. ئۇ چاغلاردا قاتناش نەدىمۇ ھازىرقىدەك راۋان بولسۇن، تېخى نۇرغۇن جايلاردا ھارۋىغا ئولتۇرۇپ ياكى ئېشەككە مىنىپ سەپەر قىلىشقا توغرا كەلدى. ئالاھازەل يېرىم يىلدىن كېيىن قايتىپ كەلدىم. ئۇرۇمچىدە چېغىمدا قەمەرگە ئىككى قېتىم خەت يازغانىدىم. كامانداروپكىغا چىققاندىن كېيىن ئالدىراشلىق ئىچىدە ئۇچ ئايغا

چه خەت يازماپتىمەن. كېيىن خوتەننىڭ كىرىيە ناھىيەسىدىن خەت يازدىم. ئەپسۇسكى، بۇ خېتىم قىزنىڭ قولىغا تولىمۇ كېچىكىپ تېگىپتۇ.

ئۇرۇمچىگە كېلىپلا ئاغىنىلىرىمدىن قەمەرنىڭ بىر ئاي ئىلگىرى ھېلىقى «ئۇناشقان» يىگىتى بىلەن توي قىلغانلىقىنى ئاڭلىدىم.

ئامەت دېگەن ھەمىشە مەلۇم ئادەملەرگىلا مەنسۇپ ئوخشايدۇ. ئۇ يىگىت بۇرۇنمۇ ھاللىق ئائىلىنىڭ ئەتىۋارلىق بايۋەچچىسى ئىكەن. ئىنقىلاب مەزگىلىدە قوشۇنغا قاتناشقان بولسىمۇ، ئارقا سەپتىكى ئىشتابتا قېلىپ، مىلتىق دورىسىنىڭ ھىدىنىمۇ پۇراپ باقماي غەلىبىگە ئۇلاشتى. تېخى كىشىلەر ئاغزىدا «قەھرىمان» دەپ تەرىپلەندى. مانا، تۇرمۇش ئىشىدىمۇ كۆپلىگەن ياش يىگىتلەردە بولىدىغان غەم ـ تەشۋىشلەردىن تامام خالىي بولغان ھالدا بىردىنلا شۇنداق گۈزەل بەرنا قىزغا ئۆيلىنىپتۇ. مەنچۇ؟ ماڭا قالغىنى پەقەتلا نوۋىگورد كوچىسىنىڭ خىلۋەت ئاخشاملىرىدىكى رومانتىكىغا تولغان ئەسلىمىلەر ۋە ئۇ كەلتۈرۈپ بېرىدىغان چىدىغۇسىز ھىجران ئازابىلا بولدى، خالاس...

* *

ئارىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتتى. يەنە باشقا تونۇشلارمۇ قەمەرنىڭ تۇغقان يوقلاپ ئۇرۇمچىگە كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلىشتى. ئۇلارنىڭ ئېيتىشچە، قەمەرمۇ مېنى ئۇنتۇپ قالماپتۇ، ئەھۋالىمنى خېلى تەپسىلىي سۈرۈشتۈرۈپتۇ. ئاشۇ ئۆتكەن كۈنلەرنى زوقلىنىپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. ھەتتا ئاتا ـ ئانىسىنىڭ رايىغا ئاخىرىغىچە قارشى تۇرالمىغان ئاجىزلىقىنىمۇ يوشۇرماپتۇ. ئىشقىلىپ، مەندىن قىلچىمۇ ئاغرىنمايدىكەن. گەرچە ئۇ ئېرى بىلەن ئۆتكۈزگەن ئوتتۇز نەچچە يىللىق تۇرمۇشى توغرىسىدا بىرەر نەرسە دېمىگەن بولسىمۇ، بىزنىڭ سەزگۈر ئاڭلىغۇچىلىرىمىز

ئۇنىڭ مەن بىلەن توي قىلالمىغىنىدىن ھېلىمۇ ئەپسۇسلىنىدۇ. غالىلىقىنى بايقىۋېلىشىپتۇ. ئۇلار يەنە شۇنىمۇ سېزىشىپتۇكى، قەمەرنىڭ مەن بىلەن كۆرۈشكۈسى، مۇڭداشقۇسى بار ئىكەن.

— ئۆتكەن ئىشقا سالاۋات، يەنە ئاغرىنىپ يۈرۈشۈڭنىڭ ئور-نى يوق، — دېيىشتى ئۇلار ماڭا نەسىھەت قىلىپ، — شۇنچە ئۇ-زۇن يەردىن، چەت ئەلدىن كەلگەن مېھمان ئۇ. كۆرۈشۈپ، ھال-ئەھۋال سوراپ قويغىنىڭنىڭ ھېچبىر زىيىنى يوق.

مەنغۇ قەمەردىن بۇرۇنمۇ ئاغرىنمىغان. توي قىلىۋالغىنىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن خېلى ۋاقىتقىچە قاتتىق ئازابلانغىنىمۇ راست. بىراق، ئەيىبىنىڭ ھەممىسىنى شۇنىڭغىلا قويۇشقا بولاتتىمۇ؟ مەنمۇ نەچچە ئايلاپ خەت يېزىشنىمۇ ئۇنتۇپ كەتكەن تۇرسام... كېيىن تۇغقانلارنىڭ سالاسى بىلەن بىزگە خېلى يېقىن تۇغقان كېلىدىغان ھازىرقى ئايالىم بىلەن توي قىلدىم. ئۇ ئۆزىنىڭ پاك ۋە قىزغىن سۆيگۈسى، چەكسىز ۋاپادارلىق ۋە كۆيۈمچانلىقى بىلەن قەلبىمدىكى ھىجرانلىق مۇھەببەتتىن قالغان جاراھەتنى داۋالاپ، چوڭقۇر ھۆرمەتىمگە سازاۋەر بولغانىدى. مانا ھازىر نەۋرىلىكمۇ بولۇپ قالدۇق. كىم بىلىدۇ، تېخى ئەۋرىلىرىم-مىزنى بېقىشقىمۇ مۇيەسسەر بولارمىز.

شۇ ئۇزاق يىللار ئىچىدە قەمەرنى ئۇنتۇپلا كەتتىم دېسەم، يالغان بولار. ئۇ تېخى ۋەتەندىكى چېغىدا غۇلجىغا بېرىپ كەلگەن تونۇش ـ بىلىشلەر قەمەر توغرىسىدا بەزى پاراڭلارنى قىلىپ قوياتتى ۋە مەن ئىختىيارسىز ھالدا ئۇنى ئەسكە ئالاتتىم. كېيىن ئۇ چەت ئەلگە چىقىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن تەبىئىيكى ئۇنىڭ توغرىسىدىكى پاراڭلار ئاستا ـ ئاستا يوقالدى. مەنمۇ ئۇنى تامام ئۇنتۇشقا ئۆزۈمنى زورلاپ يۈردۈم. بىراق، شېرىن ۋە ئازابلىق ئەسلىمىلەر خۇددى يىراق ئۇپۇقتا گاھ كۆرۈنۈپ، گاھ يوقىلىپ تۇرىدىغان تونۇش بەلگىلەرگە ئوخشاش بەزى ـ بەزىدە خىيالىمنى بەند قىلىشنى داۋام قىلىۋەردى. مۇنداق چاغلاردا كۆڭلۈمدە خۇشاللىق، پۇشايمان، ئېچىنىش ۋە نېمىگىدۇر غەزەپ-

لىنىش تۇيغۇلىرى جۇش ئۇرۇپ، بىسىرەمجانلىق قاينىمىغا چۆ-كۈپ كېتەتتىم. ئەمما، ۋاقىتنىڭ ئۆزىرىشى بىلەن بۇ خىل ئەس-لىمىلەر بارغانسېرى خىرەلىشىپ، ھەتتا بىرمۇنچە تەپسىلاتلار ئۇنتۇلۇشقىمۇ يۈزلەنگەنىدى. بىراق، ئۇ بۇ شەھەردە پەيدا بولـ-ۋىدى، يەنە غۇلغۇلا كۆتۈرۈلدى. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ، ئېتىلىپ قالاي دەپ قالغان بۇلاقنىڭ كۆزى بىردىنلا ئېچىلىغاندەك، ئاشۇ كونا ئەسلىمىلەر يەنە كۆز ئالدىمدا يېڭىباشتىن جانلاندى. مۇشۇ كۇنلەردە مەنمۇ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشنى ئارزۇ قىلاتتىم. بۇ بەزىلەر ئېيتقان «كونا سامانلىققا ئوت تۇتاشقان»لىقمۇ؟ راستىنى ئېيتسام، ئېنىق بىرنېمە دېيەلمەيمەن. «شۇنداق» دەي دېسەم، ئۆمرۇمنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىنى ياشاۋاتقان ئادەممەن. راھەت ـ پاراغەت، جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى تەڭ تارتىشىپ، بىللە قېرىغان مېھرىبان ئايالىم، ئايرىم ئۆي ـ ئوچاقلىق بولۇپ قالغان بالـ-لىرىم بار. يۇرەكنى ئۆرتەپ، ئادەمنى تىنىم تاپتۇرمايدىغان سۆيـ-گۈ ھېسلىرى ياشلىق دەۋرگىلا خاس نەرسە بولسا كېرەك، ھازىر قەلبىمدىن ئۇنداق بەڭباش تۇيغۇلارنى تاپقىلى بولمايدۇ. «ياق» دەي دېسەم، ئەمىسە قەمەر بىلەن نېمىشقا كۆرۈشمەمەن؟ ئۇنىڭ قانداق ياشاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ باققۇم كەلدىمۇيا؟ ئۇنداقتا بۇ بىر خىل ھەسەتخورلۇقنىڭ ئىپادىلىنىشى بولۇپ قالمامدۇ؟! ئېھتىمال، شۇنداق بولۇشىمۇ مۇمكىن. تولا چاغلاردا ۋۇجۇدىمىز-دىكى ھەسەتخورلۇقنى ئۆزىمىز ئېتىراپ قىلغۇمىز كەلمەيدۇ. ئەمما، خام سۈت ئەمگەن ئادەم بالىلىرىنىڭ قايسىبىرى ئازراق بولسىمۇ ھەسەتتىن خالىي بولالاپتىكەن؟ ئاشۇ چاغدا قەمەرنى ئوڭايلا نىكاھىغا ئېلىۋالغان ھېلىقى بايۇەچچىنىڭ ئامىتىگە ھە-سەت قىلغانىدىم. كېيىن مەنغۇ ھەرھالدا ئائىلىۋى تۇرمۇشنىڭ ھۇزۇر ـ ھالاۋىتىگە مۇيەسسەر بولدۇم. قېنى ئۇ ئامەتلىك يىگىت قەمەرگە قانچىلىك بەخت بېرەلىدىكىن؟...

ياق، مۇددىئايىمنىڭ ھەممىسى شۇلار ئەمەس ئىكەن. قەمەر بىر چاغلاردا ماڭا ئەڭ قىزغىن مۇھەببەت لەززىتى بەخش ئەتـ-

كەن، مۇرادىمىزغا يېتىشكە كۆزىمىز يەتمىگەندە تەڭ ئازابلانغان قىز ئىدى. بىر - بىرىمىزدىن ئايرىلىپ كەتكەن شۇ ئۇزاق يىللار ئىچىدە ئۇنى كۆڭلۈمدىن تاماممەن كۆتۈرۈۋېتىش ئۈچۈن قىلغان جىمىكى ئۇرۇنۇشلىرىم كۈتكەندەك نەتىجە بېرەلمىدى. ھازىر يەنە بىردىنلا قەلبىمدە ۋەسۋەسە قوزغالدى. بۇ زادى نېمە ئۈچۈن؟ يا مەن بىر بويتاق كىشى ۋە ياكى ئائىلىۋى بەختتىن مەھرۇم بولغان تەلەيسىز بەندە بولمىسام: ئىككى ئائىلىنى بۇ - زۇپ، يېڭى بىر ئائىلە بەرپا قىلىشنى ئويلاپمۇ كۆرگىنىم يوق. زىنھار يوق! شۇنداق تۇرۇقلۇق، ئەمىسە بۇ ۋەسۋەسىلەر زادى نە - دىن پەيدا بولدى؟...

ئاخىر ئۆزۈمچە قانائەتلەنگۈدەك جاۋاب تاپقاندەك بولدۇم. (ئەسلىدە ئىشق - مۇھەببەتمۇ، ئائىلە قۇرۇشمۇ پەقەت ئىنسان - غىلا بەخشەندە قىلىنغان نەرسىلەر ئىدى. ئەمما، تاريختىن بېرى ئا - شىق - مەشۇقلارنىڭ ھەقىقىي ئائىلىۋى بەختكە مۇيەسسەر بولا - لىغانلىرى ھامان بەك ئازچىلىقنى تەشكىل قىلىپ كەلدى. كۆپ - چىلىك كىشىلەر ئۆزلىرىگە مەنسۇپ بولغان بۇ ئىككى نەرسىنى ئۇنۇملۇك ھالدا بىرلەشتۇرۇش ئىقتىدارىدىن مەھرۇم قىلىندى. ئەلۋەتتە، ئۇلارمۇ ئائىلە قۇرۇشتى. ئەمما، بۇ «بىنا»نى بەزىلىرى بۇزۇۋېتىپ، يېڭىلاپ تۇرۇشتى، بەزىلىرى بوران - چاپقۇنلار ئە - چىدە لېڭشىتىپ يۇرىۋېرىشتى. ئۇلار ئىچىدە يەنە ئاڭسىز ھالدا قانائەتلىنىپ ياكى پۈشايمانلىرىنى ئىچىگە يۇتۇپ، ئائىلە «بە - نا»سىنى «تىنچ» ھالدا ساقلاپ كەلگەنلەرمۇ ئاز ئەمەس، دەرۋازە - سىغا «بەشتە ياخشى ئائىلە» دېگەن شەرەپ تاختىسىنى ئاسقانلار - مۇ كۆپ تېپىلىدۇ. مۇنداق «ياخشى»لىقنىڭ ئاساسى بولغان ۋاپادارلىق، كۆيۈمچانلىق ۋە ئىززەت - ھۆرمەت تۈيغۇلىرى ئەر - خوتۇنلار ئارىسىدىكى ئېسىل پەزىلەتلەر بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار بىلەن ئىشق - مۇھەببەتنىڭ ئوتتۇرىسىغا نوقۇل ھالدا تەڭلىك بەلگىسى قويۇشقا بولامدۇ؟ ئالدىنقىلىرى ئاتا - ئانا بىلەن پەر - زەنتلەر ئوتتۇرىسىدا، ئۇرۇق - تۇغقانلار ئوتتۇرىسىدا، دوست -

بۇرادەرلەر ۋە سەپداشلار ئوتتۇرىسىدىمۇ مەۋجۇت بولىدۇغۇ، ئا-خىر. شۇنداقلا ئۇ ئۆزگىرىپ، يېڭىلىنىپ تۇرۇشىمۇ مۇمكىن. بىراق، ئىشق - مۇھەببەت پەقەت ئاشىق - مەشۇقلارغىلا خاس نەرسە بولۇپ، ئۇ مەڭگۇ شۇ پېتىچە قېلىۋەرسە كېرەك. ئۇنىڭ قەلبىتە ئىگىلىگەن ئورنىنى ھېچ نەرسە تولۇق ئۆچۈرۈپ تاشلاشقا قادىر ئەمەس ئىكەن. ناۋادا، بارچە ئائىلە «بىنا»لىرى ھەقىقىي ئىشق - مۇھەببەت ئاساسىغا قۇرۇلغان بولسىيدى، تۇرمۇش تېخىمۇ گۈزەل، تېخىمۇ بەختلىك بولغان بولار ئىدى. ئەپسۇسكى، ئىنسانلارنىڭ تەقدىرى ئەگرى - توقايلىق ۋە خىلمۇخىللىقتىن خالىي بولالمايدىكەن...)

بىراق، قەمەرنى يوقلاپ بېرىشقا نېمىشقىدۇر جۈرئەت قىلالماي بىرنەچچە كۈننى ئۆتكۈزۈۋەتتىم. ئايالىمىمۇ كۈندە دېگۈدەك يا ئۈنى، يا بۈنى باھانە قىلىپ، ئىشخانامغا تېلېفون بېرىدىغان ئادەتتى چىقىرىۋالدى. ئۇ كۆرسەتكەن سەۋەبلەر ئەرزىمەس ئىشلار ئىدى. باشتا چۈشىنەلمەي، ھەيران بولغانىدىم، كېيىن ئويلاپ قارىسام، ئۇنىڭ تەشۋىشى باشقا ئىكەن. ھەي، بىچارە جورام! نېمىشقا مۇنداق بىھۇدە تەشۋىش چېكىدىغانسەن؟! سېنىڭ ئېرىڭ ياشلىق چاغلىرىدىمۇ ساداقەتسىزلىكىڭ ئەگرى يولىغا قەدەم باسقان ئەمەس، ئەمدى مۇشۇ كۈنلەرگە كەلگەندە خۇددىنى يوقتىپ قويارمۇ؟ خاتىرجەم بول، ئوتتۇز نەچچە يىلنى ۋاپادارلىق بىلەن بىللە ئۆتكۈزدۇق، خۇدانىڭ دەرگاھىغىمۇ شۇ پېتى كېتىمىز.

ئەلۋەتتە، ئۇ مېنى «قەمەرنى يوقلاشقا بارما» دېگىنى يوق. ناۋادا بارغىنىمنى ئائىلىسىمۇ رەنجىپ كېتىشى ناتايىن. لېكىن، نېمىشقىدۇر كۆڭلىنىڭ بىسەرەمجان بولۇۋاتقىنىنى تۇيۇپ تۇرۇپتىمەن. بۇ ھال مېنىڭ قەمەر بىلەن كۆرۈشۈشۈمنى تېخىمۇ ئارقىغا سوزۇۋەتتى. ھەتتا بىر كۈنى: «بولدىلا، نېمىشقا كۆرۈشەتتىم؟» دەپ ئۆزۈمچە قولۇمنىمۇ شىلتىدىم. لېكىن، خىيال - ئەسلىمە مېڭەمدىن زادى يوقالمىدى. بەزى كۈنلىرى ئۆيگە كېلىپ

ئۆزۈمنى ئايالىم ۋە بالىچاقلىرىم بىلەن ئۇنىڭ - بۇنىڭ تۇغ-
رىسىدا سۆزلىشىشكە زورلايمەن. ئەمما، توساتتىن گەپلىرىم
قولاشماي قالىدۇ. تېلېۋىزور كۆرۈپ باقمەن، ئەمما ېھرىلىۋاتقان
نومۇرلارنىڭ باش - ئاخىرىنى ئاڭقىرالماي قالىمەن...
ئايالىم كەيپىياتىمدىكى مۇنداق نورمالسىزلىقنى بايقاپ يۇر-
گەنىكەن.
— بىرنەچچە كۈننىڭياقى سىزگە زادى نېمە بولدى؟ نېمانچە
خىيالچان بولۇپ كەتتىڭىز؟ — دېدى ئۇ ئاخىر بىر كۈنى كەچتە.
مەن ئۇنىڭغا تۈنجى قېتىم يالغان سۆزلىدىم:
— مانا ئىلگىرىكىدەكلا تۇرىمەنغۇ، ھېچ نەرسە بولغىنىم
يوق.
— مەندىن يوشۇرماڭ، ھېلىقى كونا قەدىردانىڭىزنى ئويلاپ
يۇرىسىز.
زادىڭ مال ئۈستىدە تۈتۈلغان ئوغرىدەك ئىقرار قىلىشقا مەج-
بۇر بولدۇم:
— تاپتىڭ، بەزىدە شۇ توغرىسىدىمۇ ئويلىنىم.
ئايالىم باشقا گەپ قىلمىدى - يۇ، لېكىن ئادەمنىڭ ئىچىنى
ئاغرىتقۇدەك ئۇلۇغ - كىچىك تىندى.
ئۇنىڭ شۇ ئىش تۈپەيلى ھازىرمۇ ئازابلىنىدىغانلىقىنى ھېس
قىلىپ، ھەم ھەيران بولدۇم، ھەم ئىچىم ئاغرىدى. ھەي، ئايالار،
ئايالار، سىلەرنىڭ قورسىقىڭلارنى كەڭ دېسە دەريا-ئاغا، تار دېسە
يېڭىنىڭ تۆشۈكىگە ئوخشاتسا بولغۇدەك، «تۆگىنى شامال ئۇ-
چۇرسا، ئۆچكىنى ئاسماندا كۆر» دەپتىكەن. ئەسلىگىنىمگە شۇڭ-
چىلىك بولۇپ كەتكەن يەردە، يوقلاپ بارسام قانچىلىك بولۇپ
كېتەر؟ ئەسلىدە مۇنداق ئازابلىنىش تامامەن بىھۇدە ئاۋارىچىلىك-
قۇ، لېكىن بۇنى ئۇنىڭغا قانداق چۈشەندۈرەلەيسەن؟ خىيال سۇ-
رۇش — ئىنسانغا بەخشەندە قىلىنغان ئەڭ چوڭ ئەركىنلىك ئە-
دى. نېمىنى خالىسا شۇنى ئويلىيالايتتى. ئۇنىڭغىمۇ چەك قويۇ-

لىدىغان چاغلار بولىدىكەن، بۇمۇ ئاشۇ بىراۋلارنىڭ كۆڭلى ئۈ-
چۈن يەنە بىراۋنىڭ خاھىشىنى قۇربان قىلىدىغان مەنىۋى يۈك-
لەرنىڭ بىرسى ئەمەسمىكىن؟ نېمە ئۈچۈن شۇنچە كەڭرى كۆ-
ڭۈلگە ئىككى نەرسىنى سىغدۇرغىلى بولمايدىغاندۇ؟ بىرسى ھەد-
تا ھېچبىر رېئاللىققا ئايلىنالمايدىغان، پەقەت خىيال پېتى قا-
لىدىغان نەرسە بولغان تەقدىردىمۇ!

يىغىندىكى ئۇيقۇ

يىغىن باشلىنىشى بىلەنلا مېنى ئۇيقۇ باسقىلى تۇردى. بۇ، ئاخشامقى ئۇزاققا سوزۇلغان ئولتۇرۇشنىڭ تەسىرى ئىدى. مەن ئىدارىمىزنىڭ رەھبەرلىك ئاپپاراتىنىڭ مۇئاۋىن ئەزالىرىدىن تۇرسام، سەگەك ئولتۇرۇشۇم كېرەك ـ دە، ئۆزۈمنى ئاگاھلاندۇرۇپ، ئۇياق ـ بۇياققا تەۋرىنىپ باقتىم، كۆزلىرىمنى ئۇۋۇلىدىم، توختىماي قاينىق سۇ ئىچتىم. يەنىلا سەزگۈلىرىمنى ئۇيقۇ ئەلىلەيلىمەكتە ئىدى. بېشىم ساڭگىلاپ، كۆزۈم يۇمۇلۇپ كېتىۋاتاتتى. ئاخىر رەڭلىك كۆزئەينەكمنى تاقاپ، ئالدىمغا بىر ھۆججەتنى يېيىپ قويۇپ، ماتېرىيال كۆرگەن قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، ئۆزۈمنى شېرىن ئۇيقۇنىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇرۇۋەتتىم.

يىغىن مەيدانىدىكى ئۇيقۇ ئەجەب شېرىن بولىدىكەن. جىددىيلەشكەن نېرۋىلىرىڭ قوزغىلىپ يېنىپ كەتكەن دۇتارنىڭ تارىسىدەك بوشىشىپ ئارام ئالىدىكەن. يىغىندىكى ياسالما، دەبدەبىلىك سۆزلەر بىرسى پەس ئاۋازدا ھېكايە ئېيتىپ بېرىۋاتقاندەك، گاھىدا تام ئارقىسىدا ئاللىكىملەر پاراڭلىشىۋاتقاندەك ئاڭلىنىپ ئاخىر يوقاپ كېتىدىكەن...

سالقىن يولدا، تانىسىدا تونۇشقان خېنىم بىلەن مۇڭدىشىپ كېتىۋاتسام، بىر تۇپ تېرەك «گۈپ» قىلىپ مۇرەمگە يىقىلدى. چۆچۈپ كۆزۈمنى ئاچسام، مۇرەمدە تېرەك ئەمەس، بىر قول تۇرۇپتۇ:

ـــ سىزمۇ قارىشىڭىزنى دەپ باقمامسىز؟ ـــ دېگەن ئاۋاز قۇ-

لىقمغا كىردى. ئۆزۈمنىڭ يىغىندا ئىكەنلىكىمنى ئېيتمىغە ئې-لىپ هودۇقۇپ قالدىم. قارىسام، هەممە كۆزلەر ماڭا تىكىلىپ تۇرۇپتۇ. قايسى مەسىلىگە قارىشىمنى بىلدۈرمەن؟ بۇ ماڭا نامە-لۇم. ئۇخلاپ قاپتىمەن، دېسەم، كۆلكىگە قالمەن. پىكرىم يوق، دېسەمچۇ؟ بۇ تېخىمۇ قاملاشمايدۇ. رەهبەرلىكىنىڭ پىكرىگە ياكى ئوتتۇرىغا قويۇلغان لايىهەگە قوشۇلمەن، دېسەم بولغۇدەك. شۇنداق دېسەم، بىرىنچى قول باشلىقنىڭ پىكىر ـ لايىهەسىگە قوشۇلغانلىقىمنى بىلدۈرىدۇ. هېچكىم، نېمىشقا قوشۇلىسىز، كونكرېت سۆزلەپ بېقىڭ ... دېگەندەك تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قوي-مايدۇ. «بىراق»، «لېكىن» دېگەندەك ئىبارىلەرنى ئىشلەتسەم ئىش چاتاق، زېهنىمنى مەركەزلەشتۈرۈپ، قوشۇلماسلىق، تۈزىتىش، تولۇقلاش توغرىسىدىكى ئاساسلىرىمنى سىياسەت ـ پىرىن-سىپلارغا تەتبىقلاپ، ئىسپاتلاپ بىرمۇنچە سۆزلەشكە توغرا كې-لىدۇ...

ـــ رەهبەرلىكىنىڭ لايىهە پىكرىگە پۈتۈنلەي قوشۇلمەن، ـــ دەۋەتتىم ۋە بېشىمنى كۆتۈرۈپ، ئۈيقۇلۇق كۆزلىرىم بىلەن ئەتراپقا زەن سالدىم. باشلىقىمىز كۇلۇمسىرىگىنىچە ماڭا قاراپ مەمنۇنىيەت بىلەن بېشىنى لىڭشىتتى ۋە:

ـــ تۆت ئاۋاز قوشۇلدى. لايىهە قارارىدىن ئۆتتى. ئاشۇنداق بېكىتتۇق. ئاز سانلىقلار كۆپچىلىككە بويسۇنۇش پىرىنسىپى بو-يىچە باشقىچە پىكىر بەرگەن ئۇچ نەپەر يولداشمۇ قارارغا بويسۇ-نۇشى لازىم. يىغىن تامام، ـــ دېدى.

چۈشەندىمكى، بىرىنچى قول باشلىقنىڭ پىكرىگە قوشۇلىد-غان، قوشۇلمايدىغانلار تەڭپۇڭلىشىپ قاتمال هالەت شەكىللەنگەن جىددىي پەيتتە، ئۈيقۇلۇق كاللامنى تارازىنىڭ بىر تەرىپىگە تاشلاپتىمەن. قوشۇلۇپ ئاۋاز بەرگىنىم قانداق لايىهە؟ يىغىنىڭ مۇقەددىمىسى بىر شىركەتنىڭ كادىرلار مەسىلىسىدىن باشلانغان-دەك قىلىۋىدى. ئېهتىمال، كىملەرنىدۇر ۋەزىپىدىن قالدۇرۇپ، تەلەيلىكلەرنى مەنسەپكە تەيىنلەشكە قوشۇلغاندىمەن. هەممىنىڭ

كەينىدىن ئېزىلەڭگۈلۈك بىلەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ئىشىك ئالدىغا بېرىشىمغا باشلىق مېنى چاقىرىپ:

— كەچ سائەت يەتتىدە «پەرىزات» رېستورانىدا مۇھىم يىغىلىش بار. ۋاقتىدا بېرىڭ، — دېدى كۈلۈمسىرەپ ۋە يەنە، — باشقىلارغا دەپ يۈرمەڭ ھە، — دەپ ئالاھىدە قوشۇپ قويدى.

«پەرىزات» رېستورانىغا مۇددەتتىن سەل بالدۇرراق باردىم. مەن «يىغىلىش» دېگەننى «يىغىن» دەپ خاتا چۈشىنىپ قالغان ئوخشايمەن. ئۇ يەردە يىغىن تەييارلىقى ئەمەس، زىياپەت ئۈستەللىرى راسلىنىپ تۇرۇپتۇ. قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ خام سېمىز باشلىقى ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كېلىپ قوش قولىلاپ كۆرۈشۈپ، رەھبىرلىك بەئزىمىزنىڭ مەندىن بۇرۇن كېلىپ بولغان ئىككى ئەزاسى ئولتۇرغان ئۈستەلگە باشلىدى. ئارقىدىنلا باشلىقىمىز سالاپەت بىلەن كىرىپ كەلدى. تەكەللۇپ، ياسالما كۈلكە، تەزىلەردىن كېيىن قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ باشلىقى گېلىنى قىرىپ ئوتتۇرىغا چىقتى. ئۇ قانداقتۇر كادىرلار مېھمانسارىيى قۇرۇلۇشىنىڭ ئىش باشلىغانلىقىنى تەبرىكلەش مۇناسىۋىتى بىلەن مېھمانلارنى تەكلىپ قىلغانلىقىنى جاكارلىدى. رەھبەرلىكىنىڭ قۇرۇلۇشنى ئۆزلىرىگە تەقسىم قىلىپ بەرگەنلىكىگە تەشەككۈر ئېيتىپ قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ چاۋاك چالدى. بۇ غەمخورلۇقنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەندىن كېيىن، باشلىقىمىزنى سۆزگە تەكلىپ قىلدى. باشلىقىمىز شىركەت دىرېكتورىنىڭ باشلامچىلىقىدا ئۇرۇلغان قىزغىن چاۋاك ساداسى ئىچىدە:

— مەبلەغنى مەركەزلەشتۈرۈپ، كادىرلار مېھمانسارىيى سېلىش لايىھەسى بۇگۈن چۈشتىن ئىلگىرىكى يىغىندا دېموكراتىيەنى جارى قىلىپ، ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن ئاۋازغا قويۇش ئارقىلىق قارارىدىن ئۆتتى، — دېدى ۋە مەن ئولتۇرغان ئۈستەلگە قاراپ قوشۇپ قويدى، — رەھبەرلىك ئاپپاراتى ئەزالىرى قىزغىن قوللىدى.

مەن شۇ چاغدىلا ئۆزۈمنىڭ نېمىگە قوشۇلغانلىقىنى بىلدىم.

باشقا تۇرلەرگە ئىشلىتىدىغان مەبلەغنى مەركەزلەشتۈرۈپ، مېھ-مانساراي سالىدىغان ئىش ئىكەن ئەمەسمۇ؟ شۇنىڭدىن كېيىن باشلىقنىڭ نېمە دېگىنى قۇلىقىمغا كىرمىدى. خوش ئېيتىشلار-دىن كېيىن نەغمە - تانسا قىزغىلى تۇردى. باشلىقىمىزنىڭ ئالدىمغا كېلىپ:

— سىز ماڭا هاراق تۇتمىدىڭىز، مەن سىزگە بىر رومكا تۇ-تاي، بۇگۈنكى يىغىندا سەگەك ئولتۇرۇپ، ئەقىلىڭىزنى جايىدا ئىشلەتتىڭىز. مەسىلىنى ئوبدان ئانالىز قىلىپ توغرا يەكۈن چىقىرىپسىز، سىز ياش، ئىقتىدارلىڭىز بار، — دېدى ۋە دولامغا يېنىك ئۇرۇپ قويۇپ كېتىپ قالدى.

نېمىشقىدۇر يۈزلىرىم چىمىلداپ كەتتى. توۋا، ئۇخلاپ قېلىپ هېچنېمىنى ئاڭقارماي «قوشۇلمەن» دەپلا قويسام...

باشلىقنىڭ كەيپىياتىغا زەن سېلىپ ئولتۇرغان پېشقەدەم مۇ-ئاۋۇن باشلىق ساقىم ئاكا «ساقىم سۆزلىمەس» دېگەن لەقىمىنى ئۆزگەرتمەكچىدەك سۆزلەشكە باشلىدى:

— هە، سىزمۇ مۇشۇ رەهبەرلىك ئاپپاراتىمىزنىڭ مۇئاۋۇن باشلىقلىرىدىن بىرسى بولۇپ كېلىۋاتقىلى ئالتە ئاي بولۇپ قال-دى. مانا بۇگۈن باشلىقنىڭ بۇرۇتىدىن ئۆتتىڭىز. ئىلگىرىكى يىغىنلاردا هە دېسىلا ئۇنىڭ ئىرادىسىگە قارشى گەپ قىلىپ سالاتتىڭىز، سىز بىلگەننى بىز بىلمەيمىز ئەمەس، جىڭ باشلىق دېگەن نېمە قىلىشنى بىلمەي بىزنى مۇزاكىرىگە سالمايدۇ، ئۆزد-نىڭ پىلانىنى قارارىدىن ئۆتكۈزۈش رەسمىيىتىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن يىغىن ئاچىدۇ. چۆرگۈلىتىپ ئۆز سىزنىغا سالىدۇ. ئەسلىدىغۇ جىڭ باشلىقنىڭ پىكرىگە قارىتا قىزغىن مۇلاهىزە يۈرگۈزسەك، كەم يېرىنى تولۇقلىساق، هەممىمىز توغرا تەدبىر-لىرىمىزنى تەقدىم قىلساق، ئۇنىڭ خەلقە پايدىلىق ئىش قىلە-شىغا كۈچ چىقارساق هەقىقىي قوللىغانلىق بولاتتى. ئەپسۇس، ياخشى نىيىتىڭنى چۈشەنمىسە نېمە چارە؟ باشقىچە گەپ قىل-ساڭ، قارشى تۇردى دەپ ئويلايدۇ. كاللا ئىشلەتمەيلا «قوشۇلە-

مەن» دەپ قويۇش، ماھىيەتتە، سېنىڭ ئىشىڭ بىلەن مېنىڭ نې-
مە كارىم؟ دېگەننى بىلدۇرىدۇ. قانداق، ئۇكام، سىز بىلگەننى بىز
بىلمەيمىز ئەمەس. جىڭ باشلىقنىڭ لايىھەسىنى ماختاپ قىزغىن
ئاۋاز قوشۇش ۋە ئۇنىڭ كۆڭلىدە نېمە ئويلىغانلىقىنى تېپىۋېلىپ
سۆزلەش؛ پۇتاق چېقىرىپ پىرىنسىپچىلىق قىلغانلار بىلەن
زاكونلىشىپ سادىقلىقىنى ئىپادىلەش... ھە، بۇ يەردە ئىش ئا-
شۇنداق، «يېڭى تۈگۈلغان موزاي يولۇاستىن قورقماپتۇ» دېگەن-
دەك، چوڭغا شىلتىڭ ئېتىپ، ئۆزۈڭچە قائىدىچى، پىرىنسىپچى،
ئەمەلىيەتچى بولۇپ كەتكىنىڭ بىلەن ئۆزۈڭنىڭ توري بىلەن ئۆ-
زۈڭ يىقىلىسەن. ھە، سىز بىلگەننى بىز بىلمەيمىز ئەمەس، قې-
نى ئەمىسە، خوش!

بۇگۈنكى كۈندە ئەقىللىك ئادەم ئۆزىنىڭ زىيىنىغا ئىش
قىلمايدۇ. قاراپ تۇرۇپ ئوتقا سەكرىگەننى تەلۈە ياكى سارىڭ دې-
يىش كېرەك. ئۆزىنى قوغداشنى، ئىشنىڭ ئېپىنى بىلگەن ئا-
دەمنى ئەقىللىك دېيىش كېرەكمۇ ياكى بەرگەن ناننى تۇتۇپ يې-
يەلمەي تارتتۇرۇپ قويغان ئادەمنىمۇ؟ ھەي ئۇكام، مەسخىرىلىك
كۈلۈپ بېشىڭىزنى ئىرغىتمايسىز. سىز بىلگەننى بىز بىلمەيمىز
ئەمەس. ئەمىسە، بۇگۈنكى يىغىندا نېمىشقا تامامەن قوشۇلمەن
دېدىڭىز؟ باشقا تۇردىكى مەبلەغنى يوتكەپ، مېھمانساراي سالسا
سىياسەتكە ئۇيغۇن بولامتى يا؟ ... سىز بۇلارنى بىلمەيدىغانلاردىن
ئەمەس، خوشە! تولا سۆزلەپ سىزنى زېرىكتۇرۇپ قويمىغاندىمەن –
ھە؟ قانداقلا بولمىسۇن، مېنىڭ دېگەنلىرىم كىتابقا يېزىلمىغان
دەستۇر. جىڭ گەپ! — ئۇ كۆزۈمگە تىكىلىپ قاراپ پەس ئاۋازدا
ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى:

باشلىقىڭ قانداق دېسە شۇنداق، دېگۈلۈك،
پاختىنى توقماق دېسە توقماق دېگۈلۈك.
يولۇاستەك ھۆركىرەپ پەشۋا يېگۈچە،
ئاسلاندەك سۈركىلىپ لوق گۆش يېگۈلۈك.

ئوڭ يېنىڭغا باق، سول يېنىڭغا باق،
زامان ساڭا باقمىسا، سەن زامانغا باق.

ئەتراپقا قارىسام، ئۇستەلدە ئىككىمىزدىن باشقا ئادەم قالماپ-تۇ، قانداقتۇر غالدۇر - غالاپ، جالدۇر - جالاق مۇزىكىغا ئەر - ئايال جۇپ - جۇپ بولۇشۇپ بىر - بىرىگە پۈتلىشىپ چۆرگۈلە-شۈپتىپتۇ، بەزى ئايالار ئەرلەرنىڭ مۇرىسىگە بېشىنى قويۇپ، يۇزىنى - يۇزىگە يېقىۋالغان، بەزىلىرى بىر تەن بولۇپ قالغاذ-دەك... ئۇلارنىڭ هوشى بار - يوقلۇقىنى بىلمەك تەس ئىدى. چىراغلار بىر ئۆچۈپ، بىر يېنىپ لاپ - لاپ قىلىپ تۇراتتى. كۆز ئالدىمدا بىردىنلا سوپى - دەرۋىشلەرنىڭ مازار - ماشا-يىخلاردا هۆكمەت ئوقۇپ بىهوش بولۇپ كېتىشكەن هالىتى پەيدا بولدى. توۋا، رېستوران مازار - ماشايىخلار بىلەن ئورنىنى ئال-ماشتۇرغان ئوخشىمامدۇ؟!

— مەن مەست بولۇپ قالدىمۇ نېمە؟ كۆزۈمگە باشقىچە هالەت كۆرۈنگەندەك قىلىۋاتىدۇ، — دېدىم مەن پەس ئاۋازدا.

مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇپ جىقراق ئىچىپ قويدۇق، بىز مەست ئەمەس، — دېدى ساقىم ئاكا.

بېشىمنى سىلكىپ قارىسام، كۆزۈمگە يەنە تانسا ئويناۋاتقانلار كۆرۈندى. ئەسلىدە ئەرلەر ئايالارنى تانسىغا تارتىدىغان ئادەت بار ئىدى. بىراق، بىرسى بىزنى تانسىغا تارتىشقا خانىملارغا بۇيرۇق قىلدىمۇ ياكى بۇ رېستورانىنىڭ قائىدىسى شۇنداقمۇ، بىر جۇپ خانىم كېلىپ بىزنى تانسىغا تارتتى.

ئۆزۈم تانسا ئويناۋاتىمەن. گاراڭلاشقان كاللامدا ساقىم ئاكا-نىڭ ۋەز - نەسىھەتلىرى پىرقىرايدۇ. ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن قانداقتۇر بىر نەرسىنى چۈشەنگەندەك قىلىمەن...

قايتىش ۋاقتىدا دىرېكتور قولۇمنى چىڭ سىقىپ:

— كۆڭۈللىرى ئېچىلدىمىكىن؟ — دەپ هىجايدى. مەن: «هە-ئە» دەپ قويدۇم. ئۇ يەنە پاكىز كاستۇمنىڭ « توپىسىنى قېقىپ»

تۇرۇپ:

— بۇنىڭدىن كېيىن بىزنى تاشلىۋەتمىسىلە، بىزمۇ ئۆزلىرى- نى يوقلاپ ئاۋارە قىلىپ تۇرمىز، — دېدى.

شەرتلىك رېفلېكسىمۇ ياكى ھەر كۈنى كەچتىكى تاماشانىڭ ھاردۇقىمۇ، شۇنىڭدىن كېيىن دائىم يىغىندا ئۇخلايدىغان بولۇپ قالدىم، ئىشخانىدىمۇ، پىكاپتا ئولتۇرغاندىمۇ، پىيادە يۈرگەندىمۇ رەڭلىك كۆزئەينەك تاقاش ئەڭ ياقتۇرىدىغان ئادىتىمگە ئايلاندى. ناۋادا ئاشۇ كۆزئەينىكىمنى تاقىمىسام ئۆزۈمنى ئەيىبناق بولۇپ قالغاندەك ھېس قىلىمەن. ئاشۇ كۈندىن باشلاپ خۇسۇسىي تۇر- مۇشۇم ۋە خىزمىتىمدىمۇ ماھىيەتلىك ئۆزگىرىشلەر بولدى: ئىل- گىرى سىياسەت ـ پىرىنسىپلارنى پۇختا ئىگىلەپ، تەكشۈرۈپ ـ تەتقىق قىلىپ، بەجانىدىل ئىشلىسەممۇ، دائىتىملاپ قىلىنغان تەنقىدلەردىن قۇتۇلالماي بۇرۇقتۇرما بولۇپ يۈرەتتىم. مانا ئەمدى قانداقلىكى ئىش قىلسام، مۇئەييەنلەشتۈرۈلۈپ، تەقدىرلىنىپ تۇرىدىغان بولدۇم. ئىنسان ماھىتاپ ئۇچۇرۇشقا تەشنا بولسا كې- رەك. باشلىقىمىزمۇ كۆزۈمگە باشقىچە ئىسسىق كۆرۈنگىلى تۇر- دى. ئۇنىڭ بىلەن كۆپرەك بىللە بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىغان بولۇپ قالدىم. ئۇمۇ كۆڭلۈمدىكىنى بىلگەندەك، قانداقلىكى چاي ـ زىيا- پەتلەرگە تەكلىپ قىلىنسا، مېنى چاقىرىۋېلىشنى ئۇنتۇپ قالمە- دى. بىر سورۇندا باشلىقىمىز ماڭا:

— خىزمىتىڭىزنى قايتىدىن تەڭشەپ، مۇھىم ئىشلارنى سىزگە تۇتقۇزىمەن، — دېۋىدى، ئۇنىڭ گەپ قىلغان ئاغزىغا سۆ- يۈۋەتكىلى تاسلا قالدىم. شۇ كۈندىن بېرى ئاشۇ « مۇھىم ئىشلار»نىڭ نېمىلىكىنى كۆڭلۈمدە پەرەز قىلىپ ھېجىيىپ يۈر- دۇم. ئۇنى ئېنىق بىلىپ بېقىش ئۈچۈن بەزىدە گەپ كۈچلاپمۇ باقتىم.

— ۋاقتى كەلگەندە بىلىپ قالىسىز، ۋاقتى كەلگەندە، — دەپ بېشىنى لىڭشىتىپ كۈلۈمسىرەپ قوياتتى باشلىق.

مەن ھەمىشە ئېچىلغۇسى يىغىندا باشلىقىنىڭ قانداق مەسىلە-

نى مۇزاكىرىگە قويىدىغانلىقى ھەم ئۇنى قانداق قارار قىلدۇرغۇ-
سى بارلىقىنى بىلىۋېلىشقا تىرىشاتتىم. ئۇ «مۇزاكىرە قىلىدىغان
مەسىلە»گە قانداق ئىپادە بىلدۈرۈش — بۇ بىر تېپىشماق، تې-
پىشماقنىڭ جاۋابى باشلىقنىڭ كۆڭلىدە. شۇنى بىلىۋالساملا بول-
دى. ئۇنىڭ جاۋابى كۆپىنچە ھالدا «تامامەن قوشۇلىمەن» دېگەن
بىرلا ئاددىي گەپ. يىغىنىنىڭ ئاخىرىدا، بىلىۋالغان جاۋابنى ئوت-
تۇرىغا قويۇپ، تېپىشماقنى يېشىۋەتسەم كۇپايە. قالغان ۋاقىتتا
بەخىرامان ئۇخلىسام بولىۋېرىدۇ.

گېپى ئاز، نېپى كۆپ ئىشلارنى «مۇزاكىرىلىشىپ باقايلى»
دەپ كەينىگە سۈرۈپ، گاھىدا باشلىقتىن «يولىورۇق سوراپ» بىر
ياقلىق قىلاتتىم. قالغان ئىشلارنىڭ كارى چاغلىق ئىدى. بىرسى
يولىورۇق سوراپ كەلسە، مۇگدەك باسقان ئېغىر قاپاقلىرىمنى
تەستە ئېچىپ:

— سىلەر قانداق قىلماقچى؟ دوكلات يېزىپ كېلىڭلار، —
دەيتتىم. دوكلاتنىڭ ماۋزۇسىنى كۆرۈپلا بۇرجىكىگە «قوشۇلى-
مەن» دېگەن سۆزنى يازاتتىم. ئەھۋال ئىنكاس قىلىپ كەلگەنلەر-
دىن بولسا: «سىزنىڭچە، قانداق بىر تەرەپ قىلساق بولار؟» دەپ
سورايتتىم. ئۇنىڭ پىكرىنى ئالغاندىن كېيىن «قوشۇلىمەن»
دەيتتىم. ھەتتا ئائىلىدە خانىمىم بىرەر تەلىپىنى ئېيتسا ياكى
مەسلىھەت سورىسا، ئۇجۇر - بۇجۇرىنى سۈرۈشتۈرۈپ كۆرمەيلا
«سىزنىڭ دېگىنىڭىزگە قوشۇلىمەن، ئامرىقىم» دەيدىغان بولدۇم.
ئەمدى قول ئاستىمدىكىلەرنىڭ ماڭا بولغان باھاسىمۇ ئۆزگەرگە-
لى تۇردى. ئۇلار مېنى، كەڭ قورساق، تۆۋەنىنىڭ پىكرىگە ھۆرمەت
قىلىدۇ، ھەممىگە چات كېرىۋالمايدۇ. سالاپەتلىك، بىزنى ئوبدان
قوللاپ بەردى... دېيىشىپتۇ. ئاساسلىق رەھبەر ئىزباسارلىقما
تاللاپتۇ. «ئۆسىدىكەن» دېگەندەك گەپلەرمۇ تارقىلىپتۇ. بۇ گەپ-
لەرنى ئاڭلاپ قەلبىمنى ھاياجان قاپلىۋالدى. ئۆسۈشنى خالىمايۋا-
تقان كىم بار دەيسىز؟

بىراق، بۇرۇنقى سىرداشلىرىم مەندىن يۈز ئۆرۈپ يوچۇن

كۆزلىرى بىلەن قارىشىدىغان بولۇۋالدى. ئۇلار بىر كۈنى «ساۋاقداشلار ئولتۇرۇشى» قىلىپ، مېنى تۆرگە ئۆتكۈزۈۋېلىپ، ئۇزاقتىن - ئۇزاق نەسىھەت قىلىشتى. بەزىلىرى كۆزۈمنىڭ قارىسىغا تىكىلىپ تۇرۇپ: «بويىاقچىنىڭ قازىنىغا چۈشكەن تىيىن دەك رەڭ ئېلىپ، باشقىچە بىر نېمە بولۇپ كەتتىڭ» دېيىشتى. ئۇلارنىڭ دېيىشىچە، بەزى ھەزىلكەشلەر مېنى «ماقۇلجان ئەپەندى»، «مۇگدەك بەگ» دەپ زاڭلىق قىلىشارىمىش. ئۇلار نېمە دېسە دەۋەرسۈن. ئەڭ راھەت ئىش — يىغىندىكى ئۈيقۇ. مېنى ئەڭ ئالقىشقا ئېرىشتۈرگەن خىزمەت ئۈسۈلۇم «قوشۇلمەن»، ئۇنىڭ دىن نېمىشقا ۋاز كەچكۈدەكمەن؟

ئىككى ئايلىق ئېكسكۇرسىيەدىن بۇگۈن چۈشتە قايتىپ كەلدىم. باشلىقنىڭ ئالدىغا دىككىدە بېرىپ ئېكسكۇرسىيە ئەھۋالىنى دوكلات قىلغاچ ئەسرالىشۇالارمەن دەپ تەرەددۇتلىنىپ تۇرسام، ئايالىم قېرىشقاندەك :

— باشقىلاردىن ئاڭلىشىمچە، بۇگۈن چۈشتىن كېيىن پارتكۇرۇپپا يىغىنى بار ئىكەن، — دېگەن گەپنى قىلدى. باشقا ۋاقىت بولسىغۇ «يىغىن» دېسە پەرۋا قىلىپ كەتمەيتتىم. بۇگۈن «يىغىن» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ بىرئاز جىددىيلىشىپ قالدىم. چۈنكى، تېپىشماقنىڭ جاۋابى ماڭا نامەلۇم ئىدى. بالدۇرراق بېرىپ تۇراي، باشلىق بىلەن ئۇچرىشۇالسام ئەجەب ئەمەس. شۇ خىيال بىلەن ئىدارىگە كېلىپمۇ قالدىم. باشلىقنىڭ دىدارى كۆرۈنمىدى. مەجلىسخانىدا ئولتۇرۇپ كۈتمەكچى بولدۇم، ھەر دائىم ئولتۇرىدىغان ئورۇنغا كېلىپ ئولتۇردۇم. «كۆنگەن يامانمۇ، كۆيگەنمۇ، دېسە، كۆنگەن يامان» دېگەندەك، مېنى يەنە ئۇگدەك باسقىلى تۇرىدى. ھەرقانچە قىلىپمۇ كۆزۈمنى ئاچالمايۇاتاتتىم. رەڭلىك كۆزئەينەكمنى قېشىمنىڭ ئاستىغا چىڭ بېسىپ، ئالدىمغا بىر پارچە گېزىتنى ئېچىپ قويدۇم - دە، ئۇيقۇغا كەتتىم... دولامغا توقماقتەك بىر نەرسە ئارقا - ئارقىدىن ئۇرۇلۇپ، قۇلىقىمنىڭ تۈۋىدە بىراۋنىڭ دۈمباق چالغاندەك بوم ئاۋازى ئاڭلاندى. چۆچۈپ

ئويغانسام، كاتىپ ئالدىمدا بىر ماتېرىيالنى تەڭلەپ تۇرۇپتۇ. نېمە ئۈچۈندۇر غۇۋۇزدە ئاچچىقىم كەلدى.

ــ هازىر يىغىن باشلىنىدۇ. ئىشنى يىغىندىن كېيىن بېجىرىمىز. قانداق دېگەن...

شۇئان ساقىم ئاكىنىڭ قاقاھلىغان كۈلكىسى بىلەن « يىغىن ئاللىقاچان تۈگىدى» دېگەن ئاۋازى قۇلىقىمغا كىردى. مەن چالا ئويقۇلۇقتا ئەتراپقا قارىدىم. يىغىن ئەھلى تارقاپ بولغانىدى. ئىشىك ئالدىدا ساقىم ئاكا مەسخىرىلىك كۈلۈپ تۇراتتى. يېڭىلا ئېكسكۇرسىيەدىن قايتىپ كەلگەن تۇرسام، بىرەرسى ئويغىتىپ كۆرۈشۈپمۇ قويماي تاشلاپ كېتىپتا؟ ھۇ دۆيۈزلەر. مەن ئىچىمدە تىللىغاچ ئورنۇمدىن تۇردۇم. كاتىپ قولىدىكى ماتېرىيالنى ئۈستەلگە ئاۋايلاپ قويۇپ:

ــ بۇنى ئۆزلىرىگە، ــ دېدى. مەن ئۇنىڭ سۆزىنىڭ تۈگىشىنى كۈتمەيلا «قوشۇلمەن» دەپ توم جىجاپ يېزىۋەتتىم. كاتىپ:

ــ ئالدىرىمىسىلا، ئالدىرىمىسىلا، بۇ «قوشۇلمەن»نى يېزىپ قويسىلا بولىدىغان ماتېرىيال ئەمەس ئىكەن. يۇقىرىدىن بۇ ئۇقتۇرۇشنى تاپشۇرۇۋالغان ھامان كېلىپ ئۆزىنى مەلۇم قىلىشۇن دەپ ئۇقتۇرغان، ــ دەپ كۈلۈمسىرىدى.

ئۇنىڭ كۈلۈمسىرىشىدىن « يەنە بىر بالداق ئۆسكەن» لىكىم كۆڭلۈمگە ئايان بولدى. خۇشاللىقىمدا ئۆزۈمنى مەلۇم قىلغىلى ئۇچۇپ بارىدىغاندەك غۇلىچىمنى كېرىپ بىر پىرقىرىۋەتتىم. بۇ يەردە ھېچكىمگە يامانلىق قىلمىدىم. ئىززىتىم چوڭ، ئۆي ــ ئۆيلەردە، رېستورانلاردا ئۈزىتىش زىياپەتلىرى باشلىنىپ كېتىدۇ. يېتىشمەي قالىمەن... كىملەرنىڭدۇر ئايرىلىشقا قىيماسلىقىلىرى، ئاق يول، مۇۋەپپەقىيەت تىلەشلەر خىيالىمدا نامايان بولۇپ، خۇشاللىقىم يەنە بىر بالداق كۆتۈرۈلدى. خەۋەر بېرىۋەتمىلا، خوشلىشىش زىياپىتىنى قۇرۇلۇش شىركىتىدىكى ھېلىقى خام سېمىز باشلىۋېتىدۇ، دېگەن ئىشەنچكە كەلدىم. ئاندىن كاتىپىمغا جېكىلىدىم:

— ئىشخانىنى رەتلەپ قوي، ئىشىمنى ئۆتكۈزۈۋەتكەندىن كېيىن نەگە كەتسەم سېنىمۇ بىللە يۆتكەپ كېتىمەن.

— بۇ ...

— لاۋسا، — دېدىم مەن ساقىم ئاكىغا، — سىزنى كەچتە ناھايىتى پەيزى بىر ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىمەن. ھەمسۆھبەت بولۇشۇپ بېرەرسىز. بىرلىكتە تەبرىكلەيلى. سىزنى ئالغىلى ئۆيىڭزگە ئۆزۈم بارىمەن. ھە يەنە، كاتىپ، سەنمۇ بار... مەن باشلىقنىڭ يېنىغا كىرىپ ...

— بەكمۇ ئەپسۇس، — دېدى ساقىم ئاكا مەنستىمەسلىك ئاھاڭدا، — مەن ۋاقىت چىقىرالمايمەن. كاتىپىمۇ سىزگە ھەمراھ بولالمايدىغان بولدى.

— نېمە؟ نېمىشقا؟ بۇ زادى...

— ھاي ـ ھاي، ھاياجانلانماڭ، — دېدى ئۇ تاماكىسىنى ئالدىرماي پۈۋلىگەندىن كېيىن، — نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى ئۆزىڭىز چۈشىنىپ قالىسىز. سىز بىلگەننى بىز بىلمەيمىز ئەمەس، — ئۇ شۇنداق دەپ قويۇپ ئىشكىتىن چىقىپ كەتتى.

سىز بىلگەننى بىز بىلمەيمىز ئەمەس. بۇ ئادەت سۆزى بۇگۈن قۇلىقىمغا نېمىشقىدۇر غەلىتە ۋە سىرلىق ئاڭلاندى. مەن گويا كاچكۇلغا چۈشۈپ كەتكەندەك ئەندىكىپ كەتتىم. ئۇيقۇدىن چالا ئويغانغان نېرۋىلىرىم سەگەكلەشتى. ھېلىلا ئۆزۈم «قوشۇلمەن» دەپ تەستىق سالغان ماتېرىيالنى چىڭ سىقىملىغىنىمچە گاھ دىرماش خىيالىلار ئىلكىدە سىرتقا چىقتىم.

ئىدارە ئالدىدىكى قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ دېرىكتورى بىرسى بىلەن پاراڭلىشىپ كېلىۋاتاتتى. مەن ئۇنىڭ ئالدىمغا كېلىپ سالام بېرىشنى كۈتۈپ تۇردۇم. ئۇدۇلۇمغا كەلگەندە ئۇنىڭغا قاراپ ھىجايدىم. لېكىن، ئۇ ماڭا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ بېشىنى يېنىككىنە لىڭشىتىپ قويۇپ ھەمراھى بىلەن بىر نېمىلەرنى دېيىشىپ قاقاھلاپ كۈلۈشكىنىچە كېتىپ قالدى.

شاۋۇدۇنباي

شاۋۇدۇنباي بۇ شەھەرگە كېلىپ ئوقتىنى سۈدەك ئاقتۇرغان بىر يىلدىن بۇيان ئۆيىدىكىلىرىنى ئويلاپمۇ قويمىدى. ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، يېنى تومپايغانسېرى، ئۆيىنى، يۇرت ـ مەھەللىسىنىلا ئەمەس، ئوقەتتىن باشقا ھەممە نەرسىنى ئۇنتۇغاندى.

بۇگۈن ئۇ قولى بوشىغانلىقتىنمۇ ياكى بالىچاقىسىنى سېغىنغانلىقىدىنمۇ، ئېيتاۋۇر بىر يىلدىن بېرى ئۆيىگە بىر پارچە خەت يېزىپ قويمىغانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ، شەھەرنىڭ مەركىزىگە سېلىنغان پوچتىخانا ئالدىغا كەلدى. پوچتىخانىنىڭ چوڭ ئەينەكلىك ئىشىكى ئالدىدا كىشىلەرگە «سالام خەت» يېزىپ بېرىپ، كۈننىي ئالدىغانلار قاتار ئولتۇرۇشۇپ خېرىدار كۈتۈشمەكتە ئىدى. شاۋۇدۇنباي ئالدىغا قەغەز يەشىكىنى دۇم كۆمتۇرۇپ، جوزا ئورنىدا پايدىلىنىۋاتقان ئاق بۇرۇتلۇق خەتتاتنىڭ ئالدىغا باردى ۋە ھېلىلا سودا ـ سېتىقتىن قۇرۇقدالغان خۇرجۇنى بىلە ئۇزۇن، قارا پەشمەت چاپىنىنى قاتلاپ ئاستىغا سالدى ـ دە، پۇتىنى ئۇزۇن سۇنۇپ ئولتۇردى، ئاندىن ئاتايا دوقمۇشتىكى پالكۆز قاسساپتىن سوراپ ئالغان ئۇرۇقچىدەك قۇيرۇق مېيىنى قولىغا ئېلىپ، ئاقىرىپ قات ـ قات پۈرلىۋشۇپ كەتكەن مەسىنى ھە دەپ مايلىغىلى تۇردى. ئۇ بۇ ئىشلارنى ئۆز كۆڭلىدە ئويلىغىنىدەك تۇگەتكەندىن كېيىن، يازنىڭ دىمىق ئىسسىقىغا قارىماي كىيىۋالغان كونا تەلپىكىنى بېشىدىن ئېلىپ، پېشانە

سىدىن تەپچىرەپ چىقىۋاتقان تەرلەرنى دەسلەپ ئالىقىنى بىلەن، ئاندىن قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن سىيرىپ ئېرىتتى ـ دە، تەلپەـ كى بىلەن ئۆزىنى يەلپۈشكە باشلىدى. ئۇنىڭ سۇ كۆرمەي ئۆز رەڭگىنى يوقاتقان كۆڭلىكىدىن ئاچچىق تەر ھىدى بۇقسۇپ تۇراتتى. ئاق بۇرۇتلۇق خەتتات ئۇنىڭ ھەركەتلىرىگە بىر ھازاـ قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ئاستا سورىدى:

— خوش، قارىم، خىزمەت؟

— يۇرتقا، بالا ـ چاقىلارغا ئىككى ئىلىك خەت يېزىپ، ئامان ـ ئېسەنلىكىمنى بىلدۈرەي دېۋىدىم، قولدىن كەلمىگەندىكىنىزە ... كىشىگە خەت يېزىپ بەرسىلە، دەيدىغان گەپ ئىكەن دېسىلە.

ئاق بۇرۇتلۇق خەتتات سېپىغا شوينا ئۇلۇۋالغان كۆزئەينىكەـ نى ئېلىپ ئاۋايلاپ تاقىدى ۋە قەغەز ـ قەلەمنى قولىغا ئېلىپ، شاۋۇدۇنبايغا تىكىلدى:

— خوش ئەمىسە، قارىكا؟

— جانابىي ھۆرمەتلىك ۋە ئىززەتلىك، مۇڭداشقىلى مۇڭلۇق بولغان، كۆرۈشكە ئارزۇلۇق بولغان، دەرقەمتە تۇرۇپ سۆزلەـ شىشكە تەشنا بولغان ھالال جۇپتىم گۈلدارىخانغا، جاندىن ئەزىز يۈرەك ـ باغرىم، جىگەر پارەم، كۆز قارىچۇقۇم بولغان تۇنجى بالام باۋۇدۇنھاجىغا ... — شاۋۇدۇنباي ئائىلىسىگە يوللىغان سالام خېتىنىڭ دەسلەپكى قۇرلىرىنى ئەنە شۇنداق ئەزمىلىك بەـ لەن باشلاپ، ئۆي ئىچىدىكىلىرىنى بىر ـ بىرلەپ ئېيتقىلى تۇردى. ئۆز ئىشىغا سادىق خەتتات قەلەمنى قەغەز ئۈستىدە يېـ نىك يورغىلىتىپ، شاۋۇدۇنبايىنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان سۆزـ لەرنىڭ بىرسىنمۇ چۈشۈرۈپ قويماي ئەينەن يېزىشقا باشلىدى. شاۋۇدۇنباي سۆزىنى داۋام قىلدى، — ۋاھ، ئەمدى ماڭا ئاش ـ تان، تېنىمگە جان بەرگەن، دىلىمغا قۇۋۋەتلىك ئىمان سالغان مۇبارەك يۇرت ـ مەھەللە، ئۇلىپەت، ئەل ـ ئاغىنە، دوست ـ بۇرادەر، قوشنا ـ قولۇملارغا كېلەيلى، مەن بىر باشتىن دەۋرەـ رەي، ئۆزلىرى بىر باشتىن يېزىۋەرسىلە جۇمۇسىلا. خوپ، گەپنى

ئالدى بىلەن ئۆزۈم تەۋە بولغان ئىمام باسىت مەسچىت جامائە-تىدىن باشلايلى. ھەببەللى، ۋاھ، خەت دېگەننى گۈل كەلتۈرۈۋېپ-تىدىكەنلا جۈمۈسىلا، ئاتا كەسىپ ئوخشىمامدا؟ ... شۇ، شۇ مەنە-مۇ بىلىپ دەيمەن جۈما. ھە، ھاشىر موللىغا، زايىت قارىيغا، ئاندىن قالسا تېيىپ مەزىنگە، ئەمدى ئىككى يان قوشنىلىرىمدىن ــ ھوشۇر بايغا، ئابدۇرېھىمجانغا، ئۇدۇل قوشنام ئىلاخۇنكامغا ... ھە، بۇ ئەللىكنىڭ قارىسىنى ئالغان، مېنىڭدىن ئۈچ - تۆت ئىشتاننى بالدۇر يىرتقان ئادەم دېسىلە. ھە، ئەمدى شۇنداق مېپ-كىپ، ئۆستەڭ بويىغا كېلەيلى. جانجان ئاغىنىمىز سونۇرجانغا، غوپۇر قارىمغا، ئاياغ مەھەللىدىكى تۇدىخان ئاچامغا ۋە ئۇرايىم-بايلارغا سېغىنغان يۇرەكتىن سېغىنىشلىق سالام يوللاش بىلەن بىللە يېتىپ مەلۇم بولسۇنكى ...

شاۋدۇنباي يۇرت - مەھەللىسىدىكى قولۇم - قوشنا، چوڭ - كىچىكلەردىن بىرسىنىڭ ئېتىنىمۇ چۈشۈرۈپ قويماي بىر - بىرلەپ ئېيتىپ بەردى. شۇنچە نۇرغۇن ئىسىملار تۇگىگەندىن كېيىن ئۇ خەتتاتقا:

ــ تاپاۋتتىم ھەر ھالدا رىزقىمغا تۇشلۇق. ئاز كۈندە يۇرتقا قايتىمەن. بىلسەم - بىلمىسەم، خىراجەتتىن قىسىلدىڭلار، ھا-زىرچە ئون سوم ئەۋەتتىم، پەم بىلەن تېجەپ ئىشلىتەرسىلەر، دەپ پۇتۇپ قويسىلا، ــ دەپ زورىغا كۈلۈمسىرەپ قويدى.

ئاق بۇرۇتلۇق خەتتات خەتنى چىرايلىق قاتلىغاندىن كېيىن كونۇپرتقا سالدى ۋە شاۋدۇنباينىڭ يۇرتىنىڭ ئادرېسىنى سوراپ يازدى - دە، خەتنى ئونىڭ قولىغا ئۇزارتتى، كۆزئەينەكىنى ئېپ-لىپ، قول ياغلىقى بىلەن پېشانىسىدىكى تەرلىرىنى سۈرتتى.

ــ قېنى، قانچە ئالىلا؟ ــ سورىدى شاۋدۇنباي.

ــ خەت بەش قەغەز بولدى، ــ دېدى خەتتات بۇرۇتىنى سىلاپ تۇرۇپ، ــ بىر پارچە قەغەز بەش تىيىن، يېزىشىمىز يىگىرمە بەش تىيىن، جەمئىي بولدى بىر سوم ئەللىك تىيىن، لېپاپ بەش تىيىن، ئادرېس يېزىشىمىز ئون تىيىن، ھەممىسى قوشۇلۇپ بىر

سوم ئاتمىش بەش تىيىن.

ــ ۋاھ، بىر پارچە سالام خەتكىمۇ شۇنچە جىق پۇل ئالاملا، ئۇستام؟ ــ شاۋۇدۇنباينىڭ كۆزلىرى چۆچەكتەك يوغىنىدى، ــ ۋاھ، ۋاھ، مەن تېخى بەش قەغەز، ئېشىپ كەتسە ئونبەش تىيىن بولامدىكىن دەپتىمىنا؟!

ــ نېمە دەۋاتىسىز ئۇكاۋۇي، ئونبەش تىيىنگىزگە مۇشۇك ئاپتاپقا چىقامدۇ؟

شاۋۇدۇنبايمۇ بوش كەلمىدى:

ــ ماڭا قارىسىلا، بىزمۇ ئەتىدىن ـ كەچكىچە كوچىمۇكوچا پايپاسلاپ يۈرۈپ، بىرەر سوم تاپساق تاپتۇق، بولمىسا، گۆردىن ھازىرلا ئېچىۋالغاندەك چىرايىمىزدىن توپا ئۆرلەپ، بىكارغا پالاقلىغىنىمىز پالاقلىغان دېسىلە.

ــ ھازىر ھەممە نەرسىنىڭ باھاسى ئۆرلەپ كەتتى، قارىم، ــ دېدى خەتتات چۇشەندۈرۈپ، ــ بىزمۇ باھانى ئۆستۈرمىسەك قانداق جان باقىمىز؟ ئويلاپ بېقىڭا، قەغەز، قەلەم، سىياھ دېگەن ـ لەرنى بىزمۇ شاراقلىتىپ پۇل خەجلەپ ئالىمىز ئەمەسمۇ؟ سىز قىممەت كۆرگىنىڭىز بىلەن بىزگە قالدىغىنى چاغلىقلا ...

شاۋۇدۇنباي بىرپەس تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى، ئۇ نېمىنىدۇر ئويلاپ تاپقاندەك، كونۇبرت ئىچىدىكى خەتنى ئالدى ـ دە، ئاچتى.

ــ مۇنۇنىڭغا بىر قاراۋەتسىلە، ــ دېدى شاۋۇدۇنباي خەتنىڭ بىر يەرلىرىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، ــ قېنى قۇلىقىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ باشتىن بويى بىر قېتىم ئوقۇۋەتسىلە.

ئاق بۇرۇتلۇق خەتتات خەتنى ئوقۇشقا باشلىدى.

ــ ھە، ھە شۇنداقسىغا، ھە، ۋاھ، ياق، توختىسىلا، ئاشۇ بىر يىلى بىر نەزىرە ئاۋۇ ھاشىر موللا دېگىنى «يېڭى كالىچىمـ ـنى كونا كالىچىمغا تېگىشىۋاپسەن» دەپ، يۇرت ـ جامائەتنىڭ كۆزىچىلا مېنى ئوسال قىلىپ، ئەدەپ ـ ئەخلاق، ئىنساب ـ دىيا ـ نەتتىن ۋەز ئېيتىپ كەتكەن. خۇش بولاي، ئەمدى ئوقۇسىلا، توختىسىلا، قايسىبىر يىلى ھېيتتا ئاۋۇ زايىت پوشكالچىمۇ مې ـ

نى رودۇ كۆرۈپ، ئىشكىمدىن ئاتلاپ ئۆتۈپ كەتكەن، ھازىر شا-
ۋۇدۇنباي بولۇپ قالغىنىمنى بىلمەيدۇ - دە، ئۇنىمۇ ئۆچۈرۈۋېتە-
سىلە. مەھەللە مەسچىتىنىڭ ۋەخپە يېرىگە تېرىغان بەسەيدىن بىر -
ئىككى تال سورىسام بەرمىگەن ئاۋۇ تېيىپ بەسەينىمۇ جىجىلا-
ۋەتسىلە. ھە، ماۋۇ ھوشۇر چامغۇر دېگەنكەنغۇ، ئوزاقى يىلى ئۇ-
نىڭ چامغۇرلىرىنى ئون بىر تىيىندىن سورىسام بەرمەي، ئۆزى
بازاردا ئېشەك ئورنىدا ھارۋا سۆرەپ يۈرۈپ، ئون ئۇچ تىيىندىن
سېتىپ، راسا قەنتىنى چاققان. نېمانچىلا راپاۋەت قىلاتتىم ئۇ-
نىڭغا؟ ئۇنىمۇ سۇركىۋەتسىلە. ھەببەللى، ئاۋۇ ئېلاخۇن كومشا
دېگەنمۇ مېنى «ئاكا» دەۋالغانلارنىڭ بىرسى، ئۇ «ئۆگزەڭنىڭ قا-
رىنى بېغىمغا چۈشۈرۈپسەن» دەپ مەھەللىدە رامىزان ئېيتىپ
يۈرگەن، ماۋۇ ئابدۇرېھىم پايپاس دېگەنمۇ قاملاشمىغان بىر نېمە،
بۇلتۇر مال بازىرىدا مەن كېلىشۈاتقان كۆك ھاڭگىنىڭ نەرخىنى
بىر تەڭگە ئۆرلىتىپ ئېلىپ كەتكەندى، ھەر ئىككىسىنىلا جە-
جىلىۋەتسىلە. خوپ، ئەمدى ئوقۇسىلا، توختىسىلا، ئاۋۇ، سۇنۇر
گۇر - گۇر مىراب بولدۇم، دەپ ئۆستەڭ بويىدا تۇرۇۋېلىپ، بىر-
نەچچە قېتىم سۇ بەرمىگەن، ئۇنىمۇ بويىۋەتسىلە ... خوپ بولدى
دېسىلە؟!

ئاق بۇرۇت خەتتات شاۋۇدۇنبايىنىڭ دېگەنلىرىنى تولۇقى بىلەن
بەجا كەلتۈردى ۋە «ئەمدى نېمە قىلىمەن؟» دېگەندەك، ئۇنىڭغا
سوئال نەزىرىدە تىكىلدى.

— ئەمدى بىر سانىۋەتسىلە، نەچچە ۋاراق قەغەز قالدىكىن؟

شاۋۇدۇنبايىنىڭ بۇ سۆزى بىلەن تەڭ، خەتتاتنىڭ چىرايىنىڭ
قېنى قاچتى، لەۋلىرى دىرىلدەپ، بۇرنىنىڭ ئۇچىغا بىردەمدىلا
تەر تامچىلىرى تەپچىرەپ چىقتى.

— نېمە دېگىنىڭ بۇ؟ — دېدى خەتتات سەنلەپ، — ياز دې-
دىڭ، يازدىم، ئۆچۈر دېدىڭ، ئۆچۈردۇم، خوش، سېنىڭ مۇشۇ تە-
كىپ - سۆككەن ئىشىڭ بىلەنلا كۇن كەچ بولدى، قانداقلا بول-
مىسۇن، مۇشۇ بەش قەغەز خەت ساڭا تەن، ھۆتۈت - پۆتۈت دې-

گەننى ئاز قىلىپ، بىر سوم ئاتمىش بەش تىيىننى ئالدىمغا قويۇپ!

شاۋۇدۇنباي غىڭ ـ پىڭ دەپ زۇۋان سۆرەلمەي، شالاڭ ساقال ـ لىرىنى بىردە تۇتاملاپ، بىردە چىمداپ يۇلۇپ، ئېڭىكىنى سىلاپ بىرپەس جىمىپ كەتتى. راستىنى ئېيتقاندا، پۇل چىقارماق ئۇ ـ نىڭغا شۇنچىلىك تەس كېلىۋاتاتتى.

— ۋاي ئىسسىت، — دەپ غودۇڭشىدى شاۋۇدۇنباي ئېغىر خورسىنغان ھالدا يانچۇقىدىن تەستە چىقىۋاتقان بىر پۇڭلۇق، ئىككى پۇڭلۇق، بەش پۇڭلۇق پۇللارنى تىترەپ تۇرۇپ سانىۋېـ تىپ، — مۇنداقلىقىنى بىلگەن بولسام، ئاۋۇلارنى ئۆچۈرتكۈز ـ مەيتتىمكەن! ...

قەبرىگە قويۇلغان گۈللەر

ئىككى ھازىدار

بۈگۈنمۇ سەھەر تۇرۇپ، قەبرىستانلىققا قاراپ ماڭدىم. ھاۋا سوغۇق، ۋىژىلداپ شۇرغان چىقىپ تۇراتتى. ئاپتوبۇس بېكىتىگە بارغۇچە بىرئاز ئارىسالدى بولدۇم. شۇرغان شۇنچە قاتتىق چىقىۋاتىدۇ، «سىر»نى بايقىغىلى بولارمىكىن؟ تېخى بىر قارارغا كەلگۈچە ئاپتوبۇسمۇ كېلىپ قالدى. ئاپتوبۇستا ئادەم شالاڭ ئىدى. دېرىزىگە يېقىن ئولتۇرۇپ، سىرتتىكى قىش مەنزىرىسىنى كۆزەتمەكچى بولدۇم. لېكىن، ئاپتوبۇس ئەينىكىنى قېلىن قىرۇۋ - مۇز قاپلاپ كەتكەنىدى. قولۇم بىلەن مۇزنى سۇرتكەچ، ئەينەكتە تەبىئىي ھاسىل بولغان مۇز چېچەكلىرىگە كۆز تاشلىدىم. خىيالىرىم ئىختىيارسىزلا دوستۇم نادىرنىڭ قەبرىسىگە قويۇلغان گۈللەرنىڭ سىرىغا كۆچتى.

نادىر يۈرەك كېسىلى بىلەن تاسادىپىي ئۆلۈپ كەتتى. جان ئۈزۈش ئالدىدا مەن ئۇنىڭ يېنىدا ئىدىم. ئۇ ماڭا ئۈزۈك ئاۋاز بىلەن «دوستۇم ...، بىر كۆك تاشلىق خاتىرە دەپتىر ئىچىدە ... ئىككى تال قارىغاي يوپۇرمىقى بار ... ئۇنى ... خاتىرە دەپتىر ... بىلەن ... گۈل ...» دەپلا تىلىدىن قالدى.

ئادەم ــ مەيلى ئالىيجاناب، ئۇلۇغ بولسۇن، ياكى يارىماس بىنەزەر بولسۇن، ھامان بىر كۈنى قارا توپىغا كۆمۈلۈپ كېتىدۇ.

كەن. ئەمما، ئادەمنىڭ ھايات چېغىدا قالدۇرغان تەسىرى خېلى زامانلارغىچە ئەل ـ جامائەت ئارىسىدا ياشايدىكەن. نادىر ئۆزىگە خاس ئەقىدىسى، تۇرمۇش پەلسەپىسى بىلەن مەندە چوڭقۇر تە-سىرات قالدۇرغانىدى. ئۇ: «ئاتا ـ ئانا بىلەن بالىچاقا ئوتتۇرا-سىدا مەڭگۈلۈك ۋاپادارلىق؛ ئەر ـ خوتۇن ئوتتۇرىسىدا تەڭرەنمەس ساداقەتلىك؛ دوست ـ ئاغىنىلەر ئوتتۇرىسىدا چوڭقۇر ئىخلاس-مەنلىك بولۇشى كېرەك» دەيتتى. مەن ئۇنىڭ ئادەمگە قويغان بۇ ئۇچ ئۆلچىمىنى «نادىرنىڭ تۇرمۇش پەلسەپىسى» دەپ ئاتىغان ۋە ئۇنىڭغا قاتتىق ئىخلاس قويغانىدىم. بىراق، ئۇ بىزدىن بىمەھەل ئايرىلىپ كەتتى. بۇ تۇيۇقسىز ئايرىلىش مەندەك ئەمدىلا بىر ياخشى دوستقا ئېرىشكەن بويتاقلا تولىمۇ قاتتىق ئەلەم بولدى. نادىر بىلەن دوست بولغاندىن كېيىن، دوستلۇققا لايىق بىرەر ئىش قىلىش پۇرستى كەلمەيلا، ئۇ ئۆلۈپ كەتتى. ئەمدى ئۇنىڭ-غا بولغان ساداقىتىمنى پەقەت پات ـ پات قەبرە يوقلاش بىلەنلا ئادا قىلىپ كېلىۋاتىمەن. باشتا بۇ قەبرىنى يوقلىغۇچى يالغۇز مەنلا بولسام كېرەك، دەپ ئويلىۋىدىم، كۇنلەرنىڭ بىرسىدە نا-دىرنىڭ قەبرىسىگە قويۇلغان گۈلدەستىنى كۆرۈپ خاتالاشقانلى-قىمنى چۈشەندىم. كىمدۇر بىرسى مەرھۇمنىڭ روھىنى مەندىنمۇ چوڭقۇرراق ھۆرمەتلىسە كېرەك، ئۇ، بۇ قەبرىنى ئاددىيلا يوقلاپ تۇرماستىن، يەنە گۈلدەستىمۇ قويۇپ كېتىپتۇ.

شۇ كۈنى، يەنى دوستۇمنىڭ يەتتە نەزىرىنىڭ ئىككىنچى كۈ-نى قەبرىستانلىققا بارغىنىمدا، ئۇ يەرگە قويۇلغان بىر دەستە گۈلنى كۆرۈپ، بىر تۇرۇپ خۇشال بولدۇم، بىر تۇرۇپ ھەيران بولدۇم. مەن گۈللەرنى ئېلىپ سىنچىلاپ قارىدىم. بۇ گۈلدەستە بۇگۈن قويۇلغاندەك ئىدى. گۈللەرگە قاراپ كۆڭلۈم يېرىم بو-لۇپ، كۆز يېشى قىلدىم. ئىسىت، دوستۇم نادىر مۇشۇ گۈللەردەك ئېسىل يىگىت ئىدى ھەم مۇشۇنداق گۈلگە لايىق ئىدى. بىراق، ئۇ ئەمدى بۇ گۈللەردىن ھۇزۇر ئالالمايدۇ. نېمىلا بولمىسۇن، بۇ گۈلدەستىلەرنىڭ ئىگىسى نادىرنىڭ ئەڭ يېقىن كىشىسى ئىكەد-

لىكىدە شەك يوق ئىدى. بىراق، ئۇ زادى كىم؟ مەن ئىلگىرى ئۇ-نىڭ سەكراتتا يېتىپ ئېيتقان ھېلىقى ۋەسىيىتىنى ئۆلۈم ئال-دىدىكى جۆيلۇش دەپ بىلىپ، ئانچە ئېتىبار قىلمىغانىدىم، ئەمدى مەن بۇ گۇل قويغۇچىنى چوقۇم بىلىشىم كېرەك. ئۇ زادى كىم-دۇر؟ ئامانەتنىڭ ئىگىسى شۇمىدۇ؟ ماڭا نىسبەتەن بۇ ھەقىقەتەن باش - ئايىغى يوق بىر «سىر» بولدى. يانداۋرقى پەيشەنبە كۈنى ئەتىگەندىلا كەلدىم، يەنە بىر دەستە گۇل قويۇلۇپ بولغان، ئىگە-سىدىن ئەسەر يوق. ئۇنىڭدىن كېيىنكى پەيشەنبە كۈنى ئاخشام تەرەپتە كېلىپ، بىر پىنھان جايىنى تېپىپ ماراپ تۇردۇم، خېلى كەچ كىرىپ، قەبرىستانلىقتا مېنى قورقۇنچ بېسىشقا باشلىدى، لېكىن ھېچكىم كەلمىدى. قەبرىگە بېرىپ قارىسام، يەنە بىر دەستە گۇل قويۇلۇپتۇ. مەن ھەقىقەتەن سىرلىق دۇنيا ئىچىگە كىرىپ قالغاندەك بولدۇم. ئۇدا قار يېغىپ تۇرغاچقا، ئىزنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. يەنە بىر پەيشەنبىسى ئەتىگەندە ئورنۇمدىن تۇرۇپلا قەبرىگە قاراپ ماڭدىم. قەبرە يېنىغا كەلگىنىمدە، سائەت ئالتە يېرىم بولغاندى. يەنە كېچىكىپتىمەن، گۇلدەستە قويۇلۇپ بوپتۇ. توساتتىن خۇشال بولۇپ كەتتىم، چۈنكى قاردىكى ئاياغ ئىزلىرى گۇل ئىگىسىنىڭ بۇ يەرگە يېڭىلا كېلىپ كەتكەنلىكى-دىن، ئاياغ ئىزى كىچىك، قەدەم ئارىلىقىنىڭ يېقىنلىقى گۇل قويغۇچىنىڭ ئايال ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى. قەل-بىمدە بىر خىل ھۆرمەت - ئېھتىرام قوزغالدى. ياق، مەن ئۇنى زادى تاپماي قويمايمەن! بۇ گۇل ئىگىسى بىز كۆرگەن جۇڭگو ۋە چەت ئەل ھېكايە - رومانلىرىدىكى قەلبى گۈزەل پاك قىزلاردىن نەچچە باراۋەر ئالىي پەزىلەتلىك ئەمەسمۇ؟ ئېرىنىڭ ياكى لايىق-سىڭ كۆزى ئوچۇق تۇرۇپ خىيانەت قىلىدىغان خوتۇن - قىزلار مەۋجۇت بولۇۋاتقان بۇ جاھاندا مۇشۇنداق بىر پەزىلەتلىك كىشى-نىڭ بولغىنى بىز ئۈچۈن پەخىرلىنەرلىك ئەمەسمۇ؟ قارىغاندا، بۇ گۇل قويغۇچى سەھەردە كەلسە كېرەك، دەپ پەرەز قىلدىم - دە، كېيىنكى ھەپتىسى تاڭ سەھەردە كېلىش قارارىغا كەلدىم،

مانا بۇگۈن گۈل ئىگىسىنى ئىزدەۋاتقىنىمنىڭ بەشىنچى ھەپتە-سى ئىدى.

مەن ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ، قەبرىستانلىققا باردىغان چىغىر يولغا قايرىلدىم. ئالدىمدا سومكا كۆتۈرگەن بىرسى قەبرە تەرەپكە كېتىۋاتاتتى. «شۇمىدۇ؟» دەپ ئۆز - ئۆزۈمگە پىچىرلىدىم ۋە خۇددى رازۋېدكىچىلارغا ئوخشاش ئۇنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىنى دىققەت بىلەن كۆزىتىپ، ئاستا ئارقىسىدىن ئەگەشتىم. دەرۋەقە، ئۇ ئۇدۇل نادىرنىڭ قەبرىسىگە باردى - دە، سومكىسىدىن بىر دەستە گۈلنى چىقىرىپ، كۆكسىگە باسقىنىچە، ئىچ - ئىچىدىن ئۆكۈنۈپ - ئۆكۈنۈپ ياش تۆكتى، بىلىنەر - بىلىنمەس تىترەگەن جۇغدىن ئۇنىڭ قايغۇلۇق ھېسسىياتىنى باسالمايۋاتقانلىقىنى سەزگىلى بولاتتى ... ئۇ گۈلنى قەبرىگە ئاستا قويدى - دە، قول ياغلىقىنى چىقىرىپ، كۆزىنى سۈرتتى. قار ئۇچقۇنلاپ تۇراتتى. مەن قەدىمىنى تېزلىتىپ قەبرىگە يېقىنلاشتىم. ئۇ سېزىپ، دەرھال بۇرۇلدى - دە، يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەي يېغىلىۋاتقان ئۆتۈپ كەتمەكچى بولدى. ئۇنىڭ بېشىدا ئاق رومال، ئۇ-چىسىدا دىراپ پەلتو، پۇتىدا كالتە قونچلۇق ئۆتۈك بار ئىدى.

— توختاڭ، سىڭلىم، — دېدىم مەن ئۇ يېنىمدىن ئۆتكەندە. ئۇ چۆچۈپ قارىدى - دە، يەنە كېتىۋەردى، مەن كەينىدىن يېتىشىۋېلىپ، ئاستا ئېيتتىم:

— قورقماڭ، سىڭلىم، قەبرىدە ياتقان كىشى مېنىڭ سىرداش دوستۇم بولىدۇ، ئۇنىڭ ۋەسىيىتىگە بىنائەن، سىزنى ئىزدەۋاتقىنىمغا تۆت ھەپتە بولدى.

— ئۇ سىزگە مەن توغرۇلۇق بىرنەرسە دېگەنمۇ؟ — دېدى ئۇ قەدىمىنى توختىتىپ. ئۇنىڭ چىرايىنى ئەمدى ئېنىق كۆردۈم. مەڭزى قىزارغان ئالمىدەك، قاش - كىرپىكلىرى قۇندۇزدەك قارا ۋە قويۇق، چىرايى يېقىملىق قىز ئىكەن. بەزىلەر، قىزلار يىغلىسا چىرايلىق كۆرۈنىدۇ، دېيىشىدىكەن، شۇنىڭدىنمىكىن ئۇنىڭ كۆزى ماڭا تولىمۇ مېھرىلىك بىلىندى.

— يەلكىم سىز توغرۇلۇقتۇ. ئىشقىلىپ، مەندە بىر ئامانەت بار، ئەگەر شۇ ئامانەتنىڭ ئىگىسى سىز ئىكەنلىكىڭىزنى جەزم قىلالىسام، ئاندىن سۆزلەشسەك ...

— نېمە ئامانەت ئىكەنلىكىنى دېمەسكىز، مەنمۇ يولۇمغا كېتىۋېرىمەن، خوش ئەمىسە.

— هوي، سىكىلىم، بىردەم توختاپ تۇرۇڭ، — دېدىم مەن بەتاقەتلىنىپ، چۈنكى ئۇ كېتىپ قالسا «سىر»نىڭ يېپى ئۈزۈلۈپ قالاتتى ـ دە، بىرنەچچە ۋاقىتلىق رازۋېدكام بىكار بولاتتى، ئاماـنەت — بىر خاتىرە دەپتەر ۋە ئىككى تال قارىغاي يوپۇرمىقى ئىدى. قىز ئۇنداق ئاسان ئۆزىنى ئاشكارىلايدىغانلاردىن ئەمەستەك قىلىدۇ. مۇڭلۇق پەيتتە خاتىرە دەپتەرنى كۆرۈپ باققۇسى بارلىقىنى ئەگىتمە گەپلەر بىلەن ئىپادىلىدى. قارىغاندا، ئۇنىڭ خاتىرە دەپتەردە نېمىلەر يېزىلغانلىقىنى بىلگۈسى كەلگەن ئوخشايدۇ.

ئىككى شېئىر

نادىر بىلەن تونۇشۇپ، ئىككىمىز سىرداش دوستلارغا ئايلانغاندىن كېيىن، مەن ئۇنىڭ بەزى چاغلاردىكى كەيپىياتى ۋە گەپ ـ سۆزلىرىدىن قەلب يارىسى بارلىقىنى سېزىپ يۈرەتتىم، لېكىن بۇ ھەقتە ئۆزى ھېچ نەرسە دېمىگەچكە، مەنمۇ ئۇنىڭ يارىسىنى تاتىلاشتىن ئېھتىيات قىلىپ، بۇ ھەقتە گەپ كوچىلىمايتتىم، ئەمما، ئۇنىڭ تۇرمۇشىدا يەنە مۇشۇنداق بىر قىزنىڭمۇ بارلىقىنى ئەسلا سەزمىگەنىكەنمەن. ياتاققا قايتقاندىن كېيىن، مەن نادىر بىلەن بۇ قىزنىڭ مۇناسىۋىتىگە ئادەتتىن تاشقىرى قىزىقىپ قالدىم ۋە بۇ ھەقتە بىرەر يېپ ئۇچى تېپىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس دېگەن ئۇمىد بىلەن ئاشۇ كۆك تاشلىق خاتىرە دەپتەرنى ئېچىپ ۋاراقلاپ كۆردۇم. بىرنەچچە ئاق بەتلەردىن كېيىن مۇنداق بىر شېئىر دىققىتىمنى تارتتى:

ئامرىقىم

كۆيگەن يۈرەك تەشناسىغا زەمزەمدۇر
ئويناق، ئوتلۇق خۇمار كۆزۈك، ئامرىقىم.

دەردكە داۋا، دىلغا شىپا مەلھەمدۇر
سىنىك ئىيتقان شىرىن سۆزۈك، ئامرىقىم.

پاكلىقىدا گۈلگە چۈشكەن شەبنەمدۇر
مېھرى ئىسسىق، سۈزۈك كۆڭلۈك، ئامرىقىم.

كېچە ـ كۈندۈز خىيالىمغا ھەمدەمدۇر
تەبەسسۇملۇق، ئوڭلۇق خۇيلۇك، ئامرىقىم.

ئاخىرەتتە مېنىك ئۈچۈن مەھرەمدۇر
تالى مەجنۇن زىلۋا بويۇك، ئامرىقىم.

ئاھايىتى ئېنىقكى، ئۇ بىرسىنى بەكلا ياخشى كۆرگەن.
يەنە بىرنەچچە بەت ئاق تاشلانغاندىن كېيىن مۇنداق بىر شېئىر ئۇچرىدى:

جۈپ سايە

تېنى بۆلەك، دىلى بۆلەك جۈپ سايە،
بۇنداق ئۆتۈش نېمىدېگەن ئاۋارە؟

يولۇقۇپسەن بىر ئەسكىگە ئازغىشىپ،
دەرد چەكمەكتىن ئۆزگە ئەمدى نە چارە؟

ئالدىنىشتىن ئېغىر بولماس جىمى دەرد،
تېپىلمايدۇ دىل دەردىگە ھېچ دارا.

ئىسىت، ياشلىق — ئالتۇن دەۋر خورلاندى،
ھەسرەت بىلەن يۇرەك بولدى مىڭ پارە!

بۇ قانداق گەپ؟ شۇنچە يالقۇنلۇق مۇھەببەتتۇ، يەنە نېمىشقا مۇنچە يىرگىنچلىك نەپرەت؟ مۇھەببەت كىمگە؟ نەپرەت كىمگە؟ ...

ئىككى پارچە خەت

سوئاللىرىمغا جاۋاب تېپىش تەقەززاسى بىلەن خاتىرە دەپتىرىنى چالا قويماي ۋاراقلاپ چىقتىم. يۇقىرىقى ئىككى شېئىردىن باشقا ھېچنېمە يېزىلمىغانىدى. توساتتىن خاتىرە دەپتىرىنىڭ مۇقاۋىسى ئادەتتىن تاشقىرى قېلىن بىلىنىپ كەتتى، ئاختۇرۇپ قارىۋىدىم. مۇقاۋا قېتىدىن بىر پارچە خەت چىقتى. ئېچىپ ئوقۇشقا باشلىدىم:

«قەدىرلىك نادىر ئاكا:

ئېخ، ئاجايىپ دۇنيا، ئاجايىپ ئىشلار ـ ھەا! مەن بۇ خەتتە سىزگە نېمىلەرنى يازغانلىقىمنى خېتىمنىڭ بېشىدىكى نادىر ئاكا دېگەن سۆزدىنلا بىلىۋالغان بولۇشىڭىز مۇمكىن. شۇ تاپتا مېنىڭ قەلبىمدە تۇمەن مىڭ خىيال ئۆركەشلەيدۇ. بۇ خەت سىزنىڭ قولىڭىزغا تېگىشتىن بۇرۇن، كىشىلەرنىڭ سىرلىرى بىلەن قىزىققۇچى باشقا بىر كىشىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا، ئۇقۇشماسلىق بولماسلىقى ئۇچۇن مەن گەپنى باشتىن باشلىماقچىمەن.

ئېسىڭىزدىمۇ، بىز ئاشۇ شەھەر سىرتىدىكى تاغلىق ساناتوريىدە، كۆزنىڭ خېيرلىك كېچىلىرىنى شارقىراتمىنىڭ قارشىسىدىكى تاش ئۇستىدە جىمجىت ئولتۇرۇپ، يۇلتۇزلارغا قارىغىنىمىزچە ئۆتكۈزگەن چاغلىرىمىز؟ مانا شۇ تاپتا مېنىڭ تەسىراتلىرىم قايتىدىن جانلانماقتا.

مەن ساناتورىيەگە بارغان دەسلەپكى كۈنلەردىلا سىزنىڭ چوڭ-قۇر پىكىرلىك سۆزلىرىڭىز، ئەدەبىلىك سالاپىتىڭىزگە قاراپ، كۆڭلۈمدە سىزگە يېقىملىق ھەم ھۆرمەت تۇيغۇسى تۇغۇلغانىدى. لېكىن، مېنىڭ بارا - بارا سىزگە يېقىنلىشىشىم ۋە تونۇشىمىز-نىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، سىز ماڭا سىرلىق، ھېسسىياتسىز، توڭ ئادەم بولۇپ تۇيۇلۇشقا باشلىدىڭىز ۋە مېنىڭ غۇ-رۇرۇم، ئىنسانىي ئىززەت - نەپسىم مۇنداق سوغۇق مۇئامىلىگە ئېتىراز بىلدۈرمەي تۇرالمىدى!

سىزنىڭ پىكىرلىرىڭىز، سىزنىڭ قىلىقلىرىڭىز مېنىڭ تىنچ قەلبىمدە توختاۋسىز شاۋقۇن قوزغايتتى، كۆڭلۈمنىڭ تىنچ - ئارامىلىقىنى بۇزاتتى، ئۇيقۇمنى قاچۇراتتى، مېنى خىيالىلار قاينىمىغا ئىتتىرەتتى. سىز ئاي - يۇلتۇزلار، يەر - ئاسمان ھەققىدە، جەمئىيەت ھەققىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈشكە خۇشتار ئىدىڭىز، بىراق مېنىڭ ئەڭ قىزىقىدىغىنىم بولسا، ئۆزىڭىز ھەققىدىكى ھېكايە ئىدى! سىز بۇ جەھەتتىن ئېغىز ئاچمايتتىڭىز، شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، مەن ئاخىر، كىچىككىنە بىر يوچۇقتىن سىزنىڭ ئىچكى دۇنيايىڭىزنىڭ بىر بۇلۇڭىنى كۆرۈۋالدىم. بەلكىم سىز تۇيمىغان بولغىيدىڭىز، بىر كۈنى سىز-نىڭ ياتقىڭىزغا كىرىپ، ھېلىقى كۆك تاشلىق خاتىرە دەپتىرى-ڭىزنى ۋاراقلاپ، ئۇنىڭدىن «ئامىرىقىم» ۋە «جۇپ سايە» دېگەن ئىككى شېئىرنى كۆرۈۋالدىم ۋە سىزنىڭ مۇھەببەت ۋە نەپرەت ھېسسىياتىڭىز ماڭا ئايان بولدى. بىراق، مۇھەببەت كىمگە، نەپ-رەت كىمگە؟ بۇ تېخى مەن ئۈچۈن بىر سىر ئىدى. خاتىرە دەپ-تىرىڭىزنى ئوغرىلىقچە كۆرۈۋالغىنىم ئىنسانىي ئەخلاققا يات ئىش بولغاچقا، مەن ئۇ شېئىر توغرىسىدا زادىلا گەپ ئاچمىدىم، ئەمما تۇرمۇش خاتىرلىرىمىزنى، سۈرەتلىك ئالبوملىرىمىزنى ئالماشتۇرۇپ كۆرۈش تەلىپىنى كۆپ قېتىم ئوتتۇرىغا قويدۇم، ھەتتا سىزنى تەسىرلەندۈرۈش ئۈچۈن، مەقسەتلىك ھالدا ئۆزۈمە-نىڭ كۈندىلىك خاتىرە دەپتىرىمنى، سۈرەت ئالبوملىرىمنى

سىزگە كۆرسەتتىم. سىز بۇ ئىشتىنمۇ تەسىرلەنمىدىڭىز، ھېلە-قى كۆك تاشلىق خاتىرە دەپتەردىكى ئىككى شېئىر ئاھايىتى تە-سىرلىك، ھېسسىياتلىق يېزىلغانكەن، بولۇپمۇ ئاشۇ شېئىردا تەسۋىرلەنگەنلەرنىڭ ئۆتمۈشى مېنى بەكمۇ قىزىقتۇراتتى. سىز-نىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىڭىز توغرىسىدا سوراشلىرىمۇ شۇ سەۋەب-تىن ئىدى. سىز ھەمىشە، دېگەنىنىڭ پايدىسى يوق دەيتتىڭىز، مەن سىزگە كۆڭۈل قويسام، ھېچقىسى يوق، دەيتتىڭىز. ئەنە شۇنداق كۆنلەرنىڭ بىرسىدە، مېنىڭمۇ يوشۇرۇپ يۈرگەن بىر سىرىم سىزنىڭ ئالدىڭىزدا ئاشكارىلىنىپ قالدى: ماڭا بىر پارچە خەت كېلىپ قالدى. مەن بۇ خەتنى سىز ئارقىلىق تاپشۇرۇۋالغىنىمدا، ئوڭايسىزلىنىپ، يۈزۈم ۋىللىدە قىزىرىپ كەتتى. مەن خەتنى ئالدىڭىزدا ئاچماي، يانچۇقۇمغا سالدىم، كېيىن ئادەم يوق يەردە ئېچىپ ئوقۇدۇم. قانداق خەت دېمەمسىز؟ تامامەن لاۋزىلىق! مې-نىڭ ئاتالمىش «لايىقىم»نىڭ مۇھەببەت خېتى! ئۇ قانداق ئادەم؟ كۆپ سۆزلەشنىڭ ھاجىتى يوق: ئۇ قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن، چىراي ـ تۇرقى جايىدا، بەش ئەزاسى بىجىرىم، خىزمەت ئورنى ياخشى، ئائىلىسىنىڭ ۋە ئۆزىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى بايلىقات بىر ئەتىۋارلىق بەگزادە، شۇغىنىسى، كاللىسى ئاددىي، پىكرى چۈڭالچاق، گەپ ـ سۆزى تېتىقسىز، قىلىقى چاكىنا بىر ئادەم ئىدى. بىز دەسلەپتە خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن تونۇشقاندا، ئۇ-نىڭغا ئادەمگەرچىلىك بىلەن ئوچۇق چىراي مۇئامىلە قىلغانـ-دىم. مېنىڭچە، ئوماق، مۇلايىم بولۇش قىزلاردا بولۇشقا تېگىش-لىك گۈزەل پەزىلەت، شۇنداقلا ئەدەپلىك، قىزغىن بولۇشمۇ يە-گىتلەردە بولۇشقا تېگىشلىك ئەقەللىي پەزىلەت. لېكىن، دەس-لەپكى پەيتلەردىلا ئۇ مېنىڭ ئوچۇق چىراي، مۇلايىم مۇئامىلەم-نى باشقىچە چۈشەنگەن بولسا كېرەك، ئۇنىڭ غىلجىڭلىقى ھە دېگەندىلا ھايا چەكلىمىدىن ئېشىپ كەتكىلى تۇردى.

ئۇ، مېنىڭ خۇي ـ پەيلىم، ھەۋىسىم، غايە ـ ئىستىكىمىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يېتىشكە ئۇلگۈرگىنى يوق، ئۇنىڭ

دائىم دەيدىغىنى خۇشخۇي چېھرىڭىز، ئوتلۇق كۆزىڭىز، شېرىن سۆزىڭىز، زىلۋا بويىڭىز، ئوماق كۈلكىڭىز دېگەندەك خۇشامەت گەپلەر.

مەن ئۇنى چۈشەنگەنسېرى، ئۇنىڭدىن بىزار بولغىلى تۇردۇم، كېيىنچە ئۇ مېنىڭ سوغۇق مۇئامىلىلىرىمنى قىزلارنىڭ ئۇياتچانلىقى دەپ چۈشىنىپتىمىش، ھەتتا ئۆزىنىڭ ئەخمىقانە خىيالىغا خەلق تەمسىلىدىن تىللىغىنى ــ چىللىغىنى دېگەن نەزەردە. يەۋى ئاساسىنى تېپىپتىمىش. مەن ئۇنىڭدىن قۇتۇلالماي يۈرگەن كۈنلەردە، داۋالىنىش ئۈچۈن ساناتورىيەگە كېلىپ سىز بىلەن تونۇشتۇم. بېشىمدىن ئىش ئۆتمىگىنى بىلەن، كۆپىنى ئاڭلىغان، كۆپىنى كۆرگەن. ئاتا ــ ئانامنىڭ ئۆيدىكى جېدەل ــ ماجىرالىرى، قىز دوستلىرىمنىڭ مۇھەببەت ــ تۇرمۇش سەرگۈزەشتىلىرى ما-ڭا تۇرمۇش ئىشىنىڭ ئۇنداق ئاددىي ئەمەسلىكىنى، ياشلىقتىكى رومانتىك ئىستەكلەرنىڭ رېئاللىققا باراۋەر ئەمەسلىكىنى ھەر تەرەپتىن تونۇتقاندى. مەن كۆڭلۈمدە: ماڭا جۈپ بولىدىغان كىشى گادداي بولسىمۇ مېجەز ــ خۇلقى ئوڭلۇق بولسۇن؛ كۆرۈمسىز ــ سەت بولسىمۇ، تەربىيە كۆرگەن، دىيانەتلىك، ساداقەتلىك بولسۇن؛ قېرى قىز بولۇپ، تەنھا ئۆتسەم ئۆتەيكى، ئالدىراپ بىر شاللاق تەنتەك ئادەمگە يولۇقۇپ قالماي، دەپ نىيەت قىلغانىدىم. شۇڭا، ئەلۋەتتە ھېلىقى لايقىمىنىڭ ئائىلە مەئىشىتى، جەمئىيەتتىكى ئىمتىيازى، قامەتلىك تەق ــ تۇرقى مېنى قىزىقتۇرالمىغانىدى. مەن لايقىمدىن كەلگەن خەتنى بىر كىتابنىڭ قېتىغا سېلىپ، سىز مېنىڭ يېتىقىمغا كىرگەن پۇرسەتكە توغرىلاپ، كىتابنى كارىۋىتىمغا تاشلاپ قويدۇم ــ دە، سىرتقا چىقىپ كەتتىم. كىرىپ قارىسام، سىز خەتنى كارىۋاتقا تاشلاپ قويۇپ كىتاب ئوقۇغىلى تۇرۇپسىز، خەتنى ئېچىپ قارىسام، بىلىنمەيدۇرمەي ئا-رىسىغا سېلىپ قويغان قىسقىغىنا بىر تال چاچ ئۆز جايىدا تۇ-رۇپتۇ، مەن قەستەن گەپ تېشىش ئۈچۈن سىزدىن:

ــ «لايىقىم»دىن كەلگەن خەتنى ئوقۇۋالمىغانسىز؟ ــ دەپ

سورىغاندا، سىز:

ــ خەقنىڭ سىرىنى تىڭتىڭلاش ياخشى خىسلەت ئەمەس، ــ دەپ جاۋاب بەردىڭىز. ئەمەلىيەتتە، ئۇ خەتتە يوشۇرغۇدەك ھېچنېمە يوق ئىدى. مەن شۇ چاغدا ئاشۇ لايىقىمىنىڭ خېتىنى سىزگە كۆرسەتسەم، ئۆزۈمنىڭ ئۇ ھەقتىكى قاراشلىرىمنى دېگىنىمدە، سىز: «تۇرمۇش ئىشىنى سەل چاغلىماسلىق كېرەك ئىكەن. ھاياتتىكى باشقا كۆڭۈلسىزلىكلەر ھەرقانچە ئېغىر بولسىمۇ، ئۇنتۇلۇپ كېتىدىكەن، لېكىن، ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدا كۆڭۈلسىزلىك بولۇپ قالسا، كېچە ـ كۈندۈز بىر ئۆيدە بولغاندىكىن، ئۇ سىزنىڭ پۈتكۈل ئۆمرىڭىزنى بىھۇدە قۇرۇتۇۋېتىدىكەن، ئەل ـ جامائەت ئىچىدە ئىززەت ـ ھۆرمىتىڭىزمۇ بولمايدىكەن» دېدىڭىز. بۇ بەلكىم ئۆزىڭىزنىڭ بىۋاسىتە تەسىراتىڭىز بولۇشى مۇمكىن. لېكىن، ئىچكىرلەپ ئېيتمىدىڭىز.

شۇنىڭدىن كېيىن مەن ھەمىشە دېگۈدەك سىز بىلەن بىللە بولۇشنى، ھېكايىلىرىڭىزنى ئاڭلاشنى خالايدىغان بولۇپ قالغانىدىم. شۇنداق كۈنلەردە، يۈرتتىن ئاناڭنىڭ كېسىلى ئېغىر، دېگەن خەۋەر كەلدى، مېنىڭ كېسىلىمۇ خېلى ياخشى بولۇپ قالغانىدى، ئايرىلىشقا قىيمىغان ھالدا سىز بىلەن خوشلىشىپ، سانا-توربىيەدىن كەتتىم. ماڭار چېغىمدا سىز تۇنجى قېتىم ماڭا چوڭ قۇر مېھرىڭىز بىلەن: «ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىڭىزغا مەندىن سالام دەڭ» دېدىڭىز، مەن بۇ گېپىڭىزنىڭ مەنىسىنى كېيىن چۈشەندىم، ئەلۋەتتە.

يۈرتقا بارغاندىن كېيىن ئاچام بىلەن ئىككىمىز ئانامنى باقاچاق، سىز توغرۇلۇق سۆزلەپ بەردىم، بۇ گەپلەرنىڭ ئاچامنى قىزىقتۇرغىنى دەسلەپتە مېنى خۇشال قىلغانىدى. كېيىن ھەيران قالدۇردى، ئىختىيارسىز ئاچامنىڭ كۆزى ياشاڭغىراپ قالدى. كېيىنچە مەن ھەممىنى چۈشەندىم. ئۇ ماڭا ھەممىنى دەپ بەردى. سىزنىڭ نېمىشقا ماڭا تونۇشلۇق بەرمىگىنىڭىز، نېمىشقا ئۆزىڭىزنىڭ تۇرمۇش ئىشىڭىز توغرىسىدا ئېغىز ئاچمىغانلىقىڭىز

ماڭا ئايان بولدى.

ئاچام ھەقىقەتەن سىزنى چىن دىلىدىن سۆيگەنىكەن. گەرچە سىز خەت ـ خەۋەرسىزلا يوقاپ كەتكەن بولسىڭىزمۇ، لېكىن شۇ چاغدا دادام پالاكەتكە ئۇچرىغان ھەم ئىدارىڭىزدىن ئاچامنىڭ ئىجتىمائىي مۇناسىۋىتىنى تەكشۈرۈپ ماتېرىيال ئەۋەتكەن بولغاچقا، ئەينى ۋاقىتتىكى پەۋقۇلئاددە شارائىتتا سىزنىڭمۇ بالا ـ قازاغا شېرىك بولۇپ قالماسلىقىڭىزنى، سىزنىڭ كېلەچەك ئىستىقبالىڭىزنى نەزەردە تۇتۇپ، ئاچاممۇ سىزگە خەت يازماپتۇ. كېيىن سىزنى ئۆي ـ ئوچاقلىق بوپتۇ، دەپ ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۆمۈر بويى قېرى قىز بولۇپ ئۆتۈش نىيىتىگە كەلگەنكەن.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بەزى ئىشلار ئېسىمگە كەلدى. مەن بۇرۇن ئاچام بىلەن سىزنىڭ مۇناسىۋىتىڭىز توغرۇلۇق ھېچنېمىدىن خەۋەرسىز ئىدىم، مەن ئاچام بىلەن ئۇنىڭ تۇرمۇشى توغرۇلۇق پاراڭلاشمايتتىم، چۈنكى، مەن ئۇنىڭ كۆڭلى سۇنۇقلۇقىنى بىلەتتىم. مەن بۇنى دەسلەپتە ئائىلىمىزنىڭ مۇشۇنداق ئەكسىلئىنقىلابچى چىقىپ قېلىپ، بىگۇناھ ھالدا ئادالەتسىز مۇئامىلىگە ئۇچرىغانلىقىدىن بولسا كېرەك، دەپ يۇرۇپتىكەنمەن. لېكىن، بىر قېتىم ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلىق ۋاقتىدىكى سۈرەت ئالبومىنى ئېچىپ قويۇپ، ئىككى ئالقىنى بىلەن ئېڭىكىنى تىرىگىنىچە خىيالغا پېتىپ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ قالدىم. مەن كىرىشىم بىلەنلا ئاچام ئالبومىنى يېپىپ قويدى. ئاچام بۇنىڭدىن ئىلگىرى بۇ ئالبومىنى مەندىن يوشۇرغان ئەمەس. مەن ئۇنىڭغا چاپلانغان سۈرەتلەرنىڭ بەزىلىرىنى بۇ كىم؟ دەپ سوراپ قويايتتىم. ئاچام بولسا، ساۋاقدىشىم دەپلا جاۋاب بېرەتتى. مەن ئۇلارنىڭ ئىچىدىن «ساۋاقداشلىق» تىنمۇ چوڭقۇرراق مۇناسىۋىتى بارلارنى بىلىۋېلىشقا قىزىقاتتىم، ئەمما بىلەلمىگەنىدىم. شۇ قېتىم مەن ئالبومنى قولۇمغا ئېلىپ ۋاراقلاپ يېڭى بىر ئىشنى بايقىدىم: ئالبومدىكى سەممىي كۈلۈمسىرەپ تۇرغان چىرايلىق بىر ئوغۇل ساۋاقداشنىڭ يۈزى ئاچامنىڭ ياشلىرى بىلەن ھۆل

لەنگەنىدى. قاراڭ، مېنىڭ گالۋاڭلىقىمنى! مەن ساناتورىيەگە بارغاندىن كېيىن، سىزنى بىر يەردە غەل - پال كۆرگەندەك ھېس قىلغان بولسامۇ، ھەرگىز شۇ ئىش يادىمغا كەلمەپتۇ. بۇ قېتىم ساناتورىيەدىن قايتىپ چىقىپ، ئاچامدىن ھەممە گەپلەرنى ئاڭلاپ بولۇپ، ھېلىقى ئالبومنى ئېچىپ قارىسام، ئاچامنىڭ تالاي يېشى-لىرى بىلەن نەمدىلىپ، سارغىيىپ كەتكەن ھېلىقى سۈرەت سىزنىڭ سۈرىتىڭىز ئىكەن. قاراڭ، ئاچام سىزگە ئەنە شۇنداق ساداقەت بىلەن ياشاپ كەلدى. بەلكىم ئۇنىڭ شۇنچە خورلۇقلارغا چىداپ شۇ كەمگىنچە ياشاپ كېلىشىمۇ سىزگە بولغان كۈچلۈك مۇھەببىتىدىندۇر.

مەن ئاچامغا:

— ئۆزۈڭنى قىينىماپ نېمە قىلاتتىڭ؟ سەن كۈتكەن كىشىدىن ساڭا كەلگەن ۋاپا شۇنچىلىكقۇ؟ — دېسەم، ئۇ نېمە دېدى دېمەمسىز؟

— سەن چۈشەنمەيسەن، سىڭلىم، ئۇ، جەمئىيەتنىڭ بېسىمى بىلەن ئۆيلىنىپ قالغاندۇ، جەمئىيەتتىكى تەتۈرلۈكلەر ئۇچۇن ئۇ گۇناھكارمۇ؟ مەن ئۇنىڭدىن ئاغرىنمايمەن، ئەگەر ئۇنىڭ تۇرمۇشى بەختلىك ئۆتكەن بولسىلا، مېنىڭ كۆڭلۈم ئازراق بولسىمۇ تەسەللى تاپقان بولاتتى ... — دېدى.

بىز ئۇزاق پاراڭلاشتۇق، بۇ پاراڭلارنى مەن ئۇرۇمچىگە قايتىقاندا سىزگە ئېيتىمەن. سىزمۇ قىممەتلىك ۋاقتىڭىزدىن بەش مىنۇت ئاجرىتىپ خەت يازسىڭىز تولىمۇ خوشال بولغان بولاتتىم. مەن سىزنى ئۆز ئاكام ئورنىدا كۆرۈپ قەدىرلەۋاتىمەن. سەممىي چىن ئىنسانلار ئەبەدىلئەبەد قەدىرلەشكە لايىق. مېنىڭ سەممىي ھۆرمەت - ئېھتىرامىمنى قوبۇل قىلغايسىز.

سىزگە سالامەتلىك تىلەپ:

گۈلئايىم»

كېيىنكى ھەپتىسى يەكشەنبە كۈنى مەن ۋەدىمىز بويىچە قەبرە-

ېرستانلىققا ژاقچىراق كەلدىم. ھاۋا ئوچۇق بولۇپ، ئاپپاق قار بىلەن تەكشى قاپلانغان پۈتۈن كائىنات ھېلىلا كۆتۈرۈلگەن كۈن نۇرىدا كۆمۈش ھەلدەك چاقناپ، كۆزنى قاماشتۇرۇپ تۇراتتى. ھېلىقى قىز بىلەن ئۇچرىشىدىغانلىقىم ئۈچۈنمىكىن، قەش كۆنلىرىدىمۇ مۇشۇنداق چىرايلىق مەنزىرىنىڭ بولىدىغانلىقىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلدىم. دەل ـ دەرەخلەر خۇددى تويى بولغان قىزلار ئاپپاق شايى رومالغا پۈركەنگەندەك باشقىچە كۆركەم تۇس ـ كە كىرگەنىدى. چوڭ يولدىن قەبرىگاھقا بۇرۇلىدىغان دوقمۇش ـ تىكى يوغان قارىياغاچ تۈۋىدە ھېلىقى ھازىدار قىز كۈتۈپ تۇرغا ـ نىكەن. بىز سالاملاشقاندىن كېيىن:

ـــ ئىسمىڭىز گۈلئايىم بولامدۇ؟ ـــ دەپ سورىدىم مەن.

ـــ ھەئە، قانداق بىلدىڭىز؟ ـــ دېدى ئۇ قىزىقسىنىپ.

مەن ئۇنىڭغا كۈلۈپ قويۇپ:

ـــ ھېلى دەپ بېرىمەن، ـــ دېدىم، بىز بىرپەس ئۇنسىز مېڭىشتۇق. قەبرىگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن، مەنمۇ قىز بىلەن تەڭلا ئالايىتەن تەييارلانغان بىر دەستە گۈلنى سومكامدىن چىقا ـ رىپ قەبرىگە قويدۇم. بۇ مېنىڭ تۇنجى قېتىم قەبرە بېشىغا گۈل كۆتۈرۈپ كېلىشىم ئىدى. قىزنىڭ بۇ قېتىم ئەكەلگەن گۈلىمۇ باشقىچە چىرايلىق ئىسىل گۈللەر ئىكەن. بىز گۈللەرنى قويۇپ بولغاندىن كېيىن جىملا كەينىمىزگە يېنىپ ماڭدۇق.

ـــ قېنى ئامانەت؟ ـــ دېدى قىز يولغا چىققاندا.

ـــ ئامانەت سومكامدا، ئەگەر خالىسىڭىز، تونۇشۇپ قالساق، دەيمەن.

ـــ مانا تونۇشتۇققۇ، ھە راست، ئىسمىڭىزنى سورىماپتىمەن ـ غۇ، تېخى.

ـــ ئىسمىم مۇرات.

ـــ فامىلىڭىز چۇ؟

ـــ مۇھەممەت.

ـــ ھە، مۇرات مۇھەممەت دەيدىكەنمىز ـ دە، ـــ دېدى قىز ۋە

بىردىنلا بىر ئىش ئېسىگە كەلگەندەك ئالدىراپ قوشۇپ قويدى، ــ توختاڭا، بۇ ئىسىم ماڭا تونۇشلىغۇ، توغرا، ھېلىقى «مۇھەببەت ئەسلىدە مۇشۇنداق» دېگەن شېئىرنى سىز يېزىپتىكەنسىز ــ دە؟

مەن جاۋاب ئورنىغا سوئال قايتۇردۇم:

ــ سىزنىڭچە، ئۇ شېئىر قانداقراق؟

ــ ھېسسىياتلىق ئىكەن، مەنمۇ شېئىر ھەۋەسكارى، ياخشى شېئىرلارنى سۆيۈپ ئوقۇيمەن.

بىز پاراڭلىشا ــ پاراڭلىشا ئاپتوبۇس بېكىتىگىمۇ كېلىپ قالدۇق. مېنىڭ خالىي بىر جاي تېپىپ، بۇ قىز بىلەن مۇڭداش-قۇم بار ئىدى.

ــ بۇگۈن يەكشەنبە بولغاندىكىن، ئوبدانراق سىرداشساق دەيمەن، بىزنىڭ ياتاقتا بارايلى، ــ دېدىم مەن.

ــ ياتاق دەيسىزغۇ؟ سىزمۇ بويتاقمۇ؟ ياق، ھېچبولمىغاندا، ھېلىقى مەشۇقىڭىز سىزنى ئىزدەپ كېلەر؟

ــ ھېلىقى شېئىردىكى «مەشۇقۇم» نى دەمسىز؟ ــ دېدىم مەن كۈلۈپ، ــ بۇ پەقەت شېئىرىن ئارزۇيۇم، خالاس.

ــ ھە، مەن تېخى، شۇ شېئىرنى ئوقۇپ، ئەجەب بەختلىك بىر جۈپ ئىكەن، دەپ زوقلىنىپ كېتىپمەن، ــ قىز بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، سەل ئوڭايسىزلانغان ھالدا دېدى، ــ مېنىڭچە، ئەگەر خالىسىڭىز، مېنىڭ ياتقىمغا كىرىپ ئۆتۈپ كېتىڭ، بۇ يەرگە يېقىنلا.

مەن ئەلۋەتتە خالايدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. مەن ئۇنىڭ بىلەن بىر كىشىلىك ياتقىغا كىردىم.

راستىنى ئېيتقاندا، بۇ ياتاقتا قەدەم قويغان كىشى بۇ يەرنى گۈل يېتىشتۈرۈش تەجرىبىخانىسىمكىن دەپ قالاتتى. كەڭ دېرىزىنىڭ تەكچىسىگە تەشتەكلەر قاتار قويۇلغان بولۇپ، ياپيېشىل گۈل يوپۇرماقلىرى كىشىگە باھارنى ئەسلىتەتتى، ئىككى بۇ-لۇڭدا سوغىغا كۆچۈرۈلگەن سۆگەتگۈلمۇ باراقسانلاپ كېتىپتۇ، ھە، نادىرنىڭ قەبرىسىگە قويۇلغان گۈللەرنىڭ مەنبەسى مۇشۇ

ئىكەن ـ دە. ئۇنىڭدىن باشقا، ئۆينىڭ قەيىرىگىلا قارىسىڭىز گۈل ـــ تامغا مىخلانغان ئاتكىرتكىمۇ گۈل، كالېندارمۇ گۈل ...

ـــ ياللا، بۇ ئۆينىڭ ھەممىلا يېرىلا گۈل ئىكەنغۇ، ـــ دېدىم زوقلىنىپ.

ـــ كىرگەنلا ئادەم شۇنداق دېيىشىدۇ، ـــ دېدى قىز، ئۇنىڭ كەيپىياتىدىن ئۆزىنىڭ مۇشۇنداق گۈل ئىچىدە ياشىغانلىقىدىن پەخىرلىنىدىغانلىقى چىقىپ تۇراتتى، ـــ بىزنىڭ ئەۋلادىمىزمۇ گۈلگە ئامراق ئىكەنمۇ دەيمەن، قاراڭ، ھەممىزنىڭ ئىسمىمۇ گۈل.

ـــ دادىڭىزدىن باشقىسىنىڭدۇ؟

ـــ دادامنىڭ ئىسمىمۇ گۈل، ئاپام گۈل نازىمخان، ئاچام گۈل ـ نازىمخان، مېنىڭ ئىسمىم گۈلئايىم، بىزنىڭ ئۆيدە ھەممىسى گۈل ئاتلىق بولغاچقا، دادامنىڭ قىزىقچى بۇرادەرلىرى دادامنى «گۈلچى ھەسەن» دەپ ئاتاشقانىكەن، كېيىن «گۈل ھەسەن» بولۇپ قاپتۇ. بەزى يېقىنلىرى تېخى چاقچاق قىلىپ «ھەسەنگۈل» دەپمۇ ئاتىشىدۇ.

راستىنى ئېيتقاندا، شۇ تاپتا مېنى ئىككىمىزنىڭ چۆكۈرراق تونۇشۇشىمىزغا ئائىت پاراڭلار بەكرەك قىزىقتۇراتتى. بىراق، ئۇ قىز مېنىڭ ھالىمغا ئانچە قىزىقماي، ھەدەپ مەرھۇم نادىر تۇغ ـ رۇلۇق سورايتتى، ئۇ ھەقتە كۆپ ئەھۋاللارنى بىلگۈسى كېلەتـ تى، مەن بولسام ئۆزۈمنى نادىردەك تۇتۇپ، ئۇنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلماقچى بولاتتىم. ئەدەپلىك بولۇۋېلىپ، يەرگە قاراپ ئولتۇرۇپ باقتىم، ئەمما پات ـ پات كۆزۈمنىڭ قويرۇقىدا ئۇ ـ نىڭغا قاراپ، ئۇنىڭ ماڭا كۆز سالغان ـ سالمىغانلىقىنى كۆزەتـ تىم. ھەي، نەدىكىنى دەيسىز، ئۇ ماڭا بىرەر قېتىممۇ بېقىپ قويغىنى يوق. بۇ ئىش مېنىڭ تازا ئىززىمت ـ نەپسىمگە تەگدى.

ـــ ئىسىت، سىز ئەقىدە باغلىغان كىشى ئۆلۈپ كەتتى، ـــ دېدىم مەن ئۇنىڭ چىن ھېسسىياتىنى كۆزەتمەكچى بولۇپ، ـــ قانچە ئازابلانغانسىز ـ ھە؟

— ئىسىت، «يامانغا ئۆلۈم يوق، ياخشىغا كۆرۈم» دېگەندەك، تېتىقسىز كىشىلەر بۇ جاھاندا تىرىك يۈرىدۇ، — دېدى ئۇ ئېچىنىش بىلەن.

مەن بۇ سۆزدىن ئاچچىق كىنايە سەزدىم.

— سىز، مېنىڭ سۆزۈمنى خاتا چۈشەندىڭىزغۇ دەيمەن، مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم، ئۆزى بىلەن ياخشى ئۆتۈشىدىغان بىر-ئىككى ئۆلۈپ كەتسە، ھەرقانداق كىشىنىڭ ئىچى ئاغرىيدۇ ئەمەسمۇ؟

— ئەلۋەتتە چۈشىنىۋاتىمەن، مېنىڭچە، سىز شۇ تاپتا نادىر بىلەن مېنىڭ ئوتتۇرامدا قانداقتۇر بىر خىل ئېيتقىلى بولمايدىغان مۇناسىۋەت بارمىكىن، دەپ گۇمانلىنىۋاتقان بولسىڭىز كېرەك. خاتىرجەم بولۇڭ، نادىرنىڭ سىزگە نېمە دەپ ۋەسىيەت قالدۇرغانلىقى ياكى سىز ساقلاپ يۈرگەن خاتىرە دەپتىرگە نېمە دەپ يازغانلىقى ماڭا نامەلۇم. ئەمما، ھەركىمنىڭ قىلغان — ئەتكىنى ئۆزىگە ئايان. مەن نېمە ئۈچۈن نادىرغا شۇنچە چوڭقۇر ھۆرمەت قىلىمەن؟ بۇنى ئادەتتىكى چاكىنا ئادەملەرگە چۈشەندۈرۈپ بېرىش تەس. ئۇلار قىز بىلەن يىگىت ياكى ئەر بىلەن ئايال ئاشۇنداق بىر مۇناسىۋەت ئۈچۈنلا ياشايدۇ، دەپ قارىسا كېرەك. ئەمما، مېنىڭ قارىشىمچە، ئادەمزات ئوتتۇرىسىدا ئىشق — مۇھەببەتتىنمۇ ئالىي تۇرىدىغان يەنە بىر مۇھەببەت — ئالىي ئىنسانىي مۇھەببەت مەۋجۇت، — قىز ئاللىقانداق بىر ئىشنى ئېچىنسىگە كەلتۈرگەندەك ئۇستەل تارتمىسىدىن بىر قىزىل تاشلىق خاتىرە دەپتىرنى ئېلىپ، ئۇنىڭ قېتىدا ساقلانغان خەتنى ماڭا ئۇزارتتى، — مەڭ، ئاۋۋال سىز بۇ خەتنى ئوقۇڭ، ئاندىن ئاز — تولا چۈشىنىپ قالارسىز.

مەن پوچىركىسى تونۇش خەتنى زېھىن قويۇپ ئوقۇشقا باشلىدىم:

«سۆيۈملۈك سىڭلىم گۈلئايىم:

ياخشىمۇ سىز!

سىزنىڭ دەردكە داۋالىق، يۈرەككە شىپالىق سالام خېتىمىز - گە رەھمەت.

بەزى چاغلاردا كىشى قورساقتىكى دەردىنى تولۇق تۆكۈۋالسىمۇ خېلى يېنىكلەپ، ئەركىنلىشىپ قالىدۇ، لېكىن، دەرد تۆكۈش ئۈچۈن، دەردمەننىڭ دەردىگە يېتىدىغان غەمگۇزار كىشى. مەن ئەنە شۇنداق دەردمەن بولۇپ ئازابلىنىپ ساناتوريىدە داۋالىنىۋاتقان كۈنلەردە، سىز مۇشۇ يەردە پەيدا بولۇپ قالدىڭىز. بىز رومان - پوۋېستلارنىڭ ۋاستىسى بىلەن تونۇشۇپ قالدۇق، كىتابلار ھەققىدە مۇلاھىزىلەر ۋە پىكىر ئوخشاشلىقى ئىككىمىزنى تېخىمۇ يېقىنلاشتۇردى. سىزنىڭ چىراي - شەكلىڭىز، تەق - تۇرقىڭىز، ھەتتا بەزى مىجەز - خۇلقلىرىڭىزمۇ ماڭا تونۇشتەكلا بىلىنىپ كەتتى. ئەمما، سىزنى ھامان بىرسىگىلا ئوخشىتاتتىم. بىز كۆپ پاراڭلىشاتتۇق، كۆزقاراشلىرىمىز، پىكىرلىرىمىز ئوخشاش چىقىپ قالاتتى، شۇنداق كۈنلەردە سىز ماڭا بىر بەر - گىدە ئۆسكەن بىر جۈپ قارىغاي يوپۇرمىقى تۇتتىڭىز. مەن ئەل - ۋەتتە بۇنىڭ مەنىسىنى چۈشەندىم، شۇنداق كۆڭۈللۈك كۈنلەردە كۆڭۈلسىز بايقاش مېنى قاتتىق ئەندىكتۈردى: گەپ - سۆزلىرىڭىزدىن — سىزنىڭ گۈلنارىمنىڭ سىڭلىسى ئىكەنلىگىڭىز ماڭا ئايان بولدى!

بۇ بايقاش — خۇددى تىنچ كۆلگە قورام تاش تاشلانغاندا داۋالغۇش ھاسىل قىلغاندەك، مەن ئۇنتۇپ كېتىش ئۈچۈن ئۇرۇنۇۋاتقان ئىشلارنى بىر - بىرلەپ كۆز ئالدىمغا كەلتۈردى.

مېنىڭ تۇرمۇش ئىشىم مۇۋەپپەقىيەتلىك بولمىدى. مەن بۇنى خۇدادىنمۇ، بەندىدىنمۇ كۆرمەيمەن، ئۆزۈمدىن كۆرىمەن. شۇڭا، مۇشۇ ھەقتە ھېچكىمنىڭ گەپ كوچىلىشىنى خالىمايتتىم. سىز بىلەن تونۇشقاندىن كېيىن، مەن قاتتىق زىددىيەتلىك ھېسسىيات ئىلكىدە قىينالدىم. سىزنىڭ ئاق كۆڭۈل، سەمىمىيلىكىڭىزنى دېسەم، ھەممە ئەھۋالنى سىزگە ئېيتقۇم كېلەتتى. بىراق، سىزنىڭ قەلبىڭىزدىمۇ يارا پەيدا قىلىشنى خالىمايتتىم. (گۈلنارىمغا

كەلتۈرگەن دەردلىرىمىزنى يېتەرلىك ئىدى!) شۇڭا، ئىلاج قىلىپ سىزنىڭ سوئاللىرىڭىزدىن ئۆزۈمنى قاچۇراتتىم ھەم قەلبىمدە سىزگە نىسبەتەن ئويغانغان يېقىملىق ھېسسىياتنىمۇ بىر خىل گۇناھ بىلىپ، ئۆزۈمنى ئەيىبلەيتتىم.

مانا ئەمدى سىزدىن كەلگەن خەتتىن ئايان بولدىكى، گۇلنارىم بىلەن مېنىڭ مۇناسىۋىتىم سىزگىمۇ ئاشكارا بوپتۇ. ياق، يەنە بىر قىسمى تېخى سىلەرگە قاراڭغۇلۇق، شۇنداق تۇرۇقلۇق، گۇلـ نارىمنىڭ مېنى ئەپۇ قىلغانلىقى ــ مېنىڭ دەردلىك يۈرىكىمگە شىپالىق دورا بولدى. قاراڭ، ئەمدى مەن ئەينى ۋاقىتتا نېمە ئۈچۈن گۇلنارىم بىلەن ئايرىلىپ كەتكەن جەريانىنى سىلەرگە ئاشكارىلىماقچىمەن:

بىز تېخنىكومدا ساۋاقداش ئىدۇق. گۇلنارىمۇ سىزگە ئوخشاشلا ئەقىللىك، تىرىشچان، مۇلايىم قىز ئىدى. ئىلىمگە بولغان ئورتاق ھەۋەس بىزنى يېقىنلاشتۇردى. مېجەز ـ خۇلقىمىزنىڭ چېقىشىپ قېلىشى نەتىجىسىدە بىز چوڭقۇرلاپ تونۇشتۇق، ئۇنىڭدىكى قىزلاردا بولۇشقا تېگىشلىك ئالىيجانابلىق پەزىلەت مېنى ئۆزىگە قاتتىق جەلپ قىلغانىدى. مەن گۇلنارغا: «سىز بىلەن ئۆتكەن ھەرقانداق كىشى بەختلىك بولىدۇ» دەيتتىم. ئۇ «ياق، ھەر ئىككىيلەن بەخت ھېس قىلغاندىلا، ئاندىن بەخت دېگۈلۈك» دەيتتى. ئەمدى ھازىر سىزگە ئۇ چاغدىكى مۇھەببىتىمىزنىڭ ئىنچىكە تەپسىلاتىنى بايان قىلىپ ئولتۇرۇش ھاجەتسىز. كېيىنكى ئايرىلىشىنىلا يازسام كۇپايە. خىزمەت تەقسىماتى بىزنى ئايرىۋەتتى، بىز ئايرىلىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا تارىختا مىسلى كۆرۈلـ مىگەن داغدۇغىلىق ھەرىكەت باشلىنىپ، ھەممىمىز ئىنقىلاب قاينىمىغا ئۆزىمىزنى ئاتتۇق، بىراق بىر ـ ئىككى يىل چۇقان سېلىپ، بىزمۇ زېرىكتۇق ـ دە، توي قىلىۋېلىش قارارىغا كېلىشـ تۇق، بىز توي قىلىشقا پۇتۇشكەندىن كېيىن، مەن تەشكىلگە ئىلتىماس سۇندۇم. بىرەر ئايغىچە ئۇچۇرى بولمىدى. سۈيلىسەم، مۇزاكىرە قىلىۋاتمىز، دېيىشتى. كېيىن بىر كۈنى سىياسىي

خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى مېنى چاقىرىپ:

ــ مەن تەشكىلگە ۋاكالىتەن سىز بىلەن رەسمىي سۆزلەشمەكچىمەن، ــ دېدى كەسكىن تەلەپپۇزدا، ــ سىز ئۆز ئوبيېكتىڭىز گۇلنار ھەسەنىنىڭ سىياسىي قىياپىتى، ئىجتىمائىي مۇناسىۋىتىنى چۈشىنەمسىز؟

ــ ئۇ، ئىتتىپاق ئەزاسى...

ــ ھىم، يەنىچۇ؟

ــ دەرستە ئەلاچى ئىدى. ئاندىن، ئۇ ناھايىتى ئەدەپ ــ ئەخلاقلىق قىز ئىدى ...

ــ ھىم، يەنىچۇ؟

مەن نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي قالدىم.

ــ ئۇنداق بولسا، مەن ئەمدى سىزنى تەشكىل ئىگىلىگەن ئەھۋالدىن خەۋەردار قىلىپ قوياي: قىزنىڭ يۇرتى ــ N ناھىيە ــ لىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ ئىسپاتىدىن مەلۇم بولدىكى، گۇلنارنىڭ دادىسى ھەسەن ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھنىڭ غولۇق ئۇنسۇرى ئىكەن. دېمەك ...

بۇ گەپنى ئاڭلاپ بېشىمدىن تۇتۇن چىقىپ كەتتى ...

ئەينى ۋاقىتتىكى ئىنقىلابقا بولغان تونۇشۇم بىلەن ‹چەكسىز سادىق› بولۇشتەك ‹قىزىل قەلبىم› بىلەن ئەنە شۇنداق پەيتتە نېمىنى تاللىشىم مۇمكىن ئىدى!؟ ئېخ، گۇلئايىم، سىز ئويلاپ بېقىڭ، مەن نېمىنى تاللىشىم كېرەك؟!

ئويلا ــ ئويلا، ئاخىر ‹خىزمەت ئالدىراش بولغانلىقتىن، تەشكىل رۇخسەت قىلمىدى. توي ۋاقتىنى سەل كەينىگە سۈرسەك› دېگەن مەزمۇندا ئاددىيلا بىر پارچە خەت يېزىپ سېلىۋەتتىم، شۇنىڭدىن كېيىن گۇلناردىنمۇ زادى خەت ــ ئۇچۇر كەلمىدى ...

ئارىدىن بىرەر يىل ئۆتتى. ئەتراپىمدىكى غەمگۇزارلار ماڭا كۆيۈنۈپ زادى ئارام بەرمەيتتى، بويتاقچىلىقنىڭ مەنىسىزلىكىنى چوڭقۇر چۈشەندۈرۈپ، تۇرمۇشنىڭ لەززىتىنى تېتىپ كۆرۈشۈمگە قىزىقتۇراتتى، دېمىسىمۇ، يالغۇزلۇق دېگەن ئىتنىڭ تۇر-

مۇشى ئىكەن، ھاياتتىكى كۆپ تەرەپلىمە ئامىللارنى ئويلاپ، ئۆيـ
لۈك ـ ئوچاقلىق بولۇش قارارىغا كەلدىم. يۇزى چوڭ تونۇشلار ـ
نىڭ سايە قىلىشى بىلەن لايىقمۇ تېپىلدى، تويمۇ بولدى.

لېكىن، تويدىن كېيىنلا بەزى كىشىلەرنىڭ: «تۇرمۇش ئىشى ـــ
ئۆمۈر سودىسى، يېنىكلىك قىلىشقا بولمايدۇ، دېگەن نەسىھەتىنى
قۇلىقىمدا تۇتمىغىنىمغا قاتتىق پۇشايمان قىلدىم. يۇزى چوڭنىڭ
يۇزىنى ئەمەس، بەلكى ئۆزۈڭ چۈشەنگەن، چىن دىلىڭدىن سۆيگەن
قىز بىلەن ياشاش كېرەكلىكىنى ھېس قىلدىم ... مانا ئەمدى
كەچۈرمىشلىرىم ماڭا ساۋاق بولدى، مېڭىر پۇشايمان بىلەن
كۆڭۈلسىز ئائىلە تۇرمۇشىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، ھەممىدىن قول
ئۈزۈپ، بويتاق ئۆتۈش نىيىتىگە كەلدىم.

بىر ئايرىلىش ۋە بىر قوشۇلۇشتىن ماڭا ئوخشاشلا دەرد كەلـ
دى، بۇ دەرد مېنى كىشىلىك تۇرمۇش، ئەخلاق، پەزىلەت،
ۋىجدان، ئىرادە، بەخت ئۈستىدە كېچە ـ كېچىلەپ چوڭقۇر
ئويلانىدۇردى.

قەدىرلىك گۈلئايىم:

بۈاستە كەچۈرمىشلىرىم ۋە ئوقۇغان كىتابلىرىمدىن ھاسىل
قىلغان تەسىراتلىرىمنى سىزگە يېزىپ ئەۋەتتىم، بۇ ھەسرەتلىك
ياش بەدىلىگە كەلگەن تەسىرات سىزنىڭ كەلگۈسى نىشانىڭىزنى
بەلگىلەشتە ئازراق رول ئويناپ، تۇرمۇشىڭىزنىڭ بەختلىك ئۆـ
تۈشىگە ئاز ـ تولا ياردەم بېرەلىسە، ئاچىڭىزغا كەلتۈرگەن ھەسـ
رەت تۈپەيلىدىن ئازابلانغان قەلبىم ئاز ـ تولا تەسەللى تاپارمـ
كىن دەپ ئويلايمەن.

بىز ھازىر تۇرمۇش، مۇھەببەت، ئائىلە مەسلىسىدە كۆپ
ھاللاردا يۇز ـ خاتىرنى ئەلا كۆرۈپ، ئىنسانىي ھېس ـ تۇيغۇنى
تۆۋەن كۆرىدىكەنمىز؛ ئىقتىسادىي ھالاۋەتنى ئەلا كۆرۈپ، مەنىۋى ـ
ئەخلاقىي ھالاۋەتنىڭ قەدرىگە يەتمەيدىكەنمىز. ھەي، بۇ نېمىدېگەن
نادانلىق ـ ھەا!

مەن گۈلنارىم بىلەن يۈرگەن چاغلاردا مۇھەببەتنىڭ نېمە ئە-كەنلىكىنى بىلمىگەنىكەنمەن. كېيىنچە، نەپرەت خورلۇقلىرىدا پۈچىلانغاندىن كېيىن، ئاندىن مۇھەببەت تەشنالىقىدا قايتىدىن يالقۇنلىدىم.

... مەن نەپرەت ھەسرىتى ۋە مۇھەببەت سەۋداسىدا ئازابلانغا-نىمدا، بەختىمگە يارىشا، بىر دىلكەشىم ماڭا تەسەللى بېرىپ تۇردى. ئەگەر ئۇنىڭ نەسىھەتلىرى بولمىغىنىدا، ھېلىغىچە بۇ دۇنيادا بولمىغان بولاتتىم، دۇنيادا دەردنى يېنىكلىتىدىغان پۈر-سەتلەرمۇ بار ئىكەن. يىللارنىڭ توختامسىز ئېقىنلىرى قەلبىم-دىكى يارىلارنى بارا ـ بارا ساقايتتى. ئەمدىلىكتە مېنىڭ قەلبىم-دە تاتلىق ئەسلىمىلەر ۋە ھەسرەتلىك پۇشايمانلارلا قالدى. مەن بۇگۈنكى كۈندە گۈلنارىمنىڭ ئەپۇ قىلىشىغا ئېرىشتىم. ئۇقۇش-ماسلىقنى تۈگىتىش ھەم ئۆزۈمنىڭ ۋاپاسىز ئەمەسلىكىمنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، ۋىجدانىمنى ئەل ـ جامائەت ئالدىدا ئاشكا-رىلاپ، ئۇنى ھەققانىي نەپرەت ياشلىرى بىلەن يۇيۇپ، ئادىل نە-زەرلەر ئاپتىپىدا پاكلاشتۇرۇشقا تەييارمەن.

يەنە دەيدىغان گەپلىرىم كۆپ ئىدى. بىراق، خەتنىڭ بەك ئۇ-زىراپ كەتكىنىنى ۋە سىزنىڭ ۋاقتىڭىزنى ھېسابقا ئېلىپ، مۇ-شۇ يەردە توختاتماقچىمەن. ئەگەر سىز مۇۋاپىق كۆرسىڭىز ۋە گۈلنارىم كۆرۈشنى خالىسا، بۇ خەتنى كۆرسەتسىڭىز بولىدۇ.

«مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دا بۇزۇۋېتىلگەن ھەممە ئىشلار ئەس-لىگە كېلىۋاتىدۇ. بىزنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى مۇناسىۋىتىمىز توغرىسىدا گەپ ئېچىشقا تىلىم قىسلىق قىلىدۇ، ئەگەر ئۇ مېنى كەچۈرسىلا، مەن مەڭگۈ ئۇنى قەدىرلەپ، يۈرەك يارىسىنىڭ سا-قىيىشىغا پۈتۈن ۋۇجۇدۇمدىن مەلھەم بېرىشكە تەييارمەن!

قالدى گەپ ـ سۆزلەرنى سىز كەلگەندە سۆزلىشەرمىز.

خۇش خەۋىرىڭىزگە تەشنامەن.

ھۆرمەت بىلەن: نادىر»

كۆتۈلمىگەن كۆڭۈللۈك نەتىجە

— سىرنىڭ نادىرغا شۇنچە چوڭقۇر ئەقىدە باغلىغىنىڭىزنىڭ سەۋەبىنى ئەمدى چۈشەندىم، — دېدىم مەن خەتنى ئۇنىڭغا قايتۇرۇپ بېرىپ.

— نېمىدەپ چۈشەندىڭىز؟

— ھەدىڭىز بىلەن مۇناسىۋەتنى ئەسلىگە كەلتۈرمەكچى ئىكەنغۇ ...

— ياقەي، سىز تولىمۇ يۈزە ئويلاپسىز، — دېدى ئۇ، — ئويلاپ بېقىڭ، شۇنچىلىك مۇناسىۋەت ئۈچۈن مېنىڭ شۇنداق قىلىشىم مۇمكىنمۇ؟ مېنىڭ ئۇنىڭغا بولغان ھۆرمىتىمنى قوزغىغىنى — ئۇنىڭ ئەنە شۇ چوڭقۇر پىكىرلىرى. قاراڭ، ئۇ تېخى ياش بولغىنى بىلەن، ئۇنىڭ قەلبى ئەزىم دەريا ئىكەن، مەن ئۇنىڭ بەزى سۆزلىرىنى ھەتتا خاتىرلىرىمگە كۆچۈرۈۋېلىپ، يادلاپ يۈرىمەن، مەن ئەنە شۇنداق بىر چوڭقۇر پىكىرلىك كىشى ئاچامنىڭ ياخشى كۆرگەن كىشىسى بولماي، بەلكى باشقا كىشى بولغىنىدىمۇ، ئوخشاشلا ھۆرمەت قىلغان بولاتتىم، ئۆمۈر بويى ياخشى مۇناسىۋەتتە ئۆتۈشنى خالايتتىم. بىراق، ئۇ تاسادىپىي ئۆلۈپ كەتتى. مەن قايغۇ ھەم ئادەمگەرچىلىك سەۋەبىدىن ئۇنىڭ قەبرىسىنى يوقلاپ تۇردۇم، بەربىر مەن يالغۇز، بىركىم مېنى سوئال ـ سوراققىمۇ تارتمايدۇ.

مەن ئۇنىڭ مۇلاھىزىلىرىگە قايىل بولدۇم. نادىرنىڭ ماڭا ئامانەت قالدۇرغان خاتىرە دەپتىرىنى ئۇنىڭغا بېرىۋېتىپ، خوشلىشىپ ماڭدىم. ئۇمۇ مېنى پات ـ پات كېلىپ تۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئۆزۈم كەتتىم ـ يۇ، قەلبىم شۇ يەردە قالغاندەك ياكى بىرەر نەرسەمنى ئۇنتۇپ قالغاندەك ھېس قىلاتتىم. ياتاقتا بېرىپ كارىۋاتقا ئۆزۈمنى تاشلاپ، ئىككى ئالقىنىمنى بېشىمغا قويۇپ

تورۇسقا قاراپ ياتماقتىمەن، كاللامدا خىياللار ئۆركەشلەيتتى.

ئەمدى مېنىڭ نادىرنىڭ قەبرىسىگە ئۆتىدىغان چاغلىرىم كۆ-پىيىدۇ، بۇ يولدىن ئۆتكەندە مۇشۇ قىزنىڭ دېرىزىسىگە تويماي قاراپ ئۆتىمەن، پات ـ پات كېلىپ تۇرۇشنىمۇ چىن دىلىمدىن خالايمەن!

ئەمما، بىر خىيال مېنى قىينايدۇ:

ئۇمۇ مېنىڭ كېلىپ تۇرۇشۇمنى خالامدۇ، يوق؟

تىمتاس شەھەر

ــ ياڭاللا، جاق تويدۇمغۇ !

ئايالىم خەنزۇچە شۇنداق چالۋاقمۇنچە تاقىلداپ بېرىپ تې-لىۋىزورنى تاراسسىدە ئۆچۈرۈۋەتتى.

مەن ئۇنىڭ ئاشۇ ئەلپازىدىن ئىنتايىن قورقىمەن، بۇنىڭدىن بەش يىل ئىلگىرىكى ھەر شەنبە كۈنى ياتقىمغا كىلىپ كىرلە-رىمنى يۇيۇپ، كىيىملىرىمنى ياماپ بېرىدىغان، سوئاللىرىمغا يەرگە قاراپ تۇرۇپ نازاكەت بىلەن جاۋاب بېرىدىغان ئاشۇ قىز شۇمۇ، ئەمەسمۇ دەپ ئويلاپ قالىمەن. دېمىسىمۇ، شۇ چاغدا ئۇ مېنىڭ ھەممىلا ئىشىمنى ياقتۇراتتى، ھەممىلا ئىشتا مېنىڭ رايىمغا باقاتتى، قاچانكى ئوغلىمىز تۇغۇلدى، شۇنىڭدىن تارتىپ مېنىڭ ئورنۇم بىردىنلا ئۆزگەردى.

مەن گەرچە ئوغلۇمنى ئىنتايىن ياخشى كۆرسەمۇ، بەزىدە ئۇنىڭغا ھەسەت قىلىپمۇ قالىمەن. چۈنكى، ئۇ مېنىڭ ئورنۇمنى ۋە ئەسلىي ماڭا تەۋە بولغان مېھىر ـ مۇھەببەتنى تارتىۋالدى ئە-مەسمۇ. ھازىر ئايالىمنىڭ ھېسسىياتىدىكى ئۆزگىرىشكە ئەگە-شىپ، ئۇنىڭ نەزىرىدىكى كەمچىلىكلىرىمۇ كۆپەيگىلى تۇردى.

ئۇ مېنىڭ كارىۋاتتا يېتىپ تېلېۋىزور كۆرۈشۈمنى، كىيە-مىمنى ئۆدۈل كەلگەن يەرگە تاشلىشىمنى، يول مېڭىشىمنى، تا-ماكا چېكىشىمنى، شاھمات ئوينىشىمنى... قىسقىسى، ھەممىلا ئىشىمنى ياقتۇرمايدۇ. شۇ سەۋەبتىن، مېنىڭ كۈنلىرىم سىقە-

لىش ئىچىدە ئۆتىدۇ. مەن ھەرقانداق ئىش قىلغاندا ئىختىيار-سىز ئايالىمنىڭ كۆزىگە قارايمەن. ئەگەر ئۇنىڭ چىرايىدىن بىر-لىنەر - بىلىنمەس تەبەسسۇم ياكى رازىمەنلىك ئەكس ئەتكەن بولسا شۇ ھامان ئايالىمنىڭ ئاشۇ تەبەسسۇمى ئۈچۈن پۈتۈن دۇنيانى تېگىشىۋېتىشكە رازى بولىمەن.

مەن ھېلىتىنلا تولۇپ، سەمرىشكە باشلىغان ئايالىمنىڭ ئار-قىسىدىن قاراپ قويۇپ، سوزۇپ ئەسنەپ تازا بىر كېرىلدىم - دە، ئورنۇمدىن ئىتتىكلا تۇرۇپ كەتتىم. ئايىغ ئاستىمدىكى پا-كىزلىكتىن ۋالىلداپ تۇرغان يەرنى پاسكىنا قىلىۋېتىشتىن، توغرىسى — ئايالىمنىڭ تىللىشىدىن قورقۇپ تاماكامنى ئېلىپ بالكونغا چىقىپ كەتتىم. بالكون — مېنىڭ جەننىتىم. پەقەت مۇشۇ يەردىلا مەن قىلچە ئەندىشىسىز ئولتۇرۇپ - قوپالايمەن. ھە، يەنە بۇ يەردە تۇرۇپ باشقىلارغا ئېگىزدىن نەزەر سېلىپ ھۇ-زۇر سۈرەلەيمەن. نى - نى ئېگىز، ھەيۋەتلىك بىنالار، دەل - دە-رەخلەر، گۈللۈكلەر، راۋاقلار... كۆز ئالدىمدا خۇددى شاھمات تاختىسىدىكى ئۇرۇقلاردەك قاتار - قاتار نامايان بولىدۇ. سۆلە-تىدىن ئادەم ئەيمىنىدىغان نى - نى قامەتلىك ئەرلەر خۇددى قوڭغۇزغا ئوخشاش مېڭىپ يۈرۈشكەندەك، ھاكاۋۇر، جەلپكار، سەتەڭ ئاياللار كۆتەكتەك بەدىنى ئاستىدا بىر غېرىچ پۈتلىرى بىلەن ئۆردەكتەك ئىرغاڭلاپ كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنىدۇ. ئادەتتە ئۆزىنى سېنىڭدىن نەچچە ھەسسە يۇقىرى چاغلايدىغان كىشىلەر-نى بىردەملىكتە بولسىمۇ ئاشۇ ھالەتتە كۆرۈش ئەلۋەتتە خۇشال-لىنارلىق ئىش. مەن ئۇلارغا قاراپ ئىچىمدە كۈلىمەن، ئۇلارغا خىلمۇخىل لەقەملەرنى قويىمەن. مانا بۇ مېنىڭ ھېچكىم تار-تىۋالالمايدىغان ئەركىنلىكىم.

بۇگۈن بەشىنچى ئاۋغۇست. يەنە بىر كۈن مەنىسىز ئۆتۈپ كەتتى، ئەتىمۇ شۇنداق ئۆتىدۇ... ئەنە، بىرىنچى قەۋەتتە ئولتۇ-رىدىغان ئايلىز شاھماتنى قولتۇقىغا قىستۇرغىنىچە گۈللۈككە قاراپ ماڭدى. ھېلى ئۇ يەردىكى سېمونت شىرە ئۈستىدە شاھمات

قىزىيدۇ. ئابلىز، مەن، ئىككىنچى قەۋەتتىكى شاكىر ئاكام ۋە نېرىقى بىنادىكى ئۆمەر تۆتىمىز ئىداردە داڭلىق شاھماتچىلار ھېسابلىنىمىز. تۆتىمىز ئويۇنغا بىر چۈشۈپ كەتسەك، ئابلىزنىڭ ئايالى كايىغىنىچە چىقىپ ئېرىنى ئالدىغا سېلىپ ئەكىرىپ كەتمىگۈچە ياكى مېنىڭ ئوغلۇم ئاپام چاقىرىۋاتىدۇ، دەپ چىقمىغۇچە ئورنىمىزدىن تۇرمايمىز. بىز ئەنە شۇنداق ئادەملەر، بىزگە شاھماتقا مۇناسىۋەتسىز ئىشلارنىڭ ھەممىسى مەززىسىز تۇيۇلىدۇ. بىز يەنە ۋۇجۇدىمىزدىكى باشقىلار ئۈستىدىن غالىب كېلىپ ھۆكۈمرانلىق قىلىش ۋە زوراۋانلىق خۇمارىمىزنى مۇشۇ ئالمىقانچىلىك ئاق ـ قارا چاقماق سىزىقچىلار ئىچىدىلا ئېنىق قاندۇرىمىز.

گۇللۇكنىڭ ئارىسىدىكى تار يولدا پاكار، يوغان باش، سالاپەتلىك بىر ئادەم پەيدا بولدى. ئۇ مېنىڭ ئۇدۇل قوشنام ھەم باشلىقىم. ئەگەر ئىدارىمىزنىڭ كەسپىي تەتقىقات بۆلۈمىنى بىر شاھمات تاختىسىغا ئوخشاتساق، ئۇ ئاشۇ شاھمات تاختىسىدىكى شاھ، قالغان يەتتىمىز ــ پېشكا. ئۇ گەرچە بىزنىڭ تەقدىرىمىزنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋەتكۈدەك قۇدرەتكە ئىگە بولمىسىمۇ، ئەللىك نەچچە كىۋادرات مېتىرلىق ئىشخانىدا بىزنىڭ مۇتلەق ھۆكۈمدارىمىز. ئۇ گەپدان، خۇش چاقچاق، ھەممىدىن مۇھىمى كاتتا ئادەملەر بىلەن بېرىش ـ كېلىش قىلالايدۇ. ئۇلارنىڭ زىيادە شەرەلىرى ۋە پىكاپلىرىنىڭ بىرەر بۇرجىكىدىن بولسىمۇ ئورۇن ئالالايدۇ. ئۇ قاچانلا قارىسا، قانداقتۇر «مۇھىم» ئىشلار بىلەن ئالدىراپ يۈرىدۇ. شۇڭا، كەسپىي ئىشلارغا زادى ۋاقىت ئاجرىتالمايدۇ، ئىشنى بىز ئىشلەيمىز، ئۇ يۇقىرىغا دوكلات قىلىپ تۇرىدۇ. كۈندە ئەتىگىنى ئىشقا كېلىپلا ھەممە چوڭ ـ كىچىك باشلىقلارنى بىر باشتىن يوقلاش ئۇنىڭ كۆپ يىللاردىن بۇيان ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتقان ئادىتى. بىز ئۇنىڭ باشلىقلارنىڭ ئىشخانىسىدا نېمە ئىش قىلىدىغانلىقى ۋە ئۇلار بىلەن نېمىلەرنى دېيىشىدىغانلىقىنى بىلمەيمىز. لېكىن، بۆلۈمنىڭ بارلىق ئىشنى شۇنىڭ يۈرۈشتۇرۇۋاتقانلىقى، ئۇ بولمىسا ھېچ

قانداق ئىشنىڭ ئاقمايدىغانلىقىدىن گۇمانلانمايمىز. شۇڭا، ئىشخانىمىزنىڭ ھەرقانداق تەتقىقات تەتبىقىگىمۇ بىرىنچى بولۇپ ئۇنىڭ ئىسمى يېزىلىدۇ.

شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئۆزىگە ئوخشاش شاھ، رۇخ، ۋەزىر، پىللار يىغىلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئورنىغا كۆز تىكىپ ئەتراپىدىن چۆرگۈلەپ كېتەلمەيدىغان ئىستىقباللىق ياش «پېشكا»لاردىن بىرنەچچىسى پەيدا بولۇشتى. بۇگۈنكى زامانىنىڭ ياشلىرىنى ھەرگىز سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ. ئۇلار مۇناسىۋەت دېگەن بۇ نەرسىنىڭ مۇھىملىقىنى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدىن تارتىپلا چۈشىنىشكە باشلايدۇ، ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزگەندە بولسا خېلىلا پىشىپ يېتىلگەن بولىدۇ. شۇڭا، ئۇلارنىڭ مەكتەپ دەرۋازىسىدىن ئەمدىلا چىققىنىغا قارىماي، خۇشامەتچىلىكتە ئاجايىپ ماھارەتلىرى بىلەن چوڭلارنى بېسىپ چۈشىدىغانلىقىدىن ئەجەبلىنىشنىڭ ھاجىتى يوق.

قىسقىسى، ئۇلار مۇھىم ئىشلارنى كۆڭلىگە پۈككەن مۇھىم كىشىلەر، بىز بولساق ئىشتىن چۈشۈپلا شاھمات، قارتا ئويناپ كۈن ئۆتكۈزىدىغان، ئانچە ھېسابقا ئېلىنمايدىغان بەندىلەر. ئەترا-پىمىزدا دائىم يۇز بېرىپ تۇرىدىغان يېڭى ئىشلار ــ كىمدۇر بىرسىنىڭ تۇيۇقسىز ئامىتى كېلىپ ئۆسۈپ كەتكەنلىكى، قايسىبىرىنىڭ بىر كېچىدىلا ئاخباراتلىق شەخسكە ئايلىنىپ قالغانلىقى، يەنە بىرسىنىڭ قانداقتۇر يوللار بىلەن ئۇشتۇمتوت بېيىپ كەتكەنلىكىگە ئوخشاش ئىشلارغا قارىتا: «ھە، شۇنداق بوپتۇمۇ؟ بۇنىڭغا نېمە دېگۈلۈك، جاھان شۇنداق تۇرسا...» دەپلا قويىمىز.

ئادەت بويىچە ئابلىز، ئۆمەر ۋە شاكىرلار يىغىلىپ بولۇشتى. ئۇلار كونا گېزىتنى يىرتىپ موخورکا يۆگىگەچ مېنى ساقلاۋاتىدۇ. تۇنۇگۈنكى مەسلىھەت بويىچە مەن ئۇلارغا بۇگۈن كارپوۋنىڭ باشلاش ئۇسۇلىنى ئۆگەتمەكچى. پەسكە چۈشمەكچى بولۇپ پۈتۈمنى يۆتكىشىمگە، كۆزۈم تونۇش بىر چىرايغا چۈشتى ـ دە،

يۈرىكىم قارتتىدە قىلىپ جايىمدا تۇرۇپلا قالدىم. تاغام ! ... توۋا، ئۇ بۇ يەرگە مېنى ئىزدەپ كەپتۇ ـ دە... ھەيرانلىق بىلەن بىللە خىيالىمغا ئەڭ دەسلەپ كەلگىنى قورقۇش بولدى. مەن ئەھۋالنى ئايالىمغا چالا ـ بۇلا ئۇقتۇردۇم ـ دە، يۈگۈرۈپ پەسكە ـــ تاغامنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ كەتتىم، ئىككىمىز پەلەمپەيدە ئۇچراشتۇق. كۆزلىرىمىز ئۇچراشقان دەقىقىدە يېتىرقىغاندەك بىرھازا بىر ـ بىرىمىزگە قارىشىپ تۇرۇپ قالدۇق.

ـــ ياۋالا، تۇرسۇناخۇن، بىز كەلمىسەك تاغام بىلەن تۇغقاندىن بار ئىدى دەپ يوقلاپ بېرىش خىيالىڭغىمۇ كەلمىگۈدەك. قانداق ئوبدان تۇرۇۋاتامسەن؟ ئۆيىڭچى تىنچلىق ـ ئامانلىقمۇ؟

تاغام مەن بىلەن ئىككى قوللاپ كۆرۈشۈپ، قوللىرى بىلەن ساقىلىنى سىلاپ: «ئامىن ئاللاھۇئەكبەر» دېدى، مەنمۇ ئۇنى دوـ رىدىم. شۇ ئارىلىقتا مەن ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئېچ ئاغرىتىشقىمۇ ھەم مەسخىرىگىمۇ ئوخشاپ كېتىدىغان بىر خىل ئىپادىنى غىل ـ پال كۆرۈپ قالدىم. مەن كىچىك ۋاقىتلىرىمدا تاغامنىڭ ئاشۇ قارىشىدىن ئىنتايىن قورقاتتىم. چۈنكى، ئۇ خۇددى ساقىيىشىـ دىن ئومىد ئۈزۈلگەن كېسەلگە قارىغاندەك، بىر خىل قارايتتى. مەن ئۇنىڭ قاراشلىرىدىن بىزار ئىدىم، ئۇنىڭ يېنىدىن يىراق قېچىپ كەتكۈم كېلەتتى. قېرىشقاندەك، ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوـ قۇۋاتقىنىمدا ئانام ئۆلۈپ كېتىپ، ئاشۇ تاغامنىڭ قولىغا قالدىم. ئۇ دائىم مېنىڭ ئالدىمدىلا: «ھەي، رەھمەتلىك ئاچامنىڭ بىر تال ئوغلىنىڭ بۇنداق بوشاڭ بولۇپ قالغىنىنى قارىمامدىغان، بۇ چوڭ بولسا قانداقمۇ جېنىنى باقار؟» دەيتتى ۋە داۋاملىق ئۆزىدـ نىڭ ئاسمانغا پىچاق ئاتىدىغان ئوغۇللىرىنى ماختايتتى. مەن تاـ غامنىڭ ئاشۇ كۆزلىرىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، بار كۈچۈم بىلەن تىرىشىپ ئوقۇپ ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا كەلدىم. كېيىن ئۇـ رۇمچىدە ئىشلەپ قالدىم. تاغامنىڭ بالىلىرىدىن بىرەرسىمۇ ئوـ قۇشنى تولۇق ئوتتۇرىغىچە داۋاملاشتۇرالمىدى. دېمەك، مەن روـ ھىي جەھەتتە ئۆز ـ ئۆزۈمگە تەسەللى بېرەلەيدىغان ئاساسقا ئىگە

بولغانىدىم. بىراق، تاغام بىلەن كۆرۈشكەن دەسلەپكى مىنۇتلار- دىن تارتىپلا شۇنچە زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ تىكلىگەن ئا- ساسىنىڭ ئۆزلۈكىدىن يىمىرىلىشكە باشلىغانلىقىنى ھېس قىلدىم.

ئاخشىمى مېھمانخانا ئۆيىدە مۇڭدىشىپ ئولتۇرغان چېغىمىزدا تاغام قاچانلا قارىسا قىزىرىپ تۇرىدىغان سەل ئالىغاي كۆزلىرى بىلەن ئۆينىڭ تۆت تەرىپىگە سىنچىلاپ قاراپ چىقىقاندىن كې- يىن، بۇلۇڭدىكى ئون تۆت دىيۇملۇق رەڭسىز تېلېۋىزورنى كۆرسىتىپ:

— تېخىچە مۇشۇنى كۆرۈۋاتامسىلەر، يا سىلەر شۇنداق كەم- بەغەلمۇ؟ — دېدى.

چاي قۇيغىلى كىرگەن ئايالىم ئۇنىڭ سۆزىگە جاۋابەن خەز- رۇچە:

— ئۇنىڭ قولىدىن ھېچ ئىش كەلمىسە، — دېۋىدى، تاغام كۆزىنى چەكچەيتكىنىچە ئايالىمنىڭ ئاغزىغا قاراپلا قالدى ۋە ئۇ چىقىپ كەتكەندە:

— ياۋاللا تۇرسۇناخۇن، خوتۇنۇڭ باشقا مىللەتتىن ئەمەستۇ؟ چىرايىغا قارىسام ھېچ ئۇنداق ئەمەستەك، گەپلىرىنى ئاڭلاپ كۆ- زۈمگە ئىشەنمەيۋاتىمەن ! — دېدى.

— ياق، ئۇنداق ئەمەس، كىچىكىدىن خەنزۇچە مەكتەپتە ئو- قۇپتىكەن، شۇڭا ئۆز تىلىمىزدا سۆزلەشنى ئانچە بىلمەيدۇ، — دېيىلىدىم قىسىلىپ تۇرۇپ.

— ما گەپنى ! بىلمىسە ئۆگەتمەمسەن ! ئۆز تىلىنى بىلمىگەن ئادەمنى ئادەم دېگىلى بولامدۇ؟ بىر خوتۇن كىشىنى باشلىيالمە- غاندىكىن، ئۆزۈڭ بوش، توۋا... رەھمەتلىك ئاچام بۇنى بىلسە ئۇ ئالەمدىمۇ ئارام تاپالماس !

ئۇ مېنىڭ يۈرەك يارامنى تېپىپ كوچىلىدى. بۇ ئايالىم ئىك- كىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئەڭ چوڭ تالاش ـ تارتىش ئىدى. بىراق، ئۇ شۇنچىلىك جاھىل خوتۇنكى...

گەپ ئوغۇللىرىغا يۆتكەلگەندە ئۇ مەغرۇرلانغىنىدىن ئاغزىنى يۇمالمايلا قالدى. ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى بىلەن ئوتتۇرانچى ئوغلى ئوقەت بىلەن مۇستەقىل دۆلەتلەر بىرلەشمىسىگە، ئۇ يەردىن تۈركىيەگە، پولشا، رومىنىيە، ۋېنگىرىيە، فىرانسىيە، ئەنگلىيە، دانىيەلەرگىچە بېرىپ كەپتۇ. ئۇ يەرلەردىن ھەر خىل ئېسىل مىللارنى ۋە خېلى كۆپ دوللار، فوند - ستېرلىڭ، فىرانك... ئېلىپ كەپتۇ. ئىككىنچى ئوغلى ئىچكىرىدىكى بىر زاۋۇتنى كۆتۈرەگە ئېلىپ پۇل تېپىۋېتىپتۇ. شۇغىنىسى، چوڭ ئوغلىنىڭ بالىلىرى ئىچىدىن بىرسى مېنى تارتىپ قاپتۇدەك. پۇل - پۇ - چەككە قىزىقمايدىكەن. كىشىلەر بىلەن ئارىلاشمايدىكەن. دائىم كىتاب ئوقۇيدىكەن، رەسىم سىزىدىكەن، مۇزىكا ئاڭلايدىكەن. شۇغىنىسى، ئۇنىڭ ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئالغان نومۇرى ئۆلچەمگە يەتمەي قاپتۇ. تاغام ئوغۇللىرى بىلەن مەسلىھەتلەشىپ، قانداقلا قىلىپ بولسۇن ئۇنىڭ ئوقۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن بۇ يەرگە كەپتۇ.

— يارەم قىلىدىغانلا ئادەم تاپالىسام، دوللار ئالمەن دېسەمۇ ياكى تىللا ئالمەن دېسەمۇ مەيلى. قۇيما ئۇزۇكتىنمۇ ئىككىنى ئالغاچ كەلدىم، — دېدى ئۇ ئاۋازىنى بارغانسېرى پەسەيتىپ.

مەن ئالدىغا سەل ئېگىشكىنىچە بىر قېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، بىر كۆزىنى قىسىپ ئولتۇرغان، چاپان ئۈستىگە چاپان كىيىۋالغان، پۈتۈن تۇرقىدىن قۇۋلۇق ھەم بېخىللىق چىقىپ تۇرغان بۇ ئادەمگە قاراپ ئاغزىمنى ئېچىپ ئولتۇرۇپ قالدىم. بىرپەستىن كېيىن قانداقلارچە ئاغزىمدىن چىقىپ كەتكىنىنى ئۆزۈمۇ سەزمىگەن ھالدا:

— شۇنداق قىلىپزە، بىر بىچارە بالىنىڭ رىزقىغا چاڭ سېلىۋېتىپسىز - دە ! — دەۋېتىپتىمەن.

تاغام مەن ئەنسىرىگەندەك خاپا بولۇپ كەتمىدى. ئەكسىچە، مەنستىمەسلىك بىلەن كۈلۈپ قويدى:

— ئەخمەق، ئوغۇل بالا دېگەن ھاجىتى چۈشكەندە باشقىلار -

نىڭ قولىدىكى نانىنى تارتىۋالالمىسا ئوغۇل بالا بولالامدۇ؟ بوزەكـ
نى بوزەك ئەتمىسەڭ قىيامەتتە سوربقى بار دەيدىغان گەپ بار.
ئۇنىڭ قولىدىكى نانىنى سەن ئالمىساڭ يەنە بىرسى ئېلىۋالىدۇ،
شۇنداق دۇنيا بۇ، تۇرسۇنجان. كىچىك چاغلىرىمدا دادام رەھمەتـ
لىك ئادەمنىڭ ئادەمدەك ياشىشى ئۈچۈن پۇلى ياكى هوقۇقى بوـ
لۇشى كېرەك دەيدىغان. ئويلاپ باقسام، بۇ گەپ بۇگۈنكى جاهاـ
غمۇ توغرا كېلىدىكەن. راست ئەمەسمۇ. پۇلۇڭ ياكى هوقۇقۇڭ
بولغاندىلا هەممىنى قىلغىلى، باشقىلارنى ئۆزۈڭ ئۈچۈن خىزمەت
قىلدۇرغىلى بولىدۇ. سەھرادا نى ـ نى ئەقىللىك بالىلار بار.
ئىمتىهاندىن ئۆتسىمۇ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ پۇلى بولمىغاچقا بۇ
يەرگە كېلەلمەيدۇ. ئۇنىڭغا ئامال يوق، كىم سېنى كەمبەغەل
بولسۇن دەپتۇ؟! كىشىلەر هۆكۈمەت هازىر ئوقۇشنىمۇ پۇلغا سا
تىدىغان بولدى، دېيىشىدىكەن. ساتسا ئېمە يامىنى بار؟ هۆكۈمەتـ
كە پۇل لازىم، بىزنىڭ بالىلىرىمىزغا ئوقۇش لازىم. پۇل دېگەن
دۆتىنىمۇ ئەقىللىك قىلىۋېتەلەيدىغان نەرسە... شۇڭا ساڭا مەسـ
لىهەتىم، سەنمۇ بۇنداق خاملىق قىلىۋەرمە، بىرەر ـ يېرىم ئەـ
مەلنىڭ كەينىگە كىر، هېچ بولمىسا كوجاڭلىق بولسىمۇ مەيلى،
شۇ قاتارغا كىرىۋالساڭ ئۇنىڭ ـ بۇنىڭغا ئاز ـ تولا بىرنەرسە
سۇڭگۇتۇپ يۈرۈپ تېخىمۇ يوغانراققا ئېرىشكىلى بولىدۇ. بۇنىڭ
ئۈچۈن بىرسى ئەتراپىڭدىكىلەر بىلەن، بولۇپمۇ باشلىقلىرىڭ
بىلەن لايىقىدا سالام ـ سەهىتىڭ بولمىسا بولمايدۇ، يەنە بىرسى
كالىدەك بېشىڭنى ئېچىڭگە تىقىپ ئىشلەپلا يۈرمەي، قىلغان
ئىشىڭنى بىرنى ئىككى قىلىپ كۆرسىتىشنى بىلمىسەڭ بولمايـ
دۇ...

تاغامنىڭ كېيىنكى گەپلىرى ئايالىمنىڭمۇ كۆڭلىدىكى گەپـ
لەر ئىدى. شۇڭا، ئۇ دەرهال مېهمانخانا ئۆينىڭ بوسۇغىسىغا كېـ
لىپ، خېمىر يۇقى قوللىرىنى سىلكىپ دۇدۇقلىغىنىچە:

ــ تاغا، سىز ئۇنىڭغا نەسىهەت قىلىڭ، ئۇ بەك... ياۋاش، مەن
دېسەم ئاڭلىمايدۇ، هازىر كىم ئۇنىڭغا ئوخشاش...

ئۇنىڭ خۇشال بولۇپ قالغان چاغلىرىدا ئۆز تىلىنى يامىداپ سۆزلەپ قويىدىغان ئادىتى بار ئىدى. خۇشى تۇتۇپ قالسا تاماق-نىمۇ قالتىس ئوخشىتىۋېتەتتى. قارىغاندا، بۇگۈنكى تاماقتا گەپ يوق. تاغام كەچلىك تاماقنى ماختاپ يېدى.

ئەتىسى مەن تاغامنىڭ مائارىپ نازارىتىدە ئىشلەيدىغان بىر ساۋاقدىشىمنىڭكىگە باشلاپ باردىم. ئىلگىرى ئۇ دائىم كىشىلەرگە قانداق ياردەم قىلغانلىقىنى سۆزلەپ ماختىناتتى، ئەمما ئۇ بىزنى كۆرۈپ ئانچە ئېچىلىپ كېتەلمىدى. ساق بىر سائەت گەپ يورغىلىتىپ، ئاخىر راست گېپىنى — بالىنىڭ نەتىجىسى نومۇر سىزنىقىغا يەتمىسە ھېچقانداق ئامال قىلالمايدىغانلىقىنى، ھازىر يېنىدا تونۇش - بىلىشلىرى يول تېپىپ بەرسەڭ دەپ زورلاپ تۇتقۇزۇپ قويغان يىگىرمە - ئوتتۇز مىڭ يۈەن پۇل بارلىقىنى، ئەمما شۇ پۇلنى ماڭدۇرىدىغان يولنى تاپالمايۋاتقانلىقىنى ئېيتتى. مەن ئۇنىڭغا يەنە بىرنەرسە دەپ ئاغزىمنى ئېچىپ بولغۇچە، باياتىندىن ئۇندىمەي ئولتۇرغان تاغام ھىردىنلا ئورنىدىن تۇردى - دە، ساۋاقدىشىمغا ئۆزرىخاھلىق ئېيتىپ بىر قولىنى مەيدىسى بىلەن قورسىقى ئوتتۇرىسىدىكى بىر يەرگە قويغىنىچە قايتا - قايتا تەزىم قىلىپ خوشلاشقىلى تۇردى.

— قاراپ باقسام، تازا بىر پاقپاق نوچىدەك قىلىدۇ، مۇنداق ئىشەنچسىز ئادەملەر بىلەن ئىش پۈتكۈزگىلى بولمايدۇ. ئاغزىدىمزنى بىكار ئۆپرىتىپ ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈۋەتمەيلى، — دېدى تاغام ئاپتوبۇس بېكىتىگە قاراپ كېتىۋېتىپ.

تاغام ئىككىمىز ئۆيگە كىرىپ كېتىۋاتقاندا، پەلەمپەيدە ئۇدۇل قوشنىمىز سوپاخۇنكام بىلەن ئۇچرىشىپ قالدۇق. ئۇ تاغام بىلەن ئىككى قوللاپ كۆرۈشۈپ، قەدىناس دوستلاردەك قىزغىن ھال-ئەھۋاللىشىپ كەتتى. سوپاخۇنكام:

— ئۇكام تۇرسۇنجان، تاغىڭزنى ئۆيلەرگە باشلاپ كىرمەپسىزغۇ؟ بۇ ئىشىڭىز پەقەت بولماپتۇ. بىزدىن ئۇنداق قاچماڭ دەيمەن، سىزگە زىيىنىمىز تەگمەيدۇ، — دېدى.

مەن قوشنامنىڭ تەكلىپىنى «سەمەرقەنت تەكلىپى» دەپ چۈشىنىپ ئانچە پەرۋا قىلىپ كەتمىدىم. ئەمما، تاغام چۈشلۈك تاماق ئۈستىدە ناھايىتى ئەستايىدىللىق بىلەن:

— تۈرسۇنجان، مېنى ئاۋۇ قوشناڭنىڭكىگە قاچان باشلاپ چىقىسەن؟ — دەپ سورىدى.

— بۇ خەقلەرنى چۈشەنمەيسىز، تاغا. بۇ خەقلەرنىڭ «ئۆيلەر-گە كىرىڭ جۇمۇ، كىرمىسىڭىز خاپا بولىمەن» دېگىنى ئەمەلىيەتتە قۇرۇق تەكەللۇپ سۆزىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. چاقىرىدىغان كىشى رەسمىي ئۆزى ئالدىڭىزغا كىرىپ پالانى چاغدا ئۆيىمىزگە كىرىپ ئولتۇرۇپ چىقىڭ، دەيدۇ، — دېدىم.

تاغام شۈك بولۇپ قالدى. ياغلىشىپ كەتكەن دوپپىسىنى تىزىغا قويۇپ، كۆزلىرىنى يۇمۇپ بىرپەس ئولتۇرغاندىن كېيىن تالا ـ تۈزنى ئايلىنىپ كىرەي، دەپ ئۆزى يالغۇز چىقىپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ قوشنىمىز بىلەن نەلەردە يۈرۈپ قانداقلارچە ئاغىنە بولۇپ ئۇلگۈرگىنىنى بىلەلمىدىم. ئەمما، كەچتە پەلەمپەيدىن ئىككىسىنىڭ بىللە چىقىۋاتقانلىقىنى، ئىشىك تۈۋىگە كەلگەندە سوپاخۇنكامنىڭ: «يۈرۈڭ، يۈرۈڭ، بىردەم ئولتۇرۇپ چىقىڭ...» دەۋاتقىنىنى، ھايال ئۆتمەي قوشنىمىزنىڭ ئىشىكىنىڭ ئېچىلغان ئاۋازى، ئايال قوشنىمىز تاجىنىسانىڭ ئىنچىكە ئاۋازى، ئۇلارنىڭ ئۆيىدىكى رەڭلىك تېلېۋىزوردا قويۇلۇۋاتقان چەت ئەل فىلىمىنىڭ مۇزىكىسى ئاڭلاندى. ئارقىدىن ئىشىك يېپىلىپ كاردور جىمجىت بولۇپ قالدى.

تاغام قوشنىمىزنىڭكىدىن بىز يېتىپ بولغاندا كىردى. خېلى ۋاقىتقىچە ئۇنىڭ مەغرۇرانە گال قىرىشلىرىنى، پۇشۇلداپ ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىشلىرىنى ئاڭلاپ ياتتىم. ئەتىسى ئەتىگەندە ئۇ يەنە چېيىنى ئىچىپلا:

— سوپاخۇن بىلەن بىر يەرگە بارماقچىدۇق، — دەپ كىچىك سومكىسىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

— مەن قارىسام، تاغىڭىزنىڭ بىڭىسىي بارەڭ قىلىدۇ،

بۇنداق ئادەمنىڭ قولىدىن ھەرقانداق ئىش كېلىدۇ... سىز نېمىشقا ئۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ؟ ــ دېدى ئايالىم كىرپىكلىرىگە ئاياغ مېيىغا ئوخشايدىغان بىرنېمىنى سۈركەۋېتىپ خەتىرۇچە.

كەچقۇرۇن تاغام خۇشال كىرىپ كەلگىنىدە، مەن ئايالىمنىڭ پەرىزىنىڭ توغرىلىقىنى ھېس قىلدىم. ئۇ نەۋرىسىنىڭ ئىشىنى پۈتكۈزۈپتۇ، تېخى يۈرتقا ئېلىپ كەتكىلى بىرمۇنچە مال ئۇقۇشۇپ ماشىنىمۇ تېپىپ قويۇپتۇ. ئەتە چۈشتە مالنى بېسىپ شۇ ماشىنىدا قايتىدىكەن.

شۇ ئاخشىمى تاغام ئىككىمىز ئۇزاققىچە مۇڭدىشىپ ياتتۇق. ئۇ ماڭا ئانام بىلەن ئۆزىنىڭ كىچىك ۋاقتىدىكى ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىۋاتقىنىدا، مەن ئۇنىڭ بالىلىق ۋاقتىلىرىنى زادىلا كۆزۈم ئالدىمغا كەلتۈرەلمىدىم. نېمىشقىدۇر ماڭا ئۇنىڭ ساددا، گۆدەك ۋاقتىلىرى بولمىغاندەك، ئۇ بۇ دۇنياغا مۇشۇ قورۇقلىرى، سەل ئالىغايدەك كۆرۈنىدىغان قىپقىزىل كۆزلىرى، ئىلمەك بۇرنى، ئېيىقنىڭكىدەك بوي ــ بەستى، قاتمۇقات چاپىنى ۋە ياغلىشىپ كەتكەن دوپپىسى بىلەنلا پەيدا بولغاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى.

ــ ئاچامدىن كىچىك قېلىپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوقۇش، خىزمەت بىلەن بولۇپ ئاتا ــ ئانا، ئۇرۇق ــ تۇغقان مېھرىگە قانماي چوڭ بولدۇڭ، ئۇرۇق ــ تۇغقان، جەددى ــ جەمەت دېگەن ئادەمنىڭ يىلتىزى، دەرەخنىڭ يىلتىزى قانچە چوڭقۇر بولسا شۇنچە باراقسان ئايىنىغاندەك، ئۇرۇق ــ تۇغقىنى جىق ئادەم تايانچسىز قالمايدۇ، ئادەمگە ئۇرۇق ــ تۇغقان لازىم. خۇدا بۇيرۇسا كېلەر يىلى خوتۇن ــ بالىلىرىڭنى ئېلىپ يۇرتقا بېرىپ ئويناپ كەل. يېزىدا يەنە ئۈچ تاغاڭ (بىر تاغاڭ بۇلتۇر ئۆلۈپ كەتتى)، تۆت ئاچاڭ، يىگىرمە ــ ئوتتۇز نەۋرە تۇغقىنىڭ بار. ئاشۇلارنىڭ ھەممىسى بىلەن تونۇشۇپ، ئاتا ــ ئاناڭ تۇغۇلغان، ياشىغان يەرلەرنى كۆرۈپ كەلگىن، بالاڭمۇ ئاسمىنى كەڭ يەرلەردە يايراپ كەلسۇن... راست گەپنى قىلسام، شۇ بالاڭغا ئىچىم ئاغرىپ قالدى... تۆت تامنىڭ ئىچىدىن چىقماي، ساپ ھاۋا، ئاپتاپ كۆرمەي چوڭ

بولمدىكەن... ھەي، ھەي...

كۆزلىرىم يۇمۇلۇپ كېتىۋاتىدۇ. ئۇخلاپ قالماسلىق ئۈچۈن كۆزۈمنى زورلاپ ئېچىپ، تاغامنىڭ گەپلىرىگە «ھە»، «شۇنداق-مۇ» دەپ قويىمەن.

— ئەسلىي بۇ مال ئۇچراپ قالمىغان بولسا، يەنە بىرنەچچە كۈن ئوشۇقراق تۇراتتىم. يوقلايدىغان يەرلەر بار ئىدى... لېتىپ دەيدىغان بىر ئاغىنەم بولمىدىغان، بىز ئۇنىڭ بىلەن ئېغى يوق ئىشتان كىيىدىغان چاغلىرىمىزدىن تارتىپ بىللە ئويناپ چوڭ بولغان. ئاڭلىسام، يېقىندا ئۇنى ئۇرۇمچىدە چوڭ ئەمەل تۇتۇپتۇ، دەيدۇ. سوپاخۇنغا ئۇنىڭ ئېتىنى چىقىرىپ، بىز بىر يۇرتلۇق ھەم يېقىن تۇغقان، دەپ قويۇۋېدىم، ئالدىمدا قىلغىلى قىلىق تاپالمای قالدى. بىر شەھەردە بولغاندىكىن سەنمۇ تونۇيدىغانسەن، دەپ باقە، زادى قانچىلىك ئەمىلى بار ئۇنىڭ؟

— لېتىپ؟... دادىسىنىڭ ئىسمى نېمە؟ — دەپ سوريدىم ئەجەبلىنىپ.

— مۇسىراخۇن، مۇسىراخۇنباي دېسە بىزنىڭ يۇرتتىكى چوڭلاردىن تونۇمايدىغىنى يوق. ناھايىتى زەردار ئادەم ئىدى.

كۆزلىرىم چەكچىيىپ، ئۇيقۇم بىردىنلا ئېچىلىپ كەتتى. ئورنۇمدىن قوپۇپ، يوتقىنىمنىڭ ئۈستىدە ئولتۇردۇم.

— پاھ... راستلا شۇ بولۇپ قالسا، خېلىلا چوڭ باشلىق جۇ-مۇ تاغا! لېكىن... ئۇنىڭ سىزنى تونۇشى ناتايىن!

تاغام بىردىنلا تېرىكىپ قالدى:

— ئاشۇ لېتىپ مېنى تونۇماسما؟ ياق، ھەرقانچە چوڭ بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، مېنى تونۇيدۇ، ئەگەر تونۇمىسا، ئاداش، ئېغى يوق ئىشتان كىيىدىغان چاغلىرىمىزدىن تارتىپ بىللە ئويناپ چوڭ بولغاندۇقۇ؟... دەيتتىم، دەۋېرەتتىم... مۇشۇ مال ئۇچراپ قالمىغان بولسىزە، ئالدىغىلا كىرەتتىم، سېنىمۇ ئېلىپ بېرىپ تونۇشتۇرۇپ قويىاتتىم.

شۇنداق قىلىپ، تاغام كەتتى، تاغام چۈشكەن ماشىنا يىراقلاپ

كېتىۋاتقان چاغدا مەن ئۆمرۈمدە تۇنجى قېتىم ئۆزۈمنىڭ شۇ قەدەر يەككە ـ يېگانە، تايانچسىز ئىكەنلىكىمنى ھېس قىلدىم.

مەن تاغامنىڭ بالىلىق ۋاقىتلىرى توغرىسىدىكى ھېكايىلەر ـ نى ئەتىسىلا ئۇنتۇپ كەتتىم. ئۆلۈپ كەتكىنىگە ئۇزاق بولغان ئا ـ تا ـ ئانامنىڭ يۈرتى ۋە ئۇ يەردىكى كىشىلەر ماڭا مۇناسىۋەتسىز بولغاچقا، مېنى قىزىقتۇرالمايتتى.

قاچانلاردىن تارتىپكىن ئايالىم ئۆزگىرىشكە باشلىدى. مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئۇنىڭ ئۆزگىرىشىگە قوشنىمىز تاجىنىسا سەۋەبچى بولدى. ئۇ پات ـ پاتلا ئۆيىدە پىشۇرغان بىرەر تەخسە پىرەنىك، يەل ـ يېمىش ياكى پۈرقىراپ ھورى چىقىپ تۇرغان ئۆپكە ـ ھېسىپ دېگەندەك نەرسىلەرنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كېلەتتى. ئايالىم بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ يېڭى ئالغان كۆڭلەكلىك رەختىنى، پوپايكىسىنى، چىنە ـ قاچىلىرىنى داڭلايتتى. مۇنداق چاچ پاسونى مودا بوپتۇ، پالانى يەردىكى پوكۇنى تىككۈچى ئۇستا كىيىملەرنى ئەڭ يېڭى مودىدا تىكەلەيدىكەن، دېگەندەك خەۋەرلەرنى يەتكۈزەتتى. پات ـ پاتلا ئايالىمنى بازارغا، ساتىراش ـ خانىغا، تىككۈچى ئۇستىنىڭكىگە باشلاپ كېتەتتى.

ئايال كىشىنىڭ گۈزەللىكىنىڭ ئۇچ ئۇلۇشى چىرايىدا بولىسا، يەتتە ئۇلۇشى پەردازدا دەپ بىكار ئېيتماپتىكەن. مەن يېقىندىن بۇيان ئايالىمنىڭ ئىلگىرى بايقىمىغان نۇرغۇن ئالاھىدىلىكلىرىنى بايقىدىم. قىزىق يېرى، چىرايىنىڭ گۈزەللىشىشىگە ئەگىشىپ مىجەزىمۇ ئوڭۇشلىپ قېلىۋاتقاندەك ئىدى. ئۇ ھازىر كەلسە ـ كەلمەس ۋارقىراپ ئادەم قورقۇتمايدىغان، ماڭا ناھايىتى ئەدەپ بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان، بەزىدە يېڭى توي قىلغان ۋاقىتلىرىمىزدىكىدەك مېھرىبانلىق كۆرسىتىدىغان بولۇپ قالدى. ھەممىدىن مېنى خۇشال قىلغىنى، ئۇنىڭ ئۇيغۇرچە سۆزلەشنى ئۆگىنىۋاتقىنى بولدى. بىر ئاخشىمى ئۇ ماڭا ئەركىلەپ:

ـــ سىز بەك ئەسكى، شۇنداق يوغان تۇرۇپ ماڭا دېمەپسىز... ـــ دەپ كايىدى.

— كىمدىن ئاڭلىدىڭ؟ مېنىڭ قانداق تۇغقىنىم بار ئىكەن؟

— ھەممە ئادەم دەۋاتىدۇ، تاجىنىسا ھەدەم بەك ياخشى بولۇپ كەتتى، توي - چايلارغا مېنى ئالماي بارمايدۇ. ئا جۇيجاڭ، سا جۇيجاڭ، ما چۇجاڭلارنىڭ ئاياللىرىمۇ ماڭا بەك يېقىنچىلىق قىلىدىغان بولۇپ قالدى. دەپ بېقىڭە، ئاشۇ تۇغقان بولمىغان بولسا ئۇلار بىزگە مۇشۇنداق قىلامتى؟

خىيالىمغا «گۇپپىدە» تاغامنىڭ سۆزلىرى كېلىپ، پېشانەمگە بىرنى ئۇردۇم. سوپاخۇنكامنىڭ كۆيۈمچانلىقلىرى، باشقا باشلىقلارنىڭ ئارقا - ئارقىدىن ئىشخانامغا كىرىپ ھال - ئەھۋال سوراپ كېتىشلىرى، ئايالىمنىڭ بىردىنلا ئەتىۋارلىق خانىملار قاتارىغا قوشۇلۇپ قېلىشى... ئەسلىدە سەۋەبسىز ئەمەس ئىكەن - دە! بىرەرسىگە ئامەت كېلىپ ئەمەل تۇتقان كۇنى ئايالىنىڭ تاراقلاپ كېتىشى ئەسلىدە مۇشۇنداق ئادەملەرنىڭ سەۋەبىدىن بولسا كېرەك! ئويلىغانچە تاغامنىڭ قىلىقىغا ۋە ئادەملەرنىڭ رەزىللىكىگە غەزەپىم كېلىپ، ئۆزۈمنى باسالماي قالدىم. ئەتە چىقىپ سوپاخۇنكامغا تاغامنىڭ سۆزلىرىنىڭ چاقچاق ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ قويماقچى بولدۇم. ئەسلىي شۇ خىيال بىلەن خاتىرجەم ئۇخلاپ قالسام بولاتتى، ئەمما ئۇيقۇم كەلمىدى، توساتتىن كاللامغا «نېمىشقا بىلمەسكە سېلىپ ئىشنىڭ تەرەققىياتىنى ئۆز مەيلىگە قويۇپ بەرمەيمەن، ئۇلارنىڭ خاتا چۈشەنچىسىنى تۈزىتىشكە ھەرقاچان ئۇلگۇرىمەنغۇ» دېگەن ئوي كېلىپ قالدى. مەن ئاشۇ ئوينى توغرا تېپىپ خاتىرجەم ئۇيقۇغا كېتىۋاتقىنىمدا، كېيىنكى كۈنلەردە ئۆزۈمنىڭ نەقەدەر ئۆزگىرىپ كېتىدىغانلىقىمنى ئەسلا تەسەۋۋۇر قىلمىغانىدىم.

بىر كۈنى ئاخشىمى ئۆمەر، شاكىر، ئابلىزلار بىلەن شاھمات ئويناۋاتىپ، تاغام ئېيتىپ بەرگەن ھېلىقى ئىسمىنى تىلغا ئېلىۋىدىم، شاكىرنىڭ قولى شاھمات تاختىسى ئۈستىدە توختاپ قالدى. بېشىمنى كۆتۈرسەم، ئابلىز بىلەن ئۆمەرنىڭ ئاغزىمۇ كا-

مارده‌ك ئېچىلىپ قاپتۇ.

ــ ئاشۇ كىشى... راستلا سېنىڭ تۇغقىنىڭمۇ؟

خېلى ئۇزاق جىمجىتلىقتىن كېيىن ئۆمەر دۇدۇقلاپراق سو-رىدى.

ــ ھەئە، بىر تۇغقان ئاكام، دادا باشقا.

ئاغزىمدىن چىقىۋاتقان گەپكە ئۆزۈمۇ ھەيران قېلىۋاتاتتىم.

ــ ئىلگىرى... ئەجەب ئاڭلىماپتىكەنمىزغۇ؟

ــ ئىلگىرى باشقا جايدا تۇرساڭ، يېقىندا يۆتكىلىپ كەلدى.

مەن قورقمايلا جاۋاب بەردىم. چۈنكى، مەن يېقىندىن بېرى «ئاكام» توغرىسىدا خېلى ئىزدەنگەنىدىم.

ھەممەيلەننىڭ پىكرى چېچىلىپ كەتكەنلىكتىن شاھمات ئويناشقا ھېچكىمنىڭ قولى بارمىدى، خېلىغىچە جىم ئولتۇرۇپ قالدۇق. شۇبھىسىزكى، ئۇلار ئۇچى بۇنىڭدىن كېيىن ماڭا قانداق مۇئامىلە قىلىش توغرىسىدا باش قاتۇرۇۋاتاتتى.

قىزىق ئىش، مەن يالغان سۆزلەۋېتىپ ۋۇجۇدۇمدا ئىككى «مەن»نىڭ بارلىقىنى ھېس قىلدىم. ئىلگىرى ئۇلار بىر ئىدى. قاچاندىن تارتىپ ئايرىلىپ كېتىشتىكىنە؟ ۋۇجۇدۇمدىكى بىرىنچى «مەن» ئاغزىغا كەلگىنىچە بىلجىرلاپ يالغان سۆزلەۋاتقىنىدا، ئىككىنچى «مەن» ئۇنىڭغا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ: «ھە، ئەسلىدە مۇنداق نېمە ئىكەنسەن ــ دە! يالغان سۆزلەشتىن ئۇيالمامسەن؟» دەيتتى. بىراق، ئۇنىڭ تىتىرەك ئاۋازى بىرىنچى «مەن»نى توسۇپ قالالمىدى. مەن بارغانسېرى كۈچىيىپ ۋۇجۇدۇمنى قاپلىغان رەھىمسىز، يوچۇن كۈچ ئالدىدا ئۆز ــ ئۆزۈمگە: «كىم بىلىدۇ، ئەسلىي مېنىڭ ماھىيىتىم مۇشۇنداقتۇ، ‹ئىككىنچى مەن› پەقەت ئىنسانلار سۈنئىي ھالدا پەيدا قىلىۋالغان ئەدەپ ــ ئەخلاق مىزانلىرىنىڭ سىمۇلىدۇ؟» دەپ تەسەللى بەردىم.

توۋا دېسەم توۋا دېگۈم كېلىدۇ. دۇنيا ئۆزگىرىۋاتامدۇ، ئادەملەر ئۆزگىرىۋاتامدۇ ياكى مەن ئۆزگىرىۋاتامدىمەن، ھېچ ئۇقالمىدىم. مەن «مېھرىبانلىق»، «چۈشىنىش»، «ھېسداشلىق»قا تولغان

باشقىچە بىر مۇھىت ئىچىگە كىرىپ قېلىۋاتاتتىم. كىشىلەر مېنى ئوماق بالىنى ئەركىلەتكەندەك ئەركىلىتىشەتتى، ماختاپ كۆككە ئۇچۇراتتى. ماڭا يول قويماتتى. مەن ئەسلىي بۇ ئېگىز بىنانىڭ قاراڭغۇ ئۆيلىرىدە، تام ياقىلىرىدا يۈگۈرۈپ يۈرىدىغان چاشقان ئىدىم، ئاشۇ كىشىلەر مېنى يولۇاسقا ئايلاندۇرۇشتى.

مەن تۇنجى قېتىم هاراق ئىچىپ مەست بولۇپ، ئەتراپىمىز دىكى خۇشامەتلىك چىرايلارنىڭ بىرسىنى قويماي تۇرلۇك هايۋانلارنىڭ چىرايىغا ئوخشىتىپ مەسخىرە قىلىۋاتقان چېغىمدا، ئاشۇ چىرايلار ماڭا تېخىمۇ شېرىن تەبەسسۇملىرى بىلەن جاۋاب قايتۇرۇشتى. مېنىڭ ئوخشىتىشلىرىم نەچچە كۈنگىچە ئېغىزدىن - ئېغىزغا تارقىلىپ يۈردى، هەتتا بەزىلەرگە لەقەم بولۇپ سىڭىپ كەتتى.

مەخسۇس باشلىقلارنىڭ خانىملىرى بىلەن بېرىش - كېلىش قىلىدىغان، ئىداره بويىچە خىزمەت ئىلغارى، مۇنەۋۋەر كومپارتىيە ئەزاسى، ئاپتونوم رايون بويىچە ئىلغار پەن - تېخنىكا خادىمى... ۋەهاكازالارنى سايلاشتا داۋاملىق باشلىقلارنى كۆرسىتىپ چىڭ تۇرۇۋالىدىغان، ئىشخانىدا بىرەرسى قاتتىقراق يۆتىلىپ قويسىمۇ باشلىقلارغا يەتكۈزىدىغان بىر ئايال خىزمەتدىشىمنى يوقىلاڭ ئىشنى باهانە قىلىپ راسا تىللىۋالدىم، ئادەتتە ئۇنىڭدىن ئۆلگۈدەك قورقىدىغان كىشىلەرنىڭ هەممىسى ماڭا بولۇشتى. ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى هەق سۆزىنى ئاڭلايدىغان بىرمۇ ئادەم چىقمىدى. تېخى ئۇنىڭ بىلەن بىر بۆلۈمده ئىشلىمەيمەن دەپ دەۋا قىلسام، مېنى باشقا بۆلۈملەر تالاشقىلى تۇردى.

ئىدارىمىزده ياش، گۈزەل بىر تۇل ئايال بار ئىدى. ئىلگىرى هەر قېتىم ئايالىمدىن دەشنەم يېگەن چاغلىرىمدا ئۇنى ئويلايتتىم، ئاخشىمى ئۇنى ئويلاپ يېتىپ ئاجايىپ چۈشلەرنى كۆرەتتىم. ئىدارىده بولسا ئۇ ماڭا كۆزىنىڭ قىرىنىمۇ سېلىپ قويمايتتى. كىشىلەر ئۇنى نەزىرى ئۇستۇن، نام - ئەمىلىڭ بولمىسا ئۇنى ئۇندەككە كەلتۈرەلمەيسەن، دېيىشەتتى. بىر كۈنى مەن ئۇ-

نىڭغا چاقچاق قىلىۋىدىم، ئۇ ماڭا قاراپ تۇرۇپ كېتىپ: «كەچ سائەت ئوندا باغچىنىڭ ئارقىسىدىكى كوچىدا ئۇچرىشايلى» دېدى. شۇ هامان قاقاهلاپ كۈلۈپ كەتتىم. ئاخشىمى ئۇ دېگەن يەرگىمۇ بارمىدىم. ئۇ هازىر مېنى كۆرسە يىراقتىنلا ئاق قۇنۇڭ كىدەك ئۇزۇن بوينىنى سوزۇپ قاراپ كېتىدۇ.

ئىنسان ئۇچۇن ئەتىگەندىن - كەچكىچە خۇدايىم بەرگەن ئو - رۇندۇقتىن قوپماي ئولتۇرۇشنىڭ ئۆزى بىر جازا. بۇ ئورۇندۇققا ياپيىش ژاقىتلىرىمىزدا ئۆز ئىختىيارلىقىمىز بىلەن باغلىنىمىز، قېرىپ ماجالىمىزدىن كەتكەندىلا ئۇنىڭدىن ئاجرىيالايمىز. بىراق، ئۇ چاغدا بىزنى كۆتۈپ تۇرىدىغىنى كىمسەل كارىۋىتى بو - لىدۇ. شۇمۇ هايات بولدىمۇ؟ يېقىندىن بېرى تولاراق شۇ هەقتە ئويلايدىغان بولۇپ قالدىم. يېڭى بۆلۈمگە يۆتكىلىپ چىققان كۈ - نۈملا: «قەغەزگە بەك ئۇزاق قادىلىپ ئولتۇرسام بېشىم ئاغرىيدۇ» دېۋىدىم، بۆلۈم باشلىقى كۈلۈپ كېتىپ: «ئوندىق بولسا پات - پات تالا - تۇزگە چىقىپ دەل - دەرەخلەرگە، يىراقلارغا قاراپ نېرۋە - ڭىزنى ئارام ئالدۇرۇڭ» دېدى.

ئىچىمدىكى هېلىقى ئاۋازمۇ: «ئون يىل بىكارغا ئىشلىدىڭ، ئىشلىگىنىڭنى كىم كۆردى، يەنىلا ئادەتتە جېنىنى ئۈپراتماي، ۋاقتى كەلگەندە ئەمەل بىلەن ئۇنۋاننى پۇلغا سېتىۋالىدىغانلار پايدا ئېلىۋاتامدۇ» دەپ غۇدۇرىدى. شۇنىڭدىن كېيىن هەر كۈنى سائەت توققۇز بولار - بولمايلا نېرۋامنى ئارام ئالدۇرغىلى چىقىپ كېتىدىغان بولدۇم.

بىر كۈنى ئىدارىنىڭ بىقىنىدىكى قاريياغاچلىق سايە يولدا ئىدارە باشلىقىمىز ئۇچراپ قالدى. قارىغاندا، ئۇمۇ مېڭىسىنى ئارام ئالدۇرۇۋاتقان بولسا كېرەك. ئىككىمىز قىزغىن ئەهۋاللە - شىپ بولغاندىن كېيىن ئۇ مەندىن:

— ئەتىگەندە بىر ياققا بېرىپ كەلگەن ئوخشىمامسىز؟ — دەپ سورىدى.

— ئاكام جىددىي ئىش بىلەن چاقىرتىپتىكەن، شۇ يەردىن

كېلىشىم. ئۆزى بېيجىڭغا يىغىنغا ماڭدى، ئايرودۇرۇمغا ماڭغاچ، مېنى ماشىنىسىدا ئاۋۇ يەرگىچە ئەكېلىپ قويدى.

شۇ گەپلەر مېنىڭ ئاغزىمدىن چىقىۋاتىدۇ. يالغان سۆزلەشكە مۇنچىۋالا ئېپىم بارلىقىنى ئىلگىرى زادى ئويلىمىغانىكەنمەن.

— يېڭى بۆلۈمگە كۆنۈپ قالدىڭىزمۇ؟ هە، شۇنداقمۇ؟ بۆلۈم باشلىقىڭلار ئوبدان ئادەم، كۆڭۈلچەك. هە راست، يېقىندا ئۇنۇڭ باهالاش بولىماقچى، هەر جەهەتتىن تەييارلىق قىلىپ قويۇڭ، خىزمەتىنىغۇ تىرىشىپ ئىشلەۋاتىسىز، كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمىز، ئەڭ ياخشىسى مۇكاپاتلانغان تەتقىقات نەتىجىسى بولۇشى كېرەك، ئىلمىي ئەسەر بولسىمۇ بولىدۇ، يەنە كېلىپ ئىككىنچى دەرىجىلىكتىن يۇقىرى بولۇشى كېرەك. سىزنىڭ؟...

بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئىلگىرى سىستېما بويىچە خىلىلا تەسىر قوزغىغان بىر پارچە تەتقىقات ماقالەم ئۇچىنچى دەرىجىلىك باهالىنىپ قالغانلىقى تۇپەيلى ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئۇنۇڭاندىن قۇرۇق قالغانىدىم. مەن شۇ چاغدا مۇشۇ باشلىقىمىزنىڭ يېنىغا ئەھۋال ئېيتقىلى كىرسەم، ئۇ: «ئەھۋالنى ئۇنۇڭان باهالاش ئىشخانىسىدىكىلەرگە ئېيتىڭ، بۇ ئىشلاردىن مېنىڭ خەۋىرىم يوق» دەپ، مېنى قۇرۇق ئىشخانىغا تاشلاپ قويۇپ چىقىپ كەتكەنىدى.

— هە... كېرەك يوق، كېرەك يوق. ماۋۇ ئىشنىڭ ئوڭدىن كەلگىنىنى قاراڭ. هېلىقى ئىدارىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇيۇشتۇرۇلغان پەن ـ تېخنىكا مۇكاپاتىنىڭ باهالىشى دۇشەنبە كۈنى باشلىنىدۇ. شۇنىڭغا ئۇلگۈرتۇپ بىرنەرسە يېزىڭ، چېسلاسىنى سەل بۇرۇنراق — ئالتىنچى ياكى يەتتىنچى ئاي قىلىپ يېزىپ قويسىڭىزلا بولىدۇ، قالغىنىغا بىز بار.

— بۇ... قانداق بولار؟ ئۇلگۈرتەلمەسمەنمىكىن... ئىككى كۈن ئىچىدە قانداقمۇ...

— ماتېرىياللاردىن پايدىلانمامسىز، ماتېرىياللاردىن! بولمىسا شۇنچە جىق كەسپىي ماتېرىياللارنى نېمىدەپ يىغىسىز؟ مۇهىمى

تۇتقان تېمىكىنىز چوڭراق، كىشىلەرنى جەلپ قىلالايدىغان بولۇشى كېرەك...

مەن ئۇنىڭ ياخشى نىيىتىگە رەھمەت ئېيتىشىنىمۇ ئۇنتۇپ، كۆزۈمنى چەكچەيتكىنىمچە تۇرۇپ قالدىم.

ئاخشىمى بېشىمنى ئالقانلىرىمىنىڭ ئوستىگە قويۇپ تورۇس-قا قاراپ ياتقان چېغىمدا خىيالىمغا ئايالىمنىڭ ئازغىنا مائاشىنى ساناپ ئېلىۋاتقان چاغدىكى قەھرىلىك هالىتى، تاغامنىڭ: «تېخىچە مۇشۇنى كۆرۈۋاتامسىلەر؟» دەۋاتقان چاغدىكى مەنسىتمەسلىك بىلەن قىسايغان قېلىن كالپۇكلۇق ئاغزى، ئوغلۇمنىڭ باشقا بالىلارنىڭ كىچىك ۋېلىسىپىتىنى مىنىمەن دەپ تالىشىپ يىغلاشلىرى... كۆز ئالدىمغا كەلدى. ئادەم ياشىشى، ياشاش ئۈچۈن شارائىتقا ماسلىشىشى كېرەك، مەيلى ئۇ هەرقانچە ئالىيجانابانە ئادەم بولۇپ كەتسىمۇ.

مەن كېچىچە ماتېرىيال ئاختۇرۇپ چەت بىر ناهىيەدىكى بىر نامسىز تېخنىكىنىڭ ماقالىسىنى تاللىۋالدىم. ئۇ بۇنىڭدىن ئۈچ يىل ئىلگىرى كەسپىي پايدىلىنىش ماتېرىيالىغا بېسىلغان ماقالە ئىدى. قاراشلىرى يېڭى هەم ئۆزگىچە، خېلىلا سەۋىيەلىك بۇ ماقالە ئۈچ يىلدىن بۇيان خۇددى ئۆز ئىگىسىگە ئوخشاش هېچبىر ساداسىز ياتاتتى.

ئۇنى پارچىلاپ - بۆلۈپ نەدىكى ئەرزىمەس قۇرۇق گەپلەرگە زورلاپ چاتقۇم كەلمىدى. شۇ پېتى چىرايلىق كۆچۈرۈپ چىقتىم، هەتتا ماۋزۇسىنىمۇ ئۆزگەرتمىدىم. پەقەتلا بېشىغا كۆرۈنەرلىك قىلىپ ئۆز ئىسمىمنى يازدىم. ئىسمىمنى يازغۇچە قولۇم تىترەمىدى، يۈزۈم قىزارمىدى. پەقەت كۆڭلۈم سوغۇق شامال سوقۇپ تۇرغان قۇپقۇرۇق دالاغا ئوخشاپ قالدى.

كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئىسىق ياز ۋە ئىللىق كۈز ئۆتۈپ قىش پەسلى يېتىپ كەلدى. دېكابىر كىرىشى بىلەنلا توختىماي قار يېغىشقا باشلىدى. قىشنىڭ لەپىلدەپ قار يېغۋاتقان ئۇزاق ئاخشاملىرىدا ئىسسىق ئۆيلەر ۋە زاللاردا ئولتۇرۇش، زىياپەت،

كۆڭۈل ئېچىشلار بولۇپ تۇردى. ھەر خىل ياشتىكى ئەرلەر كېچە ـ كېچىلەپ پۇخادىن چىققۇدەك ھاراق ئىچىشتۇق، ماختىنىشتۇق ۋە لاپ ئېتىشتۇق. كەيپىمىز كۆتۈرۈلگەندە، ئايالالارنىڭ بەللىرىدىن تۇتۇپ پىرقىراپ تانسا ئويناشتۇق، پۇتۇن دۇنيانى ئۇنتۇپ سارالىق بولۇشتۇق، ياشىدۇق. ئەگەر ئاندا ـ ساندا مۇشۇنداق پۇخادىن چىقىۋالمىغان پەيتلەر بولمىسا، ئادەم «ۋاڭگىدە» يېرىلىپ پارتلاپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى.

بۇگۈن يىلنىڭ ئاخىرقى كۈنى. كەچتە چوڭ زالدا ئىدارە قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز يىللىقى ۋە يېڭى يىل مۇناسىۋىتى بىلەن كەچكى كۆڭۈل ئېچىش ئۆتكۈزۈلمەكچى.

مەن ئىشكاپ ئەينىكى ئالدىدا تۇرۇپ ئايالىم بۇگۈنگە ئاتاپ تىكتۇرۇپ بەرگەن، بەدىنىمگە چىپچىدە كەلگەن كاستۇم بۇرۇكامغا، روھىي كەيپىياتىمغا ئالاھىدە ماس كەلگەن ئوچۇق رەڭ لىك گالىستۇكۇمغا كۇلۇمسىرەپ نەزەر سالدىم. «ئادەم سەت ئەمەس، كىيىمى سەت» دەپ بىكار ئېيتمىغان. يېڭى كىيىم تەق ـ تۇرقۇمنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىۋەتتى، گەرچە ماھىيىتىم ئۆزگەرمىگەن بولسىمۇ، ئەمما ئىنسان ھامان شەكلىن نەرسىلەرگە ئالدىنىدۇ، بۇ ئۇنىڭ ئۆزگەرمەس تەبىئىتى. «ئەمەل»، «ئۇنۋان» دېگەندەكلەرمۇ خۇددى مۇشۇ بىر قۇر كىيىمگە ئوخشاش شەكلىن نەرسە. ئۇنى ھامان بىر كۈنى ئۇچاڭدىن سېلىپ تاشلاشقا مەجبۇر بولىسەن. ئەنە شۇنىڭ ئۈچۈن بار ۋاقتىدا ئۇنىڭدىن ئارمىسىز بەھرىمەن بولۇش كېرەك.

ئۇزۇم ھارىقىدىن ئىككى رومكا قېقىۋېلىپ زالغا كىرىپ كەلگىنىمىزدە، كىشىلەر زالغا لىققىدە تولۇپ ئولتۇرۇپ بولۇشقانىدى. نەدىن كەلگەن كۈچكىن، قەددىمنى رۇسلاپ سالماق قەدەم بىلەن زالنىڭ ئوتتۇرىسىنى كېسىپ ئۆتتۈم. قەدەم تىۋىشىم ئۆزۈمگە مۇزىكىنىڭ رىتىمىدەك ئاڭلىنىپ كەتتى. نۇرغۇن چىرايلار ئاپتاپپەرەستەك مەن تەرەپكە قايرىلدى.

— كېلە، كېلە، بۇياققا كەل، ساڭا ئورۇن ئېلىپ قويدۇق!

— كېلىڭ، بىزنىڭ يېنىمىزدا ئولتۇرۇڭ...

مەن مەغرۇرانە كۈلۈمسىرەپ باش لىڭشىتىپ ئۇلارغا ئېھ-تىرام بىلدۈردۈم، ئەمما كۆڭلۈمدە بىزارلىققىمۇ، ئىچ ئاغرىتىش-قىمۇ ئوخشاپ كېتىدىغان بىر خىل تۇيغۇ پەيدا بولدى، قەدىمىم-نى توختاتمىدىم. تۆردىكىلەردىن بىرنەچچىسى ئورنىدىن تۇردى. قالغانلىرى چىرايىغا ئىللىق كۈلكە يۈگۈرتۈپ:

— مەرھەمەت، مەرھەمەت... — دېيىشتى.

مەن ئىدارە باشلىقىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردۇم. سوپاخۇن-كام ئۇستىلىق بىلەن بىرنەچچە ئېغىز چاقچاق قىلىپ ماڭا بول-غان ئالاھىدە يېقىنچىلىقىنى ئىپادىلىدى. مەنمۇ ئۇنىڭ سۆزىگە چاقچاق بىلەن جاۋاب قايتۇردۇم. چاقچىقىم ئانچە قاملاشمىسىمۇ ئەتراپتىكىلەر قاقاقلاپ كۈلۈشتى. چاچلىرى ئۇچىڭ ئاقىرىپ كەتكەن ما چۇجاڭ دولامغا شاپىلاقلاپ:

— بولىدىغان يىگىت جۇمۇ، شۇغىنىسى ئىدارىمىزدە مۇنداق ئېقتىدارلىق ياشلار ناھايىتى ئاز - دە! — دېدى ۋە قۇلىقىمغا پىچىرلاپ، — سىزگە قوشلاپ خوش خەۋەر بار جۇمۇ، ئۇنۇڭنىڭ تەستىقلىنىپ بولدى. يەنە پات ئارىدا كېجاڭمۇ بولۇپ قالىدىغان-دەك تۇرىسىز. ھە، ئەمدى بىزنى قاچان مېھمان قىلىسىز؟ — دېدى. ئۇ ئاخىرقى سۆزىنى ئاۋازىنى كۆتۈرۈپرەك قىلغاچقا، سو-رۇندىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئاڭلاپ تەڭلا:

— ھە راست، بىزنى قاچان مېھمان قىلىسىز؟

— بىزنى ئۇنداق - مۇنداق مېھمان قىلىپلا قۇتۇلمەن دې-مەڭ، جۇمۇ!

— مۇھاجىرلار مېھمانخانىسىنىڭ رېستورانىغا بارىمىز!

— ياق، «كارا OK»لىق رېستورانغا، «كۆك ئاسمان» رېس-تورانغا! — دېيىشتى. مەنمۇ توختىماي:

— ئەلۋەتتە، ئەلۋەتتە بېشىم بىلەن... — دەپ تۇردۇم.

خۇلاسە سۆزىدە باشلىقىمىز مۇكاپاتلانغان ماقالەمنى ئالاھىدە تىلغا ئالدى. مېنى باش چۆكۈرۈپ تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىپ،

ئىداربىمىزگە ۋە سىستېمىمىزغا شان ـ شەرەپ كەلتۈردى، دەپ تەرىپلىدى.

ئىداربگە شان ـ شەرەپ كەلتۈرگىنىم، پات ئاربدا ئۇنۇڭانغا ۋە ئەمەلگە ئېرىشىدىغىنىم ئۈچۈن شۇنچىلىك كۆپ قەدەھلەر كۆتۈرۈلدى، شۇنچىلىك تەسىرلىك قەدەھ سۆزلىرى سۆزلەندى، كۆپىنچە ھاراقنىڭ ئورنىغا گازلىق سۇ ئىچكەن بولساموۇ، ئۆزۈمنى ئاسماندا پەرۋاز قىلىۋاتقاندەك سېزىشكە باشلىدىم، ھەتتا ئۆزۈمنىڭ ھەقىقەتەن قالتىس ئادەملىكىمگە، راستلا ئاجايىپ ئىشلارنى قىلىۋەتكىنىمگە ئىشىنىپمۇ قالدىم.

ئەلۋەتتە، تانسىدىمۇ ئەڭ چىرايلىق قىزلار ماڭا مەنسۇپ بولىدى. دادىلىراقلىرى ئۆزلىرىلا كېلىپ مېنى تانسىغا تارتىشتى. بىر قېتىم ھەتتا ھېلىقى چىرايلىق تۇل چوكان بىلەن ئىدارە-مىزگە يېڭىدىن تەقسىم قىلىنىپ كەلگەن، ئەڭ يېڭى مودىدا يا-سىنىپ يۈرىدىغان قىز بىرلا ۋاقىتتا ئالدىمغا كېلىپ قالدى. قانداق قىلىشىمنى بىلەلمەي تۇرسام، ھېلىقى قىز بىر ئېغىز چاقچاق بىلەنلا رەقىبىنى قاچۇرۇپ مېنى قولغا كەلتۈردى. كېيىنكى تانسىلارنى مەن ئاساسەن ئاشۇ قىز بىلەن ئويناپ چىقتىم.

ئۇ ماڭا چاپلىشىپ كۆزلىرىمگە دادىللىق بىلەن تىكىلەتتى. ئاجايىپ ئۆتكۈر، مەنىلىك چاقچاقلىرى بىلەن مېنى مەست قىلاتتى. مەن ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئايالىمنىڭ كۆزلىرىدە ئەزەلدىن ئۇچرىتىپ باقمىغان نۇرغۇن يېڭى نەرسىلەرنى بايقىدىم. ئۇنىڭ كۆزلىرى تېپىشماققا، سېھىرلىك دېڭىزغا ئوخشايتتى. مەن ئۇنىڭدا غۇلاچ تاشلاپ ئۈزۈشنى ياكى ئۇنىڭغا ئەبەدىي غەرق بولۇپ كېتىشنى ئويلىدىم.

ئۇ زالنىڭ نەقەدەر ئىسسىپ كېتىۋاتقانلىقىدىن زارلاندى. مەن ئۇنى چىقىپ ئايلىنىپ كىرىشكە تەكلىپ قىلدىم. ئىككىمىز نۇرغۇن پەلتولارنىڭ ئارىسىغا كۆمۈلۈپ كەتكەن پەلتولىرىمىزنى ئىزدەپ تېپىپ سىرتقا چىقىپ كەتتۇق.

مۇزدەك سوغۇق ھاۋا ئىككىلىمىزنى خېلىلا سەگىتتى، ئەمما

يۈرەكلىرىمىزدە يالقۇنلاپ تۇرغان ئوتنى ئۆچۈرەلمىدى. ئۇ بەدەنىگە چىپچىدە كەلگەن قاما ياقىلىق پەلتو ئىچىدە تىترىگىنىچە مېنى مەھكەم قولتۇقلىۋالغانىدى. قاما تۇماق ئاستىدىكى سۇرمە سۇرۇلگەن كۆزلىرى يۇلتۇزلارنىڭ سۇس يورۇقىدا ئاجايىپ يوغان ھەم چىرايلىق كۆرۈنەتتى.

ئىشخانا بىناسىنىڭ ئارقىسىدىكى قاراڭغۇلۇقتا ئىككىمىز خۇددى مەسلىھەتلىشىۋالغاندەك توختاپ قالدۇق. ئۇ مۇزدەك سوغۇق تامغا يۆلىنىپ ماڭا تەلمۇرۈپ قارىدى. مەن ئۇنىڭغا ئاستا يېقىنلاشتىم. سوغۇقتىن تاتارغان يۈمران مەڭزىنى خۇددى ئېسىل سەنئەت بۇيۇمىنى سىلىغاندەك سىلىدىم. يۈزىنى ئالقانلىرىمىنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ سەل يۇقىرىغا قاراتتىم، قىپقىزىل بوياغان لەۋلەرگە سۆيۈش ئۈچۈن بېشىمنى ئەگدىم ـ يۇ، بىردىنلا توختاپ سورىدىم:

ـــ مەن تېخى سىزنىڭ ئىسمىڭىزنىمۇ بىلمەيمەن؟

تەكرارلانماس بىر دەقىقە، ئاجايىپ شېئىرىي كەيپىيات كىمدۇر بىرسىنىڭ ئاۋازى بىلەن بۇزۇلدى.

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا، قاراڭلار بۇ قاچقۇنلارنى! بىزدىن قېچىپ قۇتۇلالمايسىلەر جۇمۇ!

چىرايلىق ياش چوكان بىلەن يەنە بىر قىز كۈلۈشۈپ چىقىراشقىنىچە ئارقىمىزدىن يېتىشىپ كەلدى.

ـــ تۇرسۇن، گۈلى، يۇرۇڭلار، كوچىغا چىقىپ يېللىق چىراغلارنى كۆرۈپ كېلىمىز. ئۇنىڭدىن كېيىن بىرەر ياخشى يەرنى تاپىمىز...

ئۇلار ئىككىمىزنى سۆرەپ ئېلىپ ماڭدى. مەن ئىچىمدە پۈتۈن شەھەردە توك توختاپ قېلىشنى تىلىدىم. بىراق، چوك كوچىغا چىقىپ قارىساق، ئەتراپ سان ـ سانىقسىز رەڭدار چىراغلارنىڭ نۇرىدا ئاجايىپ دۇنياغا ئوخشاپ قاپتۇ. مۇشۇنداق بىر خىيالىي دۇنيادا ھۆر ـ پەرىلەردەك گۈزەللەرنىڭ ھەمراھلىقىدا بىرنەچچە سائەت بولسىمۇ ياشاش ھەممىلا كىشىگە ئۈچراۋېرىدىغان ئامەت

ئەمەس. كىم بىلىدۇ، كېلەر يىلى يېڭى يىلنى تەلەردە، قانداق ئۆتكۈزىمەنكىن...

دەرۋازا تۈۋىدە شاكىر ئاكا بىز تەرەپكە قاراپ تۇرغانىكەن، قا-رىغاندا، ئۇ مېنى ساقلاۋاتقان بولسا كېرەك. ئەمما، ئۇ يېنىمدىكى قىزلارنى كۆرۈپ ئۇمىدسىزلەندى بولغاي، ئالدىمغا كەلمەي دەرۋازا بېشىدا ئۆچۈپ - يېنىپ تۇرغان چىراغلارنى تاماشا قى-لىۋاتقان قىياپەتكە كىرىۋالدى. تۆتىمىز ئۇنىڭ ئالدىدىن چاق-چاقلىشىپ، كۈلۈشۈپ ئۆتۈپ كەتتۇق. بىرنەچچە قەدەم ماڭا - ماڭماي يەر ئاستى ئۆتۈشۈش يولىنىڭ ئاغزىدا بىزگە كەينىنى قىلىپ تاماكا چېكىپ تۇرغان يەنە بىر تونۇش گەۋدە كۆزۈمگە چېلىقتى. ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ ئالىي مەكتەپ دىپلومىغا ئې-رىشكەن بۇ كېلىشكەن يىگىت كەسپىي بۆلۈملەرنىڭ بىرەرسىگە يۆتكىلىش كويىدا ماڭا ئالاھىدە يېقىنچىلىق قىلىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇ تېخى بۇگۈن مېنى كۆڭۈل ئېچىشتىن كېيىن بىللە ئايلىنىپ كېلىشكە تەكلىپ قىلغان... ئۇ بۇرلىپ قاراپ ماڭا مەنىلىك كۈلۈپ سالام قىلدى. مەنمۇ جاۋابەن مەنىلىك ھە-جىيىپ قويۇپ ئۆتۈپ كەتتىم.

ئۇرۇمچىنىڭ يېرىمىنى پىيادە ئايلىنىپ، چىراغلىرى ئۆچۈپ - يېنىپ تۇرىدىغان بىر كاتتا كېچىلىك بەزمىخانىدا پۇخادىن چىق-قۇچە تانسا، دىسكو ئويناپ، پۇللىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى ماگە-زىنلارنىڭ دېرىزىسىگە تۇرغۇزۇپ قويۇلغان مودېللارغا ئوخشاپ كېتىدىغان گۈزەل، ئاچ كۆز غوجايىن خېنىمنىڭ چۆنتىكىگە تاشلاپ بېرىپ، تاكۇ ئاتاي دېگەندە ھېرىپ - ئېچىپ ئۆيگە قايتىپ كەلسەم، شاكىر ئاكا مېھمانخانىدىكى سافادا مېنى ساقلاپ ئول-تۇرۇپتۇ. ئۇ خېلىلا تەڭشىلىپ قالغانىكەن، مېنى كۆرۈپلا قۇ-چاقلاپ بوينۇمغا گىرە سېلىپ، مۇرىلىرىمگە شاپىلاقلاپ ئاسمانغا ئۇچۇرۇپ ماختاشقا باشلىدى. گېپىنىڭ ئۇرانغا قارىسام، چوڭ ئوغلىنىڭ ئىدارىگە ئورۇنلىشىشىغا ياردەم قىلساڭ، دېمەكچى ئىكەن. ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى ئالىي مەكتەپكە ئۆتەلمىگەندىن كې-

يىن ئۇنداق ـ مۇنداق ئىشلارنى ياراتماي، چوڭغا ئېرىشەلمەي، ئەدىلىكتە جەمئىيەتتىكى بولار ـ بولماس بالىلار بىلەن ئارد-لىشىپ يۈرىدىغان بولۇپ قالغانىدى. يېقىندىلا تېخى خروئىن چېكىدىغانلار بىلەن ئارىلىشىپ قېلىپ بىرەر ئايدەك قاماقتا يې-تىپ چىققىنى ھېچكىمگە سىر ئەمەس ئىدى. مەن ئۇنىڭغا قو-لۇمدىن كېلىشىچە ياردەم قىلمەن، دېدىم. شاكىر ئاكام خۇشال بولۇپ كېتىپ: «ئاشۇ بالىنىڭ غېمىدىن قۇتۇلدۇرساڭ، سېنىڭ ئۇچۇن جېنىمنى پىدا قىلىشقا رازىمەن، ھازىرچە ماڭۇ ئاز بول-سىمۇ كۆڭلۈم» دەپ يانچۇقىدىن بىر باغلام پۇلنى ئېلىپ شىرە ئۈستىگە قويدى. شىرەدە بىر باغلام پۇل، ئۇ بىرنەچچە مىڭ ياكى بىرنەچچە يۈز يۈەندۇ، ئىشقىلىپ، مەن ھازىرغىچە ئۇنچىلىك كۆپ پۇلنى قولۇمغا ئېلىپ تۇتۇپمۇ كۆرگىنىم يوق. ئۇنىڭغا رەڭلىك تېلېۋىزوردىن بىرسى ياكى چەت ئەلنىڭ ئايالچە ئېسىل پەلتو-سىدىن بىرسى كېلىشى مۇمكىن... بىراق، شاكىر ئاكام مۇشۇنۇ-چىلىك پۇلنى قانچە تەستە يىغقاندۇ!؟ كۆز ئالدىمغا باشقا نەرسە ئەمەس، شاكىر ئاكىنىڭ بىر چاغلاردا تۇتۇپ يۈرگەن تاماق قا-چىسى كەلدى. ئىلگىرى ئۇنىڭ ئايالى يىراق بىر جايدا ئىشلە-گەچكە، چۈشتە شاكىر ئاكا بالىلىرىغا يوغان بىر تۇنكە قاچىدا ئاشخانىدىن تاماق توشۇيتتى. كونىراپ سىرى قالمىغان، پاختا تىقىپ قويۇلغان تۆشۈكلىرىدىن تاماقنىڭ سۇيى تېمىپ تۆرىدە-غان بۇ قاچا شۇ چاغدا ئىدارە بويىچە مەشھۇر ئىدى. باشقىلارنىڭ قاچا توغرىسىدىكى چاقچاق، پاپىتا گەپ، مەسخىرىلىرىگە ئۇ پەقەت كۈلۈپلا قويياتتى. ئۇ دائىم ئاي ئاخىرىدا يىگىرمە ـ ئوتتۇز يۈەن قەرز سورايتتى. ماڭاشنى ئالغان كۈنى قەرزنى قايتۇرغىلى يې-نىمغا كىرگەندە: «سىلەر ياش بالىلار مەندىن ساۋاق ئېلىڭلار، بالا دېگەننى خۇدايىم بەردى دەپ تېپىۋەرسە بولمايدىكەن، مانا ئەمدى بۇ بالىلارنى باقمىساق تېخى، ئاتا ـ ئانىلارغا بەش ـ ئون يۈەن ئەۋەتمىسەك تېخى...» دەيتتى. قاچان قارىسا كېچىكىتىپ ئۆزگەرتىلگەن كىيىملەرنى كىيىپ يۈرىدىغان، ئەمما يىر ـ بې-

رىدىن كەپسىز ئاشۇ بالىلار ئەمدىلىكتە چوڭ يىگىت چوڭ قىزلارغا ئايلانغانىدى. شاكىر ئاكا بىلەن ئايالى بۇگۈنكى كۈندە ئاشۇ بالىلارنىڭ ھەربىرىگە ئون مىڭ يۈەنلەپ پۇل خەجلىمەي ئۇلارنى قولدىن چىقىرالمايتتى.

ۋۇجۇدۇمدىكى ئىككى «مەن» بىر - بىرىنىڭ گېلىنى بوغۇشۇپ جان تىكىپ ئېلىشماقتا ئىدى.

— مۇشۇ قەدەمنى باسما! باشقىلارنىڭ رىزقىغا چاڭ سېلىپ ئۆگىنىپ قالساڭ، ئۆزۈڭنى تاپالمايسەن! — بىر كۈچلۈك ئاۋاز شۇنداق خىتاب قىلاتتى. خىرقىراق، زەئىپ يەنە بىر ئاۋاز ئۇ-مىدسىزلىك ئىچىدە:

— ئەخمەق! تەييار پۇل ئالدىڭغا كەلدى، تېز يانچۇقۇڭغا سال-ساڭچۇ! — دەيتتى.

پۈت - قوللىرىمدىكى تىترەكنى يوشۇرۇش ئۈچۈن ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىشقا باشلىدىم.

— بولىدۇ، شاكىر ئاكا، ئۆمرۈمدە بىر ياخشى ئىش قىلىپ قويايلى. خاتىرجەم بولۇڭ... ماۋۇ پۇلنى يانچۇقىڭىزغا سېلىپ قو-يۇڭ. بىز بىر - بىرىمىزنى بىلىشمىمىز، بىر تۇغقاندەك بولۇپ كەتكەن ئادەملەرمىز...

شىرەنىڭ ئۈستىدە تۇرغان پۇلنى ئىتتىك ئېلىپ ئۈنىڭ يان-چۇقىغا سېلىۋەتتىم.

— ھاي! ھېچ بولمىسا يېرىمىنى ئېلىپ قالمامسەن؟! — ھې-لىقى زەئىپ ئاۋاز بوغۇلۇپ چىرقىرىۋەتتى.

قولۇمنى ئىتتىك تارتىۋېلىپ ناھايىتى قىيىن ئىشتىن بىر-نى ئورۇنلىۋەتكەندەك، ھاسىراپ مادارىمدىن كەتكىنىمچە سافاغا يېقىلدىم. ھېلىمۇ شاكىر ئاكا ئارتۇقچە زورلىمىدى. كۆزۈمگە بىردەم قاراپ تۇرۇپ كېتىپ بىردىنلا يىغلىۋەتتى:

— ئۇكام تۇرسۇن، مەن بۇ دۇنيادا ئىنسابلىق ئادەم قالمىدى-مىكىن دەپ ئويلىۋىدىم، ھېلىمۇ بار ئىكەن. مەن بەش بالامنىڭ ھەققىدە خۇدادىن ساڭا ياخشىلىق تىلەيمەن...

مەن كېيىنكى كۈنلەردە شاكىر ئاكىنىڭ مۇشۇ تىلىكىنى نەچچە قېتىم ئېسىمگە ئالدىم.

ئاشۇ يېڭى يىل ئاخشىمىدىن باشلاپ يا ئىشخانىدا، يا ئۆيدە كۆڭلۈم ئارام تاپماس بولدى. ئىشخانامنىڭ ئەتراپىدا گۈلى ئىسسىلىك هېلىقى قىز بالىنىڭ تاراقلاپ ماڭغان ئاياغ تىۋىشى، تەسىر كۈچىگە باي جاراڭلىق كۈلكىسى ئاڭلىنىپلا تۇراتتى، بەزىدە ئىشخانامنىڭ ئىشىكى تۇيۇقسىز ئېچىلىپ ئۆزىلا كىرىپ كېلەتتى، ئەتراپىمدا چۆرگۈلەپ چاقچاق قىلاتتى، كۈلەتتى، قەلەمنى ياكى كۆزئەينەكمنى تىقىپ قويۇپ بىرھازا ئىزدىگىلى سالاتتى. يېپەكتەك پارقىراق، قاپقارا، قويۇق چاچلىرى ئەترا-پىمدا يەلپۈنەتتى، خۇددى كىلاسسىك شېئىرلاردا تەسۋىرلەنگەن-دەك مەن ئاشۇ چاچلارغا باغلىنىپ قالغانىدىم. ئاخشىمى ئۇنىڭ كۈلۈپ تۇرغان چىرايى، چاچلىرى كۆز ئالدىمدىن كەتمەيتتى. ئا-يالمىنىڭ كوتۇلداشلىرى، ئوغلۇمنىڭ خەقىشلىك قىلىشلىرى قۇلىقىمغا كىرمەيتتى، بەزىدە خىيالىمدىكى ئۇ پەرىشتە سۈپەت سىيمانى كۆز ئالدىمدىكى هارغىن چىراي ئايالىمغا سېلىشتۇرۇپ تەلەيسىزلىكىمگە ئۆكۈنەتتىم. سوغۇققان بولۇپ قالغان چاغلا-رىمدا بۇلارنىڭ هەممىسى بىر كۈنلەردە يوق بولۇپ كېتىدىغان چۈشتەك خىيالىي كۆرۈنۈشلەرغۇ، ماڭا ئەسقاتىدىغىنى يەنىلا مۇشۇ كوت ـ كوت خوتۇن بىلەن ئوغلۇم، دەپ ئويلايتتىم. ئەتە-سىلا بۇ خىياللىرىمدىن ئەسەر قالمايتتى. بىر كۈنى يوقىلاڭ بىر ئىش سەۋەبىدىن ئايالىمنى سىلكىۋەتتىم. ئايالىم مېنى: «چۇ-شېڭ» (هايۋان) دەپ تىللىۋىدى، مانا ئەمىسە دەپ ئاغزىغا كې-لىشتۇرۇپ بىر كاچات سالدىم. ئۇ ئاغزىنىڭ بۇرجىكىدىكى قانىنى سۈرتكىنىچە، مېنى ئېغىزغا ئالغۇسىز ئەشەددىي سۆزلەر بىلەن تىللاپ بالىنى ئېلىپ يامانلاپ ماڭدى. مەن: «بالىنى قويۇپ ئۆ-زۇڭ نەگە بارساڭ بار، كۆزۈمدىن يوقال، سەندەك خوتۇنغا بېرى-دىغان بالا يوق» دېدىم. ئىككىمىز ئەتىسى سوتقا بېرىپ ئاجراش-ماقچى بولدۇق. مەن كېچىچە ئۇخلىماي بۇنىڭدىن كېيىنكى

بەختلىك تۇرمۇشۇمنىڭ خىيالىي كۆرۈنۈشلىرىنى سىزىپ چىقتىم.

ئەتىسى باشلىقىمىزنىڭ ئالدىغا ئاجرىشىش توغرىسىدا دەۋا قىلىپ كىردىم. مەن ئايالىمنىڭ تۇرلۇك ئەيىبلىرى، ماڭا قىلغان ـ ئەتكەنلىرى ئۈستىدىن شىكايەت قىلىۋاتقىنىمدا، ئۇ سۆزلىرىمنى ئەستايىدىل ئاڭلىمايلا قالماستىن، كۆزۈمنىڭ ئىچىگە قاراپ كۈلۈپ:

ـــ ئۇكام، بىزدەك چوڭلارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ قوي، كېپىنەكتەك شوخ، چىرايلىق ئايالالار كۆڭۈل ئېچىشقىلا لايىق، خوتۇن بولۇشقا لايىق ئەمەس، ئۇنىڭغا ھەممە ئادەمنىڭ كۆزى چۈشىدۇ، ھەممە ئادەمنىڭ ئۇنىڭدىن بەھرىمەن بولغۇسى كېلىدۇ. سەن ئىستىقباللىق ياش، چوڭ ئىشلار تېخى ئالدىڭدا، ساڭا ئۇنداق ئايالالار ياراشمايدۇ، ـــ دېدى.

ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ تىلىم شۇنچىلىك قىيىنچىلىقى، «سىزنىڭ سۆزىڭىزنىڭ ئەكسىچە بەزىلەر چىرايلىق خوتۇنلىرىغا تايىنىپ ئىستىقبال تېپىۋاتامدۇ، چوڭ ئىشلارنى قىلىۋاتامدۇ؟» دەۋەتكىلى تاس قالدىم. ئەمما، ئۇندىمىدىم. چوڭ ئىشلارغا بەل باغلىغان ئادەم تىلىنى يىغىشنى بىلىشى، ۋاقتى كەلسە قاپقارا نەرسىنى كۆرسىتىپ: «بۇ نەرسە ئەجەب ئاق، ئەجەب سۈزۈك ئىكەن!» دېيىشنى ئۆگىنىشى كېرەك. ئەمەلىيەتتە، ھەممىدىن مۇھىمى مانا شۇ.

ئاخىرىدا ئۇ ماڭا:

ـــ ئۇكام، سەن بىلەن ئۇرۇق ـ تۇغقانىدەك بولۇپ قالدۇق، سېنى ياخشى كۆرگەچ، ئاكاڭمۇ كۆڭلۈمگە شۇنداق يېقىن تۇيۇلىدۇ. ئاكاڭ بىلەن مۇڭدىشىپ، ئەسرالىشىپ ئولتۇرساق دەيدىغان ئارزۇيۇم بار، قاچان ۋاقتى يەتسە غېرىبخانىمىزغا كېلىپ ئولتۇرۇپ كەتكەن بولسا، خاپا بولماي بىر ـ ئىككى كۈن ئېچىدە جاۋابىنى بەرسەڭ، ـــ دېدى. يۈرىكىم قارتىدە قىلىپ قالدى. ئۇنىڭ ئاخىر بىر كۈنى مۇشۇنداق دەيدىغانلىقىنى بىلەتتىم. شۇڭا

ئالدىن ئويلاپ قويغىنىم بويىچە:

— ئاكام يېقىندا چەت ئەلگە چىقماقچىكەن، شۇنىڭ تەييارلىقىدا ئالدىراش بولۇپ قاپتۇ، — دېدىم.

— ئالدىراش يوق، ئالدىراش يوق، — دېدى ئۇ ئىتتىكلا، — چوڭ ئادەملەرنىڭ چوڭ ئىشلىرى بولىدۇ، ئالدىراش بولىدۇ. ئەلۋەتتە، قاچان ۋاقتى يەتسە شۇ چاغدا... ھە راست، شاكىرغا ئېيتىپ قويۇڭ، بالىسىنىڭ ئىشى ھەل بولۇپ قالدى، قالغان ئىشنى شاكىر ئۆزى كادىرلار باشقارمىسىدىكىلەر بىلەن ئالاقىلىشىپ بېجىرىۋالسۇن...

سەمرىپ قورساق سېلىپ كەتمىگەن، بىرلا قارىغان كىشىدە ياخشى تەسىر قالدۇرالايدىغان، ئىچكى دۇنياسىدىكى خىلمۇخىل زىددىيەت، ئەندىشە، ئازرۇ ـ ھەۋەسلەر كۆزلىرىدە، چىرايىدىكى ھەربىر ئىنچىكە سىزىقلاردا ئەكس ئېتىپ تۇرغان بۇ ئادەم ئاشۇ پەيتتە ماڭا ئىنتايىن سۆيۈملۈك كۆرۈندى. مەن ئۇنىڭغا چىن كۆڭلۈمدىن مىننەتدارلىق بىلدۈردۈم. ئۇمۇ مېنىڭ مىننەتدارلىقىمنى ئەلۋەتتە ئاكىسىغا يەتكۈزىدۇ دەپ ئويلاپ ئۆز ـ ئۆزىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى.

بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن ئىشخانىدا بىكارچىلىقتىن زېرىكىپ ئولتۇرسام سوپاخۇنكام ئالدىراش كىرىپ كەلدى ۋە ھودۇقىلىقىنچە:

— ئاڭلىغانسىز، يۇقىرىدىن باشلىقلار كەلدى، مەن ئۇلارنى جۇيجاڭلارنىڭ ئىشخانىسىغا باشلاپ ئەكىرىپ قويدۇم، — دېدى ۋە ھاياجانلىنىپ سۆزلەپلا كەتتى، — خۇددى بىركىم كۆڭلۈمگە سالغاندەك ئىشىك ئالدىغا چىقىپتىكەنمەن، قارىسام، پىكاپلار قاتارلىشىپ كېلىۋاتامدۇ، قاراپ تۇرسام، باشلىقلار بىر ـ بىرلەپ چۈشكىلى تۇردى. دەرھال ئالدىغا باردىم، ھەممىسى بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتۇم.

ئۇ سۆزلەۋېتىپ قوللىرىغا قاراپ ـ قاراپ قويىاتتى ۋە قوللىرىنى توختىماي ئۇۋۇلايتتى.

يۇرىكىم ئەنسىز سوقۇشقا باشلىدى.

— نېمە ئىش بىلەن كەپتۇ؟ — دەپ سورىدىم.

— ھېلىقىچۇ، ھېلىقى ئىدارىنىڭ ئورنىنى كۆچۈرۈش ئىشى توغرىسىدا بولمامدۇ! مەن جۇيجاڭغا بۇ يەردىن كۆچىمەيمىز دەپ چىڭ تۇرۇڭ، دەپ قويغان... ھە راست، بۇ يەردە نېمىگە ئولتۇرد-سىز، ئاكىڭىز بولغاندىكىن كىرىپ جۇيجاڭغا يارەملىشىپ ئىكىكى ئېغىز گەپ قىلىپ قويمامسىز؟

— ماقۇل... ئەمما... بىر ئىشىم...

نېمىلەرنىدۇر دەپ غۇدۇرىغىنىمچە قويغان - تۇتقىنىمنى تۇيمىغان ھالدا ئىشىكتىن چىقىپ كەتتىم. سوپاخۇنكام:

— ۋۇي، ماۋۇ ئىشخانىڭىزنى قانداق قىلىمەن؟ تاقىۋېتەيمۇ؟ — دەپ ۋارقىرىغىنىچە قالدى.

ئۇدۇل ئۆيگە باردىم. شىرەنىڭ ئالدىغا بېرىپ بېشىمنى قول-لىرىم بىلەن چاڭگاللاپ ئولتۇردۇم. تۇگىدى، ھەممىسى تۇگە-دى... شان - شۆھرەت، ئەتىۋارلىنىشلار، گۈزەل قىزلارنىڭ مۇ-ھەببىتى... ھەممىسى كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە كۆپۈكتەك يوق بولدى. كىم بىلىدۇ، خوتۇنۇمنىمۇ ساقلاپ قالالامدىم، يوق... ئە-تىدىن تارتىپ تاجىنىسا ئىشىكنى يۇزۇمگە جالاقلىتىپ يېپىپ، ئەنە گەپلەرنى ياغدۇرۇۋېتىدۇ، ئەتراپىمدىكىلەر — ھېلىقى «ئاپ-تاپپەرەس»لەر، ھەسەت ئوتىدا پۈچىلىنىپ يۈرگەنلەر بېشىمغا لەنەت تاشلىرىنى ياغدۇرىدۇ. بىر چاغدا مەن جاجىسىنى بەرگەن ھېلىقى ئايالنىڭ ئايىغىغا ئۆزىنى ئېتىپ ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سورىشىدۇ، ئۇنى قايتا بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرۈشىدۇ، باشلىقلار-چۇ؟ باشلىقلار... ئۇلار قانداق قىلىشاركىن، مېنى جازالارمۇ؟ بوپتۇ، بۇ كۈن بەربىر كېلەتتى، ئاخىر كەلدى. بېشىمغا كەلگەنىنى كۆرەي، ناھايىتى شۇ مېنى بىرەر ناھىيەگە چۈشۈرۈۋېتەر، يۈرتۇمغا كېتەرمەن. تاغامغا سەن تاپقان بالاغا مانا مەن قالدىم، دەرمەن...

قانچىلىك ئولتۇرغىنىمنى بىلمەيمەن. ئىشىك ئاستا ئۇچ قې-

تىم چېكىلدى، كېيىن ئاۋازلىقراق يەنە بىر قېتىم چېكىلدى. دېمەك، مېنى ئىزدەپ كېلىشكەن گەپ.

خوددى دار ئالدىغا ماڭغان جىنايەتچىدەك كېتىۋاتىمەن. قەدەملىرىم شۇنچىلىك ئېغىر، مېڭەم يېرىلىپ كەتكۈدەك ئاغرىۋاتىدۇ، كۆزلىرىمدە ئۇچقۇنلار چاقناۋاتقاندەك تۇيۇلۇۋاتىدۇ. يىقىلىپ كەتمىسەملا بولاتتى... ياق، چىڭ تۇراي، مەنمۇ ئۇلارغا: «بۈرە قېپتىمەن؟ ھەرقايسىڭىنىڭ ئەپت ـ بەشىرىسىنى ئاشكارىلىدىم شۇ» دەيمەن!

ئالدىمدا ناتونۇش بىر ئادەم كۈلۈمسىرەپ تۇرىدۇ. ياق، ئۇ تونۇش ئادەم، مەن بىر گېزىتتىن ئۇنىڭ سۈرىتىنى كېسىۋالغان، تالاي قېتىم ئۇنىڭ سۈرىتىمگە سىنچىلاپ قاراپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇنسىز پاراڭلاشقان، ئۇ مېنىڭ «ئاكام»!

بېشىمغا چاقماق چۈشكەندەك بولۇپ، كۆز ئالدىم قاراڭغۇلاشتى، ئەمما بۇ ھالەت كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئۆتۈپ كەتتى. بىر چەتتە تۆۋەنچىلىك بىلەن كۈلۈمسىرەپ تۇرغان سوپاخۇنكامنىڭ:

ـــ ماۋۇ بالىنىڭ قاراپ تۇرغىنىنى، بولۇڭ، ئاكىڭزنى ئۆيگە باشلاڭ! ـــ دېگەن ئاۋازى ماڭا جان كىرگۈزگەنىدى.

ئۇلارنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدىم. سوپاخۇنكام تەزىم بىلەن:

ـــ سەل تۇرۇپ كىرەي، سەل تۇرۇپ كىرەي، ئىككىڭلارنىڭ پارىڭىمۇ يېغىلىپ قالغان بولغىيدى، ـــ دەپ ئۆزىرە قويدى، مەن مۇ زورلىمىدىم.

«ئاكام» ئىككىمىز مېھمانخانا ئۆيىدە ئۇدۇلمۇئۇدۇل ئولتۇرۇدۇق. ئۇ ماڭا سىنچى كۆزلىرى بىلەن قاراپ سۇكۇتتە ئولتۇراتتى، مەنمۇ دەككە ـ دۈككە ئىچىدە زۇۋان سۈرەلمەيتتىم. خىلىغىچە سۇكۇت ئىچىدە ئەنە شۇنداق ئولتۇرۇشتۇق.

ـــ ئاڭلىسام، بۇ يەردە مېنىڭ بىر ئۇكام بار ئىكەن، تونۇشۇپ قويای دەپ كىردىم...

مەن بېشىمنى تۆۋەن قىلىۋېلىپ بارماقلىرىم بىلەن يالتىراپ تۇرغان سولياۋ داستىخاننى سۈرتۈشكە باشلىدىم. يۈزۈم ئوت ئېـ

لىپ كېتىۋاتاتتى.

ــ مەنمۇ ئەقلىمگە كەلگەندىن تارتىپلا بىر ئۇكام بولسا دەپ ئارزۇ قىلاتتىم. شۇغىنىسى... ئۇنىڭ بىلەن بەك كېچىكىپ تو- نۇشۇپ قاپتىمەن. بۇ يەرگە كەلمىگەن بولسام ئۇنىڭدىن مەھرۇم قالمىدىكەنمەن تېخى.

يەر تېگىدىن چىرايىغا قارىسام، ئىچ ـ ئىچىدىن كۈلكە قايناپ تۇرۇپتۇ. دەرھال كۆزۈمنى ئەپچەپسىپ بېشىمنى تۆۋەن سېلىۋال- دىم. ئۇ بىردىنلا قاقاھلاپ كۆزلىرىدىن ياش چىقىۋچە كۈلدى، كۆزلىرىنى قول ياغلىق بىلەن سۈرتكەچ:

ــ مەن تېخى ھېچ نەرسىدىن ھېيىقمايدىغان تازا بىر ئالقاپ- نى كۆرىدىغان بولدۇم دەپ ئويلىغانىدىم، شۇغىنىسى ئويلىغا- نىمنىڭ تەتۈرى چىقىپ قالدى ئەمەسمۇ، ــ دېدى ۋە بىردىنلا كۈلكىسىنى توختىتىپ، تارتمامدىكى سۈرتىگە ئوخشاش جىددي ھالىتىگە قايتتى. مەن ئۆزۈمنى كۈچەپ بېسىۋېلىپ، چوڭقۇر خورسىنغان ھالدا:

ــ ئۆزۈمنى ئاقلاپ ئولتۇرمايمەن، مەن ئالدىڭىزدا گۇناھكار، ــ دېدىم.

ئۇ ھېچ نەرسە دېمىدى. ئوتتۇرىمىزدا خېلى ئۇزاققىچە ئېغىر سۈكۈت ھۆكۈم سۈردى. بۇ سۈكۈت مەندە يەنە ۋەھىمە پەيدا قىل- دى، پۈت ـ قوللىرىم بىلىنەر ـ بىلىنمەس تىترەشكە باشلىدى.

ــ ھارىقىڭىز بارمۇ؟ بولسا ئىككى رومكىدىن ئىچەيلى...

بىردىنلا ھودۇقۇپ قالدىم.

ــ بار، بار... قانداق ھاراق؟

ــ قانىدىقى بولسا مەيلى، زاكۇسكىغا ئازراق مايلىق دادۇر يا- كى بىرنەچچە تال ئالما بولسىلا بولىۋېرىدۇ.

توڭلاتقۇدا ئازراق قاتتىق ـ قۇرۇق پېچىنە بىلەن بىرنەچچە تال ئاچچىق قۇرتتىن باشقا نەرسە يوق ئىكەن. دەرھال يانچۇقۇم- نى ئاختۇرۇپ سومكىنى قولۇمغا ئالغانىدىم، ئۇ:

ــ ئۆز ئاكىسىغىمۇ شۇنداق ئۆزۈت قىلغان بارمۇ؟ ــ دەپ

مېنى تارتىپ ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، توڭلاتقۇدىكى پېچىنە بىلەن قۇرتنى ئۆزى ئېلىپ كەلدى، ئەينەك ئىشكاپنى ئېچىپ رومكىدىن ئىككىنى ئالدى.

— بىر چاغلاردا ئاغىنىلەر بىلەن مۇشۇنداق ئىچىشەتتۇق، ھارىقىمىز ئەرزان، زاكۇسكىمىز ئاددىي ئىدى، ئەمما چىن كۆڭلىمىزدىن پاراڭ سېلىشاتتۇق، كۆڭلىمىزدە كىر يوق ئىدى، قېنى، ئىشمىغان سۆزلىرىمىز قالمايتتى. قېنى شۇ كۈنلەر — ھە؟ ھازىر تۇرمۇش ياخشىلاندى، ئەمما كىشىلەرنىڭ قەلبى ئۆزگىرىپ كەتتى. يېقىندا شۇ چاغلاردا بىللە ئىچىشىدىغان بىر ئاغىنەم ئۆيگە چاقىرىپ كەپتۇ، باردىم. شىرەنىڭ ئۈستىدە توخۇ سۇتىدىن باشقا ھەممىسى بار، ھاراقلىرى ئېسىل، ئەمما ساھىبخانا ئىلگىرىكى ئاغىنەم ئەمەس، بىر يەرلىرى قورۇنۇپ ئېھتىيات قىلىپ تۇرىدۇ، ئىچىدە بىر گېپى بارەك قىلىدۇ — يۇ، ئەمما توغرىسىنى ئېيتمايدۇ. گېپىمىز زادى قولاشمىدى... قېنى ئەمىسە، خوشا! ئاكا — ئۈكا ئىككىمىزنىڭ تونۇشقىنىمىز ئۈچۈن!

— ...

— سالامەتلىكىمىز، ئۇزاق ياشىشىمىز ئۈچۈن!

— ...

— مېنىڭ سىڭلىم، سىزنىڭ رەپىقىڭىزنىڭ تېزرەك قايتىپ كېلىشى ئۈچۈن!

— ...

— بۇنىڭدىن كېيىنمۇ... تاشلاشماي ھەقىقىي ئاكا — ئۈكا بولۇشىمىز ئۈچۈن!

— ...

رومكىلارنىڭ پات — پات بوشاپ تۇرۇشىغا ئەگىشىپ، مەندىكى ۋەھىمە، ئەندىشە، قورۇنۇش دېگەنلەر بىر — بىرلەپ يوقالدى. ئالدىمدىكى بۇ سالاپەتلىك ئادەم ماڭا راستلا بىر تۇغقان ئاكامدەك كۆرۈنۈشكە باشلىدى. مەن ئۇنىڭغا ئاتا — ئانامنىڭ كىچىكىمدە ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى، بىر تاغام بارلىقىنى، ئۇنىڭدىن قانداق

قورقىدىغانلىقىمنى، ھاياتىمدىكى ئەڭ چوڭ ئارزۇيۇم ئۇنىڭ ئېـ
تىراپ قىلىشىغا ئېرىشىش ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردىم.

ـــ مەنمۇ سەندىن كۆپ پەرقلىنىپ كەتمەيمەن (ئۇ مېنى سەز-
لەپلا چۈشتى). مېنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىم، تونۇش ـ بىلىش-
لىرىم، دوست ـ ئاغىنىلىرىم ناھايىتى كۆپ، ئەمما مەن يەنىلا
ئۆزۈمنى تىكەندەك يالغۇز سېزىمەن، چۈنكى ئۇلارنىڭ ھېچقا-
يسىسى مېنى چىن كۆڭلىدىن ياخشى كۆرمەيدۇ، ئۇلارنىڭ ياخشى
كۆرىدىغىنى باشقا نەرسە. مەن ھەقىقىي تۇغقانغا، ھەقىقىي
دوستقا موھتاج، ئەمما مۇشۇ ۋاقىتقىچە مەن ئۇنى تاپالمىدىم.

ـــ مەن بۇ يېرىم يىل جەريانىدا نۇرغۇن ئىشلارنىڭ تېگىگە
يەتتىم، نۇرغۇن ئادەملەرنى چۈشىنىپ يەتتىم. مەن ئۆزۈمنى رە-
زىلمەنمىكىن دېسەم، بۇ ئادەملەر مەندىنمۇ رەزىل ئىكەن... ـــ
شۇنداق دەۋېتىپ بىرنەچچە ئايدىن بۇيانقى سەرگۈزەشتىلىرىم،
ھەجۈيي رەسىملەردەك تېز ئۆزگىرىپ تۇرغان خىلمۇخىل
چىرايلار كۆز ئالدىمدىن بىرمۇبىر ئۆتتى.

ئۇ شىرە ئۈستىدىكى ئاددىي تاماكىدىن بىر تال سۇغۇردى،
مەن دەرھال چاقماقمىنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا ئوت يېقىپ بەردىم.
شۇ ئارىلىقتا ئۇنىڭ بارماقلىرىنىڭ جىسمانىي ئەمگەك بىلەن
شۇغۇللىنىدىغان ئادەملەرنىڭكىدەك قىسقا ھەم قوپال ئىكەنلە-
كىنى سەزدىم.

ـــ شۇنداق، ئادەم دېگەن نەرسە بەزى چاغلاردا ئاجايىپ رەزىل-
لىشىپ كېتىدۇ. ئىلگىرى مۆمىن ئىسىملىك بىر خىزمەتدىشىم
بولىدىغان. ئۇ: ئادەم دېگەن نېمە؟ باشلىنىشىنىڭ ئالدىدا تۆت پۇتلۇق
ئىت، تەڭ دېمەتلىكلىرى ئالدىدا تۈلكە، خوتۇنى ۋە قول ئاستى-
دىكىلەرنىڭ ئالدىدا يولۋاس، دەيدىغان. ھايات، ئەر ـ ئاياللىق
مۇناسىۋىتە توغرىسىدا ئاجايىپ قىزىق پاراڭلارنى سالىدىغان ئا-
دەم ئىدى. رەسىم سىزاتتى، خەتنى ئاجايىپ چىرايلىق يازاتتى،
ئۇ خەتلەر ئادەمگە خۇددى جېنى بارەدەك تۇيۇلاتتى. مۇشۇ ۋاقىت-
قىچە ئۇنىڭدەك خەت يازىدىغان ئادەمدىن يەنە بىرسىنى كۆرگە-

نىسم يوق. بىر چەت يېزىدا بىللە ئەپەندىچىلىك قىلاتتۇق. ئايالىم ناھىيەدە، ئۆزۈم يېزىدا، ئاتا ـ ئانىسى مېنى شەھەرگە يۆتكىلىپ كەلمىسە قىزىمىزنىڭ خېتىنى بەرسۇن، دەپ تۇرۇۋالدى. ئايا ـ لمىغا قاتتىق كۆڭلۈم بار ئىدى... مائارىپ ئىدارىسىگە تولا قاتراپ ئىشىمنى ھەل قىلالماي يۈرسەم، ئاشۇ مۆمىنكام بىر كۈ ـ نى ماڭا بىر پارچە خەت يېزىپ بەردى. بۇنى ناھىيەگە ئاپارساڭ ئىشىڭ ئەتىلا ھەل بولىدۇ، دېدى. ئەسلىدە ئۇ شۇ چاغدىكى مۆ ـ مىن ئىسىملىك ھاكىمنىڭ پوچېركىسى بىلەن ئىمتىزاسىنى ئۆز ئەينى دوراپ يېزىشنى ئۆگەنگەنكەن. قېنى بىر ئۇرۇنۇپ كۆ ـ رۈپ، يا بىراقلا جازالىنىپ خىزمەتتىن ئايرىلىپ كېتەرمەن، يا ئىشىم ھەل بولۇپ قالار دېگەن ئۈمىدته مائارىپ ئىدارىسىگە ئا ـ پاردىم. ئىشىم ئىككى كۈنگە قالماي توغرىلىنىپ بولدى. بەخ ـ تىمگە، مەن ناھىيەگە يۆتكىلىپ ئۆزاق ئۆتمەي مۆمىن ھاكىم ۋىلايەتكە ئۆسۈپ كەتتى... ئاشۇ مۆمىنكام بولمىغان بولسا، بەلكى مۇشۇ ۋاقتچە يېزىدا ئىشلىگەن بولاتتىم. بەك بولسا مەكتەپتە مۇدىر بولاتتىممىكىن...

مەن بىر ئېغىز زۇۋان سۆرمەي، سالاپەتلىك، ھاياتنىڭ تۈر ـ لۈك قاتلىرىدا قاياپ پىشىپ كەتكەن، ئەمما قەلبىنىڭ بىر يەرلىرىدە بىر پارچە پاكىلىقنى ساقلاپ قالالىغان بۇ ئاجايىپ ئا ـ دەمنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇردۇم. ھەرقانداق ئادەم بەزى چاغلاردا كۆڭلىدىكى گەپلىرىنى بىرەرسىگە تۆكۈۋېلىشقا موھتاج بولىدۇغۇ؟

ـــ بىراق، مەن دائىم ئاشۇ يېزىنى، ئاشۇ چاغلارنى سېغىنى ـ مەن. مەكتەپنىڭ ماڭا ئوخشاش بويتاق ياشايدىغان بىر كاسسىرى بولىدىغان، ئاددىي راۋابىدىمۇ شۇنداق مۆڭلۈق كۆيلەرنى چالاتـ تى... ئېيىغا ئون نەچچە يۈەندىن مائاش ئالىدىغان ئىككى ئايال ئوقۇتقۇچى بار ئىدى، بۆشۈكتىكى بالىلىرىنى ئىشخانىغا تاشلاپ قويۇپ دەرسكە كىرىپ كېتەتتى. بالىلىرى يىغلىسا قالغانلار بۆ ـ شۈكىنى تەۋرىتىپ، سۈتلىرىنى ئىچۈرۈپ قويىاتتى. شۇنداق

ساددا، ئاق كۆڭۈل ئادەملەر ئىدى، بىر - بىرىدىن خەۋپسىرەپ سىر يوشۇرۇپ كېتىشمەيتتى. كۆڭلىدە نېمىنى ئويلىسا ئاغزىدىن شۇ چىقاتتى... ئەلۋەتتە، شائىست، دەۋر ئۆزگەردى، ئادەملەرمۇ ئۆزگەردى، بىراق ئادەم ئەقىللىك بولغانچە رەزىللىشىپ كېتىشى كېرەكمۇ؟ ئەتراپىڭغا، نەگىلا قارىساڭ «بولىدۇ، شۇنداق، راست» تىن باشقىنى بىلمەيدىغان، كۇلۇپ تۇرغان ساختا چىرايلار، ھەتتا كۆتىگە نەچچىنى تەپسەڭمۇ ئاياغ ئاستىڭدا يۇمىلاپ يۇرۇپ «خوش - خوش» دەيدۇ. نى - نى ئايالار، نى - نى قىزلارچۇ تېخى، ئۆزىنىڭ ياكى ئەرلىرىنىڭ ئەرزىمەس ئەمىلى، ئۇنۇڭانى ئۈچۈن ساڭا ھەممىنى بېرىۋېتىشكە تەييار تۇرىدۇ. ئۆزلىرى مىنىدارلىق بىلەن تەقدىم قىلىۋاتقان يەردە مەندىن نېمە كېتەتتى دەيسەن، بىراق كۆڭلۈڭدىكى سەسكىنىشنى باسالمايسەن. ئاشۇ خۇشامەتلىك ھىجىيىشلارنىڭ تېگىدىكى زەھەرنى، ئەتراپىڭدا پايپېتەك بولۇپ يۇرگەنلەرنىڭ قوينىدىكى پىچاقنى كۆرۈپ تۇرىسەن، ئاشۇ ئايالارنىڭ سەندەك بىر كۆرۈمسىز ئادەمگە ئاشىق ئەمەسلىكىنى، بەلكى ھوقۇقۇڭ، ئابرۇيۇڭغا ئاشىق ئىكەنلىكىنى، قاچانكى ھوقۇقۇڭدىن ئايرىلغان كۈنۈڭ ئاشۇ ئەر-لەر ۋە ئايالارنىڭ سېنى كۆرەرگە كۆزى يوقلۇقىنى، سېنى مەسخىرە قىلىدىغانلىقىنى، زەھەردەك تەنە گەپلەر بىلەن يۈرىكىڭنى زېدە قىلىدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرىسەن، بىراق ئادەملەرنىڭ شۇنداق رەزىللىكى ئۈچۈن، ھوقۇقۇڭنىڭ بارىدا ئۇلارغا تازا بىر ئۆزۈڭنى كۆرسىتىپ قويغۇڭ كېلىدۇ.

بەزىدە ئەسلىدىلا شۇنداق بۇزۇلغان، پەزىلەتسىز خەق بولغىيدىمىدۇق دەپمۇ ئويلاپ قالىمەن. بۇ ھەقتە ئىزدىنىپمۇ باقتىم. ئەسلىدە ئۇنداق ئەمەس ئىكەنمىز. ئاتا - بوۋىلىرىمىز قەيسەر، مەغرۇر، مۇستەقىل خاراكتېرلىك ئادەملەر ئىكەن. ئاشۇ خاراكتېرىمىز بىر كۈنلەردە ئەسلىگە كېلىدۇغۇ دەپ ئويلايمەن. نەۋرەم مەندىن: «بوۋا، 21 - ئەسىردىمۇ ھازىرقىدەك ياشامدۇق» دەپ سورىۋىدى، جاۋاب بېرەلمەي قالدىم. بىراق، بۇ سوئال مېنى

ئويلاندۇرۇپ قويدى. ئۆزۈمچە، 21 ـ ئەسىر چوقۇم ئاجايىپ ئە-سىر بولىدۇ دەپ ئويلىدىم. راستلا، ماڭا ھەممە رەزىللىكلەر، يالغانچىلىق، زوراۋانلىق، ناھەقچىلىكلەر، پەسكەشلىكلەر كونا ئەسىر بىلەن قېلىپ قالغاندەك تۇيۇلىدۇ. يەنە بىر تۈرۈپ رەزىل-لىككە شۇ قەدەر ئۆگىنىپ كەتتۇقكى، ئۇ ۋۇجۇدىمىزنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىپ كەتتى، ئۇنى ئاشۇ دەۋرگىچە ئالغاچ بارارمىز-مۇ، دەپ ئويلايمەن...

تاك، تاك، تاك...

كىمدۇر بىرسى ئىشىكنى چەكتى. ئاچسام، باشلىقىمىز بىلەن ئايالى. سەل نېرىدا سوپاخۇنكام سۇۋارى ئالتۇن چىشلىرىنى پار-قىرىتىپ كۈلۈپ تۇرىدۇ.

خېلىلا ئېغىرلىشىپ قالغان «ئاكام» ئۇلار بىلەن ئەستە ئور-نىدىن تۇرۇپ سالاملاشتى. رومكىنىڭ ئاخىرىدا قالغان ھاراقنى باشلىقىمىز بىلەن سوپاخۇنكامغا قۇيۇپ بەردىم، ئۇلار ناچار ھاراقنى تەمشىپ تۇرۇپ ئىچتى. باشلىقىمىز ئاغزىنى سۈرتۈۋې-تىپ بىزنى ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. ئايا-لىمۇ «ئاكام» بىلەن تونۇشۇپ، دىدارلىشىش ئۆزلىرىنىڭ ئۇزاق-تىن بۇيانقى ئارزۇسى ئىكەنلىكىنى ئىزھار قىلدى. چىرايلىق ئا-يال ناز بىلەن سۆزلەۋاتقاندا، «ئاكام» ئۇنىڭغا كۆزلىرىنى خۇ-مارلاشتۇرۇپ سەپسېلىپ قاراپ كەتتى ۋە دەرھال رازىلىق بىل-دۇردى. ئۇلار ئۇچى ئۇنى يۆلەپ مېڭىشتى، مېنىمۇ بىللە چە-قىشقا شۇنچىلىك زورلاشتى، ئەمما مەن ئۇنىمىدىم، «ئايالىم بۇ-گۈن كەچتە قايتىپ كەلمەكچىدى» دېۋىدىم، بوپتۇ ئەمىسە دەپ رايىمغا قويۇپ بېرىشتى.

يەنە يالغۇز قالدىم. مېڭەمدە ئاجايىپ تەسىراتلار، خىلمۇخىل خىياللار تەڭلا قاينايتتى. بارا ـ بارا مېڭەم تورمۇزلىنىپ ھېچ نەرسىگە ئىشلىمەس بولدى. ھارغىنلىق بىلەن ئۆزۈمنى كارىۋاتقا تاشلىدىم. ھەممە ئىش ئاخىر ئاياغلاشتى. مەن بۇ يەردە تىنچ ـ ئامان ئولتۇرۇپتىمەن، قالغان ئىشلار، قالغان ئادەملەر نەگە بار-

سا بارسۇن! مەن يەك ھېرىپ كەتتىم، بەك ھېرىپ كەتتىم...
تاك، تاك، تاك...

ئىشىك يەنە چېكىلدى، جاھىللىق بىلەن ئۇزاق چېكىلدى. ئاخىر چىدىيالماي ھېرىپ ئىشىكنى ئاچتىم. ئىشىك ئالدىدا يۇغان سومكا كۆتۈرگەن، بۇرۇتلىرى ئەمدىلا خەت تارتقان ئىللىق چىراي بىر يىگىتچاق تارتىنىپقىنا كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، تاغا!

مەن ئۇنىڭغا بىرھازا قاراپ تۇرۇپ كېتىپ ئىسمىنى تەستە ئېسىمگە ئالدىم:

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، ھە... ۋۇي ياقۇپجانمۇ سەن؟! كەل، كەل، ئۆيگە كىر...

ئۇ يوغان سومكىسىنى دالانغا قويۇپ قويۇپ مېھمانخانىغا كىرىپ ئولتۇرغاندا مەن ئۇنى سوئالغا كۆمۈپلىۋەتتىم:

— تاغام، باشقا ئۇرۇق - تۇغقانلار تىنچ - ئامانمۇ؟ قانداق بولۇپ بۇ قارا قىشتا كېلىپ قالدىڭ، ئوقۇشقىمۇ؟

— ھەممىسى تىنچ - ئامان. ساڭا سالام ئېيتتى. يازدا چوقۇم كېلىپ كەتسۇن، دەپ تاپىلىدى... مەن ئوقۇشقا كەلدىم، سەنئەت مەكتىپىگە.

— شۇنداق قىلىپزە، تاغامنىڭ ماڭغان يولى بىكارغا كەتمەپتۇ - دە، بۇمۇ ياخشى بوپتۇ، ئۆزۈڭنىڭ ئامراق كەسپىڭنى تېپىپسەن.

— ياق، ئۆزۈم ئىمتىھان بېرىپ ئۆتتۈم. سەنئەت مەكتىپىدىن ئوقۇغۇچى ئالغىلى بېرىپتىكەن، ئۆيدىكىلەرگە دېمەيلا ئىمتىھانغا قاتناشقانىدىم، ئۆتۈپ قاپتىمەن...

— پاھ، ئۆيدىكىلەرگە دېمەيلا ئىمتىھان بەردىم دېگىن، يارايسەن، يىگىت ئىكەنسەن! بىراق... تاغامنىڭ ماڭغان يولى، خەقلەرگە يېگۈزگەنلىرى بىكار بولدىمۇ ئەمدى؟

— بىكار بولمامدۇ ئەمىسە. ئۆزى قىلغان ئىش بولغاچ گەپ قىلالماي قالدى، لېكىنزە دەردىنى ئۆزى بىلىدۇ. ئۇچ مىڭ يۇەن

پۇل بىلەن ئىككى قۇيما ئۇزۇكنى يۇلاڭچىغا ئۆزى تۇتقۇزۇپ قويغان تۇرسا، دادام ئەرز قىلايلى دەپمۇ باقتى، لېكىن چوڭ دادام گەپ قىلماي تۇرۇۋالدى.

قاراپ تۇرۇپ تارتقان زىيانغا ئىچىم ئاغرىغان بولسىمۇ، كۆڭلۈمنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىدە خۇشال بولدۇم. تاغامنىڭ مەغلۇپ بولغانلىقىنى كۆرۈش، پۇلىنىڭمۇ ھەممىلا ئىشقا قادىر ئەمەس ئىكەنلىكىنى كۆرۈش مەن ئۈچۈن كۆڭۈللۈك ئىش ئىدى. بىراق، ياقۇپجانغا بىر دىنلا مېھرىم چۈشۈپ قالدى. مەن كۆزى پۇلدىن باشقا نەرسىنى تونۇمايدىغان ئاشۇ تۇغقانلىرىمنىڭ ئىچىدىن مۇنچىلىك بىر ئادەمنىڭ چىقىشىنى ئەسلا ئويلىماپتىكەنمەن.

مەن دەرھال سىرتقا چىقىپ كۆكتات، گۆش ۋە باشقا ئۇششاق ـ چۈششەك يېمەكلىكلەردىن ئەكىردىم. ئايالىمنىڭ پەشتامىسىنى ئالدىمغا تارتىپ، بار ھۇنىرىمنى ئىشقا سېلىپ ئۈچ خىل قورۇما تەييارلىدىم.

ئىككىمىز تاغدىن ـ باغدىن پاراڭلاشقاچ غىزالاندۇق، ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ ئاخىر ئۆزۈمگە ھەقىقىي يېقىن تۇغقان تاپقانلىقىمنى ھېس قىلدىم.

ـــ شۇنداق قىلىپزە، رەسسام بولمەن دېگىن، قالتىس ئىش بوپتۇ، قېنى سىزغان رەسىملىرىڭ بولسا ئالە، كۆرۈپ باقاي، ـــ دېدىم تاماقتىن كېيىن شىرە ئۇستىنى يىغىشتۇرغاچ.

ياقۇپجان سومكىسىدىن چوڭ بىر پوپكىنى ئالدى. ئۇنىڭ ئىچىدە چوڭ ـ كىچىكلىكى ۋە سۈپىتى ھەر خىل قەغەزلەرگە سىزىلغان ماي بوياق رەسىملەر تۇراتتى. مەن رەسىملەرنى بىر باشتىن كۆرۈشكە باشلىدىم.

دوپپا بازىرى، يۈزىدىكى تور روملىنى سەل كۆتۈرۈپ ئەتراپقا تاقەتسىزلىك بىلەن قاراپ خېرىدار كۈتۈپ ئولتۇرغان ياشقىنا دوپپىچى ئايال.

يىراقلاردىن، تۇمان ئىچىدىن تولغىنىپ ـ تولغىنىپ ئېقىپ

كېلىۋاتقان كىچىكرەك دەريا، دەريانىڭ ئىككى قېشىدىكى سۆگەتلىكلەر، سۆگەتلىكتە ئوتلاپ يۈرگەن قويلار، بەزىلىرى سۇغا چۆمۈلۈۋاتقان، بەزىلىرى قىرغاقتا ئويناۋاتقان يالىڭاچ بالىلار.

كۆپكۆك ئاسماندا لەيلەپ يۈرگەن ئاق بۇلۇتلار... ئاسمان شۇنچىلىك سۈزۈك، شۇنچىلىك كۆك، بۇلۇتلار شۇنچىلىك ئاپ-چاق... ئۇ خۇددى كىچىك ۋاقىتلىرىمدا ئانام بىلەن سەھراغا بار-غاندا كۆرگەن ئاسمانغا ئوخشايدۇ. قانچە يىللار بولدى - ھە، ئۇنداق ئاسماننى كۆرۈپ باقمىغىلى...

يوغانراق قەغەزگە سىزىلغان ئاجايىپ بىر پارچە رەسىم مېنى ماگنىتتەك ئۆزىگە تارتىپلىۋالدى. مەن ئۇزاققىچە ئۇنىڭدىن كۆز-زۈمنى ئالالماي ئولتۇرۇپ كەتتىم.

قۇم ئاستىغا كۆمۈلۈپ قالاي دەپ قالغان ئاۋات بىر شەھەر. يوللار، ھەشەمەتلىك ئىمارەتلەر، ئىبادەتخانىلارنى تامامەن قۇم بېسىپ كەتكەن، پەقەت قاقشال دەرەخلەر، ئېگىز تۇۋرۈكلەر، پې-شايۋانلار، پارقىراپ تۇرغان مۇنارلارنىڭ ئۇچى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. ئۆگزىلەردە جان تالىشىپ خۇداغا ناله قىلىۋاتقان ئادەملەر. ھەم-مىلا يەرنى قاپلىغان قۇم دۆۋىسى ئىچىدىن ئاندا - ساندا بىرەر باش، بىرەر قول ياكى پۇت چىقىپ تۇرىدۇ.

سارغۇچ كۇل رەڭ ئاسماندا نېپىز تۇمانىدەك يوغان قارا سايە — ئەزرائىل ئۇچۇپ يۈرىدۇ، ئۇنىڭ قانىتلىرى شەھەر ئاسمىنىنى بىر ئالغان...

تېنىم شۇركۈنگەندەك بولۇپ خاتىرە دەپتەرنى ياپتىم.

— تەكلىماكاندا قۇم ئاستىغا كۆمۈلۈپ قالغان قەدىمكى شە-ھەر، — دېدى ياقۇپجان ئەستايىدىللىق بىلەن، — مۇئەللىمنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە، ئۇ شەھەردىكى ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ مەنپە-ئەتىدىن باشقا نەرسىنى ئويلىمايدىكەن، ھەممىسى ئەيش - ئىش-رەت، كەيپ - ساپاغا بېرىلىپ كەتكەنكەن، ھەق - ناھەق ئاي-رىلمايدىكەن، جاپا چېكىپ يەر تېرىغان، كۆچەت تىككەن، رەخت

توقۇغان ئادەمنىڭ قەدىر ـ قىممىتى يوق ئىكەن. ھەممە يەرنى قۇرغاقچىلىق ئاپىتى بېسىپ، ئېتىزلار قاغجىراپ، گۈل ـ گىياھ، دەل ـ دەرەخلەر قۇرۇشقا باشلاپتۇ، كىشىلەر يەنىلا چۆچۈمەي، ئەيش ـ ئىشرەتلىك تۇرمۇشنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىپتۇ. ئاخىر خۇدانىڭ غەزىپى كېلىپ شەھەر ئاسمىنىدىن قۇم ياغدۇرۇپ تۇ. كىشىلەر قورقۇشقا، پۇشايمان قىلىشقا باشلاپتۇ، بىراق ئۇل گۇرەلمەپتۇ...

ياقۇپجان ئۇخلاپ قالدى. بىراق، مەن زادى ئۇخلىيالمىدىم. كۆنىۋيى كۆرگەنلىرىم، ئاڭلىغانلىرىم كۆز ئالدىمدىن بىرمۇ ـ بىر ئۆتۈپ ئۆتمۇش قاراڭغۇلۇقىدا غايىب بولاتتى. پەقەت ھېلىقى رەسىملا كۆز ئالدىمدىن يېتمەي تۇرۇۋالاتتى. قۇلاق تۈۋىمدە يا ـ قۇيچاننىڭ ئاۋازى قايتا ـ قايتا ياڭرايتتى.

«ئۇ شەھەردىكى ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ مەنپەئەتىدىن باشقا ئىشنى ئويلىمايدىكەن... ھەق ـ ناھەق ئايرىلمايدىكەن، ئەيش ـ ئىشرەتكە بېرىلىپ كەتكەنكەن... يەر تېرىغان، كۆچەت تىككەن، رەخت توقۇغانىنىڭ قەدىر ـ قىممىتى يوق ئىكەن... ئۇلارنى خۇدا جازالىغانكەن...»

سەھەرگە يېقىن كۆزۈم ئىلىنىپ چۈش كۆرۈپتىمەن. تۇۋا، ئاسماندىن تاش يېغىۋاتقۇدەكسىمىش، يوغان ـ يوغان چىلگىدەك، تاۋۇزدەك تاشلار. كىشىلەر ئالا ـ توۋا دېيىشىپ، باشلىرىنى قوللىرى بىلەن توسۇشۇپ، تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىشىۋاتقۇدەكسىمىش، نۇرغۇنلىرىنىڭ باش ـ كۆزى يېرىلىپ قانغا بويىلىپتۇ، جەسەتلەر ھەممىلا يەرنى قاپلاپتۇ، تاش توختىماي يېغىۋەرگۈدەكسىمىش، ھەر يوغان تاشلار، ئادەملەر، يوللار، دەل ـ دەرەخلەر، ئېگىز بىنالار تاش ئاستىدا قاپتىمىش... شەھەرنىڭ ئورنىدا ئاجايىپ ئېگىز، ھەيۋەتلىك بىر تاغ پەيدا بوپتىمىش. مەن ئوغلۇمنىڭ قولىدىن مەھكەم تۇتقىنىمچە ئايالىمنى ئىزدەپ تاغنى بويلاپ يۇگۇرۇپ يۇرگۈدەكمەن. بىر يەرگە بارسام، تاغنىڭ تېگىدىن بىر

باش چىقىپ تۇرغۇدەك، يۇز ـ كۆزى تونۇغۇسىز بولۇپ كېتىپ. تۇ، ئەمما سۇۋارى ئالتۇن چىشلىرىنى كۆرسىتىپ توختىماي ھىجايغۇدەك، مەن ئۇنى تاغامنىڭ بېشى دېگۈدەكمىشمەن، ئەمما يەنە بىر قارىغىنىمدا سوپاخۇنكامغا ئوخشاپ تۇرغۇدەك، ئۇ ماڭا:

«سۇن ۋۇكۇڭمۇ تاغ ئاستىدا بەش يۈز يىل ياتقان. مەنمۇ شۇنداق ئۇزاق چىدىيالايمەن. مېنى قۇتقۇزىدىغان كارامەتلىك ئادەم ھامان بىر كۈنى كېلىدۇ» دېگۈدەكمىش. مەن ئۇنىڭغا قاراپ جېنىمنىڭ بارىچە: «ياق، ياق! ئۇنداق بولمايدۇ!...» دەپ ۋارقىراۋېرىپتىمەن، راستلا قاتتىق ۋارقىراپ كېتىپتىمەن ۋە ئۆز ئاۋازىمدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتىپتىمەن.

ئادەم ئاجايىپ چۈشلەرنى كۆرىدىكەن. ئۇزاققىچە چۈشۈمدىكى ئىشلارنى ئويلاپ ياتتىم. دېرىزىدىن تاڭ يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى.

تۆتقۇلاق

ئۇنى ئاخىر ئەرگە بېرىشتى. ئۇمۇ قارشىلىق قىلمىدى. بىر-ھۇدە قارشىلىقنىڭ پايدىسىز ئىكەنلىكىنى سەزگەنىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە كىمگىلا بولسۇن بىرسىگە تېگىشى كېرەك - دە.

ھازىرغىچە ھېچكىم ئۇنىڭغا ئاشىق بولمىغانىدى. كىملەردۇر ناگان - ناگاندا ئېتىز - ئېرىق بويلىرىدا، قۇدۇق بېشىدا چۇ-شەكەپ قالغاندەك ئۇنىڭغا كۆز قىسىپ، قاش ئويناتىپ قالاتتى - يۇ، بۇنداق جازىبىسى يوق كۆز قىسىشلار ئۇنىڭ يۈرىكىگە تەسىر قىلىپ، ئۇ قارشى تەرەپكە جاۋاب قايتۇرۇپ بولغۇچە ھېلىقى كۆز قىسقانلار ئالتىنچى ئايىنىڭ پاقىسىدەك جىمىپ كېتەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئادەتلەنمىگەن، زوردىن - زورغا قىلغان تە-بەسسۇملىرى بوشقا كېتەتتى. دېمىسىمۇ، ئۇنداق ئاشىقلىق ئە-شەنگىلى بولمايدىغان، بار - يوقنىڭ تايىنى يوق ئاشىقلىق ئە-دى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ بۇنداق خۇپىيانە ئاشىقچىلىققا بېرىلىش-تىن قورقاتتى — ئاللادىن، ئاتا - ئانىسىدىن، ئەل - مەھەللە-دىن قورقاتتى. شۇڭا، ئۇنىڭ ھېلىقى كۆز قىسىشلارغا، قاش ئويناتىشلارغا بىر خىل دەككە - دۈككىچىلىك، بىسەرەمجانلىق، ۋەھىمە ۋە ئىشەنچسىزلىك ئىچىدە گالۋاڭلارچە ئىپادىلەنگەن جىلمىيىشى ھېلىقى ئاشىقلارنى كۆيدۈرۈشنىڭ ئورنىغا، ئۇنىڭ-دىن تېخىمۇ يىراقلاشتۇرۇۋېتەتتى. خۇددى ئىتنىڭ ھىجايغىنە-دەك راستلا ئۇلارنى قورقۇتۇۋېتەتتى، ئىت كۈلەلمەيدۇ. ئىت

ھەجايىسا كىشىلەر: «چىشلەيدىغان ئوخشايدۇ» دەپ دەررۇ ئۆزىنى چەتكە ئېلىشىدۇ. ئۇنىڭ جىلمىيىشى دەل ئاشۇنداق ئىتنىڭ ھەجىيىشىغا ئوخشاپ‌راق كېتەتتى. ئۇ ئىت ئىدى. كۆلۈشنى بىلمەيدىغان ئىت ئىدى. بۇنى ئۆزى چۈشىنەتتى...

ئۇنىڭ ھويلىسىدىكى گۈللۈكنىڭ ئىچىدە، ھويلىنىڭ قارىشىسىدىكى ئېرىق بويلىرىدا ئۇچقۇلاق غۇچچىدە ئۇنۇپ چىققاندى. بىر كۈنى ئۇ ئىچى پۈشۈپ ئۇچقۇلاقلارنى تاماشا قىلغۇسى كېلىپ قالدى. ئۆيدىكىلەرنىڭ «كۈسۈر - كۈسۈر»، «پىچىر - پىچىر» لىرىدىن بىرەر نەرسىنى سېزىپ قالدىمىكىن؟ بولمىسا ئۇ زادىلا ئۇ ئۇچقۇلاقلارغا نەزىرىنى سېلىپ باققان ئەمەس ئىدى. بۇگۈن نېمىشقىدۇر تەلىيىنى سىناپ باقماقنى نىيەت قىلدى. چۈنكى، كىشىلەر: «توي قىلمىغان قىزغا ئۇچقۇلاقلار ئىچىدىن تۆتقۇلاق ئۇچراپ قالسا ئۇ قىز چوقۇم نىكاھتا بەختلىك بولىدۇ، ئۇنداق قىزنىڭ ئەردىن تەلىيى چىقىدۇ ...» دەيىشەتتى. ئۇچقۇلاق رەسىمە قىزنىڭ كەلگۈسى تەقدىرىدىن بېشارەت بېرەلەيتتى. قېنى ئۇنىڭ تەقدىرى نېمە بولاركىن؟

خۇداغا شۈكۈر، ئۇ ھە دېمەيلا تۆتقۇلاقتىن توققۇز تال — ھويلا ئىچىدىن بەش تال، ئېرىق بويىدىن تۆت تال تېپىۋالدى. خۇشاللىقتا بېشى كۆككە يەتتى. شۇڭمۇ كەچقۇرۇن ئۇنىڭغا «سېنى مەكۈنا خوتۇنلۇققا ئالماقچى!» دەپ ئۇقتۇرۇشقىنىدا، مەكۈنانىڭ كىملىكىنى سۈرۈشتۈرمەيلا ماقۇل بولدى.

مەكۈنا — نەدىن كەلگەنلىكى نا ئېنىق كەلگۈندى ئىدى. بىرەر يىلدىن بېرى ئۇنىڭ - بۇنىڭ ئىشىنى قىلىپ تۇرتۇمچى بولۇپ جان بېقىپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ تەلەتى تولىمۇ سۆرۈن ئىدى. بويى پاكار، قۇرۇپ قالغان جىرىمدەك نىمجان، يۈز - كۆزىدە تۇكنىڭ دىدارى يوق، تۇرقى سۆلەتسىز، جۇۋىنىڭ يىرتىقىدەك كىچىككىنە كۆزلىرى ئەينەك قۇمىلاقتەك گۇنسىز پارقىراپ تۇرىدىغان، دورداي كالپۇك، چىشلىرى ئۇدۇل كەلگەن نەرسىنى قاساشقا تەييار ھالەتتە ھىڭگىيىپ تۇرىدىغان بىر سايات ئىدى.

لېكىن، ئۇنىڭ ئىككى ئارتۇقچىلىقى ــ ئىشچانلىقى ۋە سۆزمەنلىكى ھەممە كىشىنى تاڭ قالدۇراتتى، ئىش دېسە، مۇلغۇي ئىدى. قائىدە ــ قانۇن، نىزامدىن سۆزلىگىلى تۇرسا، ئەمدىلا بۇيردا نانغا ئېرىشكەن ئادەم قولىدىكى نانىنى، ئەزرائىل خەقتىن ئالغان ئىسىق جانىنى ئۇنىڭغا قانداق بېرىپ قويغىنىنى بىلەلمەي قالاتتى. چالا ــ بۇلا ساۋاتسىز بار ئىدى. شۇ ۋەجىدىن ئۇ بۇ يۇرتقا ناھايىتى ئوڭايلا جايلىشىۋالدى ۋە بۇ يەردىن خوتۇن ئېلىش ئىستىكىنى بىلدۈردى. رىزىق پېشانىسى بويىچە بۇ ئۆيگە سۆز بەردى. ھەپتە ئۆتمەي نامراتلارنىڭ ھەشەمىتىنى قىلىپ تويمۇ ئۆتكۈزۈلدى. شۇنداق قىلىپ، مەكۇنا ئۆي ــ ئوچاقلىق بولدى. ئۇ، ئاشۇ مەكۇنانىڭ خوتۇنى بولۇپ قالدى.

مەلۇم بولدىكى، مەكۇنانىڭ ئەسلىي ئۇنى خوتۇن قىلغۇسى يوق ئىكەن، توي ئاخشىمىمۇ ئۇنىڭغا قارىمای قويدى. توي كېچىسى مەكۇنا قوپال بولسىمۇ بۇ دۇرۇس، سويىمدەك ياش ۋە تولغان خوتۇنىنى قۇچاقلاپ ھۇزۇر ئېلىشنىڭ ئورنىغا، خوتۇنىغا ئارقىسىنى چاپلاپ يېتىپ ئورۇق ۋە رەزگى بارماقلىرىنى پۈكۈپ نېمىلەرنىدۇر ساناپ چىقتى ۋە تاڭ يورۇماستىنلا يوتقاندىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى.

كۈنلەر ئاشۇنداق باشلاندى. مەكۇنا ئىشتىن باشقىنى زادىلا ئويلىمايتتى. تورغاي چۈچۈلىماستا ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆينىڭ ئارقىسىغا چىقاتتى ــ دە، ئاللىقانداق قوزۇقلارنى قېقىپ، قوشام قوشۇپ، ئېرىق ئېچىپ، چىت ــ چىتلاپ تۇن تەڭگىچە قىمىرلاپ يۈرەتتى. ئۇ توي قىلىپ ئەتىسىلا قېيىنئاتىسىغا قاراشلىق باغ-جارىڭ، يەر ــ ئوتلاق، ئېتىز ــ ئېرىقنىڭ پۈتۈن ئىشلىرىنى ئۆز قولىغا ئالدى. ئۇنىڭ ئىگىلىكىنى باشقۇرۇشى تەرتىپلىك ۋە پۇختا ئىدى. ئۇنىڭ نەزىرى ھەممىگە ئۇلگۈرەتتى. تالماس قول، ھارماس ئاياغ ئىدى. ئۇزاق ئۆتمەي ئېكىن يەر، ئاغدۇرما يەر، تىڭ يەر ... نىڭ ھەننىۋاسى رەتلىنىپ، ئېرىق ــ سۇئىگۇچىلەر قېزىلىدى. تانابىتەك قىرــ تىرگەنلەر تارتىلدى. ئويمان ــ دۆڭلەر تۈز-

لەندى. ئىلگىرى قوينىڭ قۇيرۇقىدەك سېمىز يەرلەر نېمىشقە-
دۇر قېرى قىزدەك تاشلىنىپ قاپتىكەن، ئاشۇنچىلىك قىلىش
ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كەلمەپتىكەن، ئەسكى كىگىزنىڭ پارچە-
سىدەك ئۇ دۆڭدە بىر پارچە، بۇ ئويدا بىر پارچە بولۇپ بوزىرىپ
قاپتىكەن، ئەمدى قارىساڭ باغبارلاق، رەندە سالغان تاختىدەك
تۈپتۈز ۋە تەكشى كەتكەن ئېكىنزار ... بۇ، مەھەللىدىكىلەرنى
ھەيران قالدۇردى. ئۇلار «توۋا» دېيىشىپ ياقىسىنى چىشلەشتى.
ئۇنىڭغا قىزلىرىنى بېرىۋالمىغىنى ئۈچۈن ئۆكۈنۈپ - ئۆكۈنۈپ
قېلىشتى. مەكۇنانىڭ قېيىنئاتىسى ئىلگىرى سوخرۇن بولۇپ
روناق تاپمىغان، ئەمدىلىكتە مەكۇنانىڭ ھىممىتى بىلەن بىردىنلا
جارۇپ كەتكەن ئىگىلىككە قاراپ پادىشاھنىڭ قېيىنئاتىسىدەك
كېرىلىپ كەتتى. قىزىنى بېرىپ ئۇنى كۆيۈ ئوغۇل قىلمۇالغىنى
ئۈچۈن مەغرۇرلاندى. مەكۇنا شەرەپلىك كۆيۈ ئوغۇل بولۇپ چىق-
تى. ئۇ گويا بىر ئىش ھايۋىنى ئىدىكى، كۈچ بىلەن ئەقىلدىن
قىسىنچىلىقى يوق ھايۋان ئىدى. يەنە كېلىپ ئەڭ ياخشى يېرى
مەكۇنا ئۈچىسىغا كىيىم، قارىنغا تاماق تاللىمايتتى. ئۇدۇل كەل-
گەن نەرسىنى يەۋېرەتتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن نېمىلا بولمىسۇن، پەقەت
قورساققا دال بولسىلا بولاتتى. بۇنداق تاماق تاللىمايلا ئىشلەش-
تىلا بىلىدىغان، ئىشلىگەندىمۇ ئون ئەرنىڭ كۈچىنى يەيدىغان
ئىگىلىكىنى ئوڭچە، بىر ئۆزى پىرقىرىتىۋېتىدىغان ئادەمنى
ئاڭلاپمۇ باقمىغانىدى. مانا، ئاشۇنداق بىر باھاسىز كىشى ئۇنىڭ
كۆيۈ ئوغلى، سەت، جىۋەك بولسا نېمە بوپتۇ؟ پەقەت سوقا بىلەن
ساپاننى يەپ قويمىسىلا مەيلى ...

لېكىن، جۇڭاننىڭ ھالى تەس ئىدى. ئۇنىڭ تازا بوغۇزلىنىدى-
غان ئەڭ ئىشتىھالىق ۋاقتى ئىدى. بوغۇز ئەمەس، ھەلەپكىمۇ
ئېرىشەلمىدى ...

جۇڭان كەچ كىرىشنى تاقەتسىزلىك، تەشنالىق ئىچىدە تۆت
كۆز بىلەن كۈتەتتى. لېكىن، ئۇنىڭ ئېرى ئۇنىڭ چاڭقىشى ۋە
زارىقىشىغا ئورۇق، ئەتسىز، مەينەت سۆڭگىچىنى پات - پات كار-

تىلدىتىپ تاتىلاپ يېتىپ، تۇگىمەس بارماق ساناشلىرى، ئاندىن قۇرتتەك تۇگۈلۈپ يېتىپ ئۇيقۇغا كېتىشى بىلەن جاۋاب بېرەتتى. گويا ئۇنىڭ ئۆيلىنىشى خوتۇن ئۇچۇن ئەمەس، ئەكسىچە ئا-شۇ ئىگىلىكىنىڭ غوجىدارى بولۇۋېلىش ئۇچۇن ئىدى.

جۇۋان ئىچىگە تىناتتى. ئۇنسىز ياش تۆكەتتى. مانا، ئۇنىڭ ياشلىقى شامدەك ئېرىمەكتە. ئۇ سۆيۈشكە، سىيلاشقا، ئەركىلە-تىشكە، قۇچاقلاشقا، ئوتلۇق قۇچاقنىڭ ئاغرىتىپ - ئاغرىتىپ قىسىشلىرىغا تەشنا ئىدى. جىمكى ياش جۇۋانلاردەك ... ئەمما ... ئاخىر ئۇ ئارتۇق چىدالماسلىققا كۆزى يەتتى، لېكىن ...

بىر كۈنى ئۇ ھويلىدا تۇرۇپ تامنىڭ ئارقىسىدىن بىر ئەر-كەكنىڭ ناخشا تووۇلاپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىنى ئاڭلاپ قالدى. ئۇ چاغدا ئۇ يېڭنە ئىشى قىلىپ ئولتۇرغانىدى. ئەركەكنىڭ ناخشا-سىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان يېرىدىن ئوقچۇپ قوپۇپ كەتتى. ئۇ يات ئەركەكنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ باقمىغىلى خېلى زامانلار بولۇپ قالغانىدى. ئاللىقانداق بىر سېزىم ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى چۇلغىۋالـ-دى. ئۇ قورۇنىڭ ئىشىكىدىن ئېتىلىپ يولغا چىقىقىلى تاس - ماس قالدى. مەكۇنا ئۆينىڭ ئارقىسىدا ئىش بىلەن بەند ئىدى. جۇۋان دەرۋازا ئىشىكىنىڭ ئېچىلغىنىنى ئاڭلىسا ئېرى تۇيۇپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ جايىدا تۇرۇپ قالدى. لېكىن، ئۇنىڭ ياش كۆڭلى چاپچىماقتا ئىدى. ئۇ قورۇغا كۆز يۈگۈرتتى. ھويلىدا ئۆ-زىدىن بۆلەك ھېچكىم يوق. ئۇنىڭ كۆزى تونۇر بېشىدىكى شوتـ-غا چۈشتى. ئۇ لەۋلىرىنى چىشلەپ ئويلىنىپ قالدى. ناخشا يې-قىملىق، ئىسسىق، ئويناق ئىدى. ئاخىر ئۇ قەتئىي قارارغا كەلدى - دە، شوتىنى تامغا قويۇپ تامدىن بېشىنى چىقىرىپ يولغا قارىدى.

يول تامنىڭ ئارقىسىدىن ئۆتەتتى. يولدا مەھەللىدىكى پادىچى تاز بىر توپ قوينى ھەيدەپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ تاز يېتىمەك ئىدى. جۇۋاندىن خېلىلا چوڭ ئىدى. ئۇ ئەقلىنى بىلگەندىن بېرى بۇ تازچاق مەھەللىدىكىلەرنىڭ قويلىرىنى بېقىپ جېنىنى جان ئې-تىپ كېلىۋاتاتتى.

جۇۋان بېشىنى تامدىن چىقىرىپ ھېلىقى تازغا دەككە ـ دۈككە ئىچىدە قاراپ قالدى. تاز ئاۋازىنىڭ بارچە ئالىتاغىل توۋلاپ كېتىۋاتاتتى:

تۇخۇم كۆمدۈم ئوچاققا،
جېنىم ...

جۇۋان ھودۇقۇپ قالدى. ئۇ قامەتلىك ياش تازنىڭ ئەتلەستەك ئالا ـ بۇلماچ كەلگەن يوغان بوينىغا ئاچلىقتا غىلايغان كۆزلىرىنى تىكتى. جۇۋاننىڭ ئەت ـ يېنى ئوتتەك قىزىپ، يۈز ـ كۆزى لاۋۇلداپ كەتتى.

تاز جۇۋاننى كۆرمىگەندى. ئۇ قويلىرىنى ھەيدىگىنىچە ناخشىنى دۆڭ توۋلاپ كېتىۋەردى. جۇۋاننىڭ تاقىتى تاق بولدى. قېرىشقاندەك قويچى تاز بۇ تەرەپكە زادىلا قارىمايتتى. جۇۋان ئاۋازىنى چىقىرىپ يالغان يۆتەلدى:

ـــ ئۆھۆ! ۋىيەي ...

لېكىن، تاز توپا ـ چاڭغا مىلەنگىنىچە ناخشا بىلەن بولۇپ مېڭىۋەردى.

ئېتىلغاندۇ بۇ چاققا،
خېتىم ...

ئەمدى قاراپ تۇرۇۋېرىشكە بولمايتتى. تاز بارغانسېرى ئۇزاقلاپ كېتىۋاتاتتى. ئاخىر جۇۋان پايلىمىدى ـ دە، ئىچىدە ئۆز ـ ئۆزىگە مەدەت بېرىپ ئىنىچكە ئاۋازدا تازغا قاراپ توۋلىدى:

ـــ ھەي توكرا باش، تۇخۇمۇم ئېتىلىپ كېتەي دېگىلى نەۋاق ...

ئۇشتۇمتۇت، «گۇلدۇر ـ غالاپ» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ بىر خەۋەر تۇرغان جۇۋان ئېگىزدىن پەسكە ئارقىسىچىلاپ غۇلاپ چۈشتى. نېمە بالا بولغىنىنى چۈشىنەلمەي «ۋايجان، ۋايەي»لەپ

كۆزىنى ئاچتى ـ دە، قورقمىسىدىن شۇ ھامان زۇۋاندىن قالدى. ئۇنىڭ ئالدىدا غەزەپتىن چىرايى ئىستەك قارايغان مەكۇنا كۆز ـ لىرىنى چەكچەيتىپ، ئۇنى «ھاپ» قىلىپ يەۋېتىدىغان ئەلپازدا قادىلىپ تۇراتتى. غەزەپتىن ئۇنىڭ كانىيى خىرقىراپ قالغانىدى.

ـــ سەنزە، ئېتىزىڭنى ئاشۇ تازغا بېرىپ، بۇ روزغارغا ئاشۇ قۇماق باشنى ئىگە قىلماقچىمىدىڭ؟ ...

مەكۇنا جۇۋاننىڭ تامغا يامىشىپ چىققىنىنى كۆرۈپ قېلىپ ھەممە ئىشنى چۈشەنگەن ۋە تۇيدۇرماي كېلىپ جۇۋان دەسسەپ تۇرغان شوتىنى تارتىۋەتكەنىدى.

جۇۋان «لاغ ـ لاغ» تىترەپ، توپا ـ تۇماننىڭ ئىچىدىن تىرە ـ شىپ ـ تىرمىشىپ قويۇپ تىزلاندى ـ دە، چۈشىنىكسىز ئىڭىرىدى.

ـــ ۋېيەي ... نېمە بولدۇڭلا ھوي ... نېمە ئىش بولدى ... ۋە ـ يەي ...

مەكۇنا خودىدى شۇنى كۇتۇپ تۇرغاندەك، جۇۋان تۆت پۇتلۇق بولۇشى بىلەن تەڭ جۇۋاننىڭ قالماق قوينىڭ قۇيرۇقىدەك لە ـ غىرلاپ تۇرغان ساغرىسىغا جان ـ جەھلى بىلەن كېلىشتۇرۇپ بىرنى تەپتى. جۇۋان ئۆملەپ قويۇپ ۋارقىراپ ـ جارقىرغىنىچە ئۆيگە قاچتى.

ـــ ۋاي ئۆلەي ... بوشراق تەپ، ئوغرى !...

مەكۇنا مېكىيانىنى قوغلىغان جاغامبايدەك قامەتلىك خوتۇنى ـ نىڭ ئارقىسىدىن لىكىلداپ يۇگۇرۇپ قوغلاپ ماڭدى.

يىراقتىن قويچى تازنىڭ ناخشىسى بىر خىلدا ياڭرايتتى:

شەپەرەڭنى سۇگىسا ...
خېنىم ...

شۇ كۇنى جۇۋان ئۆلگۈدەك دۇمبا يەپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. ئۆز ۋاقتىدا ئۆزى ساڭقىپمۇ قويمايدىغان ئاشۇ بالداق تازغا بۇگۇن بويۇنداپ ۋارقىرىسىمۇ، ئۇ تازنىڭ ئۆزى تەرەپكە

كۆز قىرىنىمۇ سالماي كېتىپ قالغىنى شۇ تاپتا ئۇنىڭغا يېگەن تاياقتىنمۇ ئۆتە ئەلەم قىلغاندى. جۇڭان يىرهازاغىچە دۇنيادىكى جىمى ئەركەكلەرنى (ئۆزىنىڭ دادىسىنىمۇ قوشۇپ) ئۆزى بىلەن دىغان ئەڭ يامان تىللار بىلەن تىللاپ يېتىپ ئاستا - ئاستا جىمىقتى.

جۇڭاننىڭ تولۇق تاشتەك چىڭ بېجىرىم تېنىگە مەكۇنادەك جىۋەكنىڭ تايىقى ئۇنچە تەسىرمۇ قىلىپ كەتمەيتتى. جۇڭان چۇشكۇچە قېنىپ ئۇخلاپ، چۇشتىن كېيىنلا ئورنىدىن قوپۇپ هويلىغا چىقتى. تاياقنىڭ ئاغرىقى بېسىققان بىلەن كۆڭلىدىكى هېس - تۇيغۇنىڭ دەۋرىشى بېسىقمىغانىدى. هېلىقى تازنىڭ قۇقۇۋەتلىك توم، قىزغۇچ ئالا - بۇلماچ گەدىنى جۇڭاننىڭ كۆز ئالدىدىن زادىلا نېرى بولماي، ئۇنىڭ كۆڭۈل پىنهانىنى غۇلغۇيغا سالماقتا ئىدى. ئۇ ئۆزىگە هېچ ئارام تاپالماي هويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى گۇللۇكنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە هەر تۇستە رەڭ بالقىتىپ ئېچىلىپ تۇرغان گۇللۇكلەرگە مۆڭلىنىپ قارىدى. ئۇ، ئۇشتۇمتۇت گۇللەرنىڭ تۇۋىدە بىر - بىرى بىلەن بوي تالىشىپ، مارىشىپ تۇرغان ئۇچقۇلاقلار ئارىسىدا «مانا مەن» دېگەندەك دىڭگىيىشىپ تۇرغان تۆتقۇلاقلارنى كۆرۈپ قالدى، ئۇ ئانچە ئىشەنچ قىلالماي گۇللۇكنىڭ ئارىسىغا كىردى - دە، ئېڭىشىپ تۇرۇپ تازا سىنچىلاپ قارىدى. دەرۋەقە، بىر يەردىلا بىرمۇنچە تۆتقۇلاقلار دىرىڭشىپ تۇرۇشاتتى. قۇلاقلارنىڭ يۇمران، تەڭگىسىمان قۇلاقلىرى گويا ۋىلىقلاپ كۇلگەندەك جىلمىيىشىپ تىترەشەتتى.

جۇڭاننىڭ بىردىنلا جۇدۇنى تۇتتى، «خۇدايىم نىكاهتىن ئېيىتارمىش، ئەردىن ئېيىتارمىش! ئىسسىقىنى يەپ قاپتۇ شۇنداق دېگەن بوڭقۇشلار!»

جۇڭان دەرەخ تەرەپكە كەلدى - دە، گۇللۇكنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئېتىلىپ كىرىپ، هېلىقى تۆتقۇلاقلارنى دەسسەپ - دەسسەپ چەيلىۋەتتى. ئەمدىلىكتە «مىچىدە» ئېزىلگەن تۆتقۇلاقلار ئايانچ-

لىق كۆرۈنۈشتە ئىپلاسلىنىپ ياتاتتى. جۇۋان پۈخادىن چىقىپ دەك يېنىك تىن ئالدى ۋە گۈللۈكتىن يېنىپ چىقىپ، ئاباينى تۇرغان يېرىگە كېلىپ ئۆزى چەيلىۋەتكەن تۆتقۇلاقلارغا ئۆچلۈكى بىلەن هومايدى. «هۇ ئالدامچىلار! بىكاردىن - بىكارغا ئومۇندۇ - رۇپ قىينايدا كىشىنى! ...»

جۇۋان بىردىنلا چۆچۈپ كەتتى. بىردەمنىڭ ئىچىدە هېلىقى تۆتقۇلاقلار بىر - بىرلەپ تىكلىنىپ بۈرۈنقىدەك جىلمىيىشقا باشلىغانىدى. جۇۋان ئۆزىنىڭ كۆزلىرىگە ئىشىنەلمەي قالدى. ئۇ كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىۋېتىپ بىردەم يۇمۇۋالدى - دە، ئاندىن يوغان ئېچىپ قارىدى، دەرۋەقە، ئاباينى بىر پارچە يەردىكى تۆت - قۇلاقلارنىڭ هەممىسى قايتىدىن جان كىرگەندەك تىرىلىپ «دىڭ - ئىدە» بولۇشۇپ تىكلىنىپ كەتكەنىدى. قىزىقى، تۆتقۇلاقلارنىڭ غولىدىكى ئاباينى ئىپلاسلىق ۋە ئايانچىلىق كۆرۈنۈشىنىڭ ئورنى - نى بىر خىل جۇشقۇنلۇق، يارقىنلىق ئىگىلىدى. تۆتقۇلاقلارنىڭ سۈزۈك ۋە تال - تال قۇلاقلىرىدىن بىر خىل سۆيۈملۈك يېشىل - لىق ئەلەڭگىيىتتى.

«توۋا قىلدىم خۇدايىم! نېمە كۆرۈۋاتىمەن ئۆزۈم؟ ...» جۇۋان ئۆزى بىلگىنىچە ئىستىغبار ئوقۇپ ياقىسىنى چىشلىدى. ئۇ بىرهازا گاڭگىراپ تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن يەنە بىر دەسسەپ، ئىككى دەسسەپ تۆتقۇلاقلار چاراقلاپ تۇرغان يېشىللىق ئارىسىغا كەلدى. ئۆزىنىڭ ئاباينى ئاياغ ئىزىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى. ئۇ كۆزلىرىنى يىرتىپ ئېچىپ ئېڭىشىپ قارىدى. راستلا تۆت - قۇلاقلار! هەقىقىي تۆتقۇلاقلار! دەسسەلمىگەن، يۇمران، ساغلام ۋە پاكىز تۆتقۇلاقلار! ئۇلار كۈلۈۋاتىدۇ، جىلمىيىشۇاتىدۇ، ئەركىلەپ تىترىشۇاتىدۇ، هەتتا نېمىگىدۇر ئاغزىنى ئۆمەللىشۇاتىدۇ ... نې - مە دېمەكچىكىن؟ يەنە شۇ: «نىكاهتىن بەختىڭ، ئەردىن تەلىيىڭ بار!» دەۋاتامدىكىن؟

جۇۋاننىڭ كۆز ئالدىغا يىگلەپ قالغان مەكۇنانىڭ يىرگىنچ - لىك تەلەتى، هەر كېچىسى ئۆزىنىڭ تولۇق ۋە ئىسسىق تېقىمىغا

چاپلىشىپ تۇرىدىغان مۇزدەك، ئەتسىز، سولاشقان، تاتلىنىشتىن يارا بولۇپ كەتكەن سۆڭگىچى كېلىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن جۇۋاز-نىڭ قۇيقا چېچى تىك بولۇپ، ئەزايى - بەدىنى شۇركۇنۇپ كەت-تى، ئۇ خورلۇقتىن «پاكىزە» يېرىلغۇدەك بولدى - دە، ھېلىقى تۆتقۇلاقلارنى ئۆكچىسى بىلەن يانجىپ - يانجىپ، نېمى كەتمىگەن ھۆل يەرگە پېتىقدىۋەتتى. ئۇ بۇنىڭغىمۇ قانائەت قىلماي ئۆيگە ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كىرىپ پۇچۇق كەتمەننى ئېلىپ چىقتى ۋە ئاباينى گۈللۈكنى چاناپ، قاۋان تىلغىۋەتكەندەك ئوكىتەي - توكىتەي قىلىۋەتتى. ئەمدى نە بەرق ئۇرۇپ تۇرىدىغان رەڭگارەڭ گۈللەردىن، جىلمىيىشىپ تۇرغان ئۇچقۇلاق، تۆتقۇلاقلاردىن ئە-سەرمۇ قالمىغانىدى. ئۇ يەردە پەقەت قۇتۇرغان ۋە ئەسەبىيلەشكەن غالجىر خوتۇننىڭ قولىدا چانىلىپ پايخان بولغان گۈل غوللىرى لاي - لاتقىغا مىلىنىپ بىچارە سىياقتا سولىشىپ ياتاتتى.

جۇۋاننىڭ دەردى چىققاندەك بولدى. ئۇ، ئۆزىنى تويدىن ئىل-گىرىلا ئالداپ ئومۇندۇرغان، ئەمدىلىكتە بولسا ئۇنىڭ كۆرۈۋاتقان كۈننى كۆرۈپ تۇرۇپ يەنە ئۇنى تۆپىلەپ زاكىلىق قىلغان ئاشۇ لەنىتى تۆتقۇلاقلاردىن بىراقلا قۇتۇلغانىدى. جۇۋاننىڭ ئىچى سەل بوشاپ، پىغانى كۆتۈرۈلگەندەك بولدى. لېكىن، كۆڭلىدىكى غەش-لىك تېخىمۇ كۈچەيدى. ئۇ ئېغىر «ئۇھ»سىنىپ، ئىپلاسلانغان پۇچۇق كەتمىننى سۆرەپ، بىر خىل كۆڭۈلسىزلىك ئىچىدە ئۆ-يىگە كىرىپ كەتتى.

*　　*

شۇ كۈندىن ئېتىبارەن جۇۋان قاتتىق تەقىب ئاستىغا ئېلىن-دى. ئۇ ئىلگىرىكىدەك مەھەللە - ئارانىنى ئارىلايدىغان، زېرىكە-سە ئېتىز - قىرلارغا چىقىپ ئايلىنىپ كېلىدىغان ئەركىنلىكى-دىن مەھرۇم قالدى. ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆيى بەكرەك جىڭغىسا يەتكۈدەك يەردە بولسىمۇ، كەمدىن - كەم بارالايتتى. بارغاندىمۇ

مەكۇنا ئۆزى ئېلىپ باراتتى ۋە ھايال قىلدۇرمايلا خۇددى ئوتۇنچى ئېشىكىنى ھەيدىگەندەك ئالدىغا سېلىپ ھەيدەپ كېلەتتى.

جۇڭان كۇندىن - كۇنگە سارغىيىپ، سولماقتا ئىدى. ئۇنىڭ كۆڭلى ھۇرۇن خوتۇنىنىڭ تاراقسىز چېچىدەك بىسەرەمجان ۋە ما-لىمان ئىدى. شۇڭا، ئۆزىمۇ تالا - تۇزگە چىقىشنى ھېچ خالى-مايتتى، گاھى - گاھى قورۇغا چىقىپ قالمىسا، ئەتىدىن - كەچكىچە سامان تەكىيىنى قۇچاقلاپ ئۇمىدسىز ۋە كىرتەيگەن كۆزلىرى بىلەن بورا - قومۇش پايلىرى ساڭگىلاپ تەرەپ - تە-رەپكە ئۆمۈچۈكنىڭ تورى تارتىلىپ كەتكەن، ئىستا قارايغان تو-رۇسقا تىكىلگىنىچە ياتقىنى ياتقاندى. ئۆينىڭ ئىچىمۇ تەرتىپ-سىز ئىدى. سۇپىغا سېلىنغان كىگىز - شىراداقتىن توپا ئۆرلەپ تۇراتتى. قاچا - قومۇچلار يۇيۇقسىز پېتى قويغان جايىدا دۆۋە-لىنىپ تۇراتتى. نە ئۆزىنىڭ ئۇستىبېشىنى تۇزىگۈدەك، نە ئۆيىنى-چىنى جۇڭقۇرغۇدەك ربغىتى يوق ئىدى. مەكۇنا ئۆي ۋە ئايالى-نىڭ بۇ ھالىغا نەزەر كۆزىنى سېلىپمۇ قويمايتتى. ئۇ ئىلگىرى-كىدەكلا توخۇ قىچقارماستا ئۆيدىن چىقىپ كېتەتتى. ئەلياتقۇدا ئۆيگە كېلەتتى - دە، خوتۇنى ئېلىپ قويغان سوۋۇپ تاۋى قاچقان ئاشتىن ئوچ - تۆت ئاپقۇرنى بىراقلا ئىچىۋېتىپ، ئۆينىڭ تېمى تىترىگۈدەك بىر كېكىرىۋېتىپ، دوڭغاقلاپ يوتقانغا يۆگۈرۈيتتى. بۇ چاغدا جۇڭان يا ئاللىقاچان ئۇيقۇغا غەرق بولغان بولاتتى، ياكى بولمىسا تام تەرەپكە قاراپ خىيال سۈرۈپ ياتقان بولاتتى. مەكۇنا خوتۇنىنىڭ بار - يوقلۇقىنى يادىغىمۇ ئېلىپ قويماي يەنە بارماق ساناشقا چۈشەتتى ۋە ئۇزاق ئۆتمەي ئەركەك مۇشۇكتەك خورۇلداپ ئۇيقۇغا كېتەتتى.

بىر كۇنى توپىغا ئېغىنىغان ئېشەكتەك، ئۇياققا ئېغىناپ، بۇ-ياققا ئېغىناپ يېتىۋېرىپ جىسمى ۋە دىلى ھېرىپ كەتكەن جۇڭان ھويلىغا چىقتى، كۇن چۈشتىن قايرىلغان چاغ ئىدى. تامنىڭ تۇۋىدىكى دەرەخ شاخلىرىنىڭ ئارىسىدىن شۇڭغۇغان قۇياش نۇرى بۇ چاغدا كۇنگە قاراپ تۇرغان ئىشىكنىڭ شامال ۋە ئاپتاپتىن

چاك ـ چاك يېرىلغان سول تەرەپ كېشىكىگە ئۇدۇلمۇئۇدۇل توغرىلىنىپ ئەلەڭشىپ تۇراتتى. باھار ئايلىرى بولغاچ ھەممىلا يەردىن ھۆللۈك پۇرايتتى، ئەتراپ يۇندىسىنى سىقىۋەتمەيلا يېيىپ قويۇلغان ماتا دەسمالغا ئوخشاش مەينەت ۋە كۆرۈمسىز ئىدى. قۇياشمۇ بەتەرەڭ ئىدى. كۈل تۆكۈۋەتكەندەك بوزىرىپ ياتقان دالادىن شۇركۇن سوغۇق شامال ئۇرۇپ تۇراتتى.

جۇۋان ئۆينىڭ قىيسىق ئىشىكىگە يۆلەنگىنىچە ئىشىك كېپىشكىدە ئەلەڭشىپ تۇرغان قۇياش نۇرىغا بىردەم قاراپ تۇردى. ئۇ خىيالغا پاتقانىدى. شۇ تاپتا ئۇ ئۆزىنى بىردىنلا قېرىپ كەتكەندەك، ئەتە بولمىسا ئۆگۈن ئۇشتۇمتۇت ئۆلۈپ قالىدىغاندەك سېزەتتى. ئۇ تېخى تۇنۇگۈنلا خوشلاشقان بالىلىق، قىزلىق چاغلىرىنى ئەسلىيەلمەيتتى ـــ ئۇمۇ ئويناپمىدىكىن؟ ئۇمۇ كۈلۈپ مىدىكىن؟ ئەمدىچۇ؟ بۇنىڭدىن كېيىنچۇ؟ ... ئۇ نېرىسىنى ئويلىيالمىدى. ئويلاشنىمۇ خالىمىدى، ئۆلسە نېمە بوپتۇ، ھازىرمۇ تىرىك ئەمەسقۇ؟ ...

سوغۇق شامالدىنمۇ ياكى يۇرىكىنى مۇزلاتقان خىيالدىنمۇ، ئۇنىڭ تېنى شۇركۇنۇپ كەتتى. ئۇ ئولالىرىنى قورۇپ شۇمشەيدى ۋە ئەتراپقا سەسكەنگەندەك بىردەم قاراپ تۇرۇپ، ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ ئۆيگە كىردى. ئۆي بىلەن تالانىڭ پەرقى يوق ئىدى.

ئۇ قورسىقىنى غەملەش ئۈچۈن ئوچاق بېشىغا كەلدى ـ دە، بىردىنلا داڭ قېتىپ قالدى. ئوچاق بېشىدا تام بويلاپ «مىققىدە» تۆتقۇلاق ئۇنۇپ كەتكەنىدى. جۇۋان ئۆزىنىڭ كۆزلىرىگە ئىشەنمىگەندەك كۆزىنى ئۇۋلىۋېتىپ يەنە قارىدى.

راستلا تۆتقۇلاق! يەنە شۇ لەنەتگەردى! تۆتقۇلاقلار تۈگىلۈكتىن شۇڭغۇپ كىرگەن نۇر ئىچىدە «دىرىڭ ـ دىرىڭ» ئۇچلىنىپ جىلمىيىشىپ تۇراتتى. ئۇلار گويا «بەختلىك بولسەن، ئەردىن تەلىيىڭ بار» دەۋاتقاندەك، شامال بولمىسىمۇ يەڭگىل تەۋرىنىپ، نازۇك، سۈزۈك، نەمخۇش، تازا ۋە چىرىس قۇلاقلىرىنى ھىلپىرلىتىپ قويۇشاتتى. ئاچچىقىدىن ئۆتى يېرىلغۇدەك ھالغا كەلگەن

جۇۋان ھۇرپەيگىنىچە خۇددى چاشقانغا ئېتىلغان ئاچ مۇشۇكتەك ھېلىقى تۆتقۇلاقلارغا غەزەپ بىلەن چاك سالدى. دەل شۇ چاغدا ئۆينىڭ ئاللىقانداق بىر يېرىدىن كىمدۇر بىرسىنىڭ «يۇلما، ئۇلار راست ئېيتىمدۇ!» دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. جۇۋان قوللىرىنى تۆتقۇلاقلارغا سوزغىنىچە داك قېتىپ قالدى. جۇۋان شۇ تۇرغىنىچە خۇددى روھى قېچىپ كەتكەندەك بىرھازاغىچە تىنالمىدى. بىركەمدىن كېيىن ئۇ ھوشىغا كەلگەندەك بولدى ـ دە، دېمىنمۇ چىقارماستىن ئۆيئىچىگە قۇلاق سالدى. ئۆينىڭ ئىچى جىملىققا چۆمگەنىدى. ھېچقانداق تەۋىش ئاڭلانمايتتى. ئۇ ئاستاغىنا بېشىنى بۇراپ ئۆينىڭ بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغىچە كۆزىنى يۈگۈرتتى. ئۆيدە ئۆزىدىن بۆلەك ھېچكىم يوق ئىدى. جۇۋان مەڭدەپ قالدى. كالـ لىسىدا خىلمۇخىل قىياس كاللەكلىنىپ كەتتى. بىرھازادىن كېـ يىن مېڭىسى سەل ـ پەل سۇزۇلگەندەك بولدى. «راست ئاڭلىـ دىممۇ ياكى ... ھە ... راست، تاز دېگەن مەككار بولىدۇ دېيىشىـ دىغان، ھېلىقى قويچى تاز ئۆيگە ‹غىپپىدە› كىرىپ بىر يەرگە مۆكۈۋالغانمۇيا ...»

جۇۋان بېلىنى رۇسلاپ ئارقىسىغا ئۆرۈلدى ـ دە، ئىشكىنىڭ ئارقىسى، ئۇن سالىدىغان كات ساندۇقنىڭ كەينى ۋە ئورۇن ـ كۆرپە يىغىدىغان بىجىك تەكچىنى پۈتۈن دىققىتى بىلەن تىنتىپ چىقتى. ھەتتا سەل غەيرەتلىنىپ:

ـــ كىم؟ كىم بولساڭمۇ چىق! ـــ دەپ ۋارقىراپ باقتى. ئۆيـ نىڭ ئىچى تىمتاس. ئۆيدە ئۆزىدىن باشقا جان يوق ئىدى. جۇۋان ئاخىر ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىغا ئىشەندى ـ دە، ئابايا ھېلىقى تاز ـ نى بىر يەردىن «لوڭشىدە» چىقىپ قالارمىكىن دېگەن ئۇمىدتە ھېلىقى كۇندىكىدەك ئۆرىدەشكە باشلىغان كۆڭلى بىردىنلا «لاسسىدە» بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ جەھلى باشقىدىن قاتتى. «نېمانچە خورلۇق! نېمىدېگەن ئەلەم !...»

جۇۋان يۇگۈرۈپ بېرىپ ئويۇقتىن قىڭراقنى ئالدى ۋە ئوچاق بېشىغا ئېتىلىپ باردى.

«چانمىغىن! ئۇلار راست ئېيتىدۇ!»

جۇڭانىڭ تۆتقۇلاقلارنى قىيما - چىيما قىلىۋېتىش ئۈچۈن قىڭغاقتى ئېگىز كۆتۈرگەن قولى ھاۋادا ئېسىلىپ قالدى. بۇ، ئابايىقى ئاۋاز ئىدى. جۇڭان بۇ قېتىم بۇ ئاۋازنى شۇنچىلىك ئېنىق ئاڭلىدىكى، بۇ ئاۋاز ئۇنىڭ يېنىدىنلا چىققانىدى. ھەتتا كىمنىڭدۇر ئىسسىق تىنىقى جۇڭانىڭ سەزگۈر قۇلاقلىرىنىڭ تۈۋىگە تەگكەنىدەك بولدى. ھودۇقۇشتىن جۇڭانىڭ قولىدىكى قىڭغاق يەرگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇ ئېگىز كۆتۈرگەن قولىنى چۈشۈرۈشىنىمۇ ئۇنتۇپ، ئاستا - ئاستا يېنىغا ئۆرۈلدى.

ئۇنىڭ يېنىدا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. ئۆينىڭ ئىچى ئاۋۇالقىدەكلا تىپتىنچ ئىدى. جۇڭان قولىنى ئاستا چۈشۈردى ۋە ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ ئىشىكنىڭ ئارقىسىغا كۆز يۈگۈرتتى. ئۇ يەردىمۇ ھېچكىم يوق، كات ساندۇقنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ باردى. «ئۇ ھېيلىگەر تاز، قىزىقچىلىق قىلىپ ساندۇققا كىرىۋالغان بولمىسۇن يەنە!» جۇڭان پەملەپ تۇرۇپ كات ساندۇقنىڭ ئاغزىنى «غاچچىدە» ئاچتى، ساندۇقنىڭ ئىچىمۇ قۇپقۇرۇق تۇراتتى.

جۇڭان بىردىنلا ئالاقزەدە بولۇپ كەتتى. كۆڭلىگە ھەرقىسما خىياللار كېلىۋالدى. ئۇ لېۋىنى چىشلەپ بىردەم ئۇنچىقماي تۇرۇۋالدى، ئاندىن سۇپىغا يۈگۈرۈپ چىقتى - دە، تەكچىگە تىزىقلىق يوتقان - كۆرپىلەرنى سۇپىغا بىر - بىرلەپ تاشلىغىلى تۇردى، ئورۇن - كۆرپىنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنۇۋالغان بولسىمۇ ئەجەب ئەمەس - دە!

جۇڭانىڭ تىنىقى بىر - بىرىگە ئولاشمايتتى. ئۇنىڭ چېكە تومۇرلىرى كۆپۈپ، يۇرىكى ۋەھىمىلىك دۈپۈلدەيتتى ... ئۇ ئاخىر يوتقان يىغىدىغان ئويۇقنى بىكارلىدى. ئۇ يەردىمۇ ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. بۇ بىرلا ئېغىزلىق ئۆينىڭ ئەستىرى تېشىغا ئۆرۈۋېتىلگەنىدى. ئەمدى ئۆرۈپ قارىغۇدەك ھېچنەرى قالمىغانىدى. دېمەك، بۇ ئۆيدە ئۆزىدىن باشقا ھېچقانداق ئىنسان ئورۇقى يوق، مۇبادا بار بولسا جىن باردۇر تايىنلىق! جۇڭان ئۆزىنىڭ خە-

يالىدىن ئۆزى قورقۇپ كېتىپ ئۆپچۆرىسىنى سۈپكۆچلىدى، ئۆ-زىگە دۈگا ھۇرىدى: «خۇدايىم ساقلارا جىن - ئالۋاستىنى كۆزۈم-گە كۆرسەتمىگىن، ئىلاھىم ... ئۇنداقتا ھېلىقى ئاۋاز نەدىن كەلدى؟ ناھايىتى ئوچۇق، ناھايىتى ئېنىق ئاڭلاندىغۇ؟ ھەتتا ئۇ ئاۋازنىڭ تېتىرەپ چىققانلىقى، ئۆزىنىڭ يۈزىگە كىمنىڭدۇر ئىس-سىق نەپىسىنىڭ ئۇرۇلغانلىقىنى ئوچۇق سەزدىغۇ؟ ئەمىسە بۇ كىم؟ ئۇ قەيەردە؟ شۇنداق زاھىر بولدىمۇيا؟»

جۈۋاننى بىردىنلا دەھشەتلىك ۋەھىمە باستى. قورقۇنچتىن ئۇنىڭ پۈت - قولى لاغلدايتتى. يۈرىكى ئەنسىز دۈپۈلدەيتتى. جۈۋاننىڭ پېشانىسى ۋە بۇرنىنىڭ چۆرىسى سارغىيىپ چېكىسى-دىن مۇزدەك تەر تامچىلىرى بۇژۇلداپ چىقتى. ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇ-جۇدى كۈچ - مادارىدىن قېلىپ، خۇددى ئەسكى چاپاندەك لاكاسلاپ قالدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى شۇ دەمدە خۇددى ئۆلۈكىنىڭ كۆزىدەك قېتىپ قالغاندى. ئاخىر ئۇ بىردىنلا «ۋاي ... » دەپ ئىڭرىدى - دە، سۈپىنىڭ ئوتتۇرىسىغا دۆۋىلەنگەن يوتقان - كۆرپىنىڭ ئۈس-تىگە يىقىلدى.

* *

قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن، جۈۋان ئاستا - ئاستا ھوشىغا كەلدى. ئۇ توغرا كەلگەن بىر يوتقانىنى تارتىپلا بېشىنى چۈم-كىۋالدى. ئۇ كۆزلىرىنى مەھكەم يۇمۇپ تۇگۈلۈپ ياتقىنىچە ئابا-يىقى سادىر بولغان ھادىسىنى ئېسىگە ئالدى. ئەمدىلىكتە قور-قۇنچ ئاستا - ئاستا ھەيرانلىققا ئالماشتى. «زادى كىم؟ ئۇ نەدە؟ ھېلىقى تازمىدۇ؟ قانداق كىرىۋالدى؟ نەگە مۆكۈۋالدى؟ خاتالاش-مىغاندىمەن - ھە؟ ياق! ئىللا - بىللا خاتا ئاڭلىمىدىم، ئاشۇنداق بىر ئاۋاز ... ئاۋازلا ئەمەس، ھەتتا يۈزۈمگە ئۇرۇلغان بىرسىنىڭ ئوتلۇق دەم - نەپىسىنى ئېنىق ھېس قىلدىم. يەنە كېلىپ ئەر-كەكنىڭ تىنىقى، مەكۇناغا ئازراقمۇ ئوخشىمايدىغان ھەقىقىي ئەركەكنىڭ !...»

ئەمدى ھەيرانلىق قىزىقىشقا ئالماشتى. «ئاشۇ تاز بولسا ـ ھە، راست شۇمىدۇ؟ مېنىڭ تام تۆپىسىدە ۋارقىرىغىنىمنى ئاڭلىمىدى دېسەم، ئاڭلاپتىكەن ـ دە! بىر پەيتنى پايلاپ تۇرغانمىدىكىن؟ ماڭا ئەسلىدىلا چەن سوقۇپ يۈرگەنىكەن ... ھېلىقى ناخشىنىمۇ ئەتەي مېنى غىدىقلاش ئۈچۈن ئويلاپ تاپقان ـ دە! ئاھ، چېچەن تاز، ۋاي تازچىقىم ... تۆكرا باش ... ئالتۇن كوكۇلا بەگزادەم ... جېنىم بەگچەك ...

جۇۋان پىخىلداپ كۈلۈۋەتتى. ئۇنىڭ يۈرەكلىرى ئوينىاپ ـ تېپىچەكلەپ، ئەزايى ـ بەدىنگە تولىمۇ يېقىملىق بىر جۇغۇلداش تارقاشقا باشلىدى. «ۋۇي ... راست شۇ تازمىدۇ، يا بولمىسا... ئوھۇش ... مەيلى كىم بولسا بولمامدۇ؟ ئىشقىلىپ، ئەركەكنىڭ ئەركەك ... ۋاي ئەركەك ... جېنىم ئەركەك ...»

ئابايىقى ئىللىقلىق ئەمدى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا تاراپ يۈرىكى ئۆرتەشكە، ئاندىن پۈت ـ قوللىرىنىڭ ئۇچلىرىغا قاراپ تاراشقا باشلىدى. جۇۋان گاھ ئۇنداق، گاھ مۇنداق ئويلايتتى. نېمىلا ئويلىسۇن، خىياللىرىنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرىدىغان، قانلىرىنى جۇشقۇنلىتىپ تەشنا يۈرىكىگە خۇشاللىق، شادلىق، ھاياجان بەخش ئېتىدىغان خىياللار ئىدى. ئۇ ياتقان يېرىنى تولغىناتتى، دەم ـ نەپىسى گاھ ئىتتىكلەپ، گاھ توختاپ قالاتتى. پۇتلىرىنى گاھ سۇنۇپ، گاھ يىغۋالاتتى. ئۇزاق ئۆتمەي ئۇنىڭ تولغان كۆكسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئويمانچاق ئىسسىق تەر بىلەن ھۆللەندى...

ئۇ بۇ ھاياجانلىق ئىزتىراپقا چىدالماي يوتقانىنى قايرىۋەتتى ـ دە، سەل پەسكويغا چۈشۈپ، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۆينىڭ تۆت بۇلۇڭىغا زەن سېلىپ قارىدى. ئۇ قانداقلا بولمىسۇن بىر ئەركەكنى ئۇچرىتىش ئۈمىدىدە ئىدى. لېكىن، ھېچ نەرسىنى ئۇچرىتالمىدى. شۇنداقتىمۇ، جۇۋان خېلىلا روھلىنىپ قالغانىدى. ئۇ يوتقاندىن ئاستاغىنا سۇغۇرۇلۇپ چىقتى. يوتقان ـ كۆرپىلەرنى چىرايلىق قاتلاپ، قىرىنى قىرىغا كەلتۈرۈپ ئويۇقىغا تىزدى. قو-

لىغا سۈپۈرگىنى ئېلىپ خېلىدىن بۇيان سۈپۈرگە تەگمىگەن كى- گىز - شىرداقلارنى، چاۋار - چاتقال بىلەن بېتىنى كۆرگىلى بولماس دەرىجىدە مەينەتلىشىپ كەتكەن پەگاھنى ئالدىرماي سۈ- پۈرۈپ چىقتى. تۈيۈقسىز چىنە - قاچىلارنى كۆڭۈل قويۇپ يۇيۇپ دەستىلىدى، بىردىنلا قولىغا پۈچۈق ئەينەك چىقىپ قالدى. شۇ چاغدىلا ئۆزۈنىڭ ئۇستىبېشى ئېسىگە كەلدى - دە، تويلۇق سوۋغا - سالام قاتارىدا كەلگەن ئەتىر سوپۇنىنى تېپىپ چىقىپ باش - كۆزلىرىنى يۇدى. ئۇچىسىدىكى كۆڭلىكىنى سېلىپ تاشلاپ تۇيۇ- لۇق كۆڭلىكىنى كىيىۋالدى. ئاندىن يەنە ئەينەكنى قولىغا ئالـ- دى. پاھ!... ئەمدى قىزغا، قىزغا ئەمەس، قىپقىزىلگۈلگە، يېلىز- جاپ تۇرغان چوغقا ئايلانغانىدى. راستىنى ئېيتقاندا، قىز چېغى- دىمۇ بۇنچىلىك چىرايلىق ئەمەس ئىدى. مانا بۈگۈنلا چىرايلىق بولدى. چىرايلىق بولالىدى. ئۆزىنىڭ بۇنچىلىك چىرايلىق ئى- كەنلىكىنى تېخى شۇ تاپتىلا بايقىدى. ئۇ ئەينەكىكە قاراپ تولۇپ تاشقان قانائەت ئىلكىدە پىسسىكتىدە بىر كۈلۈۋىدى، ئۇنىڭ لەۋ- لىرى غۇنچىدەك چاچراپ، نۇرلىنىپ تۇرغان نۇرلۇق مەڭزى قوشكېزەك زىننىخ تۇغدى...

ئۇنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەيتتى. لەۋلىرى تىنىمسىز قىمىرلايـ- تى: «ئەركەك... ئەركەك... ئەركەك...»

ئۇ ئەينەكنى قويۇپ، بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ ئوچاق بېشىغا كەلدى. ئۇ ئابايىقى ئاۋازنى، ئابايىقى تەسىرلىك، جازىبە- لىك ئەركەك ئاۋازىنى يەنە بىر ئاڭلاشنى خالايتتى. ئوچاق بېشە- دىكى تۆتقۇلاقلار ئابايىقىدەك ئوماق، سەبىي ۋە سۆيۈملۈك سە- يالقتا ھىلپىرلەپ تۇراتتى. تۆتقۇلاقلارنىڭ تىللادەك قۇلاقلىرى تۈگۈلۈكتىن شۇڭغۇپ چۈشكەن نۇر بىلەن جىلۋە قىلاتتى. جۈۋان تۆتقۇلاقلارنىڭ كۆرۈملۈكلۈكىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى. ئۇنى يۇلـۇ- ۋەتمەكچى بولغىنىغا ئۆكۈندى. ئۇ، تۆتقۇلاقلارنى قوللىرى بىلەن يۇمشاققىنا پەپلىمەكچى بولسا، تېخى يۈمران قۇلاقلىرىغا قاينىاق ھېسسىياتنىڭ شىددىتىدىن تەملىشىپ كۆپۈشكەن قىزىق لەۋلە-

رىنى ياقماقچىدى. جۇۋان توّتقۇلاقلارغا قوللىرىنى سوزۇپ ئاستا ئېڭىشتى.

«ئۇلار راست ئېيتىدۇ ...»

دەل شۇ ئاۋازلا ئابايىقى ئاۋاز! ئەركەكتىكى ئاۋازى ...

جۇۋان پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويماسلىق ئۈچۈن ھېچ ئىككىلەنمەي بېشىنى شارتتىدە كوّتۇرۇپ ئاۋاز چىققان تەرەپكە قارىدى ـ دە، ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ چەكچىيىپ قالدى.

سۇپىنىڭ توّرىدە، ئورۇن ـ كوّرپە يىغىلغان تەكچىنىڭ ئۈدۈلىدا سۇرەتتەك كېلىشكەن بىر يىگىت چالما قۇرۇپ ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇراتتى. يىگىتنىڭ قىيغاچ كوّزلىرى ئوتتەك يانىتتى. قاش ـ كىرپىكلىرى توّكۈلۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ غۇنچىدەك يىمىرىلگەن لەۋلىرى قان تېمىپ تۇرغاندەك قىپقىزىل بولۇپ جۇلالايتتى. يىگىتنىڭ قاپقارا، قويۇق، بۈدۈر چاچلىرى يەلكىسىگە چۈشكەندى. ئۇنىڭ كەڭرى پېشانىسىدە ۋە قاڭشىرىدا نۇر ـ زىيا جۇلا قىلاتتى. يىگىتنىڭ تېرىسى شۇنچىلىك ئاق ۋە سۈزۈك ئىدىكى، ئاقلىقتىن كوّكۈچ كوّرۈنەتتى. يىگىتنىڭ كەڭرى يەلكىسى، تاـ زۇك بېلى، ئۇزۇن كەلگەن پۇت ـ قوللىرى ئىنسان بالىسى تەڭ كېلەلمەيدىغان بىر قۇدرەتنىڭ شاھىتى سۈپىتىدە كوّزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. يىگىت ئۇ يەردە خۇددى ئۆز تەختىدە ئولتۇرۇپ دەۋران سۈرۈۋاتقان ھوّكۈمراندەك شۇنچىلىك بەخىرامان، ئازادە، بەھۇزۇر ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ تۇرقى ـ سىياقىدىن قورۇنۇشنىڭ كىچىككىنە ئالامىتىمۇ كوّرۈنمەيتتى.

يىگىت جۇۋانغا قاراپ ئىستىھزا ئارىلاش خۇمارلىق كۈلۈمسىرىدى.

ـــ بۇ يەرگە كەل.

جۇۋاننىڭ ۋۇجۇدى تىنىقتەك تىترەپ كەتتى. ئۇ ئىنسان ئۇرۇقىدىن بۇنداق گۈزەل سۈبالتنى تېخى كوّرۈپ باقمىغانىدى. يىگىتنىڭ تەسىرلىك، ساپ ۋە جاراڭلىق ئاۋازى جۇۋاننىڭ يۈرىكىنى جۇغۇلدىتىۋەتتى. جۇۋان قەددىنى تەسلىكتە رۇسلاپ يىگىتكە

قاراپ جىلمايدى.

— بۇ يەرگە كەل ...

ئەمرانە تەكرارلىدى ساھىبقىران يىگىت.

جۇۋانىنىڭ پۇتلىرى تۇرغان ئىزىغا مىخلىنىپ قالغاندەك ئىدى. ئۇ مىڭ تەسلىكتە ئاياغلىرىنى يۆتكىدى ۋە سۇپىنىڭ ئالدىغا كېلىپ بەگنىڭ ئالدىدىكى قۇلچاقتەك قول باغلاپ بېشىنى ئەدەپ بىلەن تۆۋەن سالدى. ئۇ يىگىتنىڭ بۇركۇتتەك قاراشلىرىغا چىدىالمىغانىدى.

يىگىت جۇۋانغا قولىنى ئۇزارتتى. جۇۋان ۋەھىمە، تەئەججۇپ، ھاياجان ۋە شادلىق ئىلكىدە يىگىتكە قولىنى بەردى. يىگىتنىڭ قولى نېمىشقىدۇر ھەيكەلنىڭ قولىدەك سىلىق ۋە مۇزدەك سوغۇق ئىدى. يىگىت ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇپ سىپايىغىنا تارتتى. جۇۋان ئۆزىنىڭ سۇپىغا، ياق، سۇپىغا ئەمەس، ساھىبقىرانىنىڭ قۇچىقىغا قانداق چىقىپ قالغىنىنى سەزمەي قالدى. يىگىت جۇۋاننى كۆكرىكىگە مەھكەم باستى ۋە لەۋلىرىنى جۇۋانىنىڭ تىترەپ تۇرغان، كۆپجۇپ ـ كۆپۈشكەن تەشنا لەۋلىرىگە ياقتى. جۇۋانمۇ قورقۇنچ ھەم ۋەھىمىنى ئۇنتۇپ بىھوش بولۇپ يىگىتنىڭ بەرنا بويىغا ھەشقىپىچەكتەك ياماشتى. جۇۋان شۇ مىنۇتتا ئۆزىنى يۇكسەك چوققىلارنى چۈمكەپ تۇرغان ئاپپاق ماموق بۇلۇتنىڭ ئۈستىگە، گاھ گۈپۈلداپ يەلپۈنۈپ تۇرغان گۈلبوستانىڭ ئارىسىدا ئاندىن تۇغما، پاپپالىگاچ ھالدا كۆردى ۋە شادلىقتا ھوشىدىن كەتتى.

... ئۇلار ئىشرەت ئېتىزلىرىنىڭ نەپسى ـ تەشنالىقىنى قاندۇرۇشقاندىن كېيىن يەنە مۇڭداشتى، سىرداشتى، كۈلۈشتى، يىغلاشتى...

بىرىكەمدە يىگىت جۇۋانغا قاراپ:

— كۆزۈڭنى يۇمغىن، — دېدى.

جۇۋان يېرىم بىھوش ھالەتتە سورىدى:

— نېمىشقا؟ سىزنىڭ جامالىڭىزغا قاراپ تويمايمەن ...

يىگىت قوشۇمىسىنى تۇردى:

ــ كۆزۈڭنى يۇمغىن، مەن سېنى سەيلە قىلدۇراي. جۇۋان چۆچۈپ كەتتى:

ــ ياق، جېنىم، ئېرىم كېلىپ قالىدۇ ...

يىگىت قاقاھلاپ كۈلۈۋەتتى.

ــ رىزقى غايىب، ئەجەل غايىب، نىكاھ غايىب، سېنىڭ ھەققىڭ ئېرىڭ مەن بولىمەن. ئۇ يەر ــ جايىڭنىڭ غوجىسى، ئېرىڭ ئەمەس!

سىرتتا كىمنىڭدۇر تۇيۇقسىز ئاڭلانغاندەك بولدى، جۇۋان چۆچۈپ يۇلقۇندى.

ــ چاقچاق قىلما، ئېرىم كەلدى ...

ساھىبقىران ئىستېھزا بىلەن كۈلدى. ئۇنىڭ ئاپپاق ئۇششاق ۋە زىچ چىشلىرى مەرۋايىت تىزىقىدەك چاقناپ كەتتى.

ــ ئۇ مېنى كۆرەلمەيدۇ. سەندىن باشقا ھېچكىم مېنى كۆرەلمەيدۇ.

ــ كۆزۈڭنى يۇمغىن.

جۇۋان قوزىدەك مۇلايىملىق بىلەن كۆزلىرىنى يۇمدى.

ــ كۆزۈڭنى ئاچ! ــ يىگىت ئەمر قىلدى.

جۇۋان كۆزىنى ئاچتى ــ دە، ھەيرانلىقتىن ئەقلى خىرەلەشتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا پايانى يوق بىر كەڭرى زېمىن يايراپ ياتاتتى. بۇ يەردە ھەممىلا نەرسە كۆك رەڭدە ــ ئاسمانمۇ كۆك، يەرمۇ كۆك، تاغ ــ ئېدىرلارمۇ كۆك، شامالمۇ كۆك، ھاۋامۇ كۆك ئىدى. بۇ يەردە نە زىرائەت، نە ئېتىز ــ ئېرىق، نە پاسىل، نە قاشا، نە ئۆي، نە سوقما تام يوق ئىدى. ھەممىلا يەردىن نەغمە ــ ناۋانىڭ، بەزمە ــ مەشرەپنىڭ ساداسى ياڭرايتتى.

ئۇلار ناھايىتى ئۇزاق ئويناشتى، سەيلە ــ سایاھەت قىلىشتى. ۋاقىت ئۆتكەنسېرى جۇۋان ئېرىدىن خەۋپسىرىمەكتە ئىدى. ئۇ شۇ دەمدە ۋاقىتنىڭ قانچىلىك بولغىنىنى بىلمەكچى بولۇپ ئاسمانغا قارىدى. كۆپكۆك ئاسمان گۈمبىزىدە يا قۇياش، يا ئاي، يا

يۇلتۇز كۆرۈنمەيتتى. بۇ يەر پەقەت كۆپكۈك نۇر قۇچقىدا چاراقلاپ يورۇپ تۇراتتى. ھەممىلا يەردە كۆك نۇر، كۆكۈچ يېقىملىق ناخشا، كۆكۈچ بەزمە - مەشرەپ. مەشرەپ ئەھلى بىر - بىر بىلەن گۈزەل، بىر - بىرىدىن چىرايلىق، ھەربىر ئادەم ئۆزگىچە چىرايلىق، ئۇلار يېگىت ۋە قىز - جۇۋانلار، بىرەرمۇ ياشانغان ئادەم ياكى بىرەرمۇ ئۆسمۈر بالا كۆرۈنمەيدۇ. ھەممىسىلا ساھىبجامال، ساھىبقىران گۈزەللەر، ھەممىسىلا تەڭ قۇرداش. ھېچكىمنىڭ يۈز - كۆزىدە بىرەر تالمۇ پىچىم قورۇق يوق، مەرمەردەك سىلىق ۋە تازا، بۇ يەردە كۈندۈز ۋە كېچە يوق، ھەممىلا نەرسە ئەبەدىي تۇراقلىق ۋە ئۆزگەرمەس ...

— ئېرىم كېلىپ «نەگە يوقالدىڭ؟» دەپ سوراق قىلىدۇ. مەن كېتىۋالاي ... — جۇۋان يېلىندى.

— ئېرىڭ مەن! مەن سېنىڭ! مۇشۇنىلا بىلىپ قال. يۇم كۆزۈڭنى.

جۇۋان چەكسىز بەخت - ئىپتىخارلىق ۋە ۋەھىمە ئىچىدە كۆزىنى يۇمدى.

— كۆزۈڭنى ئاچقىن.

جۇۋان كۆزىنى ئاچتى. ئۇ ئۆز ئۆيىدىكى چۈشەكتە غايىب ئېرى بولمىش ساھىبقىرانىڭ قۇچىقىدا ئانىنىڭ ئېتىكىدىكى بوۋاقتەك تەلپۈنۈپ - تولغىنىپ ياتاتتى.

ئىشىك ئالدىدا ئاڭلانغان قەدەم تىۋىشى بىر خىلدا داۋام قىلىۋاتاتتى.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بۇركۇت سۈبات ساھىبقىران بىلەن جۇۋان بىر - بىرىگە جانجىگەر، ئېجىل - ئىناق مەھبۇب بولۇپ قېلىشتى. جۇۋان ھېكايە قىلىپ سۆزلەپ تۇرغىتكۈسىز شادلىق قۇچىقىغا بۆلەندى. ئۇ، يېگىتنىڭ جامالىنى سېغىنغان ھامان يېگىت ھېلىقى چۈشەكتە مەيلى كېچىسى بولسۇن، مەيلى كۈندۈزى بولسۇن پەيدا بولاتتى. ئۇلار قانغۇچە مۇھەببەتلىشەتتى، مۇڭدىشاتتى، سىردىشاتتى. يېگىتنىڭ جىلۋە - جۇلاسى جۇۋانىنىڭ

جېنىنى ياشارتسا، جۇۋاننىڭ غەمزەنازىدىن يىگىت قانائەت تاپاتى. بۇلارنى ھېچكىم بايقىمايتتى ۋە كۆرەلمەيتتى.

خوتۇننىڭ كۆندىن - كۈنگە تولۇپ، چىرايلىقلىشىپ كېتىۋاتقىنىنى، ئۇنىڭ مەكتەپلىرىدىن ئانار قىزىللىقى بالقىپ، كۆزلىرىدە ئاجايىپ بىر روشەنلىك ۋە جۇشقۇنلۇقنىڭ پارلاپ تۇرغىنىنى مەكۇنا زادىلا بايقىمايتتى. ئۇ پەقەت خوتۇننىڭ ئۆزىچە غىڭشىپ ناخشا ئېيتىۋىغان، ئۆزىچىلا ھېچ سەۋەبسىز ۋىلىقلاپ كۈلۈپ، بېلىقتەك سىرغىتىپ - سىرغىتىپ ماڭىۋىغان، بەزى كۈنلىرى ئايالىنىڭ چېكىسىدە زەردەك تەر تارمچىلىرى جىمىرلاپ، يۈز - كۆزى يالقۇندەك يېلىنجاپ، لەۋلىرىدىن ئۇشتۇمتۇت «جېنىم، مېنى ئېلىپ كېتىڭ ...» دېگەن سۆزنىڭ چىقىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ھەتتا بۇ ھۇرۇن، دۆت خوتۇننىڭ ئۆزىچىلا ئۆي ياسايدىغان، ئۆزىنى تۇزەيدىغان بولۇپ قالغىنىنى، ئەمدى ئېشەكتەك ئېغىناپ ياتماي، ئۆيئىچىدە «بېشىنى بەركەش، يەلكىسىنى ئەپكەش» قىلىپ چېپىپ يۈرگىنىنى كۆرۈپ ھېچ نەرسىنى چۈشىنەلمەي، ئۇنىڭغا ۋەھىمە ئارىلاش قاراپ قالىدىغان بولۇپ قالدى...

ئىشىك تۇۋىدىكى قەدەم تېۋىشى بىر خىلدا داۋام قىلاتتى. قۇياش نۇرى قاشا يېنىدىكى دەرەخنىڭ شاخلىرى ئارىسىدىن شۇڭغۇپ كۈنگەيگە قارىتىلغان قىيسىق ئىشىكنىڭ ئاپتاپ ۋە شامالدا چاك - چاك يېرىلغان سول تەرەپتىكى كېشىكىگە ئۇدۇلمۇئۇدۇل چۈشۈپ تۇراتتى.

جۇۋان كۆزلىرىنى ئىشىك كېشىكىدىن چۈشكەن قۇياش نۇرىدىن يۆتكەپ قاشانىڭ نېرىسىدىكى يولغا، ئۇنىڭ نېرىسىدىكى يىراق دالاغا تىكتى. ئۇ يەردە غۇچچىدە ئۇنۇپ چىققان تۆتقۇلاقلار بەرق ئۇرۇپ، ئۆزۈن ياپراقلىرىنى ھىلپىرلىتىپ، جىلمىيىپ يەلپۈنمەكتە ئىدى... قاشانىڭ سىرتىدىن ئاڭلانغان قەدەم تېۋىشى بىر خىلدا داۋام قىلىپ يېقىنلاپ كېلىۋاتاتتى ...

قاسىم سىدىق

خلۇەتتىكى چوغلۇق

1

كىچىك ۋاقتىمدا ناھايىتى چىرايلىق بالا ئىكەنلىكىمنى، مەھەللىمىزدىكى نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ، ھەتتا تونۇمايدىغانلارنىڭمۇ «مۇنۇ بالا ئەجەب چىرايلىق چوڭ بوپتا! ...» دېيىشكىنىنى تالاي ئاڭلىغانمەن. ئاپامنىڭ ئارىلاپ: «مېنىڭ چىرايلىق قوزام، نېمە بولغانسەن، ھەي ... ئاچ كىرىپتۇ ـ دە» دەپ كېپەكنى قورسىقىمغا دوملاپ، ئاللىنېمىلەرنىدۇر ئوقۇپ ئاچلىغانلىقىنى، ئۆزۈمنىڭمۇ تىكلىمە ئەينەك ئالدىغا كېلىپ، چىرايلىقلىقىمغا مەپتۇن بولۇپ يۈرگەنلىكىمنى ھازىرمۇ ئۇنتۇپ قالغىنىم يوق! ...

كىشىلەرنىڭ چىرايىمغا قاراپلا قىلغان مۇئامىلىسى مېنىڭ گۇدەك قەلبىمدە «ئادەم ئۇچۇن چىراي ئەڭ مۇھىم نەرسە» دېگەن تۇيغۇنى ئۇندۇرگەنىدى. بىر پارچە ئاق يەرنى كۆرسىلا ئۆزىگە قىلچە لازىمى بولمىسىمۇ، ھەر خىل ئۇرۇقلارنى سېپىپ قويۇپ كېتىدىغان خالىس يولۇچىلارنىڭ ماڭا قىلغان بۇ ئىلتىپاتىدىن كېيىن، قانداق روھىي ئەلەم ۋە ۋىجدانىي جازالارنى كۆرگەنلىكىم خالايىققا ئەلۋەتتە مەلۇم ئەمەس. ھازىر ھەر ئادەم ئۆز ئىشى بىلەن ئاۋارە، مەنمۇ چىرايىمدىن كەلگەن مۇكاپات ۋە جازالارنى ئەسلەش بىلەن ئاۋارىمەن ...

2

سەككىزىنچى سىنىپقا كۆچكەن ۋاقىتلىرىمىز ئىدى، سىنىپ تەربىيەچىمىز بىزنى پارتىلارغا ئورۇنلاشتۇردى.

— سىز، — دېدى ئۇ ماڭا قاراپ، — ئوتتۇرىدىكى رەت ئالىتىنچى پارتىدا گۈلبەھرەم بىلەن ئولتۇرۇڭ.

مەن كۆرسىتىلگەن جايدا ئولتۇردۇم. «گۈلبەھرەم دېگىنى كىم بولغىيدى؟» دەپ ئويلاپ تۇراتتىم، بويى ئىنتايىن پاكار، سېمىزلىكىدىن ئېڭەكلىرى قاتلىشىپ كەتكەن بىر قىز ئۆرەكەتكە ئىرغاڭلاپ كەلگىنىچە قېشىمدا ئولتۇردى. مەن ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ كەتكىلى تاس قالدىم. بۇنداق سەت قىز بىلەن بىر پارتىدا ئولتۇرۇش نېمىدېگەن نومۇس ـ ھەي! ... مەن قىزدىن خېلى ئارىلىق تاشلاپ، دومسىيىپ ئولتۇرۇۋالدىم. ئۆلگەنىنىڭ ئۈستىگە تەپمەك دېگەندەك، ساۋاقدىشىم ئەيسا ماڭا قاراپ قوۋۇزىنى كۆپتۇرۇپ، تىللىرىنى چىقىرىپ، زاڭلىق قىلىشقا باشلىدى.

— بۇياققىراق ئولتۇرۇڭ، ئۇنداق ئولتۇرۇپ قانداق خەت يازىسىز؟ — دېدى ئۇ قىز مەيۈس ھالدا.

— كەچۈرۈڭ، سىزنىڭ سېمىزلىكىڭىزگە كۆپرەك ئورۇن قالدۇرۇۋاتىمەن، — دېدىم مەن.

— رەھمەت سىزگە ...

گۈلبەھرەم يەنە نېمىلەرنىدۇر دېمەكچىدى ـ يۇ، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر ئېغىز ئاچمىدى. ئۇنىڭ چىرايى بەك غەمكىن ئىدى.

ئوقۇش يىلى تەستە پۈتتى. مەن تەتىلگە قويۇپ بېرىلگەنلىكىتىن شۇنچە سۆيۈندۇم.

كېيىن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» بولۇپ قالدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىۋېرسىتېتقا بېرىش خىياللىرىم يوققا چىقىپلا قالماي، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىمۇ تۈزۈك پۈتكۈزەلمىدىم.

مەن چىرايىمنىڭ ماڭا سۇنغان ھەدىيەلىرىگە مەستخۇش بولۇپ، كۇنبويى كوچىلاردا لاغايلاپ يۈرەتتىم. ئاپام بىچارە مېنى

ئۆيلەش ئۇچۇن لايىق تېپىش بىلەن ئاۋارە ئىدى.

— جېلىلاخۇن ئاكاڭنىڭ قىزى خۇرشىدەم، — دېدى ئۇ بىر كۇنى، — ئەجەب ياخشى قىز بوپتۇ، بالام. ئۆي ئىشىغا شۇنچە پىششىق ئىكەن، شۇنى ساڭا ...

— قويە ئۇ تومپايىنى! ...

— نۇراخۇن ياغاچچىنىڭ قىزى خەلچەم ئوبدان قىز، جۇمۇ! ئەقىلىڭ بولسا، شۇنى زادى قولدىن چىقارما ...

— ئاپا، ئادەم تېپىلماي، ئەمدى ماڭا ئاشۇ قارىۋايىنى سايە قىلىۋاتامسىنا؟! ...

— نازىلەم ...

— بولدى، بولدى! سۆزلەۋېرىدىكەنسەن، نەدىكى سەتلەرنى! ...

— ھۇ جۇۋاينىمەك، قاچانغىچە سۆرىلىپ يۈرىسەن؟ ئاسماندىكى ھۆر - پەرىلەرنى ئالاتىڭمۇيا؟ نېمانچە يوغانچى بولۇپ كەتتىڭ؟! ... بىر ئېغىز گېپىمنىمۇ ئالمايسەنغۇ؟ تېخى سىلىكىشلەيسىنا؟! ... بىلەمسەن، سەندەك چىرايلىقنىچۇ، يەنىلا مەندەك سەت خوتۇن تۇغقان!...

بۇنداق تالاش - تارتىشلار بىزنىڭ ئۆيدە تولا بولىدىغان بولۇپ قالدى، كۆڭۈل دېگەن نەرسە بىرەرسىگە چۈشمىسە بىكار ئىكەن. ئاپامنىڭ تاپقانلىرىمۇ بولىدىغان قىزلار ئىدى، بىراق ئۇ چاغلاردا مېنىڭ يۈرىكىم پاتىگۈلگە بەكرەك سوقاتتى. پاتىگۈل ئوقۇمۇشلۇق قىز، بەك چىرايلىق، بەك چىرايلىق! ... ئىككىمىزنىڭ تويى بولىدىغانلىقىغا زادى گۇمان قىلمايتتىم! ...

مۇشۇ كۈنلەردە ساۋۇت ماڭا نېمە ئۇچۇندۇر بۆلەكچە قارايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ — «ئىسيانچىلار سىلىڭبۇسى»نىڭ سىلىكى، ئۇنىڭ ئەيسىراخۇن ئوۋچىدىن تارتىۋالغان قوش ئېغىزلىق مىلتىقىمۇ بار. مىلتىق ئەسلىي ھۆكۈمەت تۇتىدىغان نەرسە بولغاچقا، ئۇنىڭ تارتىۋېلىشى يوللۇق. بىراق، ئۇ ماڭا نېمىشقا گۆلىيىپ قارايدۇ، مەن ئۇنىڭ ئارپىسىنى خام ئورۇدۇمىمۇ؟ مانا بۇ — يولسىزلىق - دە!

بىر كۈنى كوچىدا كېتىۋاتسام، ساۋۇت باشلىق ئالتەيلەن ئالدىمنى توسىدى، ئۆزۈمگە ياراشقان كەپكەمنى تارتىۋالدى ـ دە، «چەت ئەلنىڭ نۇسخىسى» دەپ يىرتىپ تاشلاپ، يەرگە ئاتتى. ئاندىن بۇدۇر چېچىمغا قايچا سالغىلى تۇردى.

ـــ ئالجىپ قالدىڭمۇ، ساۋۇت؟ ـــ دېدىم مەن غەزەپلىنىپ.

ـــ نېمە دەۋاتىسەن، ھەي، ئەبلەخ؟! ... كونىلىقنى يوقىتىشنى «ئالجىش» دەمسىنا؟!

ـــ مەن كەپكىنى ھۆكۈمەتنىڭ دۈشمىنىدىن نەق پۈلغا ئالغان! ...

ـــ سېلىڭلار! ـــ دېدى ساۋۇت يېنىدىكى چاپارمەنلىرىگە بۇيرۇق بېرىپ، ـــ ئوبدان ئۆچۈقلاپ قويۇش كېرەك.

تۆت ـ بەش چاپارمەن مېنى ئوبدان ئۆچۈقلاپ بولۇپ، يوللىرىغا راۋان بولۇشتى. مەن ئەلەمگە چىدىيالماي، ئارقىسىدىن تىل سالدىم:

ـــ ئالدىرىماي تۇر، ساۋۇت! كۆرگۈلۈكىنى كۆرسەتمىسەم ئاتامنىڭ بالىسى بولماي كېتەي، ھۇ قاراقچى! ...

ـــ تىلىڭنى چاينىما! ـــ دېدى ساۋۇت ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ۋارقىراپ، ـــ سەن ئىنقىلاب قىلىشنى قاراقچىلىق، دەيسىنا؟! ھېلى بىكار مۇشۇ مىلتىق بىلەن ئېتىپ، يۈز ـ كۆزۈڭنى توخۇ چوقۇلىغان شاپاقتەك قىلىۋېتىمەن!

يىگىرمە قەدەم نېرىدا تۇرۇپ گۈركىرەۋاتقان بۇ پوچىنى مەن ئوبدان بىلىمەن. مېنى ئېتىۋېتەلەيدىغان يۈرەك ئۇنىڭغا توساتتىن قانداق پەيدا بولۇپ قالسۇن؟ پوپوزىسىنى قارىمامدىغان ...

ـــ قۇشقاچنى ئېتىپ باقارسەن! ـــ دېدىم مەن.

ـــ نېمە؟! ـــ دېدى ئۇ مىلتىقىنى تەڭلەپ، ـــ ھېلى جېنىڭنى ئالىمەن!

ـــ پو ئاتما، ھوي! ...

ئاغزىمدىن شۇ گەپ چىقار ـ چىقمايلا «گۈم» قىلىپ قالدى ـ دە، كۆزلىرىمدىن ئوت چاقنىدى، پىتىرا چاچرانىدىلىرى يۈز ـ كۆزۈمنى قىيما ـ چىيما قىلىۋەتتى. ئاغرىق ئازابىدىن تولغىنىپ

يەرگە يىقىلدىم.

ئۇ مېنى راستلا ئېتىۋەتتى. بىر مەھەللىدە ئۆسكەن، ھېچ-قانداق ئاداۋەتسىز بولمىغان ئاشۇ تۇخۇ يۈرەك ساۋۇت بىر يىل ئىچىدىلا مانا شۇنداق باتۇر ساۋۇتقا ئايلانغانىدى.

3

جاراھەتلىرىم ساقايدى، لېكىن بىر كۆزۈم قارىغۇ بولۇپ قالدى. دۇنيانىڭ ياخشىلىقىنى كۆرۈشكە ئاشۇ بىر كۆزۈممۇ يېتىپ ئاشىدۇ. بىراق، چىرايلىق يۈزۈم «پېتىر توقاچ»تەك چوقۇر بولۇپ قالدى. ئەپسۇسكى، بۇ ھۆسن پەقەت ئاشۇ مايلىق پېتىر توقاچ-لا يارىشىدىكەن، ماڭا سېلىنغان «چەككۈچ»لەرنىڭ پېتىر توقاچىنىڭكىدىن زادىلا قېلىشمايدىغانلىقىغا قارىماي، شۇنچە ھېرىدارسىز نەرسىگە ئايلاندىمكى، قويۇڭلار!

پاتىگۈلگە بىر كۈنى ئوچۇق گېپىمنى قىلدىم:

— پاتىگۈل، ئىككىمىزنىڭ باش قاتۇرىدىغان ۋاقتى كەلدى، قانداق دەيسىز؟ ...

— مۇمكىن ئەمەس! — دېدى پاتىگۈل كەسكىن رەت قىلىپ.

— نېمە، ئىككىمىز شۇنداقمىدۇق؟ ... نېمىشقا مۇمكىن ئەمەس!

— نېمىشلىقىنى سورىماڭ، ئۇنى ئۆزۈم بىلىمەن.

— سىز بىلىدىغانىنى مەنمۇ بىلىپ قالاي ...

— سىز مۇمكىن ئەمەسلىكىنىلا بىلىسىز بولدى. دۇنيادا ھەممە نەرسىنى بىلىپ بولالمايسىز.

— ياق، بۇنداق دېمەڭ، رەھىمدىل بولۇڭ! ...

— يولىڭىزغا كېتىۋېرىڭ! — پاتىگۈل زەردە بىلەن شۇنداق دېدى - دە، كېتىپ قالدى.

يۈرىكىم «جىغ» قىلىپ قالدى، مەن ماڭىدىغان زادى قانداق يولدۇر؟ شۇڭغىچە نېمىشقا ئۇنى سەزمىگەن بولغىيدىم؟ ئىسىت! ...

كېيىنچە بىلدىمكى، ساۋۇتنىڭ ئۆچمەنلىكى بىلەن پاتىگۈلۈڭ «مۇمكىن ئەمەس»لىرى بىر تۇغقان ئىكەن. ئۇ ئىككىسى ئاخىر توي قىلىشتى. توي قىلسىمۇ مەيلى ئىدى، «نىكاھلىنىش گۇۋاھنامىسى» ئالغىلى رايونغا كېتىۋاتقاندا، مېنى ئۇچرىتىپ، پىچىرلىشىپ بىرنېمىلەرنى دېيىشتى ـ دە، كوچىنى بېشىغا كىيىپ كۆلۈپ كېتىشتى.

ئۇلار ئەلۋەتتە مېنى زادىلا قىلىشتى، بۇنىڭدا گەپ يوق، چىرايىم سەت بولغان بىلەن ئۆزۈم بەك چېچەن. مەن بىلدىم، ئۇلار مېنى ...

ئاھ، خۇدا! بۇ نېمە گەپ؟ بۇ نېمە ھاقارەت؟ مەن چوڭ كوچىدا كىرپىكلىرىنىڭ ئىختىيارسىز نەملەشكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. كىشىلەرنىڭ كۆزىچىلا ياش تۆكۈشكە جۈرئەت قىلىش پاك ئەقىدىگە ھەم ئۇنىڭ قۇربانىغا مەنسۇپ. شۇنداقتىمۇ، كۆز ـ ياشلىرىمنى كىشىلەردىن يوشۇرۇپ، قول ياغلىقىمنى ئېلىپ كۆزۈمنى سۈرتتۈم. شۇ چاغدا بىلدىمكى، بۇ پاتىگۈل سوۋغا قىلغان ھېلىقى كەشتىلىك ياغلىق ئىكەن. مەن ئۇنى ئاسفالت كوچىنىڭ چېتىدىكى ئېرىقتا تاشلىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئېقىپ كېتىۋاتقانلىقىغا قىيالمىغاندەك قاراپ قويدۇم.

4

ئۆمۈرۋايەت ئۆيلەنمەيمەن، قىزلارغا پاراڭمۇ قىلمايمەن، دېگەن ئىدىم. «كۆڭۈل» دېگەن بۇ شەيتان مېنى يەنە ئازدۇردى. بىرقانچىسىگە گەپ قىلدىم، لېكىن ئۇلارنىڭ ھەممىسىدىن كېلىشتۇرۇپ پەشۋا يېدىم.

ئۇچراشقان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ماڭا ھېجىيىشىپ قاراۋاتقاندەك بىلىنەتتى. كۆزۈمچە زادىلا قىلىدىغانلارمۇ كۆپەيدى. ئەزان چىللاپ قويۇلغان ئارزۇلۇق ئىسمىمنىڭ كەينىگە ئادەملەر ھەق تەلەپ قىلمايلا «يەكپاي» دېگەن سۆزنى قېتىپ قويدى، ئا-

خىر «ئابلەھەت يەكپاي»مۇ ئەمەس، «ئەھەت يەكپاي» بولۇپ قالـ
دىم. تېخى تۇنۇگۈنلا مەن بىلەن سىلىق مۇئامىلە قىلىدىغانلار
بۇگۈن قوپال مۇئامىلە قىلىدىغان بولۇشۇۋاتىدى. ئادەملەرنىڭ بۇ
ئىشنى چۈشىنىپ قىلىۋاتقان ياكى چۈشەنمەي قىلىۋاتقانلىقىنى
بىلمەيمەن. ھېلىقى سەككىزىنچى سىنىپتا بىر پارتىدا ئولتۇرغان
گۈلبەھرەمنۇ بىر كۈنى بازاردا يولۇقۇپ قېلىپ، زادىلا قىلغاندەك ھېجىيىپ قويۇپ، سالىمىغا جاۋاب بەرمەيلا ئۆتۈپ كەتتى.
ئەمدى بۇ سەتكىمۇ ھال تېگىپتۇ! ... كىشىلەرغۇ بىر گەپ، ئاـ
پامۇ ماڭا بۇرۇنقىدەك قىلىپ كەتمەيدىغان، ھەتتا سىگىلىمۇ
بىرقىسمىلا قارايدىغان بولۇپ قالدى. ياشلىقتىن ھالقىپ كەتـ
تىم، تېخىچە ئۆيلەنمىدىم. مەن پەقەت بۇ ئۆيگىلا ئەمەس، بەلكى
دۇنياغىمۇ ئۇقۇشماي كېلىپ قالغان ئادەمدەك غەمكىن ۋە بۇرۇق
تۇرما كۈن ئۆتكۈزۈشكە باشلىدىم. ئەينەككە شۇنداقلا قارىسام،
كىشىلەردىن يامانلاشقا ھەددىمنىڭ يوقلۇقىنى چۈشىنىمەن ـ دە،
ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلاپ كېتىمەن.

5

دۇنيادا توغرا، خالىس كىشىلەرمۇ بولىدۇ. ئۇلار بىراۋلار ئۈـ
چۈن قايغۇرۇشقا ۋە خۇشال بولۇشقا ئادەتلەنگەن. ئۇلارنىڭ روزـ
غارى ساڭا بېقىنمىسىمۇ، لېكىن ساڭا قەرزدار ئادەمدەك ياخشـ
لىق قىلىدۇ ياكى ياخشىلىق قىلىشقا ۋەدە بېرىدۇ، ئەگەر بۇ ۋەـ
دىلىرى ئورۇنلانماي قالسا، خىجىل بولۇپ سېنىڭدىن ئەپۇ
سوراپلا قالماي، يەنە تېخى بۇ «كەمچىلىك»نى تۇزىتىش ئۈچۈن
ئاللىقانداق ياخشىلىقلارنى قىلىش ئىمكانىيىتىنى يارىتىشقا يول
ئىزدەيدۇ. ئۇلار ئۆزىنىڭ بۇ ئىشىدىن لەززەتلىنىشكە ئۆگەنگەن
ۋە بۇنداق لەززەتنىڭ خۇمارىغا قانمايدىغان بولۇپ قالغان. مانا
مۇشۇنداق ئادەملەرنىڭ بىرسى بىر تام قوشنىمىز ئابدۇراخمان
ئاكا ئىدى.

ئابدۇراخمان ئاكا مېنى كىچىكىمدىن تارتىپلا بىلەتتى، ئۇ ھازىرمۇ مېنىڭ بارلىق روھىي ئازابلىرىمنى ئوبدان بىلىدۇ. ئۇ-نىڭ ماڭا بولغان مۇئامىلىسى مېنىڭ «چىرايلىق» ۋاقتىمدىكى مۇئامىلىسىدىنمۇ يېقىملىق ئىدى.

بىر كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى ئۇ مېنى ئۆيىگە چاقىردى. ئىككى-مىز يالغۇز مۇڭداشتۇق.

— ئۇكام ئابلەھەت، سىز ناھايىتى ياخشى بالا، جۇمۇا (ئۇ گەپنى ھەر دائىم شۇنداق باشلايتتى)، بىراق خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەن ھازىرغىچە ئۆيلەنمەي كېلىۋاتىسىز، سىڭلىڭىزمۇ چوڭ بولۇپ قالدى، چوڭلاردىن قالغان جامائەتچىلىك قائىدىسى بويى-چە، مېنىڭ مەسلىھەت كۆرسىتىش ھەققىم بار ... بۇنداق ئۆيلى-لەنمەي يۈرۈشتە نېمە توسالغۇ بار زادى؟ ... ئۇنىڭ بىر ئامالىنى قىلايلى. سىلەر ياشلار تولا ئىلغاپ كېتىسىلەر، ۋاپادار قىزدىن تېپىش كېرەك، جاھاندا خاتىرجەملىك ھەممىدىن ئەۋزەل، ئۇكام.

مېنىڭ كۆڭلۈم بۇزۇلۇشقا باشلىدى. ئابدۇراخمان ئاكا نەم-لەشكەن كىرپىكلىرىمگە قاراپ بىئارام بولدى. ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ ماڭا ئېگىلدى ـ دە:

— نېمە بولدىڭىز؟ قويۇڭ، خۇدا نېسىپ قىلغان بولسا، «ياق» دېمەس، — دېدى. مەن بېشىمنى كۆتۈرۈپ، ئۇنىڭغا «ئۇ كىم؟» دېگەندەك، سوئال نەزىرىم بىلەن قارىدىم.

— سىز بىلمىسىز، خەلچەم ياماڭ ئەمەس قىز (بۇ — مەن ياراتمىغان ھېلىقى خەلچەم ئىدى)، دادىسى نۇراخۇنمۇ ناھايىتى مۆمىن ئادەم. سىزگە شۇنى تېپىۋاتىمەن، قانداق دەيسىزكىن، ئۇكام؟ ...

مەن يەڭگىل ئۇھ تارتتىم ۋە چىرايىمدا ئابدۇراخمان ئاكا چۈشىنەلمەيدىغان رازىمەنلىك تۇيغۇسىنى ئىپادىلىدىم. سەت يۈ-زۈمدە ئۆزۈمگە خاس كۈلكە ئالامىتى پەيدا بولدى. بۇ خۇددى كەمپۈت خەقىشى قىلىپ يىغلاۋاتقان بالىنىڭ كەمپۈتكە ئېرىش-كەن ۋاقتىدىكى كۈلكىسىدەك ساددا ۋە ساغلام كۈلكە ئىدى.

ئاردىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئابدۇراخمان ئاكا ماڭا كوچىدا يولۇقۇپ قالدى، ئۇ مەندىن ئۆزىنى قاچۇرغاندەك قىلاتتى، نېمىشقا ئۇنداق قىلدىكىن، ياكى ھېلىقى گەپ چاك باسمىغانمىدۇ؟

بىر كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى ئۇ مېنى يەنە چاقىردى. ئۆيىگە كىردىم، ئابدۇراخمان ئاكا تەستە ئېغىز ئاچتى:

ــ ھەي، ئۇكام ئابلەھەت، سىز تاھايىتى ياخشى بالا، جۇمۇ! ... مەن سىزگە ياخشىراق ئويلاشمايلا ھېلىقى گەپنى قىلغانىكەن. مەن، كېيىن يالتايدىم، ئويلاپ كۆرسەم، ئۇ قىز لايىقىڭىز ئەمەس ئىكەن! ...

ئاردىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتتى. ئابدۇراخمان ئاكا بىلەن يەنە ئۇچرىشىپ قالدىم، ئۇ:

ــ مەن سىزنى بىر ئۆيگە باشلاپ بارماقچى، سىز كىتاب ئو-قۇشقا بەك قىزىقسىز. ئۇ ئۆيدە كىتاب ناھايىتى كۆپ، ئۆيى ئە-گىلىرى ئەسلىي مۇشۇ شەھەردە خىزمەت قىلاتتى. ئۇزىڭىزگە مەلۇم، ئۆتكەنكى «ئىنقىلاب» ۋاقتىلىرىدا نېمە بالا بولدى، قېقە-لىپ ــ سوقۇلۇپ، يېزىغا «تۆۋەنگە» چۈشۈپ كەتكەنىدى. ئەمدى ئۇلارنىڭمۇ كۈنى تۇغۇپ، شەھەرگە قايىتىپ كەلدى. ھازىر يەنە بۇرۇنقىدەكلا ئۆز خىزمىتىنى ئىشلەۋاتىدۇ. قۇرۇق خىيالىلارنى قىلغاندىن كۆرە، كىتاب ئوقۇغان ياخشى، ئۇكام، ــ دېدى.

«توۋا، مۇنۇ ئادەمنى، بىردەم باشنى ئوڭلاڭ دەيدۇ، بىردەم كىتاب ئوقۇڭ دەيدۇ. گېپىنىڭ زادى تۈتامى يوقمۇ» دەپ ئويلە-دىم مەن.

ــ ئابلەھەت، خالىسىڭىز ھازىرلا بارايلى، يۈرۈڭ بولمىسا ...

مەن ئۇنىڭ كەينىدىن خۇشياقمىغاندەك سوكۇلداپ كېتىۋاتە-مەن. ئاخىر كۆزلىگەن يەرگىمۇ يېتىپ كەلدۇق.

ــ خۇش كەپسىلەر، ــ دەپ قارشى ئالدى ئاپپاق باش ياشا-ڭان ئەر ــ ئايال ئۆي ئىگىلىرى. ئۇلار ناھايىتى يېقىملىق كۆرۈ-نەتتى، ئۇلار ئادەت بويىچە داستىخان سالدى، ئىززەت ــ ئىكرام

بىلەن مۇئامىلە قىلدى، گەپ - سۆزلىرىمۇ ناھايىتى جايىدا ئىدى، ئۇلار ھەققىدىكى غەيرىي خىياللىرىم ئورنىنى ياخشى تەسەۋۋۇرلار ئىگىلىدى.

— بۇ بالا، — دېدى ئابدۇراخمان ئاكا ئۆي ئىگىلىرىگە مېنى تونۇشتۇرۇپ، — بىزنىڭ قوشنىمىز بولىدۇ. ئىسمى ئابلەھەت، ئۆزى كىتاب ئوقۇشقا بەك ھېرىس. سىلەرنىڭكىدە ئوقۇشقا ئەرزىيدىغان كىتابلار جىق بولغاچقا، تونۇشتۇرۇپ قويايي، دېدىم قاراڭ، سادىقجان.

سادىقجان ئاكا خۇشخۇي ھالدا:

— ناھايىتى ئوبدان بوپتۇ، كىتاب دېگەن ئەقىلنىڭ ئوزۇقى دەيدۇ، بەك ياخشىلىرىدىنغۇ يوق، تولىسى كۆيدۇرۇۋېتىلىدى. شۇنداق بولسىمۇ، بارىنى خالىغانچە ئوقۇڭ، — دېدى.

چايدىن كېيىن بىز ياندىكى كىچىككىنە ئۆيگە چىقتۇق. ئۆيىنىڭ لامپۇچكا يورۇقىدا كۇندۇزدەك يورۇپ كەتكەنىدى. يېزىق ئۈستىلىدە زىلۋاغىنا كەلگەن، چاچلىرى ئۇزۇن، غۇنچە لەۋ، ئاق يۈزلۈك، كېلىشكەن بىر قىز ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ئۇزۇن كۆڭلەكى مودىدىن قالغان بولۇشىغا قارىماي، ئۆزىگە شۇنچە ياراشقانىدى. ئۇ قىز نېمىنىدۇر يېزىپ ئولتۇراتتى. بىزنىڭ كىرىپ كەلگىنىمىزنى كۆرۈپ، ئورنىدىن يېنىككىنە تۇردى - دە، يېقىملىق جىلمىيىپ، باش لەڭشىتىپ ھال سورىغاندەك قىلدى. ئەپسۇسكى، بىر ئېغىزمۇ سۆز قىلمىدى.

— مېنىڭ قىزىم بولىدۇ، سائادەت، — دېدى سادىقجان ئاكا، — سىز بۇنىڭ گەپ قىلمىغانلىقىنى كۆرۈپ باشقىچە چۈشىنىپ قالماڭ، تەقدىر - ئىرادە، تۇغۇلۇشىدىلا تىلسىز بولۇپ قالدى. ئۇنى ئائىلىدە ئۆزىمىز ئوقۇتۇشقا مەجبۇر بولدۇق. ئۇ كىتاب بىلەن دوست. خۇدا بەختىنى بەرسە، چوڭ شائىر بولۇپ كېتەمدۇ، تېخى! ھا - ھا - ھا! ...

سادىقجان ئاكىنىڭ بۇ ئۇمىدۋار، ھۇزۇر بەخش كۇلكىسى ماڭىمۇ تەسىر قىلدى.

سادىقجان ئاكا قىزىغا كىتابتىن بىرنى بېرىپ تۇرۇش ئۈچۈن ئۆكىنى ئۇقتۇردى. قىز جاۋەندىكى كىتابلاردىن بىرنى ئېلىپ كەلدى. مەن ئۇنى ئېلىشقا تەمشەلگەندە، قىز كىتابنى ژاراقلاپ، ئىچىدىن خەت يېزىقلىق بىر پارچە قەغەزنى ئالدى ـ دە، ئۇستىلىدە يېپىق تۇرغان كومپيۇتېرنىڭ «تىلسىز» دېگەن كىتابنىڭ ئىچىگە قىستۇرۇپ قويۇپ، ئاندىن ھېلىقى كىتابنى ماڭا بەردى. قارىسام، چېرنىشېۋسكىينىڭ «نېمە قىلىش كېرەك» دېگەن ئەسىرى ئىكەن.

بىز قايتماقچى بولدۇق، قىز ئاسمانغا بىر كۆرسىتىپ قويۇپ، قولىنى پۇلاڭلاتتى.

ـــ كېلىپ تۇرۇڭ، دەۋاتىدۇ، ـــ دەپ چۈشەندۈردى ماڭا سادىقجان ئاكا.

مەن قولۇمنى كۆكسۈمگە قويۇپ، قىزغا قاراپ ھۆرمەت بىلەن بېشىمنى لىڭشىتتىم.

6

سائادەت بىلەن ئوبدانلا دوست بولۇپ قالدىم. تەڭرى ئۇنى شۇنداق گۈزەل قىلىپ يارىتقان بولسىمۇ، ئەمما نېمە ئۈچۈندۇر تىلسىز قىلىپ قويغانىكەن. مۇبادا، سائادەت بىلەن تونۇشمىغان بولسام، جىسمانىي ئەيىبى بار كىشىلەردە گۈزەل قەلبىنىڭ بولىدىغانلىقىغا ئۆمۈرۋايەت ئىشەنمەي ئۆتۈپ كېتەر ئىكەنمەن.

ھېلىقى «تىلسىز» دېگەن كىتابنىڭ ئىچىدىكى قەغەزدە نېمە بار بولغىيدىكىن؟ مۇشۇ خىيال مېنى خېلى كۈن بەند قىلىپ يۈردى.

كېيىن بىر كۈنى كىتاب ئالماشتۇرغىلى بارسام، سائادەت يوق ئىكەن، ئاپىسى مۇقەددەسخان ھەدە مېنى خۇشخۇي قارشى ئالدى. ئۇ خالىغان كىتابتىن ئېلىپ كېتىشىمنى بۇيرۇدى. مەن ئۇدۇل بېرىپ «تىلسىز»نى ئالدىم ـ دە، ئۆيگە قايتتىم.

ئۇلارنىڭ دوقمۇشىدىن قايرىلىپلا كىتابنى ۋاراقلاپ، ئىچىدىن ھېلىقى قەغەزنى تېپىۋالدىم. ئۇ سائادەتنىڭ ئۆز قولى بىلەن يېزىلغان شېئىرى ئىكەن:

«دىلىمنى چۈلغىدى چەكسىز خىيالەت،
ئۆزۈمگە خىلۋەتنى ئەيلىدىم ئۇلپەت.
خىلۋەتتىن تاپمىدىم رەنجىمگە شىپا،
ئەكسىچە قەلبىمدە قوزغىدى ھەسرەت.
تۇراتتى خىلۋەتتە چۈنكى بىر چوغلۇق،
مۇڭلىنىپ، تاپالماي بىرەر ھەمسۆھبەت.
تەئەججۇپ ئىلكىدە تاشلىدىم سوئال:
«نېمىشقا چېكىسەن مۇنچە ئەلەم ـ دەرد؟
نېمىشقا گۈلشەننى تەرك ئەيلىدىڭ،
رەنجىگگە سەۋەبچى قايسىبىر نامەرد؟»
ۋە لېكىن ئاچمىدى لېۋىنى چوغلۇق،
سۈكۈتكە ئايلاندى يالجىماي سۆھبەت.
ئاھ، ئۇنىڭ ھۆسنىدە ئەكسىمنى كۆردۈم،
باراۋەر ئىكەنغۇ بىز ئۇچۇن قىسمەت.
قەلبىمنى ھېسداشلىق يالقۇنى قۇچتى،
تەقدىرداش گۈزەلگە قىلدىم نەسىھەت ... »

مانا شۇنداق ئىكەن. تىلسىز سائادەتنىڭ شېئىرى ماڭا ئۆمرۈم بويى خىيالىمغا كېلىپ باقمىغان ھېسسىياتلارنى تەقدىم قىلدى: مەن ئۇنىڭ گۈزەل، ئەمما سىقىلغان قەلبىنى كۆردۈم، شۇ قەلبىنى تەنتەنە قىلىۋاتقان، ھەقىقىي ئىنسانغا خاس ئىپتىخار ـ مەردانىلىكنى كۆردۈم، بۇنىڭ بىلەن ۋۇجۇدۇمدا بىر ئىسىق ئېقىم پەيدا بولۇپ قالدى. ئوچۇقراق ئېيتسام، ئۇنىڭغا كۆڭلۈم چۈشۈپ قالدى ...

شۇ شېئىر يېزىلغان قەغەزنىڭ كەينىگە يۇرىكىمنى قاپتەك

قىلىپ تۇرۇپ، ئوشۇقمۇ ئەمەس، كەمىۋ ئەمەس، دەل تۆۋەندىكى سۆزلەرنى يېزىپ قويدۇم:

«سائادەت، مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن!»

كىتابنى قايتۇرۇپ ئېلىپ بارغىنىمدا، ئىچىگە قەغەز سېلىنغان كىتابنى ئەتەي ئېلىپ كەتكەنلىكىمنى سائادەت بىلىپ قالغان بولسا كېرەك، بىرمۇنچە كايىدى. ئۇنىڭ سۆزلىرىنى مەن «تەرجىمان»سىزمۇ ئانچە ـ مۇنچە چۈشىنەلەيدىغان بولۇپ قالغانىدىم. سائادەت كىتابنى كۆرسىتىپ، ئىچىدىكى قەغەزنى ئېلىپ نوقۇپ قويۇپ، ئاندىن ئۆزىنىڭ ئېغىزىغا كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى ئېلىپ باردى ـ دە، ئوماق لەۋلىرىنى مىدىرلاتتى. ئاندىن ماڭا قولىنى تەڭلەپ، كىتابنى قولتۇقۇمغا قىسىپ ئىشىك تەرەپكە مېنى دوراپ قەدەم تاشلىدى. بۇ ئۇنىڭ: «كىتابنى مېنىڭ ئىچىزىتمىسىز، ئەتەي مەن يوق ۋاقتىدا ئېلىپ كېتىپسىز» دېگىنى ئىدى. ئاندىن ئۇ يەنە كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن مېنى كۆرسىتىپ چىمەلتىكىنى چىقاردى. بۇ ئەلۋەتتە مېنىڭدىن رەنجىگەنلىكى ئىدى.

ئۇنىڭ كۆزى توساتتىن ھېلىقى مەن يېزىپ قويغان سۆزگە چۈشتى. مەن ئوڭايسىزلىنىشقا باشلىدىم. سائادەتنىڭ نازۇك قەلبى ئوينىشىدىغان قەلب ئەمەس ئىدى. ئۇ قىزىرىپ كەتتى. بۇ خىلۋەتتىكى چوغلۇق مېنىمۇ ئوڭايسىزلاندۇرۇپ قويدى.

ئۇ بىرئازدىن كېيىن مېنى قايتىپ كېتىڭ، دەپ شەرەت قىلدى. ئۇ يەردىن ئۈستۈن قارىمايتتى.

مەن قايتىشقا تەمشەلدىم، ئۇ مېنى يەنە توختاتتى ـ دە، يەنە بىر كىتاب بەردى. ئېھتىمال، بۇ كىتابنى ئەدەپ يۇزىسىدىلا بەرگەندۇ ... مەن ھاماقەت ئىشنى بۇزۇپ، شۇ دەرىجىگە ئەكېلىپ قويدۇممۇ ئاخىر؟! ...

7

بۇ ئۆيگە كىرمەي بولمايتتى. ئەمما، ھودۇقۇپ كېتىۋاتىمەن.

ئۆزۈمنى تۈتۈپ ئىشكنى ئاچتىم، سائادەت ئادەتتىكىدەك قارشى ئالدى، پەقەت كۆزلىرىنى ئەپقاچتى.

ئادەتتىم بويىچە ئالدىغىنىمنى ئېلىپ قايتتىم، كىتاب ئىچىدىن يەنە بىرنەرسە چىقىپ قالارمۇ، دېگەن خىيال مېنى كىتاب ۋاراقلاشقا ئالدىرىتاتتى. كىتابنى ۋاراقلىسام، دەرۋەقە ئىككى ۋاراق خەت چىقتى:

«ئابلەھەت:

سىزنى ئېھتىمال رەنجىتىپ قويغاندۇرمەن، كەچۈرۈڭ. مەندە كىشىلەرنى رەنجىتىش ئەمەس، پەقەت تولۇق چۈشىنىش نىيىتى بار. ئۆتكەن كۈنى تېز قايتىپ كېتىڭ، دېگەن ئىشارىنى كۆتۈلمىگەن «ھۆجۇم»غا يولۇققانلىقىمدىن قىلدىم. چۈنكى، سىز تاسادىپىي ھالدا ھېلىقى گەپنى قىلدىڭىز، ئىككىمىز ئۇتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتتە ئالدىراڭغۇلۇق قىلدىڭىز، مەن ھازىرمۇ سىزنى ياخشى كۆرىمەن ياكى يامان كۆرىمەن، دەپ ئېيتالمايمەن. سىزنىڭ ئەھۋالىڭىزنى مەنمۇ سۈرۈشتۈردۈم، مېنىڭ تىلىكىم ــ پاك قەلب ئىزدەش.

سىز مېنى «ياخشى كۆرۈپ قالدىم» دېدىڭىز، بۇ مېنىڭ ھايات تەمدا پەقەت تۇنجى قېتىم يىگىتلەر تەرىپىدىن ئېرىشكەن ئىلتىپاتمۇ ئەمەس. ماڭا ئوخشاش تىلسىز قىزلار بۇ قەدەمنى ناھايىتى ئېھتىياتلىق بىلەن باسمىسا، ئەبەدىي ئەلەم چېكىدۇ! تەڭرى تىلسىز، قارىغۇ، توكۇر، سەت، قىسقىسى، مېيىپ يارىتىپ قويغان قىزلار ئۆز ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، كۆپىنچە روھىي قۇۋۋەت بىلەن ياشايدۇ. ئۇلارنى چىراي جەھەتتە جازالىغان تەڭرى يەنە ئۇلارنى كىچىك پېئىل، تارتىنچاق، كەم سۆز مىجەز بىلەن مۇكاپاتلايدۇ. دۇنيادا ياشاش ئۇچۇن يېمەك ـ ئىچمەكلا كېرەكمىدى؟ روھىي ئوزۇقمۇ كېرەك! ... ئەلىشىر نەۋايىنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا، ئىنسان ئۇچۇن تاج كىيىمەك شەرت ئەمەس، لېكىن نومۇس ۋە ۋىجدان ئىگىسى بولۇش شەرت. نۇقسانسىز يارالغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى بولمىسىمۇ، ئاز بىر قىسمى ئۆزىنىڭ

چىرايلىقلىقى بىلەن مەغرۇرلىنىپ ياشايدۇ. چىراي بەزىلەر ئۇ- چۈن گويا ئالاھىدە بىر خىل تاۋار. شۇنداقمۇ كىشىلەر باركى، ئۇلار ئەتىگەندە بىرسى بىلەن ئاپاق - چاپاق بولۇپ، ئاخشىمى ئادا - جۇدا بولىدۇ ۋە ئۇنىڭغا قىلچە پەرۋاسىمۇ قىلمايدۇ.

يىغىپ ئېيتقاندا، مەن ھازىر سىزنىڭ ھېلىقى گېپىڭىزگە جاۋاب بېرەلمەيمەن، بۇنىڭ سەۋەبىنىمۇ ئەسكەرتتىم. ئالدى بى- لەن سىزمۇ مېنى ئوبدان چۈشىنىڭ، مەنمۇ سىزنى ئوبدان چۈ- شىنەي ...

بەختىگۈزنى تىلەپ:

ھۆرمەت بىلەن سائادەت»

خەتنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن ئولتۇرالماي قالدىم. تونۇش- قان ۋاقتىمدىن تارتىپلا بۇ قىز ئۇستازىم سۈپىتىدە ماڭا ھاياتقا توغرا مۇئامىلە قىلىشنى ئۆگەتتى. روھىمنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلدى. ئەمدى ئۇ ھازىر مېنىڭ قەلبىمدە بىردىنبىر ھۆكۈمرانغا ئايلىنىشقا باشلىدى. ئەمدىكى گەپ ئۇنىڭ نېمە دېيىشىدە قالدى.

8

سائادەتلەرنىڭ ئىشىكىگە كېلىپ قالغىنىمنى سەزمەپتىمەن. كىرسەم ئۇ كىتاب ئوقۇۋاتقانىكەن. ئۇ مېنىڭ ھايالسىزلا يەنە كەلگەنلىكىمگە ئەجەبلەندى بولغاي، قاراپلا قالدى. مەن نېمە دەپ غەرىزىمنى ئۇقتۇرسام بولار، قانداق ئىشارە قىلاي دەپ ئويلىدىم - دە، ئالىقىنىمنى لېۋىمگە تەگكۈزۈپ، ئاندىن ئۇنىڭغا قارىدىم. ئۇ ناھايىتى خىيالچان ۋە مىسكىن ئىدى. ئۇنىڭ بۇ تۇرقىغا قاراپ ئىختىيارسىزلا كۆزۈمدىن ياش چىقىپ كەتتى، بېشىمنى يېزىق ئۈستىلىگە قويدۇم، قولۇم بىلەن كۆزۈمنى ئېرتىشقا باشلىدىم. بىرئازدىن كېيىن بىرسىنىڭ يۇمشاق قوللىرى بېشىمنى ئاستا قايرىدى، ۋۇجۇدۇم سىمابتەك ئېرىپ، تىترەشكە باشلىدى، بۇ سائادەت ئىدى. ئۇ ئاپپاق قول ياغلىقى بىلەن كۆز ياشلىرىمنى

سۈرتۈپ، مېھمانلىك قەلبىدىن تەسەللى بەردى. ئۇنىڭغا قاراپ غەمكىن كۈلۈمسىرىدىم. ئۇ مېنى ئاخشىمى كىنو كۆرۈپ كېلىشكە تەكلىپ قىلدى.

بىز ۋېكتور ھيوگو يازغان: «پارىژ بۇۋاي مەريەم چېركاۋى» دېگەن فىلىمنى كۆرۈپ قايتتۇق.

سائادەتلەرنىڭ ئىشكى ئالدىدا بىر ئېرىق سۇ ئاقاتتى، مەجـ-نۇنتاللار راسا باراقسان بولۇپ كەتكەنىدى. ئىشىك ئالدىدا تاختايدىن ياسالغان ئورۇندۇق بولۇپ، مەن سائادەتنى ئولتۇرۇشقا ئىشارە قىلدىم، بىز ئاستا ئولتۇردۇق. مەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىدىم، ئۇ كۆزلىرىنى مەندىن قاچۇردى. مۇشۇنداق ياخشى كۆرۈپ قالغان ئادىمىڭ بىلەن بىللە ئولتۇرۇش نەقەدەر لەززەتلىك ـ ھەۋ! ... بىراق، سائادەت تېخى ماقۇل دېمىدى. مەن ئۇنى نۇقۇ-دۇم. ئۇ ماڭا قاراپ، «نېمە؟» دېگەندەك بېشىنى لىڭشىتتى. مەنمۇ مېنىڭ سوئالىمغا نېمە دەيسىز؟ دېگەندەك قىلىپ بېشىمنى لىڭ-شىتتىم. ئۇ ماڭا قاراپ ئۇزاق تىكىلدى ـ دە، ئاندىن قوللىرىنى ئاستا ئاپىرىپ لېۋىگە تەگكۈزۈپ، شۇ قولى بىلەن مەڭزىمنى سىلىق سىيلىدى. ئاي نۇرىدا ئۇنىڭ كىرپىكلىرىگە قونغان ياش تامچىلىرىنى كۆردۇم، مەنمۇ ئۇنىڭ كۆز ياشلىرىنى مېھرىبانلىق بە-لەن سۈرتتۈم. ئۇمۇ ئاستا ئەركىلەپ كۆكسۈمگە بېشىنى قويدى ...

خلۇەتتىكى گۈگۈم

ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا كەڭ كەتكەن كۆل رەڭ دالا يېيىلىپ ياتاتتى. تاقىر تاغنىڭ يان بەللىرى قارىيىپ كۆرۈنەتتى. يىراقلارغا سوزۇلغان چۆللۈكنىڭ ئۇ يەر ـ بۇ يەرلىرىدە ئۆسۈپ قالغان قامغاق، چاكاندا، سۆكسۈك، يۇلغۇنلار شامالدا يېنىك لەڭشىپ تۇراتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ سەپداشلىرى چېدىر ئۆيلەردە قارتا، شاھمات ئويناۋاقتا ئىدى. ئۇ بولسا يىراقلارغا تىكىلگىنىچە شامالغا يۈزلىنىپ تۇراتتى. ئۇ ئاچچىق شور ھىدىنى دىماقىغا ئۇرۇدىغان بۇ لەنىتى شامالدىن زېرىكىپ كەتكەنىدى. بۇ چۆلدىن كېتىش، شەھەردىكى قايناق تۇرمۇشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈۋېلىش ئۇنىڭ بىردىنبىر ئارزۇسى ئىدى. ئۇ خالىغانچە دوقمۇرۇپ يۇرگىلى بولىدىغان شەھەرنىڭ ئاۋات كوچىلىرىنى، ئۆزىنىڭ كەينىدىن خۇددى لالما ئىتلاردەك ئەگىشىۋالىدىغان دوستلىرىنىڭ خۇشامەت يىغىپ تۇرىدىغان چىرايلىرىنى سېغىنىپ كەتكەنىدى. تارغاق تەگمىگەن قويۇق چاچلىرى ياۋا چاتقالدەك پاخپايغان، كالپۇكلىرى قاردىداپ كەتكەنىدى. بىلەك ۋە يۇزىدىكى چوڭ ـ كىچىك تاتۇقلار دائىم قىسىلىپ تۇرىدىغان كۆزلىرىگە سۇر ـ ھەيۋە بېرىپ تۇراتتى.

ئۇ ئىدارىدە ئېچىلغان سەپەرۋەرلىك يىغىنىنى ئەسلەپ قالدى. شۇ چاغدا ئۇ گېزىت پارچىسىغا ئورالغان موخوركىسىنى شورىغىنىچە ئالدىغا قاراپ ئولتۇرغانىدى. ئىسمى ئاتالغانلار سەھنىنىڭ ئالدىدىكى كىچىك مەيدانغا بېرىپ رەتلىك تىزىلىۋا-

تاتتى. نېمىگە ھەجىيىدىغاندۇ؟ ئاشۇ جاڭگالغا بېرىش شۇنچە شەرەپلىك ئىشمىكەن زادى؟! شەھەردىكى مەمۇرچىلىقنى تاشلاپ چۆلگە بارىمەن دەپ يۈرگەنلەر قېنى قېنى ئەخمەق!

— جاھانزات، ئالدىغا چىقىڭ، — ئۇ ئۆز ئىسمىنىڭ چاقىرىلغانلىقىنى ئاڭقىرالمىغاندەك ئەتراپقا قاراپ قويدى. ئولتۇرغانلار مۇكاپات سەھنىسىگە چىقىدىغان تەلەيلىك كەشپىياتچىنى كۆرۈۋېلىشقا قىزىققاندەك ئۇنىڭغا تەبەسسۇم بىلەن قاراپ تۇراتتى. كۆكبۆلاق ئېچىش رايونىغا بارىدىغان پىدائىيلار تىزىملىكىگە ئۆزىنىڭ ئىسمىنىڭ كىرىپ قالىدىغانلىقىنى ئۇ زادىلا ئويلاپ باقمىغانىدى. ئۇ بۇ رايونىنى ئاشۇ ئەلھايات بىلەن زۇلھاياتتەك ئاكتىپلار بارىدىغان جاي، يېڭى رايونىنى ئېچىش ئاشۇنداق ئەمەس، گەكتىن باشقىنى بىلمەيدىغانلارنىڭ ئىشى دەپلا قارايتتى.

— خەپ، ئۆتكەنده يېگەن ئىككى مۇشتىنىڭ ئاچچىقىنى مۇشۇنداق چىقىرىپسەن - دە، — ئۇ ئاغزىدىن ئاق كۆپۈك ئۆرلەپ كەتسىمۇ كارى بولماي چىڭقىلىپ تۇرۇپ تىزىملىك ئوقۇۋاتقان بۇقا گەدەن، قارىمۇتۇق ئەترەت باشلىقىغا نەپرەت بىلەن تىكىلىدى، — يىغىندىن يانغىنىڭدا ئوتتۇز ئىككى تال چىشىڭنى قومۇرۇپ قولۇڭغا تۇتقۇزمىسام تەلۋە جاھان بولماي كېتەي!

ئۇ ئۆزىنىڭ تەلۋە دېگەن لەقمىدىن بەك پەخىرلىنەتتى. ئۆزىنى كۆرمەي تۇرۇپ لەقمىنى ئاڭلىسىمۇ تىترەپ كېتىدىغان كىشىلەرنىڭ تاتارغان چىرايلىرى ئۇنى ئالەمچە خۇش قىلاتتى. ئۆزىنىڭ لەقمىنى ئاتاپ سۆز قىلىشىنى، لەقمى توغرىسىدىكى رىۋايەت خاراكتېرلىك ھېكايىنى بايان قىلىشنى بەكمۇ ياقتۇراتتى.

— مەن تۇغۇلغىنىمدا، — دەپ ھېكايىسىنى باشلاپ كېتەتتى ئۇ ئۆزىنى ماختاپ، ئۇچۇرۇپ ئولتۇرغان ئاغىنىلىرىگە مەغرۇر تىكىلىپ، — مۇشتۇمۇم تۇگۇكلۇك پېتى يەرگە چۈشۈپتىكەن. مەن. يېنىمدىكى سېستىرا تۇگۇلگەن مۇشتۇمۇمنى ئاچالماي بىر سائەت ھايال بوپتىكەن. بۇ سېستىرانىڭ پەمسىزلىكىدىن رەنجىگەن سېستىرالار باشلىقى ئاشۇ بوۋاققا كۈچۈك يەتمىسە سەن

قانداق سېستىرا، دەپ ئۇنى ئىتتىرىۋېتىپ، ئۆزى كەپتۇ. خېلى بىر ھازا ھەپىلىشىپ ئەمدى ئاچاي دېگەندە قاڭشىرىغا كېلىشتۇ. رۇپ بىرنى ساپتىمەن. ئۇ تىرىكلىدە ئۇچۇپ چۈشۈپ، كارىۋات قىرىغا بېشى تېگىپ يېرىلىپ كېتىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ سېستىرالار باشلىقى بۇ بالا چوڭ بولسا قولى قانلىق تەلۈە بولغۇ. دەك، ئىسمىنى تەلۈە قويۇڭلار، دەپ چالۋاقاپ چىقىپ كېتىپتۇ. لېكىن، داداملار ئۇنىڭ دېگىنىگە كۆنەتتىمۇ، بۇ بالا جاھانغا مەشھۇر بىر زات بولىدۇ، دەپ، ماڭا جاھانزات دەپ ئىسىم قويغانىكەن. لېكىنزە ھېلىقى سېستىرالار باشلىقىنىڭ بېشى يېرىلغانلىقى ھەققىدىكى ھېكايە سىرتقا تارقىلىپ كەتكەچكە «تەلۈە» دېگەن لەقەم ماڭا چاپلىشىپلا قالدى. شۇڭا، تەلۈە جاھان دەپ ئاتىلىپتىكەنمەن. چۈنكى، ئىسمىمدىن بۇرۇن لەقەم ئالغان ئادەم ـ دە مەن.

ـــ راست، تۇغۇلۇپلا لەقەم ئالىدىغان تەلەيلىك كىشىلەر بەك ئاز، ـــ ياپما قاپاق، كۆزى دائىملا ياشاڭغىراپ تۇرغانلىقتىن يىغلاپ يۇرگەندەك كۆرۈنىدىغان شادىپاچاق دوستى ئۇنىڭ مۇرىسىگە شاپىلاقلاپ ئۇچۇرۇشقا باشلىدى، ـــ لەقەم دېگەننى خىزىر قويىدۇ، دەيدىكەن. بەلكىم خۇدا پېشانىڭىزگە شۇ لەقەمنى پۈتۈپ بۇ دۇنياغا چۈشۈرگەن بولسا كېرەك. بولمىسا ھېلىقى سېستىرالار باشلىقىغا يەرگە چۈشە ـ چۈشمەيلا بىر مۇشت ئاتاتتىڭىزمۇ؟ سىز ھەقمقەتەن ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق تەلۈە جاھان. مۆرىتى كەلسە تىنچ تۇرغان جاھانىنى تەلۈىلەشتۇرۇپ قويۇشمۇ قولىڭىزدىن كېلىدۇ.

ـــ كەلمەي ئەمىسە، ـــ دېدى ئۇ كۆزلىرىنى قىسىپ تۇرۇپ، ـــ تاغدا بۆرە بولمىسا مال ـ چارۋىلارغا كېسەل تېگىپ قېرىلىپ كېتەرمىش. شۇڭا، بىرەر شەھەردە مەندەك تەلۈىدىن بىرنەچچەسى بولغاندا ئادەملەرنىڭ مېڭىسى سەگەك، پۈت ـ قولى چاققان بولۇپ قالىدۇ. بولمىسا ئۇلار سەمرىپ، بىخۇدلىشىپ، كېرەكسىز نەرسىگە ئايلىنىپ قالمامدۇ. كىشىلەر مەندەك بىر تەلۈىنىڭ

ئۆزلىرىنى قوغداپ تۇرغان بۆره ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇماسلىقى كېرەك.

— توغرا، ئۇنتۇماسلىقى كېرەك.

— رېستورانلارغا چاقىرىپ مېھمان قىلىشى كېرەك.

ئۇنىڭ دوستلىرى خۇددى شوئار توۋلىغاندەك بىرسىنىڭ كەينىدىن بىرسى ۋارقىرىشاتتى.

— قانداق، بىرەر زىختىن كاۋاپقا مەيلىڭلار بارمۇ؟ — دېدى تەلۋە جاھان دوستلىرىنىڭ مەيدىسىگە يېنىك مۇشتلاپ قويۇپ، — ھېلىقى سۆكسۆك ئوتۇن كاۋىپى بىلەن بازار تېپىۋاتقان ئابدۇل تەخەينىڭ يېڭى بازىرىنى مۇبارەكلەپ قويمىساق بولماس. ئەلۋەتتە، بۈگۈن ئاشۇ تەخەي بىزنى مېھمان قىلىدۇ. بولمىسا كاۋاپ ساتمەن دەپ ئاۋارە بولمىسۇن ئۇ ھايۋان.

— ھۇششەرە، — تەلۋە جاھاننىڭ دوستلىرى بۇ تەكلىپتىن خۇشاللىنىپ چاۋاك چېلىشتى، — بازار بىزنىڭ، باش بۇرنى بىزگە تەۋە بولمىغان ھەرقانداق سودا راۋاج تاپمايدۇ.

— باش بۇرنى تەلۋە جاھانغا تەۋە دېگىن، — دېدى تەلۋە جاھان كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، — مەن بولغاچقا سىلەر ياشاۋاتىسىلەر، بولمىسا بىكار تاماق، ھاراق نەدە سىلەرگە؟

— شۇنداق، شۇنداق، — دېيىشتى ئۇلار شاتۇتىدەك ۋېچىرلىشىپ.

ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ سەھنىگە قارىدى.

قېلىن كۆزئەينەك تاقىۋالغان ئاقباش ئىنژېنېر يوغان رەسىم رامكىسىغا ئېلىنغان ئېچىش رايونىنىڭ ئىسخېمىلىق خەرىتىسىنى چۈشەندۈرۈۋاتاتتى. ئۇنىڭ قولىدىكى مېتال چوكا ئەگرى سىزىقلارنى بويلاپ تېز ـ تېز ھەرىكەتلىنەتتى. تەلۋە جاھان بۇ قېرى ئىنژېنېرنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى زادىلا چۈشىنەلمىدى. ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغانلار گويا ھەممىسىلا ئىنژېنېر بولۇپ كەتكەندەك خاتىرىسىگە سان ـ سېپىرلارنى، ئەگرى ـ بۈگرى سىزىقلارنى سىزىپ ئولتۇراتتى. بەزىدە ھاياجىنىنى باسالماي

چاۋاك چېلىشىپ كېتەتتى.

ئۇنىڭ بوينىغا بىر-بىنچى تۇركۈمده يولغا چىقىدىغان پىدا-ئىيلار قاتاردا گۈل چىقىرىلغان شەلپەر ئېسىپ قويۇلغانىدى. شۇ تاپتا ئۇلار تەقدىرلەش يىغىنىدىكى نەمۇنىچىلارغا ئوخشاپ قالغانىدى. ئۇ مۇرىسىنى بېسىپ تۇرغانىدەك سېزىم بېرىۋاتقان شەلپەرنى سىلكىپ قويۇپ ئالدىغا قارىدى. مەيداندىكىلەر قىزغىن چاۋاك چېلىپ، ئۆزىنىڭ بۇ ياش پىدائىيلىرىنى تەبرىكلىشىۋاتاتتى. چاۋاك ئاۋازى گويا شارقىراتمىدىن چۈشۈۋاتقان سۇ شاۋقۇنلىرىدەك كۈچلۈك ۋە رىتىملىق ئىدى.

تەلۋە جاھان بوينىدىكى قىزىل شەلپەرنىڭ رەختىنى ياھالىغاندەك ئۇنى سىلاپ قويدى. بارسام باراي، ماۋۇ خېلى بولىدىغان رەختتەك تۇرىدۇ، ئاچقىپ ئېلىشىغا سېتىپ بىر بوتۇلكا ھاراق ئېلىپ ئىچەي. ياق، ياق، ھاراق، تاماكىنى پۇلغا ئالسام قانداق بولىدۇ. ئاۋۇ دوقمۇشتىكى بوتكىچى قېرىنى قورقۇتۇپ بىر بوتۇلكا ھاراق، بىر قاپ تاماكا ئالاي. بەرمەي باقسۇنچۇ قېنى، مەندەك ياش پىدائىيغا ھۆرمەت بىلدۈرمەي تىلىنى چاينىغان ھەر قانداق ناھەلىنىڭ چىشىنى تۆكۈۋېتىمەن. مەن بۇ شەھەرنى ئاشۇنداق ناكەسلەرگە ئوڭچە تاشلاپ بېرىپ جاڭگالغا ماڭغان ئادەمەن. مۇشۇ گۈزەل شەھەر، خالىغان ئويۇننى تاپقىلى بولىدىغان كوچىلار مۇشۇنداق ئادەملەرگە قالىدۇ. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇلار مەندەك بىر تەلۋە جاھاننىڭ بۇ شەھەردىن يوقالغانلىقىغا خۇش بولۇپ چاۋاك چېلىشىدۇ. تېخى قوي سويۇپ مېھمان قىلاي دەيدىغانلارمۇ چىقىشى مۇمكىن. ماۋۇ ئەترەت باشلىقىمۇ خاتىرجەم ياشاي، قاش ـ قاپاقلىرىم ساق تۇرسۇن دەپلا مېنى جاڭگالغا قوغلاۋاتىدۇ. بۇنچىلىك ھېسابنى بىلمەيدىغان سارىڭ ئەمەسمەن. تېخى كەچلىك زىياپەت بېرىمەن دەپ كارکىراۋاتىدۇ. قاراپ تۇر، ئاشۇ زىياپىتىڭنى ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىپ، ماڭا قىلغان بۇ ئەلىمىڭدىن ھېساب ئالىمەن. ئۇنىڭ چىشلىرى غۇچۇرلاپ كەتتى. ئۇنىڭغا شەلپەرلەر بوينىنى بوغۇۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى.

شەھەر بىلەن ئېچىش رايونىنى ئىككى يۈز كىلومېتىرلىق مۇشكۈل مۇساپە ئايرىپ تۇراتتى. يول بويى يۈزىنى ماي ئارىلاش لەش قاپلىغان قومۇشلۇق، ئەتىيازدىن كۈزگىچە لۆمشىپ تۇرىدىغان سازلىق، توساتتىن پەيدا بولۇپ قالىدىغان كۆچمە قۇم، ئاپپاق ئاقىرىپ تۇرىدىغان شورلۇق، قورام تاشلىق تاغلار ئۇچراپ تۇراتتى. تەلۈە جاھانىنىڭ پىدائىيلار ئەترىتىگە قوشۇلۇپ قېلىشى خۇددى تىنىق كۆلگە چالما تاشلانسا سانسىزلىغان سۇ چەمبىرەكلىرى ھاسىل قىلغاندەك بۇ سەپتىكى پىدائىيلارغا يامان تەسىر كۆرسەتكەنىدى. بۇ چەمبىرەكلەر ھەربىر پىدائىينىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىپ ئارامسىزلاندۇرماقتا ئىدى. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، كىتاب خالتىسى ئەلھايات بىلەن گەپ زاۋۇتى زۇلھاياتلار پىدائىيلارنىڭ پىكرى بويىچە نەچچە ئون ۋاراقلىق دوكلات تەييارلاپ، بۇ تەلۈىنىڭ يېڭى ئېچىش رايونىدا ئىشلەپچىقىرىشقا توسالغۇ بولىدىغان مىتە قۇرت ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ، ئۇنى بۇ سەپتىن قالدۇرۇۋېتىش توغرۇلۇق ئەرز قىلغانىمىش. لېكىن، شىركەت رەھبەرلىكى نېمە ئۈچۈندۇر بۇ دوكلاتقا تەستىق سالماي، تەلۈە جاھانىنىڭ ئېچىش رايونىغا بېرىشىدا چىڭ تۇرغانىمىش. بەلكىم ئۇلار تەلۈە جاھانىنى شەھەردىن ئايرىلىپ جاڭگالدىكى ئوپچە تۇرمۇشتا بىر مەزگىل ياشاپ، چۆلنىڭ جاپا - مۇشەققەتلىرىنى سەپداشلىرى بىلەن بىللە باشتىن كەچۈرسە ئادەمىيلىك ھېسسىياتى ئويغىنىپ، كىشىلەرگە مېھرىلىك قاراشنى يېتىلدۇرەر، دەپ ئويلىغاندۇ.

لېكىن، تەلۈە جاھان ئۇنداق قارىمايتتى. ئۆزىنىڭ بۇ سەپكە قېتىلىپ قالغانلىقىنى ئەترەت باشلىقى قاتارلىق ناكەسلەرنىڭ ئۆزىنى كۆزدىن نېرى قىلىش ئۈچۈن ئويىنىغان ئويۇنى دەپ چۈشىنەتتى.

ئېچىش رايونى تەلۈە جاھانىنىڭ پاخپايغان چاچلىرىدەك رەڭسىز ۋە قالايمىقان ھالەتتە كۆزگە تاشلىناتتى. يىراقتىن قارىغان كىشىگە ساپسېرىق قۇم بارخانلىرىنى ئەسلىتىدىغان چېدىرلار

يىگىرمە تونىنىلىق سۇ باكى جايلاشقان كىچىك دۆڭلۈكنى قورشاپ تۇراتتى. يىراقتا قورام تاشلىق تاقىرتاغ قاريىيىپ كۆرۈنەتتى. ئاندا ـ ساندا ئۇچراپ قالىدىغان بۇلاقلارنىڭ ماي ئارىلاش سېسىق سۇيى ئېرىق بويىدىكى يېكەن، يالپۇز، چىغىرتماقلار ئارىسىدىن شىلدىرلاپ ئۆتۈپ، يوپۇرماقلىرى سارغىيىشقا باشلىغان قومۇش-لۇقنى قۇيۇلاتتى. قومۇشلۇق ئارىسىدىن تورغاي، كەكلىك، قىر-غاۋۇل، سېرىق قۇشقاچلارنىڭ چۇرۇقلاپ سايراشلىرى ئاڭلىنىپ قالاتتى. يېقىنلا يەردىكى سۆكسۆك، يۇلغۇن، توغراق قاپلىغان شور توپىلىق چۆللۈكتە ئېچىش رايونىنىڭ پىدائىيلىرى بۇر-غىلاش تامامىلانغان قۇدۇقلارغا نېفىت ئېلىش ئۈسكۈنىسى بېكىت-تۇراتاتتى.

ئۇلار گويا بۇ جاپالىق تۇرمۇشنى ئەستىن چىقىرىشقاندەك ناھايىتى خۇشال ئىدى. چۈنكى، نېفىت ئېلىش نورمال تەرتىپكە چۈشسە ئۇلارنىڭ يۈكى يەڭگىللەپ قالاتتى ـ دە، شەھەر قۇرۇش پىلانى بويىچە تۇرالغۇ ئۆيلەر سېلىنىپ، چېدىرلاردىن بىنالارغا كۆچۈش ئەمەلگە ئاشاتتى. مانا شۇ غايىۋى پىلان ئۇلارنى شادلاند-ۇراتتى. ناخشا ھەۋەسكارى ئالىم ئۆزى يازغان ناخشىسىنى ئا-ھاڭغا سېلىپ ئېيتىۋاتاتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ يانتاق قاپلىغان دۆڭلۈكتە گىتار چېلىپ تۇرغان تۇرقى ئاجايىپ قىزىقارلىق كۆ-رۈنەتتى.

گۈزەللىككە تويۇنغان،
يۇلغۇن، توغراق قويۇلغان،
قومۇشلىرى سايرىغان،
كۆكبۇلاق دەپ شەھرىم بار.

ـــ مۇشۇنداق لاۋزا گەپتىن ناخشا قۇراشتۇرۇپ ئالىتاغىل توۋلىغۇچە ئومىچىگىنى ئىچىپ ئۇخلىساڭچۇ، ئەخمەق! تۆت چې-دىرنى تىكىپ قويۇپ «شەھرىم بار» دەپ ناخشا توۋلاشقا ئۇيال-

ساڭچۇ. شەھەر دېگىنىڭ شۇنداق بولسا قۇرۇپ كەتسۇن ئۇنداق شەھىرىڭ! ــ تەلۈە جاھان قولىدىكى كۆلۈچنى پىرقىرىتىپ تاشلىۋېتىپ، قومۇرۇپ تاشلاپ قويۇلغان توغراقنىڭ غولىغا ئولىتۇردى ــ دە، تاماكا چېكىشكە باشلىدى.

ــ ھە جاھانزاتكا، باشقىلار جىددىي ئىشلەۋاتسا، سەن بۇ يەردە تاماكاڭنى تارتىپ ئولتۇرۇپسەنغۇ!

تەلۈە جاھان ئېرەنسىزلىك بىلەن بېشىنى كۆتۈردى. ئۇنىڭ ئالدىدا مايلاشقان ئىش كىيىمى كىيگەن ئەلھايات قاراپ تۇراتتى. ئۇ مۇشۇ پىدائىيلار قوشۇنىنىڭ باشلىقى بولغاچقا، ئىشچىلار بىلەن كېچە ــ كۈندۈز ئارام ئالماي ئىشلەپ يۈرۈپ كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەنىدى. لېكىن، تەلۈە جاھان ئۇنىڭ ئۆزىگە باشلىق بولۇپ قالغىنىنى ياقتۇرمايتتى. چۈنكى، بۇ كىتاب خالتىسى ئۇنىڭ قارىشىچە تېخى سېرىق تۈكىنى تاشلىمىغان توڭ سويما ئىدى. كىشىلەرنىڭ دېيىشىچە، ئۇ نېفىت ئىلمىنى ناھايىتى كۆپ ئوقۇغان ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىمىش. بەلكىم شىركەتتىكى لەر ئۇنىڭ ئادەم چۈشەنمەيدىغان غەيرىي سۆزلەرنى تولا قىلىدىغانلىقىدىن تەسىرلىنىپ كېتىپ باشلىق قىلىپ قويغاندۇ. ئۇنىڭ ئورۇق، ئېگىز گەۋدىسى تەلۈە جاھانغا ئېغىر يۈكنى بولۇشىغا كۆتۈرۈۋېلىپ پۈت ــ قوللىرى تىترەپ كېتىۋاتقان ھامالدەك ئاجىز ۋە بىچارە كۆرۈنەتتى.

ــ تاماكا چېكىش قانۇنغا خىلاپ ئەمەستۇ، جانابىي كىتاب خالتىسى ئەپەندى؟ ــ دېدى تەلۈە جاھان تاماكىنى كۈچەپ شوراپ ئىسىنى پۈۋلەۋېتىپ.

ــ ھەممە ئادەم ئىشلەۋاتسا، سەن ئولتۇرۇۋالساڭ بولامدۇ، ئىشنى تۈگەتكەندىن كېيىن بىرلىكتە ئولتۇرساق ياخشى ئەمەسمۇ.

ــ ئانداق بولسا ئاۋۇ دۆڭگە چىقىۋېلىپ ئالىجۇقا توۋلاۋاتقان سارىڭمۇ ئىشلەيدىغان ئادەممۇ يا ئۇ بىزگە ئويۇن قويۇپ بېرىدىغان ئارتىسمۇ؟

ــ ئۇ دېگەن كېچىلىك ئىسمىنىدا ئىشلىگەن. ئارام ئېلىش

ۋاقتىدا نېمە قىلسا ئۆزىنىڭ ئىختىيارى.

— كىم ئىشلىمىگەن ئۇ ئىسمېنىدا؟ — تەلۋە جاھان تاما-كىسىنى غەزەپ بىلەن تاشلىۋېتىپ ئورنىدىن لىككىدە قوپتى.

— ھوي، ئاچچىقىڭنى يامان قىلما، جاھانزات، ئارام ئالساڭ ئېلىۋەر، سېنىڭ ئىشىڭنى بىز قىلىۋېتەيلى، — زۇلھايات تەلۋە جاھانىنىڭ جېدەل چىقىرىشىدىن ئەنسىرەپ يۇگۇرۇپ كەلگىنىچە ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇۋالدى.

— مانا ئارام ئالدى دېگەن!

تەلۋە جاھان شۇنداق دېگىنىچە زۇلھايانتقا مۇشت ئاتتى. لې-كىن، ئۇ تەڭپۇڭلۇقىنى يوقىتىپ دەلدۇگۇنۇپ كەتتى. ئەسلىدە زۇلھايات تەلۋە جاھانىنىڭ مۇشت ئاتىدىغانلىقىنى قىياس قىلىپ ئارقىسىغا داجىغانىدى. ئەتراپتىكىلەر قىزىق ئويۇن كۆرۈۋاتقان-دەك كۈلۈشۈشكە باشلىدى. شۇ تاپتا ئۇلار ئۆزلىرىنى كۈلكىدىن توختىتالماي قالغانىدى. ئەلھايات بىلەن زۇلھايات تەلۋە جاھانىنىڭ ئەمدى جىم تۇرمايدىغانلىقىنى پەملەپ سەگەكلىك بىلەن ئۇنى كۆزىتىپ، قاراپ تۇرۇشاتتى.

— نېمىگە كۈلۈشىسەن؟ — تەلۋە جاھان كۈلۈۋاتقانلارغا ھەيۋە قىلدى، — بىرەر يېرىم ئېچىلىپ قاپتۇمۇ؟ — ئۇ يۇگۇرۇپ بارغان پېتى بىرەيلەنگە مۇشت ئاتتى. مۇشت يېگەن يىگىت خۇد-دى ھەرىدەلگەن دەرەختەك پۇلاڭلاپ يىقىلدى. يەر بېتىدىن ئاپپاق توپا كۆتۈرۈلۈپ، دىماققا ئاچچىق شور ھىدى ئۇرۇلدى.

— سارائمۇ سەن، جاھانزات، — ئەلھايات يۇگۇرۇپ كەلگە-نىچە يىقىلىپ چۈشكەن يىگىتنى دەسسەشكە تەمشىلگەن تەلۋە-نىڭ كەينىدىن تۇتۇۋالدى. تەلۋە جاھان ئۇنىڭ قولىدىن بوشىنىپ چىقىشقا ئۇرۇنۇپ يۇلقۇندى. لېكىن، ئەلھايات ئۇنىڭ ئىككى قو-لىنى قوشۇپ چىڭ تۇتۇۋالغانىدى.

تەلۋە جاھان ئۆمرىدە مۇنداق خورلۇققا ئۇچراپ باقمىغان، شۇ چاغقىچە ھېچكىم ئۇنىڭ بېلىدىن تۇتۇۋېلىپ، قىلىۋاتقان ئىشى-دىن توختىتىپ باقمىغانىدى. ئۇنىڭ قارشىچە، ھېچكىم ئۇنىڭ

تەڭدىشى ئەمەس، ھەرقانداق كىشى ئۇنى كۆرسە تىترەپ تۇرۇشى كېرەك ئىدى. دادىسىمۇ ئۇنىڭغا گەپ قىلغاندا سىلىق ۋە يالۇۇ-رۇش ئاھاڭىدا سۆزلەيدىغان تۇرسا، ئۇنى ئەمدى مۇشۇ ئەلھايات-تەك شادىپاچاقلار بوزەك قىلسا بولامدۇ؟!

ئۇنىڭ كاللىسىغا دادىسىنىڭ قورقۇپ تىترەپ تۇرغان ھالىتى كەلگىنىدە بەكمۇ كېرىلىپ كېتەتتى. چۈنكى، ئاشۇ قورقۇنچاق دادىسى ئۇنى مۇشۇنداق يۈرەكلىك، ھېچنېمىدىن قورقمايدىغان تەلۈە قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىققانىدى. شۇنى ئويلىسا، ئۇ دادى-سىدىن پەخىرلىنىپمۇ قالاتتى. كىچىك ۋاقتىدىكى ئەركە، بىغەم تۇرمۇشىنى ئەسلەپ قالاتتى. نېمىدېگەن ئېسىل چاغلار ئىدى ـ ھەي!

ـــ بالا بولسا شوخ بولسا، بولمىسا يوق بولسا، ـــ دەيتتى تەلۈە جاھانىنىڭ ياۋاش دادىسى ئەمەت ئاۋاق دائىم. ئۇ ئوغلىنىڭ شوخ، ھېچكىمگە بوزەك بولمايدىغان باتۇر يىگىت بولۇپ يېتى-لىشىنى ئارزۇ قىلاتتى. ئۆز تىلىكىدەك شوخلۇق بىلەن يېتى-لىۋاتقان ئوغلىدىن سۆيۈنۈپ، ئۇزاقتىن ـ ئۇزاقتا ئولتۇرۇپ كېتەتتى. تەڭ دېمەتلىكلىرىگە بوي بەرمەي يۈرگەن ئوغلىغا مەستلىكى كەلگەن ھالدا قاراپ قالاتتى.

ئۇنىڭ ئوغلى ناھايىتى تېزلا بىشەملىك بىلەن داڭ چىقى-رىپ، بالىلار قورقىدىغان كىچىك «قوماندان»غا ئايلاندى. بالىلار-نى ئىككى سەپكە ئايرىپ ئۇرۇش قىلىش ئۇنىڭ ئەڭ كۆڭۈللۈك ئويۇنلىرىنىڭ بىرسى ئىدى. گەپكە كىرمىگەنلەر بۇ كىچىك «قوماندان»نىڭ قاتتىق جازاسىغا ئۇچرايتتى. ئۆيىدە ئۇ پادىشاھ ئىدى، ھەرقانداق نەرسە ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىپ بولغۇچە قولىغا تۇتقۇزۇلاتتى. بەزىدە ئۇ دادىسىنى ئات قىلىپ مىنىپ ئۆيىدىن سىرتقا چىقىپ كېتەتتى. قوشنىلار چىپ ـ چىپ تەرلىگەن ھالدا تۆت ئاياغلاپ مېڭىپ يۈرگەن ئاۋاق ئاتىغا ئىچ ئاغرىتىپ تۇرۇپ قېلىشاتتى.

ـــ بالام، يەرگە چۈش، قوشنىلار ئالدىدا دادىسىنى مىنىپ يۈرسە سەت بولىدۇ. ئۆيدە مىنىپ ئوينىغىنىڭمۇ يېتەر، ـــ دەيت-

تى ئاپىسى ۋە ئۇنى يەرگە چۈشۈرۈۋېتەتتى. تەلۈە جاھان كىچىك-كىنە مۇشتىنى تۇگۈپ ئانىسىنىڭ ئۈدۈل كەلگەن يېرىگە ئۇرۇشقا باشلايتتى.

— سېنىڭ نېمە چاتىقىڭ؟ بۇ دېگەن مېنىڭ دادام! مېنى مىندۇرۇپ ئويناتمىدىغان ياخشى دادام!

بەزى چاغلاردا ئەمەت ئاۋاق بالكوندا تۇرۇپ، ئوغلىنىڭ بالىلار بىلەن مۇشتلىشىۋاتقانلىقىنى تاماشا قىلاتتى. تەلۈە جاھان ئۆزىدىن چوڭ بالىلارغىمۇ ھۇرپىيىپ مۇشت ئېتىۋېرەتتى. ئۇنىڭ باشقا بالىلاردىن ئۈستىلىق بىلەن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، تولغىنىپ تۇرۇپ مۇشت ئېتىشلىرى، بالىلارنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇۋېلىپ كاللا قويۇشلىرى بالكوندىكى ئاتىنى سۆيۈندۈرۈۋېتەتتى. ھەببەلى، ئوغۇل بالا، ئەركەك، ياشاپ كەت، جاھانزات، دەيتتى ئۇ چاۋاك چېلىپ. ئۆمرىدە بىرەرسىگە قاش يىمىرىپ باقمىغان ياۋاش ئاتا ئۇچۇن بۇ قالتىس ئىش ھېسابلىناتتى. ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە مەكتەپكە كىردى. شۇ كۈندىن باشلاپ سىنىپ ئىنتىزامى بىراقلا قالايمىقانلىشىپ كەتتى. ئوقۇتقۇچىلار بۇ ئالمىقاپ بالىدىن زېرىكىپ، ئەمەت ئاۋاق ئائىلىسىگە تېلېفون بېرىشەتتى.

— مەن بالامنى سىلەرگە تاپشۇرغان، ئاق قىلساڭلارمۇ، كۆك قىلساڭلارمۇ ئىختىيارىڭلار. بالا شوخ، جىم ئولتۇرمايدۇ دېدىڭىزمۇ؟ بالىنىڭ سەل شوخراق بولغىنى ياخشى، بولمىسا مەكتەپ دېگەندە بالا جىق تۇرسا، بالىلار بوزەك قىلمۇڭالسا بولمايدۇ ـ دە. سىنىپ ئىنتىزامىنى بۇزغان بولسا، كېيىنچە بۇزمايدىغان بولار، ھۆكۈمەت بالىلارنى ئوقۇتىدۇ دەپ ماڭاش بەرگەندىكىن، ئۆزۈڭلار باشقۇرمامسىلەر بالا دېگەننى، — ئەمەت ئاۋاق تېلېفون بەرگەن مۇئەللىمنى ئاشۇنداق گەپلەر بىلەن تويدۇرۇۋېتەتتى.

تەلۈە جاھان باشلانغۇچ مەكتەپنى ئون يىلدا پۈتكۈزدى. بۇ چاغدا ئۇ ئون يەتتە ياشقا كىرىپ قالغانىدى.

شۇ چاغدا ئادەم قىسمىدىكىن ياكى نېفىت ئالدىنقى سېپىگە جىددىي ئادەم لازىم بولۇپ قالغانمۇ، ئۇ ئىشچى بولۇپ قالدى. ئۇ-

نىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ كۆڭلى تىندى. قانداقلا بولسۇن، ئۇنىڭ ئوغلى ھۆكۈمەتنىڭ تۆمۈر دەپتىردىكى ئادەم بولۇپ قالغانىدى. ئەمدى ئۇنىڭدىن ئەنسىرەشنىڭ ھاجىتى قالمىغانىدى.

لېكىن، ناھايىتى تېزلا ئۇلارنىڭ بۇ ئويلىرى خاتا بولۇپ چىقتى. ئىشچى بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ھەر خىل قىلىقلىرى، يېڭىدىن ـ يېڭى خۇيلىرى چىقىشقا باشلىدى. تەلۈە جاھان ئاتا ـ ئانىدىن ھېيىقىش دېگەننى پەقەت بىلمەيتتى. ئۇنىڭ لۇكچەك ئاغىنىلىرى ھاراقلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ ئۇنىڭ ئۆيىگە ئوسۇپ كىرىۋېرەتتى. بىچارە ئانا ئوغلىنىڭ سىرتتا جېدەل چىقىرىشىدىن ئەنسىرەپ، ئوغلى بۇيرۇغان كۆڭ ـ گېزەك، تائاملارنى تەييار قىلىپ، ئۇلارنى كۈتۈشكە مەجبۇر بولاتتى. تەلۈە جاھانىنىڭ خۇشى تۈتۈپ قالسا دادىسىغا بىرەر رومكا ھاراق بېرىپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپمۇ قويياتتى. چۈنكى، ھاراق ئىچىشنى توققۇز يېشىدا مۇشۇ دادىسى ئۆگىتىپ قويغانىدى.

ــ قوشنىلىرىڭ بالاڭنى بەك مۇشتلاشچى دەيدۇ، تېخى ئۆزىدىن چوڭ بالىلارنىمۇ مۇشتلاپ ياتقۇزۇۋەتكۈدەكمىش. خېلى يۇرىكى بار ئىكەن جۇمۇ، ــ سورۇندىكىلەر ئۇستەلدىكى نازۇ نېمەتلەرنى خۇددى چوڭ كىشىلەردەك بەھۇزۇر تاللاپ يەپ ئولتۇرغان تەلۈە جاھانغا قاراپ ئەمەت ئاۋاقنى گەپكە سېلىشقا باشلىدى، ــ ئۆزۈڭ ياۋاش بولغان بىلەن بالاڭ قالتىس ئىكەن. شۇ تۇرقىدا ئۇ قانچە ياشتىكى بالىلار بىلەن مۇشتلىشالايدۇ؟

ــ ئون ئۈچ ـ ئون تۆت ياشلىق بالىلارنى گەپ يوق ياتقۇزۇۋېتىدۇ. تۇنۇگۈن بالكوندا قاراپ تۇرسام، قوشنىمىز ئەلقەم چاپاقنىڭ ئون ئۈچ ياشلىق ئوغلىنى بىر كاللا قويۇپلا يەرگە مىخلاپ قويدى.

ــ قالتىس ئىكەن، ھەقىقەتەن قالتىس ئىكەن. بۇ بالا چوڭ بولسا ھېچقانداق كىشىگە بوي بەرمىگۈدەك.

ــ بۇ بالا تۇغۇلغان چېغىدا مۇشتى تۇگۈكلۈك چۈشكەنىدى، ــ ئەمەت ئاۋاق سورۇنلاردا تولا تەكرارلايدىغان بۇ ھېكايىسىنى يەنە

باشلىدى، ــ ئۇنىڭ مۇشتىنى تەچچە سېكۇنتا بىرلىشىپ ئاچالماي قالدى. ئاخىر سېكۇنتالار باشلىقى ئاچماقچى بولغاندا ئۇنىڭ بىر مۇشت سېلىشى بىلەن ئوڭدىسىغا ئۇچۇپ چۈشۈپ بېشى يېرىلىپ كەتكەن.

ــ بۇنداق ئالاھىدە ئىقتىدارلىق بالىلار يېشى كىچىك بولغان بىلەن خۇيى چوڭلارغا تارتىپ كېتەرمىش، ــ دېدى ساقىي ئالدىدىكى رومكىغا ھاراق قۇيۇپ، ــ مۇشۇ بالىنى بىر رومكا ھاراق ئىچۈرۈپ سىناپ باقمايلىمۇ؟

ــ سىنىساق سىنىدۇق، ــ دېدى ئەمەت ئاۋاق ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ ھاراقنى ئېلىپ، ــ قانداق بالام، قورسىقىڭمۇ تويدى، بىرەر رومكا ئىچىپ ئۆزۈڭنى دەڭسەپ باقمامسەن؟

ــ چاتاق يوق، ــ بالا خۇددى چوڭ كىشىلەردەك مەيدىسىگە مۇشتلاپ، ئورۇندۇقنىڭ ئۈستىگە چىقتى. دادىسى تەڭلەپ تۇرغان رومكىنى خۇددى ئۇزاق مۇددەت ھاراق ئىچىپ ئادەتلەنگەن ئادەمدەك ئىككى قوللاپ ئالدى ـ دە، بىر كۆتۈرۈشتىلا غۇرتۇلدىتىپ يۇتۇۋەتتى. لېكىن، گېلىنى كۆيدۈرۈپ ئۆتۈۋاتقان ھاراق ئۇنى سىلكىندۇرۇپ، ئاچچىق تىترەك تاپىنىدىن مېڭىسىگىچە چىقتى. ئۇ بۇ زەربىدىن پۈكلىنىپ يىقىلىپ چۈشكىلى تاس قالدى. لېكىن، ئۇ ھەممىگە بەرداشلىق بېرىپ، قۇرۇقدالغان رومكىنى دادىسىغا قايتۇرۇپ بەردى. چوكىنى قولىغا ئېلىپ بىر پارچە كالا گۆشىنى قىسىپ ئېلىپ ئاغزىغا سالدى.

ــ ھوششەرە، قالتىس، ھەقىقەتەن ئالاھىدە ئىقتىدارلىق بالا ئىكەن بۇ، قاراڭلار، ئەللىك گىرام ھاراقنى كۆزىنى مىت قىلماي يۇتۇۋەتتى!

شۇ كۈندىن تارتىپ ئۇ ھاراققا خۇمار بولۇپ قالدى. دادىسى يول قويمىسىمۇ ئەگىشىۋېلىپ سورۇنلارغا بىللە باراتتى. بىرەر ـ ئىككى رومكا ھاراق ئىچىۋېلىپ، دادىسىنىڭ تولا ھاراق ئىچىپ مىجەزى بوشاپ كەتكەن ئۇلپەتلىرىنىڭ كۆڭلىنى ئاچاتتى. دەسلەپتە ئويۇن ـ چاقچاق يۈزىسىدىن ئۇنىڭغا ھاراق ئىچۈرۈشنى

دەۋەت قىلغانلار كېيىنچە ئۇنىڭدىن قورقۇپ قېلىشتى. ھەتتا ئۇ-
نى سورۇنغا ئەكەلمەسلىك توغرىسىدا بىغەم ئاتىغا مەسلىھەت بې-
رىشكەنمۇ بولدى. بىراق، ئەمدى ئۇلارمۇ، ھەتتا تۇنجى رومكا
ھاراقنى ئۆز قولى بىلەن تۇتقان ئاتىمۇ كېچىككەنىدى. چۈنكى،
بۇ ئۆسمۇر بالا ئەمدى سېپى ئۆزىدىن ھاراقكەش بولۇپ قالغانى-
دى. تاماكا چېكىشنى بولسا ئۇ چوڭلار تاشلىۋەتكەن تاماكا كۆ-
تەكلىرىنى تېرىپ چېكىش ئارقىلىق ئۆگىنىۋالغانىدى.

تەلۋە جاھان ئەلھاياتنىڭ قولىدىن ئاخىر بوشىنىپ چىقتى.
ئۇ سىلكىنىپ تۇرۇپ خۇددى زەنجىرىنى ئۈزۈۋەتكەن ئىتتەك
ئەتراپتىكىلەرنى رەھىمسىزلەرچە تالاشقا باشلىدى. زۇلھاياتنىڭ
قاڭشىرى، يەنە بىر نەچچەيلەننىڭ قاش ـ قاپاقلىرى يېرىلدى.
غەزەپلەنگەن ئىشچىلار ئامبۇر ـ كۈلۈچلىرىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ
بۇ تەلۋىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بولۇپ قورشاۋاتقىنىدا،
قوغداش بۆلۈمىنىڭ خادىملىرى ئۈچ چاقلىق موتوسىكلىتىنى
ئەنسىز چىرقىرىتىپ يېتىپ كەلدى ـ دە، ئۇنى تۇتۇپ قولىغا
كويزا سالدى.

ئۇ شۇ كۈندىن باشلاپ ساقچىخانىغا پات ـ پات كىرىپ تۇرد-
ىغان بولۇپ قالدى. ھەر كىرگىنىدە ئون ـ ئون بەش كۈن يې-
تىپ چىقاتتى. شۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۇنىڭ ئورۇنسىز جېدەللىرى
ئاۋۇپ كەتتى. ئۇ نەدىلا بولسا، شۇ يەردە جېدەل چىقماي قالمايت-
تى. ئۇ ئالتە ئاي كېسىلىپ تۇرمىدە يېتىپ چىققاندىن كېيىن
ئىشتىن ھەيدەلدى. بۇ ئىش ئۇنىڭغا پاشا چاقچانچىلىكىمۇ تەسىر
قىلمىدى. ئىشتىن ھەيدەلگىنى ئۈچۈن جېدەل چىقىرىپمۇ كەت-
مىدى. ئۇ ئىسقىرتقىنىچە ياتاقتا كىرىپ يوتقان ـ كۆرپىسىنى
يىغىشتۇردى ـ دە، شەھەرگە ماڭغان ماشىنىنىڭ كوزۇپىغا ئول-
تۇرۇپ ئۆيىگە قايتىپ كەلدى. بىغەم ئاتا، ئوغلىنىڭ كەپسىزلە-
كى تۇپەيلى يۈرىكى سۇ بولۇپ كەتكەن بىچارە ئانا ئۇنى قورقۇم-
سىراپ قارشى ئېلىشتى. ئۇنىڭ ئىشتىن ھەيدەلگىنىگە كۆڭلىدە
رازىلىقى بولمىسىمۇ، ئۇن ـ تىنسىز رازىلىق بېرىشتى. ئۇلارغا

شۇنداق قىلمايمۇ ئامال يوق ئىدى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ شۇ تاپتا دەرد - ھەسرەت ۋەجىدىن يۈرىكىنىڭ ئېزىلىپ كېتىۋاتقانلىقى سارغىيىپ كېتىۋاتقان چىرايىدىن بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇلار ئوغلىنى ھەددىدىن زىيادە ئەركىلىتىپ، ئۇنىڭ كەپسىزلىكلىرىنى ماختاپ يۈرۈپ، ئاخىر مۇشۇنداق كېرەكسىز ئادەم قىلىپ قويغانلىقلىرىنى ئازاب ئىچىدە ئەسلەپ ياش تۆكۈشەتتى. ئۇلارنىڭ چاچلىرى ۋاقتىسىز ئاقاردى. چىرايلىرىغا تورلاشقان قوغۇنىدەك يول - يول قورۇقلار چۈشتى. تېخى ئەللىك ياشقا كىرمەي تۇ - رۇپلا ئۇزۇن يىل كېسەل تارتقان نىمجان ئادەملەردەك ئىچىگە تىندىغان، ئازراق يول ماڭسا يۈرىكى تىنىمسىز سوقۇپ، ئۆپكىسى غىزىلدايدىغان، پۈتلىرى تىترەيدىغان بولۇپ قالدى.

ئاتا ئوغلىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئۆز كۈنىنى ئۆزى ئالىدىغان ئادەم قىلىپ قويۇشنى ئويلاپ تولا يول مېڭىپ كەتتى. تەلۈە جاھانىنىڭ ئىسمىنى ئاڭلىغان ھەرقانداق ئىدارە، زاۋۇت، شىركەتلەرنىڭ باشلىقلىرى باشلىرىنى چايقاپ، ئۆزلىرىدە ئىشىتمات تولۇق ئىكەنلىكىنى ئېيتاتتى. بەزىلىرى ئىشتاتتىن ئېشىپ كەتكەن بىرمۇنچە ئىشچىنىڭ ئىشتاتىنى ھەل قىلالماي يۈرگەنلىكىنى ئېيتىپ زارلاپ بېرىشەتتى. ئەمەت ئاۋاقنىڭ دوستلىرى، ئازراق ئەملى بار ئۇرۇق - تۇغقانلىرىمۇ سىياسەت سۆزلەپ، پىرىنسىپلارنى چۈشەندۈرۈپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى يايتتى. ئاتا بۇ ئىشلاردىن ھەممىنى چۈشەندى. ئۇلار ياماندىن يار بويى قاچ، دېگەن تەمسىلدىكىدەك بۇ كەپسىز بالىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇۋاتاتتى.

تەلۈە جاھان بىكار يۈرگەنسېرى تېخىمۇ تەلۈلىشىپ كەتتى. ئۇ ھەر كۈنى دادىسىدىن، ئاپىسىدىن پۇل سوراپ ئېلىۋالغاندىن كېيىن سىرتقا ماڭاتتى. ئەگەر پۇل بېرىش رەت قىلىنسا ئۆيدە پۇلغا يارىغۇدەكلىكى نەرسە بولسا ئاچىقىپ كوچىدا ئېلىشىغا سەتىۋېتەتتى. ئۇ ئەتىگەندە بىر چىقىپ كەتسە يېرىم كېچىلەردە ياكى تاڭ سۈزۈلگەندە غەرق مەست قايتىپ كېلەتتى. بىچارە ئانا

ئوغلىنىڭ بىرەر خېيىم - خەتەرگە ئۇچراپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، كېچىچە كىرپىك قاقماي ئۇنىڭ يولىغا قاراپ ئولتۇراتتى. ئەمەت ئاۋاقنىڭ ماڭاشى ئەمدى ئوغلىنىڭ كۈندىلىك خىراجىتىگە ئاران يېتىدىغان بولۇپ قالدى.

— پۇلنى ئاياپراق خەجلە، ئۆيدە ئۇن ئەكېلىشكىمۇ پۇل يەتمەيۋاتسا پۇل - پۇل دەۋېرىدىكەنسەن. سېنىڭ يا ئىش ئورنۇڭ بولمىسا، بىر ئادەمنىڭ ماڭاشى بىلەن قانداق جان باقمىز، بالام؟

— ئىش ئورنۇڭ بولمىسا دەۋاتامسەن تېخى، سەن ئىش تېپىپ بەرمەي نېمە قىلىدىغان ئادەمسەن؟ قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىغان سەندەكمۇ دادا بولامدۇ جاھاندا؟

دادا بۇ زەھەردەك سۆزلەرنى ئاڭلاپ نېمە دېيىشىنى بىلمەي ئولتۇرۇپ قالدى. ئىچ - ئىچىدىن بوغۇلۇپ ياش تۆكتى. ئۇنىڭ ياشلىرى يۈزىدىكى تارام - تارام قورۇقلار ئارىسىغا سىڭىپ كەتتى. ئوغلى ئانىسىنىڭ قولىدىن يۇز كوي پۇلنى يۇلۇپ ئېلىپ، دادىسىغا غەزەپ بىلەن تىكىلدى - دە، سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئىشكنىڭ جالاقلاپ يېپىلىشىدىن ئۆي سىلكىنگەندەك بولدى.

— بالام، ئاناڭ كېچىسى يولۇڭغا قاراپ ئولتۇرۇپ يۈرەك كېسەل بولۇپ قالدى. نېمە دېسەڭ شۇنى ئۆيگە ئەكېلىپ بېرەي. تالاغا چىقماي ئۆيدە ئولتۇرساڭ بولمامدۇ، — دېدى ئەمەت ئاۋاق ئوغلىغا يالۋۇرۇپ.

— ئۇنداقتا ئاغىنىلىرىمنى قانداق قىلىمەن؟ — دېدى تەلۈە جاھان ئۇچۇشقا تەمشەلگەن بۇركۇتنىڭ رەسىمى سىزىلغان قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ.

— ئۇلارنىمۇ ئۆيگە چاقىر، ئۆيدە تېلېۋىزور كۆرۈپ، قارتا ئوينىاپ ئولتۇر. ئىشقىلىپ، تالاغا چىقىپ جېدەل چىقارمىساڭلا بىز ھەممىگە رازى، بالام.

لېكىن، بۇ بالىلارنىڭ توڭگۇز توپاق ئويناشلىرىغا ئاتا - ئانا ئاران ئىككى كۈن چىدىيالمىدى.

— بولدى، ئاغىنىلىرىڭنى ئەمدى ئۆيگە ئەكىرمە، سىلەرگە ئۇچ ۋاخ تاماق ئېتىپ ئاناڭنىڭ يېنىغا ئۇزۇلۇپ كېتەي دېدى. ئا-ناڭغا ئىچىڭ ئاغرىسۇن، ئۆيدە ئۆزۈڭلا ئولتۇر.

— مەن بۇنداق يالغۇز ئولتۇرۇشقا چىدىيالمايمەن.

— مەن بىلەن ئاناڭ بار، بالام، بىللە ئولتۇرساق بولىدۇ. ئە-گەر ئىچكۈڭ كەلسە تەڭ ئىچىشىمىز. مەن ساڭا ئۇلپەت بولاي.

— سەن بىلەن ئىچىشكەننىڭ نېمە قىزىقى بولسۇن، ئىككى رومكا ئىچسەڭ قولۇڭ تىترەيدۇ. نەدىكى پاراڭنى قىلماي پۇل چىقىرە، تالادا ئاغىنىلەر ساقلاپ قالدى.

— پۇل تۇگەپ كەتتى، بالام، مائاش چىقىدىغانغا يەنە ئون كۈن بار. شۇ چاغدا بېرەي.

— ئون كۈن ساقلامدىمەن؟ بولمايدۇ، بانكىدىن پۇل ئاچىق.

— بانكىدىكى پۇلنى بۇ قېتىم ئۆيگە تۆلىدۇققۇ، ئەمدى نەدە-كى پۇل بولسۇن؟!

— يالغان گەپ قىلما، پۇل بېرەمسەن، يوق؟ — تەلۈە جاھان خىرىلداپ ئولتۇرۇپ ئۆزىگە يېلىنىۋاتقان دادىسىنىڭ ياقىسىنى بوغۇپ، ئۇنىڭ گېلىغا خەنجىرىنىڭ ئۆتكۈر تىغىنى سۈركىدى.

— ۋاي خۇدايىم، نېمە قىلىۋاتىسەن؟ سارالڭ بولدۇڭمۇ؟ ئۇ سېنىڭ دادالڭ ئەمەسمۇ، — بىچارە ئانا دىرىلدەپ تىترىگىنىچە ئوغلىنىڭ پۇتىغا ئېسىلدى.

— دادالڭ؟ توغرا، ئۇ مېنىڭ دادام، مەن بۇگۈن بۇ سۆيۈملۈك دادامدىن يا پۇل ئالىمەن ياكى جان ئالىمەن.

ئەمەت ئاۋاقنىڭ كۆزى چەكچىيىپ كەتتى. ئۇ ئەسلىدە ئوغ-لۇم مېنى قورقۇتۇپ قويۇۋاتىدۇ، دەپ ئويلىغانىدى. لېكىن، بۇ ئويۇنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى تېزلا سېزىپ قالدى. چۈنكى، ئوغلە-نىڭ كۆزى قان قۇيۇلغاندەك قىزىرىپ كەتكەن بولۇپ، قولىدىكى پىچاق ھازىرلا باش بىلەن تەننى ئىككى پارچە قىلىپ تاشلايدە-غاندەك ئۇنىڭ بوغۇزىغا سۇركىلىپ تۇراتتى. ئۆتكۈر بىسلىق پىچاق ئەمەت ئاۋاقنىڭ گېلىنىڭ تېرىسىنى ئاللىقاچان تىلىۋەتـ-

كەندى. پىچاق بىسىدا قىپقىزىل قان تەپچىرەپ تۇراتتى.

— قارامىلىق قىلما، بالام، مەيدە يانچۇقۇمدا يۇز كوي بار، شۇنى ئال.

تەلۈە جاھان پىچاقنىڭ بىسىدىكى قان يۇقۇندىسىنى دادىسىنىڭ چاپىنىغا سۈرتۈۋېتىپ غىلاپقا سالدى ـ دە، پۈلنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى. ئەمەت ئاۋاقنىڭ گېلىدىن قان تەپچىرەپ چىقىشقا باشلىغان بولۇپ، ئېچىشىپ ئاغرىۋاتاتتى.

— نېمە گۇناھ قىلغاندىمەن؟ مەندىن نېمە كۆپۈرلۈق ئۆتكەندۇ؟ ئاھ، خۇدا، ماڭا بۇنداق قارا كۈنلەرنى كۆرسەتكۈچە جېنىمنى ئالساڭ بولمامدۇ؟!

پىچاق تەڭلەپ پۈل ئېلىش ئىككىنچى قېتىم تەكرارلانغاندا ئۇ ئاخىر ئوغلىنىڭ قولىدا ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىنى پەملەپ ساقچىخانىغا كىردى. يىغلاپ تۇرۇپ دەرد تۆكۈپ، ئوغلىنى تۇتۇپ يىراقلارغا ئاپىرىۋېتىشنى تەلەپ قىلىپ ئولتۇرۇۋالدى. ساقچىلار ئاتىغا چۈشەندۈرۈشتى. تەلۈە ئوغۇل گەرچە ئاتىسىغا پىچاق تەڭلىگەن بولسىمۇ، ئۇنى زەخمىلەندۈرمەپتۇ. ئادەم زەخمىلەنمىسە جىنايەت شەكىللەنمەيدىكەن. جىنايەت شەكىللەندۈرمىگەن ئادەمنى قولغا ئېلىشقا بولمايدىكەن.

ئەمەت ئاۋاق ساقچىخانىدىن خۇداغا ھەمدۇسانا ئوقۇغىنىچە قايتىپ چىقتى. خۇدادىن ئوغلىغا ئىنساب تىلىدى. ئاتىنىڭ بۇنىڭدىن باشقا ئامالى يوق ئىدى. ئاخىر ئەمەت ئاۋاقمۇ يۈرەك كېسىلى بولۇپ قالدى. دوختۇرخانا بىلەن ئۆي ئارىلىقىدىكى يولدا ئاتا بىلەن ئانىنىڭ سانسىزلىغان قەدەم ئىزلىرى قالدى.

ئائىلىنىڭ ئىقتىسادى پۈتۈنلەي ۋەيران بولغاندى. ئۆي بىرنەچچە يىلدىلا چاشقانمۇ يامانلاپ چىقىپ كېتىدىغان غېرىبانە كەپىگە ئوخشاپ قالدى. چۈنكى، دوختۇرخانا پۇل تەلەپ قىلاتتى، تەلۈە ئوغۇل پۇل تەلەپ قىلاتتى، پۈلنىڭ ئەلىمى ئوغۇلنىڭ دەرد ـ ئەلىمىدىن كۆپ ئېشىپ كەتكەنىدى.

كۈن پېتىپ زېمىنغا گۈگۈم پەردىسى تارتىلدى. ئوبدانلا تەڭ-

شىلىپ قالغان تەلۈە جاھان راستلا تەلۈە بولۇپ قالغاندەك يول ياقىسىدىكى دەل ـ دەرەخلەرنى تېپىپ، سىم تاناب تۇۋرۇكلىرىنى مۇشتلاپ، ئالىتاغىل توۋلاپ كەلمەكتە. ئۇنى كۆرگەن كىشىلەر ئالدىراپ ـ تېنەپ ئۆزىنى قاچۇرۇشاتتى. يولنىڭ چېتىگە چىقىپ ئۇنى يانداپ ئۆتەتتى. بەزىلىرى يىراقتىنلا ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ تار كوچىلارغا كىرىپ كېتەتتى.

ـــ ھۇ لاتا ئەبگارلار، ھەممىڭنىڭ زۇۋانى تۇتۇلۇپ كېتىپتۇغۇ، قورقۇنچاق لەقۋالار، سەنلەرنىڭ ئالايغان كۆزۈڭلارنى ئويۇۋالمەن ...

ئامراتلىق تۆكۈلۈپ تۇرغان ئۆي ئاستا ـ ئاستا گۈگۈم قاراڭغۇلۇققا چۆمۈلدى. ئۆي ئىچى جىمجىت ئىدى. نىمجان ئاتا ـ ئانا كونا يوتقان ـ كۆرپىگە يۆلەنگىنىچە ئۆز يۈرىكىنىڭ دۈپۈلدىشىنى تىڭشاپ ئولتۇراتتى.

كۈندە تەكرارلىنىدىغان ئالىتاغىل ناخشا، قوپال ئاياغ ئاۋازى بارغانسېرى يېقىنلاپ كەلدى. شۇ تاپتا بۇ ئاياغ ئاۋازى دەرد ـ ئەلەم دەستىدىن يۈرىكى ئېزىلىپ كەتكەن بىچارە ئاتا ـ ئانىغا خۇددى مېڭىسىگە مىخ قېقىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. ئاياغ ئاۋازى ئىشىك تۈۋىگە كەلگەندە توختاپ ئىشىكنى تېپىشكە باشلىدى. ئەمەت ئاۋاق قورققىنىدىن يوتقانغا پۈركىنىپ تۇگۈلۈۋالدى. چاچلىرى سۈتتەك ئاقىرىپ كەتكەن ئانا دىر ـ دىر تىترىگەن ھالدا ئىشىكنى ئاچقىلى ماڭدى.

بۇ، مۇھەببەت ئۈچۈن ئەمەس

1

ئاسىيە كەچلىك ئىسمىنادا ئىشلەۋاتاتتى. سائەت ئون بىرلەر ئەتراپىدا ئۇستىبېشىدىن گۈپۈلدەپ بېنزىن پۇرىقى كېلىپ تۇرغان، قولىغا مايلىشىپ، قارىداپ كەتكەن پەلەي كىيىۋالغان قىرىق ياشلار چامىسىدىكى دوغلاق بىر ئادەم بىھوش بىمارنى كۆتۈرگىنىچە بۆلۈمگە كىرىپ كەلدى.

— شوپۇرمەن، — دېدى ئۇ بىمارنى كارىۋاتقا ياتقۇزۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇستىگە تۇرۇلۇپ چىقىپ كەتكەن كىيىملىرىنى تۈزىگەچ، — كۆمۈردىن كېلىۋاتاتتىم، بۇ كىشى يولنىڭ ئوتتۇرىسىدىلا يېتىپ قاپتۇ، قارىسام، ھالى بەك يامان، شۇڭا ئۈدۈللا بۇ يەرگە ئېلىپ كەلدىم.

ئاسىيە پىلاندوسكوپنى ئېلىپ بىمارنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭ تام تەرەپكە قىيسىيىپ تۇرغان بېشىنى ئوڭلىماقچى بولۇپ سەل كۆتۈرۈپ ئۆزى تەرەپكە بۇرىدى ـ دە، گويا دىققەتسىزلىكىتىن ئۆزى ئەڭ قورقىدىغان بىرنەرسىنى تۇتۇۋالغاندەك قولىنى دەرھال تارتىۋېلىپ كەينىگە داجىدى ۋە بىرنەچچە دەقىقە ئېسىگە كېلەلمەي تۇرۇپ قالدى.

— مەست ئىكەن، — دېدى يەنە بىر سېستىرا ئاسىيەگە قاراپ.

— سىلەر بولغاندىكىن مەن قايتاي، — دېدى شوپۇر دوختۇر

بىلەن سېستىرادىن ئەپۇ سورىغاندەك، ــ كۆمۈرنى ئاپىرىدىغان جاي خېلى يىراق. ئىشىمنى تۈگىتىپ بولۇپلا يوقلاپ كېلىمەن.

ئاسىيە شوپۇرنىڭ سۆزى بىلەن ئېسىگە كېلىپ ئاغزىدىن كۆپۈك ئارىلاش شالى قۇيۇلۇپ تۇرغان بىمارنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە بىر دەملىك تەكشۈرۈشتىن كېيىن سېستىراغا بۇيرۇدى:

ــ ھاراقتىن زەھەرلىنىپتۇ، ئالدى بىلەن ئاشقازىنىنى يۇيۇپ ئاندىن دەرھال ياتاققا ئورۇنلاشتۇرۇش كېرەك.

ئۇ ئۇستەل ئالدىدا ئولتۇرۇپ ئالدىدىكى رېتسېپ قەغىزىگە ئالدىراپ دورا ئىسىملىرىنى يازدى.

2

ئاسىيەنىڭ ئۇيقۇسى پۈتۈنلەي قېچىپ كەتتى. كېچىنىڭ تەڭ ئىي شۇركۈتدۇرىدىغان سوغۇق ھاۋاسى گويا ئۇنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى مۇزلىتىپ، ئەسەبىي تىترەك ئولاشتۇرۇۋەتكەندەك قىلاتتى. ئۇ ئاستا كېلىپ ئورۇندۇقتا ئولتۇردى، ئۇنىڭ بىر نۇقتىغا تىكىلگەن كۆزلىرى قېتىپ قالغاندەك ھەرىكەتسىز ئىدى. يانچۇقىغا تىقىلغان قولى پىلاندوسكوپنى چىڭ سىقىملاپ تۇراتتى. ئاسىيەنىڭ كۆڭلى غەشلىككە تولدى. ئۇ خۇددى كېزىك كېسىلدىن ئەمدىلا قوپقان، تېخى ماغدۇرىغا كېلىپ بولالمىغان بىمار دەك تىترىدى، كۆز ئالدىدا ھېچ نەرسىنى ئىلغا قىلغىلى بولمايدىغان بىر پارچە قويۇق تۇمان پەيدا بولدى، مانا شۇ تۇمانغا ئۇنىڭ نېرىقى ئۆيدىكى كارىۋاتتا يېرىم ھوشسىز ھالەتتە ياتقان ئابايىقى بىمار بىلەن بىللە ئۆتكۈزگەن ھاياتى سىڭگەن، ياق! بۇ تۇمانىنى ئاشۇ ھايات، ئاشۇ ھاياتتىن كۆتۈرۈلگەن ئازابلىق نالىلەر پەيدا قىلغان: ئاھ، ئاسىيەنىڭ ئاشۇ ھاياتتىن كۆلەلمەي، ئەلەم بىلەن زارلىنىپ ئۆتكەن كۈنلىرى! بۇنىڭ سەۋەبچىسى مانا مۇشۇ خۇددىي بىلمەي ئۆزىنى ئاسىيەگە تاپشۇرۇپ ياتقان ئەر. ئاسىيە ۋۇجۇدىغا ئاشۇ ۋاقىتلاردا ياماشقان جان قاقشاتقۇچ ئاغرىقتىن ئەمدىلا

قوتۇلغاندەك قىلىۋىدى، يەنە شۇ ئەر ئۇنىڭغا ئاشۇ ئاچچىق ئاغرىقلارنى ئەسلىتىپ ئالدىدا يېتىپتۇ...

* *

ئاشۇ يىللاردىكى «قايتا تەربىيە» ئۇنىڭ باھار چېچەكلىرىدەك ياشناۋاتقان تۇرمۇش ئارمانلىرىنى بەرگىدىلا ئۇشۇتۇۋەتتى. تېببىي ئىنستىتۇتنى ئەلا نەتىجە بىلەن پۈتكۈزگەن ئاسىيە چەت بىر تاغلىق رايونغا ئۆزى يالغۇز تەقسىم قىلىنىپ جۆنەپ كەتتى. ئۇ يۈك ـ تاقلىرى بېسىلغان ئات ھارۋىسىدا يىراقتىن قوغۇشۇن رەڭگىدە كۆرۈنۈپ تۇرغان تاغ چوققىلىرىغا، ئۇنىڭ يان باغرىغا جايلاشقان قازاق ئۆيلىرىگە قارىغىنىچە خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى. راستىنى ئېيتقاندا، شۇ تاپتا ئۇ تېخى ئەمدىلا خوشلاشقان مەكتەپ ھاياتى، مەكتىپى، ساۋاقداشلىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلىرىنى سېغىنغانىدى. ئاشۇ جۇشقۇن ھايات، كۆڭۈللۈك چاغلار راستلا تامام بولغانمىدۇ؟ ئۇ ھاياتنىڭ ئاشۇ گۈزەل بىر باسقۇچىنى ياشاپ بولغانمىدۇ؟ ئۇ نېمىشقا بۇلارنى بۇرۇنراق سەزمىدىكىن؟ ئاسىيە ـ نىڭ يۇرىكى ئېچىشىپ كەتتى، يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى قاتار كەتكەن تېرەكلەردە سارغىيىپ ئارانلا ئېسىلىپ تۇرغان ئاخىرقى غازاڭلار تاغ تەرەپتىن سوققان ئىزغىرىن شامالنىڭ تەۋرىتىشىگە بەرداشلىق بېرەلمەي، بەرگىدىن ئايرىلىشقا قىيمايۋاتقاندەك تو ـ لىمۇ ئاستا پەسلەپ يەرگە قونۇاتتى.

ئاسىيە ئوڭغۇل ـ دوڭغۇللۇق يولدا تولا سىلكىنىپ ئىچ ـ باغرى ئاغزىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك بىئاراملىق ئىچىدە ئولـ تۇراتتى. لېكىن، يېڭى بىر ھايات ـــ بۇگۈندىن باشلىنىدىغان مۇستەقىل تۇرمۇش ۋە خىزمەت ھاياتى، ناتونۇش ماكان ۋە ئادەملەر بىلەن ئۇچرىشىش ئاسىيەنى بەكمۇ قىزىقتۇرماقتا ئىدى.

ـــ سەندە بىر لاۋشياڭ[1] بار، ئەنە كۆردىمۇ؟ ـــ دېدى يول

① لاۋشياڭ ـــ يۇرتداش.

بويى گەپ - سۆزسىز كېلىشۋاتقان خۇيزۇ ھارۇنكەش توساتتىن ئالدى تەرەپنى قامچىسى بىلەن كۆرسىتىپ. ئاسىيە بوينىنى سوزۇپ ئۇ كۆرسەتكەن تەرەپكە قارىدى. ئوچ ئاچا يولنىڭ دوقمۇشىدا مۇرىسىگە سېرىق سومكا ئېسىۋالغان بىرسى قولىنى شەمىنىڭ يانچۇقىغا تىقىپ، ئۇلار كېلىشۋاتقان تەرەپكە قاراپ تۇراتتى.

— ئابدۇ، سەن بۇ يەردە نېمە قىلىشۋاتىدۇ؟ — ھارۇنكەش ئاتنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ سورىدى ۋە ئاسىيەنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ دېدى، — قارا، سەندە بىر لاۋشياڭ كەلدى، ئۆزى دوختۇر.

ناتونۇش كۆزلەر «لاپ» قىلىپ بىر - بىرىگە قىزىقىش بىلەن باققاندىن كېيىن، ئاسىيە دەرھال نەزىرىنى يېغىپ، يىگىتنىڭ ئولتۇرۇشىغا ئورۇن بوشىتىپ بېرىش ئۈچۈن يۈك - تاقىسى تەرەپكە سىلجىدى، يىگىت ھارۇنغا جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئاسىيەگە بايىقىدەكلا قىزغىنلىق ۋە قىزىقىش بىلەن سەپسالدى ۋە:

— دوختۇر كېلىدىكەن دېۋىدى، سىز ئىكەنسىز - دە، — دېدى ھارۇا قوزغىلىش بىلەن تەڭلا گەپ باشلاپ، — ئىسمىڭىز نېمە؟

— ئاسىيە.

— مېنىڭ ئىسمىم ئابدۇللا، يېزا ئىگىلىك ئىنىستىتۇتىنى پۈتكۈزۈپ مۇشۇ يەرگە تەقسىم قىلىنغانىدىم. ئىككى يىل بولدى، چارۋا دوختۇرى بولۇپ ئىشلەۋاتىمەن.

يول بويى مىسكىن كېلىشۋاتقان ئاسىيەگە بۇ يىگىتنىڭ قىزغىنلىقى بەكمۇ يېقىپ كەتتى. ئۇ گويا بىر تۇغقان قېرىندىشىنى تېپىۋالغاندەك خۇش بولدى.

— ئابدۇ، خۇش بولدىمۇ، سەندە پايدىڭزا بار، — دېدى ھارۇكەش قامچىسىنى ئات ئۇستىدە ئويناتقىچە قويغاندىن كېيىن كەينىگە قاراپ كۈلۈپ.

يىگىتنىڭ كۆزلىرىدە شادلىق جىلۋە قىلدى. ئۇ بېشىدىكى كونا شەپكىسىنى بىردەم - بىردەم ئېلىپ ئۆسكىلەڭ، يىرىك

قارا چاچلىرىنى بارماقلىرى بىلەن تارايتتى، سەۋەبسىزلا كۆلەتتى ۋە ئاسىيەگە يەر تېگىدىن ئىتتىك - ئىتتىك باقاتتى. لەۋلىرى بىر شېرىنلىكنى تەمشىپ قانمايۋاتقاندەك قىيا ئېچىلغاندى.

* *

ئابدۇللا مەھەللىدىكىلەرنىڭ قىزىقىشىپ كۆلۈشلىرىگە، ھەر خىل گەپلەر بىلەن ئاسىيەگە چېتىپ چاقچاق قىلىشلىرىغا پىسەنت قىلماي، دادۇي ئىشخانىلىرى قاتارىدىكى دوختۇرخانا قىلىش ئۈچۈن ئاجرىتىپ بېرىلگەن كونا ئۆينىڭ ئىشىك - دېرىزىلىرىنى رېمونت قىلدى. گۈڭشې بازىرىدىن گۈللۈك قەغەز ئەكېلىپ ئۆينىڭ تورۇسىنى خۇيلىدى، ئون نەچچە كىلومېتىر يىراقلىقتىكى خۇمداندىن ھاك ئەكېلىپ ئاسىيەنىڭ: «بولدى، ئۆزۈم قىلاي» دېگىنىگە ئۇنماي، ئۆينىڭ ئىچى - تېشىنى ئاقارتىپ چىقتى. ئاسىيە ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىنى ئاق داكا چىملىدىق بىلەن ئايرىپ ياتاق ياسىدى. قالغان يەرگە داۋالاش ئۈسكۈنىلىرى، دورا - ئوكۇل ئىشكاپى ۋە ئۈستەل قويۇلدى. گەرچە ئۆي كىچىك بولسىمۇ، ئەمما ئابدۇللا بىلەن ئاسىيەنىڭ تىرىشچانلىقىدا بەكمۇ سەرەمجان، رەتلىك ۋە كۆڭۈللۈك بولۇپ قالدى. كۈندۈزلىرى بۇ يەردىن ئادەم ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى. ھەتتا بەزى كۈنلىرى نۆۋەت ساقلاپ ئولتۇرۇپ كەتكەن كېسەلنىڭ جىقلىقىدىن ئالدىراشچىلىقتا ئاسىيە كۈننىڭ قانداق كەچ بولغانلىقىنى سەزمەيلا قالاتتى. كۈن تاغ كەينىگە قايرىلىشقا باشلىغاندىن كېيىن، كىشىلەر شالاڭلاپ دادۇي ئىشخانىلىرى جايلاشقان بۇ يوغان قورۇدا ئاسىيە يالغۇز قالاتتى. دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرى بۇ يەردىن يىراقراق ھەم شالاڭ جايلاشقانلىقى ئۈچۈن كەچ كىرگەنسېرى ئاسىيەنىڭ يۈرىكىنى قورقۇش ۋە غېرىبسىنىش ئىگىلەيتتى، بۇ سېزىم ئۈنى ئەندىكتۈرەتتى، چۆچۈتەتتى، نەپەسلىرىنى بوغۇپ ھەربىر تىنىقىنى تىكشايدىغان قىلىپ قويياتتى. دادۇي باشلىقلىرى ئۈنىڭ

يېتىپ ـ قوپۇشىنى ئەزالارنىڭ ئۆيىگە ئورۇنلاشتۇرماقچى بولـ
غاندا ئۇنىمىغانلىقى ئۈچۈن مىڭبىر پۇشايمان قىلاتتى. چوڭ
شەھەرنىڭ تاكى تۈن تەڭ بولغۇچە بېسىلمايدىغان شاۋقۇن ـ
سۇرۇنىگە، كۈندۈزدەك يورۇتۇپ تۇرىدىغان نۇرلۇق چىراغلىرىغا
ئۆگىنىپ قالغان ئاسىيەدە بۇ خىلۇەت قورۇدا يالغۇز قالغاندا
پەيدا بولىدىغان بۇ خىل قورقۇنچ ئۇنى ئادەمگە موھتاج قىلىپ
قويدى.

پەقەت بىرلا ئابدۇللا ھەر كۈنى ئىشىمازشام بىلەن يوقلاپ كېـ
رەتتى.

ـــ ياخشىمۇ سىز؟ ـــ دەيتتى ئۇ قولىنى قوۋۇشتۇرۇپ تۇـ
رۇپ، ـــ نېمىگىز كەم، نېمىگىز تولۇق، نېمىگىز يىراق، نېمـ
ىگىز يېقىن؟ خىزمىتىگىزگە قۇللۇق!

شۇنىڭ بىلەن ئاسىيەنىڭ غېرىبلىقى غايىب بولۇپ، ئابدۇللا
بىلەن ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق مۇڭدىشاتتى. ئۆزىگە ئەتكەن تاماقلىرى
بىلەن مېھمان قىلاتتى.

ئۇزاق ئۆتمەي مەھەللىدە ئۇلار توي قىلغۇدەك دېگەن مىش ـ
مىش پاراڭ چىقىشقا باشلىدى. بۇنداق پاراڭنىڭ چىقىشى تەبىئىي
ئىدى. چۈنكى، بىرنەچچىلا دادۇي بار بىر گۈڭشېدا ئىككىسىدىن
باشقا مىللەتداش بولمىسا، ئىككىسى بىر مەھەللىدە، بىرسى ئا ـ
دەم دوختۇرى، بىرسى مال دوختۇرى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بىرسى
ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بولۇشنى تازا ئارزۇ قىلىدىغان ياشتا كېـ
تىۋاتقان ئەۋقىران يىگىت، يەنە بىرسى ھۆسنىگە تولۇپ تەييار
بولغان قىز تۇرسا، قانداقمۇ بۇنداق گەپنى چىقمايدۇ دېگىلى
بولسۇن؟ بىراق، بۇ گەپتىن ئاسىيە بەكمۇ خاپا بولاتتى. شۇنداق
گەپنى قىلغۇچىلارنىڭ ئاغزىنى يېلىملىۋەتكۈسى كېلەتتى. گەپـ
نىڭ راستىنى ئېيتقاندا، ئاسىيە ئابدۇللانى ھۆرمەت قىلاتتى. بۇ
يىگىتنىڭ تازا قۇرامىغا يەتكەن مۇشۇنداق چاغلىرىدا شارائىتـ
نىڭ يار بەرمەسلىكى تۈپەيلىدىن بويتاق ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىغا
ئېچىناتتى، ئىچ ئاغرىتاتتى، لېكىن ئاسىيە كۆڭلىنى ھەرقانچە

ئاختۇرسىمۇ تېپىلمىدىغىنى مانا شۇلا. بۇنىڭدىن باشقا ئۇنىڭ كۆڭلىدە زەررىچە نەرسە يوق. شۇڭا، ئۇ تېرىكتى، ھەتتا بۇ گەپ ئۇنىڭ غۇرۇرىغا تەگدى. تېببىي ئىنستىتۇتتا ئوقۇۋاتقان چاغ-لىرىدا ئۇ ساۋاقداشلىرى ئىچىدىكى ئابدۇللادىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق تۇرىدىغان يىگىتلەرنىمۇ نەزەر كۆزىگە ئىلىپ قويماي يۇرگەنىدى. ئەمدى قانداق قىلىپ ئۇنىڭدا ھېچقانداق سۆيۈش ھېسسىياتى قوزغىمىغان بۇ قارىمۇتۇق، كېلەڭسىز يىگىتكە ئۆز-زىنى بېغىشلىغۇدەك؟ بۇلارنى ئويلىسا ئاسىيەنىڭ بەدىنىنى سو-غۇق تىترەك باساتتى. شۇڭا، ئۇ كېيىنكى كۈنلەردە ئابدۇللاغا بۇرۇنقىدەك چىراي ئاچمايدىغان، ھەتتا بەزىدە ئۇنىڭ كىرگىنى-نىمۇ كۆرمەسكە سېلىپ، ئۆز ئىشى بىلەن بەند بولۇپ تۇرىۋېرە-دىغان بولۇۋالدى. ئابدۇللاجۇ؟ ئۇ ئاسىيەنى يولدا، ھارۋىدا ئۇچراتقان چاغدىلا ياخشى كۆرۈپ قالغانىدى. ئاسىيە كەلگەن كۈندىن باشلاپ ئۇ بىر گۈزەل ھاياتقا قايتىدىن قەدەم قويغاندەك ھا-ياجانلىق ھېس - تۇيغۇلارغا چۆمۈلۈپ كەتتى. ئۇ ئاسىيەنى بىر كۈن كۆرمىسە چىدىمايتتى، ئۇنىڭ ئوتىدا پۈچىلىنىپ تۇنلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزەتتى. بۇ ۋاسال تەشنالىقى ئۇنىڭ يۈرىكىگە شىرىن ئازاب سېلىپ، قويغان - تۇتقىنىنى بىلمەيدىغان قىلىپ قويدى. ئۇ بۇ كۆڭۈل ئىستىكىنى ئاسىيەنىڭ قوبۇل قىلىشىغا ئىشىنەتتى. شۇڭا، ئۇ بىرقانچە قېتىم ئاسىيەگە تەلەپ قويدى. بىراق، ئويلىمىغان يەردىن ئاسىيە ئۇنى رەت قىلدى. بۇ ئىش ئابدۇللانى خىجىل قىلدى، رەنجىتتى ھەم ئازابلىدى، ئەمما كۆڭ-لىنى قايتۇرالمىدى.

بىر كۈنى كەچقۇرۇن مەھەللىدە تۇيۇقسىزلا ھاۋا ئۆزگىرىپ دەھشەتلىك بوران چىقىپ كەتتى. ھەممە ئادەم ئۆي - ئۆيلىرىگە قاچتى. بوراننىڭ ئەڭ چىگە ئېلىپ سۇرلۇك گۈركىرىشى ئادەمنىڭ كۆڭلىگە ئاللىقاندىق قورقۇنچ ۋە ئەندىشە سالاتتى، كەچ كىرىپ بوران تېخىمۇ كۈچەيدى، ئاسىيە ئىشىك - دېرىزىلەرگە قور-قۇمسىراپ قاراپ قويياتتى. دېرىزىنىڭ ئەينەكسىز كۆزنىكىگە

چاپلانغان قەغەز يىرتىلىپ، بوراننىڭ زەربىسىدە تېخىمۇ ئەنسىز شاراقلاپ ۋەھىمە سالاتتى. ئۆي سوغۇق بولغانلىقتىن، ئۇ يوتقانغا كىرىپ كىتاب كۆرمەكچى بولدى. ئەمما، سوغۇق ۋە بوراننىڭ پاراكەندىچىلىكىدىن ئۇنىڭ مېڭىسىگە ھېچ نەرسە چۈشمىدى. ئۇ ئاخىر كىتابنى قويۇپ چىراغنى ئۆچۈرۈۋېتىپ ياتتى. ئاللىقاچان ياقلاردىن كۆتۈرۈلگەن دەھشەتلىك ئۇشقىرتىش يەر بىغىرلاپ ئوقتەك ئۇچۇپ كېلىپ دېرىزە ئالدىدىن كېتەتتى. نېمىلەردۇر تاراقلاپ ئۆرۈلەتتى. يىراق ـ يىراقتىن ئىتلارنىڭ ئەنسىز قاۋۇغان ئاۋازى كېلەتتى. ئاسىيە قاچانلاردا ئۇخلاپ قالغانلىقىنى بىلمىدى. بىر چاغدا ئۇ خۇددى توك تېپىۋەتكەندەك چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. كېچىسى ھۆۋۈلداپ قالىدىغان بۇ يالغۇز قورۇدا ئۆتكۈزگەن ئۇچ يىللىق ھايات ئۇنى تولىمۇ ھوشيار قىلىپ قويغانىدى. ئۇ چاشقانىنىڭ تىرىقلىشىدىنمۇ ئويغىنىپ كېتەتتى. تۇيۇقسىز ئۇنىڭ قۇلىقىغا غەيرىي، يېقىمسىز بىر ئاۋاز كىرگەندەك قىلدى. ئاسىيە لاپپىدە كۆزىنى ئاچتى. ئەينەكسىز كۆزنەككە چاپلاپ قويۇلغان گېزىت يىرتىلغان، جەينىكىگىچە ئىچىگە كىرگەن بىر قول ھە دەپ تاقاقلىق دېرىزە قاناتلىرىنى ئېچىش ئۈچۈن ئىلگەكنى ئىزدىمەكتە ئىدى. دېرىزىگە خۇددى شەپەرەڭدەك چاپلىشىپ تۇرغان بىر قارا گەۋدە دېرىزىدىن چۈشۈپ تۇرغان غۇۋا يورۇقلۇقنى توسۇپ، ئۆينى تېخىمۇ قاراڭغۇلاشتۇرۇۋەتكەندەك. ئاسىيەنىڭ كاللىسىدا چاقماق چېقىپ كەتتى. قورقۇش، ھودۇقۇش ئۇنى شۇ دەرىجىگە يەتكۈزدىكى، ئۇ خۇددى ئېلىشىپ قالغان ئادەمدەك چۇقان كۆتۈرۈشكە باشلىدى:

ـــ ئوغرى كەلدى، ئابدۇللا قوپۇڭ! ئىتتىك بولۇڭ! مانا چەيدۇ، ياق، چىراغنى ياقماڭ! ... ـــ ئاسىيە بىر تەرەپتىن، ۋارقىرايتتى، بىر تەرەپتىن ئۆينىڭ ئىچىدە ئۆزىنى ئۇياقتىن بۇياققا ئۇرۇپ نەرسە ـ كېرەكلەرنى تاراقشىتاتتى. قارا گەۋدە هاپىلا ـ شاپىلا قولىنى تارتىپ دېرىزە ئالدىدىن يوقالدى. ئاسىيەنىڭ پۇتۇن ۋۇجۇدى قارا تەرگە چۆمدى، ئاۋازى بوغۇلدى. سىرتتا

بوران گۈركىرىمەكتە. يىرتىلغان قەغەز توختىماي شاراقلىماقتا، ئاسىيە ئۆزىنى تۇتالماي جالاقلاپ تىترەشكە باشلىدى. ئىچ - ئىچىدىن يامراپ كېلىۋاتقان يىغا بوغۇزىغا ئۇرۇلۇپ ھېقىقلاپ كەتتى، چانىقىغا پاتماي ئۆرلەپ چىققان ياش يامغۇردەك تۆكۈلەشكە باشلىدى. ئۇ ئۇن چىقارماسلىققا تىرىشىپ، يوتقان بىلەن ئاغزىنى ئېتىۋالدى، ئۇ ئىچ - ئىچىدىن ئېزىلمەكتە، ئىچ - ئىچىدىن پىغانى قاينىاپ بوغۇلماقتا ئىدى.

بوران ئاستا - ئاستا پەسەيىپ توختىدى. يىراقتىن خوراز چىللاپ تاڭدىن بەلگە بەردى. ئاسىيە قورقۇنچ، غېرىبلىق، ئەلەم بىلەن ئۇزاققىچە ئاشۇنداق ئولتۇردى. ئۇنىڭ خىيالىغا ھەممە نەرسە كەچتى. ئۆتكەن ھاياتى، ھازىرقى ھاياتى ۋە كېيىنكى ھاياتى كەچتى. يىراق - يېقىندىكى توخۇلارنىڭ كەينى - كەينىدىن قىچقىرىشى ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرىپ چىقمىدى. يەر - جاھاننىڭ سۈتتەك يورۇپ كەتكىنىنى كۆزى كۆرمىدى. ئىشقا چىققان دېھقانلارنىڭ ۋاڭ - چۈڭلىرى خىيالىنى بۆلەلمىدى. ئۇ پەقەت قارىچۇقى قېتىپ قالغاندەك بىر نۇقتىغا — دېرىزىنىڭ قەغەزى يىرتىلغان كۆزنىكىگە تىكىلگەن پېتى تىزلىرىنى قۇچاقلاپ ئولتۇراتتى، بىر چاغدا ئىشىكنىڭ جالدا قىشتىپ تارتىلىشى ئۇنىڭ خىيالىنى بۆلدى. دەسلەپ ئىشىك ئالدىدا بىرنەچچە ئادەمنىڭ گۇدۇڭلىغان ئاۋازى، ئارقىدىن كىمدۇر بىرسىنىڭ: «ئاسىيە دوختۇر!» دەپ چاقىرغىنى ئاڭلاندى. ئاسىيە ئورنىدىن تۇرماقچى بولدى، بىراق تۇرالمىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى مادار مۇشۇ بىر كېچىدە سەرپ بولۇپ تۈگەپ كەتكەندەك، ئورنىدىن قىمىرلىيالمىدى. ئۇنىڭ بېشى ھەم كۆزى چىڭقىلىپ لوقۇلدىماقتا، پۈت - قوللىرى دىر - دىر تىترىمەكتە ئىدى. ئۇ بۇ يەرگە خىزمەتكە كەلگەن ئۈچ يىلدىن بۇيان تۇنجى قېتىم دوختۇرخانىسىنى ئاچالمىدى. ئاسىيە يوتقىنىنى تارتىپ يېپىشقىنىچە مادارى يەتمىگەن ھالدا يىنىغا ئۆرۇلۇپ بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. كېچە بولۇپ ئۆتكەن ئىش ئۇنتۇغا بەكمۇ ھار كەلگەنىدى. ئۇ بۇ خورلۇققا چىدا-

ماي تولغاندى. ئاشۇ قورقۇنچلۇق مەنزىرە كۆز ئالدىغا كەلسىلا ئۇنى سوغۇق تىتىرەك باساتتى. ئۇ شۇ دەمدە نېمە ئۈچۈن ئابدۇللانى تىلغا ئېلىپ قالغانلىقىنى، نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭ نامىدىن پايدىلىنىپ قوغدىنىشنى ئويلاپ قالغانلىقىنى بىلەلمەي ھەيران بولاتتى. راستلا ئۇ نېمە ئۈچۈن ئابدۇللادىن غايىبانىسىگە پاي-دىلاندىكىنە؟ ئۇچ يىلدىن بېرى ئۇ ئابدۇللانىڭ تەلمۈرۈشلىرىگە پىسەنت قىلماي، ھەتتا شۇ ھەقتىكى گەپ - سۆزلەرنى ئاڭلى-سىلا تېرىكىپ يۈرگەنىدى. بىراق، ئۇ ئاخشامقى قورقۇنچلۇق پەيتتە ئەس - ھوشىنى يوقاتقان ھالدا ئۇنى ئاغزىغا ئېلىپ قال-دى. بۇ يەردە ئاسىيە ئۈچۈن مەيدە كېرىپ ئالدىغا چىقىدىغان، ئاسىيەگە موھتاجلىق ئازابى يەتكەندە ھازىر بولىدىغان ئابدۇللا-دىن باشقا كىم بار؟ ئۇ ئاسىيەگە مۇشۇ توغرۇلۇق مىڭ مەرتەم، ئون مىڭ مەرتەم ۋەدە قىلغانىدىغۇ. مانا ئەمدى ئۇ ئۆزىمۇ بىلىپ - بىلمەي ئابدۇللانى تىلغا ئالدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، تۇرمۇشتا ئاشۇنداق بىر ھەمراھنىڭ بولۇشىغا موھتاج بولسا كېرەك. ئۇ ئەمدى ئابدۇللانىڭ ئۇچ يىلدىن بېرىقى مەجنۇنلارچە مۇھەببەت-نى قوبۇل قىلىدۇ، مۇھەببەت بولمىسىمۇ، بەخت، لەززەت بول-مىسىمۇ، تەشۋىش بولمىسىلا، يالغۇزلۇق بولمىسىلا، ئاخشامقى-دەك قورقۇنچلۇق كېچىگە دۇچار بولمىسىلا مەيلى.

بىر كۈن كەچكىچە ئويلانغان ئاسىيە ئاخىر شۇ قارارغا كەلدى.

3

ئابدۇللا بىلەن ئاسىيە ئىككى بالىلىق بولغاندىن كېيىنلا ئۇيغۇرلار ئولتۇراقلاشقان قوشنا ناھىيەگە يۆتكىلىدى. ئاسىيە ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا، ئابدۇللا ناھىيىلىك مال دوختۇرلۇق پونكىتىغا ئورۇنلاشتى.

— قانداق بولۇپ بۇ كىشىگە تېگىپ قالغانسىكىن؟ ئۆزىڭىز-گە پەقەتلا ماس ئەمەسقۇ؟ — ئۇلار يۆتكىلىپ كېلىپ ئۇزاق ئۆتە-

مەيلا ئاسىيەنىڭ بەزى خىزمەتداش ھەم قوشنىلىرى ئاسىيەدىن ھەيران بولۇپ سوراشتى، ــ ئۆزىڭىزگە قارىسا بىر قوشۇق چاي بىلەن ئوتلاپ يۈتۈۋالغۇدەك، ئەمما ئۇ ياق...

بىر كۈنى قىرىق ياشتىن ئېشىپمۇ ئۆيلەنمىگەن بىر قېرى يىگىت ئۇنىڭغا كېسەل كۆرسەتكىلى كېلىپ، كېتەر ۋاقتىدا ھېيىقمايلا مۇنداق دېدى:

ــ قىز بالا توي قىلغۇسى كەلسە كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەسمىش، بىز ئەرلەر ئۇنداق ئەمەس، كۆڭلىمىز چۈشمىسە قېرىپ كېتىشكە رازىمىزكى، ئۇنداق تويىنى قىلمايلا ئايرىلىشىپ كېتىمىز. سىلەر ئۇنداق ئەمەس ئىكەنسىلەر. ئاسىيە دوختۇر، ئالتۇن بىلىقنىڭ قارا پاتقاقتا ئۇزۇگىنىنى كۆرگەنمىدىڭىز، بەكمۇ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش ـ ھە؟!

ــ نېمە دېگىنىڭىز بۇ؟ كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىغا كەلسە ـ كەلمەس ئارىلىشىشنىڭ ئۆزى مەدەنىيەتسىزلىكقۇ، بىلگۈڭىز كەلسە ئېيتىپ بېرەي، مەن ناھايىتى بەختلىك، ــ ئاسىيە چىرايىنى ئۆزگەرتمەي تۇرۇپ كەسكىن تەلەپپۇزدا ئېيتتى.

ئاسىيە ئۆز تۇرمۇشى توغرىسىدا مۇھاكىمە يۈرگۈزگۈسى كېلىپ قالغان ھەرقانداق ئادەمگە: «مەن ناھايىتى بەختلىك» دېگەن سۆزنى پەخىر ۋە ئىپتىخار بىلەن ئېيتاتتى. نېمە ئۈچۈندۇر ئۇلار بۇ يەرگە يۆتكىلىپ كەلگەندىن بېرى ئۇلارغا قىزىقمىدىغان، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش دەپتىرىنى ئاختۇرۇپ، ئىچىدىن نېمىنىدۇر تېپىشقا تىرىشىدىغانلار كۆپ بولۇپ كەتتى. ئۇلارنىڭ دېيىشىچە، ئاسىيە بىلەن ئابدۇللانى ئەر ـ خوتۇن دېيىشكىمۇ ئاغزى بارماسمىش.

ئاسىيە ئابدۇللانى ھۆرمەت قىلاتتى، ئۇلار توي قىلغان ئون يىلدىن بۇيان ھەرقانداق بىر ئىشنى قىلىشتا ئۇ ئالدى بىلەن ئابدۇللانى ئويلايتتى. ئۇنىڭ كۆڭلىگە تىك كەلگۈدەك بىرەر ئېغىز سۆز قىلىشنىمۇ خالىمايتتى. جېدەل ـ ماجىرا دېگەنغۇ ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىدىن بەكمۇ يىراق ئىدى. ياق، ئۇلار جېدەل قى-

لىشقان، ئەمما پەقەت بىر قېتىملا، تويىنىڭ ئەتىسىلا.

ئابدۇللا شۇ كۈنى بىر كارىۋات، بىر ئۈستەل بىلەنلا بېزەلگەن ئاددىيغىنا ئۆيدە ئاسىيەنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ بەختتىن يىغلىۋەتكەنىدى.

— بىلەمسىز، ئاسىيە، مەن سىزنى جېنىمدىن ئارتۇق ياخشى كۆرىمەن، شۇڭا سىزنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئاخىر تەۋەككۈل قىلدىم.

— نېمىگە تەۋەككۈل قىلدىڭىز؟ — ئاسىيە بېشىنى كۆتۈرۈپ مەيۈس تولىمۇ پەس ئاۋازدا سورىدى.

— مەن... ھېلىقى كېچىسى سىزنى قورقۇتۇپ...

— نېمە؟ — ئاسىيە ئەندىككەن ھالدا ئۇنىڭغا قارىدى، — ئۇ سىزمىدىڭىز؟ بۇ ياخشى ئادەمنىڭ قىلمىدىغان ئىشى ئەمەس. سىزنىڭ ئۇنداق قىلمىدىغانلىقىڭىز مېنىڭ ئۈخلاپ چۈشۈمگىمۇ كىرمەپتۇ. ئىسىت، بىلگەن بولسام... — ئاسىيە بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى.

— مېنىڭ سىزنى قورقۇتۇش نىيىتىم يوق ئىدى، ئاسىيە، خاتا چۈشىنىپ قالماڭ، تەلىپىمنى ئارقا - ئارقىدىن رەت قىلىۋەرگەندىن كېيىن، ئاخىر ئالجىش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتتىم، مېنىڭ قىلغىنىم مۇھەببەت ئۈچۈن، سىز ئۈچۈن... سىزنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، — ئابدۇللا بەكمۇ بىچارە قىياپەتتە ئاسىيەگە تەلمۈردى.

ئاسىيە ئولتۇرغان ئورنىدىن تۇرۇپ دېرىزە ئالدىغا باردى. ئاسماننى ئاق تۇمان قاپلىغان، كۆك قەرىدە موللاق ئېتىپ بىر - بىرىنى قوغلىشىپ ئۈچۈپ يۈرىدىغان قۇشلار ئەگىدۇر يوقالغاندى. ئاسىيە غەمكىن كۆزلىرىنى ئاشۇ كۆڭۈلسىزلىك ھۆكۈم سۈرگەن بوشلۇققا تىككىنىچە تۇرۇپ قالدى.

ئاسىيەنىڭ بىردىنلا دىلى يۇمشاپ ئابدۇللاغا ئىچى ئاغرىپ كەتتى. شۇڭا، بېلىگە ئۆتكۈزۈلگەن قوپال قوللارنى سىلكىۋېتىشتىن يالتىيىپ مېھرى بىلەن سىلاپ قويدى. مانا بۇ ئۇلارنىڭ

ئارىسىدا بولۇپ ئۆتكەن تۇنجى قېتىملىق جېدەل.

ئاسىيە ئابدۇللا بىلەن توي قىلىپ خېلى كۈنلەرگىچە ئازابلىنىپ يۈردى. چۈنكى، ئۇ ئارزۇسىغا ـــ كۆڭۈل دۇنياسىغا باھار گۈزەللىكى بېغىشلايدىغان ئىنسانغا يېتەلمىگەنىدى. بىراق، ئابدۇللانىڭ ئۇنىڭ ئەتراپىدا كۆيۈپ ـ پىشىپ سەدىپارە بولۇشى، ئۇنى ئائىلىسى، ئېرى، بولغۇسى پەرزەنتى ئۈچۈن مۇھەببەت قويۇشقا ئۈندىدى. ئىككى بالىلىق بولغاندىن كېيىن، ئۇ بۇ ئائىلىسى ئۈچۈن تېخىمۇ جان تىكىدىغان بولۇپ كەتتى. چۈنكى، ئابدۇللا ئۇنى جاھاندىكى ھېچقانداق نەرسىنىڭ يېقىنچىلىقى ۋە تەڭداشسىزلىقى بىلەن سېلىشتۇرۇپ بولمايدىغان ئىككى بالىغا ئانا قىلدى. ئاسىيەنىڭ پۈتۈن پىكىر ـ خىيالى، بارچە مەشغۇلاتى، ھەتتا ياشاش ئىستىكى پەقەت ئاشۇ ئېرى ۋە بالىلىرى ئۈچۈنلا، ئۇلارنىڭ بەختى ئۈچۈنلا ئىدى. ئۇ ئۇلارنىڭ دىلىنى شاد قىلىدىغان كىچىككىنە بىر پۇرسەتنىمۇ قولدىن بېرىپ قويماسلىققا تىرىشاتتى.

... باھار كۈنلىرىنىڭ بىرسىدە بۇنداق پۇرسەتتىن بىرسى كەلدى. بۈگۈن ئابدۇللانىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئىدى. ئاسىيە ئىشتىن قايتىپ بازار ئارلاپ يۈرۈپ بىرمۇنچە نەرسە ـ كېرەك ۋە ئابدۇللا ئۈچۈن نەچچە كۈن بۇرۇن كۆرۈپ قويغان چاقماق كۆڭلەكنى سېتىۋالدى. ئالدىراپ ئۆيىگە قايتىپ، ئالدى بىلەن ئۈستەلنى تاتلىق ـ تۇرۇملار، تۇغۇلغان كۈن ئۈچۈن مەخسۇس تەييارلانغان تورت بىلەن راسلىدى. ھېلىقى چاقماق كۆڭلەكنى پەتۇسقا سېلىپ ئورۇن ئۈستىگە ئېلىپ قويدى. ئاندىن ئابدۇللا ئەكۈ ياخشى كۆرىدىغان تاماقنى تەييار قىلىپ، ئابدۇللانى داستىخانغا تەكلىپ قىلدى. بىراق، ئابدۇللا شۇ ھامان سائىتىگە قاردىدى ـ دە، سىرتتا بەكمۇ مۇھىم بىر ئىشى بارلىقىنى ئېيتىپ ئالدىراپ چىقىپ كەتتى. ئاسىيەنىڭ بىر كۈن كەچكىچە قىلغان تەييارلىقى بىكار بولدى. ئۇ ئىككى بالىنىڭ ئىشتىھا بىلەن تاماق يېيىشىگە قاراپ ئېچىكىنى يۆلەپ ئولتۇردى. ئۇ شۇنداق ئولتۇ-

رۇپ نەچچە سائەت ئۆتكىنىنى بىلمەي قالدى. پەقەت بالىلىرى ئۇخلايمىز، دەپ دەۋا قىلغاندىن كېيىنلا ئاندىن ئېسىگە كېلىپ، ئابدۇللانىڭ ئالدىغا قويماقچى بولغان ھېلىقى كۆڭلەكنى ئېلىپ چامادانغا سېلىۋەتتى. بالىلىرىنىڭ ئورنىنى جايلاپ، ئۇلارنىڭ قېشىدا خىيال بىلەن يېتىپ ئۇخلاپ قالدى. بۇ ئىش ئاسىيەنىڭ كۆڭلىگە كەلدى. ئۇ كىم ئۈچۈن شۇنچە ئاۋارە بولغانىدى؟ ئابدۇللا ئۇنىڭ شۇنچە پايپېتەك بولۇشلىرىنى قىلچىلىكمۇ نەزەرگە ئېلىپ قويماي ئەجەب قىلدى ـ ھە؟ كاشكى، تاماقتىن كۆڭلىگە يارىشا بىرەر قوشۇق ئېغىز تەككەن بولسىچۇ؟ بۇنداق ئىش يېقىندىن بۇيان مۇشۇنىڭ بىلەن بىرنەچچە قېتىم تەكرارلاندى. ئىشى چىقىپ قالسا، ئۇنىڭغىمۇ نېمە ئامال؟ مۇھىم ئىش دېگەن ۋاقتىدا بولمىسا بولمايدۇ ـ دە، ئىلاجى بولسا ئۇ ھەرگىز ئۇنداق قىلمايتتى...

ئەتىسى چۈشتىن كېيىن ئاسىيە ئامبۇلاتورىيەدە ئۆز خىيالى بىلەن ئەنە شۇنداق سىردىشىپ ئۆز ـ ئۆزىگە تەسەللى بېرىپ ئولتۇراتتى، ئىشىك ئەنسىز ئېچىلىپ چىرايىنىڭ ئۆڭشۇلى قالمىغان ئىككى قوشنىسى ھاسىراپ ـ ھۆمۈدىگەن ھالدا كىرىپ كەلدى.

ـــ بولسىلا، ئاسىيەخان، چاققان بولسىلا، دەرھال قوپسىلا! ئاسىيەنىڭ يۈرىكى ئېغىپ چىرايىدا قان دېدارى قالمىدى.

ـــ نېمە بولدى؟ ـــ سورىدى ئاسىيە ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇۋېتىپ.

ـــ چاققان بولسىلا، چاققان!

ـــ زادى نېمە بولدى؟ ـــ ئاسىيە ئۇچىسىدىكى ئاق خالاتنى قانداق سېلىپ تاشلىغىنىنى سەزمىگەن ھالدا ئۇلارنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈپ ئەگەشتى. دوختۇرخانا بىلەن ئۇلارنىڭ ئۆيىنىڭ ئارىلىقى بىر چاقىرىمچە يول ئىدى.

ـــ ئۆيگە كىرسىلە بىلىلا، ئاسىيەخان. ئابدۇللاخۇن ياخشى

ئادەم ئەمەس ئىكەن، بۇ بىزنىڭ كۆزىمىزگە بىرىنچى قېتىم چې-
لىقىشى ئەمەس، خېلى ئۇزاق بولدى. قولۇم - قوشنىلار كۆرەر
دەپ بىزلەرنىغۇ كۆزىگە ئىلىپ قويمىسۇن، سىلىدەك ئايدەك خو-
تۇننى ئەسلى ئايمىدى. سىلىگە ئېچىمىز ئاغرىپ چىدىماي قال-
دۇق. ھازىر ئۇلار ئۆيدە، كىرگەندە كۆرىلا.

بۇ گەپ قۇلىقىدىن كىردىمۇ ياكى يۈرىكىگە ئوق بولۇپ ئې-
تىلىپ كىردىمۇ، ئاسىيە بىلمەيتتى. ئۇنىڭ پۈت - قوللىرا جان
قالمىدى. ئۇ ئىشىك ئالدىغا قانداق بېرىپ قالغانلىقىنى بىلمە-
دى. ئۇ ئىشىكنى ئاستا تارتتى. ئىشىك ئېچىلىپ ئېتىك ئىدى.
ئۇ ئىشىككە قۇلىقىنى يېقىن قىلىپ تىڭشاپ باقتى. ئۆيئىچى
ئۇن - تىۋىشسىز جىمجىت ئىدى. ئۇ ئىشىكنى جالداقشىتىپ
تارتتى.

— كىم؟ — خېلىدىن كېيىن ئۆي ئىچىدىن ئايدۇللانىڭ قو-
پال ئاۋازى ئاڭلاندى.

— مەن، ئىشىكنى ئېچىڭ.

ئالاھازەل ئون مىنۇتلاردىن كېيىن ئىشىك ئېچىلدى. ئاي-
دۇللانىڭ چىرايىنى جىددىيلىشىش، تەمتىرەش، ئالاقزەدىلىك
ئىگىلىگەنىدى، ئۇچىسىدىكى ئاسىيە ئېلىپ بەرگەن ھېلىقى
چاقماق كۆڭلەكنىڭ تۆگمىسى ئالمىشىپ ئېتىلگەنىدى.

— ئىشلىمىدىڭمۇ؟ — ئايدۇللا ھودۇقۇش ئىچىدە سورىدى.

ئاسىيە گەپ - سۆز قىلماستىن ئىچكىرىكى ئۆيگە كىردى.
ئۆيدە ھېچكىم يوق، ئەمما ئورۇن - كۆرپىلەر ئېگىز - پەس
تۇراتتى.

— ئىشقا بارمىدىڭمۇ؟ — سورىدى ئاسىيە ئادەتتىكىچە تە-
لەپپۇزدا.

— مىجەزىم يوق، قايتىپ كېلىپ ياتاي دەپ تۇراتتىم...

ئاسىيەنىڭ كۆزى توساتتىن كارىۋاتنىڭ ئاستىدىن چىقىپ
تۇرغان بىر جۈپ ئاياغقا چۈشتى - دە، ئېتىلىپ بېرىپ كارىۋات
ئايىغىنى قايرىدى. كارىۋاتنىڭ تېگىدە ناتونۇش بىر ئايال ئىككى

پۈكلىنىپ تۇگۈلۈپ ياتاتتى.

— چىق بۇياققا، رەسۋا! — ئىزىدا قىمىرلىماي ياتقان ئايالغا قاراپ زەردە بىلەن بۇيرۇق قىلدى ئاسىيە.

ئايال ئاستا سوزۇلۇپ چىقتى. ئۇنىڭ تېخى ئېتىشكىمۇ ئۇل-گۇرەلمىگەن ئالدى ئوچۇق كوپتىسىدىن يالىڭاچ كۆكسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئاسىيە ئۇنىڭغا بىر قارىدى — دە، سەسكىنىپ يۈزىنى ئۆرۈدى. ئۇنىڭ بېشى قېيىپ، ئۆزىنىڭ نېمە بولغانلىقىنى ئۇق-مايۋاتاتتى. ئۇ ئالدىدا ئۆلۈكتەك تاتىرىپ قاراپ تۇرغان ئابدۇللا-نى كېلىشتۇرۇپ ئىككى كاچات سالدى — دە، ئالدى — كەينىگە قارىماي يۇگۇرگەندەك چىقىپ كەتتى. ئۇ دوختۇرخانىغا قاندىق يېتىپ كەلگەنلىكىنى، ئورۇندۇقنى قاندىق تېپىپ ئولتۇرغانلىق-قىنى بىلمىدى.

ئۇ خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە كۆزلىرى نامەلۇم بىر نۇقتىغا قاراپ چەكچەيگەن، چىرايى ئۆلۈكنىڭكىدەك تاتارغان، ئۇن — تەۋشىسىز هالدا هەيكەلدەك قېتىپ ئولتۇردى. ئۆتكەن كۈنلەر، تۇرمۇش خاتىرىلىرى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن بىر — بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلاپ يۇرىكى ئېزىلدى. ئۇ بېشىنى ئۇستەل ئۈستىگە قويۇپ بۇقۇلداپ يىغلۇەتتى. ۋۇجۇدى تەقدىر ئۇنىڭغا بۇگۈن كۆرسەتكەن رەسۋا كۆرۈنۈشنىڭ ئەلىمىدىن مۇزلاپ كېتىۋاتاتتى. قەلبىنى بىر خىل ئاچچىق ئەلەم، هەسرەت — نادامەت ۋە چىداپ بولماس پۇشايمان ئىگىلىگەنىدى. رۇخسارىدىكى دائىم ئۆچمەيدى-غان شەپەق شولىسىدەك قىزىللىقنى خورلۇقنىڭ قارا تۇمانلىرى يۇتۇپ كەتكەن، قاپقارا نۇرلۇق كۆزلىرىدىكى مېھىر — شەپقەت جۇلاسىنى هاقارەتلىنىش ۋە ئازاب پاراكەندىچىلىكى كەلكۈندەك باستۇرۇقا ئالغانىدى.

ئاسىيە ئۇستەلدىن بېشىنى كۆتۈرگەندە ئىشخانا ئىچى قاراڭ-غۇلۇقا پاتقان بولۇپ، ئەتراپ تىمتاس جىمىغانىدى. ئۇ دوختۇر-خانىدا تۇنەشنى ياكى باشقا بىر ياقتا كېتىشنى ئويلىدى. بىراق، گۇناهسىز تارەسىدە بالىلىرى كۆز ئالدىغا كېلىۋالدى. ئۇلار نېمە

بولۇۋاتىدىكىن؟ ئانىسىنىڭ ئاياغ تىۋىشىغا قۇلاق تىكىپ تالاغا تەلمۈرۈپ تۇرۇۋاتامدىكىن؟ ئۇلار تۇغۇلغاندىن بۇيان ئاسىيە ئۇلارنى بىر كۈنمۇ يالغۇز تاشلاپ باقمىغان، بىر ۋاخلىقمۇ ئىسسىقسىز قويمىغان، ئەگەر ئۆيگە كەتمىسە بالىلىرى تەرەپ ـ تەرەپكە ئۆنى ئىزدەپ چىقىپ كېتىدۇ.

دېگەندەك، ئۇ ئۆيگە كەلگەندە بالىلار دۇگدىيىپ ئىشىك ئالدىدا ساقلاپ ئولتۇرۇشقانىكەن.

ــ ئاپا، نەگە بارىدىڭ؟ بىز سېنى بەك ساقلاپ كەتتۇق، ــ دېدى ئۇلار چۇرقىرىشىپ.

ئاسىيە ئۆزىنى ھەرقانچە تۇتۇۋېلىشقا تىرىشسىمۇ، قۇربى يەتمەي كۆزىدىن تارامлاپ ياش قۇيۇلۇپ كەتتى. ئۇ بالىلىرىنىڭ بېشىنى باشقا ھەرقانداق ۋاقىتىدىكىدىنمۇ چوڭقۇرراق مېھرى بىلەن سىلىدى. ئۇلارنى ئۆيگە باشلاپ كىرىپ چاي بەردى. ئورۇن ـ كۆرپىلىرىنى سېلىپ، پۈت ـ قوللىرىنى يۇيۇپ ياتقۇزۇپ قويدى. ۋاقىت ئېغىر ياتقۇ مەزگىلىدىن ئاشقان بولسىمۇ، ئۇنىڭ كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى. ئۇ بالىلىرىنىڭ قېشىدىلا يوتقان ـ كۆرپىسىز داق يەردە دۇم يېتىپ بىر كېچە ئۇنسىز يىغلاپ چىقتى.

4

«ئاسىيە ئابدۇللانى تۇتۇۋاپتۇ» دېگەن سۆز چاقماق تېزلىكىدە ئەتراپقا پۇر كەتتى. ئاسىيەنىڭ قولى زادى ئىشقا بارمىدى. ئەمدى ئۇنىڭ ئىشلىرى قانداق بولار؟ ئۇ خورلۇق ۋە ئاھانەت كۆلەڭگىلىرى سايە تاشلاپ تۇرغان چىرايىنى ئۇنى خورلىغۇچى ۋە ئاھانەت قىلغۇچى ھېلىقى ئەرگە قانداق توغرىلار؟ ئۆزىنى ئابدۇللانىڭ ئەمرىگە راۋا كۆرۈپ، نىكاھقا رازىلىق بەرگەن كۈندىن باشلاپ ئاسىيە ئۇنىڭ ھۆرمىتى ۋە غۇرۇرىنى نابۇدەك پاك ساناپ كەلگەنىدى. شۇڭا، ئۇ ئەتراپىدىكى بىرەر ئەركەككە تىكىلىپ قارىغان بولسا!

ئۇ ئابدۇللانىڭ قەلبىنىمۇ ئۆز قەلبىنىڭ ئەينىكى ئارقىلىق كۆزەتتى ھەمدە ئۇنىڭغا ئىشىنىپ كەلدى. بىراق، تۇنۇگۈن ئۇ باشقا بىر ئەھلىيەتنى كۆردى. پاكىت ئۇنىڭ ئىشەنچىنى بىتچىت قىلىپ، كۆلىنى كۆككە سوروۇۋەتتى. ئابدۇللا ئۇنىڭ ئەقىدىسىنى مەنسىتمىگەن، گويا ئەقىدە خالىغان چاغدا خالىغان جايدىن تېپىۋالغىلى بولىدىغان ئەرزىمەس نەرسىدەك نەزىرىگە ئىلمىغانىدى. دېمەك، ئاسىيەنىڭ ئۇنىڭ ئالدىدا قىممىتى، ھۆرمىتى بولمىدى. شۇڭا، ئۇ قىلچە ھېيىقماستىن ئاسىيەنى جاھاندىكى ئەڭ ئىپلاس ۋاستە ئارقىلىق ھاقارەت قىلدى. گەرچە ئاخشام ئابدۇللا جىنايەتچىگە خاس تەڭقىسلىق بىلەن ئۇنىڭغا: «خاتالىشىپ تىمەن، شەيتانىنىڭ كەينىگە كىرىپتىمەن، مېنى مۇشۇ بىر قېتىم كەچۈرسەڭ، ئۆمۈر بويى ئايىغىڭغا سۆيۈپ ئۆتەتتىم» دەپ يالۋۇرغان بولسىمۇ، ئاسىيە بەربىر ھاقارەتلەندى. بۇنى قانداقمۇ كۆڭۈل خاتىرىسىدىن ئۆچۈرۈپ يوق قىلغىلى بولسۇن؟ بىر سېمىي قەلبىتە ياڭراپ تۇرغان ھايات ناخشىسىنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا خورلۇق زارى، ئەلەم ئاھلىرى پەيدا قىلغان ئادەم ئەمدى ئاسىيەگە ئەر بولالارمۇ؟!

ئاسىيە تاماقتىن، ئۇيقۇدىن قالدى. ئۇ كېچىلىرى ئاھ ئۇرۇپ، كۈندۈزلىرى ئەلەم بىلەن لېۋىنى چىشلەپ ئۆتۈۋاتاتتى. بىراق، ئۇنىڭ تەمكىن تەبىئىتى ئۇنىڭغا يەنە ئۆزىنى يوقىتىپ قويماسلىق ئۈچۈن مادارمۇ بېغىشلاۋاتاتتى. مال دوختۇرلۇق پوتكىتىنىڭ باشلىقى قاسىمجان ئۇنىڭغا تېلېفون بېرىپ، ئاسىيەنىڭ بىر كېلىشىنى سورىدى. ئاسىيەنىڭ ۋاپا ۋە ساداقەت بىلەن ئاچقان باغرىغا پاتماي قالغان ئابدۇللانى ئۆز نىيىتىگە لايىق نەسىۋە كۈتۈپ تۇراتتى. مال دوختۇرلۇق پونكىتىنىڭ بۇ قىزىققان باشلىقى ئىشلارنى ئىنچىكىلىك بىلەن بىر تەرەپ قىلىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قاسىمجان بىلەن ئابدۇللانىڭ بىر يەردە ئىشلىگەندىن بېرى پۇرچىقى پىشماي كېلىۋاتاتتى. دېمەك، ئابدۇللانىڭ يانپاشقا چىقىدىغان قەرەلى كەلگەنىدى. خورلۇق يۇ-

ربكىنى چاك ئەتكەن ئاسىيە نەچچە كېچە ـ كۈندۈزنى ئويلاش بە-
لەن ئۆتكۈزۈپ ئاخىر بىر قارارغا كەلدى ـ دە، ئېرىنىڭ ئىش
ئورنىغا باردى. ئۇنىڭ كىرىپ كېلىشى قاسىمجاننى بەكمۇ ھايا-
جانلاندۇرۇۋەتتى. ئۇ ئاسىيەنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلغاندىن
كېيىن، ئاڭلىغانلىرىنى زەردىگۆش بولغان ھالدا بىرقۇر سۆزلە-
دى ۋە ئۇنىڭغا تەسەللى ئېيتتى. ئاسىيەنىڭ يۈزى ئوت بولۇپ
يېنىپ كەتتى. قەلبى چىداپ تۇرغۇسىز ھاقارەتنىڭ زەربىسىدە
يەنە بىر قېتىم پۈچىلاندى. بىراق، ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا قاتتىق
تىرىشتى.

— ئاڭلىغىنىمدەك، ئۇلارنى ئۆزىڭىز تۇتۇۋالدىڭىز، شۇنداق-
مۇ؟ — دېدى قاسىمجان ئېچىنىش ئارىلاشقان سوئال نەزىرى بە-
لەن ئاسىيەگە قاراپ.

— ياق، ئۇنداق ئىش يوق، مەن پەقەت ھېلىقى ئىككى خوتۇ-
نىڭ ئەلپازىغا قاراپ ئۆيدىن ئەنسىرىدىم. قانداق بېرىپ قالغا-
لىقىمنى ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن.

— ۋۇي، — قاسىمجاننىڭ قاشلىرى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى، —
سىز ئىككىسىنىڭ ئوستىدىنلا چۈشۈپ قاپسىزغۇ؟

— ئۆيدە ئىككىسى بار ئىكەن، بۇ راست، بىراق مەن كىرسەم
ئۇلار پاراڭلىشىپ ئولتۇرغانىكەن، ئىككىسىدىن گۇمان قىلغۇ-
دەك ھېچقانداق ئالامەت كۆرمىدىم. ھەتتا ۋاقىتسىز كىرىپ قال-
غىنىمغا خىجالەت بولۇپ قالدىم، — ئاسىيە لەۋلىرىنى قاتتىق
چىشلىدى. نېپىز لېۋىدە چىشنىڭ چوڭقۇر ئىزى قالدى.

— دېمەك، بۇ بىر ئويدۇرما گەپ دەڭ، — قاسىمجاننىڭ ئاۋا-
زى پەسلەپ، كەيپىياتى سۇسلاشتى.

— شۇنداق، بۇ بىر ئويدۇرما، بۇ گەپلەرنىڭ قانداق قىلىپ
ئوتتۇرىغا چىقىپ قالغانلىقىنى مەنمۇ بىلمەيمەن، سىلەر ئاب-
دۇللاغا ئىشىنىڭلار.

— لېكىن، ئۇ ئىككىسى توغرىسىدىكى پاراڭ خېلىدىن بۇ-
يان... — قاسىمجان گېپىنىڭ ئاخىرىنى نېمە دەپ چۈشۈرۈشىنى

بىلەلمەي توختاپ قالدى.

دەرۋەقە، قاسىمجانغا گەپ قىلىشقا ئورۇن قالمىغاندى. خو - تۇن ئەرنى ئاقلاپ، ئۇنىڭ پاكلىقىغا گۇۋاھ بېرىپ تۇرغان يەردە باشقىلار ئەرنى قانداق قارىلىيالىسۇن؟ ئابدۇللانى راۋرۇس جازالاش توغرىسىدىكى پىلانى يوققا چىققان قاسىمجان بوشاشقان ھالدا ئاسىيەنى ئۇزىتىپ قويۇشقا مەجبۇر بولدى.

ئاسىيە ئۇچۇن بۇنداق دېيىش ئاسانمىدى؟ ياق، ئۇ بۇنىڭ ئۆز ئىززەت - نەپسىگە قىلىنغان ئاسىيلىق، غۇرۇرىنى پەسلەشتۇ - رۇش، ئۆز ۋىجدانىنى ئۆزى دەپسەندە قىلىش ئىكەنلىكىنى بىلە - دۇ، ئۇ ناھايىتى كۆپ ئويلاندى. دەسلەپ ئۆزى ئۇستىدە ئويلاندى. بۇ ئويلىنىشنىڭ نەتىجىسى ئۇنى: «ئابدۇللادىن ئۇزۇل - كېسىل قول ئۇزۇش كېرەك، ئۇ تارتىشىپ ئولتۇرۇشقا ئەرزىيدىغان ئادەم ئەمەس» دېگەن قارارغا كەلتۇردى. بىراق، ئويلىغانسېرى ئۇنىڭ قارارى مۇجمەللەشتى. ئۇ ئەمدى ئايالىق ئورنىدىن تۇرۇپ ئە - مەس، ئانىلىق ئورنىدىن تۇرۇپ ئويلاندى. بۇ ئايرىلىش يالغۇز ئابدۇللا بىلەن ئاسىيە ئۇچۇنلا بولىدىغان ئايرىلىش ئەمەس، مۇ - ھىمى، بالىلارنىڭ ياكى ئانىسىدىن، ياكى دادىسىدىن ئايرىلىشى بولىدۇ. ئۆز باغرىنى يېرىپ چىققان ئاشۇلارنى ياتلارنىڭ چىرايە - غا تەلمۇرتۇش ئانا چىداپ تۇرالايدىغان ئازاب ئەمەس. ئاسىيە تې - خى قېرىپ كەتمىدى. ھازىرمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن تامىقىنى چا - كىلتىدىپ يۇرىدىغانلار ئاز ئەمەس. ھەتتا ئابدۇللادىن نەچچە ھەسسە ياخشىلىرى چىقىشى مۇمكىن. بىراق، بالىلىرىغا دادا چىقمايدۇ، ھەرگىز چىقمايدۇ. ئۆز ئىززەت - نەپسى ئۇچۇن ئۇلارنى ھەقلىق باشپاناھىدىن ئايرىۋېتىش ئاسىيە ئۇچۇن گۇ - ناھ، ئۇنىڭ ئۆزىنىلا ئويلايدىغان ۋاقتى ئاللىقاچان ئۆتۇپ كەتە - كەن. ئۇ ئەمدى ئانا، ھازىر ئۇنىڭ پەرزەنتلىرى ئۇچۇن ئويلايدە - غان ۋاقتى. ئانا بولغۇچىنىڭ پەرزەنت ئالدىدا قۇربان قىلالمايدە - غان نېمىسى بار؟ ھەتتا ئىش جانغا تېگىپ كەلگەن تەقدىردىمۇ!

مانا بۇ ئويلار ئاسىيەنى ئابدۇللانى ئاقلاشقا مەجبۇر قىلدى.

شۇنداق قىلىپ، ئۇ ئابدۇللانىڭ يەر بىلەن يەكسان بولۇش ئالدىدا تۇرغان ئابرۇيىنى قوغداپ قالدى. ئەمما، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئاز بولمىغان بەدەل تۆلىدى. «دەرد پاتمانلاپ كىرىپ، مىسقاللاپ چىقىدۇ» دېگەن گەپ بار، ئاسىيە ھېلىقى ئىپلاس مەنزىرىنى قانداق قىلىپ ئۇنتۇپ كېتىشنى بىلمەيتتى. ئۇنىڭ باغرى گويا بىر نەرسىلىنىڭ ئازابلىشىدا قالغانىدەك كۈنۈ تۈن توختىماي ئاغرىيتتى. ئۇ ئۆزىنى ئۆتكەن كۈنلەرنى ئۇنتۇپ كېتىشكە شۇنچە زورلىسىمۇ، بىراق يۈرىكىدە توختاپ قالغان بىر ئاغرىق ئۇنىڭغا ئۇ ئىشلارنى ھامان ئەسلىتىپ، خۇشاللىقى ۋە كۆڭۈل ئارامىنى بۇزۇپ تۇراتتى، لېكىن ئاسىيە ھەممىنى ئىچىدە بىلىپ، تىۇش چىقارمىدى. يۈرىكىدىن قان تېمىپ تۇرسىمۇ، چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتتى. قەلبى ئازاب ئاسارىتىدە غەزەپ دولقۇنى ئېتىپ تۇرسىمۇ، ئۆزىگە خاتىرجەملىك تۇسى بەردى.

ئاسىيەنىڭ ئابدۇللانى ئاقلاپ چىقىشى قوشنا ـ قولۇملارنى ھەيران قالدۇرۇپ، قاسىمجاننى غەزەپلەندۈردى.

ـــ يانپاشقا ئۆزىلا يامىشىپ چىققانىدى ـ دە، ـــ دەيتتى ئۇ ئىچىدە جىلە بولۇپ، ـــ بۇ ئاسىيەنىڭ نېمە قىلغىنى، تازىمۇ ۋىجدانى يوق خوتۇنمۇ نېمە بۇ؟!

قوشنا ـ قولۇملارنىڭ بەزىلىرىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاپراق كېتىدىغان مۇلاھىزىدە بولۇپ:

ـــ ئەمدى ئۇنى قانداقمۇ كۆڭلى كۆتۈرۈپ ئەر قىلىدىكەنتاق؟

ـــ چىراي ـ ھۆسنى، بىلىمى بولغىنى بىلەن كۆڭلى پەس ئوخشايدۇ، ـــ دېيىشتى. بۇنداق گەپلەرنى ئۇنىڭ يۈزىدىن ـ يۈزىگە دارىتىملاپ دېگەنلەرمۇ بولدى. بۇنداق چاغدا ئاسىيەنىڭ يۈرىكى ئازابتىن ئېچىشىپ كېتەتتى. ئىشىنىڭ مۇشۇنداق بولۇپ قالغىنىغا قاتتىق ئەپسۇسلىناتتى. ئۆز ھالىغا بەكمۇ ئېچىناتتى. بىراق، مانا مۇشۇ «بىراق»لا ئاسىيەنى يەنىلا باشقىچە يول تۇتۇشقا، ئابدۇللا بىلەن يەنىلا بىر ئۆيدە ياشاشقا مەجبۇر قىلىپ تۇراتتى.

5

ئاربدىن بىر يىل ئۆتتى.

ئەتىيازدا ئاسىيە ۋىلايەتلىك دوختۇرخانىغا ئۇچ ئايلىق بىلىم ئاشۇرۇپ كېلىشكە ئەۋەتىلدى، قايتىدىغانغا يېرىم ئاي قالدى دې- گەندە كۆتۈلمىگەندە ئۇ قاسىمجاندىن بىر پارچە خەت تاپشۇرۇۋالـ دى. قاسىمجان خەتتە قىسقىچىلا قىلىپ ئابدۇللانىڭ ھېلىقى خوتۇن بىلەن قولۇم ـ قوشنىلار ۋە قاسىمجان تەرىپىدىن يەنە بىر قېتىم تۆتۈلۈپ قالغانلىقى، ھازىر ئابدۇللانىڭ خىزمەتتىن توختىتىپ قويۇلغانلىقى توغرۇلۇق يازغانىدى. ئاسىيەنىڭ ۋۇجۇـ دىغا بۇنىڭدىن بىر يىل بۇرۇن ياماشقان ئەلەم ـ ھەسرەت ۋە خورلۇق ئوتى قايتىدىن تۇتاشتى. ئۇ بۇ ئوت ئىچىدە نەچچە كېچە ـ كۈندۈز ئۇنسىز ئىڭراپ، تولغىنىپ كۆيدى. پۈتۈن قۇدرەت ـ مادارى شۇنىڭ بىلەن تۈگىدى. ئۇ ئەمدى ئارتۇق بەرداشلىق بېـ رەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئاشۇ ئىپلاس ئەر بىلەن بىللە ياشاشنى تەسەۋۋۇر قىلالمىدى. شۇڭا، ئۆگىنىشنى تۈگىتىپ قايـ تىدىغان كۈنلەردە تەۋەككۈل قىلىپ، دوختۇرخانا مەسئۇلى بىلەن مۇشۇ دوختۇرخانىغا يۆتكىلىپ ئىشلەش ئارزۇسى ئۈستىدە سۆز ـ لەشتى.

ـــ سىز ئاۋۋال قايتىپ تۇرۇڭ، بىز مۇزاكىرىلىشىپ باقايـ لى، سىزنىڭ كەسپىي ئىقتىدارىڭىزغا بىزمۇ قايىل، كەم ئورۇن يوقمۇ ئەمەس، ـــ دېدى باشلىق ئۇنى ئومىدلەندۈرۈپ.

ئىش ھەقىقەتەن قاسىمجان خەتتە يازغاندەك بولغان، ئاسىيە كەتكەندىن كېيىن ئابدۇللا ھېلىقى خوتۇن بىلەن ئوچۇق ـ ئاشـ كارا ھالدا ئەر ـ خوتۇندەك ئۆتۈۋاتقانلىقىنى ناھىيەلىك دوخـ تۇرخانىدىكىلەرنىڭمۇ ھەممىسى بىلىپ كەتكەنىدى. شۇڭا، ئاسـ يەنىڭ قايتىپ بېرىپلا ئاجرىشىش توغرۇلۇق ئىلتىماس قىلىشى ھېچكىمنى ھەيرانلىقتا قالدۇرمىدى. دوختۇرخانا ۋە مال دوخـ

تۇرلۇق پونكىتى ئۇنىڭ ئاجرىشىش تەلىپىگە قوشۇلدى. ئاردىدىن ئۇچ ئاي ئۆتكەندە ئاسىيە بالىلىرىنى ئېلىپ ۋىلايەتلىك دوختۇرخانىغا يۆتكىلىپ كەتتى.

6

ئەتىسى چۈشتە ئاسىيە ئابدۇللانىڭ ياتقىغا كىرىپ كەلدى.

— ئەھۋالىڭىز قانداقراق؟ — دېدى ئۇ قوللىرىنى خالتىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ تۇرۇپ، — بىرئاز ياخشى بولۇپ قالغاندەك تۇرامسىز؟

ئابدۇللا دەسلەپ هودۇقتى، بۇ هودۇقۇشتىن ئۇنىڭ چىرايى تامدەك تاتىرىپ، لەۋلىرىگە ئەسەبىي تىترەك ئولاشتى. ئەمما، ئۇ ئۆزىنى ناھايىتى تېزلا ئوڭشىۋالدى ـ دە:

— خېلى ياخشى، — دېدى ياستۇقتىن ئىتتىك بېشىنى كۆتۈرۈپ.

— بېشىڭىز يەنە ئاغرىپ تۇرامدۇ؟

— ئانچىكى.

— تاماقنى قانداق قىلىسىز؟

— تاماققا تىزىملىتىپ قويدۇم، — بۇ گەپنى قىلىۋاتقان ئابدۇللانىڭ ئاۋازى ئىختىيارسىز پەسلەپ كۆزى يەرگە ئاغدى.

— دورىلارنى ۋاقتىدا ئىچىڭ، — ئاسىيە ئابدۇللاغا قاراپ بېشىنى يېنىك لىڭشىتىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى.

ئابدۇللانىڭ كۆزلىرى تەلمۈرۈشتىن خۇمارلاشتى. ئاسىيەنىڭ گەۋدىسى يوقىلىپ خېلى ۋاقىتقىچە كۆزىنى ئىشىكتىن ئالالماي ياتتى.

— بىزنىڭ دېگىنىمىز مۇشۇ دوختۇر، — دېدى ياتاقداشلىرىدىن بىرسى ئابدۇللاغا قاراپ، — ئاخشام سىزنىڭ يۈز ـ كۆز ئىڭىزنى يۇدى، دورا ئىچۈردى. بۇلغانغان كىيىملىرىڭىزنى سالدۇرۇپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى. ئۇرۇق ـ تۇغقىنى بولسا كېرەك،

دېيىشتۇق.

ئابدۇللا ياتاقتا بىر ھەپتە ياتتى. بۇ جەريانداا ئاسىيە ئۇنى داۋالاشتىن سىرت، تاماق ئېتىپ ئەكىرىپ تۇردى. ئاسىيە ئابدۇللانىڭ تەلىپىگە بىنائەن باللىرىنى ھەر كۈنى بىر قېتىم ئۇنىڭ قېشىغا كىرگۈزۈپ تۇردى. ئەمدى ئابدۇللانىڭ چىرايىدا بىر خىل مەغرۇرلۇق ئۇيناپ تۇرىدىغان بولدى. چۈنكى، ئۇنىڭ ژۇجۇدىنى ھازىر، كېيىنكى كۈنلەردە ئۇنىڭغا پەقەتلا يات بولۇپ كەتكەن بىر تۇيغۇ ــ پەخىرلىنىش تۇيغۇسى ئىگىلىۋالغانىدى. ھوينىغا پىلاندوسكوپ ئاسقان، ئاق بۆك، ئاق خالاتلىق ئاسىيەنىڭ قىياپىتى ــ ئۆزىنى تۇتۇشى، ھەتتا قەدەم ئېلىشلىرىغىچە ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرىدا قايتا ـ قايتا پەيدا بولاتتى. ئەجەب شۇ چاغلاردا ئۇ ئاسىيەنىڭ بۇنچىلىك جازىبدار ئايال ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالمىغان!؟ ئۇنىڭ ئەتكەن شۇنداق مەززىلىك تاماقلىرى قاچانلاردىن باشلاپ ئاغزىغا تېتىماس بولۇپ قالغان بولغىيدى؟!...

بىر كۈنى سەھەردە ئاسىيە ئابدۇللاغا چوڭ قىزىدىن تىتىرەپ تۇرغان بىر تەخسە يۇتازا بىلەن بىر چەينەك سۈت كىرگۈزدى. ئابدۇللا كۈندىكىدەك راھەتلىنىپ غىزالاندى. ئۇ ئاسىيەنىڭ كۈتۈشىدە مۇشۇ ياتقانچە ئۆمۈر بويى ياتسىمۇ مەيلى ئىدى! بىراق، ئەتىگەنلىك تەكشۈرۈشتە ئاسىيە ئۇنىڭغا ئەمدى ياتاقتىن چىقسا بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. ئۇنىڭ قان بېسىمى چۈشۈپ تۇرمالاشقانىدى. ئابدۇللا خالىمىسىمۇ چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى. ئۇ دوختۇرخانىدىن چىقىش رەسمىيىتىنى ئۆتىدى، لېكىن ئاسىيەنى ئىزدەپ تاپالمىدى.

ــ چۈشتىن كېيىن ئىشقا چۈشەرمىكىن، ــ دېدى بىر سېستىرا ئۇنىڭغا مۇجمەللا جاۋاب بېرىپ.

ئابدۇللا ئامبۇلاتورىيە بىناسى ئالدىدىكى گۈللۈك يېنىغا قويۇلغان ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردى. جىددىيلەشكەنلىكىدىنمۇ ياكى بىرنەچچە كۈن تالاغا چىقماي ياتقانلىقىدىنمۇ، ئۇنىڭ چىرايى ئاقىرىپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇ چۈشلۈك تاماقنىمۇ ئۇنتۇ-

غان هالدا تەقەززالىق بىلەن كۆتۈپ ئولتۇراتتى. ئىشقا چۈشىدىغان ۋاقىت يېقىنلاشقانسېرى ئۇنىڭ جىددىيلىكى ئاشتى. بىراق، ئۇ ئۆز نىيىتىگە ئىشەنچى كامىل بولغاچقا كۆڭلى توق ئىدى.

ئابدۇللا يىراقتىن كەلگەن تونۇش كۆلكە ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى. پۈتىغا ئېگىز پاشنىلىق پارقىراق قارا توپلەي، ئۇچىسىغا بېغىر رەڭ سارجىدىن كاستۇم ـ يوپكا كىيىگەن ئاسىيە بىر ئايال بىلەن ياندىشىپ كۆلۈشۈپ كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ مۇرىسىگە تاشلىنىپ دولقۇنلاپ تۇرغان بۇدۇر چېچى ئاق چىرايىغا بەكمۇ ياراشقانىدى.

ئابدۇللانىڭ يۈرىكى تەرتىپسىز سوقۇپ، تىنىقى ئىتتىكلەپ كەتتى. ئۇ ھەدەپ گېلىنى قىرىپ شەپكىسىنى تۈزەيتتى. ئاسىيەگە دېمەكچى بولغان گەپلىرىنى يەنە بىر قېتىم كۆڭلىدىن ئۆتكۈزمەكچى بولۇۋىدى، لېكىن كاللىسىغا ھېچنېمە كىرمىدى. ئاڭغىچە ئاسىيە ئۇنىڭغا يېقىنلاپلا قالدى. ئابدۇللا ئالدىراپ ئالدىغا بىر قەدەم ئۆتۈپ ئاستا چاقىردى.

ـــ ئاسىيە!

ئاسىيە ئابدۇللانى كۆرۈپ يېنىدىكى ھەمراھىغا كۈلۈپ باش لىڭشىتىپ خوشلاشتى ـ دە، ئۇنىڭغا سوئال نەزىرىدە تىكىلدى.

ـــ ئاسىيە، ۋاقىتىڭىز بولسا ئازراق پاراڭلاشساقمىكىن دېگەنىدىم.

ـــ ئىشقا چۈشىدىغان ۋاق بولۇپ قالدى، مانا قارالا، ـــ ئاسىيە يېڭىنى سەل ئۈستىگە سۈرۈپ سائىتىگە قاراپ قويدى.

ئابدۇللا بىرنەچچە دەقىقە مەڭدەپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ «كەچتە، ياكى سىزنىڭ ۋاقىتىڭىز بار بىر چاغدا» دېگەن تەكلىپىنى بېرىشنى ئويلىدى. بىراق، تەقەززالىقتىن ئارامىنى يوقاتقان كۆڭلى ئۇنىڭ بۇنداق دېيىشىگە، ھەتتا گەپنى بىر مىنۇت كېچىكتۈرۈشكىمۇ يول قويمايتتى.

ـــ ئاسىيە، ـــ دېدى ئابدۇللا دۇدۇقلىغان ھالدا، ئۇنىڭ چىرايى سەل قىزاردى، بىراق ئاھاڭدا بىر خىل ئىشەنچ ئۇرغۇ-

سى ئېنىق ئىپادىلىنىپ تۇراتتى، ــ سىزنىڭ بۇ قېتىم قىلغان ياخشىلىقىڭىزنى قانداق قايتۇرارمەن، دەپ بەك ئويلاندىم. ئاسىيە، ئەگەر قارشى پىكرىڭىز بولمىسا يېنىشىپ قالايلى، بالىلىرىمىزنى بىرلىكتە بېقىپ، بەختلىك ئائىلىمىزدە بىر - بىرىمىزگە ھەمراھ بولۇپ ئۆتەيلى، قانداق دەيسىز؟ ــ ئابدۇللا ئاسىيەنىڭ ئويچان كۆزلىرىگە تەلمۈرۈپ قارىدى.

ــ بالىستتىن چىقىش رەسمىيەتلىرىنى بېجىرىپ بولدۇڭمۇ؟ ــ بىردەملىك سۈكۈتتىن كېيىن ئاسىيە كۆزىنى ئابدۇللاغا دادىل تىكىپ تۇرۇپ يۈمشاق ئاۋازدا سورىدى.

ــ بېجىرىپ بولدۇم، ــ كۈلۈپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى ئابدۇللا.

ــ ياخشى بوپتۇ، بىزنىڭ ئارىمىزدىكى ئىشلار شۇنىڭ بىلەن تۈگىدى.

ــ بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ ــ ئابدۇللا ئاسىيەنىڭ گېپىدىن ھېچ نەرسە ئۇقالماي گاڭگىرىغان ھالدا سورىدى.

ــ بولدى، ــ ئاسىيە يۈمشاق تەلەپپۇزدا داۋام قىلدى، ــ سىزنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىڭىزنى چۈشەنمىدى دەپ ئويلامسىز، چۈشەندىم، ناھايىتى ياخشى چۈشەندىم، بىراق سىز مېنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىمنى چۈشەنمىدىڭىز. سىزنى دوختۇرخانىغا ئېلىپ كەلگەن كۈنى ئەھۋالىڭىز ھەقىقەتەن ئېغىر ئىكەن، مەن سىزنى داۋالىدىم، بۇ مېنىڭ كەسپىي بۇرچۇم.

بىراق، ئابدۇللا بۇ گەپلەرنى ئاڭلىمىغاندەك بىر قىياپەتتە تۇراتتى. ئاسىيەنىڭ سۆزى تۈگەپ بولغۇچە ئۇنىڭ كۆزۈ چاناقلىرى لىققىدە ياشقا تولدى.

ــ ئاسىيە، ــ ئۇنىڭ ئاۋازى ئارانلا ئاڭلاندى. ئۇ پىچىرلاپ دېگۈدەك سۆزلەۋاتاتتى، ــ سىزدىن ئايرىلىپ مۇنداق كۈنلەرگە قالارمەن دەپ ئويلىماپتىكەنمەن، ــ ئۇنىڭ كۆزىدىن ياش قۇيۇلۇپ كەتتى. ئۇنىڭ تۇرقى بەكمۇ بىچارە ھالەتتە ئىدى. ئاسىيەنىڭ كۆڭلى شۇرىدە ئېرىپ كۆز ئالدى غۇۋالاشتى. بىر چاغلار -

دىكى گۈزەل ياشلىقىغا سىرداش، جاپالىق تۇرمۇشىغا ھەمدەم بولغان ئابدۇللا ھازىر ئۇنىڭ ھايات خاتىرىسىنى قايتىدىن ۋاراقلاپ، ئۇنىڭغا ئەڭ گۈزەل ۋە ئەڭ تاتلىق كۆرۈنۈشلەرنى ئەسلەتكەندەك قىلدى. ئاسىيەنىڭ باغرى يېقىملىق ئەسلىمىدىن ئىللىدى. ئۇ گويا تۇنجى سۆيۈشتىن ئۆزىنى يوقىتىپ قويغاندەك بوشىشىپ قالدى. مۇشۇ بىرنەچچە مىنۇتقا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە ئۇنىڭ خىيالى شېرىن ئايلاردا كۆرگەن لەززەتلىك چۈشلەر دېگىزىنى كەزدى. ئانا بولۇش پەيتلىرى سۈرگەن شادلىق ۋە ئازار ـ زۇ ـ ئارمانلار ئۈپۈقىنى سۆيدى. ئۇنىڭ قەلبى مۇڭلاندى. ئاشۇ ئۇنتۇلۇپ بولماس خاتىرىلەرنى تەڭ يازغان بىر چاغلاردىكى ھالال جۈپتىنىڭ ھالى بۈگۈن نېمە بولغان ـ ھە؟! ئاسىيەنىڭ كۆڭلى بۇزۇلدى. دەل شۇ چاغدا ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئابدۇللا ئۇنىڭ يۈرەكىنى رەھىمسىزلىك بىلەن دەسسەپ ـ چەيلىگەن بەتبەشىرە مەنزىرە كەلدى. ئاسىيەنىڭ ۋۇجۇدى گويا تۈيۈقسىز كۆتۈرۈلگەن جۇدۇن ـ چاپقۇندا قالغاندەك مۇزلاپ، چىشلىرى كىرىشىپ كەتتى. ئىزىدا ئەندىكىپ تەۋرەندى. ئاسىيە لېۋىنى مەھكەم چىشلىدى. ئۇ ئابدۇللاغا بىر تامچىمۇ يېشىنى كۆرسەتىشنى خالىمىدى.

ئابدۇللا ئاسىيەدىكى بۇ ئۆزگىرىشنى سەزمىدى. ئۇ قول ياغلىقى بىلەن ئېڭىكىنى ئېچىشتۇرۇپ سىرغۇاتقان كۆز يېشىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ ئاستا دېدى.

ـــ بۇ چاغقىچە ئاچچىقىڭىزمۇ يېنىپ قالغاندۇ، يېنىشىپ قالايلى.

ئاسىيە ئەمدى چىداپ تۇرالمىدى.

ـــ ئايالىڭىز قېنى؟ ـــ دېدى ئۇ پەس، ئەمما كەسكىن ئاۋازدا.

ـــ ئاجرىشىپ كەتتىم.

ـــ دېمەك، مەن بىلەن ئاشۇ بوشلۇقنى تولدۇرماقچى ئىكەنسىز ـ دە؟

ئابدۇللا بىرنەچچە دەقىقە جاۋاب ئىزدەپ ھودۇققاندىن كېيىن

نېمىلەرنىدۇر دەپ غۇدۇرىدى. ئاسىيە بۇ غۇدۇراش ئىچىدىن ھېچ نەرسىنى ئاڭقىرالمىدى ھەمدە ئابدۇللاغا «يەنە نېمە گېپىڭىز بار؟» دېگەندەك نەزەردە تىكىلدى.

— ئازماس ئاللا ئىكەن، ئاسىيە بىر مەزگىل مېنى شەيتان ئازدۇرۇپ...

— شۇنداقمۇ؟ — ئاسىيەنىڭ رۇخسارىغا سوغۇق كۈلكە تەپ-تى، — راستلا شەيتان ئازدۇرغانمۇ ياكى كۆڭلىڭىزنىڭ ئەسلىي خاھىشىنىڭ ۋەسۋەسىسى شۇ كويغا سالغانمۇ؟ ھەممىنى ئۇنتۇل-دۇرۇپ، بارلىقىدىن ۋاز كەچتۈرۈپ سىزنى شۇ نىشانغا باشلاپ بارغان كۆڭۈل بۇگۈن ئەجەبا ۋۇجۇدىڭىزدىن جاي يۆتكەپ كەتتى-مۇ؟ ئابايا «بەختلىك ئائىلە»، «بالىلار ئۈچۈن» دەپ قالدىڭىز، بۇلارنىڭ ھەممىسى سىزنىڭ نەزىرىڭىزدە ئاللىقاچان ئەھمىيى-تىنى يوقاتقان ئەمەسمىدى؟ مەن سىزنىڭ ئادەم سىياقىڭىزنى يوقاتقانلىقىڭىزنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ تۇرۇپ سىزنى ئاق-لىدىم، بىر ئېغىز گەپ - سۆزسىز كەچۈردۈم. بۇ بىر ئايال كى-شى ئۈچۈن ئاسانمۇ؟ بۇنىڭ ھەممىسى سىز ئۈچۈن، سىز ئابايا دېگەن «بەختلىك ئائىلە» ئۈچۈن ئەمەسمىدى؟ بىراق، سىز بۇنى بىلمىدىڭىز. ئەكسىچە، «شەيتانىنىڭ كەينىگە كىرىپ» كېتىۋەر-دىڭىز. مەن ئۆزۈمنىڭ بارلىق مېھىر - مۇھەببىتىمنى پەقەت سىزگىلا بېرىشكە تىرىشتىم. بىراق، بۇنىڭدىن قانائەت ھاسىل قىلمىدىڭىز. مېنىڭ ۋۇجۇدۇمدا ئاشۇ خوتۇن سىزگە بېرەلىگەن-چىلىك مېھىر - مۇھەببەت يوقمىدى؟ راست گەپنى قىلسام، ئەي-نى چاغدا مەن سىزنى ياخشى كۆرۈپ تەككەن ئەمەس، توي قىل-غاندىن كېيىن گەرچە مېنىڭ سىزگە نىسبەتەن مۇھەببىتىم بولمىسىمۇ، ئائىلە ۋە پەرزەنتلىرىمىز ئۈچۈن ئۆزۈمدە كەم بول-غان بۇ نەرسىنى يېتىشتۈرۈشكە تىرىشقانىدىم، ئەمما، سىز ھەم-مىنى يوقىتىپ قويدىڭىز... ئەمدى كېچىكتىڭىز، ئابدۇللا، بىر ھەپتىدىن بېرى قىلغانلىرىم سىزدە خاتا چۈشەنچە پەيدا قىلىپ قويغان ئوخشايدۇ. چۈشىنىڭكى، بۇ ھەرگىز مۇھەببەت ئۈچۈن

ئەمەس، — ئاسىيە ئابدۇللاغا يەنە بىر قېتىم دادىل تەكلىدى ـ دە، كەينىگە بۇرۇلۇپ ئىتتىك ـ ئىتتىك قەدەم تاشلاپ يۇرۇپ كەتتى.

ئابدۇللا تىلى تاتلىمىغا چاپلىشىپ قالغاندەك گەپ ـ سۆز ـ سىز ھالدا ئىزىدا قېتىپ تۇرۇپ قالدى. ئاسىيەنىڭ گەۋدىسى يىراقلاشقانسېرى ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى ئاسىيەنىڭ ئوبرازى شۇنچە زورىيىپ، بۇيۇكلىشىپ بېرىۋاتاتتى. ئاسىيە بىنانىڭ ئىشىكىدىن كىرىپ كەتكەندە ئابدۇللانىڭ يۈرىكىدىن نېمىدۇر سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتكەندەك بىلىندى. ئۇ ئىچىدە ئۆزۈ ـ ئۆزىگە تەكرارلايتتى:

— ئاشۇ ئايال بىر چاغلاردا مېنىڭ ئايالىم ئىدى ـ ھە؟

ئاھ، ئۇ قانچىلىك بەختلىك چاغلار ئىدى! ئاسىيە، سەندىن ئايرىلىشىڭ بۇنچىلىك ئېغىر ئىكەنلىكىنى ئەجەب تەسەۋۋۇر قىلالمىغانىكەنمەن، سەن مېنىڭ قېشىمدىن قاچان كەتتىڭ، ئاسىيە؟ شۇ چاغدا مېنىڭ ئەس ـ ھوشۇم ئۆز ئىلكىمدە بولغىيدى، سەن نېمىشقا مېنىڭ يۈزۈمگە تۈكۈرۈپ بولسىمۇ، مېنى ئۇ ھوشسىز ئۇيقۇدىن ئويغىتالمىغان بولغىيدىڭ؟ ئەمدى سەن ماڭا مەڭگۈ نېسىپ بولماسسەنمۇ؟ ئاھ، ئاسىيە، ئاھ، خۇدا !...

توختى يوقلام

باشلىقىمىزنىڭ بېشى ئايلىنىپ قالدىمىكىن، ئىدارىدە بىر ئوبدان خىزمەت قىلىۋاتقان خادىملارنى ئۇيان - بۇيان يۆتكەپ، خۇددى ياغاچچىنى ئۆتۈك تىكىشكە، موزدۇزنى ئىشكاپ ياساشقا بۇيرۇغاندەك قىلىقلارنى قىلغىلى تۇردى. بۇنداق ئىشلار كۆپەيگەنسېرى بىز ھەيران بولۇشقا ئۇلگۈرۈپ بولالماي قالدۇق. لېكىن، مۇشۇ سەۋەبلىك بىر خىزمەتدىشىمىزنىڭ خىزمەتتىكى ئاكتىپچانلىقى، زېيادە سەزگۈرلۈكى ھەممىمىزنى تەمتىرىتىپ قويدى. ئېنىقراق ئېيتقاندا، ئىشخانىدىن بىر قەدەممۇ نېرى كېتەلمەيدىغان ھالغا چۈشۈرۈپ قويدى. بىز بۇنىڭغىمۇ يەنىلا كۈنۈپ كەتتۇق. بۇ خىزمەتدىشىمىزنىڭ ئىسمى توختى، ئۇ ئېگىز بوي، ئورۇق، كۆتىمەك بۇرۇتى بار، چىرايى قارامتۇل ئادەم ئىدى. ياپما قاپىقى چىرايىنى سۈرلۈك كۆرسىتىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ خىزمەتتىكى ئىقتىدارىغا ھەممىمىز قايىل ئىدۇق. ھەرقانداق چىگىش، مۇرەككەپ ئىشنىمۇ ئەپچىللىك بىلەن كۆڭۈلدىكىدەك بېجىرىۋېتەتتى. ئۇ خىزمەتكە بىر چۆكۈپ كەتسە، تاماق يېيىشنىمۇ، خوتۇن - بالىلىرىنىمۇ پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كېتەتتى. بۇنداق چاغلاردا بەزىلىرىمىز: «ھەي توختى، خوتۇنۇڭلار ئۆيدىن قوغلىۋەتمىگەندۇ ھە، ئۇنداق ئىش بولسا راستىنى دەڭلا، بىز خوتۇنۇڭلىغا نەسىھەت قىلىپ سىلىنى ئۆيۈڭلىگە ئەكىرىپ قويايلى» دېسەك، بەزىلىرىمىز: «ئۇنداق ئەمەس، ئۆيگە بارسا پەشتامىنى تارتىپ، لەڭمەن سوزىدىغان، كىر - قات يۇيىدىغان گەپ. شۇنىڭدىن قورقۇپ بۇ

يەردە ئولتۇرىدۇ» دەپ كۈلۈشەتتۇق. توختى مىيىقىدا كۈلۈپ قو-
يۇپ ئۆز ئىشىنى قىلىۋېرەتتى. ئۇ چاقچاقىا چاقچاق قايتۇرما-
غاندىن كېيىن بىزمۇ جم بولۇپ قېلىشاتتۇق.

بىر قېتىملىق كادىر تەكشەشتە توختى ئىدارىمىزدە يېڭى
قۇرۇلغان « ئىنتىزام تەكشۈرۈش» ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى قە-
لىپ ئۆستۇرۇلدى. بۇ، ئىدارىمىزدىكى كادىرلارنىڭ ئىنتىزامغا
خىلاپ قىلمىشلىرى بولسا تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىدىغان
ئىشخانا ئىدى. بۇ ئىشخانىدا توختىغا قىلغۇدەك نېمە ئىش بار
دەيسىز؟! ئىدارىمىزدىكى كادىرلارنىڭ تەكدىن تولىسى تولۇق
كۇرس مەلۇماتىغا ئىگە زىيالىيلار تۇرسا، ئىنتىزامغا خىلاپ ئىش -
ھەرىكەتلەرنى سادىر قىلاتتىمۇ؟ ئىش قىلىپ ئۆگىنىپ قالغان
توختى بىكار ئولتۇرۇپ زېرىكىپ كەتتى. ئۇنىڭ بىر ئىش قىل-
غۇسى بارەدەك، لېكىن نېمە ئىش قىلىشنى ئۆزىمۇ تازا بىلمەيۋاتا-
قاندەك كۆرۈنەتتى. ئىشسىزلىقتىن كۆڭلى يېرىم بولۇپ سارالڭ
بولايلا دەپ قالغانىدى.

كۇنلەرنىڭ بىرسىدە ئىدارىنىڭ يوقلىما خىزمىتى ئۇنىڭغا
تاپشۇرۇلۇپ قالدى. ئاللا كارامەت، ئۇ بۇ ئىشقا نەچچە يىل كېيىن
قاپتىكەنمۇ نېمە؟ ھەر كۇنى ئەتىگەن ئىشقا چۇشۇشتىن يېرىم
سائەت بۇرۇن ئىدارىگە كېلەتتى. يوغان يوقلىما دەپتىرىنى قول-
تۇقىغا مەھكەم قىستۇرۇپ تەخ بولۇپ تۇراتتى. گىمناستىكا
باشلانغان ھامان ئوڭ پۇتىنى بىنا ئالدىدىكى گۇللۇكنىڭ پەشتە-
قىغا ئېلىپ، يوقلىما دەپتىرىنى تىزىغا مەھكەم چاپلاپ، كۆزلە-
رىنى دەرۋازىغا تىككىنىچە سىگار يان بولۇپ دىققەتتە تۇراتتى.
ئۇنىڭ بۇ تۇرقى بىر قاراشتا قانات قېقىپ ئۇچقىلى تەمشەلگەن
قانداقتۇر بىر قۇشقا، يەنە بىر قاراشتا خۇددى ئۇجمە كۆتىكىگە
پۇتىنى كۆتۈرۈپ سىيىشكە تەمشەلگەن ئىتقا ئوخشاپ قالاتتى.
بىر مىنۇت كېچىكسىڭىز، ئىسىم - شەرىپىڭىز ئۇنىڭ مۇبارەك
دەپتىرىدىن ئورۇن ئالاتتى. دەپتەردىن ئورۇن ئالسىغۇ مەيلى،
بىراق ھايت - ھۇيت دېگۈچە خىزمەت بىناسىنىڭ ئالدىدىكى قارا

دوسكىغا چىرايلىق قىلىپ يېزىپ قويۇلاتتى. دوسكىدا: « مەتقا-
سىم بىر مىنۇت، ئايشەم بەش مىنۇت كېچىكتى، بەلگىلىمە بو-
يىچە پۇل تۇتۇلىدۇ. ئەمەت ئىككى سائەت كەلمىدى، بىردەك سە-
ۋەبسىز ئىشتىن قالغانلار قاتاردا بىر تەرەپ قىلىنىدۇ» دېگەن-
دەك خەتلەر پات ـ پات كۆزگە چېلىقىپ قالاتتى. شۇنداق قە-
لىپ، ئاغىنىمىزنىڭ «توختى» دېگەن چىرايلىق ئىسمىنىڭ كەي-
نىگە «يوقلام» دېگەن لەقەم قوشۇلۇپ خۇددى ئۆز فامىلىسىدەك
ئۆزلىشىپ كەتتى.

سىرتقا خىزمەتكە بارماقچى بولساقمۇ توختىنىڭ سەمىدىن
ئۆتكۈزمەي بارالمايتتۇق. بىر يەرگە باردىغان ۋاقىتتا «هوي، ئا-
غىنىلەر، توختى يوقلامنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويۇپ ماڭايلى جۇمۇ،
بولمىسا يېمىگەن مانتىنىڭ پۇلىنى تۆلەپ قالمايلى يەنە» دېيە-
شىدىغان بولۇپ قالدۇق. سىرتقا خىزمەتكە بارماقچى بولساق
ئاۋۇال دوكلات يېزىپ ئىدارە باشلىقىغا تەستىقلىتىشقا، ئاندىن
ئىشخانا مۇدىرىنىڭ يېنىغا كىرىپ رەسمىيەت بېجىرىشكە، ئەڭ
ئاخىرىدا توختى يوقلامنىڭ سەمىدىن ئۆتكۈزۈشكە توغرا كېلەتە-
تى. سىرتقا چىقىپ كېچە ـ كېچە ئىشلەپ كەتسىڭىزمۇ، بايرام،
دەم ئېلىش كۈنلىرىدە ئىش بېجىرسىڭىزمۇ بىرەر ئېغىز چىراي-
لىق گەپ ئاڭلىمايسىز، ئەمما يېرىم كېچىگىچە ئىشلەپ، ئەتە-
گەندە بىرەر مىنۇت كېچىكسە قالسىڭىز، ھەممىسى نۆلگە تەڭ
بولىدۇ. توختى يوقلامنىڭ يوغان دەپتىرى بىلەن قارا دوسكىسى
سىزنى كۈتۈپ تۇرىدۇ. ھېچ بىلمىدۇق، ئىشخانىسىدا پەقەت ئول-
تۇرالمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ ئىشخانىمۇئىشخانا تىمىسقىلاپ،
ماراپ يۈرەتتى. يوقلىما قىلىشنىڭ قەرەلى يوق ئىدى. باشقا
ئىشخانىدىكى خىزمەتدىشىڭىزنىڭ يېنىغا چىقىپ، بىرەر ئېغىز
گېپىڭىزنى دەۋېلىپ قايتىپ كىرسىڭىزمۇ سىز «يوق» بولۇپ
قالاتتىڭىز. سەۋەبىنى چۈشەندۈرسىڭىزمۇ بىكار، توختى يوقلام
بىر ئېغىز گەپ بىلەن ئاغزىڭىزنى تۇۋاقلاپ: «باشلىق ئورۇنلاش-
تۇرغان ئىشنى قىلدىم، پىكرىڭىز بولسا باشلىققا دەڭ» دەيتتى.

توختى يوقلامنىڭ بۇ خىزمىتىنى رەھبەرلىكمۇ قوللاپ تۇراتتى. ئىش ئۇنۇمىنىڭ يۇقىرى بولۇش - بولماسلىقى بىلەن ھېچكىم ئىشىڭ كارى يوق ئىدى. يوقلىما قىلىش، پۇل تۇتۇشتىن ئىبارەت بۇ تۈزۈمنىڭ خىزمەت ئۇنۇمىگە كۆرسەتكەن سەلبىي تەسىرىنى ھېچكىم ئويلاپ قويمايتتى.

بىر كۈنى تۈيۈقسىز ياندىكى ئىشخانىدا قىيقاس - چۈقان كۆتۈرۈلۈپ كەتتى.

— ئىشخانىدا بولمىغاندىكىن يازدىم ئەينا، — توختى يوقلامىڭ ئىنجىقلاپ توڭلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ھاجەتكىمۇ يارغىلى بولمامدۇ سىزنىڭ دەردىڭىزدە؟ — تىترەپ چىققان بۇ ئاۋازنى تونۇدۇق. بۇ خىزمەتدىشىمىز ئايشەمنىڭ ئاۋازى ئىدى، — ھاجەتخانىغىمۇ سىزدىن سوراپ بارساق بولامتى؟

— ئىشقىلىپ، ئىشخانىدا بولمىغاندىكىن يازدىم، پىكرىڭىز بولسا باشلىققا دەڭ!

— باشلىققا ئۆزۈڭ دەۋەرگىن! تۇتساڭ پۇل تۇتىدىغانسەن؟

— ھەي، نېمىدەپ سەنلەيسەن؟

— سەنلىسەم قانداق قىلاتتىڭ؟

بىز ئۇلارنىڭ يېنىغا چىقتۇق. ئۇلار خودىدى چۈجە - خوراز دەك ھۇرپىيىشىپ تۇراتتى. ئايشەمنىڭ غەزەپلىك ياشلىرى كۆز چاناقلىرىغا لىققىدە تولغاندى.

— سامانلىقىنىڭ ئاچقۇچىدەكلا ھوقۇققا ئېرىشۈپلىپ يوغىناپ كەتكىنىنى بۇ قەلەندەرنىڭ، — ئايشەم توختى يوقلامغا غەزەپلىك ئالايدى.

— پىكرىڭ بولسا باشلىققا دېمەمسەن؟ — توختى يوقلام يادلىۋالغاندەكلا يەنە شۇ سۆزىنى تەكرارلىدى. بىز بىرنەچچىمىز ئۈتى دەپ، بۇنى دەپ ئاخىر بۇ جېدەلنى بېسىقتۇردۇق.

ئىشلار شۇ تەرزدە كېتىۋەردى. توختى يوقلام ھېيىت - بايرام ھەم دەم ئېلىش كۈنلىرىدىمۇ ئۆيىگە ئانچە قايتمايدىغان بولۇپ

قالدى. ئۆيگە قايتقاندىمۇ ئانچە ئۇزاق تۇرمايتتى. ئۇ پات ـ پات ئىدارىگە كېلىپ چۈشلۈك ھەم كەچلىك نۆۋەتچىلىك ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ تۇراتتى. ھېچكىمنىڭ نۆۋەتچىلىككە كېچىكىپ كېلىشكە، بەش ـ ئون مىنۇت بالدۇر كېتىشكە جۈرئەت قىلالمايتتى.

بىر كۈنى خىزمەتدىشىم مەتقاسىم بىلەن كېچىلىك نۆۋەتچىلىكتە تۇرۇپ قالدۇق. ئارىلىقتا توختى يوقلام ئىدارىگە نەچچە قېتىم كەلدى. نۆۋەتچىلىك ئىشخانىسىغا بويۇن سوزۇپ قاراپ قويۇپ گەپ ـ سۆزسىز چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئادىتىنى بىلگەچكە بىزمۇ گەپ قىلمىدۇق. ئارىدىن بىرنەچچە سائەت ئۆتۈپ كەتتى. ئۇخلايدىغان چاغىمۇ بولۇپ قالغانىدى. مەتقاسىم يوتقانغا پۈركىنىپلا ئۇيقۇغا كەتتى. مەن پەقەت ئۇخلىيالمىدىم. تۇۋا، مەتقاسىم شۇنداق ئۇستا خورەكچى ئىكەن ئەمەسمۇ، بۈرنىدىن، ئېغىزىدىن، چىشلىرىنىڭ ئارىسىدىن، ئىشقىلىپ، ھەممىلا يېرىدىن تەڭلا ئاۋاز چىقىرىدىكەن. ناۋادا دۈنيادا خورەك تارتىش مۇسابىقىسى بولۇپ قالسا خىزمەتدىشىم چېمپىيون بولغۇدەك دەپ ئويلاپ قالدىم. شۇنداق بىئارام‌لىق ئىچىدە كۆزۈم ئەمدىلا ئۇيقۇغا ئىلەشكەنىدى، ئەنسىز جىرىڭلىغان تېلېفون تۇرۇپكىسىغا قول ئۇزارتتىم.

— ۋەي، كىمۇ؟ — دېدىم كۆزۈمنى ئۆۋۈلاپ تۇرۇپ.

— مەن توختى.

بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ ئاچچىقىمنى تېنىم جۇغۇلداپ كەتتى.

— توختى بولساڭ قانداق قىلىمەن؟ — دېدىم غەزەپتىن بوغۇلۇپ، — نېمىدەپ كېچىدە ئادەمنى ئاۋارە قىلىسەن؟

— شۇ سىلەردىن ئەنسىرەپ...

— بىزنى ئوغرى ئالمىدى، بىزدىن ئەنسىرىمەي خاتىرجەم ئۇخلاۋەرگىن.

— مەتقاسىم بارمۇ؟

— بار، مانا ئاۋازىنى ئاڭلىغىن، — مەن تېلېفوننى كۆتۈرۈپ بېرىپ تۇرۇپكىنى مەتقاسىمنىڭ خورەكنى بولۇشىغا تارتىۋاتقان

ئاغزىغا تەڭلىدىم. تۇرۇپكا مەتقاسمىنىڭ بۇرنىغا تېگىپ كەتتى. مىكىن، ئۇ چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى.

— نېماندىق قىلىسەن؟ — دېدى ئۇ مەندىن خاپا بولغانىدەك قىلىپ، — ئادەم ئۇخلاۋاتقاندا ئۇندىق چاقچاق قىلساڭ بولمايدۇ.

— چاقچاق قىلمىدىم، توختى يوقلام سېنىڭ بار - يوقلۇقىڭنى سۈرۈشتە قىلىۋاتىدۇ.

— تازىمۇ بىر قاملاشمىغان، — دېدى مەتقاسىم تېرىكىپ، — ئىشىنى قىلسا بولمامدۇ ئۇ گۈي كېچىدە ئادەمنى ئاۋارە قىلغۇچە.

— ھە، ئاڭلىدىڭمۇ؟ — دېدىم تۇرۇپكىنى قۇلىقىمغا تۇتۇپ، — مەتقاسىم بارمىكەن؟

— ۋاي بار ئىكەن، — دېدى توختى يوقلام، — بىراق نۆۋەتچىلىكتە بەك بىخۇد تۇرۇۋېتىپسىلەر، ھازىر ئىدارىنىڭ ئامانلىق ئەھۋالى قانداق؟ مەسىلە يوقتۇ؟

— ئامانلىق ئەھۋالى، ئابايا سەن كۆرگەندەك.

— ئىشقىلىپ، ھوشيارلىقنى ئۆستۈرۈڭلار.

— خاتىرجەم بول، شۇنداق قىلىمىز.

شۇنداق قىلىپ، بىر كېچىلىك نۆۋەتچىلىك ئەنە شۇنداق تامامىلاندى.

ئاردىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتتى. بىر پېشقەدەم خىزمەتدىشىمىز توختى يوقلامغا ئېيتىپ قويمايلا سىرتقا خىزمەتكە كېتىپ قالغانىكەن. ئەتىسى ئۇنىڭ ئورنى ئىش ئورنىدىن سەۋەبسىز ئايرىلىپ كەتكەنلەر قاتارىدا قارا دوسكىغا چىقىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ خىزمەتدىشىمىز توختى يوقلام بىلەن سەن - پەن دېيىشىپ قالدى.

— پىكرىڭ بولسا باشلىققا دېگىن، — دېدى توختى يوقلام.

— مېنى باشلىق ئۆزى ئورۇنلاشتۇرغان، نېمىشقا باشلىققا دەيدىكەنمەن؟ — دېدى خىزمەتدىشىمىز.

ئۇلار خېلى سەتلەشكەندىن كېيىن جېدەل بېسىقتى. بىراق، خىزمەتدىشىمىز كەچتە ئۆيگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن تۇيۇق-

سىز بىر يانغا قىڭغىيىپ يىقىلىپ قاپتۇ. ئۇنىڭ قان بېسىمى يۇقىرى ئىدى. مېڭىسىگە قان چۈشكەنىكەن. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ بىر نەچچىمىز ھە ـ ھۇ دېيىشىپ ئۇنى دوختۇرخانىغا ئېلىپ باردۇق. بىراق، قۇتقۇزۇش ئۇنۇم بەرمىدى. خىزمەتدىشىمىز بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلالمايلا بىز بىلەن مەڭگۈلۈككە ۋىدالاشتى. ھەممىمىز قايغۇ ئىچىدە ئۇنى يەرلىكىدە قويدۇق. ئىشلار شۇ تەرزدە كېتىۋەردى. توختى يوقلامنىڭ قىلمىقلىرىنى ئۆزگەرتىشكە ھېچقايسىمىز قادىر بولالمىدۇق. ئاھىمىز خۇداغا يەتكەن چېغى، بىر كۈنى تېخى پېنسىيە يېشىغا توشمىغان توختى يوقلامنى پېنسىيەگە چىقارغانلىق ئۇقتۇرۇشى كېلىپ قالدى. بۇ تۇيۇقسىز خەۋەرنى ئاڭلىغان توختى يوقلامنىڭ چىرايى كۆمۈردەك قارىداپ كەتتى. بىزمۇ ھەيران قالدۇق. ھەممەيلەننىڭ چىرايىدا قانداقتۇر بىر خىل شادلىق ئۇچقۇنلىرى جىلۋىلەنمەكتە ئىدى.

كۆڭۈل ئازادىچىلىكىمۇ ئادەمگە بىر خىل شادلىق ئاتا قىلىدىكەن. توختى يوقلام بولمىسىمۇ ئىدارىنىڭ خىزمىتى بىر ئوبدان يۈرۈشۈپ كېتىۋەردى. ھەممەيلەننىڭ روھى كۆتۈرەڭگۈ، جۇشقۇن، چىرايىدا شادلىق كۈلكىلىرى ئۇزۇلمەيدىغان بولدى. ئىدارىمىز بەشتە ياخشى ئورۇن، مەدەنىيەتلىك ئورۇن، دېگەندەك تۇرلۇك شان ـ شەرەپلەرگە كۆمۈلۈپلا كەتتى.

بىر كۈنى چۈشتە ئۈچ ـ تۆتىمىز تاماق يېگىلى بېرىپ كوچا ئايلىنىپ كېتىۋاتاتتۇق. تۇيۇقسىز بىرسى ئالدىمىزنى توستى، قارىساق، توختى يوقلامنىڭ ئايالى ئىكەن.

ـــ نېمە بولدىكەنتاڭ، ئۇ ئادەم غەلىتە بولۇپ قالدى، ـــ دېدى توختى يوقلامنىڭ ئايالى كۆزلىرىگە لىققىدە ياش ئېلىپ، ـــ سىلەر بىللە ئىشلىگەن بولغاندىكىن بىر تەرىپىە قىلغان بولساڭلار.

ـــ ئۇنىڭغا نېمە بولدى؟ ـــ سورىدۇق ھەممىمىز تەڭلا.

ـــ نېمە بولغىنىنى مەنمۇ بىلەلمىدىم. ئىشقىلىپ، ھەر كۈنى قولىغا بىر دەپتەرنى ئېلىۋېلىپ ھەممىمىزنى سوراققا تارتىدى.

دۇ. مەن ئۇنىڭغا جىن چاپلىشىۋالغانمىكىن دەپ قالدىم. خېلى داۋالىتىپ باقتۇق، ئوڭشالمىدى.

بىز توختى يوقلامنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ھاڭ ـ تاڭ قالدۇق. ئۇ راستلا قولىغا يوغان بىر دەپتەرنى تۇتقىنىچە ھويلىنىڭ ئوتتۇ-رىسىدا تىك تۇراتتى. ساقاللىرى ئۆسۈپ كەتكەن بولۇپ، مەڭز سۆڭەكلىرى بۆرتۇپ چىققانىدى. ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرى-دىن بىر خىل مەيۇسلۇك ئالامەتلىرى چىقىپ تۇراتتى. چىرايى تېخىمۇ قارىداپ كەتكەنىدى. ئۇ بىزنىڭ سالام ـ سەھەتلىرىمىز-گىمۇ جاۋاب قايتۇرمىدى.

ـــ كېچىكىپ كەلدىڭىزمۇ؟ ـــ دېدى توختى يوقلام ئايالىغا چەكچىيىپ قاراپ، ـــ كەچلىك تامىقىڭ تۇتۇپ قېلىنىدۇ.

توختى يوقلامنىڭ ئايالى لام ـ جىم دېيىلمەي بىزگە لۆمۈلدەپ قاراپ تۇردى. شۇ ئەسنادا توختى يوقلامنىڭ نەۋرىسى بولسا كېـ-رەك، ئون ئىككى ـ ئون ئۈچ ياشلاردىكى بىر قىز بوغچىسىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى.

ـــ سەن نېمىشقا كېچىكىپ كېلىسەن؟ ـــ سورىدى توختى يوقلام قىزىنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ كېلىپ.

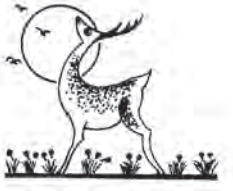
قىز توختى يوقلامنىڭ سۈرلۈك چىرايىغا بىردەم قاراپ تۇر-غاندىن كېيىن ئېسەدەپ يىغلىغىنىچە ئۆي ئىچىگە يۈگۈرۈپ كى-رىپ كەتتى.

ـــ بۇ نېمە دېگىنىڭلار، توختاخۇن؟ ـــ دېدى ئارىمىزدىن بە-رەيلەن، ـــ ئوقۇغۇچى دېگەن مەكتەپتىن قويۇپ بەرگەندە كەل-مەمدۇ؟

ـــ پىكرىڭ بولسا باشلىققا دېگىن، ـــ دېدى توختى يوقلام ئىرەنسىزلىك بىلەن، ـــ باشلىق شۇنداق ئورۇنلاشتۇرغان.

بىز نېمە دېيىشىمىزنى بىلەلمەي ياقىمىزنى چىشلىشىپ تۇ-رۇپ قېلىشتۇق. بىر ھازادىن كېيىن بىرسىمىز بىر نېمە دەپ، يەنە بىرسىمىز بىرنېمە دەپ ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلغان بولدۇق. لېكىن، ئۇ ھەممىمىزنىڭ گېپىگە ئوخشاشلا «پىكرىڭ بولسا

باشلىقىغا دېگىن» دەپلا جاۋاب بەردى. بىز. ئاخىر ئوڭايسىز ھالدا بۇ ئۆيدىن قايتىپ چىقتۇق. توختى يوقلامىنىڭ ئايالى بىزنى يىغلاپ تۇرۇپ ئۇزىتىپ قويدى. بىز، ھويلىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ توختى يوقلامنىڭ «خەپ، بۇ نېمىلەرنىڭ ھەممىسىنى سەۋەبسىز ئىشتىن قالغانلار قاتارىدا بىر تەرەپ قىلمىسام ھېساب ئەمەس» دېگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدۇق.

ئېچىلماي توزۇغان غۇنچە

مەن ھەمراخان بىلەن ئۆتكەن يىلى ئۈرۈك پىششىقىدا تونۇشۇپ قالغانىدىم. ئۇ چاغدا مېنى نۇقتىدا تۇرۇپ ئىشلەشكە مۇشۇ كەنتكە تەقسىم قىلغانىدى، كەنت تەشكىلىنىڭ نە بىرەر ئېغىز-لىق ئىشخانىسى، نە ياتاق قىلغۇدەك بىرەر ئېغىزلىق ئۆيى بولماسغاچقا، ياتاق - تامىقىم ئالدىن بېيىغان دېھقان قادىر چوقىنىڭ ئۆيىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى.

قادىر چوقا ئاتمىش ياشىنىڭ قارىسىنى ئالغان، ئوتتۇرا بوي، سەل مۇكچەيگەن، شالاڭ ساقاللىق چىرايىنى ئۆمۈچۈك تورىدەك قورۇقلار باسقان يۈمۇق كۆز كىشى ئىدى، ئۇ ئەتىدىن - كەچكىچە ئېتىز - ئېرىق ئىشى بىلەنلا بولاتتى. ئۇنىڭ ئون ئىككى ياشلىق نەۋرىسى ياسىن تاڭ سەھەردە ئىككى ناننى پوتىسىغا چىگىپ، قوي پادىسىنى ھەيدەپ بىر چىقىپ كەتسە، قاراڭغۇ چۈشكەندە قايتىپ كېلەتتى.

قادىر چوقىنىڭ ئايالى ھەمراخان ھەمىشە قېرى ئايالىلاردەك كۆكرەك پۈرمە كۆڭلەك كىيىپ، بېشىغا ئاق داكا ياغلىق ئارتىپ يۈرىدىغان ياشقىنا جۈۋان ئىدى. ھەمراخاننىڭ قېرىلارغا خاس كىيىمى زىلۋا بويىنى يوشۇرۇپ، ئۇنى ئوتتۇز ياشتىن ئاشقاندەك كۆرسىتەتتى. يۇمىلاق يۈزى ئاپتاپتا كۆيۈپ قاريداپ كەتكەن بولۇپ، ئىنچىكە قاشلىرى ئاستىدىكى شەھلا كۆزلىرى تولىمۇ مىسكىن كۆرۈنەتتى. ھەرقانداق كىشى بىر قاراپلا ئۇنىڭ قىز

ۋاقتىدا نى ـ نى يىگىتلەرنى كۆيدۈرۈپ، يۈرىكىگە ئوت ياققان گۈزەل ئىكەنلىكىنى جەزم قىلالايتتى.

بىر كۈنى كەنت كادىرلىرى بىلەن دېھقانلارنى خامان ئېلىشقا ئالدىرىتىپ قويۇپ بالدۇر قايتىپ كەلدىم ـ دە، بىرەر سالقىنراق يەر تېپىپ بىردەم ئۇخلىۋېلىش ئۈچۈن بىر پارچە كىگىزنى ئېلىپ باغقا كىردىم. مەن تال بارىڭى ئاستىغا كىگىز سالدىم ـ دە، تاماكا چېكىپ ئولتۇرۇپ بىردىنلا ھەمراھانىنىڭ ئۆرۈك تېرىۋاتقانلىقىغا كۆزۈم چۈشتى. ئۇ زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ پىشىپ تۆكۈلۈپ كەتكەن ئۆرۈكلەرنى تېرىپ سېۋەتكە قاچىلاۋاتاتتى. ھەر قېتىم ئورنىدىن تۇرغاندا ئىككى قولى بىلەن يانپېشىنى چىڭ قالاپ، قەددىنى ئارانلا رۇسلايتتى.

ئۇ كېسەلچان ئايال ئۇ يەردە ئاشۇنداق قىينىلىپ ئۆرۈك تېرىۋاتسا، كۆزۈمگە قانداقمۇ ئۇيقۇ كەلسۇن؟ شۇڭا، مەنمۇ بېرىپ ئۆرۈك تېرىشىپ بەردىم.

ــ قادىر ئاكام يوقمۇ؟

ــ ئەتىگەندىلا ئۆرۈك ساتقىلى شەھەرگە كىرىپ كەتكەنىدى.

مېنىڭ خىيلىدىن بېرى، شۇنچە ياش تۇرۇپ بىر پۈتى گۆرگە ساڭگىلىغان قېرىغا تېگىۋالغان بۇ چوكانىڭ ئەھۋالىنى بىلىپ بېقىش نىيىتىم بولغاچقا، ئۇنىڭدىن كوچىلاپ گەپ سوراشقا باشلىدىم:

ــ نەچچە ياشقا كىردىلە؟

ــ يىگىرمىگە، ــ تەبەسسۇم بىلەن جاۋاب بەردى ئۇ.

ــ يىگىرمىگە؟ ــ قايتىلاپ سورىدىم ھەيرانلىقىمنى باسالماي.

ــ ھەئە. بۇ يىل ئۇجمە پىششىقىدا يىگىرمىگە كىردىم. ھەيران قېلىۋاتاملا؟ سىلەر شەھەرلىكلەر تەييارنى يەپ، جاپا تارتماي، ئاتمىش ياشقا كىرىپمۇ ساقال قويماي يىگىتلەردەك يۈرگىنىڭلار بىلەن بىز سەھرالىقلار جاپانىڭ دەستىدىن مانا مۇشۇنداق بالدۇرلا قېرىپ كېتىمىز.

ــ ئۇنداقتا سىلى ئەرلىرىدىن قىرىق ياشتەك كىچىك ئى-

كەنلا ـ هە؟

ـــ شۇنچىلىك.

ـــ قادىر ئاكامنىڭ سىلىدەك نەۋرىسىمۇ باردۇ؟

ـــ چوڭ نەۋرىسى مەندىن ئىككى ياش چوڭ، پەينەۋرىلىرى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇيدۇ.

ـــ سىلى قانداق بولۇپ چوڭ دادىلىرىدەك بۇ كىشىگە تەگدىلە؟

ئۇ مېنىڭ بۇنداق سوئالنى سوراپ قېلىشىمنى ئويلىمىغانمۇ ياكى باشقا سەۋەبتىنمۇ، بىر سەكىم ئۆرۈكنى تۇتقان پېتى كۆز ـ لىرىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ سۈكۈت ئىچىدە ئولتۇرۇپ قالدى. بىرھازادىن كېيىن ئېغىر خورسىنىپ قويۇپ، قولىدىكى ئۆرۈك ـ لەرنى سېۋەتكە تاشلىدى ـ دە، ماڭا لاپپىدە بىر قارىۋالغاندىن كېيىن، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ گەپ باشلىدى:

ـــ سۆزلەپ كەلسەم گەپ تولا. ئۇ چاغلاردا ئائىلىمىز بەكمۇ نامرات ئىدى. ئانام ھەمىشە ئۆزىنىڭ كونا كۆڭلەكلىرىنى سۆكۈپ ماڭا كۆڭلەك تىكىپ بېرەتتى. تاكى تويۇم بولىدىغان چاغقىچە بىرمۇ يېڭى كىيىم كىيىپ باقمىغانىدىم. جان سانىمىز كۆپ بولغاچقا، كۇنىمىز تولىمۇ غورىگىل ئۆتەتتى. دېمىسىمۇ، بىزلا ئەمەس، مەھەللىمىزدىكى تولا ئادەملەر بەك نامرات بولغاچقا، ئالتە ـ يەتتە جان بىر يوتقانىنى يېپىنىپ ياتىدىغان ئائىلىلەرمۇ ئاز ئەمەس ئىدى.

مەن ئون بىر ياشقا كىرگەندە بىزنىڭ ئۆيدىكىلەرنىڭ بوغالـ تىرنىڭ ئائىلىسى بىلەن باردى ـ كەلدىسى ئاۋۇپ كەتتى. ماڭا بىرقانچە قېتىم يېڭى كىيىم ـ كېچەك تىكتۇرۇپ بەردى. شۇ كۇنلەرنىڭ بىرسىدە ئانامدىن: «تويۇڭنى قىلمىز» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ قالدىم. مەن توي قىلىشنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنىمۇ بىلـ مەيتتىم، شۇڭا ئانامدىن:

ـــ ئانا، تويۇمنى قىلسا قانداق بولىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدىم.

ـــ تويۇڭنى قىلساق، كۇندە يېڭى ـ يېڭى كىيىملەرنى كـ يىسەن، گۆش، كاۋاپ، پولۇ يەيسەن، ـــ دەپ چۈشەندۈردى ئانام.

بالىلىق دېگەن بالىلىق ـ دە؟! مەن ئانامنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، توي قىلغان كىشىلا يېڭى كىيىم كىيىپ، گۆش، كاۋاپ يېيىلەيدىغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ قاپتىمەن. شۇڭا، ئانامدىن يەنە سورىدىم:

ــ ئانا، سىزمۇ توي قىلغانمۇ؟

ــ ھەئە، ــ جاۋاب بەردى ئانام كۈلۈپ كېتىپ.

ــ ئەمىسە، سىز نېمىشقا كۈندە يېڭى كىيىم كىيمەيسىز، گۆش، كاۋاپ، پولۇ يېمەيسىز؟

ئانام بىرھازا تىلىقىپ كۈلۈپ كېتىپ جاۋاب بەردى:

ــ مەن ئۇنداق كۈندە ماڭا يېڭى كىيىم تىكتۇرۇپ، گۆش، كاۋاپ ئېلىپ بېرىدىغان باي ئادەمگە تېگەلمىگەن. ئەمدى سەن ئاشۇنداق باي يىگىتكە تېگىدىغان بولدۇڭ، قىزىم.

ــ كىمگە؟

ــ بوغالتىرنىڭ ئوغلى قاسىمجانغا.

ــ ياق، ئۇنىڭغا تەگمەيمەن، ئۇ بەك ئەسكى. ئۆتكەندە تىراكتورىغا ئېسىلسام مېنى ئۇرغان.

ــ ئەمدى ئۇرمايدۇ، سېنى چىرايلىق ياسىنىدۇرۇپ، تىراكتورىغا چىقىرىپ، يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ بازارغا ئاپىرىدۇ، كاۋاپ، لەڭمەن ئېلىپ بېرىدۇ.

ــ ئۇ ماڭا ئاكا بولامدۇ؟

ــ ياق، سېنىڭ ئېرىڭ بولىدۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن دائىم يېڭى كىيىم كىيىش، گۆش، كاۋاپ يېيىشنى تولا ئارزۇلاپ «تويۇم تېزرەك بولسىكەن» دېگەنىلا ئويلايدىغان بولدۇم.

ــ سىلى ئوقۇمىغانمۇ؟ ــ سورىدىم مەن ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ.

ــ ئۆمرۈمدە مەن يا مەكتەپتە، يا ئاخۇنۇمدا ئوقۇپ باقمىغان، ئېلىپنى چوماق دېيەلمەيدىغان قارا قورساق خوتۇنمەن. كىچىك چاغلىرىمدا: «ئوقۇيمەن» دېسەم، ئاتا ـ ئانام: «قىز بالا دېگەن ئوقۇيمەن دەپ سەكىلدەپ يۈرسە ئوبدان بولمايدۇ، ئۆكە-

لىرىڭنى باقسەن» دەپ مەكتەپكە بەرمىگەن.

— ھە، كېيىن قانداق بولدى؟

— بالىلىق دېگەن ئاجايىپ — دە؟! «تويۇم بولىدۇ» دەپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرسىدە قويغا ئوت ئېلىپ بوغالتىرنىڭ ئۆيىنىڭ يېنىدىكى كوچىدىن چوڭ يولغا چىقسام، قاسىمجان يول بويىدا توّت — بەش كىشى بىلەن تراكتورنىڭ چاقىنى ئوڭشاۋېتىپتۇ. مەن تاغارنى يۈدۈگەن پېتى ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ قاراپ تۇردۇم. بىر دەمدىن كېيىن باشقىلار كۈلۈشكەن پېتى قاسىمجاننى نوقۇپ، مېنى ئىشارەت قىلدى. قاسىمجان مېنى كۆرۈپ ھۇپىدە قىزىرىپ كەتتى ۋە دۈدۈقلاپ دېدى:

— بۇ يەردە نېمىگە ھاڭۋېقىپ يۈرىسەن؟ ماڭ، ئۆيۈڭگە كەت!

— قاسىمجان ئاكا، مېنى قاچان ئالىسىز؟ — بۇ گېپىم ھەممەيلەننى پاراققىدە كۈلدۈرۈۋەتتى. قاسىمجان يەردىن بىر سىقىم شېغىل ئارىلاش توپىنى ئېلىپ، ئاچچىقى بىلەن ماڭا ئاتتى. مەن ھۆكۈرەپ يىغلىغان پېتى قايتىپ كەتتىم.

ئۇزاق ئۆتمەي تويىمىز بولدى. شۇ چاغدا مەن ئەمدىلا ئون ئىككى ياشقا كىرگەنىدىم.

— ئون ئىككى ياشقا؟ — سورىدىم مەن ھەيرانلىقىمنى باسالماي، — توي خېتى بەردىمۇ؟

— بوغالتىر يۇز — ئابرۇيى بار، قولى ئۇزۇن، قىلىمەن دېگەننى قىلالايدىغان ئادەم تۇرسا، توي خېتىنى ئالالمايدۇ دەملا؟ بوغالتىرنى سىلىمۇ چۈشىنىپ قالغانلا ھەرقاچان.

— مۇشۇ كەنتنىڭ بوغالتىرى تۇرسۇن كالتەكمۇ؟

— ھەئە، شۇ.

— ھە. كېيىن قانداق بولدى؟

— توي قىلىپ ئۈچ ئايدىن كېيىن مەن ئايالىلار كېسىلى بولۇپ قېلىپ جىق داۋالاندىم. ھازىرغىچە سوزۇلۇپ كېلىۋاتقان بەل ئاغرىقى كېسىلىم شۇ چاغدىن قالغان. شۇ كېسەل بىلەن تولا بويۇمدىن ئاجراپ كېتىدىغان بولۇپ قالدى. بەزىدە بىر يىلدا ئىككى —

ئۇچ قېتىم بويۇمدىن ئاجراپ كەتتى. بويۇمدا قالاتتى - يۇ، ئۇچ ئاي بولار - بولمايلا چۈشۈپ كېتەتتى. بۇنىڭغا قىلمىغان داۋا قالمىدى. قېيىنئاتام خېلى يىراق يەرلەردىن داخان چىللاپ كېلىپ ئوقۇتۇپ باقتى، پال سالدۇرۇپ باقتى، كۆز كۆرگەن، قۇلاق ئاڭلىغان سەۋەب - ئىرىملارنىڭ ھەممىنى قىلىپ باقتى، لېكىن ھېچقانداق پايدىسى بولمىدى. شۇنداق قىلىپ، قاسىمجان بىلەن تۆت يىل ئۆي تۇتتۇم. ئاخىر قېيىنئاتام سۆزۈمنى بەرگۈزدى.

ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە تۆت قېتىم ئەرگە تەگدىم. ئۇلار بىلەن ئۇزۇنقى بىر يىل، قىسقىسى ئۇچ ئايلا ئۆي تۇتالىدىم. بۇلتۇر قا-دىر ئاخۇن ئەلچى كىرگۈزۈۋىدى، تارتىشىپ تۇرمايلا ماقۇل بول-دۇم. لېكىن، قادىر ئاخۇننىڭ بالىلىرى بىلەن ئۇرۇق - تۇغقاد-لىرى ئۆي تۇتقىنىمغا بەك نارازى. ھەتتا ئۇلار بۇ ئۆيگە كېلىپ، مېنى نەچچە قېتىم ئۇرۇپ - تىللاپ قوغلاپ چىقاردى. شۇڭا، ھازىر قادىر ئاخۇن بالىلىرى ۋە ئۇرۇق - تۇغقانلىرى بىلەن گەپلەشمەيدۇ، ئۇلارمۇ قادىر ئاخۇنغا قارىمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئېيتى-شىچە، مەن قادىر ئاخۇننىڭ پۇل - مېلىنى قەستلەپ تېگىۋاپتى-مىشمەن. ماڭا پۇل - مالنىڭ نېمە كېرىكى؟! بىر خالتا ئۇن بولسا، يالغۇز جېنىمغا بىر يىل يېتىدۇ. ماڭا پەقەت «مېنىڭ ئۆ-يۈم» دەپ ئېچىپ كىرىپ، ئېتىپ چىقىدىغان بىر ئائىلە، خا-تىرجەم تۇرمۇش بولسىلا بولدى. مەنمۇ ئېرىم بولغۇچىنىڭ خىز-مىتىنى قىلىپ، رازى قىلسام، ئېرىم بولغۇچىمۇ ئۇستۈمنى يا-لىڭاچ، قورسىقىمنى ئاچ قويماي باقسا، خاتىرجەم ياشىغىلى قويسا، ماڭا شۇ بولدى.

ياش كىشىلەرگە تەگسەم «تۇغمىدىڭ» دەپ جېدەللىشىپ سۆ-زۈمنى بەردى. قادىر ئاخۇن پەينەۋرە يۈزى كۆرگەن كىشى بولغاد-دىكىن، «تۇغمىدىڭ» دېمەيدۇ ھەم دېمىدى. مېنىڭمۇ كۆزلەيدىغە-نىم دەل مۇشۇ. مانا، قادىر ئاخۇن بىلەن ئۆي تۇتقىلى بىر يىل بولدى. ئۇمۇ مەندىن رازى، مەنمۇ ئۇنىڭدىن رازى. خۇدايىم بۇ ياۋاش بەندىنىڭ ئۆمرىنى ئۇزۇن قىلسۇن.

ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپ، ئۆز ئىشىغا كىرىشىپ كەتتى.

* *

ئۇ گەپلەرگە بىر يىل بولدى. بۇ يىل يەنە يېڭا خىزمەتى بىلەن تۆۋەنگە چۈشۈپ كەنتلەرنى ئارىلاپ كېتىۋېتىپ، ئۇچ ئاي تۇز - تاماق يېيىشىپ بىر ھويلىدا تۇرغان كىشىلەر — قادىر چوقا بىلەن ئۇنىڭ ئايالى — ئامراتلىق، نادانلىقنىڭ ئاسارىتىدە روھى ۋە جىسمى زەخىم بولغان، رەسىدە چاغلىرىدا قېرىلىق ھاياتىنى باشلىغان ھەمراخاننى يوقلاپ ئۆتۈش مەقسىتىدە ئولارنى ئىزدىگەنىدىم. ئەپسۇس، ئىككى ئاي ئىلگىرى ھەمراخان بالىياتقۇ راكى بىلەن ۋاپات بولغانىكەن.

مەن چوڭقۇر ئېچىنىش، ئىچ ئاغرىتىش، ھەسرەتلىنىش ھېسسىياتى ئىچىدە، قادىر چوقىنىڭ ھەمراھلىقىدا، ھەمراخانىڭ روھىغا دۇئا قىلىش ئۈچۈن تۈپراق بېشىغا كەلدىم.

مانا، ئالدىمدا تۇرغىنى ھەمراخاننىڭ بىرقانچە كەتمەن توپا دۆۋىلىنىپ نىشانە قىلىپ قويۇلغان قەبرىسى — ئامراتلىق، نادانلىقنىڭ قۇربانى بولۇپ، ياشلىق، سۆيگۈ - مۇھەببەت، تۇر - مۇش، بەخت دېگەننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرغىچە توزۇپ پايخان بولغان غۇنچىنىڭ قەبرىسى.

«ئاھ، ھەمراخان، سەن بىر ئۆيىنىڭ ئىگىسى بولۇپ خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرۈشنى ئارزۇ قىلغان ئەمەسمىدىڭ. ئارىدىن تېخى بىر يىل ئۆتە - ئۆتمەي پانىي ئالەمنىڭ رەزىل - ئىپلاسلىقىدىن تويۇپ ئەبەدىي خاتىرجەم ماكانغا — باقىي ئالەمگە ۋاقىتسىز كېتىپ قالدىڭمۇ؟»

مەن كۆز ياشلىرىمنى تەستە بېسىپ دۇئاغا قول كۆتۈردۈم: «تىرىكلىكىڭدىغۇ بۇ دۇنيانىڭ خۇۋلۇقىنى كۆرمىدىڭ، بۇ ئالەمدە بولسىمۇ تىلىگىنىڭگە يېتەرسەن. خۇدايىم جايىڭنى جەننەتتە قىلغاي، ھەمراخان.»

تەۋەررۈك ئۇستىرا

ياشانغان ئادەمنىڭ كۆڭلى جانان چىنىگە ئوخشايدۇ دېيىشىدۇ، كونىلار. بۇ گەپنىڭ جېنى بار، دېمىسىمۇ، ياشانغان كۆڭۈل چېقىلىشقا تەييار تۇرغان ئەڭ نازۇك چىنىدۇر. سېنىڭ بىلىپ - بىلمەي چىقارغان قاتتىقراق نەپەسكۈمۇ ئۇنى ھەر ۋاقىت چېقىۋېتىشكە قادىر بولالايدۇ.

كەچ كىردى، يۇلتۇزلۇق ئاسمان ھارغىنلىق يەتكەن يەر ئاندىنىڭ ئۇستىدە ئۆزىنىڭ يۇلتۇزلىرى چاراقلاپ تۇرغان گىرىمسەن يۇزىنى كۆرسىتىپ، خۇددى ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىۋاتقاندەك جىلمايدى. ھەر خىل شەكىل چىقىرىپ قويۇلغان ئالتۇن تۇغمىنى ئەسلىتىدىغان يۇلتۇزلارنىڭ شوخلۇق بىلەن جىمىرلاشلىرى شاۋقۇن - سۇرەنلىرى بېسىلغان يەر ئانىنىڭ ھاردۇق يەتكەن جىسمىغا ئەڭ زور تەسەللى بولاتتى. كەچ كىرىش بىلەن تىنچىق ھاۋا كېچىنىڭ سالقىن غۇر - غۇر شامالىرىغا ئورۇن بوشاتتى. كوچا - رەستىلەرنىڭ ئىككى قاسنىقىدىكى تىنچىق ئىسسىقتا دېمى كېسىلگەن قارا تېرەكلەرنىڭ تەڭگە يوپۇرماقلىرى يېنىك شىلدىرلاشقا باشلىدى. ئۆيلەرنىڭ كەينىدىن، چىتەنلىرىگە چىڭگىلىك ياماشقان باغ چىتلاقلىرى ئارىسىدىن چېكەتكىلەرنىڭ چىرىلدىشى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. كېچىنىڭ كېچىگە، كۈندۈزنىڭ كۈندۈزگە تۇشلۇق نەغمىسى بولىدۇ، دېگەن گەپ راست ئىكەن. مانا، كېچىنىڭ ئارامبەخشلىك قوينىدا كېچە ھاشاراتلىرىنىڭ

مەڭگۈ ئۇزۇلمەيدىغان ناخشىسى ـــ چېكەتكىلەرنىڭ ئۆزىگىلا خاس بولغان چىرىلدىشى باشلانغانىدى.

ھەمدۇللا تاشنىڭ كۆڭلى لاسسىدە بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ قازىلىرى قىزىپ، پەي ـ مۇسكۇللىرى چىڭىپ، ئەمدىلا يورغىلاشقا باشلىغان كۆڭۈل تولپارى مۇدۇرۇلۇپ كەتتى. ئۇ ئۆزىمۇ سەزمەي ئۇزارتقان قولىنىڭ ئايالى تەرىپىدىن مۇنداق قوپاللىق بىلەن سىلكىۋېتىلىشىنى كۈتمىگەنىدى. تىرىك ئادەم دېگەننىڭ ۋۇجۇدىدا تىرىكلەرگە خاس ھەۋەس ئوتلىرى گۈرۈلدەپ تۇرىدۇ. گەرچە ياشانغان چېغىدىكى ھەۋەس ئوتلىرىنىڭ تەپتى ياش چاغلىرىدا پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىشقا تەييار تۇرىدىغان تەڭداشسىز ياشلىق ئوتلىرىنىڭكىگە يەتمىسىمۇ، لېكىن سەن يەنىلا شۇ ئوتتا كۆيۈپ بېقىشنى خالايسەن. مانا، ھەمدۇللا تاشنىڭ ئەمدىلا ئىسى چىقىشقا باشلىغان ھەۋەس ئوتلىرىغا بىر چېلەك سوغۇق سۇ قۇيۇۋېتىلدى. سېمىز خانىم ئۇيقۇچان ھالدا ئۆزىنى قۇچاقلاشقا سۈنۈلغان ئېرىنىڭ تۈكلۈك بىلەكلىرىنى خالىماسلىق تۇيغۇسىنىڭ كۈچى بىلەن سىلكىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن نازۇك چىنە قولدىن چۈشتى ۋە چېقىلىپ كۈكۈم ـ تالقان بولدى. ھەمدۇللا تاش ئۆزىنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمىگەن بۇ گۆش تاغىرىغا غەزەپى كەلگەندەك شارت قىلىپلا كەينىگە ئۆرۈلدى ۋە تام تەرەپكە قاراپ يېتىۋالدى. ئۇنىڭ ئېغىر تىنىشلىرى، ھاسىراپ پۈشۇلداشلىرى خانىمنىڭ قۇلىقىغا كۈھىقاپ ئېغىزىدىكى بوراننىڭ گۈرۈلدىشىدەك، بويى ئاسمانغا يەتكەن دۆڭنىڭ دۈت پۈرقىۇپ تۇرغان تىنىقىدەك ئاڭلاندى. ئەمدىلىكتە ئۇنىڭمۇ ئۇيقۇسى قاچقاندى. ئۇ ئاستا ھەمدۇللا تاش تەرەپكە ئۆرۈلۈپ، يۇمشاق، دىققاق قوللىرى بىلەن ئۇنى سىلاپ قويدى. كۆڭلى سۇنغان ھەمدۇللا تاش ئالۋۇنلىرى جىمىرلىشىپ تۇرغان ساي قوينىدا ياتقان قورام تاشتەك خوتۇنىنىڭ سىلاپ ـ سىيپاشلىرىغا ھېچقانداق ئىنكاس بىلدۈرمەستىن تامغا قارىغىنىچە يېتىۋەردى. ئۇنىڭچە بولغاندا، سۇنغان چىنىنى قاداپ چىقىش ئۇنچە ئاسان ئىش ئەمەس.

مەس. بىر چېلەك سۇ قۇيۇۋېتىلگەن ھۆل ئوتۇنغا ئوت تۇتاشتۇ - رۇش تېخىمۇ شۇنداق. شۇڭا، ئۇ خوتۇنى ئايىم سەيدىنىك تېرە - لىرى سەل يىرىكلەپ قالغان گۆشلۈك ئالىقىنى بىلەن ئۆزىنى سىلاشلىرىغا پەرۋا قىلماستىن ئاۋۇالقى ھاسىرىشىدا يېتىۋەردى. ئۇ خوتۇنىنىك مۇشۇ مەجەزىنى پەقەتلا ياقتۇرمايتتى. خوتۇن ئاۋۇال چىنىنى چاقاتتى، ئاندىن ئەك زور تىرىشچانلىق بىلەن ئۇنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە تىرىشاتتى. بۇ خۇددى خان لەشكەر - لىرىنىك جىنايەتچىلەرنى يارىلاندۇرۇپ بولۇپ تېۋىپنىك ئالدىغا ئېلىپ بارغىنىدەك ئىش ئىدى. جاراھەت ساقايغاندا بولسا جىنا - يەتچىنى يېڭى ھۆكۈملەر ۋە يېڭى جازالار كۈتۈپ تۇرغان بولاتتى. جىنايەتچىنىك شىپا تېپىشى پەقەتلا ئادالەتلىك يېڭى جازانى قو - بۇل قىلىش ئۈچۈنلا ئىدى. ھەمدۇللا تاش خوتۇنىنىك مۇشۇ مە - جەزىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن بىر ئۆمۈر تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. بىراق، ئۇنىك خوتۇنى ئىلگىرى قانداق بولغان بولسا، ھېلىھەم شۇنداق ئىدى.

ئايال ھەرقانچە تىرىشىپمۇ سۇنغان چىنىنى قادىيالمىدى. ھەمدۇللا تاش ئېغىر پۇشۇلدىغىنىچە تامغا قاراپ ياتاتتى. پېنسە - يەگە چىققاندىن بۇيان ئۇنىك مەجەزى شۇنداق، ئاسان چېچىلاتتى ۋە سەۋەبسىز قېيىداپ قالاتتى. خانىم ئۇنى سەۋەبسىز پۇشۇلداپ قالىدۇ، دەپ كايىيتتى. ئۇ ئۆز خىيالىدا، ئېگىز پەشتاختىدىن بىراقلا قاراڭغۇلۇق قاپلىغان كىچىككىنە كۆلبىگە چۈشكەندەك ھېسسىياتتا قىينىلىۋاتقان ھەمدۇللا تاشنىك ئازابلىرىنى بەك يېنىك مۆلچەرلەپ قويغانىدى، خۇددى ئۆزىگە ئوخشاش، بىر سە - نىپنىك ئاچقۇچى، يوقلىما دەپتىرى، دەرسلىك كىتاب ۋە با - لىلارنىك بىر توقۇم تاپشۇرۇق دەپتەرلىرىنى مەكتەپ مۇدىرىغا تاشلاپ بېرىپ ئۇھ دېگەندەكلا ! ئۇ ئارامغا چىقىشنى مۇشۇنچە - لىك ئىش چاغلىغانىدى. ئەلۋەتتە، خانىمنىك قارىشىدا ئارامغا چىقىش خۇشال بولغۇدەك، باشقىلارغا قىرىق كېچە - كۈندۈز چاي بېرىپ تەبرىكلىگۈدەك ياخشى ئىش ئىدى. مۇنۇ قېرى بولسا

باشقىچە، ئۇ ئارامغا چىقىشنى ھەممىدىن قۇرۇق قالغاندەك ھېس قىلاتتى. ئۇ ئېرىنىڭ ئارامغا چىقىشىنى ئۆزىگە ئوخشاش داتلىشىپ، ئۇيقۇسى كۆتمەكلىشىپ كەتكەن بىر قوتۇر ئاچقۇچنى ۋە چەت - چۆرىسى يىرتىلىپ كەتكەن بىر توقۇم تاپشۇرۇق دەپتىرى لەرنى تاپشۇرۇپ بەرگەندەك بىلمەيدىغانلىقىنى نەدە يۇرۇپ چۇشەنسۇن؟ مانا ئەمدى ئۇ شۇنچىلىك قېيىدىغاق بولۇپ كەتكەنكى، خۇيى ئەڭ ئەسكى بالىمۇ ئۇنىڭدىن ياخشىراق ئىدى. مانا، ئۇنىڭ شۇنچە سىلاپ - سىيپاشلىرىمۇ جاۋابسىز قېلىۋاتامدۇ؟ ناۋادا خانىمنىڭ سىلىغىنى ھەمدۇللا تاش ئەمەس، ھەقىقىي قورام تاش بولغىنىدىمۇ، ئۇنىڭغا ئاللىقاچان جان كىرىپ بولار ئىدى.

— ھە راست، — دېدى بىر چاغدا ئايىم سەيدى مۇھىم بىر ئىشنى ئېسىگە ئالغاندەك ئېرىنىڭ يەلكىسىدە يۇگۇرۇپ يۇرگەن سېمىز ئالىقىنىنى چىپچىدە توختىتىپ، — كەچتە سەنەۋەر كەپتىكەن، سىلىنى بىرھازا ساقلىدى. لېكىن، سىلى تۇزۇچىنىڭ ئېشىكىدەك داپ داراڭلىغان، ئېشەك ھاڭرىغان يەرلەردە يۇرۇپ زادىلا ئۆينى تاپالمىدىلا، سىلىنى ساقلاپ - ساقلاپ بالىنىڭ كۆزى كۆكىرىپ كەتتى. ئاخىرى بولماي قايتىپ كەتتى.

ھەمدۇللا تاش كەنجى قىزىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ھاسىراشتىن توختىدى. ئۇ تىنىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ ئايالىنىڭ گېپىنىڭ ئاخىرىنى كۆتۈپ خېلى ئۇزاق ياتتى. ئايىم سەيدى دەل شۇنى كۈتكەندەك جىم بولۇپ، لەۋلىرىنى تەمشىپ، ئۆزىچە ئېغىر تىنىپ ئۇياقتىن - بۇياققا ئۆرۈلۈپ قويدى. ئۇ ھەمدۇللا تاشنى قانداق چاغدا تەقەززا قىلىشنىڭ ئېپىنى ئوبدان بىلەتتى.

— خوش، — دېدى ئۇ زەردە بىلەن ئايالىنى جەينىكىدە نوقۇپ، — قۇلىقىم سىلىدە، گەپ بولسا غاچچىدە دېمەمسىلە؟ سەنەۋەر نېمىگە كەپتۇ؟ قولى قىسقا بولۇپ قالمىغاندۇ قىزىمنىڭ؟

— باشقا ئىش يوق، — ئايىم سەيدى قانداقتۇر بىر يېرى ئاغرىغان ئادەمدەك ئۆھ تارتىپ قويغاندىن كېيىن ئەزىلىك بىلەن ئەسىدى ۋە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئۇلار ئەتە ئەلقەمـ

جانىنىڭ خەتىنسىنى قىلدۇرغۇدەك.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەمدۇللا تاشنىڭ كۆز ئالدى پاللىدە يورۇپ كەتتى. ئۇ ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئۆرە بولدى ۋە ماموق ياسىتۇقنى قىرلاپ قويۇپ تامغا يۆلەندى.

— پاھ، نەۋرىمىزنىڭ سۈننىتى بولىدىكەن — دە؟ يىللار نەمىدىگەن تېز ئۆتكەن — ھە؟

ئۇ تېخى تۇنۇگۈنلا قۇچاقىتىكى بىر پارچە گۆش ئىدى. مانا ئەمدى يىگىت بولاي دەپ قاپتۇ ئەمەسمۇ؟ ئۇ قايتىدىن ھاسىراپ ئورنىدا بىرھازا ئولتۇرغاندىن كېيىن ئايالىدىن سورىدى:

— ئەلقەمجاننى خەتنە قىلدۇرغىلى كىمنى تېپىپتۇ؟ — ئۇ ئايالىنىڭ جاۋابىنى كۈتمەستىن قوشۇپ قويدى، — بۇ ئىشقا ئوبدانراق تەييارلىق قىلماي بولمايدۇ، سۈننەتچىنى جايىدا تاللىمىسا تېخىمۇ بولمايدۇ. ئەڭ ياخشىسى قولنىڭ ئۇدۇمى بار بەرەرسىنى تاپقان تۈزۈك.

— سەنەۋەرنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇلار بالىنى «نۇرلۇق» دوختۇرخانىسىدا ئوپېراتسىيە قىلدۇرىدىغان ئوخشايدۇ، كورىيەچە خەتنە قىلدۇرمىز، دەيدۇ.

— نېمە؟ كورىيەچە؟ — ھەمدۇللا تاشنىڭ كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى، ئۇنىڭ پۈشۈلداپ ھاسىرىغىنى، قېقىلىپ يۆتەلگىنى ئايىم سەيدىنىڭ قۇلاق تۈۋىدە شۇنداق ئېنىق ئاڭلاندىكى، بوۋاي-نىڭ ئاچچىقىنىڭ دەھشەت كەلگىنى ئۇنىڭغا ئوتتەك تىنىقتىنىلا مەلۇم بولدى، — نېمىكەن ئۇ كورىيەچە خەتنە قىلىش دېگەن؟ كورىيەچە خەتنە قىلسا بىرسى ئىككى بولامدىكەن؟ تېخى ئوپېراتسىيە دەۋاتقىنىنى؟ ئەتتىگىنەي، سەنەۋەر دېگەن كىسپۈرۈش كەلگەندە ئۆيدە بولمىغىنىم، بۇ كەمنىڭ كۆك ماڭقىلىرىغا نېمە بولغاندۇ؟ ھەممىسى كورىيە، كورىيە دەپلا كەتتىغۇ؟ مانا بىزدەك مۇسۇلمانچە خەتنە قىلغان ئادەمۇ بىر ئوبدان ياشاۋاتمايمىزمۇ؟ ھېچكىمدىن ھېچ يېرىمىز كەم ئەمەس ...

— كورىيەچە خەتنە قىلدۇرسا پەقەتلا ئاغرىمايمىش، — دېدى

ئايىم سەيدى پەس ئاۋازدا، — بالا دوختۇرنىڭ ئالدىغا مېڭىپ كىرىپ، مېڭىپ چىقىدۇ، دېيىشىدۇ...

— ئاغرىسا نېمە بوپتۇ؟ ئاغرىغانغا ئادەم ئۆلەمدىكەن؟ — ھەمدۇللا تاش قارا بوراندەك گۆركىرىدى، — مانا بىزنىمۇ ئاغرىتىپ تۇرۇپ خەتنە قىلغان. ھېچ يېرىمىز ھېچنېمە بولمىدىغۇ؟ تېخى سىلىدەك چوكانلارنىڭ ئىچىنى كۆيدۈرگۈدەك ئەر بولدۇق. قۇ! مانا، ئون ئالتە يېشىڭدا قۇچاقلا بىر چىقىۋالغانچە ھەرەمنىڭ رودۇپايلىرىدەك چاپلىشىپ، بىرەر كۈن ئاناڭنىڭكىدە قونۇپ قېلىشقىنىمۇ كۆزۈڭ قېيماي كېلىۋاتسەنغۇ؟ ئەتە ئەتىگەندىلا سەنەۋەرگە ئېيتىپ قوي، بالىنى ئۇ قىلمىز، بۇ قىلمىز دەپ يۈرگۈچە قازىنىنى قىرسۇن، نەۋرەمنىڭ ئىشىنى ئۆزۈم ئوڭشايمەن!

— ھەي ئالجىغان قېرى، — دېدى ئايىم سەيدى ئۇنىڭ بىقىنىنى قاتتىق چىمداپ، — نېمە قىلسا ئۆزىنىڭ بالىسى، سىلىگە نېمە كەپتۇ؟ قارىسىلا دېگەن گەپلىرىنى، تېخى مەن ھەرەمنىڭ رودۇپايلىرىدەك سىلىگە چاپلىشىۋاپتىمەنمۇ؟ ئون ئالتە ياشتا قۇچاقلىرىغا بىر چىقىۋالغانچە چۈشكىلى ئۇنىماپتىمەنمۇ؟ يېتىم قوۋۇرغامنى ئەگمىسىلە، كىم كىمنىڭ قۇچىقىغا چىقىۋالدى، يارانقان ئىگەمنىڭ كۆزى بار. كەينىمدىن سايىدەك ئەگىشىپ، ماڭا چۈشكەن ياتنىڭ كۆزىگە توپا چېچىپ يۈرگەن كىم؟ ئەمدى دەسمايە غالتەككە چىقىپ، ھەممىدىن خامان ئېلىپ بولغاندا يوغان گەپ قىلمىسىلا جۇمۇ!

ئۇ ئايالىنىڭ چاقچىقىغا جاۋاب بەرمەستىن ياستۇق يېنىدا قويۇپ قويغان تاماكىسىنى سىلاشتۇرۇپ تېپىۋالدى ۋە بىر تال تۇتاشتۇرۇپ كۈچ بىلەن بىرنەچچىنى شورىدى.

— ئىشقىلىپ، قىزىڭغا دەپ قوي، نەۋرىمىزنى بۇزمەن دېمىسۇن، ئۇنىڭ ئامالىنى ئۆزۈم قىلىمەن. مۇشۇ يۇرتتا جامال سۇننەتچى دەيدىغان بىرسى بولىدىغان. مېنىڭ خەتنەمنىمۇ شۇ قىلغان. مەن ئەتىلا ئۇياقنى سۈرۈشتۇرىمەن. بەلكىم ئۆزى، ھېچ

بولمىسا، ئاتا كەسپىگە ۋارىسلىق قىلغان ئوغۇللىرى باردۇ. ئىشقىلىپ، مۇشۇ ئادەمنى تاپماي قويمايمەن. ئۇنىڭغىچە ئۆپكە-سىنى بېسىۋالسۇن. ئەتىگەندىلا تېلېفون قىل.

— سىلىگە ئىش چىقتى، — دېدى ئايىم سەيدى ئۇھ تارتىپ قويۇپ، — ئىشقىلىپ، قۇلاقلىرى بىر گەپنى ئاڭلىغۇسىز ئا-دەمغۇ سىلى، چېپىلمايدىغان ئىشلىرى يوق. نېمە قىلسا ئۆزىنىڭ بالىسى ئەمەسمۇ؟ ئاتا - ئانا دېگەنمۇ بالىسىغا يامان بولسۇن، دې-مەيدۇغۇ؟

— مەنمۇ نەۋرەمگە يامان بولسۇن، دېمىدىم، سۈننىتىنى جا-يىدا قىلىپ، ھەقىقىي ئەركەك قىلىپ چوڭ قىلساق، كېيىنلىك-تە كىمنىڭ پۇشتى ئىكەن دېسە، بىزگىمۇ ياخشى...

ئايىم سەيدى «ھىم» قىلىپ دىمىقىنى قېقىپ قويغاندىن كې-يىن ھەمدۇللا تاشقا كەينىنى قىلىپ ياتتى. شۇ تاپ ئۇنىڭ كال-لىسىمۇ زىددىيەت بىلەن تولغاندى. قىزىنىڭ «كورېيەچە خەتنە قىلدۇرىمىز... » دېگىنىنى ئاڭلىغاندىلا ئۇنىڭ كۆڭلىدە سەۋەبىنى ئېيتىپ بەرگىلى بولمايدىغان بىر خىل غەشلىك پەيدا بولغانە-دى. شۇ كۈنلەردە قۇلاق ئاڭلىمىغان، كۆزى كۆرمىگەن نى - نى ئىشلار ماڭدامدا بىر ئۇچراپ تۇرسىمۇ، لېكىن بەزى يېڭىلىقلار ئادەمنىڭ قوبۇل قىلىش دائىرىسىدىن ھالقىپ كەتكەنىدى. بۇ كەمدىكى خېنىملارنىڭ ئېغىزىدىن كورېيەچە قاش چېكىش، كو-رېيەچە پەرداز قىلىش، ئامېرىكىچە كىيىم كىيىش، غەربچە يا-سىنىش دېگەنلەر چۈشمىسىمۇ، كورېيەچە خەتنە قىلىش دېگەننى ئاڭلىغاندا ئۇنىڭ تېنى تىكەنلەشتى. ئۇ قىزىنىڭ كورېيەچە خەتـ-نىسىنىڭ پايدىسى ھەققىدە قىزىشىپ تۇرۇپ چۈشەندۈرۈشلىرىگە نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنىمۇ بىلەلمىدى. خەتنە قىلىش ئادەتتە ئىسلام دىنىدا بارلىققا كەلگەن سۈننەت تۇرسا، بۇنىڭغا دىنىي ئېتىقاد جەھەتتىنمۇ، مىللىي ئۆرپ - ئادەت جەھەتتىنمۇ بىر نېمە دېيىش قىيىن ئىدى. شۇڭا، ئايىم سەيدىنىڭ قەلبىنى بىلـ-گىلى بولمايدىغان ئاچچىق ئۆرتۈپە قىلماقتا ئىدى. ئۇ سەنەۋەر-

نىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىگە ھېچنېمە دېمىدى. بىراق، بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندا ئېرىنىڭ جەزمەن قاينىاپ كېتىدىغانلىقىنى ئۇ بۇرۇنلا پەرەز قىلغانىدى. مانا دېگەندەك، ھەمدۇللا تاش بىرمۇنچە كوتۇل-دىغانىنى ئاز دەپ، ئۆزىنى ئىسقا توشتۇرۇپ تاماكا چەكمەكتە. تا-ماكىنىڭ ئاچچىق تۈتۈنى ئايىم سەيدىنىڭ ئۇيقۇ قاچقان كۆزلى-رىنى لازا سۇيى سۈرتكەندەك ئېچىشتۇرماقتا.

ھەمدۇللا تاش ئارقا ـ ئارقىدىن ئىككى تال تاماكا چەكتى ۋە بېشىنى گىرەلەشتۈرۈلگەن بىلىكىنىڭ ئۈستىدە قويۇپ، دېرىزە-دىن كۆرۈنۈپ تۇرغان يۇلتۇزلۇق ئاسمانغا تىكىلگىنىچە خىيالغا پاتتى. ئاشۇ چاراقلاپ تۇرغان يۇلتۇزلار ئۇنىڭغا ئۆتمۈش ئەسە-تىلىكلىرى ھەققىدە نېمىنىدۇر ئەسلىتىپ قويۇش زۆرۈر، دەپ ئويلىدىمىكىن، ئۇنىڭ قەلب كۆلچىكىدىكى تىنىپ ياتقان ئەسە-لىمە سۈلىرىنى زەرب بىلەن قوچۇشقا باشلىغانىدى. خىيال كەپە-تىرى ئۇچۇپ بېرىپ چەللىلەردىكى ساڭگىلاپ تۇرغان قومۇش پىچانلىرى ئارىسىدا قۇشقاچلار ۋىچىرلاپ تۇرغان بىر ئۆينىڭ پەنجىرىسىگە قوندى. قوش قاناتلىق ئىشكى بار، كۈنگەي تامدە-كى دەرەبزۈنلار ئارىسىدىن ئۇششاق نۇر مونچاقلىرى چۈشۈپ تۇرغان بۇ ئۆيدە شۇ تاپتا كاتتا بىر مۇراسىم ئۆتكۈزۈلمەكچىدى. قارا كىگىز سېلىنغان، سۇپىغا يۇمشاق كۆرپە ۋە يېپىيېڭى يوتقان سېلىنغان سۇپا لېۋىدە ساقاللىرى ئۆسۈپ كەتكەن، بېشىغا كە-يىۋالغان قارا كۆرپە تەلپىكى يۈزىنىڭ يېرىمىغا سايە تاشلاپ تۇرغان بىر ئادەم ئىشتىنى سالدۇرۇۋېتىلگەن يەتتە ياشلاردىكى بىر ئوغۇلنى تىقىمىدىن تۇتۇپ، خودىدى ئانىلار بوۋىقىنى تو-سۇۋاتقاندەك قىيابەتتە ئولتۇراتتى. ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا، تۆڭ-لۇكتىن چۈشۈۋاتقان كۈن نۇرىدا ئوبدانلا يورۇپ تۇرغان بىر يەر-دە قاڭشارلىق، ئورا كۆزلىرى يۇلتۇزلاردەك چاقناپ تۇرغان، قارامتۇل لەۋلىرى دۇرۇت ئوقۇۋاتقان مومايلارنىڭكىدەك توختە-ماستىن مىتىلداپ تۇرىدىغان بىر ئادەم بالىغا قاراپ قويۇپ، ئۈستىرىنى يانپىشىغا تارتىۋالغان كاپقا سۈركىمەكتە ئىدى. با-

لىنى تۇتۇپ ئولتۇرغىنى ئۇنىڭ دادىسى، ئۇستىرىسىنى كاپىلاپ تۇرغىنى مۇشۇ يۇرتتا داڭقى بار جامال سوۋنىتچى، ئاشۇ ئىشتىاز-سىز بالا ھەمدۇللا تاشنىڭ ئۆزى ئىدى...

ھەمدۇللا تاش ئېغىر تىنىپ قويدى. قەلبىدە خۇددى تاشقا مۆھۈر باسقاندەك شۇنداق ئېنىق ساقلىنىپ قالغان ئاشۇ مەنزىر-رىلەر ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن يەنە بىر رەت ئۆتۈشكە باشلىدى...

پۈتكۈل تەبىئەت ئۆرۈك چېچەكلىرى بىلەن زىننەتلەنگەن ئاشۇ چاغدا، تاش قۇربان ئائىلىسىدە ھەقىقەتەن شۇنداق بىر مۇراسىم بولۇپ ئۆتكەنىدى.

بەگنىڭ ئېتىز - ئېرىق ئىشىدىن باش ئالالمىغان تاش قۇربان ئۆز ئۆيىدە سوۋنەت يېشىغا يېتىپ قالغان بىر ياغاچ قۇلاق-نىڭ مىدىرلاپ يۇرگىنىنى بەكمۇ تەستە يادىغا ئالغانىدى. ئۇ ئوغلىنىڭ تېزلا بوي تارتقىنىنى، ئەمدى كېچىكتۇرمەستىن سوۋنىتىنى قىلىۋېتىش كېرەكلىكىنى ئويلاپ، قىش بويى خاۋا-تىرلىنىپ چىققانىدى. ئەلۋەتتە، بۇ يەردە ئەنسىرىگۈدەكقۇ ئىش يوق. بىراق، سوۋنىتىنى قىلدۇرغان بالىنى ئوبدان كۈتمەي بولماي-تتى. ئۆيدىكى قوشناچىممۇ تاپقىنىنى شۇ ئىش ئۈچۈن تەقىشتۇرۇپ، چىشىنىڭ كاۋىكىدا ساقلاپ كەلمەكتە ئىدى. قاتتىق زاغرىنى غاجاپ قورسىقىنى گوللاپ كېلىۋاتقان كىچىك ھەمدۇللا ئۆزىنىڭ سوۋنىتىنى قىلدۇرىدىغانلىقىنى ئاڭلىغاندا ھەم خۇش بولغان، ھەم تەشۋىشكە چۈشۈپ قالغانىدى. ئۇ ئۆزىدىن چوڭ بالىلارنىڭ سوۋنىتىنى قىلدۇرغاندا نۇرغۇن تۇخۇمغا ئېغىز تەگكەنلىكىنى ئاڭلىغانىدى. كۆزلەر بىر بۇردا نان ئۈچۈن مۆلدۈرلەپ تۇرغاندا، تۇخۇم ئۇنىڭ نەپسىنى تاقىلدىتىپ تۇراتتى. بىراق، سوۋنىتىنى قىلدۇرغان بالىلارنىڭ چاترىقىنى كېرىپ، ۋاي - ۋايلاپ يۇرگىنىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەندە ئۇنى سۇر باساتتى. بىراق، ئاخىردا تۇخۇم يېيىش ھەۋىسى يەنە غالىب كېلەتتى. شۇنداق چاغلاردا ئۇ مورا ئوچاق ئالدىدا مۆكچىيىپ ئولتۇرغان دادىسىدىن سورايتتى:

— مېنى قاچان خەتنە قىلدۇرىسەن؟

— باھار كېلىپ ئۆرۈك چېچەكلىگەندە!

ھەمدۇللا مۆلدۈرلەپ تۇرغان قارىقاتتەك چىرايلىق كۆزلىرىنى چىمچىقلاتقىنىچە ۋاقىتنى ھىسابلايتتى. ئۇنىڭغا باھار بەكمۇ كېچىكىپ كەلگەندەك تۇيۇلماقتا ئىدى.

ئاخىر يۇرتقا قارا بوران بىلەن قارلىغاچ كەلدى. ئاندىن شەپە چىقارماستىن باھارمۇ جامالىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى. ئاۋۇال سۆگەتلەرنىڭ قىش بويى شىنىدەك قېتىپ تۇرغان شاخلىرىدا بوغۇم پەيدا بولدى. ئاندىن قارا رەڭ ئاستا — ئاستا كۆكىرىشكە باشلىدى. دالالارنىڭ كۇنگەي تەرىپىدە قومۇشلارنىڭ يېڭىدەك ئۇچلىرى كۆرۈنۈپ ئاز ئۆتمەي بېدىلىكلەردە كۆك تېرىپ يۇرگەن بالىلارنىڭ كۇلكىلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. مانا شۇنىڭدىن كېيىن خۇددى بىرسى «سۇپ» دېگەندەكلا، ئۆرۈكلەر بابباراۋەر چېچەكلەپ كەتتى. ھەمدۇللا كۇتكەن چاغ ئاخىر يېتىپ كەلگەندى.

بىر كۈنى تاش قۇربان خۇشال ھالدا ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۇ سۇپىدا سىڭلىسىنى بېقىپ ئولتۇرغان ھەمدۇللاغا قاراپ ئۇنلۈك ئاۋازدا دېدى:

— سۇننەتچى جامال بىلەن سۆزلىشىپ قويدۇم. ئۇ يۇقىرىقى قاشتىكى ئىشلىرىنى تۈگىتىپ، بۇ يەرگە ئۆگۈنلۈككە كېلىدىغان بولدى.

ئەلۋەتتە، بۇ گەپلەر يالغۇز بالا بېقىپ ئولتۇرغان ھەمدۇللا غىلا ئەمەس، ئوچاق بېشىدا قازان يۇيۇپ ئولتۇرغان قۇشناچىمۇ غىمۇ قارىتىلغانىدى. ئانىنىڭ كۆزلىرىدە ھاياجانلىق ياشلىرى پەيدا بولدى. ئۇ ئىتتىكلا قازناقتا كىرىپ، تەكچىگە ئېلىپ قويغان پۇلۇققا قارىدى. ئۇنىڭدا ئوتتۇز — قىرىقچە تۇخۇم يىغىپ قويۇلغانىدى.

— بۇ ئازلىق قىلىدۇ، — دەپ ئويلىدى ئانا ئۇھسىنىپ، — خۇدايىم بالامنىڭ رىزقىنى كەڭرى قىلغايسەن، ھاجەتمەنلىكى بېشىنى خۇدا ئوڭشايدۇ، دېگەن گەپ بارغۇ، مۇشۇ يالغۇز ئوغلۇمـ

نىڭ چېھرى چىگىلىپ قالمىغاي. يارىشقىنى ئۆزۈڭ قىلارسەن، ئىلاھىم...

ۋاقىت ئۇقۇمى كاللاڭدا بولمىغاندا كۈننىڭ نەدىن چىقىپ، نەگە كىرىپ كەتكىنىنى تۈيمايلا قالىسەن. ئەمما، بىر ئىشنىڭ ۋاقتى ـ سائىتى بەلگىلەنگەندە بولسا بەئەينى پۈتىغا تاش ئېسىپ قويۇلغاندەك، ۋاقىت بەكمۇ تەستە ئۆتىدۇ. ھەمدۇللاغا نىسبەتەن مۇ خۇددى شۇنداق بولدى. دادىسى دېگەن «ئۆگۈنلۈككە» شۇنچە-لىك ئاستا، شۇنچىلىك ئەزمىلىك بىلەن كەلدىكى، ئاشۇ ۋاقىتقا تەشنا بولغان كىچىك ھەمدۇللانىڭ مۇشتۇمچىلىك يۈرىكى قانچە قېتىم سەكرەپ، قانچە قېتىم پىلتىڭلىغانلىقىنى ئۇ پەقەتلا ھېس-سابلىيالمايتتى. قىستاپ كېلىۋاتقان ئاللىقانداق خۇشاللىق بە-لەن تېگىگە يەتكىلى بولمايدىغان قانداقتۇر ئەندىشە ئۇنىڭ ئاشۇ مۇشتۇمچىلىك يۈرىكىدە دەممۇدەم ئورۇن ئالمىشىپ تۇراتتى. ئۇ سەۋرسىزلىك بىلەن تالاغا چىقاتتى، پارقىراپ تۇرغان كۈنگە ئە-لەم بىلەن قاراپ قوياتتى، يۇقىرىقى قاشتىن كېلىدىغان توپىلىق يولغا چىقاتتى، بىراق سۈكۈتكە چۆمگەن غېرىبانە يولدا ئىنس ـ جىنىنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۇ قازناقتا كىرەتتى، تەكچە-دىكى پۇلۇقتا، ئۇنىڭ ئۈچۈن تەييارلانغان تۇخۇملار «قېنى سەن، بىزنى چاپسىنراق يېمەمسەن؟» دېگەندەك قىلىپ كۆز قىساتتى. ھەمدۇللانىڭ نەپسى قۇرۇقداپ قالغان تۇگىمەننىڭ تېشىدەك تاراقلاپ كەتتى. ئىشقىلىپ، ئۇنىڭ ئارامى تامامەن بۇزۇلغاندى.

مانا، كۈتكەن پەيت ئاخىر يېتىپ كەلدى. جامال سۈننەتچى ئىزمىسى ئېتىلمىگەن خۇرجۇننى يۇدۇپ تاش قۇربانىنىڭ ھويلا-سىدا پەيدا بولدى. ئۇنىڭ ئېگىز بويى، قاۋۇشارلىق بۇرنى، ئورا كۆزلىرى، يول ماڭغاندا تىزىدىن ئېشىپ تۇرىدىغان كېلەڭسىز قوللىرى بىر قارىغان ئادەمدە سۇر پەيدا قىلاتتى. توپىغا بىر ئە-لىك پېتىپ تۇرىدىغان يالاڭغىداق پۇتلىرى بەئەينى تۆگىنىڭ تا-پىنىدەك سالماق تاشلىناتتى. چېكىلىكى قىيىلغان كۆرپە تەلپەك ئۇنىڭ پاكىز چۈشۈرۈلگەن بېشىغا خۇددى تېرىسىنى شىلىۋېتىپ

قايتىدىن چاپلاپ قويغاندەك چىپچىدە كەلگەندى. ئۇ ھويلىدا تۇ-
پا سورۇپ ئويناۋاتقان ھەمدۇللاغا قاراپ كۆزىنى قىسىپ قويدى.
ئۇ ئاشۇ ھەربكىتى بىلەن «ھەي بالا، سېنى ئوڭشىغىلى كەلدىم»
دېگەننى ئىپادىلىگەندى. جامال سۇننەتچىنى بۇ ھالدا كۆرۇپ
ھەمدۇللانىڭ كۆڭلىنى قانداقتۇر بىر تەشۋىش بوشقىنا سىيپاپ
ئۆتۈپ كەتتى.

ھەر يىلى تەبىئەتكە باھارنىڭ شەپىسى كېلىشكە باشلىغاندا،
ئۆرۈكلەر غۇنچىدە چېچەكلەپ، ھەممە يەرنى چېچەك بەرگىلىرى
قاپلىغاندا جامال سۇننەتچىنىڭ ئالدىراش كۈنلىرى باشلىناتتى.
ئۇ گۈلدىن ـ گۈلگە قونۇپ يۈرگەن ھەسەل ھەرىسىدەك، مەھەل-
لىمۇمەھەللە، ئۆيمۇئۆي كېزىپ يۈرۈپ يېشىغا توشقان نوچىلار-
نىڭ سۇننىتىنى ئادا قىلاتتى. ئۇ مۇشۇ ئىشتىن ئۆزىگە خۇشال-
لىق تاپاتتى. ھەربىر بالىنىڭ ئىشىنى تامام قىلغاندا، ئوڭ مۇ-
رىسىدىكى ساۋاب پەرىشتىلىرىنىڭ ئۆڑى ئۇچۇن بىرتالاي ساۋاب
خاتىرىلىرىنى يازىدىغانلىقىنى ئويلىغىنىدا ھېرىش ـ چارچاش
دېگەننى خىيالىغا كەلتۈرمەيتتى. شۇڭا، ئۇ بۇگۈنمۇ ئىشنى بۇ-
رۇنراق تۈگىتىپ، يەنە بىر ھاجەتمەنلىكنىڭ ئۆيىگە بېرىش ئۈچۇن
ئالدىرايتتى.

ـــ تۇخۇم پىشتىمۇ؟ ـــ سورىدى ئۇ ئوچاق بېشىدىكى قۇش-
ناچىمدىن.

ـــ پىشاي دەپ قالدى، چۆگۈننىڭ شىكىلدىغىنىغا خېلى بول-
دى، ئۇستام.

ـــ قېنى ئەمىسە، ماڭا يېڭى پاختىدىن ئازراق بېرىڭلار.

يۈزلىرى ھاياجاندىن قىزىرىپ كەتكەن ئانا پايپاسلاپ يۈرۈپ
قازناقتىن بىر تۇتام پاختا ئېلىپ چىقتى. جامال سۇننەتچى ئۇنى
كۆيدۈرۈپ قاپقارا بىرنەرسىگە ئايلاندۇردى.

ـــ بالىنىڭ ئىسمى نېمە؟ ـــ سورىدى سۇننەتچى قولىدىكى
توپىلارنىمۇ قېقىشقا پېتىنالماي ئۆزىنىڭ ھەربىر ئىشىغا ئەندە-
شە بىلەن قاراپ تۇرغان ھەمدۇللاغا كۆزىنىڭ قىرى بىلەن نەزەر

تاشلاپ.

— ھەمدۇللا... ھەمدۇللائاخۇن...

— ھەمدۇللا... — سۇننەتچى ئۆزىچە ئۇنىڭ ئىسمىنى چاقىرىپ قويدى، — ھەمدۇللا، ئۆزىدەك چىرايلىق ئىسىم ئىكەن. ما-نا قارا، ھەمدۇللا، — ئۇ خۇرجۇنىنىڭ ئالدى پېيىدىن كىرلەش-كىنىدىن ئەسلىي رەڭگىنىمۇ بىلگىلى بولمايدىغان بىر لۆڭگىنى چىقاردى ۋە ئۇنىڭغا ئورالغان ئۇستىرىسىنى قولىغا ئالدى، — سېنىڭ بەڭباشلىقىڭ ئەمدى تۆگەشتى، بالام، سالپاڭ قۇلىقىڭنى دىڭ تۆتۈپ ئاڭلا، ئەمدى سەن پوتلىسى ئىككى ئاچىماق بولۇپ ئېقىپ تۇرىدىغان كىچىك بالا ئەمەس، مانا مۇشۇ ئۇستىرام بىلەن كىرتلا قىلسام، سەن كىچىك بالىدىن راۋرۇس ئەركەكىكە ئايلى-نىسەن. يىگىت بولىسەن. شۇڭا، ئەركەكتەك، يىگىتتەك ئادەم بولمىساڭ بولمايدۇ. جېنىم بالام، كۆزلىرىڭ چوڭ، كىرپىكلىرىڭ شاھ قىزلىرىنىڭكىدەك قويۇق، چىرايىڭدىن كۈلكە چىقىپ تۇ-رىدىغان بالا ئىكەنسەن، كەلگۈسىدە يولۇڭ ئاق، مەرتىۋەڭ ئى-گىز، يۈزۈڭ چوڭ ئادەم بولغۇدەكسەن. شۇڭا دەيمەن، جامال سۇد-نەتچىنىڭ قولىدىن ناباب يىگىت چىقىپ باقمىدى. مەيلى سەن نەدە ۋە قانداق مەرتىۋىلىك ئادەم بول، مۇشۇ كۈن ئېسىڭدە تۇر-سۇن. بۇ ھەربىر ئوغۇل ئۈچۈن ئەڭ مۇقەددەس كۈن. قېنى بول-مىسا مەن ئەتىدىن باشلاپ سېنىڭ ئىشتانسىز يۈرگىنىڭنى بىر كۆرۈپ باقايچۇ؟

ھەمدۇللا ئۇنىڭ سۆزلىرىنى قورقۇپ تۇرۇپ ئاڭلىدى.

— تۇخۇم پىشتى!

ھەمدۇللا ئانىسىنىڭ بۇ گېپىدىن «ۋاقىت توشتى» دېگەن مە-نىنى ئېنىق چۈشەندى. تاش قۇربان ھەمدۇللانى قۇچىقىغا ئالدى. ئىشتىنى سالدۇرۇلغاندا، ھەمدۇللانىڭ بىردىنلا يۇزلىرى قىزى-رىپ كەتتى.

— ئانام... ئانام چىقىپ كەتسۇن، — دېدى ئۇ خىجىل بولۇپ، — ئانام قاراپ تۇرسا ئىشتانىنى سالمايمەن.

— ئوهوي، كسپۇروش، نەچچە ۋاقتتىن بېرى ئىشتانىنى پوقلاپ يۈرگەندە بىرەر قېتىم ئانام نېرى تۇرسۇن دېگەنمىدىڭ؟ ئەمدى سايەڭ ئوشۇققا چۈشۈپ بولغۇچە ئاناڭنى يېنىڭدىن قوغلاۋاتامسەن؟

جامال سۇننەتچى خىرىلداپ كۈلۈپ كەتتى ۋە ئۇستىرىسىنى ئېلىپ، كاپىقا تۇكۇرۇپ ئۇنى بىلەشكە باشلىدى. تۇڭلۇكتىن چۈشۈپ تۇرغان غەلۋىرسىمان نۇر دەستىسى ئىچىدە كاپقا سۇر-كىلىۋاتقان ئۇستىرىنىڭ سىپىلىق بىسى كۆزنى قاماشتۇراتى. كۈموشتەك پارقىراپ تۇرغان ئۇستىرا سۇننەتچىنىڭ قولىدا بەئەينى گەپ ئاڭلايدىغان كىچىك بالىدەك رايىش، رېزىنكىدەك يۇمشاق هالەتكە كېلىپ قالغاندەك ئىدى. سۇننەتچى ئۇستىرىنى بىلەپ بولۇپ تىرنىقىغا سېلىپ، تىغنىڭ ئۆتكۈرلەشكەن - ئۆتۈكۈرلەشمىگەنلىكىنى سىناپ باقاتتى. بىر چاغدا ئۇنىڭ كۆزلىرى خوشاللىقتىن پارقىراپ كەتتى ۋە بالىنى تۇتۇپ ئولتۇرغان تاش قۇربانىنىڭ يېنىغا كەلدى.

— تۇخۇمغا تازا بىر تويىدىغان بولدۇڭ، سالپاڭ قۇلاق، — دېدى ئۇ ئورا كۆزلىرىنى هەييارلاچە قىسىپ قويۇپ، — مەن سەندەك چاغدا تۇخۇم تۇگۈل هەتتا جىگدىمۇ تېپىپ يېيەلمىگەنىدىم. يەنىلا سەن بەڭباش تەلەيلىك چىقتىڭ ماڭا، — ئۇ شۇنداق دەۋېتىپ سۇپىنىڭ بىر چېتىدە سويغان تۇخۇمنى تۇتۇپ تۇرغان قوشناچىمغا بېرى كەلسىلە، دېگەندەك شەرەت قىلدى. ئانا پاكىز سۇيۇلغان ئىككى تۇخۇمنى هەمدۇللانىڭ يېنىغا ئەكەلدى. سۇننەتچى قانداقتۇر بىر ئايەتنى ئوقۇپ ئۇستىرىسىغا هۇرىگەندىن كېيىن، «بىسمىللا» دەپلا ئىشنى باشلىدى. هەمدۇللا چاتىرىسىدا خۇددى هەرە چاققاندەك چىمىدە بىر ئاغرىقنى سەزدى ۋە: «ئانا! » دەپ ۋارقىرىدى. دەل شۇنى كۈتۈپ تۇرغاندەك ئانىمۇ قولىدىكى تۇخۇمنى ئوغلىنىڭ ئاغزىغا كەپلىدى ... ئۆيئىچىدىكى تەنتەنىلىك مۇراسىم شۇنىڭ بىلەن ئاخىرلاشتى. سۇننەتچى بىرهازا هەپىلىشىپ، كېسىلگەن يەرگە كۆيدۇرۇلگەن پاختىنى

بىسىپ قانىنى توختاتتى ۋە خىر- خىر كۈلگىنىچە قولىنى يۇدى.

— مانا مۇشۇنچىلىكلا، — دېدى ئۇ ھەمدۇللاغا قاراپ قويۇپ، — تۇخۇمنى تويغۇچە يەپ، ئورنۇڭدا جىم يات. بىرنېمەڭنىڭ قاقچى چۈشۈپ بولغۇچە توخۇ پوقىدىن ئاتلاپ سالساڭ كۆرگۈلۈكۈڭ ئۆزۈڭگە. توخۇ دېگەن كاساپەتنىڭ تۇخۇمى پايدا قىلغان بىلەن پوقى زىيان قىلىدۇ. شۇڭا، ئاناڭنىڭ گېپىگە كىرىپ، يېتىشنى بىل. ئاڭلىدىڭمۇ، سالپاڭ قۇلاق؟

ئېغىزىغا تۇخۇم كەپلەنگەن ھەمدۇللا بېشىنى لىڭشىتتى. سۇننەتچى بىر پىيالە چاي ئىچىشكىمۇ توختىماي ئالدىراپ خۇر- جۇنىنى مۇرىسىگە تاشلىدى. تاش قۇربان خىجالەت ئارىلاش سۇد- غان ئازغىنا ئاقچىغا نەزەر كۆزىنىمۇ سالماستىن قىسقىلا دۇئا قىلدى - دە، گۇس - گۇس دەسسەپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى...

شۇنىڭدىن كېيىن بىرەر ھەپتىگىچە تاش قۇربانىنىڭ ئۆيى ھېيت تەنتەنىسىگە چۆمدى. قولۇم - قوشنىلار تاپالىغىنىچە، بە- زىسى بەش - ئالتە تال، بەزىسى ئون - ئون بەش تالدىن تۇخۇم، بىر قاچىدىن ئىسسىق تاماق كۆتۈرۈپ، بالىلىقتىن ئەركەكلىككە قاراپ ماڭغان ھەمدۇللانى مۇبارەكلەپ كىرىپ تۇرۇشاتتى. قولۇم - قوشنىلار ئېلىپ كىرگەن تۇخۇم ئۇدۇللۇق پىشۇرۇلۇپ تۇرغاچ- قا، قازناقتىكى تەكچىدە ھەمدۇللانىڭ بىر تەرەپ قىلىشىنى كۈ- تۈپ تۇرغان تۇخۇملارغا يەنە بىر مەزگىل كۈتۈشكە توغرا كەلدى. ئاننىڭ غەم - ئەندىشىلىرى تۇگىدى. ھەمدۇللا تۇخۇمنى يەۋې- رىپ سېسىق كېكىرىپ كەتكەندى. بالىنىڭ ھەممىشە سېغىزدەك سارغىيىپ تۇرىدىغان سولغۇن چىرايىغا قان يۈگۈرۈپ، جاراھە- تىمۇ تېزلا ساقىيىشقا يۈزلەنگەندى.

گىرەلەشتۈرۈلگەن بىلىكىنى بېشىنىڭ ئاستىغا قويۇپ ياتقان ھەمدۇللا تاش ھەرقاچان بالىلىق چاغلىرىنى خىيال قىلسىلا، ئاشۇ مەنزىرىلەر ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا رامكىغا ئېلىپ قويۇلغان رەسىمدەك شۇنداق ئېنىق ئايان بولاتتى. ئۇ جامال سۇننەتچى دې- گەندەك، بالىلىقى، بەڭباشلىقى بىلەن مەڭگۈلۈك خوشلىشىدىغان

ئاشۇ كۈننى ئېسىدىن چىقارمىغانىدى.

ھەمدۇللا تاشقا بۇگۈن كېچە بەكمۇ ئۇزاق بىلىنىپ كەتكەندى. ئۇ ئۇيقۇسىزلىقتىن پارقىراپ تۇرغان كۆزلىرىنى يۇلتۇزلۇق ئاسمانغا تىكىپ، ئاشۇ يەردىن جامال سۇننەتچىنىڭ يۇلتۇزلىرىنى تاپماقچى بولغاندەك ئۇزاقتىن - ئۇزاق قاراپ كەتتى. ئاشۇ پىلدىرلاپ تۇرغان يۇلتۇزلار جامال سۇننەتچىنىڭ ھەييارلارچە قىسىلغان كۆزلىرىنى ئەسكە سالاتتى. ئۇ چوڭقۇر خورسىنغان ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە بىر تال تاماكا چەكتى. بۇ چاغدا ئاي يىم سەيدى ئۇيقۇغا كەتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ پات - پات لېۋىنى تەمشىپ، ئېغىر تىنىپ قويۇشى ئۆيىنىڭ سۈكۈتىنى بۇزۇپ تۇراتتى. ھەمدۇللا تاش ئايالىغا مۇنداقلا قارىۋىدى، يەنە خىيالى چېچىلدى. ئون ئالتە يېشىدا قولىغا چۈشكەن بۇ ئايال ئۇنىڭغا ئار-قا - ئارقىدىن بەش بالا تۇغۇپ بەردى. بىراق، تۇغقانلىرىنىڭ ھەممىسى قىز ئىدى. ئۇ تەقدىرگە ئەلھەۋكىملىلا دېدى. قىزلىرى مۇ چوڭ بولۇپ ئارقا - ئارقىدىن تالالىق بولدى. قېرىشقانىدەك، ئۇلارمۇ بىرنەچچىدىن قىزنى ئارقىسىغا ئەگەشتۈردى. بۇ ئائىلە-دىكى ھەممىلا خوتۇنىنىڭ — ئانىسىدىن باشلاپ قىزىغىچە — ھەممىسى خۇددى بىرسىدىن قىز تۇغۇشقا توختام ئالغاندەك ئارقا - ئارقىدىن قىز تۇغۇشى ھەمدۇللانىڭ ئوغىسىنى قاينىتاتتى. ئۇ بەزىدە مەست بولۇپ قېلىپ، ئۆيگە شىركەيپ كەلگەن چېغىدا پىغانى ئۆرلەپ: «بۇ ئائىلىدىكى خوتۇنلارنىڭ ئوغۇل كۆ-تۈرىدىغان قورسىقى يوق، ئوغۇل تۇغىدىغان بىرنېمىسى تېخىمۇ يوق!» دەپ قاياپ قالاتتى. كۈنلەر ئۆتۈپ كەنجى قىزى سەنەۋەر بۇ ئائىلىگە كۈتۈلمىگەن خۇشاللىق ئېلىپ كەلدى. ئۇ بۇ ئائى-لىدىكى خوتۇنلارنىڭ ئەنئەنىسىنى بۇزۇپ، بۇدۇرۇققىنا بىر ئو-غۇل تۇغقانىدى. شۇ كۈنى ھەمدۇللا تاشنىڭ كۆڭۈل ئاسمىنىدا ئەزەلدىن كۆرۈلۈپ باقمىغان بىر قۇياش پارلىدى. ئۇنىڭ قەلب بوشلۇقى شۇنچىلىك يورۇپ كەتتىكى، ئۇ ئۇزاقتىن بېرى زارە-قىپ كۈتكەن چىرايلىق ئاپتاپ بىچارىنىڭ دىلىخانىسىنى باھار

ئاسمىنىدەك يورۇتقانىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ نەۋرىسى ئەلقەمجاننى ئۆزى بىر قوللۇق تەربىيەلەشكە تۇتۇندى، ئەتىۋارلىق نەۋرە خۇددى دۆلەت گۆھىردەك قولدىن ـ قولغا ئۆتۈپ، بۇۋاقنىڭ نەپىسچىلىك شامالىدىمۇ يىڭنىنىڭ ئۇچىچىلىك سوغۇق كۆرمەي چوڭ بولماقتا ئىدى. ئەلقەمجان ئويناپ يۈرۈپ مۇشۇ ھەشەمەتلىك ئۆيگە ئوت قويۇۋەتكەن تەقدىردىمۇ باشقىلار ھەمدۇللا تاشنىڭ كۆزىچە ئوتنى ئۆچۈرۈشكە پېتىنالمايتتى. مانا ئەمدى كېلىپ سەنەۋەرلەر ـــ بالىنىڭ ھاماقەت ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى كورېيەچە خەتنە قىلدۇرماقچى! مۇشۇنى ئويلاپ بۇۋاينىڭ ئۇيقۇسى قاچقان، غەزەپتىن ۋۇجۇدى تاش بولۇپ قاتقانىدى.

ئۇ قايتىدىن ئورنىغا كېلىپ ئولتۇردى ۋە دېرىزىدىن گىرىمسەن يورۇپ تۇرغان ئاسمانغا قارىدى. ئۇ تېخىچە جامال سۇنەتچىنىڭ يۇلتۇزلىرىنى تاپالماي ئاۋارە بولاتتى. بىچارە ھاياتمىدۇ؟ ھايات بولسا قانچىلىك قېرىپ كەتكەندۇ؟ ھېلىمۇ خۇرجۇنىنى ئېسىپ، ئۆيمۇ‌ئۆي، مەھەللىمۇمەھەللە كېزىپ يۈرۈپ ھۇنىرىنى قىلىۋاتقانمىدۇ؟ ئۇنى نەدىن ئىزدەش مۇمكىن؟ ھەي، ئۇ تېپىلسا ياخشى بولاتتى، ئەتىۋارلىق نەۋرەمنى ئۆز قولىدا خەتنە قىلسا، پەرزىنى جايىدا ئادا قىلىۋەتسەم، ئاتا ـ ئانام، ئۇرۇق ـ ئەجدادىم ئالدىدىمۇ ئىككىلا ئالەم يۈزۈم يورۇق بولغان بولاتتى... ئۇنىڭ پىكىر ـ خىيالى مۇشۇ دائىرە ئىچىدە كېزىپ يۈرەتتى. پەرزەنتلىرىنىڭ ئارقا ـ ئارقىدىن قىز تۇغۇلۇش سەۋەبلىك جامال سۇننەتچىنى بىرەر قېتىم بولسىمۇ ئىزدەشكە پۇرسەت بولمىغانلىقىنى ئويلاپ ئەپسۇسلىناتتى. ئۇ ئاشۇ يۇلتۇزلۇق ئاسماننىڭ قاراپ يېتىپ كۆزىنىڭ قاچانلاردا ئىلىنىپ قالغانلىقىنى تۇيمىدى...

تاڭ ئاتتى. كېچىنىڭ تەڭدىن تولىسىنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزگەن ھەمدۇللا تاشنىڭ بىر جۇپ كۆزى بەقەمدەك قىزىرىپ كەتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئايىم سەيدىنىڭ تەييارلىغان ناشتىلىقىغىمۇ

قارىماستىن ۋە «نەگە؟» دەپ سورىغان سوئالىغا جاۋابمۇ بەرمەس-تىن سىرتقا ماڭدى. ئۇ چاپىنىنى يېپىنچاقلاپ، قولىنى كەينىگە تۇتۇپ، تېز - تېز چامداپ يېزا ئورگىنىغا كەلدى. بۇ يەردە ئۇ-نىڭ ئىزلىرى تېخى ئۆچۈپ كەتمىگەن، ئۇ ھېلىھەم «يېزا باشلى-قى» دېگەن نام بىلەن چاقىرىلاتتى. ئۇ بىرنەچچەيلەننى يېنىغا چاقىرىپ، ئەتىگەندىلا كېلىشتىكى مەقسىتىنى ئېيتتى. ئۇلاردىن بىرسى جامال سۇننەتچىنىڭ دېرىكىنى بىلەتتى. شۇڭا، ئۇ ھايا-جان بىلەن گېلىنى قىرىپ قويۇپ گەپ باشلىدى:

— بۇ ئادەم ھېلىمۇ ھايات، بىزنىڭ مەھەللىنىڭ ئايىغىدىكى ئازنا بازار مەھەللىسىدە تۇرىدۇ. تېخى بۇرناكۇنلا ئۇنى كۆرگەنىدىم.

— راستمۇ؟ — ھەمدۇللا تاشنىڭ قىزىرىپ تۇرغان كۆزلىرى ئويناپ كەتتى. ئۇ ئىزدىگەن ئادىمىنى بۇنچە تېز تېپىۋېلىشىنى خىيال قىلمىغانىدى. ئۇ بۇ ئۇچۇرنى يەتكۈزگەن كىشىگە ئىسىم-لىك كىشىگە چىن كۆڭلىدىن مىننەتدارلىق بىلدۈردى ۋە ئۇنىڭ دولىسىغا ئەمەلدارلارچە كىبىر بىلەن بوشقىنا ئۇرۇپ قويدى.

— زۆرۈر ئىشىڭىز بولمىسا مېنى باشلاپ بارامسىز؟ — دېدى ئۇ ئۆتۈنۈش ئاھاڭىدا، — ئاشۇ ئادەم بىلەن بۇگۈنلا كۆرۈشىدىغان جىددىي ئىشىم بار ئىدى. كېچىكتۈرۈشكە زادى بولمايدۇ.

— ئۆزلىرىنىڭ شەپقىتى بىلەن نانغا ئۇلاشقان ئادەم تۇرساق، جىددىي ئىش بولغان تەقدىردىمۇ سىلى ئۇچۇن تۇرۇپ تۇرىدۇ. ئاش بەرگەن قازاننى تاشلىمايدىغان دۇرۇس ئادەملەرمىز، شاڭ-جاڭ، سىلى خالىسىلا ھازىرلا يولغا چىقايلى ئەمىسە، — دېدى كېرەم ئۇنىڭغا ساداقىتىنى بىلدۈرۈپ.

ئۇلار يېزا ئورگىنىدىن چىقىپ، بىر ماشىنىنى كىرا قىلدى - ده، ئازنا بازارنى مولجاللاپ يۇرۇپ كېتىشتى.

ئەپسۇس، جامال سۇننەتچى ئۇ تەسەۋۋۇر قىلغاندەك سىياقتا ئەمەس ئىدى. بېلى مۇكچەيگەن، ساقىلىلا ئەمەس، قاش - كىر-پىكلىرىمۇ پاختىدەك ئاقىرىپ كەتكەن بوۋاي قېقىلىپ يۆتەلگە-نىچە ھاسىراپ ياتاتتى. ئۇنىڭ چوڭقۇر ئورا كۆزلىرى تېخىمۇ

ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەتكەن، لەۋلىرىمۇ چىشسىز ئېغىزنى مەسخىرە قىلغاندەك ئۇمچەيگەن، قارامتۇل يۈزىدىكى يول - يول قورۇقلار ساقىلى ئارىسىدىن ئۆتۈپ، ئىنچىكە بويۇنلىرىنى بويلاپ قويۇنلىرىغىچە كىرىپ كەتكەنىدى. ئۇنى باشقىلار جامال سۇننەتچى، دېمىگەندە ئىدى، ھەمدۇللا تاش ھەرقانچە قىلىپمۇ تونۇيالمىغان بولاتتى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، جامال ئاتا، — دېدى ھەمدۇللا تاش ئۆكسۈپ تۇرۇپ، — سالامەت تۇرۇۋاتامدىلا؟

بوۋاينىڭ قۇلىقىمۇ ئېغىرلىشىپ كەتكەن بولسا كېرەك، ئۇ تەئەججۈپ قايناپ تۇرغان كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىككىنىچە ئۇندىمىدى. بوۋاينىڭ كۆكسى سۇس غىزىلداپ تۇراتتى.

— شاڭجاڭ سىلىدىن ئەھۋال سوراۋاتىدۇ، — دېدى كېرەم بوۋاينىڭ قۇلىقىغا ئونلۇك ئاۋازدا.

جامال سۇننەتچى كىر دەستىدىن قارىداپ كەتكەن ياستۇقىدىن بېشىنى كۆتۈردى. ئونىڭ چىرايىغا سۇس كۈلكە يۈگۈردى.

— خۇداغا شۈكۈر، — دېدى ئۇ غىزىلداق ئاۋازى بىلەن، — ئۆزلىرىمۇ ئوبدان تۇرۇپلىمۇ، غوجام؟

ھەمدۇللا تاشنىڭ بوغۇزىدىكى كەپلىشىپ تۇرغان نەرسە تېخىمۇ يوغىناپ كەتكەندەك بولدى. ئۇ نەپەسمۇ ئالالماستىن خىرىلداپ، بوۋاينىڭ تەرەپ تۇرغان قورايدەك بارماقلىرىنى ئالقانلىرى ئارىسىغا ئالدى.

— مېنى تونۇيالمىدىلىمۇ؟ — سورىدى ئۇ ئۈمچىيىپ تۇرۇپ. بوۋاي ئۇنىڭغا سىنچى كۆزلىرىنى تىكىپ بىرھازا قارىغاندىن كېيىن بېشىنى ئاستا چايقىدى.

— قېرىغاندا ئەقىللىرىدىن ئازغان ئوخشايدىلا، — دېدى كېرەم خاپا بولۇپ، — مۇشۇ يېزىنى نەچچە يىل چۆرۈگەن شاڭجاڭنى شۇنچە تېز ئۇنتۇپ قاللىما؟

ھەمدۇللا تاش ئۇنىڭغا شۇنچىلىك قاتتىق ئالايدىكى، كېرەم ئۆزىمۇ سەزمەستىن تىلىنى چىشلىۋالدى. بوۋاي ئۇنىڭغا يەنە

ئازراق قاراپ تۇرغاندىن كېيىن نەزىرىنى يەرگە ئاغدۇردى.

— مەن قوشلاشتىكى تاش قۇربانلىقى ئوغلى، سىلى سۇننەتىمنى قىلىدىغان چاغدا ئانام يېنىمغا كەلمىسۇن، دەپ يىغلىغان ھېلىقى سالپاق قۇلاق ئەمەسمۇ، ئاتا!

بوۋاينىڭ خاتىرىسى ئاستا-ئاستا ئەسلىگە كەلدى. ئۇنىڭ چىرايىدا ئاشۇ چاغدىكىدەك ئوماقلىنا بىر تەبەسسۇم پەيدا بولدى. ئۇ تىترەپ تۇرغان قولى بىلەن ھەمدۇللا تاشنىڭ گەزنىدەك سالپىيىپ تۇرغان قۇلىقىنى بوشقىنا تارتىپ قويدى.

— ئۇزاق يىللار بولدى، — دېدى جامال سۇننەتچى ئېغىر ئۇھ تارتىپ قويۇپ، — ئۆزلىرىنى شۇنىڭدىن كېيىن قايتا كۆرۈش نېسىپ بولماپتۇ، غوجام.

— شۇنداق، ئارىدىن بەك ئۇزاق يىللار ئۆتۈپ كەتتى، — دېدى ھەمدۇللا تاش مەڭزىگە دومىلاپ چۈشكەن يېشىنى قولىنىڭ كەينى بىلەن سۈرتۈپ قويۇپ، — مۇشۇ يېزىدا شۇنچە يىل دەۋران سۈرۈپمۇ سىلىنى ئەسكە ئالالماپتىمەن. شۇ سەۋەبتىن يوقلاپ كېلىشكىمۇ پۇرسەت بولماپتۇ. ئالدىلىرىدا ئېغىر گۇناھىم بار، ئاتا.

— ياق! — دېدى بوۋاي بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ، — بەندىنىڭ بەندە ئالدىدا ھېچقانداق ئېغىر گۇناھى بولمايدۇ، غوجام. مېنى سىلىلا ئەمەس، مۇشۇ يۇرتتا ياشاپ ئۆتكەن، مېنىڭ قولۇمدا سۇننىتى ئادا بولغان نۇرغۇن ئادەم ئۇنتۇپ كەتتى. مانا، ھېچ بولمىغاندا، سىلى بۈگۈن مېنى ئاتايىن يوقلاپ كەپتىلا، كۆڭلۈم خۇش بولدى. خۇداغا شۈكۈر، ئۆمۈرلىرى ئۇزۇن، دۆلەتلىرى زىيادە بولغاي، غوجام!

ھەمدۇللا تاشنىڭ يۈرىكى ھەرە چاقىنىدەك ئېچىشىپ كەتتى، ئۇ بوغۇزىغا كەپلىشىپ تۇرغان ھېلىقى نەرسىنى چىقىرىپ تاشلىماقچى بولۇپ ھەدەپ گېلىنى قىراتتى. بوۋاي ئۇنىڭغا نۇرلىنىپ كەتكەن كۆزلىرىنى تىكىپ تۇرۇپ ئاستا سورىدى:

— بىرەر ئىش بىلەن كەلگەنمىدىلە، غوجام؟

— قىرىق يىل ئېتىكاپتا ئولتۇرۇپ، ئاران ئېرىشكەن شاھزادىدەك بىر نەۋرەم بار ئىدى، شۇنىڭ سۈننەت يېشى توشۇپ-تىكەن، سىلىنى بىر مالال قىلاي دەپ كېلىشىم ئىدى...

— ھە... ي، قېرىلىق! — ئېغىر خورسىندى بوۋاي يۆتىلىپ تۇرۇپ، — يىللار بەك يامان ئوغرى ئىكەن، غوجام، مەن - مەن دېگەن پادىشاھلارغىمۇ رەھىم قىلمايدىكەن. مانا كۆرۈپ تۇرۇپ-تىلا، ئىككىلا پۇتۇم گۆرگە ساڭگىلىغان قېرىمەن. قولۇمدىن ھېچ نەرسە كەلمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆزۈمۇ ئۇنچە ياخشى ئە-مەس. بۇ ئىشتىن قول ئۈزگىنىمگە نۇرغۇن يىللار بولدى. ئالدى-لىرىدا ئۆزرىلىكىمەن، غوجام.

دېمىسىمۇ، بوۋاي بەكلا قېرىپ كەتكەن، ئۇنىڭ مۇشۇ يېشىدا يەنە سۈننەتچىلىك قىلىشقا مادارى يەتمەيتتى.

— بۇ ھۇنەرنى بالىلارغىمۇ مىراس قىلىپ بەرگەندىمىز، ئاتا؟ — ھەمدۇللا تاش تىلىنى كۆيدۈرۈپ تۇرغان سوئالىنى ئاخىر سورا-دى. بوۋاينىڭ لەۋلىرى تىترەپ كەتتى. ئۇ ئەڭ ئېغىر گۇناھلىق ئىش ئۈستىدە بۇلارغا يولۇقۇپ قالغاندەك تۇگۈلدى.

— ئېتىز - ئېرىقنىڭ ئىشىدىن بوشىنىپ بولالمىغان با-لىلارغا بۇ ھۇنەرنى ئۆگەتكۈدەك ۋاقىت نەدە تۇرۇپتۇ دەيدىلا، غۇ-جام؟ ھەممىسى سۈننەتچى ئەمەس، كەتمەنچى بولۇپ كەتتى با-لىلار.

بوۋاينىڭ كۆزىدە پەيدا بولغان خۇش تەبەسسۇم تېزلا ئۆچۈپ، ئۇنىڭ ئورنىنى ھەسرەت - نادامەت تۇمانلىرى كېزىشكە باشلە-دى. ئۇ ئىچىگە تىنىپ ئازراق ئولتۇرغاندىن كېيىن ھەمدۇللا تاشنىڭ ياش يۇقى پارقىراپ تۇرغان يۈزىگە مۇندىقلا قارىدى.

— ئاشۇ يىلى بىرسىنىڭ ئۆيىدە بىر ئوغۇلنىڭ خەتنىسىنى قىلىۋاتاتتىم، — دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا، — تۇيۇقسىز قاسقان شەپكىلىك بىرنەچچىسى بېشىمىزدا پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇلارنىڭ مېنى پايلاپ يۈرگىنىگە خېلى كۈنلەر بولۇپ قالغانىكەن. ئۇلار مەندىن سەھىيە ئىدارىسىنىڭ تىجارەت كىنىشكىسىنى سورىدى.

ئۇرۇق ـ ئەجدادىمدىن باشلاپ بۇ ھۇنەرنى ھېچكىمنىڭ ئىجازىتىسىز قىلىپ كەلگەن ئادەم تۇرسام، مەندە ئۇنداق كىنىشكا نېمە قىلىدۇ؟ شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ماڭا مىڭ كوي جەريمانە قويىدى ۋە ئەمدى سۇننەتچىلىك قىلىشىمغا بولمايدىغانلىقىنى، ناۋادا شۇنداق ئىش يەنە بايقىلىپ قالسا كۆرىدىغان كۈنۈم بارلىقىنى ئەسكەرتتى. بۇنى ئاڭلىغان بالىلارنىڭ بۇ ھۇنەرنى ئۆگىنىشكە رايى بارمىدى. مەنمۇ راھىتىدىن كۆرە ئاۋارىچىلىكى كۆپ بۇ ئىشنى ئۆزۈم بىلەن بىللە ئېلىپ كېتەي دېدىم...

ھەمدۇللا تاشنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇ ئۇن قويۇپ يىغلىۋەتمەسلىك ئۈچۈن لەۋلىرىنى مەھكەم چىشلەپ ئولتۇراتتى.

ئارىنى بىرپەس سۈكۈت قوينىغا ئالدى. ھەممەيلەن يۈرىكىنى تىكىشاپ بىرھازا ئولتۇرۇپ كەتتى. شۇ ئاردا ھويلىغا ئېگىز بوي، ئورا كۆز، ئىككى قولى تىزىدىن ئېشىپ تۇرىدىغان كەكە ساقال بىرسى كىرىپ كەلدى. ئۇ ھويلىدا، يەنە كېلىپ دادىسىنىڭ بېشىدا ئولتۇرغان ناتونۇش ئادەملەرنى كۆرۈپ بىرەر كېلىشمەسلىكنى سەزگەندەك چىرايى تاتىرىپ كەتتى. ھەمدۇللا تاش ئۇنى كۆرۈپ نەچچە يىللار ئاۋۋال، خۇرجۇنىنى مۇرىسىگە تاشلاپ، تۆگىنىڭ تاپىنىدەك كەڭ پەنجىلىك يالاڭغىداق پۇتلىرىنى مەزمۇت يۆتكەپ ھويلىسىغا كىرىپ كەلگەن جامال سۇننەتچىنى كۆرگەندەك بولدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭغا قول بەردى.

ـــ بۇ مېنىڭ چوڭ ئوغلۇم جاپپار بولىدۇ، ـــ دەپ تونۇشتۇردى بوۋاي ھاسىراپ تۇرۇپ.

ـــ مەن ئۇنىڭ بەستىدىن ئەينى چاغدىكى سىلىنى كۆرگەندەك بولۇۋاتىمەن.

ھەمدۇللا تاش ئۇنىڭغا ھەۋەس بىلەن قاراپ كەتتى. ئۇ ئېغىر خورسىنىپ قويغاندىن كېيىن يەنە بوۋاينىڭ يېنىغا چۆكتى.

ـــ ئاشۇ چاغدا ئىشلەتكەن ئۇستىرىلىرى ھازىرمۇ بارمۇ؟ ـــ دېدى ئۇ بوۋاينىڭ كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ. جامال سۇننەتچى گەپ قىلماستىن بېشىدىكى سامان تەكىيەنى ئۆرۈدى ۋە ئۇنىڭ تېگىـ

دىن ئاشۇ چاغدا ئىشلەتكەن ھېلىقى لۆڭگىنى ئېلىپ ئۇنىڭ قېـ
تىنى ئاچتى. لۆڭگىنىڭ ئارىسىدا خۇددى قىلى ئۇپراپ كەتكەن
چىش چوتكىسىنى ئەسلىتىدىغان، داتلىشىپ كەتكەن، ياغاچ تۈتـ
قىسى سىلىقلىشىپ، بىسىمۇ قىزلارنىڭ تۈجۈپلەپ تەرگەن قېـ
شىدەك ئىنچىكىلەپ قالغان بىر ئۇستىرا تۇراتتى. ھەمدۇللا تاش
ئۇستىرىنى كۆرۈپ كۆزىگە ئىشەنمەيلا قالدى. ئەينى چاغدا، تۈڭـ
لۈكتىن چۈشۈپ تۇرغان قۇياش نۇرىدا كۆزىنى چاقنۇدەك پارقـ
ىرغان ئۇستىرا شۇمىدۇ؟ مۇشۇ يېزىدا نۇرغۇن ئوغۇلنى ئەركەكـ
كە ئايلاندۇرغان ئۇستىرا شۇمىدۇ؟ نۇرغۇن ئوغۇلنى قىزلارنىڭ
ئىچى كۆيگۈدەك يىگىتكە ئايلاندۇرغان ئۇستىرا شۇمىدۇ؟ بىر ـ
سىنىڭ كەينىدىن بىرسى قىستاپ كېلىۋاتقان سوئاللار ئۇنىڭ
بېشىنى ۋاڭشىتىۋەتتى. ھەمدۇللا تاش ئۇستىرىنى قولىغا ئېـ
لىپ، ئۇنىڭ ئۈپراپ يۇلغۇن چېچىكىدەك بولۇپ قالغان جىسمـ
ىغا ئېچىنىش نەزىرىدە قارىدى.

ــ ئاشۇ چاغدا سالپاك قۇلاق بالىنىڭ ۋايجىنىنى چىقارغان
ئۇستىرا مۇشۇمۇ؟

ــ مەن بۇ ئۆمرۈمدە پەقەت مۇشۇ بىرلا ئۇستىرىنى ئىشلەتـ
تىم، ئوجام، ــ دېدى جامال سۇننەتچى ئۇھ تارتىپ قويۇپ، ــ
بۇنى مەمىتەك ئۇستام سوققان. ئۇستىرىنىڭ قىپقىزىل چوغ ئا ـ
رىسىدىن سەندەل يۇزىگە قانداق قويۇلغىنى، بولقىنىڭ ئۇستىدىن
قانداق سوققىنى ھېلىمۇ ئېسىمدە. مەمىتەك ئۇستام مېنىڭ ئۆ ـ
زىدىن ئۇستىرا سوراپ كەلگىنىمنى ئاڭلاپ ئۇنى نېمىگە ئىشلـ
تىدىغانلىقىمنى سورىدى. مەن سۇننەتچىلىككە ئىشلىتىدىغانلـ
قىمنى ئېيتىۋىدىم، مەمىتەك ئۇستام كۈلۈپ كەتكەنىدى. ئۇ ماڭا:

ــ «ئوغلۇم، مەن مۇشۇ يېشىمغىچە نۇرغۇن ئۇستىرا سوقۇپـ
تىمەن. مەن سوققان ئۇستىرىنىڭ بەزىسى ساتىراشنىڭ قولىغا
چۈشۈپ باش چۈشۈردى. بەزىسى شۇمپەنلەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ
ئادەم ئۆلتۈردى، سەن بولساڭ ساۋابلىق ئىشقا تۇتۇش قىلغىلـ
ۋېتىپسەن. سۇننەتچىلىك ساۋابى تولا ئىش، بۇ ھۈنەر بىلەن

بولساڭ ئەلنىڭ دۇئاسىغا كۆمۈلۈپ كېتىسەن. خۇدايىم تىلىگىنىڭگە يەتكۈزسۇن، بالام. ئال مانا، چىنتۆمۇر باتۇرنىڭ قىلىچى. دەك ئۆتكۈر ئۇستىرا بولدى. مەن سەندىن بىر يارماقمۇ ئالمايمەن، ئەمما بۇنى يوقىتىپ قويساڭ بولمايدۇ. مېنى كۆرگەن كۆزدە ساقلا» دېدى. مەنمۇ خۇددى شۇنداق قىلدىم. ئۇستىرا ھېلىمھەم بېشىمدا، تەكىيەمنىڭ ئاستىدا تۇرۇپتۇ. ھەر قېتىم ئۇنىڭغا قارىسام مەمىتەك ئۇستامنىڭ گەپلىرى يادىمغا كېلىدۇ، غوجام. ئۇستىرا بېشىمدا تۇرسا يۈرىكىمگە پۈتۈن تۇرىدۇ دېسىلە.

ھەمدۇللا تاش ئۇنىڭغا قايىللىق نەزىرىدە قاراپ قويدى. ئاشۇ كىشىلەر بىر ـ بىرىگە قانچىلىك ئەقىدە قىلىدۇ ـ ھە؟

ـــ ئۇستىرىنى ماڭا خاتىرە قىلىپ بېرەمدىلا؟ ـــ دېدى ھەمدۇللا تاش قويۇن يانچۇقىدىن بىر تۇتام پۇلنى چىقىرىپ، ـــ يا-كى بولمىسا سېتىۋالسامۇ بولىدۇ. مانا، ئالدىلىرىدا مىڭ كوي پۇل، خالىسىلا، مەن سىلىنى پات ـ پات يوقلاپ تۇرىمەن، ئاتا.

بوۋاي ئۇنىڭ پۇلىنى ئاستا سۈرۈپ قويدى ۋە ئۇستىرىنى لۆڭگىگە قايتىدىن ئوراپ ياستۇقىنىڭ ئاستىغا تىقىشتۇردى.

ـــ كەچۈرسىلە، ئوغلۇم، ـــ دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا، ـــ مېنىڭ ئەمدى سىلە بەرگەن مىڭ كوي پۇلنى قۇلىقىدىن تۇتۇپ خەجلىگۈدەك ھالىم يوق. مەن مەمىتەك ئۇستامغا لەۋزى قىلغانمەن. كۆزۈم مىدىرلاپلا تۇرىدىكەن، ئۇستىرا مېنىڭ يېنىمدىن ھېچنەگە كەتمەيدۇ. ناۋادا مەن كۆز يۇمۇپ قالسام، ئۇ چاغدا ئۇستىرا سىلىدە قالسۇن. سىلىنىڭ مۇشۇ ئەقىدىلىرى ئۈچۈن بولسىمۇ ئوغلۇم جاپپار ئۇنى سىلىگە ئاپىرىپ بەرسۇن. شۇنىڭغىچە خەقنىڭ ئامانىتى مەندە تۇرغىنى ياخشى.

ھەمدۇللا تاش كۆز جىيەكلىرىگە قايتىدىن يامىرغان ياشلىرىنى سۈرتۈپ قويدى. ئۇ بارلىق مېھرى بىلەن بەستى قورايدەك سىزىپ كەتكەن سۇننەتچىنى چىڭ قۇچاقلىدى.

ئۇ چۈشكە يېقىن ئازنا بازاردىن قايتىپ كەلدى. ئۆيدە قىزى

سەنەۋەر، كۆيۇ ئوغلى مۇرات ۋە ئەتىۋارلىق نەۋرىسى ئەلقەمجان ئۇنى سەۋرسىزلىك بىلەن كۈتۈپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ پىكرى يەنىلا كورېيەچە خەتنە قىلدۇرۇش ئىدى. بۇ قېتىم ھەمدۇللا تاش ئارتۇقچە بىرنېمە دېمىدى. ئۇنىڭ جامال سۈننەتچىگە باغلىغان ئۇمىدى بىراقلا يوققا چىققانىدى. ئۇ ئەتىگەندىن بۇيان سۈرۈشتۈرۈپ مۇشۇ يېزا تەۋەسىدە ئەمدى ئۆز ئالدىغا سۈننەتچىلىك قىلىدىغان بىرمۇ ئادەم قالمىغانلىقىنى ئاڭلىغانىدى. شۇڭا، گەپ ـ سۆز قىلماستىن ئەلقەمجاننى يېتىلەپ ئۆزى ئاۋۇال ئۆيدىن چىقتى.

يېزا مەزكىزىگە قۇرۇلغان يەككە ئامبولاتورىيە ـــ «نۇرلۇق» دوختۇرخانىسى مۇشۇ كۈندە بەكمۇ رونىق تېپىپ كەتكەنىدى. كورېيە تۇرماق، ئۇرۇمچىنىڭ نېرىسىغا چىقىپ باقمىغان ئاق خالاتلىق پەرىشتىلەر بۇ يەرگە كورېيەچە خەتنە قىلىشنىڭ ئەڭ ئېسىل نەمۇنىلىرىنى ئېلىپ كەلگەنىدى. ھەر كۈنى بۇ يەردە نۇرغۇن ئوپېراتسىيەلەر بولۇپ تۇراتتى. نۇرغۇن بالىلار ئۆزى كۆرۈشكە مۇمكىن بولمايدىغان يىراق بىر ئەلنىڭ ئىلغار داۋالاش تېخنىكىسىدىن بەھرىمەن بولۇپ سۈننىتىنى قىلدۇراتتى. «نۇر ـ لۇق» دوختۇرخانىسى باشقا كېسەللىكلەرنى كۆڭۈلدىكىدەك سا ـ قايتالمىسىمۇ، كورېيەچە خەتنە قىلىشتا داڭ چىقارغانىدى.

ھەمدۇللا تاش ئاق خالاتلىق بىر سېستىرانىڭ ئەلقەمجاننى قو ـ لىدىن تۇتۇپ ئوپېراتسىيەخانىغا ئېلىپ كىرىپ كەتكەنلىكىگە مەيۈس ھالەتتە قاراپ تۇردى. رەسمىيەت بېجىرىپ قايتىپ كەل ـ گەن كۆيۇ ئوغلى بىر تۇتام تالونلارنى نۆۋەتچى دوختۇرغا ئۆتكۈز ـ دى. پۈتۈنىڭ ساق ـ سالامەت تۆلەنگەنلىكىگە ئىشەنگەن نۆۋەتچى دوختۇر ئاق خالىتىنىڭ پېشىنى ئۇچۇرغىنىچە ئوپېراتسىيەخا ـ نىغا كىرىپ كەتتى.

ـــ قانچە ئالىدىكەن؟ ـــ سورىدى سەنەۋەر ئاياللارغا خاس قە ـ زىقىش ئىلكىدە.

— بىر يۇز يەتمىش بەش كوي.

— كۆپ ئەمەس ئىكەن، ناۋادا مۇشۇنداق بىر ئوپېراتسىيەنى كورېيەگە بېرىپ قىلدۇرۇشقا توغرا كەلسە بىر يۇز يەتمىش بەش كوي دېگەن نەچچە قاتلىنىپ كېتەر...

قىزى بىلەن كۇيۇ ئوغلىنىڭ قىلغان گەپلىرى ھەمدۇللا تاشنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى. ئۇ دېرىزە تۇۋۈگە باردى ـ دە، سىرتتىكى چىملىقلارغا نەزىرىنى ئاغدۇردى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا جامال سۇننەتچىنىڭ سولغۇن چىرايى كەلدى. ئۇ نېمىگىدۇر يۇز كېلەلمەيۋاتقاندەك يۇرىكىنىڭ چوڭقۇر قېتىدىن چىقىرىپ ئېغىر ئۇھ تارتتى.

بىر چاغدا ئوپېراتسىيەخانىنىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ، ھېلىقى دوختۇر ئەلقەمجاننى يېتىلەپ چىقىپ كەلدى. ئۇ قانداقتۇر بىر ئۇلۇغ ئىشنى پۈتكۈزگەندەك گىدەيگىنىچە، بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇلارغا بىرنېمىلەرنى جېكىلەشكە باشلىدى:

— يالۇغلىنىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن بىرەر ھەپتىگىچە بالىغا تۇخۇم بەرمەڭلار، سۈت ـ قايماق، لازا، ئاچچىقسۇ دېگەندەك نەرسىلەردىن پەرھىز تۇتۇڭلار. بالا قاتتىق ھەرىكەت قىلمىسۇن. ھەپتىدىن كېيىن سەللىمازا ساقىيىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭغىچە ماۋۇ دورىلارنى ئىچۈرۈپ بەرسەڭلار بولىدۇ...

دوختۇر سەنەۋەرگە بىرنەچچە قۇتا تابلىت دورىلارنى بەردى.

ھەمدۇللا تاش بىرنەرسە دېمىدى. شۇ تاپ ئۇنىڭ ئېغىزىدا، بىر يېرى ھەرە چاققاندەك ئېچىشقاندا ئانىسى سېلىپ قويغان تۇخۇمنىڭ تەمى پەيدا بولغانىدى. ئۇ گەپ ـ سۆز قىلماستىن ئۆيگە قايتىپ كەلدى. كېچىدىكى ئۇيقۇسىزلىق، ئەتىگەندىن بېرىدىكى سەپەر ۋە دوختۇرخانىدىكى كۈتۈش ئۇنى ئوبدانلا ھارغۇزغانىدى. ئۇ ھېچكىمگە گەپ قىلماي سافاغا يانپاشلاندى ۋە چاي شىرەسى ئۈستىدە تۇرغان تىزگىنەكنى قولىغا ئېلىپ تېرى

لېۋىزورنى ئاچتى. شۇئان ئۇنىڭ قوشۇمىسى تۇرۇلدى. كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كەتكۈدەك چەكچەيدى، چىشلىرى غۇچۇرلىدى. ئۇ غەزەپ بىلەن تىزگىنەكنى تامغا ئاتتى، تامغا قاتتىق تېگىپ ئىچ - قارنى چۈۋۈلغان تىزگىنەكنىڭ باتارېيەسى چاچراپ چىقىپ ئۆينىڭ يەنە بىر بۇلۇڭىغا ئۇچۇپ كەتتى. چۈنكى، تېلېۋىزوردا بىر دىكتور ھاياجانلىق ئاۋازى بىلەن جىنسىي ئاجىز لىقنىڭ ئەڭ ئېسىل دورىسى ھەققىدە كۆچەپ ئېلان ئاڭلاتماقتا ئىدى...

ئايبۇلاق

تېخى ئېسىمده، مەھەللىنىڭ چېتىگە جايلاشقان لاي تاملىق ئۆيىمىزنىڭ يېنىدىكى يارلىق ئاستىدىن كېچە - كۈندۈز شىلدىرلاپ ئېقىپ تۇرىدىغان بۇلاق سۈيى مېنىڭ بالىلىق ھېسلىرىمنى تۇنجى قېتىم ئويغاتقانىدى. دەرۋازىدىن بەش قەدەم يىراقلىقتىكى قېرىپ مۇكچىيىپ قالغان ئۇجمىنىڭ تۈۋىدىن بۇلاق بويىغا چۈشىدىغان چىغىر يول بار ئىدى، بۇ يولنى بۇلاقتىن سۇ ئالغىلى كەلگەن يالاڭ ئاياغ ياكى چورۇقلۇق پۇتلار ھاسىل قىلغان. بىزنىڭ ئۆي مەھەللىدىن بەك چەت بولغاچقا، بۇ يەرگە ئويىنىغىلى باشقا بالىلار كەلمەيتتى. ئانام بىلەن دادام مېنى ھويلىغا سولاپ قويۇپ سەھەردىلا ئىشقا كېتىشەتتى. لېكىن، مەن شوردىن چىقىپ بۇلاق بېشىغا بېرىپ كەچكىچە ئوينايتتىم ...

تېخى ئېسىمده، ئالتە - يەتتە ياش چاغلىرىم بولسا كېرەك، دادام ھېلىلا ئېتىزلىقتىن كېلىپ جامائەت ئاشخانىسىدىن بەرگەن زاغرىنى ماڭا بېرىپ كەتكەنىدى. مەن دادامنىڭ تاپانلىرىغا ئوخشاش يېرىلىپ تۇرغان زاغرىنى بۇلاق سۈيىگە چىلاپ يەۋاتاتتىم، بىردىنلا ئىشىك ئالدىدا ۋاراڭ - چۇرۇڭ كۆتۈرۈلدى. يۈگۈرۈپ چىقسام، بىرقانچە تاغلىرىم دادامنى زەمبىلده كۆتۈرۈپ كېلىۋېتىپتۇ. كىمدۇر بىرسىنىڭ: «ھەي بىچاره، ئاچلىق گۇسىمۇستەك بىر ئادەمنى ئېلىپ كەتتى - ده!» دېگىنى قۇلىقىمغا كىرگەندەك بولدى.

«ئاھ، دادام! ئەتىگەندە ئاشخانىدىن بەرگەن بۇلاق سۈيىدىن سەل پەرقلىنىدىغان ئۇماچنى ئىشتىھا بىلەن ئىچىشىمگە قاراپ ئولتۇرۇپ، ئاخىردا قاچىنىڭ تېگىنى قىرىپ ئىچىپلا چىقىپ كەتكەندى. چۈشتىكى كۆزۈمگە باراۋەر نانىنمۇ ئەكېلىپ بەرسە ... مەنزە !...»

دادامنىڭ ئۇستىگە ئۆزۈمنى ئاتقىنىمچە ھېلىقى نانىنىڭ ئېشىپ قالغان پارچىسىنى ساقال ـ بۇرۇتلىرى ئارىسىدىن ئاغزىغا تىقماقچى بولاتتىم. بىراق، ئۇنىڭ كىرىشىپ كەتكەن چىشلىرى زادى ئېچىلمايتتى ...

شىلدىرلاپ ئېقىپ تۇرغان بۇلاق سۈيى دادىسىز كۈنلىرىمنى تېزلا ئۇنتۇلدۇرۇۋەتكەن بولسىمۇ، ئانام كۈنسېرى مۇكچىيىپ كېتىۋاتاتتى. مەن ئەمدى خېلىلا ئىش ئۇقۇپ قالغانىدىم. ئانام كەچلىرى ھېرىپ ـ سولىشىپ ئىشتىن كىرگۈچە ئوچاقنىڭ كۈللىرىنى ئېلىپ، بۇلاقتىن ئاز ـ ئازدىن سۇ ئەكېلىپ قويىدىغان بولدۇم، بۇ چاغلاردا ئانام مېنى ئەركىلىتىپ سۆيگىنىچە كۆزلىرىدىن مونچاق ـ مونچاق ياش تۆكۈشكە باشلايتتى.

ـــ ئانا، يىغلىمىساڭچۇ، سەن يىغلىساڭ ...

كۆزۈمگە ياش كەلگىنىنى كۆرگەن ئانام دەررۇ ياشلىرىنى ئېرتىپ كۈلۈمسىرەيتتى. چۈنكى، مەن كىچىكمىدىنلا باشقا بالىلار بىلەن ئويناپ باقمىغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆيدە ھېچكىمدىن ئازار يەپ باقمىغاچقا، دادام ئۆلۈپ كەتكەن ئاشۇ كۈندىن باشقا چاغلاردا يىغلاپ باققىنىم ئېسىمدە يوق ئىدى. مەن يىغنى يامان كۆرەتتىم.

بىر كۈنى يېرىم كېچىدە ئانامنىڭ جايىنامازىغا ئۇستىدە نېمىلەرنىدۇ ئوقۇپ يىغلاۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدىم.

ـــ ئانا، يىغلىمىساڭچۇ، مەنمۇ چوڭ بولدۇم، ـــ دېدىم بېشىمنى يوتقاندىن چىقىرىپ.

ـــ بالام، نامازنى بۇزما، يامان بولىدۇ، مەن ئاللادىن بەختىڭنى تىلەۋاتىمەن، ـــ دېدى ئانام.

«يامان»نىڭ نېمىلىكىنى بىلمىسەممۇ، ئانام جايىنامازدا ئولـ
تۇرۇپ يىغلاۋاتقان چاغدا مەنمۇ «ئاللا»دىن ئانامغىمۇ بەخت تىلەپ
يېتىپ ئۇيقۇغا كەتتىم.

ئەتىسى تاڭ سەھەردە بىرقانچە ئايالالار ئانامنى زەمبىلدە كۆـ
تۇرۇپ كىرىشتى. ئەسلىدە ئانام ئەتىگەنلىك دولقۇن ۋاقتىدا قىغ
ئۇسقان تاغارنى يۇدۇپ كېتىپ بېرىپ بىر يىقىلغانچە تىلدىن
قاپتۇ. ئاھ ... بىچارە ئانام ... مېنى نېمىشقا ھالدۇرراق تۇغمىغان
بولغىيدىڭ؟!

ئاتا ـ ئانىسىز كۈنلىرىم باشلاندى. بىزنىڭ بۇ يۇرتتا تۇغقاڭـ
لىرىمىز يوق ئىدى. يۇرتداشلار مېنى ئۆيلىرىگە ئېلىپ كېتىشـ
تى. بىراق، ئاخشىمى ئاپارسا، ئەتىگىنى قېچىپ كېلىۋالاتتىم.
چۈنكى، بۇلاقنىڭ شىلدىرلىشىنى ئاڭلىماي يېتىپ بىر كېچە
ئۇخلىمىقىم بەكمۇ قىيىن ئىدى.

بىر كۈنى ئاۋۇت ئاكام (سېكرېتار دېيىشنى بىلمەيتتىم) مەـ
ھەللىنىڭ نېرىقى چېتىدە ئولتۇرىدىغان ھەمراخان ئىسىملىك
ئوتتۇرا ياشلاردىكى بىر ئايالنى باشلاپ كەلدى.

ـــ قۇزغۇنغا تاغ ياخشى، بۇلبۇلغا باغ دېگەندەك، بۇلاق بېشـ
ىدىن ئايرىلغۇڭ كەلمىدى، بالام. مۇنۇ ھەمراخان ساڭا ئانا بولـ
ىدۇ، ـــ دېدى ئۇ مېنى بۇلاق بېشىدىن چاقىرىپ كېلىپ.

بىلمەن، ئانام رەھمەتلىك دائىم ھەمراخان ئاچام بىلەن بىلـ
لە چاق ئېگىرەتتى. ئېرى ئۆلۈپ كېتىپ، قۇچىقىدىكى كىچىكـ
كىنە بالىسى بىلەن قالغان ھەمراخان ئاچام بەزىدە يانچۇقىدىن
گۈلە ـ جىگدە ئېلىپ ماڭا بېرەتتى ...

ـــ ھەمراخان سىلەرنىڭ ئۆيدە تۇرماقچى، ـــ دېدى ئاۋۇتكام
بېشىمنى سىلاپ، ـــ سەن كىچىك، بالام، يالغۇزلۇق يامان.

مەن بېشىمنى لىڭشىتتىم، ھەمراخان ئاچام ئۇچ ياشلارغا
كىرىپ قالغان قىزى ئاينىسانى يەرگە قويۇشىغا، ئۇنى يېتىلەپ
بۇلاق بېشىغا چاپتىم. ئاينىسامۇ شۇنداق خۇشال بولدىكى، چۇـ
رۇقلاپ بىرنېمىلەرنى دېگىنىچە مەن بىلەن كەچكىچە بۇلاق بېـ

شىدا ئويىندى.

ئېھ، مېھىرلىك بۇلاق! ئەمدى مەن يالغۇز ئەمەسمەن! سىڭلىم بىلەن ئىككىمىز ئەتىدىن ـ كەچكىچە بۇلاق بويىدىن كىرمەيتـ تۇق. سۇپسۇزۇك بۇلاق سۇيى مېنىڭ گۆدەك قەلبىمدىكى ھەسـ رەتنى تېزلا يۇيۇۋەتتى ...

* *

مەن يېتىملىك ئازابىنى تارتمايلا چوڭ بولدۇم. كىچىككىنە جىلتىمنى ئېسىپ مەكتەپكە باردىم. يۇرتىمىزدىكى باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ، گۈڭشېدىكى ئوتتۇرا مەكتەپكە كىردىم. بىراق، ئانام ئاينىسانى مەكتەپكە بەرمىدى. بىر كۈنى بۇ ئىش توغرۇلۇق ئانامغا ئەمدىلا ئېغىز ئېچىشىمغا:

ـــ بالام، سەن ياخشىراق ئوقۇپ، كېرەكلىك ئادەم بولساڭلا بولدى. قىز بالا دېگەن ... ـــ دېگىنىچە كۆزلىرىگە ياش ئالدى.

ئاھ، ئانىلارنىڭ يېشى! بۇلاق سۇيىگە ئوخشاش نېمىدېگەن كۆپ ـ ھە!؟ ئانام شۇنداق دېگىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە، ئۇنىڭ ئىككىمىزنى ئوقۇتۇشقا قۇربى يەتمەيدىغانلىقىنى بىلەتتىم، شۇ ـ نىڭدىن كېيىن بۇ ئىشنى ئىككىنچىلەپ تىلغا ئالمىدىم. بىراق، ھەمىشە مەكتەپتىن قايتقىنىمدا ئاينىسا ئالدىمغا چىقسىلا، خۇد ـ دى بىرەر گۈناھ قىلغان بالىدەك بېشىمنى كۆتۈرەلمەي قالاتتىم. كېيىنچە مەن ھەر ئاخشىمى كېچىلەرگىچە ئۇنىڭغا خەت ئۆگـ ـ تىدىغان بولدۇم.

ئانام نېمە ئۈچۈندۇر ئاينىسا مېنى «ئاكا» دېسە ئاچچىقى كې ـ لەتتى. كىشىلەر سىڭلىمنى چىرايلىق دېيىشىدۇ، بۇنىڭغا ئىشـ ـنىمەن. ئۇنىڭ بۇلاق سۇيىدە يۇيۇلغان يۇزلىرى بەئەينى بۇلاققا چۈشكەن تولۇن ئاينىڭ ئۆزى، كۆزلىرى بۇلاقنىڭ ئۆزى. قاپقارا بوستان چاچلىرى كىشىگە بۇلاقتا ساڭگىلاپ چۈشكەن مەجنۇ ـ تالنى ئەسلىتىدۇ. سىڭلىم چىرايلىق، مەھەللىمىزدىكى قىزلار ـ

نىڭ ھەممىسى چىرايلىق، بولمىسا، نېمىشقا يىراق يەرلەردىن كېلىپ، كاتتا تويلاپ ئېلىپ كېتىشىدۇ؟ ئاھ! مېنىڭ سىڭلىم- نىمۇ كۆنلەرنىڭ بىرسىدە شۇنداق ئېلىپ كېتىشىدۇ! ھەي قىزلار، نېمىشقىمۇ چوڭ بولۇۋېلىپلا تەرەپ - تەرەپكە كېتىدۇ- غانسىلەر؟! سىلەرمۇ شۇ سۆيۈملۈك بۇلاققا ئوخشاش مەڭگۈ مۇشۇ يەردە قېلىپ، مەھەللىمىزنىڭ باغۇبوستانلىرىنى ياشارتساڭلارچۇ دېگۈم كېلىدۇ.

شۇ خىياللار بىلەن بۇلاق بويىدا ئولتۇرغان بىر كەچتە، ئار- قامدىن ئاڭلانغان قوڭغۇراقتەك كۈلكە ئاۋازى مېنى قايىرىلىشقا مەجبۇر قىلدى.

— ئەپەندى، بۇلاق بىلەن مۇڭدىشىپلا كەتتىلىغۇ؟ — دېدى سىڭلىم ئەركىلەپ.

— بۇلاقنىڭ سىرىنى ئىزدەۋاتىمەن، — دېدىم ئۇنىڭغا تىكىلىپ.

— قېنى ئېيتىڭا، تاپالىدىڭىزمۇ؟ — ئۇنىڭ غۇبارسىز كۆز- لىرى ماڭا تىكىلدى.

— ئاينىسا، سەپسالدىڭمىكىن، ئەتىياز، قىش پەسىللىرىدە بۇلاقنىڭ سۈيى ئازلاپ، ئوتتۇرىدىكى چوققا چىقىپ قالىدۇ، ياز پەسلىدە يۇپيۇملاق بولىدۇ. ئېيتقىنا، بۇلاق نېمىگە ئوخشايدۇ؟!

— ئايغا! — دېدى ئۇ قولىنى چىشلەپ بىردەم تۇرغاندىن كېيىن.

— تاپتىڭ، بۇلاققا ئىسىم قويايلى.

— ئايبۇلاق! ...

— توغرا، ئايبۇلاق!

ئاينىسا خۇشاللىقىدىن سەكرىگىنىچە كېلىپ بوينۇمغا ئېسىلدى - يۇ، دەرھال قولىنى تارتىۋېلىپ قىزارغىنىچە:

— ئەسكى! — دەۋەتتى ۋە خۇيلىنىپ يانغا قارىۋالدى.

كۆرۈۋاتىمەن، ئۇنىڭ خاپا بولۇپ تۇرۇلگەن چىرايى سەكرەپ كۈلگەن ۋاقتىدىكىدىنمۇ يارقىن، گۈزەل ئىدى.

— ئاينىسا، — دېدىم مەن ھودۇققان ھالدا، — سەن چوڭ بولغاندا ئايبۇلاقتىن كېتىپ قالارسەنمۇ؟

مەن گەدىنىمگە چېچىلغان سۇدىن ئەندىكىپ كەتتىم.

ــ ئەپەندى، ئېغىزلىرىنى بۇلاق سۈيىدە چايقىۋەتسىلە، مەن ئايبۇلاق بويىدىن ھېچ يەرگە كەتمەيمەن! ــ ئۇ يەنە ژىلىقلاپ كۈلۈشكە باشلىدى.

ــ راستمۇ؟

ــ راست.

ئۇ قولىنى تەڭلىدى. بىز بەئەينى ئون ياشلاردىكى ژاقتىمىز. دىكىدەك قوللاشتۇق. بىراق، ئۇ دەررۇ قولىنى تارتىۋېلىپ قېچىپ كەتتى.

ــ ئەپەندى، ئۆزلىرىدىن ئەنسىرىسىلە!

ئۇنىڭ قوڭغۇراقتەك زىل ئاۋازى بۇلاق سۈيىنىڭ شىلدىرلىشى بىلەن قوشۇلۇپ يىراق ــ يىراقلارغا كەتتى. ئەمدىلا كۆتۈرۈلگەن ئاي خۇددى بىزگە مەستلىكى كەلگەندەك بۇلاق ئىچىدىن كۈلۈپ قاراۋاتاتتى ...

* *

جاھان ئوڭۇشلىپ، تەبىئەت ياشارغان، ئانامنىڭ چىرايىغمۇ قىزىللىق يۈگۈرۈپ، كۈلكە كەتمەيدىغان بولغان كۈز ئايلىرىنىڭ بىرسىدە، مەن ئالمي مەكتەپكە ئوقۇشقا ماڭىدىغان بولۇپ قالدىم. شۇ كۈنى كەچتە ئانام بىر تەرەپتىن كۈلسە، يەنە بىر تەرەپتىن يېشىنى سۈرتۈپ دېگەندەك خوشلاشقىلى كەلگەن يۇرتداشلارنى يولغا سالدى.

ھەي، بېچارە ئانام، ئۇ ئۆيگە كەلگەندە تېخى ئوتتۇرا ياشلاردىكى تولۇق، ساغلام ئايال ئىدى. ئون نەچچە يىللىق جاپالىق تۇرمۇش ئۇنى مۈكچەيتتى، قېرىتتى، چاچلىرىغا تال ــ تال ئاقلار سانجىلدى، يۈزلىرىگە قورۇق كىردى. مېنى ئوقۇتۇش ئۈچۈنلا بېچارە ئاينىسانى نومۇرغا ئىشلىگىلى سالدى. ئۆز ئانام بولسىمۇ شۇنچىلىك قىلار ئىدى ــ ھە!؟

— ئانا، كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ، مەن ئوقۇشۇمنى پۈتكۈزۈپلا قېشىڭىزغا كېلىمەن، — دېدىم ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ.

— بالام، ئاناڭ خۇشاللىقىدىن يىغلاۋاتىدۇ. ئوقۇ، بالام، جاھان ئوڭشالدى، ئاناڭ تېخى كۆچىدىن قالغۇدەك ھالدا ئەمەس، سىڭلىمۇ ... — ئانام دەررۇ توختىۋېلىپ دېدى، — ئاينىسامۇ بىر ئەر كىشىنىڭ ئىشىنى قىلالايدۇ، ۋاقتى - ۋاقتىدا خەت يېز، پۇل - پۈچەك لازىم بولسا، تارتىنماي ئېيتىۋەر، بىزنى ئۇنتۇپ قالما ...

ئادىتىمىنىڭ ئەكسىچە كۆز ياشلىرىم تارىلاپ تۆكۈلۈشكە باشلىدى. سۆز بېرىپ - بېرىپ ئاينىسا بىلەن ئىككىمىزنىڭ مۇناسىۋىتىگە كەلگەندە، ئۇ دەررۇ ئانامنىڭ ئاغزىنى ئېتىۋالدى، بىراق كۆزلىرى ...

— ئانا، خاتىرجەم بولۇڭ، مەن ئايبۇلاقنى ھەرگىز ئۇنتۇمايمەن، سىزنى ۋە سىڭلىمنى ھەر ۋاقىت ياد ئېتىپ تۇرىمەن.

ئانام كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ كۈلدى، سىڭلىممۇ سەل كۈلۈمسىرەپ يەر تېگىدىن ماڭا تىكىلدى ...

* *

تۆت يىللىق مەكتەپ ھاياتى ئالدىراشلىق ۋە ئىنتىزارلىق ئىچىدە ئۇچقاندەك ئۆتۈپ باراتتى، ئۆيدىنمۇ ئۇزمەي دېگۈدەك خەت - خالتا كېلىپ تۇراتتى. سىڭلىم يازغان خېتىنى ھەر قېتىم «ئاكا ...» دەپ باشلاپ، ئانامنىڭ سالامەت ئىكەنلىكى، ھازىر يەرلەرنىڭ ھۆددىگە بېرىلگەنلىكى، بۇ يىل موزايلىق كالا سېتىۋالغانلىقىدىن تارتىپ، قويلارنىڭ ئارقا - ئارقىدىن قوزىلاۋېرىپ، بېقىپ بولالمايۋاتقانلىقىغىچە، ھەتتا ئايبۇلاقتىكى مەجنۇنتالدا بىر جۈپ قارا قۇشقاچنىڭ ئۇۋا سالغانلىقىغىچە ... ئىشقىلىپ، ھەممىنى يازاتتى - يۇ، ئۆزى توغرىسىدا بىرنەرسە يازمايتتى. مېنىڭ ئەگىتىپ يازغان خېتىمگە ئۇ پەقەت ئۆزىنىڭ ياشلار پەن تەتقىقات گۇرۇپپىسىغا قاتناشقانلىقى توغرىسىدا ئاددىيلا يازاتتى. بۇ خەت-

لەر سەل قىتىغىر بولسىمۇ، لېكىن مەن ئۇچۇن دۇنياديكى ئەڭ چىرايلىق خەت ئىدى. چۇنكى، ئايبۇلاقنىڭ شىلدىرلاش سادالىرى ئىچىدە يېزىلغان بۇ خەتتىن، ئۇنىڭ نەم خۇشبۇي ھاۋاسىنى پۇ-رىيالايتتىم.

ئېھ، ئايبۇلاق! كۇنلەرنىڭ بىرسىدە مەنمۇ ئاشۇ قارا قۇشقاچقا ئوخشاش، سېنىڭ يېنىڭغا ئۇچۇپ بارىمەن ـ دە، مەڭگۇلۇك ئۇۋا سالىمەن.

ئوقۇشۇم ئاخىرلىشىپ، ئۆز ناھىيەمگە تەقسىملەندىم، ئەمدى مەن بۇرۇتۇم خەت تارتىپ، يىگىرمە ياشلاردىن ھالقىغان يىگىت بولۇپ قالغانىدىم. قەلبىمنىڭ چوڭقۇر يېرىدە بىرنەرسە يۇرۇ-كىمنى پىژىلدىتىپ تۇراتتى. ئەگەر مەن ئايبۇلاق بويىغا ئۇچۇپ بارغىنىمدا، ئاينىسا «ئاكا» دېمەستىن، ئىسمىمنى توۋلاپ ياكى ئىلگىرىكى چاقچىقى بىلەن «ئەپەندى» دەپ ئالدىمغا چىقسا، سۇپسۇزۇك ئايبۇلاق سۇيى ئىككى گەۋدىنى تەڭ ئەكس ئەتكۇزسە ... ھە، بۇ مۇمكىن! ئايبۇلاق بويىدىكى مەجنۇنتالغا بىر جۇپ قارا قۇشقاچ ئۇۋا سالغان!

تاتلىق خىياللار ئىلكىدە ئۆيۇمنىڭ ئالدىغا كېلىپ كۆزلى-رىمگە ئىشەنمەيلا قالدىم. ئىلگىرىكى كاللەك تام يېڭىلىنىپتۇ، ئەتراپىغا دەل ـ دەرەخ تىكىلگەن ھويلا كۆرۈنمەيلا قاپتۇ. دەرھال سومكامنى تاشلاپ يارنىڭ بويىغا بارغاندىلا كۆڭلۇم ئىزىغا چۈش-تى. بۇلاق! ... مېنىڭ ئايبۇلىقىم ئىلگىرىكىدەكلا رىتىملىق شىلدىرلاپ ئېقىۋېتىپتۇ، مەجنۇنتالنىڭ شاخلىرى سۇغا چىلىشىپ تۇرۇپتۇ، ئۆزۈمنى بۇلاققا ئېتىپ قانغۇچە چۆمۈلگۈم كەلدى.

ـــ ئاكا!

چۆچۈپ ئارقامغا قارىدىم، ئاينىسا كۇلۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئەتراپتا سەل كۆيۈپ قىزارغان مەڭزىلىرى، بۇلاق سۈيىگە ئوخ-شاش سۈزۈك كۆزلىرى، كەچكى قۇياشنىڭ نۇرلىرى يورۇتۇپ تۇرغان سىيماسى ئۇنى بەئەينى چۆچەكلەردىكى بۇلاق تېگىدىن چىققان پەرىگە ئوخشىتىپ قويغانىدى.

— ئاينىسا! — كۆزلىرىمىز قانچە تېز ئۇچراشقان بولسا، شۇنچە تېز ئايرىلدى.

— قاراڭ سىزنى، كېلىپلا ئۆيگىمۇ كىرمەي، بۇلاق بېشىغا كېلىۋاپسىز، ئۆينى ئەمەس، بۇلاقنى سېغىنغان ئوخشايسىز، — دېدى ئۇ نارازى قىياپەتتە.

— ھەممىنى تەڭلا سېغىندىم.

* *

مېنىڭ خىزمىتىم ناھىيەلىك ئوتتۇرا مەكتەپكە تەقسىملەنگەندىن كېيىن، شەنبە كۈنلىرى كەچتىلا ئۆيگە قايتالايدىغان بولدۇم. ئاينىسا مېنى ئىلگىرىكىدەكلا «ئاكا» دەپ چاقىراتتى، ئانام بۇنىڭغا بۇرۇنقىدەك بەك خاپا بولۇپ كەتمەستىن، قوشۇمسىنى تۇرۇپ «ئۇھ» تارتىپلا قويىدىغان بولدى. مەنمۇ بۇنى ئانچە كۆڭلۈمگە ئېلىپ كەتمىدىم. چۈنكى، كىچىكىمىزدىن تارتىپ «ئاكام، سىڭلىم» دېيىشىپ كەلگەچكە، يەنە شۇنداق دېيىشىڭ تەبىئىيرەك تۇيۇلاتتى. يەكشەنبە كۈنلىرى بەزىدە ئۇچىمىز ھۆد-دە يەرگە ئىشلەپ كېتىمىز، سىڭلىم كۈندۈزلىرى ئەمگەككە قاتناشسا، ئاخشاملىرى دادۇيدىكى مەدەنىيەت ئۆيىگە كېتەتتى. ئۇ-نىڭ ئېيتىشچە، ياشلار ئۇ يەردە كىتاب ئوقۇيدىكەن، تېلېۋىزور كۆرىدىكەن، بەزىدە پەن ـ تېخنىكا گۈرۈپپىسىنىڭ باشلىقى سە-مەتنىڭ تەشكىللىشى بىلەن ئىلمىي مۇھاكىمە ئېلىپ بارىدى-كەن. سەمەت مېنىڭ تولۇق ئوتتۇرىغچە بىللە ئوقۇغان ساۋاق-دىشىم ئىدى. ئۇ ھازىر دادۇيدە دېھقانچىلىق باش تېخنىكى ئى-كەن. ئۆتكەن يىلى ئۇلار كېڭەيتكەن «تاڭشەن 6898» بۇغداينىڭ مۇسىدىن ئوتتۇرا ھېساب بىلەن توقۇز يۈز سەكسەن نەچچە جىڭدىن مەھسۇلات ئېلىنىپ، دادۇينىڭ ئومۇمىي مەھسۇلاتى بىراقلا ئىككى قاتلانغانىكەن، ناھىيە ئۇلارنى بىر تېلېۋىزور بە-لەن مۇكاپاتلاپتۇ.

بىر شەنبە كۈنى كەچتە ئانام بىلەن ئىككىمىز مۇڭداشقاچ بىر ۋاقىتلارغىچە ساقلاپ ئولتۇرغان بولساقمۇ سىڭلىم قايتىپ كەلمىدى، ئانام سەل چېچىلىپ، ئۈنى ئىزدەپ بارماقچى بولغانىدى، مەن دەررۇ ئۇنى توسۇپ ئۆزۈم بېرىپ تېپىپ كەلمەكچى بولدۇم. شۇ ياھانىدە ئۇلارنىڭ مەدەنىيىتى ئۆيىنى كۆرۈپ كېلىمەن، يەنە يولدا كەلگۈچە ئاينىسا بىلەن بەزى ئىشلارنى سۆزلىشۈپلىش نىيىتىمىمۇ يوق ئەمەس، چۈنكى كەلگىلى بىر يىل بولاي دەپ قالغان بولسىمۇ، ئانام ئېغىز ئاچمىغاچقا ھەم ئاينىسامۇ قېشىمدا يالغۇز تۇرمىغاچقا، ئېغىز ئاچالماي تۇرغان بۇ ئىش بەزىدە مېنى بىئارام قىلاتتى.

ئاھ، نېمىدېگەن گۈزەل ئاخشاملار ـ ھەا بۇلاق سۈيىنىڭ يەڭگىل شىلدىرلىشى مېنى ئىختىيارسىز جەلپ قىلىدى. لېكىن، ھېلىقى قېرى ئۇجمە تۇۋۈگە بېرىپلا توختاپ قالدىم. مەجنۇنتاللار ئارىسىدىن چۈشكەن ئاي شولىسى ئىككى گەۋدىنى بۇلاق ئىچىدە ئەكس ئەتكۈزۈپ تۇراتتى. «ۋاھ، بۇلاق بويى قىز ـ يىگىتلەرنىڭ مۇھەببەتلىشىدىغان جايى بوپتۇ ـ دەا» ئىچىمدە ئىختىيارسىز كۈلۈپ، كەينىمگە ياناي دېيىشىمگە، گۈدۈكلىغان ئاۋاز مېنىڭ توختاتتى:

ـــ ئۇنداق قىلساق ئاكىزنىڭ كۆڭلىگە تېگىدۇ. بىز كىچىكىمىزدىن ساۋاقداش، ئۇنىڭ ئۇستىگە سىلەرنىڭ بېشىڭلار كېچىكىڭلاردىن چېتىلغان، ـــ بۇ سەمەتنىڭ ئاۋازى ئىدى.

ـــ ئاكام ئاڭلىق ئادەم، ئۇ مېنىڭ كۆڭلۈمنى چۈشىنىدۇ.

مەن ئاينىسانىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، يۈرىكىمنى تۇتقىنىمچە ئۇجمىگە يۆلىنىۋالدىم.

ـــ بىراق، ئانىڭز ...

ـــ گەپ ئاكامدا، ئاكام قوللىسىلا، ئانامغا بىر قىزدىن ئىككى قىز ياخشى ـ دە، بىرسى يېزىدا، بىرسى شەھەردە ...

ـــ لېكىن، سىز بۇ يەردە توپىغا مىلىنىپ يۈرگۈچە، شەھەردە تۇرسىڭىز ...

— بولدى، سۆزلىمەڭ! شەھەردە بارى بىزدىمۇ بولىدۇ، بىراق ئايبۇلاق شەھەردە يوق.

— ئايبۇلاق! ...

ئىككى گەۋدە قوشۇلۇپ كەتتى. مەن ئاستا كەينىمگە قايىتتىم. كېچىچە قانچە قىلسامۇ ئۇيقۇم كەلمىدى. نامەلۇم نەرسىلەر يۈرىكىمنى غاجايدۇ. يەنە تۇرۇپ ئويلىنىپ قالىمەن. بىر چاغدا يان ئۆيدىن ئانام بىلەن سىڭلىمنىڭ گۇدۇڭلىشىشى ئاڭلاندى:

— بالام، يېشىڭمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى، توي گېپىنى قىلسامىلا سەمەتنى تىلغا ئالسەن، ئۇيالساڭچۇ! ئاكاڭ بېچارە ئاغزىدىن چىقىرالمىغىنى بىلەن كۆڭلىدە ئازابلىنىپ يۈرىدۇ.

— ئانا، ئۇ دېگەن ئاكام تۇرسا، يەنە كېلىپ قېشىڭىزدىن كەتسەم قېرىغان چېغىڭىزدا كىم قارايدۇ؟

— قىز بالا دېگەننى هامان ياتلىق قىلىدىغان گەپ، ئىككىلار ئۆز بالام بولغاندىكىن، قېشىڭلارغا كەتسەمۇ بولىدۇ. بولمىسا، كېلىپ ـ بېرىپ تۇرارسىلەر.

— ياق، ئانا. مەن ھېچ يەرگە بارمايمەن.

— بارمىساڭ، ئاكاڭ ھەر ھەپتە كېلىپ تۇرغاندىكىن ...

— ئانا، مېنى زورلاۋەرمىسىڭىز چۇ؟!

— ھەي، توخۇ بىلىندۇرمىسە، چوجە بىلىندۇرىدۇ، دېگەن شۇ ـ دە! بېچارە. بىزنى دەپ ھەر ھەپتە كېلىپ ـ كېتىپ يۈرىدۇ، — ئانامنىڭ يەڭگىل يىغىسى ئاڭلاندى.

— ئانا، جېنىم ئانا، سىز ئاكامغا ئېيتىڭ، ئۆزىگە خىزمەتداشلىرى ئىچىدىن لايىق تاپسۇن، مەن يەڭگەمنى بېشىمغا ئېلىپ كۆتۇرىمەن. لېكىن، مېنى زورلىماڭ! — ئەمدى سىڭلىمۇ يەڭگىل ئېسىدەۋاتاتتى.

شۇنىڭدىن بېرى ئانام مېنى كۆرسىلا، خۇددى بىرەر گۇناھ قىلىپ قويغاندەك تۆۋەن قاراپ باشلىرىمنى مېھرىبانلىق بىلەن ئۇزاققىچە سىلايدۇ، بىرەر گېپى بارەڭ ئېغىزىنى ئۆمەللەيدۇ ـ

يۇ، گەپ ئاچالمايدۇ. سىڭلىم بولسا ئويچان كۆزلىرىنى يېلىنىش نەزىرى بىلەن بىرده ئانامغا، بىرده ماڭا تىكىدۇ، ئۇينىڭ ئىچىده دائىم شۇنداق بۇرۇقتۇرمىلىق هالەت هۆكۈم سۈرىۋەرگەندىن كېيىن، مەن ئىختىيارسىز بالىلىق چاغلىرىمنى ئەسكە ئالدىم.

ئۇ چاغلاردا كەچقۇرۇنلىرى سىڭلىم بىلەن پومىداقلىشىپ ئۆينى بېشىمىزغا كىيەتتۇق، ئانام ئىككىمىزگە قارايمەن دەپ، بارماقلىرىغا يىڭنە سانجىۋالسىمۇ، يەنىلا بىزنى جىملىمەستىن خۇشال كۈلەتتى. هەي، بالىلىق! پاك، غۇبارسىز بالىلىق دەۋر، قايتىپ كەلسەڭچۇ؟!

ئاستا بۇلاق بويىغا چىقتىم. ئايبۇلاق يەنىلا بۇرۇنقى پېتىچە رىتىملىق شىلدىرلاپ، يېقىملىق ناخشىسىنى ئوقۇۋاتاتتى. ئۇ-نىڭمۇ بالىلىق چاغلىرى بولغاندۇ، لېكىن مەڭگۈ قېرىلىق دەۋرى بولمايدۇ!

ئارقامدىن ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى. دېمەك، ئانام كېلىۋاتىدۇ. ئۇلارنى ئەمدى قىيناۋېرىشنىڭ هاجىتى يوق. ئۇ خۇددى ئايبۇلاق-قا ئوخشاش ماڭا پۈتۈن مېهىر - شەپقىتىنى بەردى. هەممىنى مەن ئۈچۈن قۇربان قىلدى. ئەمدى مەن يەنە نېمىنى تەلەپ قىلىمەن؟

— ئانا، — دېدىم ئۇنىڭ ئويچان كۆزلىرىگە تىكىلىپ، — بىر ئىشنى مەسلىھەتسىزگە سالماقچىدىم.

— نېمە ئىش، بالام؟ — ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقتى.

— ئانىلىق قەرزىڭىزنى ئادا قىلىپ، بىر قېتىم ئەلچى بولسىڭىز، — دېدىم يەرگە تىكىلگىنىمچە. بىراق، يۇرىكىم دۈپۈلدەپ، ئاغزىمغا تىقىلىپ قالدى.

— كىمگە؟ — ئەمدى ئانامنىڭ تەنلىرىمۇ تىترەيتتى.

— بۇ ... بۇ ...

نېمە دېگۈلۈك؟ خىزمەتداشلىرىم ئارىسىدىكى بەزى سىرداشلار ماڭا يېڭىدىن تېخنىكومنى پۈتكۈزۈپ كەلگەن بىر قىزچاقنى سايە قىلىشقان، ئۆزۈمۇ ئۆتكەنكى كېچىدىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن يېقىنلىشىپ، بىر - بىرىمىزنى خېلى چۈشىنىش-

كەن بولساقمۇ، تېخى ئەلچى ئەۋەتىش گېپىنى قىلمىشمىغانىدۇق. مەيلى، ئارىلىقتىكى بۇرۇقتۇرمىلىقنى يوقىتىش مۇھىم ...

— مەكتىپىمىزدە بىر ئوقۇتقۇچى قىزچاق بار ئىدى، يولداشلار شۇنى سايە قىلىشىدۇ.

— ھەي، بالدۇرراق ئېيتساڭ بولمامدۇ، بالام. ئەتىلا بارىمىزمۇ؟

— بىر - ئىككى ھەپتىدىن كېيىنرەك بارساقمۇ بولىدۇ.

— بالام، ئەسلىدە ئاناڭنىڭ خىيالى باشقىچە ئىدى، ئاينىسا دېگەن ئەسكى ...

— بولدى، ئانا، ئۇ دېگەن سۆزلىم تۇرسا ...

— ئاكا! — قايىقتىندۇر پەيدا بولغان سۆزلىم مۇرەمگە ئېسىلىپ سەكرەپ كەتتى، — يەڭگەمنى قاچان ئەكېلىمىز؟

— ھۇ، شەيتان، بۇنىڭغا ئالدىراش يوق، ئاۋۋال ئۆزۈڭنىڭكىنى ئەكېلىپ، ئاندىن ...

— سىز ... سىز نەدىن بىلىسىز؟ — ئۇ قىزىرىپ يەرگە قارىۋالدى.

— ئايبۇلاق ئېيتىپ بەردى.

— يالغان ... يالغان ... — ئۇ مېنى مۇشتلاشقا باشلىدى.

— ئايبۇلاق يالغان ئېيتمايدۇ ...

تۇيۇقسىز چېچىلغان سۇدىن ئەندىكىپ كەتتىم، قارىسام، سۆزلىم تىزىغچە سۇغا كىرىۋاپتۇ. ئانامنىڭ: «ھاي، كىيىمىڭلار ھۆل بولۇپ كېتىدۇ» دېگىنىگىمۇ قارىماي، سۇ چېچىشقا باشلىدۇق. ئىككىمىزنىڭ خۇشال كۈلكىمىز ئايبۇلاقنىڭ رىتىملىق، يېڭىل شىلدىرلىشىنى بۇزۇپ يىراق - يىراقلارغا كەتتى. چۆچۈپ ئويغانغان قارا قۇشقاچلارمۇ قاياققىدۇر ئۇچۇپ كېتىشتى.

ئېھ، ئايبۇلاق! سەن مېنىڭ ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىمنى قايتۇرۇپ بەردىڭ! سېنىڭ ئەۋلادلىرىڭمۇ ساڭا ئوخشاش مەڭگۈ قېرىمايدۇ.

قارا ئۆڭكۈر

مۇشۇ كۈنلەردە ئۆز تۇرمۇشىدىن ۋايسىماپ، قاقشاپ ئۆتىدىغانلار كۆپمىسىپ كەتتى. قارىماققا ھەممە ئادەم بىر ئوبدان ئۆتۈۋاتقاندەك قىلسىمۇ، ئەمما ھەممەيلەننىڭ كۆڭلىدىكى بىر يەرلىرىدە ئاللىقانداق بىر قارا سايە ئەگىشىپ يۈرگەندەك، بىر قارىسا مۇنداق دېيىشكىمۇ بولمايدىغاندەك، بەلكىم قارىغۇغا جاھان قاراڭغۇ بىلىنگەندەك، ماڭا ئوخشاش نېمىلەردىندۇر ئەنسىرەپ، تايىنى يوق بىر ئىشلاردىن قورقۇپ تىمىسقىلاپ يۈرگەن ئادەمگە ئىشلار شۇنداق تەشۋىشلىك ھەم بىمەنە كۆرۈنىدىغاندۇ. ئۆزۈمچە تۇرمۇشۇمدا يۈز بېرىۋاتقان ئىشلاردىن بىزار بولۇپ كېتىۋاتقاندەك بىر تۈيغۇ ئىچىدە قىينىلىپ يۈرىدىغان بولۇپ قالدىم. ئۆي بىلەن ئىدارە ئارىلىقىدا ئۆتىدىغان بىر خىل رېتىمدەكى ھاياتتىن كۆڭلۈمدە بىراۋغا چۈشەندۈرۈپ بەرگىلى بولمايدىغان غەلىتە بىر بۇرۇقتۇرمىلىق ئىچىدە قېلىۋاتقاندەك ئىدىم. يېقىندىن بۇيان يۈز بەرگەن بەزى ئىشلار روھىمنى غاجىلاپ ھەرە كۆنىكىگە ئوخشىتىپ قويۇۋاتاتتى. خۇددى روھىم ئۆتىمىتۆشۈك بولۇپ كەتكەندەك، كۆڭلۈم تولمۇ تارلىشىپ، قېتىپ كەتكەندەك، ھېچ بىر نەرسىنى قوبۇل قىلالمايدىغان بولۇپ قېلىۋاتقاندەك ئىدى.

مۇشۇ كۈنلەردە تۆت تەڭگىنى كۆرۈپ جاھان مېنىڭ ئوخشايدۇ دەپ ئالچاڭشىپ كېرىلىپ تېرىسىگە سىغماي قېلىۋاتقان ئەر-

لەر ۋە ئاياللارغا ئوخشاش، ئۆزىنى كۆز - كۆز قىلىشنىڭ پۈر-
سىتىنى ئىزدەپ يۈرگەن خوتۇنۇم، قاتناشمىسام يۈزۈم چۈشۈپ
كېتىدۇ، دېگەنتى باھانە قىلىپ كوتۇلداپ يۈرۈپ، شۇنچە قارشى
تۇرغىنىمغا قارىماي ھېلىقى قاتار چاي دېگەن بىمەززە ئىشقا قاتـ
نىشىپ قالدى. چىشىمنى چىشىمغا بېسىپ چىدىدىم، نېمە ئا-
مال؟ سەن ئىشلىسەڭ مەنمۇ ئىشلەيمەن، سەن تاپقان پۇلنى مەن-
مۇ تاپىمەن، دەپ ئەرلەر بىلەن تۆر تالىشىپ، ئۇزەكتىگە سوقۇشـ
تۇرۇپ يۈرۈۋاتقان ئاياللارنىڭ بىرسى بولغان خوتۇنۇمنۇ ئاخىر
دېگىنىنى قىلدى. مەن قورچاقتەك ياسىنىپ تاكاسلاپ چىقىپ
كېتىۋاتقان خوتۇنۇمنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ تۇرۇپ، بۇرۇنقىلار-
نىڭ ئەر كىشىگە خوتۇن كىشىنىڭ پۇلى ھارام، دېگەن سۆزلىرىنى
ئەسلەپ قالغىنىمنى تا ھازىرغىچە ھېچكىمگە دەپ باقمىدىم...

سەۋر قىلىپ كۈتۈپ، ئاخىر بۇ قاتار چاي دېگەن بىر نېمىسى
ئاياغلاشتى. بىر مەزگىللىك پاتىپاراقچىلىق ئۆتۈپ كەتكەندەك
بولدى. يېقىندىن بۇيان ئۇنىڭ ئاشۇنداق سەكىلدەپ خېلى ئېچـ
لىپ قالغان خۇدا ئۇرغۇر قاپىقى يەنە تۇرۇلۇپ قالدى. ئىدارىگە
بارسام باشلىقىمنىڭ، ئۆيگە كەلسەم خوتۇنىنىڭ كۆزىگە قاراپ
تەس بىر كۈنگە قالغاندەك قىلاتتىم. شۇڭىمكىن، ئىللىق كۈـ
لۈمسىرەپ تۇرغان چىرايلارغا شۇنداق تەشنا بولۇپ كەتتىم. بەزى
چاغلاردا تۇرۇپلا ئاسىيەنىڭ كىشىگە تولىمۇ ئىللىق كۆرۈنىدىغان
كۈلكە كەتمەيدىغان، ئىككى مەڭزىدىكى زىننىخلىرى، يېقىشلىق
چىرايى يادىمغا يېتىپ قالىدىغان، بۇنداق چاغلاردا نېمىشقىدۇر
كۆڭلۈم ئازادىلىشىپ يالغۇز بولساممۇ ئۆزۈمچە ھىجىيىپ سالـ
دىغان بولۇپ قېلىۋاتاتتىم. ئىشخانىدا ئۇنىڭ بىلەن بىرەدەم -
يېرىمدەم ھال - مۇڭ بولۇپ قالساق ئۆزۈمنى كەڭ بىر يايلاققا
چىقىپ قالغاندەك ھېس قىلاتتىم. بىر يىلنىڭ ئالدىدا باشقا بىر
يۇرتتا خىزمەت قىلىدىغان ئېرى بىلەن نېمە سەۋەبتىندۇر ئاجـ
رىشىپ تۇل ئولتۇرۇۋاتقان ئاسىيە ئىدارىدىكى بەزىبىر ئەرلەر-
نىڭ نەزىرىدە تەييار لوق گۆش ئىدى... بىلىشىمچە، بەزىلەرنىڭ
ئۇنىڭغا سۆۋۈشۈپ يۈرگىنىدىن ئۇنىڭ كىشىنى مەپتۇن قىلىدـ

غان چىرايىغا كۆيۈپ شۆلگەيلىرىنى ئېقىتىۋاتقانلار ئاز ئەمەس ئىدى.

ئايالمىنىڭ قاپقىنىنىڭ تۈرۈلۈپ قېلىشىنىڭ مەن بىلمەيدىغان بىر ھەۋەبى بولۇشى مۇمكىن، ئەمدى ئۇنى جاھانىنىڭ يەنە قانداق شەيتانلىرىنىڭ بىئارام قىلىۋاتقانلىقىنى ھازىرچە بىلگىلى بولمايتتى. نېمىلا دېگەنبىلەن ئىلگىرىكى تەجرىبىلىرىمدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ نېمىگە غۇم ساقلاپ يۈرگىنىنى ئۇزاققا قالماي بىلىۋالاتتىم. مېنىڭ بىلىشكە ئۇرۇنۇپ ئاۋارە بولۇشۇمنىڭ ھاجىتى يوق، يىرىكلىق جاراھەت بىر كۈنلەر ئۆتۈپ، تولۇپ، چىڭقىلىپ ئاخىرىدا ئۆزى يېرىلغاندەك، ئۇمۇ ئاخىر ئۆز كۆڭلىدە. كىنى دېمەي قالمايدۇ... شۇ چاغدا بىلىۋېلىشىم مۇمكىن، ئەمما بىلىش بىلەنلا توختاپ قالمىغان ئىش نەدە؟ ئۇنىڭ ئازرۇسى ئۈچۈن پالاقلاپ بەدەل تۆلەيدىغان ئادەم يەنىلا مەن. ئىشىنىڭ قاملاشمىغان تەرىپىمۇ دەل مۇشۇ يەردە. ئەگەر ئۇ ئۆزى قىلالايدىغان ئىش بولسا غەلىبىسىدىن تېرىسىگە سىغماي قالاتتى. مېنىڭ ئەر كىشى تۈرۈپمۇ قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىغان بولۇمسىزلىقىمنى يۈزۈمگە سېلىپ تازا بىر ماختىنىۋالاتتى...

زەن سالسام، تۈرمۇشتا ئۆزىنىڭ نورمالىلىقىنى ساقلاپ قېلىۋاتقان ئادەملەر ئاز قېلىۋاتقاندەك قىلىدۇ. كۆپلىگەن ئادەملەر بىنورمال بىر ھالغا كېلىپ قالسا بەلكىم نورمال ئادەملەر ئۆزىلىرىنىڭ نورمالىلىقىدىن گۇمانلىنىپ، بىنورمال كىشىلەرگە ئەگىشىپ كېتىدىغان ئەھۋاللار بولۇپ قېلىشىمۇ مۇمكىن.. ئۆزىدىنىڭ ئەھۋالىغا ئۆزى توغرا باھا بېرەلەيدىغان ئادەملەردىن قانچىلىك قالدى؟ باشقىلارنىڭ يەنە بىراۋلارغا بەرگەن باھاسىنى توغرا دېيىشكە جۈرئەت قىلغىلى بولمايدىغان مۇشۇ كۈنلەردە ئادەم ئۆزىنى تېڭىشاپ باقمىغان بولۇپ قالدى.

نەچچە ھەپتىنىڭ ئالدىدا كۆرۈشمىگىلى ئۇزاق بولغان ساۋاقدىشىم رىشىت بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان مەزگىللىرىمىزدە ئۇ پائالىيەتچان ئوقۇغۇچى ئىدى. بالىلار بايلا

رىمى، كۆچەت تىكىش بايرىمى دېگەندەك خاتىرە كۈنلەر ئۈچۈن مەكتەپ تام گېزىتلىرىگە شېئىر، نەسر دېگەندەك بىر نېمىلەرنى يېزىپ ھارمايتتى. ئوقۇش تۈگىگەندىن كېيىن مەكتەپتىن چىقىپ كەتتۇق. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ ئەھۋالى ھەققىدە كۆپ نەرسە بىلەلمىگەنىدىم. ئىلگىرى كۆرگەنلىرىمدە ئۇ قەددى - قامىتى كېلىشكەن، روھلۇق بىر يىگىت ئىدى... ئەمدى قارىسام، قان تېمىپ تۇرىدىغان يۈزلىرى سارغىيىپ، كۆزلىرى ئېلىشىپ قالغان ئادەمنىڭكىدەك غەلىتە پارقىراپلا قاپتۇ. ھال - ئەھۋال سوراشتۇق.

— ئۆزۈڭ نېمە بىلەن... — دېدى رىشىت ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلارغا ئالاڭلاپ قارىغاچ، نېمە بولغاندۇ بۇنىڭغا، ماڭا گەپ قىلىۋېتىپ باشقا بىر ياقلارغا قاراپ تۇرىدىغۇ؟

— يەنە شۇ بۇرۇنقى ئىدارىدە ئىشلەۋاتىمەن.

— ئۆزگىرىش يوقمۇ؟

— قانداق ئۆزگىرىش؟

— مەسىلەن، ئۆسۈش - پۆسۈش دېگەندەك...

— ياق، ئۇنداق ئىشلار بىزلەرگە نېسىپ بولمايدىغان ئوخشايدۇ... — دېدىم مەن ئۇنىڭغا ھەيران بولغاندەك قاراپ قويۇپ. كۆرۈشە - كۆرۈشمەيلا تامدىن تارىشا چۈشكەندەك نەدىكى بىر گەپلەرگە چۈشۈپ كەتكىنى مېنى سەل گاڭگىرىتىپ قويۇۋاتاتتى.

— دەردىمىز ئوخشاش ئىكەن، — دېدى رىشىت تولىمۇ مەيۈس بىر ھالدا، — مۇشۇنداق چەككە - چۈككە ئىشلار بىلەن دۇنيادىن ئۆتۈپ كېتەرمىزمۇ؟ پۇرسەت كەلمەيۋاتىدۇ... ئىسسىت، خەقلەرنىڭ كۆزى كور بولغان ئوخشايدۇ... ئاھ خۇدا... بىزلەرنىڭ نېمە گۇناھىمىز بولغىيدى دەيمەنده...

— پۇرسەت، ئۆسۈش دېگەنلەر ئۇنچىۋالا زار بولۇپ كەتكۈدەك ئىشلار ئەمەسقۇ... كېلىپ قالسا قەدىرلىگۈلۈك، بولمىسا، ئاھ، دەپ كەتكۈچىلىكى يوق...

بۇ گەپنىم رىشتىقا قاتتىق تەگدى بولغاي، ئۇنىڭ ئەسلىدىمۇ تاتىراڭغۇ بولغان چىرايى تېخىمۇ تاتىرىپ كەتتى. ئۇشۇمنى قىلسامچۇ. مېنىڭ نېمە كارىم... ھە سېنىڭ راست دەپلا قويسام بولىدىغان ئىشقا...

رىشىت ئېلىشاڭغۇ كۆزلىرىنى ئالايتىپ ماڭا گۆلەيدى:

ــ دۇنيادا ئىككى خىل ئادەملەر ئازابلانمايدۇ. بىرسى ساراڭلار، يەنە بىرسى نادانلار. سەن ئىككىسىدىن قايسىسىغا تەۋە؟ ــ ئۇ شۇنداق ۋارقىرىدى ـ دە خوشمۇ دېمەي كېتىپ قالدى.

«بۇ ئاداشمۇ ئوخشاپتۇ... » دېدىم مەن ئۇششاق قەدەملەر بىلەن ئالدىراپ كېتىۋاتقان رىشىتنىڭ كەينىدىن قاراپ. ئۇنىڭ پۇتۇن ۋۇجۇدىدىن ناھايىتى ئېغىر غەم بەسۋالغان ئادەملەردە بولىدىغان بىر تۇرلۇك بىچارىلىك تۆكۈلۈپ تۇرغاندەك ئىدى. بۇ ساۋاقدىشىمۇ ھايات ئۆزىگە ئاتا قىلمىغان نەرسىلەرنى قوغلىشىپ، قوغلىشىپ ئېرىشەلمىگەچكە، ئاخىرىدا سەۋدايىلىققا يېقىنلىشىپ قالغانلارنىڭ بىرسى بولۇپ قالغان چېغى. ئۇنىڭچە بولغاندا، سىراڭ ۋە نادان بولمىغانلارنىڭ ھەممىسى ئازابلىنىپ ياشىغۇدەك... بولۇپمۇ ھېلىقىدەك كالتە ئەمەللەرنىڭ پېشىنى تۇتالمىغانلار... ئازابنىڭ ئۆزى كاتتا نەرسە، ئەمما ئۇ چۈكۈنەم، تايىنى يوق، بىر تىيىنگە ئەرزىمەيدىغان ئىشلار ئۈچۈن بولۇپ قالسا يوققا ھېساب.

نېمىسى نېمە بولدىكىن، مۇشۇ كۈنلەردە ئىدارە ئىشلىقىنىڭ مەن بىلەن پەقەت خۇشى قالمىغاندەك قىلاتتى. ئىلگىرىمۇ بىر ـ بىرىمىزگە ئانچە ۋاي دېيىشىپ كەتمەيتتۇق. شۇنداقتىمۇ، ھەر ھالدا سابىتكا، دېسە، سابىتكا دەپ يولدا ھۆرمىتىنى قىلىپ قويايتتىم. شۇنداق قىلماي بولامدۇ؟ ھازىرقى كۈندە ئىشلىق بولغانلار مەن شۇنىڭغا لايىقمۇ، ئەمەسمۇ دېگەنلەرنى ئويلاپ باقماي، ھەممىلا ئادەمنىڭ ئۆزىگە ھۆرمەت قىلىشىنى تەمە قىلىدۇ. ئۇنىڭغا تىرى ـ پىرى قىلىپ خاتىرجەم ياشىغلى بولمايدۇ. باشلىقىمنى ماڭا نىسبەتەن قانداق قارايدىكىن دېگەنلەرنى ئىلگىرى

ئانچە ئويلاپمۇ كەتمەيتتىم. لېكىن، مۇشۇ يېقىندىن بۇيان بەكلا دىققەت قىلىدىغان بولۇپ قالدىم... مۇشۇ كۈنلەردە ھېچبىر تايىنى يوق سەۋەبلەر بىلەن ئۆزىچە ماڭا يېنىچە ـ قىرىچە تېگىدىغان بولۇپ قېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ بۇنداق سوغۇق مۇئامىلىسى ئۆزۈمنىڭ ئەمگەك ھەققىمنى ئېلىۋاتقىمەن دەپ ئويلىمايلا، مائاشنى ماڭا باشلىقىم بېرىۋاتىدۇ، دەپ ئويلاشقا كۆنۈپ قالغان نۇرغۇن ئادەم-لەرنىڭ بىرسى بولغان مېنى خېلىلا سوغۇق تەرلىتىپ قويۇۋاتاتتى.

شۇنچە ئويلاپمۇ بۇنىڭ سەۋەبىنى ھېچ چۈشىنەلمەيۋاتاتتىم. زادى قايسى ئىشنى خاتا قىلىپ قويۇپ بۇ «پاسىبانىم»نىڭ چىشىغا تېگىپ سالغىنىمنى چۈشىنەلمەي قېلىۋاتاتتىم.

دەسلەپكى كۈنلەردە تولا پاراكەندە بولۇپ، كۆڭلۈم پەقەت خاتىرجەم بولماي قالدى. كېيىنكى كۈنلەردە باشلىقىنىڭ بۇنداق ئورۇنسىز توڭ تېگىشلىرىگىمۇ كۆنۈپ قالدىم. كۆنمەيمۇ نېمە ئامال؟ ئۇ بىچارە ئۆزىدىن چوڭ بىر مەنسەپنى بارىنىڭ قېشىدا تۇلكىدەك قۇيرۇق شىپىڭلىتىپ، سۇغا چۈشۈپ كەتكەن قېرى مېكىيانغا ئوخشاپ قالغان بىلەن بىزلەرنىڭ ئالدىمىزدا قوزىنىڭ يېنىدىكى يولۋاستەك بولۇپ كېتىدۇ... نېمىلا بولسا مەيلى، ئىشلىپ، كۆڭلىمىز خاتىرجەم بولسىلا مەيلى ئىدىغۇ... بۇنداق غوجاملارنىڭ ھەرقانداق مۇئامىلىسىگە ھە دېمەي نېمە چارە؟ گاھىدا ھېلىقى رېشتىنىڭ سۆزلىرىنى ئەسلەپ قالمەن. بەلكىم ئۇنىڭ سۆزلىرىنىڭ مەن چۈشەنمەيدىغان ناھايىتى چوڭقۇر مەنىسى بولۇشىمۇ مۇمكىن. ئۇ سوغۇق مۇئامىلىگە ئۇچراش ئۇچۇن ئەمەس، باشقىلارغا خالىغانچە سوغۇق مۇئامىلە قىلىشنىڭ يولىنى ئىزدەپ يۈرۈپ ئاشۇنداق بىر ھالغا كېلىپمۇ قالغاندۇ... ئەگەر شۇنداق بولسا، ئۇ مەندىن ئەقىللىك ئىكەن...

«ئىككى بىلىكمگە تايىنىپ ياشايدىغان ئادەمەن، يەيدىغان نېنىم ئۆيۈمدە.» ئۆزۈمگە شۇنداق دەپ تەسەللى بېرىپ ئۇنىڭغا پىسەنت قىلمىغان قىياپەتكە كىرىۋالدىم. شۇنداقتىمۇ، كۆڭلۈمنىڭ قانچىلىك بىئارام، تەشۋىشلىك ئىكەنلىكى ئۆزۈمگە ئايان.

بۇنداق ئەھۋالدا قانداقمۇ خاتىرجەم بولغىلى بولسۇن؟ بۇگۈنكى كۈندە باشلىقنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنۈپ قالغان ئادەمنىڭ تەقدىر - قىسمىتىنىڭ تازا ياخشى بولمايدىغانلىقى ئۆز - ئۆزىدىن مە - لۇم.

ئىككى ئوتتۇرىدىكى ئەمەلىيەتتە مەۋجۇت ئەمەستەك قىلىس - مۇ، لېكىن جانغا ئېكەك سالىدىغان قورساق ئۇرۇشى بىر تەرزدە داۋاملىشىپ كېتىۋاتاتتى. مەن خۇددى سەللا دىققەت قىلمىسام مىناغا دەسسۈپلىشتىن قورققان ئادەمدەك بىر خىل تەشۋىش، ئەلەملىك ئىچكى هاياجان ئىچىدە كۈن ئۆتكۈزۈۋاتاتتىم. كۆڭ - لۈمدىكى بۇنداق خاپىلىقلىرىمنى بىراۋغا تۆكۈپ بېرىپ ئىچىمنى بوشىتىۋالاي دېسەم، مۇشۇ كۈنلەردە بىراۋلارغا ئىشىنىپ بولغىلى تېخى بولمايدۇ. پوكۈنى ئۇنى قىلدى، بۇنى قىلدى دېگەن سۆزلەر - نى قىلىپ سېلىشتۇرۇن خۇدا ساقلىسۇن... بەزى ئائەلىلەر هېسداشلىق قىلغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ ئادەمدىن گەپ ئالىدۇ، ئاخىرىدا بىرگە ئىككىنى قوشۇپ ساداقەت بىلدۈرۈش دەسمايە - سىگە ئىگە بولۇۋالىدۇ. بۇنىڭ ئاقىۋىتى نېمە بولماقچى؟ بىر بولسا ئىككى پۇتۇڭ بىر ئۆتۈككە تىقىلىدۇ ياكى نۇقسان ئىزدە - مەكچى بولسا، سىنچىلاپ قاراۋەرسە، يامان غەرەزدە كۆزىتىۋەرسە ئۇنىڭدىن ئەيىب چىقماي قالمايدۇ. مۇشۇنداق ئۇسۇل بىلەن بىر ئوبدان ئادەملەرمۇ بالا - تۆهمەتكە قېلىشى مۇمكىن، تۈز ماڭسا غادايدىڭ دەپ، ئېگىشسە دوڭغايدىڭ دەپ توقۇمنى ئارتىۋەرسە بو - لۇپېرىدىغان گەپ... مۇشۇلارنى ئويلاپ ئانچە - مۇنچە ئىچىپ قو - يىدىغان ئادىتىمنىمۇ تاشلىدىم. بۇ نەرسە گېلىمدىن ئۆتۈپلا كەت - سە كۆڭلۈمدە بارنىڭ هەممىسىنى تۆكۈۋېتىدىغان بىر ئوسال خۇ - يۇم بار... بىلىپ - بىلمەي بىرەر ئالا قاغىنىڭ ئالدىدا بولار - بولماس سۆزلەپ سېلىشتىن ئەنسىرەپ يۈرەكلىك هالدا هاراقمۇ ئىچەلمەيدىغان بولۇپ قالدىم.

بىر كۈنى ئىشتىن چۈشۈپ ۋېلىسىپىتىمنى يېتىلەپ چە - قىۋاتسام، ئىدارىمىزنىڭ تازىلىق ئىشچىسى ساۋۇتكام چاقىرىپ

قالدى. ئالدىغا باردىم. ئۇنىڭ ماڭا دەيدىغان بىر گەپى باردەك قىلاتتى. لېكىن، دەماللىققا نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قېلىۋاتقاندەك ئوڭايسىز بىر ھالدا قاراپ تۇراتتى.

ــ ئۇكام، بىر ئىش بار ئىدى، ھەي، دېسەم كۆڭلىڭىزگە كېلەمدىكىن دەيمەن... دېمەي دېسەم بۇ ئىش يامىنىغا ئۆرۈلۈپ قالىسا، سىزگە تازا ياخشى بولمايدىغاندەك قىلىدۇ.

مەن ساۋۇتكامغا قارىدىم. ئورۇق، ساقال ـ بۇرۇتلىرىغا ئاق سانجىپ قالغان بۇ ئادەم يەرنىمۇ ئاۋايلاپ دەسسەيدىغان، تولىمۇ ئېھتىياتچان بىر كىشى ئىدى. ئاڭلىسام، ساۋۇتكامنىڭ بالىلىرى كۆپ ئىمىش، بىر ئۆزىنىڭ ئازغىنا ئىش ھەققى بىلەن پۈتۈن ئائىلىسىنى قامدايدىكەن، ئايالى ئاغرىقچان، ئۆيلۈك بولغان بالىلىرىمۇ مۇشۇ ئادەمنى قاساپ ئۆگىنىپ قالغان نېمىلەرمىكىن دەيدۇ. نېمىشقىكىن، ساۋۇتكام كىشىگە ناھايىتى جىق دەردى بار ئادەمدەك تەسىر بېرەتتى. دائىم قىزىرىپ تۇرىدىغان كۆزلىرىدىن مەيۇسلۇك، يەنە بىر تۇرلۇك تەشۋىش ئالامەتلىرى چېقىپ تۇراتتى.

ــ نېمە بولسا دەۋېرىڭ، ساۋۇتكا، سىز ـ بىز ئۆز ئادەمغۇ، ــ دېدىم مەن ئۇنىڭغا رىغبەت بېرىپ.

ــ تۇنۇگۈن باشلىق سەل كەيپ بولۇپ قاپتىكەن، ئۇ ماڭا سىز توغرۇلۇق ... ئەستا.. بۇ ... ــ ساۋۇتكام تىلىنى چاينىاپ گېپىنىڭ ئاخىرىنى دېيەلمەيۋاتاتتى.

ــ دەۋېرىڭ، ساۋۇتكا، مەن ئۇقۇپ قالسامىلا بولدى...

ــ ئۇ ... ئۇ ... ئاۋۇ ئاداشقا ئېيتىپ قويۇڭ، ئۆزىنى بىلىپ يۈرسۇن... دېدى... گەپ شۇ، ئۇكام... خۇدا ھەققى، بۇنى مەندىن كۆرمەڭ...

ساۋۇتكامنىڭ نېپىز لەۋلىرى بىر نېمىدىن قورقىۋاتقاندەك سەزىلەرلىك تىترەپ كەتتى.

مەن تۇرۇپلا قالدىم. ئەمدى بۇ نېمە گەپ بولۇپ كەتتى. ئاۋۇ ئاداش ئۆزىنى بىلىپ يۈرسۇن دېگەن گېپىنىڭ تېگىدە نېمە بار؟ بۇنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ. ئاخىر ئەنسىرىگىنىمدەك بىر ئىش بول-

دى. ئۇنىڭ ماڭا بولغان ئۆچلۈكىنىڭ بۇ دەرىجىگە يېتىشىنى ئويلىماپتىكەنمەن. مۇنچىۋالا چىشىغا تەگكۈدەك زادى قايسى ئىشنى خاتا قىلغان بولغىيدىم؟ ئىلگىرى بىرەر سورۇندا خاتا سۆزلەپ سالغانمىدىمكىن يا؟ ھەي مۇشۇ ھاراق دېگەننىزە...

— ساۋۇتكا، بۇنى ھەرگىز سىلىدىن كۆرمەيمەن، ياخشى كۆڭۈللىرىگە رەھمەت. ئەمما، ھېچ بىلمىدىم. قايسىبىر ئىشتا باشلىقىنىڭ زىتىغا تېگىپ قويغاندىمەن؟...

ساۋۇتكام موخۇركىسىنى قاتتىق شورىدى. ئارقىدىن قېقىلىپ يۆتىلىپ كەتتى، بىچارە ئادەم. بەزى ئادەملەر مۇشۇنداق ئاددىي ھالدا ياشاپ جاھاندىن ئۆتۈپ كېتىدۇ. بۇنداق كىشىلەر كۆرمىگە... ساۋۇتكامنىڭ كىيىۋالغان كىيىملىرى كونا ھەم كىرلىرىشاڭغۇ ئىدى. بۇ ئادەمگە قاراپ كۆڭلۈم بىر قىسمىلا بولۇپ قالدى. ئۇنى ئادەتتە ئىدارىدىكى ھەممەيلەن بىر ئىشلارغا بۇيرۇۋېرەتتى. ھەتتا تېخى تۇنۇگۈن كەلگەن سېرىق تۇكلەر جېنىدا ئۇنى باشقۇرۇپ كېتەتتى.

ساۋۇتكام ئەتراپقا ئالاڭلاپ قاراپ قويۇپ، ماڭا بوينىنى سوزۇپ پەس ئاۋازدا شۇنىرلىدى:

— سىزنىڭ ئاسىيە بىلەن بىر ئىشىڭىز يوقتۇ ـ ھە؟

ئاسىيە بىلەن... ما گەپنى... ئەمدى بۇ قانداق گەپ بولۇپ كەتتى.

— يوق، — دېدىم مەن گاڭگىرىغان ھالدا.

— يوق بولسا ياخشى، ئۇكام... دېدى ساۋۇتكام، — باشلىقنىڭ كەيپىچىلىكتە دېگەن گەپلىرىنىڭ ئۇرانىدىن قارىغاندا، ئۇ سىزنى ئاسىيە بىلەن بىر ئىشى بار دەپ ئويلايدىغاندەك...

ھەمىنى چۈشەنگەندەك بولدۇم. ئاسىيە بىلەن ئىككىمىز ئادەتتە تولىراق پاراڭلىشىپ قالىمىز. ئۇمۇ بىر ئىشلاردىن خاپا بولسا ياكى خۇش بولسا ماڭا دەپ بېرىدۇ... مەنمۇ بەزىدە بىر قىسىم كالۋا ئادەملەرگە ئوخشاش ئۇنىڭغا كۆڭۈل سىرلىرىمنى تۆكۈپ سالىمەن... شۇنداق چاغلاردا نېمىشقىدۇر كۆڭلۈم ئېچىلىپ قالغاندەك بولۇپ قالىمەن... بەزىدە ھەتتا خوتۇنۇمغا دېمەيدىغان

گەپلەرنىمۇ ئۇنىڭغا دەپ سالىمەن...

ئەسلىدە باشلىق مۇشۇ تۇل چوكانىنىڭ پېيىگە چۈشۈپتىكەن - دە؟ قىزىق ئىش، ئۆزىگە تەۋە بولمىغان بىرسى ئۈچۈن كۈنچىلىك قىلىپ يۈرۈشمۇ ئىشمۇ؟ قانداق بولۇۋەرسە مەيلىغۇ. ئەمما، مەن بىكاردىن بىكار يېمىگەن مانتىنىڭ پۇلىنى تۆلەپ قالمىسام بولاتتىغۇ، مۇشۇ كۈنلەردە خادىم قىسقارتىشنىڭ غەلۋىسى ئەدەپ قالغىلى تۇردى. مۇشۇ پالاكەتچىلىك بىلەن بىرىنچى تىشان مەن بولۇپ قالمىغىيدىم...

ساۋۇتكام بىلەن خوشلىشىپ ماڭدىم. يېتىلىۋالغان ژېلىسىپىتىم بەكلا ئېغىرلىشىپ كەتكەنىدى. ئۆتكەندە ئاسىيە بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغاندا، ئارىلىقتا ئۇ باشلىقنىڭ گېپىنى چىقىرىپ قالدى.

— سىز ئۇزاق يىل بىللە ئىشلەپسىز، قانداقراق ئادەم ئۇ؟

— ئىشقىلىپ، بولىدۇ، — دېدىم مەن، — ئەجەب بۇنى سوراپ قالدىڭىزغۇ؟

— ئەمدى دەيمىنا... بەزى قىلىقلىرى سەل بىر قىسما كۆرۈندى...

ئىشلار ئەسلىدە ساماننىڭ تېگىدىن سۇ يۈگۈرتكەندەك، كىشى ئاسان سەزگىلى بولمايدىغان بىر ھالدا مۇشۇنداق مۇرەككەپلىشىپ كېتىپتىكەن - دە... تازا ھاڭۋاقتىنىڭ ئۆزى ئىكەنمەن، مۇشۇ كىشىلەر بىلەن بىللە ياشاپ تۇرۇپ يوق يەردىن بېشىمغا پىت چۈشۈۋاتسا سەزمەي يۈرگىنىمنى... نېمە بولسا مەيلى ئىدى. ئەمما، ھېچنېمىدىن ھېچنېمە يوق، نەدە بىر تايىنى يوق خاپىلىقا مېنىڭ قالغىنىمنى كۆرمەمدىغان؟

باشلىقنىڭ بۇ ئاسىيەگە كۆز سېلىپ يۈرگىنىنى پەقەت سەزمەپتىمەن. ئۆزىنىڭ قىزى دېمەتلىك بىرسىگە قانات سۆرەپ يۈرۈشتىن ئۈيالمامدىغاندۇ؟ ئۆزى قېرىسىمۇ كۆڭلى قېرىمايدىغان، چىشىنىڭ بارىدا گۆش يېيىشنى بىلمىدىغان ئادەملەر تولىراپ كەتتىمۇ نېمە؟

بۇ ئىشلارنى ئۇزاقتىن - ئۇزاق ئويلاپ كەتتىم، تۇرۇپلا شۇنى ھېس قىلىپ قالدىم: ناۋادا باشلىق ئاسىيەگە خىرىس قىلىپ مەقسىتىگە يەتسە، ئىچى تارلىقىم كەلگۈدەك... ئەمدى بۇ قانداق گەپ بولۇپ كەتتى؟ ئەجەب بۇرۇن كۆڭلۈمگە مۇشۇنداق بىر شەيئى تاننىڭ ئۇۋا سالغىنىنى ئۆزۈم بىلمەي قاپتىمىنا... ئەمما مۇشۇ ھالدا مېنىڭ باشلىق بىلەن تۆشەك تالىشىشقا ھەددىمۇ؟

ئەنسىزلىكىنىڭ قارا سايىسى كۆڭلۈمگە ئاچچىق بىر غەشلىك تارتىپ ئۆتتى. باشلىقنىڭ يېقىندىن بۇيانقى يېنىچە، قىرىچە تېگىپ يۇرۇشلىرىنىڭ سىرى ئاشۇ ئاسىيە ئىكەن - دە... مۇشۇ - مۇ ئىش بولدىمۇ؟ بۇ ئىشنىڭ ئەسلىنى ئۇنىڭغا قانداق چۈشەن - دۈرگىلى بولسۇن؟ بۇ دېگەن چۈشەندۈرگەنسېرى تەتۈرگە يانىدە - غان ئىش. بۇ ئەسلىدە ئۇنداق ئىش ئەمەس، بۇنداق ئىش ئىدى.. دېمەكنىڭ ئۆزىمۇ بىر گەپ - دە... جىددىي تۈتۈش قىلىپ ئاسە - يە بىلەن بولغان ئالاقىنى ئۈزسەم بولغۇدەك... لېكىن، ئالاقە دەپ كەتكۈدەك ئىككىمىزنىڭ ئارىسىدا نېمە مۇناسىۋەت بولسۇن؟ بۇ نەس باسقۇر باشلىقنى قارا... جاھاندىكى شۇنچە نۇرغۇن خوتۇنلار ئارىسىدا قېرىشقاندەك ئۇنىڭ ئاسىيەگە كۆزى چۈشۈپ قالغىنى - نى...

ناھايىتى ئۇزاق يەردىن ئېغىر يۈك كۆتۈرۈپ پىيادە كەلگەن ئادەمدەك ئۆزۈمنى تولىمۇ ھارغىن ھېس قىلاتتىم. ئۆزۈم پەلەم - پەيلەردىن ئاستا - ئاستا ئۆرلەپ چىقىۋاتاممۇ، خىيالىم ئاللە - قەيەرلەردە خامۇش بىر ھالدا ئەگىپ يۈرەتتى. بولۇپ ئۆتكەن ئاد - دىي، ئەرزىمەس، ئەمما ئادەمنىڭ كۆڭلىنى پاراكەندە قىلىدىغان ئىشلار گىچماچلىشىپ كاللامنى چىرمىۋالغانىدى.

ئۆيىمىزنىڭ تونۇش ھىدى دىمىقمىغا ئۇرۇلدى. قارىسام، ئايا - لىم بىر بۇلۇڭدا ئېڭىكىنى يۆلەپ كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىك - كىنىچە ئولتۇرۇپ كېتىپتۇ. نەچچە ھەپتىدىن بۇيان ئۇ بىر ئىشلاردىن بەك مەيۈسلىنىپ كەتكەندەك قىلاتتى. يوق بىر ئىشلار ئۈچۈنمۇ ئۆزىچە چېچىلىپ كېتەتتى. ئۇنىڭ بۇنداق ئې -

زىلىپ خاموش ئولتۇرغان ئەپەندىنى كۆرۈپ غۇۋزۇندە ئاچچىقىم كەلدى:

ــ نېمە بولدۇڭ؟ نېمانداق ئېزىلىپ ماكچىيىپ ئولتۇرىسەن ئادەمنىڭ ئىچىنى پۈشۈرۈپ؟

ئۇ خۇددى بىرنەرسىسىنى يوقىتىپ قويۇپ ئارامسىزلىنىپ كېتىۋاتقان ئادەمدەك چىرايىمغا بىرقىسىملا قاراپ قويدى.

ــ ھېچنېمە...

ــ ھېچنېمە بولسا ئەمىسە قانداق ئولتۇرۇش بۇ؟! ئادەم ھېرىپ كەلگەندە چۈۋۈلۈپ كەتكەن سېۋەتتەك تۇرماي، مانداق تۇرۇك ئولتۇرمامسەن!؟

سىرتتا خاپىلىققا ئۇچرىسا دەردىنى ئۆيىدىن ئالىدىغان بىر قىسىم ئەرلەرگە ئوخشاش، كۆڭلۈمنىڭ ئارامى بولمىغاچقا، ئۆزۈمچە بىر نېمىلەرنى دەپ كېتىۋاتاتتىم. ئادەتتە ئۇنىڭغا بۇنداق تۇڭ تەگمەيتتىم، بۇنداق قىلسام تازا ياخشى بولمايدىغانلىقىنىمۇ بىلەتتىم. بىراق، بەزىدە مۇشۇنداق بولۇپ قالىدۇ ــ دە...

ــ مېنىڭ تۇرۇك ئولتۇرۇشۇمنى قويۇپ، ئاۋۇال سىز ئۆزىڭىزنى بىلىڭ...

ئەمدى بۇ يەنە ماڭا توقۇمدىن بىرنى تەييار قىلدىمۇ نېمە؟ گېپىدىن قارىغاندا، ئىشقىلىپ، مېنىڭ قايسىدۇر بىر ئىشلىرىم ئۇنىڭ دىتىغا ياقمايۋاتقاندەك ئىدى. ئاسىيە بىلەن بولغان ئىشىمنى... ئا ... نېمە ئىش بولماقچىدى؟ ئاشۇنداق تۆھمەتلەردىن بىرەرسى ئۇنىڭ قۇلىقىغا يېتىپقۇ قالمىغاندۇ؟ ئۇنداق بولسىغۇ قورساقنىڭ ئاغرىقى بولمىغاندىكىن ئۇنىڭدىن قورقۇپ قالىدىغان ئىش يوق... ئەمما بىراق، ئاۋارىچىلىك تارتىپ قالىدىغان گەپ ــ دە...

ــ ھە... مەن نېمە بوپتىمەن؟ ــ دېدىم توڭلۇق بىلەن.

ــ سىزنىڭ ھالىڭىز مۇشۇ... باش چۆكۈرۈپ كالىدەك ئىشلەشنىلا بىلىسىز... ئەمما قولىڭىزدىن نېمە كېلىدۇ؟ ھازىرقى چاھاندا خەق ئىشلەيدىغانلارغا ئەمەس، يول تېپىپ ئۆزىنىڭ ئىم-

شىنى ياخشى قىلغانلارنى ئەتىۋارلايدۇ...

گاڭگىراپ تۇرۇپلا قالدىم. بۇ قانداق گەپ بولۇپ كەتتى، بىر قارىسام، ئۇ ئاسىيە بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمدىن خەۋەرسىزدەك قىلىدۇ، يەنە شۇ ئاسىيە...ئۇ ئەجەب تولا يادىمدىن كېچىدىغان بولۇپ قالدى دېسە....

— سەن زادى نېمە دېمەكچى؟

ئۇ چىرايىنىمۇ ئاچماي تەتۈر قارىغىنىچە غودۇڭشىدى:

— مىش - مىش گەپلەر چىققىلى خېلى بولغان، بۇگۈن ما- ھىرەنىڭ ئېرىگە تەستىق چۈشۈپتۇ...

— نېمە؟...

— دېدىمغۇ، ماھىرەنىڭ ئېرىگە تەستىق چۈشۈپتۇ...

ئۇ بۇ سۆزنى شۇنچىلىك مەيۈس، ھارغىن بىر ئاھاڭدا ئېيىتىكى، ھەيرانلا قالدىم... ماھىرەنىڭ ئېرىگە تەستىق چۈشۈپ باشلىق بولسا، بۇ خوتۇنغا نېمە ھاردۇق يەتكەندۇ ئەمدى...

— ئۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ نېمە ئىشىمىز؟ خەق باشلىق بولسا بىزگە نېمە ئىدى؟... ئۇچراپ قالسا تەبرىكلەپ قويساقلا بولىدۇ...

— شۇنداق قىلىڭ، خەقنى تەبرىكلەپ ھاڭقىيىپ يۈرۈڭ. دې- مىدىمۇ... بولۇشىڭىز شۇ. دەۋاتقان گېپىنى، ماھىرەنىڭ ئېرى- چۇ، ئالىي مەكتەپنىمۇ تۈزۈك ئوقۇماپتىكەن، سىزدىن ئىككى يىل كېيىن خىزمەتكە قاتنىشىپتىكەن...

مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن بىر نەرسىنى چۈشەنگەندەك بولدۇم. خۇدانىڭ ئادەملەرگە سالىدىغان ھەۋەس ئوتلىرى كىشىلەرنى مۇ- شۇ دۇنيادا تۈرۈپ دوزاخ ئوتىغا سالىدىكەن. ئۇنىڭ يۈرىكى شۇ تاپتا كۆچلۈك بىر ئوتنىڭ يالقۇنلىرىدا كۆيۈۋاتسا كېرەك.

— گېپىڭچە بولغاندا، مەن ئەسلىدە ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆسۈشۈم كېرەك ئىكەن - دە؟

— شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ؟ ماھىرەچۇ، ئەتىگەندىن بېرى كېرىلىپ تېرىسىگە سىغماي، قىلغىلى قىلىق تاپالماي قاپتۇ... بىردەمدىلا بېرىپ چېچىنى بۆلەك بىر پاسوندا ياستىپ كەپتۇ...

ئىسىت...

— نېمىگە ئىسىت دەيسەن؟

ئۇ رۇۋاڭ سۈرمەي ئولتۇرۇپ قالدى. دېسەم ـ دېمىسەم ماھەرەنىڭ ئورنىغا ئۆزىنىڭ بولۇپ قالمىغىنىدىن مىڭ ئۆرتىنىپ كېتىۋاتىدۇغۇ بۇ...

— بىزمۇ قاراڭ، ئانچە ـ مۇنچە بىر ئىشلارنىڭ كويىغا چۈشەيلى، ھازىر ھوقۇقى، پۇلى يوقلارنى بىر كىم كۆزىگە ئىلىپمۇ قويمايدىكەن، ئۆمرىمىز مۇنداقلا ئۆتۈپ كەتمەسۇن.

كۆز ئالدىمغا دەرھال ھېلىقى ساۋاقدىشىم رىشىت، ئۇنىڭ كىشىنى تەشۋىشكە سالىدىغان چىرايى، ئېلىشاڭغۇ كۆزلىرى كەلدى. ئۇنى شۇ چاغدا ساراڭ بوپتۇ دەپ ئويلىغانىدىم. بۇنداقلار ھازىر ئاز ئەمەس ئىكەن. مەنمۇ شۇنداق بىر ئوتنىڭ كۆيدۈرۈشىدىن ئەقلى يىگلەپ كېتىۋاتقان بىرسى بىلەن بىر ئۆيدە ئىكەنىمەن. بۇنداق كېسەللەرنىڭ دورىسى نەدە؟ رېتسېپىنى كىم يازىدۇ؟

ئۇنىڭ كۆزلىرى ياشقا تولغان، تۇرقى شۇنچىلىك زەئىپ، بىچارە ئىدى، شۇ ھالدا ئاسماندىن چۈشكەندەكلا بىرەر كالتە ئەمەلنىڭ پېشى ماڭا تېگىپ قالىدىغان بولسا يۈرىكى يېرىلىپ كېتەرمۇ دەيمەن.

— ساڭا دېسەم، خوتۇن، باشلىق بولۇش دېگەن پۇل خەجلەپ توكلاتقۇ ياكى ئۆي سېتىۋالغاندەك ئاددىي ئىش ئەمەس... بولىمەن دەپلا بولۇۋالىدىغان ئىش نەدە تۇرۇپتۇ؟ بۇنداق خىياللارنى قىلغۇچى بولما.

— مۇشۇنداق دەپلا يۈرىۋېرەمدۇق؟ بەك ئاددىي ئويلايدىكەنسىز. سىز ياكى مېنىڭ ھېچكىمدىن قالغۇچىلىكىمىز يوق...

قارا بۇنى، شۇ ھالدا ئۇ مېنىڭ نېمىلەردىن ئىزتىراپقا چۈشۈپ، نېمىلەردىن قورقۇپ يۈرۈۋاتقانلىقىمنى نەدىن بىلسۇن؟ ئىش قاملاشماي قالسا بۇ خوتۇن تەمە قىلغاندەك ئۇششاق مەنسەپ ئەمەس، ئاشۇ خىزمىتىمدىنمۇ ئايرىلىپ قېلىشىم مۇمكىن...

گەپ يامىنىغا چىققاندا ئاسىيەگىمۇ ياخشى ئەمەس. ئايال خەق دېگەن قانداقتۇر بىراۋلار بىلەن مۇشۇنداق بىر ئىشلار توغرۇلۇق كىشىلەرنىڭ ئاغزىغا چىقىپ قالسا ئۆمۈر بويى نامىنى ئەسلىگە كەلتۈرەلمەيدۇ.

— شۇك بولۇپ قالدىڭىزغۇ؟ بىر نېمە دېمەمسىز؟

— سەنچە قانداق قىلىمىز؟ — ئۇنىڭ يەنە نېمىلەرنى دەيدىغانلىقىنى بىلىپ بېقىش ئۈچۈن ئاسماقچىلاپ سوراپ باقتىم.

ئۇنىڭغا بىردىنلا جان كىرگەندەك بولدى. ئۆمسە چىرايىمۇ ئوڭشىلىپ، ئالدىنئالا تۇزۇپ قويغان پىلانى بار ئادەمدەك ماڭا يۇزلىنىپ ئەستايىدىل سۆزلەشكە باشلىدى.

— ماھىرەلەرغۇ دائىم ئۇ، بۇ باشلىقلارنىڭ ئۆيىگە تولا بېرىپ كېلىپ يۈرىدىغان، بىزمۇ شۇ ئۇسۇل بىلەن بىر ئىش قىلمايمىزمۇ؟

— قىزىق گەپ بولدى ـ دە، مەن ئۇ خەقنى تېلېۋىزورلاردا ياكى چوڭ يىغىنلاردا يىراقتىن كۆرگەن، ئالدىغا بېرىپ سالاملاشقۇچى بولغىنىم يوق. بۇنىڭ ھەم زۆرۈرىيىتىمۇ يوق، — ھوقۇق، پۇل يەنە بىر نېمىلەر ئۈچۈن ئەركەككە ئوخشىمايدىغان قالغان ئەرلەرنى، ئانىغا ئوخشىمايدىغان ئايالالارنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم. يۈرىكىمدىكى ئادەمگە خاس تۇيغۇلار ئازىيىۋاتقان، ھايات ئوچاقلىرىدا ئوت ـ خەسچىلىك قەدىرى بولمايدىغان كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا مەنمۇ ئۆمىلەپ كېتىۋاتقاندەك قىلاتتىم.

— ئەخمەقتەك گەپ قىلماڭە، قىلاي دېگەن ئادەمگە نى ـ نى پۈرسەتلەر چىقىدۇ، مەنمۇ بەزى ئىشلارغا باش قاتۇرۇپ كېلىۋاتقىلى ئۇزاق بولدى. يەنە كېلىپ بىزنىڭ ئىدارىدە ۋىلايەتتىكى بىر باشلىقنىڭ يېقىن بىر تۇغقىنى ئىشلەيدۇ، شۇنى ئارىغا سېلىپ بىر ئىش قىلىمىز.

ئۇنىڭ، بايا يەرگە قاراپ ئولتۇرۇپ كېتىشلىرى بىكار ئەمەس ئىكەن، قارىغاندا، ئۇ خېلى تەپسىلىي، ئىنچىكە پىلان تۇزۇپ قويغاندەك قىلاتتى.

— شۇنداق قىلساق، مەن ئاخىر باشلىق بولمەن، شۇنداقمۇ؟

— ئىلاھىم دېگىنىڭىز كەلگەي...

— ھازىر باشلىقلارغا كىچىك ماشىنا سەپلەپ بېرىدۇ. شۇنداق ئېسىل پىكاپلار، بىز ئۇنىڭغا ئولتۇرۇپ كوچا ئارىلىساق ھەممە- نىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىپ كېتىدۇ، شۇنداقمۇ؟

— مانا ئەمدى ئەقلىڭىزنى تاپتىڭىز.

ئۇ راستلا ھاياجانلانغاندەك قىلاتتى. ھېلىقى ماشىنىلارنى، خۇشامەت، ھەسەت، تەلمۈرۈش بىلەن چاقنىغان كۆزلەرنى كۆر- گەندەك بولۇپ كەتتى ھەرقاچان...

— بىز شۇ تەرەققىيات بويىچە ماڭساق، ۋاستە تاللاپ ئول- تۇرماي يۇقىرى ئۆرلەۋەرسەك، كېيىن مەن چوڭراق ئەمەلدىن بىرنى تۇتسام، سەنمۇ مەن بىلەن تەڭ ئۆسۈپ ئايال رەھبەر بول- ساڭ...

ئۇ كۆزلىرىمگە تىكىلدى. چىرايىمدىكى مەسخىرە ئالامەتلە- رىنى سېزىۋالدىمۇ قانداق، بىردىنلا قوشۇمسى تۇرۇلدى.

— تەنە قىلىۋاتامسىز؟ — دېدى تەئەددى بىلەن.

— ياق، تەنە قىلمىدىم. مەسىلەن، شۇنداق بولۇپ قالسا، سەن قانداق قىلىسەن؟

— قانداق قىلاتتىم، مەنمۇ باشقىلاردەك تۆرتىڭ ئىگىسى بو- لىمەن.

— راستلا شۇنداق قىلامدۇق؟

— قىلساق يامىنى يوق، بولسا ماڭىلا بولمايدۇ، ئەجەب چەك- چىيىپ كەتىڭىزغۇ؟ ھازىر جاھان شۇنداق بولۇپ كەتتى، مەن ھېلىقى تونۇشۇم بىلەن بىر ئېپىنى قىلاي، گاچچىدە بىر ئىش قىلايلى.

شۇ چاغدا ئۆزۈمنىڭ ئاشۇ ناتونۇش، كىبىرى ئۇستۇن كىشى- لەر ئالدىدا تىلەمچىدەك بويۇن قىسىپ ئولتۇرۇپ كېتىشلىرىم، بىر بوردا لوقمىغا تەلمۈرۈپ تۇرغان ئاچ ئىتتەك ئىلتىجالىق قىياپىتىم، بىچارە خوتۇنۇمنىڭ قىلغىلى قىلىق تاپالماي ھالى

ئۇستۇن ئاغىچا سۈپەت خوتۇنلارغا يالۇۋرۇشلىرى، ئۇلارغا زورمۇ زور سۈركىلىپ، بىز ئۇچۇن ئىككى ئېغىز سۆز قىلىپ قويۇشنى ئۆتۈنۈپ يېلىنىشلىرى، ئىشلىرىم ئوڭغا تارتسا ئىكەن دېگەن ئۈمىدته بويۇنلىرىنىڭ قاقىرىدەك سوزۇلغان ھالىتى بىرمۇبىر كۆز ئالدىمغا كەلدى. شۇلارنى خىيال قىلىۋاتقىنىمدا ئۆزۈمنى بارغانسېرى كىچىكلەپ، يىگلەپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلىپ قالدىم. ئىچ ـ ئىچىمدىن ئۆرلەپ چىقىۋاتقان ئاچچىق كۈلكە، ئەلەملىك ھاياجاندىن تېنىم شۇركۈنۈپ كەتتى.

ـــ ئەگەر ئۇنداق قىلمىساقچۇ؟

ـــ يېنىۋالدىڭىزما؟ ھېلى بىر ئوبدان گەپ قىلىۋاتاتتىڭىزغۇ؟

ـــ بىز ئۇنداق قىلمايلى، قانداقلا ئويلايلى، بۇنداق ئىشنىڭ ئاقىۋىتى ياخشى بولمايدۇ. ھېلىغۇ ئۇنداق قىلمىدۇق، قىلىپ قالساق، خەق ئۇقۇپ قالسا بىز بۇ يۇزىمىزنى نەگە قويىمىز؟

ـــ ئۇنداق دەپمۇ كەتمەك، بىر ئىش قىلىپ باققانىڭ يامىنى يوق.

بىردىنلا ئاچچىقىم تۇتۇپ ئۇنىڭغا ۋارقىرىدىم:

ـــ ئەتىگەندە ھە دەپ قويسام بارغانچە ئەزۋەيلەپ كېتىۋاتسەنغۇ؟ ساڭا دەپ قويايمۇ، مەن ئۇنداق قىلمايمەن، سېنىمۇ ئۇنداق قىلدۇرمايمەن، بىزنىڭ نېمىمىز كەم؟ بىر ئوبدان ئۆتۈۋاتامدۇق؟ يوق نەرسىنى دەپ ئۆزىمىزنى خار قىلىپ نېمە قىلىمىز؟

ـــ سىزنىمۇ ئەر دېگىلى بولامدۇ؟ قىلچىلىكمۇ غايىسى يوق.

ئۇ شۇنداق دەپ ماڭا چەكچىيىپ تىكىلدى، چىرايى تامدەك تاتېرىپ، لەۋلىرى تىترەپ كەتتى. بۇ لەۋلەردىن بىر تۇرلۇك ئەلەم، غەزەپ، يەنە بىزارلىق ئالامەتلىرى چىقىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ «سىزنىمۇ ئەر دېگىلى بولامدۇ؟» دېگەن سۆزى جان ـ جېنىمدىن ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەمما يەنىلا ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىشقا مەجبۇر بولدۇم. مۇشۇنداق بىر تايىنى يوق ئىش سەۋەبىدىن بىرەر جېدەل چىقىپ قالسا، بۇنى خەق ئۇقسا، ئۇ چاغدا خەققە بىر ـ ئىككى يىل يەتكۈدەك كۈلكە بولامدۇ؟

ئۇ دېرىزە ئالدىغا بېرىپ سىرتقا قاراپ تۇرۇۋالدى. ئىككى مۇرىسى سىلكىنىۋاتاتتى. بىچارە يىغلاۋاتىدۇ. ئۇنىڭ يۈرىكىگە ئۇۋا سېلىۋالغان ئالۋاستى ئىچ - باغرىنى تاتىلاپ، كۆيدۈرۈپ يالماۋاتسا كېرەك. كىشىلەرنىڭ ھەۋەس ۋە ھۆرمەت نەزىرى بىلەن قارىشىغا تەلۈلەرچە ئىنتىلىشتىن پەيدا بولغان تېتىقسىز ئار-زۇنىڭ ئۇنى ناھايىتى ئۇزاققىچە قىينايدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. ئۇنىڭ تۇرقىغا قاراپ كۆڭلۈم شۇنداق پاراكەندە بولۇپ كەتتى. ئۆينىڭ ئىچىدە ھاۋا يېتىشمەي نەپسىم سىقىلىپ كەتتى. شۇنداق بىر قارىغاندا، بىزنىڭ يۈرىكىمىزدە سەللا دىققەت قىلمىساق پەيدا بولۇپ قالىدىغان بىر قارا ئۆڭكۈر بار ئىكەن، ئۇنىڭ تېگى يوق، ئۇ يەردە نۇر، يورۇقلۇق يوق، ئۇ بىزنىڭ روھىمىزنى دەم تارتىپ يالماپ كېتىشكە تەييار. بىزنىڭ ۋۇجۇدىمىز قۇياشنىڭ پاكىز نۇرلىرىغا چۆمۈلۈپ تۇرسىمۇ، روھىمىز قاراڭغۇلۇق قاپ-لىغان ئۆڭكۈرگە يەم بولۇپ كەتسە، ھاياتىمىزدا تەسەۋۋۇر قىل-غۇسىز پاجىئەلەرنىڭ يۈز بېرىشى تەبىئىي. تۇرمۇش دېگەن مۇ-شۇمۇ؟ بىز نېمىشقا ئۆزىمىزنى نەدىكى تايىنى يوق ئارزۇ - ھە-ۋەسلەرنىڭ قۇلىغا ئايلاندۇرۇپ قويىدىغاندىمىز؟

نېرىقى ئۆيدىكى تېلېفون جىرىڭلىدى. مەن ئۇنىڭ بىچارە ئەپتىگە بىر قاراپ قويۇپ تېلېفون بار ئۆيگە ماڭدىم.

بۇ ئاسىيەنىڭ ئاۋازى ئىدى. ئۇنىڭغا نېمە بولغاندۇ؟ ئاۋازىدىن قارىغاندا، ناھايىتى قىينىلىپ كېتىۋاتقاندەك، ئاغرىغان بولسا دوختۇر چاقىرماي مېنى قىچقارتىپ نېمە قىلىدىغاندۇ؟

مەن يۇگۇرۇپ دېگۈدەك پەسكە چۈشتۈم، ئاسىيەنىڭ ئۆيىنىڭ ئارىلىقى خېلى بار ئىدى. تاكسى شوپۇرى تازا ئەزمە ئاداش بولۇپ چىقتى. ھېچكىم يوق كوچىدىمۇ قىزىل چىراغقا توختاپ يۈرۈپ خېلى ھايال قىلدى.

ئىشىكنى ئاسىيە ئۆزى ئاچتى. ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپلا قالدىم، ئاۋايا مەن بولالمىدىم دەپ، ھازىرلا ئۆلىدىغاندەك ئىڭىرىغان قىز ئالدىمدا كۈلۈپ تۇراتتى. چىرايى ئاناردەك قىزىرىپ كېتىپتۇ.

دائىم تۇگۇۋالىدىغان چاچلىرىنى قويۇۋېتىپتۇ. ئۇ شۇ تاپتا ئاپ-پاق كېچىلىك كىيىم بىلەن تولىمۇ چىرايلىق بولۇپ كەتكەنىدى.

— بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ — دېدىم مەن سەل ئاچچىقىم كېلىپ. كۆڭلۈمنىڭ چوڭقۇر يېرىدە ھاياجان ئارىلاشقان بىر تۇر-لۇك خۇشلۇقمۇ بارەدەك قىلاتتى.

— شۇنداق قىلمىسام سىز كەلمەيتتىڭىز، قورقۇنچاق.

ئاسىيە ئالدىمغا كەلدى. ئۇنىڭدىن ئۇزۇم ھارىقىنىڭ ھىدى كېلەتتى. ئەسلىدە ئۇنى يۇرەكلىك قىلىۋەتكىنى مۇشۇ ھاراق ئىكەن - دە، مەنغۇ بىرەر پالاكەتچىلىككە ئۇچراپ قالمايدەپ ھاراققا يېقىن يولىمىغىلى خېلى بولدى. ئەستا، ئەسلىدە مۇشۇ يەرگە كەلمىسەم بولاتتى، تېخى بايىلا باشلىقنىڭ مېنى مۇشۇ ئا-سىيەدىن كۇنلەپ يۇرگىنىنى ئۇقۇپ تۇرۇپ، ئەمدى بۇ يېرىم كېچىدە ئۇنىڭ ئۆيىگە كەلگىنىمنى بىلىپ قالىدىغان بولسا، ئۇ چاغدىكى ئىشلارنىڭ ئۆزى...

— مەن كېتەي، — شۇنداق دەپ بولۇپ كۆڭلۇم لاسسىدە بو-لۇپ قالدى. راستلا كەتسەم، ئەگەر ھەقىقەتەن كېتىپ قالسام، كېيىنچە ئۆزۇمنى پەقەت كەچۈرەلمەي قېلىشىم مۇمكىن ئىدى. يۇرىكىمنىڭ بىر يېرلىرىدە تەننى شۇركۇندۇرىدىغان مۇزدەك سو-غۇق شامال سوقۇشقا باشلىدى. ئاسىيە ئەمدى ئىككىنچى قېتىم مېنى يەنە چاقىرمايدۇ، مەن ئۇنىڭ چىرايلىق كۆزلىرىنى، يې-قىملىق ئاۋازىنى ئەسلەپ، ئۇھ تارتىپ يۇرۇشتىن باشقىنى ھىل-مەيدىغان ھاڭۋاقتى ئەرگە ئايلىنىمەن.

كۇتمىگەندە ئاسىيە يۇگۇرۇپ كېلىپ مېنى قۇچاقلىۋالدى.

— كەتمەڭ، سىزگە دەيدىغان نۇرغۇن گەپلىرىم بار، بۇگۇن ھەممىنى دەۋالاي، ئاندىن ئىككىنچىلەپ كۆزۈمگە كۆرۈنگۈچى بولمىڭ. تازىمۇ لامزەللە ئادەم ئىكەنسىز، ياغاچتەك، شۇنچە ۋاقىتتىن بۇيان بىلمىدىڭىز، كۆڭۈل دېگەننى يا باشقۇرغىلى بولمىسا...

ئۇ يۇزلىرىمنى سىلاپ تۇرۇپ ئاستا شۇبرلىدى. ئۇنىڭدىن

كېلىۋاتقان ئەتىرىنىڭ خۇش ھىدى ئاستا ـ ئاستا يۇرىكىمگە سىڭىپ كىرمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ياش لىغىرلايتتى.

ـــ سىزگە دېسەم، بىزنىڭ باشلىق مېنىڭ ئالدىمدا تىزلاندى، ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ يالۋۇردى، سىز بۇگۈن كەتمەڭ...

ئاسىيەنىڭ يۈمشاق لەۋلىرى بوينۇمغا ، ئېڭەكلىرىمگە تەگدى. مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىشىم كېرەك ئىدى. لېكىن، بەزىدە بەزى ئىشلارغا ھەقىقەتەن ئامال يوق ئىكەن، بۇگۈن كېچە بولغۇلۇق بولىدىغاندەك قىلاتتى.

ھاياتىنىڭ ئېگىز ـ پەس يوللىرىدا كېتىۋاتقاندا كىشىنى كۈتمىگەن يەردىن ياۋا گۈللەرنىڭ پۇرىقى مەست قىلىپ تاشلايدۇ، ئادەمنىڭ مەستلىكتىن يېشىلگۈسى كەلمەيدۇ، سۆيۈلۈشنىڭ شېرىن، جانغا ئارام بېرىدىغان كەيپىدىن يۇرەكلەردىكى ئېغىر، ناخۇش نەرسىلەر ئېرىپ تۈگەيدۇ، يەڭگىل ، ئازادە بىر تۈيغۇ بۇلاق سۈيىدەك ئوقچۇپ، ئۇرغۇپ، دىللاردا ئۆچمەس خاتىرە ۋە سېغىنىشنىڭ تاتلىق خۇمارىنى قالدۇرىدۇ.

ئاسىيەنىڭ ئۆيىدىن يېنىپ چىققىنىمدا تاڭ ئاتاي دەپ قالغانىدى. كۆڭلۈمدە بىردە ئەنسىرەش، بىردە سۆيۈنۈش ھېسلىرى داۋالغۇيتتى. ئادەم دېگەن شۇنداق نەرسە ئوخشايدۇ. سۆيۈلۈشنىڭ نەقەدەر شېرىنلىكىنى ئۇنتۇپ قالغىلى تاسلا قالغانىكەنمەن. مەن بۇنىڭغا ھەقلىقمۇ ئەمەسمۇ دېگەنلەرنى پەقەتلا ئويلىغۇم كەلمىدى. راست، ھېچنېمىنى ئويلىغۇم يوق ئىدى.

كېتىۋېتىپ ئاقىرىپ بېرىۋاتقان شەرق ئاسمىنىغا قارىدىم. سەھەرنىڭ سوغۇق ھاۋاسى ئادەمنى خېلىلا سەگىتىپ قويياتتى.

يەنە نېمە ئىشلار يۈز بېرەر، ئۇنىڭدىن كېيىنچۇ؟ كۆز ئالدىمغا باشلىقىم كېلىۋالدى، ئۇ تولىمۇ ئاجىز ھەم بىچارىدەك ئىدى! ئايىغىم ئاستىدىكى يول تولىمۇ ئېگىز ـ پەس، تېيىلغاق بولۇپ تۇيۇلدى...

تۇلۇق

سۇر ئېشەك ھويلىدىن قاتتىق ھاڭرىغانچە ئۇستىدىكى ئىگىسىنى سەنتۈلدۈرۈپ ئويناقلاپ چىقىپ كەلدى ـ دە، ئىشىك ئالدىدىكى كۆۋرۈكتە دان ئىزدىشىۋاتقان قۇشقاچ توپىنى ئۇركۈتۈپ، قىبلە تەرەپكە قاراپ چاپتى. چومدا ئۆزىنى تەستە تەڭشەپ ئولتۇرغان چال ئېشىكىنىڭ چۈلۈۋرىنى تارتاتتى. ئەمما، ئېشىكى كاجلىق بىلەن بوي بەرمەي قۇلاق چايقاپ چىچاڭشىپ قوياتتى. چال ئاخىر ئېشىكىنىڭ رايىغا بېرىپ ئۆز مېڭىشىغا قويدى. ئېشەكنىڭ يۈرۈشى ئارغىماقنىڭ ئۆزى ئىدى. چال قورقۇنچ ۋە راھەت ئارىلىشىپ كەتكەن كەيپىياتتا ئېشىكىنىڭ يۈرۈشىگە پۇتۇن دىققىتى بىلەن قارايتتى. ئەركىگە قويۇۋېتىلگەن ئېشەك ئەمدى ھەدىدىن ئېشىپ سۇرلۇك ئىگىسىنى كىچىك بالىدەك كۆرۈپ سىلكىشكە باشلىدى.

ـــ كەينىڭگە نۆشۈدۈر تىققاندەك چىچاڭشىيسەنغۇ، ھارام! ...

چال ئېغىزىدىن ئۇقۇشماي چىقىپ كەتكەن «ھارام» دېگەن سۆزىدىن ئۆيلىپ ئەتراپىغا قارىدى. تەلىيىگە ئەتراپتا ئىنسان ـ جىن يوق ئىدى. ئۆزى قارىم كىشى بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ئۆڭىرىدە ئېشەك دۈمبالايدىغان ھارۋىكەش، ئېشەكچىلەرنىڭ ئادىتىدىن ئۆزىنى ساقلاپ كەلگەنىدى. دۇنيادا ئادەم ئەڭ خورلىغان ئېشەكتىن باشقا جانۋار بولمىسا كېرەك. مەھشەر كۈنى چاپايلار زۇۋانغا كېلىپ ئىنسان ئۇستىدىن شىكايەتلەر قىلىشقاندا،

ھەقتائاللانىڭ ئالدىدا ئەڭ قاتتىق ناله قىلغۇچى ــ ئېشەك تائە- پىسى ئىمىش. بىراق، ئېشەكنى خار قىلغىنى ئۆزىنىڭ دۆت - ھاماقەتلىكى. ئات چېچەن بولغاچقا بىر قامچىلا كۆپايە. تاغدىكى شىر - يولۋاسلار يىرتقۇچلۇقىدىن ئىنسانغا قۇل بولماي، ئۆز رىزقىنى ئۆزى تېپىپ ياشايدۇ. ئىنسانلارمۇ ھاماقەت تادانىڭ بوزىكى. «يوقسۇ، يوقسۇ، ــ ئابايىقى خىياللىرىنى رەت قىلدى چال، ــ ياراتقان ئىگىسى شۇنداق ياراتقان، پانىي دۇنياغا ئىنسانىڭ ئېغىرىنى كۆتۈرگىلى كەلگەن. «ئىشقى يوق ئېشەك» دېگىنى خاتاكەنە. توۋا قىلدىم، توۋا، تۆت كۈن تالانى كۆرمەي مۇنۇ جانىۋارنىڭ ئۆلەيلا دەپ قالغىنىنى!»

ئېشەك مەھەللىنىڭ بېشىغا چىققۇچە چاپچىپ ماڭدى. ئاندىن سوكۇلداپ، ئاخىر ئۆز مېڭىشىغا چۈشتى.

ــ ئۇھ، ھە مانا، مانا، جاھان دېگىنىڭنىڭ كارى مۇشۇنچىلىك. بىزنىڭ خۇي - پەيلىمىزمۇ ساڭا ئوخشايدۇ. ياشلىرىمىز تېرىسىگە پاتماي چىقمىغان دۆڭى يوق. قېرىلار مەسچىتتە ھۆڭ - ھۆڭ يىغلاپ ئولتۇرغان. خۇدا، قېرىغاندا تاپقان ئەقىلنى ياشلىق- تا بەرگەن بولسىيدى، دوزاخ ئەھلىمۇ چىقماس بولغىيدى ...

چال دوپپىسىنى ئېلىپ كەمزۇلىنىڭ يانچۇقىدىن بىر كونا لۆڭگىنى چىقىرىپ باش - كۆزىنى سۈرتتى. ئۇنىڭ خۇنۇك چىرايىدا بالىلىقتىن قالغان چېچەك ئىزلىرى بار ئىدى. ئۇ ھەر قېتىم چوقۇر يۈزىنى سىلىغاندا كونىلارنىڭ: «ئامەتنى نەگە ماڭ- دىڭ، دېسە، دوقا ماڭلايغا» دېگەن ھېكمىتى ئېسىگە كېلىپ كۈ- لۈپ كېتەتتى. «چىرايىم ئىتىبىلىقىنىڭ ئۆزىلا. خۇدانىڭ ئەل ئا- رىسىدا مەرتىۋەمنى ئۇستۇن قىلغىنىغا مىڭ قەتلە شۈكۈر. خا- نىڭ قىزى بېرىپ - بېرىپ تازغا تەگكەندەك بىر ئىش - دە ھە بۇ.» دۆڭگە ئۆرلىگەنسېرى ئېشەكنىڭ ماڭغۇسى كەلمەي قېلىۋا- تاتتى. دۆڭنىڭ تەسكەي باغرىغا جايلاشقان قاتار باغلىق ھويلا - ئارانلار كۈن نۇرىغا چۆمۈپ روشەنلەشمەكتە. دۆڭ تەرەپتىن سوققان شامالدا شاخلار تەۋرىشىپ، يوپۇرماقلار نۇر ۋە شامالدىن

جىلۋە قىلىشماقتا ئىدى. ئۆي ـ ئۆيلەردىن ئۆرلىگەن مەڭگەننىڭ ئىسلىرى، پىشقان سۈت ھىدلىرى ۋە ئەيتاۋۇر مېۋە، تېزەك، نەشە دېگەن نەرسىلەر ئارىلاشقان بىر خىل چالنىڭ بۇرنىغا ئۇرۇلىدى. ئۇ مۇشۇ پۇراقنى ياخشى كۆرەتتى. ئىت ئىگىسىنى پۇراپ بىلەلىگەنگە ئوخشاش، سىياسىي كېڭەش يىغىنلىرىغا قاتنىشىپ شەھەردىن ئەسنەپ قايتىپ كەلگەندە مۇشۇ خىل بىلەن ئۆز كەنتىنىڭ پەرقىنى ھەقىقىي ھېس قىلاتتى. ئۇ: «كۆزۈمنى تېڭىپ قويسىمۇ كىنىدىك كېسىلگەن ئاستانەمنى پۇراپ تاپالايمەن» دەيتتى ئۆزىگە. پۇراقتىن تېنى يايرىغان چال نەزىرىنى دۆڭگە ئاغدۇردى. دۆڭدە ئىككى توپ يوغان سېدە قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. بۇ بىر جۈپ سېدىلەر ئۇزاق سەپەرگە ماڭغان بىر جۈپ قەدىناسقا ئوخشايتتى. سېدىگە يېقىن كېلىپ ئۇلارنىڭ قوش سايىسىغا قارىڭ، ئىككى سايە تېرەكنى بىللە ئايلىنىدۇ. ئىككى دوست بىلىلە مېڭىپ ئۇپۇققا سىڭىپ كەتكەن كەبى ئۇزۇن سايىلىرى بارا ـ بارا كىچىكلەپ سېدە ئىچىگە سىڭىپ كېتىدۇ. بۇ ھال ھەر كۈنى تەكرارلىنىدۇ. چالنىڭ كۆزىگە بۇ سېدىلەر ئاتىسى ۋە ئاتىسىنىڭ قىيامەتلىك دوستى تاھىراخۇن ئاكىدەك كۆرۈندى. بىر زامانلاردا ئاتىسى دوستى بىلەن دەل ئاشۇ يەردە خەيرلەشكەنىكەن. ئۇلار ئەسلىي ئۇچ بۇرادەر بولۇپ، «ئاتۇۋ» ۋەقەسىدە ئامان قالغانلار قاتاردا يەتتىسۈدىن قېچىپ ئىلى تەرەپكە ئۆتكەن. سەۋىردىن دېگەن بىرسى كۈرەدە قېلىپ قالغان. ئىككىيلەن مۇشۇ تۆپىلىككىچە بىللە كەلگەن.

ـــ «نىكولاينىڭ ۋاقتىدا شىرمەن ئەردى نانىمىز» دەپ ناگىلا بولمايلى، ئاداش. «جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان». قارا، پەستىكى ئاۋۇ بوش يەرگە. ياندىن سۇ باشلاپ كەلسەك بىزگە ئېتىز بولىدۇ دېگىنە.

ـــ مەن دەريانىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتۈپ باقاي، كۆڭلۈم شۇ ياقلارنى تارتىپ تۇرىدۇ. «كەتكەنلەر كېلەر» دەپ، ئامان بولساق، يەنە كۆرۈشەرمىز، ـــ تاھىر ئىسمىلىك دوستى ئۇنىڭ ئاتىسى ھېزىم

بىلەن دۇئالىشىپ خوشلاشقاندا، پىيادە ساي تەرەپكە مېڭىپ كەت-
كەن...

چال يەتمىش يىل بۇرۇن ئۆزى تۇغۇلماستا يۇز بەرگەن بۇ ئىشلارنى كۆرگەندەك بولۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئاتىسى رەھمەتلىك بۇ يۇرتتا تۇرۇپ قېلىپ ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بولغانىدى. ئاشۇ بىر جۈپ سېدىنىمۇ ئاتىسى مۇشۇ دۆڭگە تىكىپ تۇلۇم بىلەن سۇ توشۇپ سۇغىرىپ زورايتقانىدى.

— بالام، ئاغىنەم تاھىرنىڭ گېپى بىلەن ئىسمىڭنى تاھىر دەپ قويغانمەن. ئۇمۇ ئوغۇل تاپسا، مېنىڭ ئىسمىمنى قويماقچى بولۇشقان. مەندىن كېيىن قالساڭ ئاشۇ سېدىلىرىمگە قاراپ قوي.

ئاتىسى ئاشۇنداق ئىخلاس ئىگىسى ئىدى. ئۇ چاغلاردا بۇ مە-
ھەللىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى قارا تۇرۇك كىشىلەر ئىدى، ئاتىسى ئۇنى شەھەرگە چۈشۈرۈپ مەدرىسەدە ئوقۇتتى. بۇگۈنكى كۈنلۈك-تە ئەل - جامائەت ئالدىدا يۇز - ئابرۇيلۇق ئادەم بولۇپ تۇرىدىن چۈشمەي ئۆتۈۋاتقانلىقى ئاتىسىنىڭ سەۋەبىدىن ئىدى. تاھىر قا-رىم ئىلمىي كىشى بولغانلىقى بىلەنلا ئەمەس، قەست يانىدۇرالاي-دىغان داخانلىقى بىلەنمۇ سىرلىق زات. كىشىلەر ئۇنى جىنلار بىلەن ھەپىلىشىدۇ دەپ بىلەتتى. تاھىر قارىمىنىڭ جىنكەشلىكى ئاتىسى تىككەن مۇشۇ بىر جۈپ سېدە بىلەن مۇناسىۋەتلىك.

بىر كۈنى تاھىر قارىم ئاتىسى تىككەن سېدە تۇۋىدە ئۇخلاۋاتـ-
قاندا، ئۇزۇن چاچلىق بىرقانچە جىن شاختىن چۈشۈپ ئۇنى ئويـ-
غاتتى.

— تاھىرجان، بىزدىن قورقما، ئايەت ئوقۇپ ھەم ئۇركۈتمە. سېنىڭ داداڭ بىزگە مۇشۇ سېدىنى تىككەن. ياتقان يېرى جەن-نەتتە بولسۇن، ھاجىتىڭ بولسا مۇشۇ يەرگە كېلىپ مۇنداق ... مۇنداق دېگىن ...

شۇنىڭدىن تارتىپ تاھىر قارىم مەھەللىدىكى نۇرغۇن ئىشلار-نى كۆرمەي تۇرۇپمۇ بىلىۋالالايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ كىمنىڭ

كالمسىنى جىنلار يەۋىتىپ تاش ۋە كۆتەكلەردىن قايتا ئەسلىگە كەلتۈرۈپ قويغانلىقىنى، كىمنىڭ تام ئاستىغا ئالتۇن تىقىپ قويغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇنىڭ جىنلارغا دوست بولۇپ قالغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. مۇنداق بىر ئىش بۇنى ئاشكارىلاپ قويدى.

تاھىر قارىم قوشنىسى تۇرغۇنجان بىلەن دۆڭنىڭ كۈنگەي تەرىپىدىكى مەھەللىگە تويغا بېرىپ قايتىپ كېلىۋاتاتتى. دۆڭ ئۈستىگە يېقىن قالغاندا، بىردىن يامغۇر تامچىپ بىر قارا بۇلۇت ئۈستىدىن ئۆتتى. بۇنداق ئۆتكۈنچى ھاۋا ئۆزگىرىشىنى خەقلەر «بۆرە ئوغۇل تۇغدى» دەپ قويۇشاتتى.

— تۇرغۇنجان، سىلىنى مەن بىر ھەيران قالدۇرۇۋېتەي، — تاھىر قارىم ھېلىقى بۇلۇتقا قاراپ توۋلىدى، — ھاي، ھاي، مۇبارەك بولسۇن! مۇبارەك بولسۇن!

بىردىن تاھىر قارىمنىڭ قولىدا بىر ئالتۇن ئۈزۈك پەيدا بولۇپ قالدى.

— بۇ نېمە كارامەت، تاھىراخون؟! — قوشنىسى ياقىسىنى چىشلەپ ھاڭ ـ تاڭ بولدى.

— جىنلار توي كۆچۈرۈپ ماڭغانكەن، مۇبارەكلەپ قويدۇم، — دېدى تاھىر قارىم. يېرىم يولدا ھېلىقى ئالتۇن ئۈزۈك قىياق ھالقىغا ئۆزگىرىپ قالدى.

— ھە، ئەسلىي چۆپتىن ئۈزۈك ساپتىكەن ـ دە، — تۇرغۇنجان تېخىمۇ ھەيران بولدى.

ئاردىن ھەپتە ئۆتمەي «تۇرغۇنجان سەكراتتا قاپتۇ» دېگەن خەۋەر مەھەللىگە پۇر كەتتى. تاھىر قارىم تۇرغۇنجانىنىڭ قېشىغا كىردى. تۇرغۇنجان تىلىدىن قالغانىدى. كىرگەن ـ چىققانلارنى مۇ تونۇمايتتى. ئەمما، تاھىر قارىمنى كۆرۈپ مۆل ـ مۆل يىغلاپ، ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق تەلمۈرۈپ كەتتى، كۆچىنىپ ئۇنىڭغا ئېگىلدى. تاھىر قارىم ئۆيدىكىلەرنى چىقىرىۋېتىپ، ئېتىكاپتا ئولتۇرۇپ جىنلارنى چاقىردى. ئەتىسى تۇرغۇنجان زۇۋانغا كەل ـ

دى. ھەپتە ئۆتۈپ يەر دەسسىدى.

ـــ مەنمۇ سەندەك ھادىسىنى كۆرۈپ «مۇبارەك بولسۇن!» دې-گىنىمىنى بىلمەن. «چاك» قىلغان بىر كاچات بىلەن بىر قاراڭ-غۇلۇققا چۈشۈپ كەتكەندەك بولدۇم، ـــ دېدى تۇرغۇنجان.

ـــ ھەي نادان، سەن مېيىت ئۇزاتقان جىنلار جامائىتىگە يۈ-لۇقۇپ قاپسەن ئەمەسمۇ. جىنلارنىڭ شاھى توگەپ كەتكەنكەن. ئۇلارنىڭ غەزىپىگە ئۇچراپسەن. ئەمدى بۇ ئىشنى ئىنسانغا تىنما.

لېكىن، بۇ ئىشنى ئەتىسلا مەھەللىدىكىلەر بىلىپ كەتتى. شۇنىڭدىن بۇيان كىشىلەر ئۇنى يالغۇز ئۇچرىتىپ قېلىشتىن قورقاتتى ...

ئېشەك مېڭىشتىن توختىدى. تاھىر قارىم ئېشىكىدىن چۈ-شۈپ چۇلۇڭۇرىنى سېدىگە باغلىدى. شۇڭاق ئۇستىگە قوي تېرە-سىنى تاشلاپ، كالىچىنى چىقىرىپ ئۆتۈك بىلەن تېرە ئۇستىگە دەسسەپ، ئاندىن باداشقان قۇرۇپ ئولتۇردى. شامال ئاۋۇالقىدىن پەسسەپ، كۈننىڭ تەپتى بىرئاز كۈچەيىپ قالغانىدى. «خۇدا مەرھىمىتىنى ئايىماي تۆككەن يۇرت ـ دە، بۇ، ئاۋۇ تاغلاردىن بۇلاق سۇلىرى قوشۇلۇپ ئېقىن ياساپ باغلىرىمىزنى سۇغىرىدۇ، تۆپىمىزدىكى بۇلۇتلار يامغۇر تۆكۈپ، بىنەمگە چېچىپ قويغان بۇغدايلىرىمىزنى ئۆستۈرىدۇ. ئاپتاپ ئۇنى پىشۇرۇپ بېرىدۇ. مۇ-نۇ تاغدا ئارىشاڭ بار. تۇمەن كېسىلگە داۋا. دادام تولىمۇ دانا كى-شى ئىكەن. مۇشۇ يۇرتنىڭ خاسىيىتىنى بىلىپ كۆچۈپ كەپتى-كەن ئەمەسمۇ». ئېشەكنىڭ ھاڭرىشى ئۇنىڭ دىققىتىنى چاچتى. تاھىر قارىم ئېشىكىگە قارىدى. ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ئاق ياغ-لىق چىگىۋالغان بىر موماي ئېشىكىنىڭ يېنىدا تۇراتتى.

ـــ تاھىراخۇن، ئېشىكىڭ گەپ ئۇقامدۇ نېمە، مۇنۇ ھاسام بىلەن بېشىڭغا ئۇراي دېۋىدىم، ھاڭراپ ئىشىمنى بۇزدى، ـــ مو-ماي خىرىلداپ كۈلدى.

ـــ ئېشىكىم «بىر سارىڭ كېلىۋاتىدۇ» دەيدۇ.

ـــ ھۇ بېشىڭنى يەيدىغان، سارىڭ دېگەن ئۆزۈڭ. ئېشەك بىلەن

ئۆي تۇتقاندىكەن.

ــ ھە، نېمە دەپ كەلدىڭ، كالاڭنى ساغماي؟ ماڭا تېگەي دەمسەن يا قېرىغاندا ئەرنىڭ قوينىدا يېتىپ ئۆلەي دەپ؟

ــ ياش ۋاقتىمدا مېنى كۆرگەن بولساڭ، مەجنۇندەك چۆلگە چىقىپ كەتكەن بولاتتىڭ! چاچلىرىمنىڭ جىقلىقىدا سۇزگۇچ سالالمايتتىم، سۇزگۇچ.

ــ يۇماي چىگىچ قىلىۋېتىدىغان بولغىيدىڭ. شۇڭا، قېرىغاندا جادۇگەر بولدۇڭ ــ دە.

ــ ئاغزىڭغا تاش! ــ تېرىكتى مومای، ــ زىلەيخا دەپ ئىسمىم بىلەن ئەلنىڭ ئاغزىدا ئىدىم. يۇسۇپ ئەلەيھىسسالام كۆيگەن زىلەيخادىن كەم ئەمەستىم. قېرىلىق دېگەن ئايال خەقنى تونۇغۇسىز قىلىپ قويىدىكەن ئەمەسمۇ.

ــ راست دەيسەن، زىلەي، ــ دېدى تاھىر قارىم سۆز ئۇرانىنى يۇمشىتىپ، ــ قېرىلىق دېگەن ئادەمنى دوڭغاق، توڭغاق، ئۇنتۇغاق قىلىۋېتىدىكەن.

ــ ھە يەنە، ئوسۇرغاق ...

ــ ھا ــ ھا ــ ھا! ئالە شەرىڭنى!

ئىككىيلەن تەڭ كۈلۈشۈپ كەتتى.

ــ قارا، تاھىراخۇن، مەن بۇ يەرگە سەن بىلەن مۇڭداشقىلى كەلمىدىم. ئىلىشقىلى كەلدىم.

ــ مەن بىلەن ئىلىشساڭ، ئەجىلىڭدىن بۇرۇن كېتىپ قالارسەنمىكەن.

ــ مەيلى، ئىككىمىزنىڭ يولى بىر، ئىككى پادىشاھ بىر شەھەرگە پاتمايدۇ، دەپ ساڭا قېرى جېنىمنى تىكىپ قويدۇم.

ــ بولدى، سەن بىلەن ئىلىشىپ قىساسىڭغا قالماي، سەنمۇ پەيلىڭدىن يان.

ــ مەن يانمايمەن، سېنىڭ قولۇڭدا ئۆلۈشكە رازىمەن. بۇ يەرگە قەسەم قىلىۋېتىپ كەلگەنمەن. مېنى ياشىسۇن دەپ بەك ئىچىڭ ئاغرىپ كەتكەن بولسا، سەن پەيلىڭدىن يان.

تاهىر قارىم زىلەيخانىڭ گېپىدىن چۆچۈپ ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ كەتتى.

ــ كەل، ئولتۇر. نېمە گەپ بولسا ئالدىرىماي دېگىن.

ــ ياق، ئولتۇرسام سېنىڭ مېھمىنىڭ بولۇپ قالمەن. نەيىتكىدىن يانساڭ، ئولتۇرمەن.

ــ ھە، بىلدىم. خەيرۇل دېگەن بالىمىزنى سەن خامۇش قىلىپ قويغانمىدىڭ؟

ــ ياق، ياق، مەن بىراۋغا ياخشىلىق قىلسام قىلمەنكى، يامانلىق قىلمايمەن. ئاخشام خوتۇنى قېشىمغا كىرىپتۇ. «خەيرۇللام ماڭا بەك كۆيىدۇ. ئاپىسى ئىككىمىزنىڭ ئارىسىنى يىراق قىلغىلى تاهىر قارىمنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ. تۆت بالا بىلەن ئىتنىڭ كۆنىنى كۆرەرمەنمۇ» دەپ قان ـ ياش يىغلاپ كەتتى. خەيرۇللام ئۆزى ئاپىسىدىن بىزار ئىكەن. ئاپامنىڭ گېپى جىق دەيدىكەن.

ــ قوي، ئۇ قارا كۆڭۈلنىڭ گېپىنى، يالغۇز ئاپىسىنى تاشلىۋېتىپ، خوتۇنى بىلەن ئاغىچا ئايلام ئويناپ يۈرسە بولامدۇ ــ ھە، ئوغۇل بالا دېگەن؟!

ــ مەن ساڭا شەرت قويماي. جىنلىرىڭنى ئىشلەتمەيسەن. خەيرۇللامغا نەسىھەت قىلساڭلا بولدى. بولمىسا، مەنمۇ جىنلىرىمنى ئىشلىتىمەن.

ــ بولىدۇ، كىمدىكىم جىنلىرىنى ئىشلەتسە خۇدا ئۇرسۇن، ــ تاهىر قارىم زىلەيخانىڭ جەينىكىدىن تۇتۇپ ئولتۇرغۇزدى.

* *

بۇ دەرۋازىسىز چوڭ ھويلا خەيرۇللامنىڭ، قورۇنىڭ ئالدىدىن بىر ئۆستەڭ سۇ ئېقىپ تۇرىدۇ. قورۇنىڭ ئىچى بۇكىكىدە مېۋىلىك، ئارقىسى قەبرىستانلىق. بۇ يەر مەھەللە سىرتى بولۇپ، كىشىلەر ئۆلۈملىك بولغاندىلا ئاياغ باساتتى. خەيرۇللام باشقىلار ـ

دىن رۇخسەتسىز مۇشۇ يەرنى ماكان قىلغانىدى. كىشىلەر «خەير-
ىرۇل دۇئە گەپ يېمەيدۇ» دېيىشەتتى. ئۇلار بالىلىرىغا «ئاچپاقە-
لىق قىلىپ جىق يېمەڭلار، بولمىسا خەيرۇل دۇئىدەك دەلدۇش
بولۇپ قالىسىلەر» دەيتتى. خەيرۇللانىڭ قورساق جېدىلىدىن
باشقا غوۋغاسى يوق ئىدى. ئۇ بالا ۋاقىتلىرىدا تۆت ئاپقۇر ئەتكەن
چايغا ئۇچ پومىنانىنى چىلاپ تۇرۇپ ئىچىۋېتەتتى. ئەمما، يېگىنىگە
لايىق ئون ئەرنىڭ ئىشىنى قىلاتتى. ئۇ بۇ دۇنياغا كەتمەن چاپقە-
لى كەلگەندەك، تىنىمسىز ئىشلەپ ئوتتۇز مولۇق ئاق تۆپىلىكە-
نى كۆكەرتىپ، باغ، كۆكتاتلىققا ئايلاندۇرۇۋەتكەنىدى. ئۇ
چاغلاردا ئاپىسى ئەلانۇرخان تامدەك ئوغۇل تۇغقىنىغا خۇش ئە-
دى. كىچىكىدە بالىسىنى «غېنى باتۇردەك بالام» دەپ ئەركىلە-
تەتتى. بوي ـ بەستى زىيادە زورىيىپ كەتسە، ئادەمنىڭ ئەقلى
كەمتۇك بولۇپ قالامدىكىن، خەيرۇللام يىگىرمىدىن ئېشىپ كې-
تىپمۇ ئۇششاق بالىلار بىلەن ئويناياتتى. «ئەمدى كىچىك بالىلار
بىلەن ئوشۇق ئويناۋەرمە. قارىغىنا، ئاشۇ ئوشۇقلىرىڭنى ئۇتۇۋا-
لىدىغانلار سېنىڭ تەڭتۇشلىرىڭنىڭ بالىلىرى.» ئاپىسىنىڭ
مۇشۇنداق سۆزىگە ئۇ ھى ـ ھى... قىلىپ ھىجىيىپلا تۇراتتى.
توي كۈنى ئوتتۇز ئوغۇل ئۇنى دۇمبىسىدىن ئىتتىرىپ دېگۈدەك
ھۇجرىغا ئەكىرىپ قويۇشتى. ئاپىسىمۇ توي كېچىسى ئوغلىنىڭ
قېشىغا قېچىپ كىرىشىدىن ۋايىم يەپ تاڭ ئاتقۇچە كىرپىك قاق-
مىدى. ئەمما ئەتىسىدىن باشلاپ خەيرۇللام خوتۇنىدىن ئايرىلماي
ئاپىسىدىن قاچىدىغان بولۇپ قالدى. ئاپىسى بىر كۈنى «يوقال،
سەندەك بالام يوق!» دەپ تىللاپ قويغان بىلەن خەيرۇللام ئۆيدىن
چىقىپ كەتتى. مانا بۇ قورۇنى ئۆزى بىنا قىلىپ، تۆت بالا تا-
قۇچە ئاپىسىنى ئىزدەپ قويمىدى. ھەتتا ئايالى بىر نۆۋەت: «ئاپە-
ڭىزنى ئەكېلىۋالايلى» دەپ قويۇپ ئۆلگۈدەك تاياق يېدى. خەي-
رۇللام كۈچتۇڭگۇر ھەم ياۋا مىجەز بولغاچقا، بىرەر كىم ئۇنىڭ
قېشىغا نەسىھەت قىلغىلى بارالمايتتى. زىلەيخانىڭ تاھىر قارىما-

غا: «نەسىھەت قىلساڭلا بولدى» دېگەن شەرتىنى ئورۇنلىماق بىلەن كىم تاھىر قارىمنى جېنىدىن جۇدا قىلىپ قويۇشىمۇ مۇمكىن ئىدى.

تاھىر قارىم ھويلىغا كىردى. ھويلا تىمتاس، ئۆي ئىشىكلىرى ھەم ئېتىك ئىدى. تاھىر قارىم پەستىكى ھارۇننىڭ پاتقان ئىزىنى كۆردى. خەيرۇللام خوتۇن ـ بالىۋاقلىرىنى ئېلىپ بۇغداي سانقىلى چىقىپ كەتكەندەك قىلاتتى.

*　　*

خەيرۇللام كۇن پاتارغا يېقىن بازاردىن كەلدى. بالىلىرى ھارۇدىن چۇشۇپ خۇشال چۇرقىرىشىپ قورۇغا يۇگۇرۇشتى. چۇنكى، ئۇلار ئۆيلىرىنى بەكلا سېغىنىشقان، بازاردىن ئالغان ئايىغىلىرىنى كىيىپ يۇگۇرۇشكۇسى كەلگەنىدى. خەيرۇللامنىڭ خوتۇنى قۇچىقىدىكى بوۋاقنى خەيرۇللامغا تۇتقۇزۇپ ھارۇننىڭ ئېگىز شوتىسىدىن ئاۋايلاپ يەرگە دەسسىدى. ئايالى يەنە ئىككى قاتتەك قىلاتتى.

— قورداق قىلاي، سىز سۇ ئەكىرىپ بېرىڭ.

— ياڭيۇلارنى ئاقلىماي، يۇيۇپلا توغرىغىن.

— نېمىشقا؟ ياڭيۇ دېگەننى ئاقلايدىغان تۇرسا.

— قورسىقىم ئېچىپ ناغرا چېلىپ كەتتى. مىسىلداپ يۇرۇپ قاچانغىچە ئاقلاپ بولىسەن ئۇ نېمەگىنى. بولدى، ئاقلىمايلا قويغىنە.

— خوپ، بېگىم، ھاي بالىلار، — ئايالى بالىلىرىنى توۋلىدى، — ئۆيدىن جاۋۇر ئاچىقىپ، ياڭيۇ قومۇرۇپ كېلىڭلار، تېز بولۇڭلار، دادائلارنىڭ قورسىقى ئېچىپ كەتتى.

بالىلار پېشايۋانغا چىقىشتى.

— ئوھوي، بۇ يەردە تۇلۇق تۇرىدۇ.

بالىلار ئىشىك تۇتقۇچىغا شوينىسى چىگىپ قويۇلغان بىر

ئويۇنچۇق تۇلۇقنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشتى. تۇلۇق كۆك خىشنى دۇگىلەيدىغان قىلىپ بىلەپ ئىككى يېنىدىن تۆشۈكچە قىلىپ چاسا سىمغا كىرگۈزۈلگەن، سىمنىڭ بېلىگە شوينا چىگىلگەندى. بالىلار تۇلۇقنىڭ شوينىسىدىن تۇتۇپ ئاپىسىنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ كېلىشىدى، تۇلۇق ئارقىدىن تەڭ دۇگىلەپ كەلدى.

— مەن دېگەن ئات! بۇ تۇلۇق مېنىڭ! چۇھا! چۇھا!

ئوتتۇرانچى بالىسى تۇلۇقنى دۇگىلىتىپ ھويلىدا يۈگۈرۈشكە باشلىدى. قالغان بالىلىرىمۇ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگەشتى.

— ئەكېلە، مەن بىردەم ئوينىۋالاي.

— مەن بىردەم ئوينىۋالاي.

بالىلارنىڭ ۋاراقلىرى — چۈرۈشلىرى ھويلىدىكى توخۇلار، ئۆردەكلەرنىمۇ قىيا — چىياغا سالدى. بىر ھازادىن كېيىن بالىلار تۇلۇق تالىشىپ چوڭنىڭ ۋارقىرىغان، كىچىكىنىڭ يىغىلغان ئۇنى ئاڭلىنىشقا باشلىدى.

— بالىلىرىم، بولدى ئويىنىماڭلار، ياڭيۇ ئەكېلىڭلار!

تۇلۇقنىڭ پىراقىدا بالىلارنىڭ قۇلىقىغا گەپ كىرمەيتتى. خەيرۇللام ئاتنى ھارۋىدىن ئاجرىتىپ، باغلاپ بولغاندىن كېيىن بالىلىرىنىڭ ئارىسىغا كەلدى.

— نېمە تۇلۇق بۇ، كىمنىڭ تۇلۇقى بۇ؟

— بىلمەيمىز. ئىشكىتە تۇرىدۇ.

خەيرۇللام تۇلۇقنى ئېلىپ ئۆرۈپ — چۆرۈپ قارىدى. تۇلۇق خىشنىڭ يۇزىدىكى ئات بېشى چوشۇرۇلگەن بەلگىنى كۆرۈپ كۆزىگە يېقىن ئەكېلىپ سىنچىلىدى. ئۇ سىنچىلاپ قاراۋېتىپ بىردىن ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى.

— خەيرۇللام، نېمە بولدىڭىز؟ — ئايالى يۈگۈرۈپ قېشىغا كەلدى، ئۇ خەيرۇللامنىڭ يىغلىغىنىنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتاتتى.

— بۇ مېنىڭ تۇلۇقۇم! مەن كىچىك ۋاقتىمدا ئويىنىغان! — خەيرۇللام تېخىمۇ قاتتىق يىغلاپ كەتتى.

— تۇلۇققىمۇ يىغلامسىز؟

خەيرۇللام جاۋاب بەرمەيلا تۇلۇقنى ئېلىپ ئاتنىڭ قېشىغا باردى. ئاتنى هارۋىغا قوشۇپ ئايالى ۋە بالىلىرىنى چاقىردى:

— كېلىڭلار، هارۋىغا چىقىڭلار.

— نەگە بارىمىز. نېمە ئىش بولدى؟ — ئايالى جايىدا دالدا قېتىپ تۇراتتى. بالىلىرى ئاپىسىنىڭ ئېتىكىگە يېپىشتى.

— ئاپامنىڭ قېشىغا بارىمىز، ئاپامنى ئەكېلىۋالايلى.

ئۇلار هارۋىغا چىقىپ مەھەللە تەرەپكە ماڭدى.

— ئاپام كىچىك ۋاقتىمدا بۇ تۇلۇقنى ماڭا ياساپ بەرگەن. بىچارە ئاپام، بىچارە ئاپام! ئاپام بارغۇ، قاراڭلار ...

ئايالى ۋە بالىلىرى هارۋىدا چايقىلىپ ئولتۇرۇشقانچە ئۇنىڭغا هەيرانلىق بىلەن قارىشاتتى. چۈنكى، بۇگۈن خەيرۇللامنىڭ تىلى چىققاندەكلا ئەڭ جىق گەپ قىلغان كۈنى ئىدى. ئەتراپ بارغانسېرى قارايماقتا. جىنلار ئۇيقۇسىنى ئاچىدىغان ۋاق يېقىنلاشماقتا ئىدى.

كۈتۈش

كۈنلەر مەنىسىز ۋە زېرىكىشلىك ئۆتمەكتە. مەن سېنى سېغىنىش ئىچىدە كۈتمەكتىمەن. كۈتۈشلىرىمنىڭ چېكى يوق، ئۇنىڭ ئۈمىدسىز ۋە كونىرىماس شوللىرى بىر نامەلۇم بوشلۇققا قاراپ كېڭەيمەكتە. يېڭى بىر تاڭ قىزغۇچ نۇرلىرىنى دېرىزەمگە تاشلاپ، مەيۈس جىلمىيىپ كېلىدىغان گۈگۈم مەنزىرىلىرى ئىچىگە غايىب بولغانغا قەدەر مەن سېنى ئەنە شۇنداق كۈتىمەن. مىنۇت ـ سېكۇنتلار مېنىڭ ۋۇجۇدۇمدىن ئالغان تۈيغۇلار بىلەن ئۆزىنى بېزەيدۇ. ۋاقىت ئۇقۇمىنىڭ ئېڭىمدىكى يارقىن ئىپادىلىرى ئاستا ـ ئاستا غۇۋالىشىپ، تىنىمسىز ئالمىشىپ تۇرغان كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ پەرقىنى خىرەلەشتۈرىدۇ. مەن قاينام ـ تاشقىنلىق ھايات داۋاملىشۇاتقان، شەھەر كوچىلىرىنىڭ ئاۋات دوقمۇشىغا جايلاشقان، سىرتتىكى جۇشقۇنلۇقنىڭ تامامەن ئەكسى بولغان جىمجىت ۋە غېرىبانە كىتابخانىنىڭ ئانچە چوڭ بولمىغان دېرىزىسى ئالدىدا سىرتقا قارىغىنىمچە خىيال سۈرۈپ ئولتۇرىمەن. كۆزلىرىمگە يول ياقىسىدىكى ياش سېدە دەرەخلىرى ۋە ئۇنىڭ ئاستىدىكى ياپيېشىل چىملىقتىن باشقا ھېچنېمە كۆرۈنمەيدۇ. ئۇ يەردە سېنىڭ سىياقىڭنى ئىزدەيمەن. سەن بىلەن ئۆتكەن تەسىرچان دەقىقىلەرگە خىيالەن پىچىرلايمەن. كىملەرنىڭدۇر تۇرقىنى سېنىڭ كېلىشكەن قەددى ـ قامىتىڭگە ئوخشىتىمەن... كىتابخانىغا ئېزىپ قالغاندەك كىرىپ قالىدىغان

بىرەر خېرىدار كىتاب ئالماقچى بولۇپ پۇل تاپشۇرغاندىلا، ئاندىن ئېسىمنى يېغىپ ئالدىمدىكى سېرىق رەڭلىك ئۇستەلگە ئېڭىشىمەن. خېرىدارنىڭ قولىدىكى پۇلنى ئېلىپ كىتابقا تامغا بېسىپ بېرىۋاتقان چېغىمدا، كاللامغا چاقماق تېزلىكىدە: «مۇشۇ كىچىككىنە ئىشنى بېجىرىپ بولغۇچە ئۇ كىتابخانا ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتەرمۇ ياكى دېرىزىنىڭ ئۈدۈلىدىكى ئاۋۇ دەرەخنىڭ سايىسىدا مېنى كۈتۈپ تۇرغان بولارمۇ؟» دېگەن ئوي كېلىدۇ ـ دە، ئىشىمنى ناھايىتى تېزلىك بىلەن تۈگىتىپ، بېشىمنى كۆتۈرۈپلا يەنە ئۈمىدسىزلىككە غەرق بولىمەن. ئەسلىمىلىرىمنىڭ ئوچۇق دېرىزىلىرى ئىلگىرى سېنىڭ ئاشۇ سېيدە دەرىخى ئاستىدا كۈن ـ كۈنلەپ ماڭا تەلمۈرۈپ تۇرغانلىقىڭنى، كېيىنكى چاغلاردا ماڭا بىر ئۆمۈر ئۇنتۇلمىغۇدەك شېرىن مۇھەببەت ئاتا قىلغانلىقىڭنى ئەسلىتىپ تۇرىدۇ. مەن گۈزەل خاتىرىلەر ئىچىدىن ئىككىمىزنىڭ سۆيگۈزارلىقىدىكى گۈللەرنىڭ ئۆزگىچە خۇش پۇراق چاچقانلىقىنى، ئۇ يەردىكى ئۇنتۇلغۇسىز ۋە مەنىلىك چۈشلەرنى قايتا كۆرگەندەك بولىمەن. ئۆتكەن كۈنلەرنىڭ يارقىن خاتىرىسى قەلبىمنىڭ ئەڭ پىنھان جايلىرىدا خۇددى ئۇرۇلمەس كۈيدەك ئۆزىنىڭ مۇڭلۇق ناۋاسىنى توختاتمايدۇ. مۇھەببەتنىڭ تەڭداشسىز سېھرىي كۈچى ۋە ئۇنىڭ شېرىن ئازابى روھىمدىكى تىمتاس جىلغىلارنى تىنىمسىز شاۋقۇن ـ سۈرەنلەرگە تولدۇرىدۇ. مەن ئۈمىد بىلەن ئۈمىدسىزلىك ئوتتۇرىسىدا سانسىز قېتىم تېپىرلاپ، ئاخىرسىز كۈتۈشلەر ئىچىدە سۈكۈتكە چۆممەن.

سەن مېنىڭ ھاياتىمغا ئۆزگىچە بىر مەنە، تۇرمۇشۇمغا بىباھا گۈزەللىك ئېلىپ كېلىپ، يەنە تاڭ سەھەرنىڭ ئۆتكۈنچى شامالىرىدەك تۇيۇقسىزلا غايىب بولۇپ كەتتىڭ. سەن قەلبىمگە تەكەللۇپسىزلا كىرىپ كېلىپ، يەنە بىر تال يىپتەك تۇرمۇشۇم ئىچىدىن سۈغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتىڭ. سەن كەلگەن چېغىڭدا

قەدەملىرىڭنى توسۇپ قېلىشقا جۈرئەت قىلالمىغانلىقىمغا ئوخشاش، كەتكەن چېغىڭدىمۇ ئۇنىڭ ئاخىرقى كۆرۈشۈشىمىز ئىكەنلىكىنى بىلمىگەنىدىم. چىرايىڭدىن ھېچبىر ئايرىلىش ئىپادىلىرىنى كۆرمىگەنىدىم. سەن ھەر كۈندىكىگە ئوخشاشلا كىتابخانىغا كىردىڭ ـ دە، چىقىپ كېتىدىغان چېغىڭدا: «خەير ـ خوش، ئەتە كۆرۈشەيلى!» دېگەنىدىڭ. شۇنىڭدىن كېيىن سانسىزلىغان «ئەتە» ئۆتۈپ كەتتى. ئىككىمىزنىڭ بىر مەزگىللىك قايناق مۇھەببىتىمىز سېنىڭ بىر قېتىملىق «خوش» دېيىشىڭگىمۇ ئەرزىمىدى، ھەتتا مۇشۇنداق كېتىپ قېلىشىڭنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپ قويۇشقىمۇ تىلىڭ بارمىدى... ئەجەبا، بۇلارغا شۇنچە ئېتىبارسىز قارىغانسەنمۇ؟ ئاشۇنداق ئۇن ـ تىنسىزلا غايىب بولۇشۇڭ بىلەن دالادىكى يۇمران گۈلدەك بىر قىزنىڭ قەلبىنى زىدە قىلىپ قويغىنىڭنى سەزمىگەنسەنمۇ؟ ئۇنىڭ سەن بېغىشلىغان مۇھەببەتتىنمۇ نەچچە ھەسسە چوڭقۇر بولغان گۈزەل چۈشلەرنى قۇچاقلاپ، كۈز ياپراقلىرىدەك سارغىيىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرمىگەنسەنمۇ؟ سەن مېنىڭ ئەڭ پاك ۋە ئەڭ سەبىي تۇنجى مۇھەببىتىمگە شۇنچە ئاسان ئېرىشكەنمىدىڭ؟ بۇ ئۇچ يىلغىچە كۈتۈپ ۋە ئىنتىلىپ ئېرىشكەننى مۇشۇنداق ئۇن ـ تىنسىز ۋە شەپقەتسىزلەرچە ۋەيران قىلىش ئۈچۈنمىدى؟ ئادالەتسىز مەغلۇبىيەتكە تەن بەرگۈسى كەلمىگەن بىر يۈرەكنىڭ كۆزۈڭچىلا پارە ـ پارە بولۇشىنى كۆرۈپ تۇرۇش سېنى شۇنچە خۇشال قىلارمۇ؟...

دەبدەبىلىك قەسەملەر ھەقىقىي سۆيگۈنى تېپىش ئۈچۈن نىقاب قىلىنسا كېرەك! ئىرادەمدىن تاشقىرى ھېچقانداق بىر كۈچ بۇنىڭغا جاۋاب تاپالمايدۇ. مەن پەقەت بىر خىل ئىنتىلىش، سېغىنىش ۋە چەكسىز ئازاب ئىچىدە ئاخىرقى نەتىجىنى كۈتىمەن، خالاس! ئىككىمىزنىڭ قەدىم ئىزلىرى چۈشكەن خىلۋەت چىغىر يولدا بىردىنلا تەنھا قالغانلىقىمنى، مەقسەتسىزلا

تاشلىنىپ قالغانلىقىمنى بىلىپ تۇرساموۇ، ۋۇجۇدۇمدا بىخ سۈرۈپ يېتىلگەن گۈزەل ھېسلارنىڭ مۇشۇنداق بەربات بولۇشىغا چىدىمايمەن. تومۇرلىرىمدىكى سۆيگۈ ئوچۇن ئېقىۋاتقان قانىنىڭ سەۋەبسىزلا توختاپ قېلىشىغا بەرداشلىق بېرەلمەيمەن. ئۆتمۈش بىلەن ھازىرنىڭ چەك ـ چېگراسىنى ئايرىش مەن ئوچۇن تولىمۇ قورقۇنچلۇق. بۇ سەن بىلەن ئۆتكەن كۈنلەرنىڭ پەقەت ئۆتمۈشكىلا تەئەللۇق ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلغانلىق بولىدۇ. مەن ئىككىمىز ئىلگىرى ياراتقان مۇھەببەت باغچىسىدا بەھۇزۇر سەيلە قىلىۋاتقان چېغىمدا بەختىنىڭ غوجايىنى ئىدىم، ھازىر ئازاب ـ ئوقۇبەتنىڭ قۇلىغا ئايلاندىم. كۈنلىرىم ھەقىقىي چۈشلەرنىڭ نۇرانە كۆلەڭگىلىرىنى ئىزدەش بىلەن قىينىلىپ ئۆتتى. ئېيتىلىشقا تېگىشلىك بولغان ناخشىلار ئېيتىلماي، يېزىلىشقا تېگىشلىك بولمىغان ھېكايىلەر يېزىلىپ كەتتى، خاتىمىسى چۈشمىگەن بۇ ھېكايىلەر رەھىمسىز رېئاللىقنىڭ ئۇستىلىق بىلەن قۇراشتۇرۇلغان ئاچچىق توقۇلما ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلىدى.

مۇھەببەت سېنىڭ كۆزلىرىڭدىكى مۇڭلۇق ئىلتىجا ئارقىلىق قەلبىم قەسىرىگە جىمجىت ئېقىپ كىرگەن چاغدا، مەن ھايات دېگىزىنىڭ مەۋھۇم ئاراللىرىدا مەقسەتسىزلا ئايلىنىپ يۈرگەن تەنھا قېيىقتەك نىشانسىز تېگىرقاپ يۈرەتتىم. رېئاللىقتىن كۆپ يىراقلاپ كەتكەن چۆچەكلەردىكىدەك خىيالىي دۇنيا، دېگىز بويىدىكى تىمتاس ساھىلدا قارشى قىرغاقتا كۆز ئۈزمەستىن تىكىلىپ تۇرغان ماتروسنىڭ نېمىگىدۇر قىزغىن تەلپۈنۈشىگە ئوخشاش مېنى قانداقتۇر بىر مەنزىلگە تەلپۈندۈرەتتى. سەن، پەقەت سەنلا تۇن باغرىدا دەخلىسىز ئەركىنلىككە ئېرىشىدىغان سىرلىق پىچىرلاشلىرىڭ ئارقىلىق مۇگدەكتىكى ھېس ـ تۇيغۇلىرىمنى ئويغىتىپ، مۇھەببەتنىڭ سېھىرلىك جەنىتىگە ئۆز ئايىغىڭ بىلەن باشلاپ كىردىڭ. ھاياتىمدىكى تۇنجى چىغىر يول سېنىڭ ئاياغ ئىزلىرىڭدىن باشلاندى.

بىز تولىمۇ ئاددىي ۋە رومانتىك تونۇشقانىدۇق (بۇنى سېنىڭ ئەتەي ئورۇنلاشتۇرغانلىقىڭنى كېيىن بىلگەنىدىم). سەن خۇددى سەھەرنىڭ سالقىن ۋە ساپ ھاۋاسىدەك مېنىڭ مەسكىنلىك قاپلىغان روھىمغا جۇشقۇنلۇق ۋە خۇشاللىق ئېلىپ كىرگەنىدىڭ...

ئۇ كۈنى ھاۋا ئىنتايىن ئوچۇق بولسىمۇ، كىتابخانا ئىچى دىمىق ۋە جىمجىت ئىدى. سەن خېرىدارلار تولا ۋاراقلاپ پېتىدىن چۈشۈرۈۋەتكەن بىر كىتابنى ئالدىڭ.

ناۋادا سەن ئاشۇ كىتابنى ئالمىغان بولساڭ، مەن ساڭا دىققەت قىلمىغان، بېشىمنى كۆتۈرۈپ ساڭا قارىمىغان بولاتتىم. ئىككىمىزمۇ تونۇشمىغان بولار ئىدۇق. مەن سېنىڭ نېمە ئۈچۈن كونىراپ كەتكەن ئاشۇ كىتابنى تاللىغىنىڭنى ھېچ چۈشىنەلمىدىم. بۇ كىتابنىڭ يېپىيېڭى نۇسخىلىرىمۇ جاۋەنده مىقدىده تىزىقلىق ئىدى. كۆزلىرىم سېنىڭ كۆزلىرىڭ بىلەن ئۇچراشتى. چوڭقۇر خىيالغا ئەسىر بولۇپ كەتكەن بۇ سىرلىق كۆزلەر ھەقىقىي ھېسسىيات بىلەن تولغان بىر ئاشىقلىق ھېكايىسىنى سۆزلەپ تۇراتتى. قاپقارا قارىچۇق ئىچىدىن يىراقلارغا سوزۇلغان بىر گىرىمسەن مەنزىرە گۈگۈمدىكى خىلۋەت بوشلۇقتەك كىشىنى چوڭقۇر ئويغا سالاتتى، ئېگىز قاڭشىرىڭ قوشۇما قاشلىرىڭ بىلەن قوشۇلۇپ، تىپىك ئۇيغۇر يىگىتىگە خاس سالاپەتنى ئىپادىلىگەنىدى. مەن نېمىشقىدۇر سېنىڭ ئاشۇ كۆزلىرىڭگە قاراشتىن ئەيمىنىپ قالدىم. ئۆزۈمنىڭ نېمىدىن قورقىدىغانلىقىمنى، نېمىشقا بۇنچە بىسەرەمجان بولىدىغانلىقىمنى بىلەلمىدىم. راست گەپنى ئېيتسام، مېنىڭ ياشلىقتىكى ئەڭ دەسلەپكى ئىشقىم ئاشۇ كۆزلەردىن ئويغانغانىكەن. مەن يىگىتلەرنىڭ كۆزلىرىنىڭمۇ بۇنچە سېھىرلىك بولىدىغانلىقىنى ئىلگىرى سەزمىگەنىكەنمەن. مەن مۇھەببەت بوسۇغىسىغا كېلىپ، تۇنجى قەدەمنى قانداق بېسىش ھەققىده تولۇق بىر قارارغا كەلمەي تۇرۇپلا بىرنەچچە قەدەمنى

بېسىپ بولغانلىقىمنى تۇيمايلا قالدىم.

ئاشۇ كۈنى يەنە سېنىڭ قىزلارنىڭكىدەك ئاپپاق ۋە سىلىق قوللىرىڭغا دىققەت قىلدىم. چۈنكى، بۇ قوللار مەن ئاشقان پۈلنى قايتۇرۇپ بولغۇچە كىتابنىڭ پۈرلىشىپ، كەينىگە يۆگمىشىپ قالغان مۇقاۋىسىنى تۈزەش بىلەن ئاۋارە ئىدى. ئىنچىكە ۋە ئۇزۇن بارماقلار خۇددى ئىگىسىنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن ھەربىكەت قىلىۋاتقاندەك بىلىنەر ـ بىلىنمەس تىترەيتتى. مەن ئاشقان پۈلنى ساڭا بېرىۋېتىپ ئېھتىياتسىزلىقتىن بارماقلىرىمنىڭ قوللىرىڭغا بوشقىنا تېگىپ كەتكەنلىكىدىن بەكمۇ ئۇيالدىم. ۋۇجۇدۇمۇ سېنىڭ قوللىرىڭدەك تىترەپ كەتتى...

سەن كىتابنى ئېلىپ كېتىپ تويتوغرا بىر ھەپتىگىچە كىتابخانىغا ئاياغ باسمىدىڭ. مەن بەكمۇ ئۈمىدسىزلەندىم. بۇ بىر ھەپتە ماڭا خۇددى بىر ئەسىرەدەك بىلىندى. نېمە ئۈچۈن شۇنداق بولغىنىمنى ھېچ بىلەلمىدىم. بىر ھەپتىدىن كېيىن سەن كىتابخانىغا كىرىپ كەلگەندە قولۇڭدا ھېلىقى كىتاب تۇراتتى. سەن ئالدىمغا كېلىپ، كىتابنى ئۇستەل ئۈستىگە ئاستاغىنا قويدۇڭ ـ دە، مۇلايىملىق بىلەن:

ـــ بۇ كىتابنى سىزگە قايتۇرۇپ بەرسەم بولامدۇ؟ ـــ دېدىڭ.

مەن ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قالدىم. ھەيرانلىق بىلەن ساڭا تىكىلدىم. بىراق، سېنىڭ چىرايىڭدىن ئازراقمۇ خىجالەت بولۇش ئىپادىلىرى كۆرۈنمىدى. مېنىڭ سەل ئاچچىقىم كەلگەن بولسىمۇ، ئاۋازىمنى سىلىق چىقىرىشقا تىرىشىپ:

ـــ نېمىشقا ئەمدى، بۇ يا كۈتۈپخانا بولمىسا؟ ـــ دېدىم. ناۋادا سېنىڭدىن باشقا بىرسى بولسا: «كىمىڭىزنى ئەخمەق قىلىسىز؟» دەپ قاتتىق تەگكەن بولاتتىم.

ـــ كەچۈرۈڭ، پۈلنى قايتۇرۇۋالمايمەن... پەقەت كىتابنىلا قايتۇرسام بولىدۇ.

ـــ بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟...

سەن دەماللىقغا بىرنېمە دېيەلمىدىڭ. ئوڭايسىزلانغىنىڭدىن چىرايىڭ ئاۋۋال قارىداپ، ئاندىن قىزىرىپ كەتتى. ئارىمىزدا بىرپەس جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. مەن ئارتۇقچە بىرنېمە دېمەيلا كىتابنى ئارقامدىكى جاۋەنگە مۇندىقىلا تاشلاپ قويدۇم، شۇئان كۆزلىرىڭدىن بىر خىل ھاياجان، ئۇمىدسىزلىك ۋە پەرىشانلىققا ئوخشاپ كېتىدىغان ئىپادىلەر ئەكس ئەتتى. كېيىن مەن چۈشىنىكسىز بىر خىل تۇيغۇدا سېنى ئەڭ يېقىن ئادىمىمنى ئۇزاتقاندەك، قىيالماسلىق نەزىرىدە كۆزلىرىم ئارقىلىق ئۇزىتىپ قالدىم. كەچ بولغاندىلا ئۇ كىتابنى قولۇمغا ئېلىپ، مەقسەتسىزلا ۋاراقلاشقا باشلىدىم. ماڭا سېنىڭ بارلىق مەخپىي سىرلىرىڭ ئاشۇ كىتابقا يېزىلغاندەك تۇيۇلدى. بىراق، بۇ بىر تېببىي ئىلىم ئاتالغۇلىرى ھەققىدىكى كىتاب ئىدى، شۇڭا مېنى ئانچە قىزىقتۇرالمايتتى. مەن سېنى دوختۇر بولسا كېرەك دەپ ئويلىدىم. تۇرقۇڭدىنمۇ دوختۇرغا ياكى ئوقۇتقۇچىغا ئوخشاپ قالاتتىڭ. كىتابنى مۇنداق ۋاراقلاۋېتىپ تۇيۇقسىز كىتابنىڭ ئىچ مۇقاۋىسىدىكى ئاق يەرگە يېزىپ قويۇلغان بىرنەچچە قۇر خەتنى كۆرۈپ قالدىم. «سەن چۈشلىرىڭدە ۋە خىيالىڭدا بىر يىگىتنى كۆتىسەن. خىيالىڭدىكى ئاشۇ يىگىت مەن بولۇپ قالسام دەيمەن...» بۇ نېمە گەپتۇ؟ مەن ھەيران قالدىم، لېكىن شۇ ھامان ئىللىق بىر ھاياجان تەپەككۇرۇمنى چالغىتىۋەتتى. نازۇك بىر تۇيغۇ يۈرىكىمگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. ئىلگىرى ھېچقاچان ۋە ھېچقانداق يەردە بىرەر يىگىت ئۇچۇن بۇنداق ھېسسىياتتا بولۇپ باقمىغانىدىم ھەمدە بۇنداق بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس دەپ ئويلايتتىم. ئەتىسى چۈشتىن كېيىن سەن يەنە كىتابخانىغا كىرىپ كەلدىڭ.

— ياخشىمۇ سىز؟ — دېدىڭ سەن بوسۇغىدىن ئاتلاپلا. ئاۋازىڭ خۇددى مۇزلىكىدەك يېقىملىق ئاڭلاندى. مەن ئۆمرۈمدە بۇنداق سېھىرلىك ئاۋازنى ئاڭلاپ باقمىغاندەك ھېسسىياتقا كېلىپ قالدىم.

— هه... تىنچلىقمۇ؟ — مېنىڭ ئاۋازىم خۇددى ئۆز ـ ئۆزۈمگە سۆزلىگەندەك ناھايىتى پەس چىقتى. مەن قولاشمىغان بىر ھەرىكەتتە سەل قىمىرلاپ قويۇپ، يەنە جايىمغا ئولتۇردۇم. بۇ كىچىككىنە ھەرىكىتىمۇ سېنىڭ ئۆتكۈر نەزىرىڭدىن قېچىپ قۇتۇلالمىغىنىنى سېزىپ سەل ئوڭايسىزلاندىم. سەن ئۇدۇل كىتاب جاۋىنىگە قاراپ ماڭدىڭ. كىتابخانا ئىچىگە بىردىنلا دىرىزىدىن چۈشكەن نۇر تالالىرىدەك بىر ئازادىلىك يېيىلدى. بۇغداي ئۆڭ چىرايىڭدىكى سۈسقىنا تەبەسسۇم گويا ئۇپۇقتىكى نۇر جىلۋىسىدەك ماڭا شۇنچە يىراق ۋە شۇنچە يېقىملىق كۆرۈندى. چېھرىڭدىكى غەمكىنلىكىنىڭ ئورنىغا بىر خىل روھلۇق ئىپادىدە بولغانلىقىڭ چىقىپ تۇراتتى. مەن ساڭا نېمە دېيىشنى بىلمەيتتىم. گەپنىڭ راستىنى ئېيتقاندا، ساڭا تېزلا رازىلىق بېرىۋېتىپ، سېنىڭ ئالدىڭدا كۆرسۈمدىن چۈشۈپ كېتىشتىن قورقاتتىم. مېنىڭچە بولغاندا، قىزلار يىگىتلەرنىڭ سەۋرچانلىق بىلەن قايتا ـ قايتا تەلەپ قويۇشىنى كۈتۈشى كېرەك ئىدى. مۇشۇنداق بولغاندىلا يىگىتنىڭ مۇھەببىتى چوڭقۇرلىشىدۇ، قىزلارنىڭمۇ يىگىتلەر ئالدىدا قەدىرى بولىدۇ دەپ قارايتتىم، بىراق ھېسسىياتىم ئەقىل ـ ئىدراكىمغا بويسۇنمايتتى.

كىتابخانىدا سەندىن باشقا يەنە ئىككى كىشى بار ئىدى. ئۇلار بىردەم كىتاب كۆرگەندىن كېيىن چىقىپ كېتىشتى. مەن ئالدىمدىكى بىر كىتابنى ئېلىپ، خالىغان بىر بەتنى ئېچىپ ئوقۇشقا باشلىدىم. بىراق، خەتلەر كۆزۈمگە ئىمىر ـ چىمىر كۆرۈنۈپ، ھېچنېمىنى چۈشىنەلمىدىم. كۆز قۇيرۇقىمدا ساڭا قاراپ، سېنىڭمۇ مەندەك بولۇۋاتقانلىقىڭنى، كىتابتىكى مەزمۇننى ئۆز ئەينى ئەمەس، بەلكى ئۆز خىيالىڭ بىلەن ئوقۇۋاتقانلىقىڭنى سېزىپ قالدىم. ئارىمىزدىكى سۈكۈتلۇك كەيپىيات خېلى ئۇزاق داۋاملاشتى. بىر چاغدا سەن:

— سىرگە يارەملىشەيمۇ؟ — دېدىڭ.

— نېمە؟ — مەن سېنىڭ بۇنداق دەيدىغىنىڭنى بىلمىگەچكە، مەڭدەپ قالغاندەك قايتۇرۇپ سوردىم. سەن بىردىنلا پىسكىدە كۈلۈۋەتتىڭ. بۇ كۈلكە چىرايىڭنى ئىنتايىن يېقىملىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، مېنى سەل خاپا قىلدى، مەن سېنى مېنى زادىلىق قىلدى دەپ ئويلىدىم.

— كىتابلىرىڭىزنى رەتلىشىپ بېرەي دەيمەن، بەك قالايمىقان بولۇپ كېتىپتۇ...

— كىتاب كۆرگەن كىشىلەر ئۆز ئورنىغا قويماي، ئاشۇنداق قالايمىقان قىلىۋېتىدىكەن... — نېمىشقىدۇر بۇ گېپىم ئۆزۈمگە يەقەت يارىمىدى، ئەمما باشقا گەپ تاپالمىدىم. سەن كىتابنى بىر - بىرلەپ رەتلەشكە باشلىدىڭ، ئەسلىي ئۇنداق قىلمىساڭمۇ بولاتتى. بۇگۈنى رەتلىسەڭ ئەتىسى يەنە قالايمىقان بولاتتى.

— بۇ مېنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشىم ئىدى، — مەن خىجىل بولغان ھالدا شۇنداق دېگىنىمچە ئورنۇمدىن تۇرۇپ، بىر بۇلۇڭغا قالايمىقان تاشلىنىپ تۇرغان كىتابلارنى جاۋۇنگە تىزىشقا باشلىدىم. سېنىڭ ھەربىر كىتابنى قانچىلىك ياخشى كۆرىدىغانلىقىڭنى ھەم قەدىرلەيدىغانلىقىڭنى بىلۈۋېلىش تەس ئەمەس ئىدى.

پارىڭمىز تەبىئىيلا باشلاندى.

— سىز كىتابنى بەك ياخشى كۆرىدىكەنسىز - ھە؟ — دېدىم مەن.

— ھەئە، ئىمكانىيەت بولغان بولسا مەنمۇ بىر كىتابخانا ئاچاتتىم...

— سىز دوختۇرما؟

— قانداق بىلۈۋالدىڭىز؟

— پەرەز قىلدىم... سىز كىتابقا بەك قىزىقىدىكەنسىز، بىراق كىتابخانا ئاچسا كۆپ پۇل تاپقىلى بولمايدىكەن. ئادەملەر ھازىر بارغانسېرى كىتابتىن يىراقلىشىپ كەتتى. بەزى ئادەملەر كىتابخانىغا قارىغاندا رېستورانغا بەكرەك يۈگۈرىدىكەن. ئۇلار

نەچچە يۈز يۈەننى سورۇنغا خەجلەشكە رازى بولىدۇكى، ئون يۈەن چىقىم قىلىپ بىر كىتاب سېتىۋېلىشقا چىدىمايدۇ.

— ئۇغۇ شۇنداق، بىراق كىتابتىن ئالدىغان ھۇزۇر - لەززەتنى باشقا ھېچقانداق يەردىن تاپقىلى بولمايدۇ.

— بۇنداق دەيدىغانلار ناھايىتى ئاز، بەزى كىشىلەر شۇنى بىلسە بولاتتى...

— ئىلگىرىكىگە قارىغاندا ھازىر كىتابخانا خېلى جانلىنىپ قالدى تېخى...

— دەسلەپتە بۇ كىتابخانىنى دادام ئاچقان. ئۇزاق يىل ماۋارىپ ساھەسىدە ئىشلىگەن دادامنىڭ كىتابقا ئالاھىدە ھەۋىسى بار ئىدى. مەن بولسام ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى دەپ قوشۇلمىغانىدىم. بىراق، دادام بۇنىڭ بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرمىدى. كېيىن مەن ئوقۇش پۈتكۈزۈپ خىزمەت تاپالمىغاچقا، مېنى بۇ كىتابخانىنى ئېچىشقا دەۋەت قىلدى. دەسلەپتە ئانچە خالاپ كەتمىسەممۇ، كېيىنچە كۆنۈپ قالدىم. كۆنۈپلا ئەمەس، كىتابلار مېنى ئەسىر قىلىۋالدى. كىتابسىز ياشىيالمايدىغان بولۇپ قالدىم. سىز دېگەندەك، كىتابتىن ئالىدىغان خۇشاللىقنى باشقا ھېچقانداق يەردىن تاپقىلى بولمايدىكەن... بەزىدە ھۇزۇنلۇق قىلىپ كىتابلارنى مۇشۇنداق قالايمىقان تاشلاپ قويىمەن، مېنى تازىمۇ بىر تەرتىپسىز قىز ئىكەن، دەپ ئويلاپ قالغانسىز - ھە؟

— مەن سىزنى پەقەت ماڭا دىققەت قىلسىكەن دەپلا ئويلىدىم. سىز ئەزەلدىن كىتابخانىغا كىرگەنلەرگە بېشىڭىزنى كۆتۈرۈپ قارىمايدىكەنسىز. خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغىنىڭىز ئولتۇرغان. مەن بۇ كىتابخانىنىڭ ئۇچ يىللىق خېرىدارى، ماڭىمۇ بىرەر قېتىم قاراپ باقمىدىڭىز، پەقەت تۇنۇگۈنلا.

مېنىڭ يۈزۈم قىزاردى، شۇنداقتىمۇ غەيرىتىمگە ئېلىپ:

— ئۇنداقتا مېنىڭ دىققىتىمنى تارتىش ئۈچۈنلا ھېلىقى كىتابنى ئالغانكەنسىز - دە ! — دېدىم.

— شۇنداق، ئۇ كىتابتىنمۇ ئۆيدە بىرسى بار ئىدى.

— شۇنداقمۇ؟

سەن بىردىنلا جىم بولۇپ قالدىڭ. ئاساسىي گەپكە يېقىنلاشقانسېرى ھەر ئىككىمىز ئوڭايسىزلىنىشقا باشلىدۇق. مەن سېنىڭ ئۇنچە جۇرئەتلىك ئەمەسلىكىڭنى بايقىدىم. بۇ تەرىپىڭمۇ ماڭا يېقىپ قالدى. ناۋادا سەن كۆڭلۈڭدىكى سىرىڭنى بىراقلا تۆكۈۋەتكەن بولساڭ، سېنىڭ مۇھەببىتىڭگە ئانچە ئىشەنچ قىلالمىغان بولاتتىم. كېيىن سەن بۇنىڭدىن ئۇچ يىل ئىلگىرى كىتابخانا ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ مېنى دېرىزىدىن تاسادىپىي كۆرۈپ قالغانلىقىڭنى، شۇنىڭدىن كېيىن كىتابخانا، ئۆي ۋە دوختۇرخانا ئارىلىقىدىكى ئۇچ بۇرجەك مۇساپىنى ھەر كۈنى دېگۈدەك بېسىپ كېلىۋاتقانلىقىڭنى، ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن مېنى ياخشى كۆرۈپ قېلىۋاتقانلىقىڭنى، كۆڭلۈڭنى ئىپادىلىيەلمەي ئۇچ يىلنى ئوتكۈزۈۋەتكەنلىكىڭنى، مېنىڭ شۇ ۋاقىتقىچە سەزمەي كەلگەنلىكىمنى ئېيتىپ بەردىڭ. يۇقىرىقى سۆزنى ماڭا تارتىنىپقىنا ئېيتىشلىرىڭ سېنىڭ مۇھەببەت كوچىسىغا تۇنجى قەدەم باسقانلىقىڭنى ئىسپاتلاپ بېرەتتى. بۇمۇ مەن ئۈچۈن زور بەخت ئىدى. باشقىلارنىڭ تۇنجى سۆيگىنى بولۇش ھەم باشقىلارغا تۇنجى مۇھەببىتىنى بېغىشلاش نېمىدېگەن خۇشاللىنارلىق ئىش ـ ھە !

شۇنداق قىلىپ، بىزنىڭ مۇھەببىتىمىز ئەنە شۇنداق ھالەتتە باشلاندى. مەن سېنىڭ مۇھەببىتىڭگە تەشنا بولۇپ يۈرگەچكە، سەن ماڭا ئاتا قىلغان گۈزەل تۇيغۇلارنىڭ ھەممىسىنى پۈتۈن قەلبىم بىلەن قوچاقلىدىم. سەبىي ھېسسىياتلاردىن ئاپىرىدە بولغان سۆيگۈ نەزمىلىرى ئۆزگىچە بىر ئاھاڭغا سېلىندى. ئۇنىڭدىن ياڭرىغان ئېسىل كۈي ـ ناۋالار تەبىئەتنىڭ ھەربىر گۈل ـ گىياھلىرىغىچە سىڭىپ كەتتى. مەن پەقەت ئىككىمىزگىلا تەئەللۇق بولغان سۆيگۈ دۇنياسىدا تۇرۇپ، ئۇ يەردىكى قۇشلارنىڭ يېقىملىق سايراشلىرىنى ئاڭلىدىم، مۆڭلۈق ناخشىلارنىڭ شېرىن كۈيلىرى بىلەن قانغۇچە مۇڭدىشتىم،

بىھېساب سۆيگۈنۈشلۈك شەھەر ـ شەھەرلەرنى بىلەن قەلبىم بوشلۇقلىرىنى تولدۇردۇم، ئوتلۇق ئىنتىلىشلىرىمىز ئارقىلىق قىممەتكىنى، يالقۇنلۇق تىلەكلىرىمىز ئارقىلىق ئالىيجانابلىقىنى تونۇپ يەتتىم.

بىز بەزىدە ناھايىتى كۆڭۈللۈك پاراڭلارنى قىلىشاتتۇق. گاھىدا پىرىنسىپال مەسىلىلەردە كۆزقارىشىمىز ئوخشىماي، تالىشىپ قالاتتۇق. سەن روھقا تەئەللۇق نەرسىلەرنى رېئاللىق بىلەن سىغىشالمايدۇ، بەزىدە روھ ماددىغا باش ئېگىشكە مەجبۇر بولىدۇ، دەپ قارايتتىڭ. مەن بولسام روھقا تەئەللۇق نەرسىلەر ئۆلمەيدۇ، رېئاللىقنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ، دەپ قارايتتىم. ئاخىرىغا بېرىپ ھەر ئىككىمىزنىڭ توغرا بولۇپ چىقاتتى. مەن سېنىڭ پەيلاسوپلاردەك پىكىر قىلىشىڭغا ھەۋەس قىلاتتىم. سەن بولساڭ مېنىڭ گەپدانلىقىمغا قايىل بولاتتىڭ. ئىككىمىز ئەنە شۇنداق چىقىشىپ كەتكەنىدۇق. مۇھەببەت بىزنىڭ روھىمىزنى، تۇيغۇمىزنى ۋە بارلىق ئالڭ ـ ئىدراكىمىزنى ئەنە شۇنداق بىرلەشتۇرگەنىدى... ئەپسۇس، مۇھەببەت گۈلىمىز ئەمدىلا غۇنچە بولۇپ ۋايىگە يېتىپ ئېچىلىش ئالدىدا تۇرغانىدا، ۋاقىتسىزلا سولىشىشقا باشلىدى. سېنىڭ ئۇن ـ تىنسىزلا يېتىپ كېتىشىڭ گويا بىر ئاخىرلاشمىغان چۈشتەك مېنى نا ئۈمىدتە قويدى. سەن ۋە مەن بىلىپ ـ بىلمەي ياراتقان بۇ مۇقەددەس ۋە بۈيۈك مۇھەببەتنىڭ ئۇلۇغۋار ئېقىنى ئاخىرقى ھېسابتا مېنى پۈتۈنلەي يۇتۇپ كەتتى. مېنىڭ ساڭا بولغان مۇھەببىتىمنىڭ بۇ قەدەر سەۋدالىق دەرىجىسىگە بېرىپ يېتىشىنى، ھاياتىمدا مۇشۇنداق ئايرىلىش پەيتىگە دۇچ كېلىشىمنى ئويلىمىغانىدىم. سەن مېنىڭ تۇرمۇشۇمغا بىر ئۇلۇش خۇشاللىق ئېلىپ كىرىپ، ئون ئۇلۇش ھەسرەت قالدۇرۇپ سىلىپ چىقىپ كەتتىڭ. پەقەت يۇرىكىمنىڭ ئازابلىق ئۇھسىنىشلىرىنىلا ئاڭلىدىم. سەن قالدۇرۇپ كەتكەن ئۆلمەس ئەستىلىكلەر بىلەنلا سىردىشىپ، كۆڭلۈمنى ئاۋۇندۇردۇم.

... قىش كېتىپ ياز كەلدى. ئەمما، خاسىيەتلىك يېشىل چۈشلەر ئىچىدە ئۆز ئەركى بويىچە كۈلۈمسىرەپ ياتقان تەبىئەتمۇ ماڭا ئېغىر ئۇھسىنىۋاتقاندەك، بۇرۇقتۇرما بولۇۋاتقاندەك تۇيۇلدى، بارلىق گۈزەللىكلەر ۋە ھەممە نەرسە مەن ئۈچۈن كۆرۈمسىز ۋە ئەھمىيەتسىز ئىدى. كىتابخانا ئىچىدىكى غېرىبلىق، جىمجىتلىق پۈتۈن ئەتراپقا يېيىلدى. نەلەرگىدۇر ئالدىراپ، ئۈياق ـ بۈياقتا ئۆتۈشۈپ كېتىۋاتقان ئادەملەرنىڭ جىددىي چىرايىمۇ ماڭا مەنىسىز كۆرۈنەتتى. بۇ مەنىسىزلىكنىڭ روھىمدىكى مەنىسىزلىك ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتىم. بۇ ئالتىنچى ئايىنىڭ دىمىق بىر كۈنى ئىدى. مېنىڭ نېمىشقىدۇر سىرتقا چىققۇم كەلدى. سالقىن بىر جايىنى تېپىپ سەگىدىۋالسام ياكى يامغۇر ياغسا، كەڭرى دالاغا چىقىپ ئۆزۈمنى يامغۇرغا تۇتۇپ بەرسەم، دەپ ئويلىدىم. بىراق، بۇ قاتمۇقات ئېگىز بىنالار بىلەن قورشالغان قىستا ـ قىستاڭ شەھەر ئىچىدە تەدىمۇ كەڭرى دالا بولسۇن!... شۇنداقتىمۇ، يەنىلا سىرتقا چىقتىم. چىڭقىچۇشتىكى كۈچلۈك ئاپتاپ ھەممە يەرنى قىزدۇرۇۋەتكەنىدى. مەن ئىشىككە يۆلەنگەنچە ئالقىنىمنى پېشانەمگە سايىۋەن قىلىپ، ئەتراپقا مەقسەتسىزلا كۆز يۈگۈرتتۇم. يان تەرەپتىكى كوچا ئېغىزىغا مۇنداقلا قاراپ، تۇيۇقسىزلا يۈرىكىم ئېغىپ كەتتى. ئۇ يەردە ـــ ئاشۇ دوقمۇشتا چاقلىق ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان ھالەتتە سېنى كۆرۈپ قالدىم. بۇ ھال مېنى مەڭدىتىپ قويدى. كۆزلىرىمگە ئىشەنگۈم كەلمەيتتى، بېشىم قايغانىدەك بولۇپ، كۆزۈمگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى. مەن مىڭبىر تەستە ئۆزۈمنى رۇسلاپ ئۇ يەرگە يەنە قاريدىم. بۇ ھەقىقەتەنمۇ سەن ئىدىڭ. شۇنچە ئۇزاق ۋاقىت كۈتۈپ، ئاخىر سېنى ئاشۇ ھالەتتە كۆرەرمەن دەپ ئويلىمىغانىدىم. مەن دېمەتلىك، ئۇزۇن چاچلىق بىر قىز سېنى چاقلىق ئورۇندۇقتا ئىتتىرىپ كېتىۋاتاتتى. شۇ تاپتا ئالدىڭغا يۈگۈرۈپ بارغۇم، كۆز يېشىمنى تۆكۈپ تۇرۇپ ئەھۋالىڭنى سورىغۇم، سېنى كۈتۈپ قانچىلىك ئازابلانغانلىقىمنى بىر ـ

بىرلەپ ئېيتقۇم كەلدى. بىراق، پۈتلىرىم خۇددى يەرگە مىخلاپ قويغاندەك مىدىر - سىدىر قىلمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە سېنى ئىتتىرىپ كېتىۋاتقان ھېلىقى قىز زادى كىم؟ ئۇ سېنىڭ دوستۇڭمۇ؟ ئايالىڭمۇ؟ ياكى مېنىڭ ئورنۇمنى ئالغان سۆيگىنىڭمۇ؟ بۇ مەن ئۇچۇن پەقەتلا بىر سىر ئىدى. مەيلى ئۇ كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، مەن ئۇنىڭغا ھەسەت قىلدىم. مەن ئۇنىڭ ساڭا مەندىنمۇ يېقىن ئىكەنلىكىگە چىدىمايۋ، ئوتقا چۈشكەن قىلدەك تولغاندىم. قەلبىمنى سېنىڭ بەختسىزلىكىگە بولغان ھېسداشلىقتىنمۇ چوڭقۇر بولغان بىر خىل ئازاب چاك - چاك قىلاتتى.

قىز سېنى مېنىڭ كۆزۈمچىلا ئىتتىرىپ دوقمۇشتىن ئەگىپ ئۆتكەندە تېخى چاقلىق ئورۇندۇقنى توختىتىپ، چاچلىرىڭغا ئىلىشىپ قالغان قانداقتۇر بىرنەرسىنى قوللىرى بىلەن تېرىپ ئېلىۋەتتى. بۇ يېقىنچىلىق مېنىڭ قەلبىمدە يەنە بىر قېتىم ئازابلىق شۇبھە قوزغىدى، پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى رەشك ئوتى چىرمىدى. مەن شۇ تاپتىكى ھېسسىياتىمنى ۋە روھىي كەيپىياتىمنى ھېچقانداق تىل بىلەن ئىپادىلەپ بېرەلمەيمەن. مەن پەقەت يۈرىكىمنىڭ پارە - پارە بولۇپ كەتكەنلىكىنى، ھەقىقىي ئازابنىڭ ئەمدى باشلانغانلىقىنىلا بىلدىم. مەن مەغلۇبىيىتىمگە قاراپ دادىل قەدەم تاشلاشتىن بۇرۇن يېڭى بىر ئازابنى قۇچاقلىدىم...

سەن غايىب بولۇپ كەتكەن كۈندىن باشلاپ، كىتابخانىغا كىرگەن - چىققانلارغا ئانچە - مۇنچە دىققەت قىلىدىغان بولۇپ قالغانىدىم. شۇڭا، قىزنىڭ چىرايى ماڭا تونۇش ئىدى. ئۇ دائىم دېگۈدەك كىتابخانىغا كىرىپ تۇراتتى. ھەر قېتىم كىرگەندە ماڭا سىنچى كۆزلىرى بىلەن تىكىلىپ قارايتتى. مەن ئۇنى بىر يەردە كۆرگەندەك، كۆزلىرى ماڭا تونۇشتەك ھېس قىلاتتىم، ئەمما نەدە كۆرگەنلىكىمنى ھېس قىلالمايتتىم.

ئۇ سېنىڭ چاقلىق ئورۇندۇقۇڭنى ئىتتەرگەنچە كۆزدىن

غايىب بولدى. مەن شۇ كۈندىن ئېتىبارەن ئاشۇ قىز تۇغرىسىدا ئويلايدىغان بولۇپ قالدىم. قەلبىمگە سائىسىزلىغان قىزغىنلىق سوئاللار يېغىپ كەتتى. سېنىڭ قانداق ھادىسىگە ئۇچراپ، شۇ ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىڭنى بىلىش ئىستىكىدە قىينىلىش بىلەن بىللە يۈرىكىمنىڭ نامەلۇم بىر بوشلۇقىغا رەشك ئوتى تۇتاشتى. ئۇ قىزنىڭ چىرايى ۋە كىيىنىشى كىشىنىڭ نەزىرىگە چۈشمىگۈدەك ئادەتتىكىچە بولسىمۇ، مېنىڭ ھەسەتخورلۇقۇم ئۇنى دۇنيادىكى ئەڭ بەتبەشىرە ئايال سۈپىتىدە تەسۋىرلەشكە ئۇرۇناتتى. ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقى مېنىڭ بارلىقىمنى تارتىۋالغان، مېنىڭ ئارزۇ ـ ئۇمىدلىرىمنى، كەلگۈسۈمنى ۋەيران قىلغانىدى. مەن قەلبىمدە ئۇلۇغ مۇھەببەت پەيدا قىلغان ئادەمنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنچە چوڭقۇر ئازابقا دۇچار بولىدىغانلىقىنى، باشقىلارغا سەمىمىي كۆڭلىنى بېغىشلىغان قىزلارنىڭ نېمىشقا مۇنچە ئازابلارغا دۇچار بولىدىغانلىقىنى، نېمە ئۈچۈن كۆزىدىن ياش قۇرۇمايدىغانلىقىنى چۈشەنمەيتتىم... بەلكىم سەن ھادىسىگە ئۇچراش سەۋەبىدىن مېنى تاشلاپ كەتكەنسەن ياكى ھېلىقى قىز سەۋەبلىك مېنى ئۇنتۇغانسەن، ئۇ قىز ساڭا ھازىرقىدەك ۋاپادارلىق كۆرسەتكەندۇ... ئەجەبا، سەن مېنىڭ مۇھەببىتىمگە ئىشەنمىگەن بولغىيمىدىڭ؟ مېنى ئاشۇ قىزچىلىك قىلالمايدۇ، دەپ ئويلىغانمىدىڭ؟ مەيلى سەن قانداق ھادىسىگە ئۇچرىغىن، ئۆمۈرۋايەت سەن بىللە بولىدىغانلىقىمغا ئىشىنىشىڭ كېرەك ئىدىغۇ ! ئۆزۈڭنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى ئايرىلىشىمىزغا باھانە ـ سەۋەب قىلىشىڭنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ئۇ ئىككىمىزنىڭ قىل سىغماس مۇھەببىتى ئالدىدا پۈت تىرەپ تۇرالامدۇ؟

سەن ماڭا بۇ خىل تەقدىرنى قوبۇل قىلدۇرماسلىقىڭ، ھاياتىمنىڭ ئاپپاق بەتلىرىگە ئۆچمەس ئىزلارنى سالغان يارقىن كەچمىشلىرىمدىن يېرىم يولدا چېكىنىشىكە قىستىماسلىقىڭ، مۇھەببەت باغچىسىدىن ھېچبىر سەۋەبسىزلا يېنىكلىك بىلەن

چېكىنىپ چىقىشنىڭ ئاسان ئەمەسلىكىنى بىلىشنىڭ كېرەك ئىدى. مەن ھەرگىزمۇ ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلمىگۈچە بۇنداق مەغلۇبىيەتنى قوبۇل قىلالمايمەن. ئۆزۈم قايىل بولغۇدەك جاۋابقا ئېرىشكۈچە يەنىلا كۈتۈشكە رازىمەن.

مېنىڭ كۈتۈش نىشانىم ئۆزگەردى. مەن ئەمدى ئىككىنچى بىر خىل ئازاب ئىچىدە ھېلىقى قىزنى كۈتىدىغان بولدۇم. ئۇ قىزنى نېمە ئۈچۈن كۈتىدىغانلىقىمنى، ئۇنىڭغا زادى نېمىلەرنى دېمەكچى بولغانلىقىمنى بىلمەيتتىم. ئۇنىڭ كىتابخانىغا كىرىشى مېنى خۇشال قىلمىسىمۇ (ئەكسىچە ئازابلايدۇ)، ئەمما بىر خىل زارىقىش ئىچىدە كۆزلىرىم ئارقىلىق ئۇنى ئىزدەيتتىم. ئۇ ئىلگىرىكىدەكلا ھەپتىدە بىر ـ ئىككى قېتىم كىرىپ تۇراتتى. مەن ئۇنىڭغا ئىلگىرىكىدەك پەرۋاسىز قارىمايتتىم، ئىچىمدىكى بارلىق دەردلىرىمنى كۆزلىرىمگە يىغىپ، ئۇنىڭغا ئۆچمەنلىك، نەپرەت ۋە سوئال نەزىرىمدە تىكىلەتتىم. ئۇ بولسا ماڭا ئىلگىرىكىدەكلا تەئەججۇپ ۋە قىزىقىش بىلەن قاراپ قويياتتى.

يەنە بىرنەچچە ئاي ئۆتۈپ كەتتى. بۇ كۈنلەرنى مەن ئۆز ـ ئۆزۈمنى قىينىاش بىلەن ئۆتكۈزدۈم. بىر كۈنى كاللامغا تۇيۇقسىز «مەن نېمىشقا ئۇنى ئىزدەپ باقمايمەن؟ نېمە ئۈچۈن ھېلىقى قىزدىن ھەممە ئىشنى سوراپ كۆرمەيمەن؟» دېگەن خىيال كەلدى. شۇنىڭ بىلەن نەچچە كۈندىن بېرى مەن دەرھال مۇشۇ سوئالنىڭ جاۋابىدىن قورقۇپ كەلگەنلىكىمنى بىلدىم. نېمىلا بولسۇن، مەن بىر جاۋابقا ئېرىشىشىم، بۇنىڭ ئۈچۈن مەنىدە تولۇق جاسارەت ۋە ئىرادە بولۇشى كېرەك ئىدى. مەن ئاخىر غەيرەتكە كەلدىم. يازنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىنىڭ بىرسىدە قىز كىتابخانىغا كىرىپ كەلدى. ئۇ كۈنى قىز ناھايىتى چىرايلىق ياسانغان بولۇپ، قىپقىزىل كۆڭلىكى نازۇك بەدىنىگە خۇيمۇ ياراشقانىدى. بىر تالا قىلىپ بوغۇپ قويۇۋېتىلگەن بوستان چاچلىرى يەلكىسىنى بىر ئالغان بولۇپ، چىرايىمۇ قىپقىزىل گۈلدەك ئېچىلىپ كەتكەنىدى. بىراق، ئۇ مېنىڭ كۆزۈمگە بىر

پارچە قىزىل ئوت بولۇپ كۆرۈندى. مەن يۈرىكىمنىڭ پىچاق تىلغاندەك ئېچىشىۋاتقانلىقىنى، پۈت ـ قولۇمنىڭ تىترەۋاتقانلىقىنى سەزدىم. كىتابخانىدا ئىككىمىزدىن باشقا ھېچكىم بولمىسىمۇ، مەن خۇددى تىلى تۇتۇلۇپ قالغان ئادەمدەك ھېچنېمە دېيەلمەيتتىم. بۇلارنىڭ ھەممىسى كۈنداشلىقتىن بولۇۋاتقانلىقى كۆڭلۈمگە ئايان ئىدى.

قىز بىردەم كىتاب كۆرگەندىن كېيىن چىقىپ كەتمەكچى بولدى. سەن يىلەن ئۇ قىزنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئېنىقلاش ئىستىكى مېنى ئاخىر جىم تۇرغۇزمىدى. ئۇ ئىشكىتىن چىقىپ، ئەمدىلا بىرنەچچە قەدەم مېڭىشىغا، مەنمۇ ناھايىتى تېزلىكتە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن چىقتىم.

ـــ توختاپ تۇرۇڭە ... سىزگە دەيدىغان گېپىم بار ئىدى، ـــ دېدىم مەن ناھايىتى تەستە.

قىز توختاپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ، چۈشىنىكسىز بىر ئىپادىدە ماڭا قارىدى. مەن نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆزۈمنى ئاجىز ھېس قىلدىم. خۇددى سېنىڭ كۆزلىرىڭنى تۇنجى قېتىم كۆرگەن چاغدىكىدەكلا ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قاراشقا جۈرئەت قىلالمىدىم. كىشىنىڭ ئىچكى دۇنياسىدىكى بارلىق مەخپىيەتلىكلەرنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتقاندەك كۆرۈنىدىغان بۇ كۆزلەر مېنى تەمتىرىتىپ قويدى.

ـــ نېمە گېپىڭىز بار ئىدى؟

ـــ مەن... ـــ مەن دۇدۇقلاشقا باشلىدىم. مەن زادى نېمە دېمەكچى بولغىيدىم؟ خىيالىم پۈتۈنلەي چېچىلىپ كەتتى. قىزنىڭ كۆزلىرىدە بىردىنلا غالىبانە تەبەسسۇم جىلۋە قىلدى.

ـــ ئۆتكەنده... سىز... چاقلىق ئورۇندۇقتا ئىتتىرىپ كېتىۋاتقان يىگىت سىزنىڭ... سىزنىڭ... ئېرىڭىز بولامدۇ؟ ـــ مېنىڭ ئاغزىمدىن ئۆزۈممۇ تۇيمىغان ھالدا ئاشۇ گەپلەر چىقىپ كەتتى. قىزنىڭ شۇئان چىرايى ئۆزىنىڭ قىزىل كۆڭلىكىدەك رەڭ ئالدى. مەن ئۇنىڭ كۆزلىرىدىكى ئەلەم، نەپرەت ۋە ئەيمىنىشلەرنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتىم.

يېشىلدى. يىراق، كۆز ئالدىمغا گىرىمسەن بىر قاراڭغۇلۇق يېيىلدى. ئازاب ۋە خۇشاللىق ئارىلاشقان كۆچلۈك بىر تۈيغۇ يۈرىكىمنى لەرزىگە سالدى. كۆز ياشلىرىم توختاۋسىز تۆكۈلدى. بۇنىڭ ھەسرەت ياكى شادلىق يېشى ئىكەنلىكىنى بىلەلمىدىم. مەن ئۇزاقتىن بېرى ساڭا ئۇۋال قىلىپ كەلگەنلىكىمنى، تۇغمەس ئەيىبلەشلەر بىلەن تۇرغۇن خاتالىق ئۆتكۈزگەنلىكىمنى، بۇنىڭدىن كېيىنكى ھاياتىمدا تېخىمۇ كۆپ خاتالىقلارغا يول قويۇشقا تاسلا قالغانلىقىمنى ھېس قىلدىم.

غايىبانە قۇدرەتلىك بىر كۈچ مېنى كۈتۈشلەر چەمبىرىكىدىن چىقىشقا، سېنى ئىزدەپ تېپىشقا ئۇندەيتتى. ناۋادا سېنىڭ ئاشۇ چاقلىق ئورۇندۇقۇڭنى بىر ئۆمۈر ئىتتىرىش ماڭا نېسىپ بولسا، بۇ مېنىڭ بەختىم دەپ ئويلايتتىم.

مەن قىزنىڭ كەينىدىن بىرھازا قاراپ تۇرغاندىن كېيىن بىرسى تۇرتكەندەكلا ھوشۇمنى يىغدىم. يەنە كۈتۈپ تۇرۇشقا تاقىتىم يوق ئىدى. تېزلىك بىلەن كىتابخانىنى تاقاپ قىزنىڭ كەينىدىن يۈگۈردۈم. قىز بىلەن مېنىڭ ئوتتۇرامدىكى ئارىلىق بارغانسېرى قىسقىراشقا باشلىدى. قەلبىمنى يول بويىدىكى گۈللەردىن تارقىغان خۇش پۇراقتەك شېرىن بىر سېزىم چۈلغۇۋالدى.

كۆز ئالدىمدا بىر ۋىسال دەرياسى شارىلداپ ئاقماقتا. كۈنسېرى پىشىپ يېتىلگەن مۇھەببەت تەشنالىقى بىر ياۋا قۇش كەبى سەن تەرەپكە قاراپ ئۇچماقتا...

قۇرۇپ كەتكەن تۆتقۇلاق

كىچىچە يېنىدىكى لاۋۇلداۋاتقان يالقۇنلۇق تەندىن بىخەۋەر هالدا هوسۇل هېساباتىنى قىلىپ چىققان مەكۇنا[1] تاڭ يورۇماس-تىنلا ئورنىدىن تۇرۇپ بىر چۆمۈچ سوغۇق سۇنى گۈپۈلدىتىپ ئىچىۋەتكەندىن كېيىن كەتمىنىنى ئېلىپ ئېتىزغا ماڭدى. مە-كۇنا هويلىغا چىقىپ ئۆيگە قاراپ ۋارقىرىدى:

— خوتۇن!

بۇ بىر شەرتلىك بەلگە. بۇ مەكۇنانىڭ: «مەن كەلگۈچە ناشتا تەييار بولسۇن» دېگەن بۇيرۇقى ئىدى. بۇ «خوتۇن» دېگەن سۆزنىڭ «تاماق تەخ بولسۇن» دېگەن مەنىنى بېرىدىغانلىقىنى جۇۋان[2] بە-لىپ، چۈشىنىپ بولغان.

جۇۋان ئۆرتىنەتتى، «خوتۇن» دېگەن سۆزدىن كۆچلۈك بىر ئوتنى، قۇدرەتلىك ئەرلىكنى، ئايال تېنىنى ئېرىتكۈچى هارارەت-نى سېزىشنى تولىمۇ ئارزۇ قىلاتتى. بىراق، مەكۇنادىن بۇلارنى كۈتۈش ئەخمىقانىلىك، قۇرۇق ئاۋارىچىلىك، خالاس. مەكۇنا كەت-مەن سېپىنى قامالالاپ تۇتىدۇكى، جۇۋاننىڭ تەشنالىقىنى چېڭ-قىلىپ كەتكەن كۆكسىنى سىلاپ قويۇشنى خىيالىغمۇ كەلتۈر-مەيدۇ، يەرگە باغرىنى يېقىپ ئۆلۈپ قالسا قالىدۇكى، جۇۋاننىڭ تەلپۈنۈش، تەشنالىقتا لاۋۇلداپ يېنىۋاتقان تېنى ئۇستىگە جۈي-

① مەكۇنا — «تۆتقۇلاق» ناملىق هېكايىدىكى پېرسوناژ.

② جۇۋان — «تۆتقۇلاق» ناملىق هېكايىدىكى پېرسوناژ.

لۇپ بولسىمۇ چىقىپ سالمايدۇ ...

«ئوت دېگەننى چۈشەنمەيدىغان مەخلۇق». ئازابلىنىپ، تولغىنىپ ياتقان جۇڭان مەكۇنانى ئاشۇنداق تىللىدى. ئاندىن ئىنتىزارلىق ئىلكىدە ساھىبقىران يىگىت[1]نى ئويلاپ كەتتى. ئۇ ئېلىپ كەلگەن مۇھەببەتنى، شېرىنلىكنى، ھايات ھۇزۇرىنى ئەسلەپ راھەتلىك تۇيغۇلارغا چۆمۈلدى. ئەمما، بۇ تۇيغۇلار ئۇزاققا بارمىدى. چۈنكى، ئۇ ساھىبقىران يىگىتنىڭ كەلمىگىنىگە تولۇغرا ئىككى كۈن بولغان. بولمىسا ئېرىق بويلىرىدىكى تۆتقۇلاقلار يەنىلا ياشرىپ تۇرۇپتۇ. شۇڭا، جۇڭان: «ئۇ نېمىشقا كەلمەيدىغاندۇ؟ يا مېنى ئۇنتۇپ كەتتىمكىن، يا ئۇنىڭغا بىرەر ئىش بولدىمىكىن؟ ...» دەپ ئاھ ئۇرۇپ كەتتى. ئۆزىنىڭ ئاشۇنداق غايىب بەختتىنمۇ ئاخىرغىچە بەھرىمەن بولالمىغىنىغا زارلاندى. ئۆزىنىڭ ساھىبقىران يىگىتنى رەنجىتكۈدەك زادى نېمە گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغىنىنى بىلەلمەي قىينالدى. ئۆزىنى بەختكە ئېرىشتۇرۇپ، ئارقىدىن يەنە مەھرۇم قىلىپ تېخىمۇ كۆپ ئازابقا قويغان ساھىبقىران يىگىتتىن ئاغرىندى. يەنە ئويلىدى. ھەسرەتلىك، ئەلەملىك ئۇھ تارتتى. ئۆزىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ شۇر پېشانە ئىكەنلىكىنى ئويلاپ، بوزلاپ، بۇقۇلداپ يىغلاپ تاشلىدى.

يېقىندىن بۇيان جۇڭان مۇھەببەتلىك تۇيغۇلارغا چۆمۈلۈپ يېتىپ ئەر ھەققىدە ئويلايدىغان بولۇپ قالغانىدى: «ھەي، مەنمۇ ھەقىقىي بىر ئەرلىك بولغان بولسام، ئېرىم بىلەن ئېتىزلاردا توپىغا چىلىشىپ ئىشلىسەم، قارا تەرگە چۆمۈلۈپ كەتمەن چاپسام ... ئۇھ، شۇنداق جاپالارمۇ راھەت بىلىنەر كىشىگە ـ ھە، ئەرلىرى بىلەن كوچا ـ كويلاردا ئايلىنىپ يۈرگەن خوتۇنلار قانچىلىك يايرىشىپ كېتىدىغاندۇ؟ ئۇلار ئەرلىرى بىلەن ئۆيۈاقلىرى ھەققىدە نېمىلەرنى دېيىشىدىغاندۇ؟ ئۆيىگىچىدە قانداق گەپلەرنى قىلىشىدىغاندۇ؟ نېمىلەرنى قىلىشىدىغاندۇ؟ ... ھۇ، ئىشقى يوق ئېشەك ... ماڭا ئەمەس، ئېتىزغا، كەتمەنگە ئەر ئېشەك، قېچىر ...

① ساھىبقىران يىگىت ــ «تۆتقۇلاق» ناملىق ھېكايىدىكى غايىب پېرسونا.

ھېلىقى يىگىتمۇ تازا بىر ... راسا تولغان يىگىت بولغاندىكىن مۇنۇ ھايۋاندىن مېنى تارتىۋېلىپ، مېنى خوتۇنۇم دەپ يۈرۈپ باقسا بولمامدۇ ... شۇنىڭدا ۋاھ ... مەنمۇ ئېرىم بار دەپ كەينىدە پايپاسلاپ يۈرسەم ... لېكىنزە، يا خەقنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمىگەن، ئېرىڭ مەن دەپ جادۇگەردەكلا غايىب ... ھەي، توختا، ئالۋاستى - مۇ يا ئۇ؟ ھېلىقى بىر چۆچەكتە ئادەم سىياقىغا كىرىپ، پەردەك گۈزەل قىزنىڭ قوينىدا يايراپ كېيىن ئەسلىگە قايتىپ يىلانغا ئايلىنىپ توڭلۇكتىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كېتىدىغان ئالۋاستى ... ۋايجان، ئۇمۇ شۇنداقراق بىرنېمە بولمىسۇن يەنە! نېمە شېرىن دەپتىمەن تېخى! ... ۋاي، شور بەختىم، ۋاي ئەردىن تەلەي بەرمە - گەن كور تەقدىر ... نېمە كۈن، نېمە تارتقۇلۇق بۇ ماڭا ... ئېرىم دەپ مەيدە كېرىپ يۈرگۈدەك بىرەر تىرىك جان يوقمۇ ماڭا؟ ئەر دەپ، بىرسى كۈلدەك مەخلۇق، بىرسى ئوتتەك ئالۋاستى ... ۋاي، شور پېشانەم، ۋاي قارا بەختىم ...» شۇلارنى ئويلىغان جۇۋاننىڭ ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، ئىختىيارسىز يىغلاپ تاشلىدى. ئۇنىڭ بۇنداق خىياللارنى قىلىدىغان بولۇپ قالغىنىغا خېلى كۈنلەر بولغانىدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ساھىبقىران يىگىتمۇ كەلمەي قويدى. شۇ - نىڭدىلا جۇۋان رەسمىي ئىشەنىدى: «راستلا ئالۋاستى ... خۇداغا شۈكۈر، ھېلىمۇ بىرەر خەتەرگە يولۇقماپتىمەن ...» لېكىن جۇۋاننىڭ ئىچى ئاچچىق بولدى: «دېگەنبىلەن خىزىر سۈپەت ئەر ئىدى ...»

جۇۋان مۇڭلىنىپ يېتىپ ئۆيئىچىگە سەپسالدى. ئۆي يامان ئەمەس، خېلى ھاللىنىپ قالغانىدى. مەكۈنا بىلەن توي قىلغاندىن كېيىن ئۆينىڭ ئەھۋالى ياخشىلىنىپ كەتتى. مەكۈنا ھەممىنى تەل قىلىپ بەردى. ئايدا بىر قوي سويۇپ بېرىدۇ. ئۆزى كىر - قاسىماق، جۇلدۇر - كېپەن يۈرسىمۇ، جۇۋاننى گۈلدەك ياسىنىدۇ - رىدۇ. جۇۋاننى ئېتىز ئىشلىرىغا زادى ئارىلاشتۇرمايدۇ. تويدىن كېيىن جۇۋان مەھەللىدىكى باشقا خوتۇنلاردەك ئېتىز - ئېرىققا يېقىن يولاپ باقمىدى، ئورما ۋاقتىدىكى كۆيۈك ئاپتاپتا كۆيۈپ

باقمىدى ... بىراق، بۇلار جۇڭاننى تازا خۇشال قىلالمىدى. مەكۇنا يەنىلا دەرۋازىنى قۇلۇپلايدۇ، كېچىسى بۇتتەك ياتىدۇ، پەقەت تاڭ سەھەردىلا «خوتۇن» دەپ قوپال ۋارقىراپ قويىدۇ، بولمىسا گاچا-دەك ... خوتۇنىنىڭ بىر تىرىك ئايالىلىقىنى ئۇنتۇغاندەك. مەكۇنا ئېتىزغا ئەر، جۇڭاننىڭ قازان بېشىغا ئايال ...

شۇڭا، جۇڭان يېگۈدەك بىر بۇردا نان بولمىسىمۇ بىر - بىر-رىگە مېھىرلىك بېقىشنى؛ جاپالىق ئىشلەپ ھالىدىن كېتىدىغان ئىش بولسىمۇ يانمۇيان كەتمەن چېپىشنى، يالىڭاچ قالسىمۇ ئۇ-شىكتىن بىللە چىقىشنى، مەكۇنانىڭ ئالىقانلىرى قاپىرىپ تار-شىدەك قېتىپ كەتسىمۇ يۈزىنى ئەرلىك تۇيغۇدا سىلاپ قويۇش-نى ئارزۇ قىلاتتى. ئارمان قىلاتتى، تەلپۈنەتتى ...

بىراق ...

تۆتقۇلاقلار ئەسلىدىكىدەكلا دىرىڭلاپ تۇرماقتا ...

جۇڭاننىڭ قەلبى سولماقتا ...

ئەتىگەنلىك قۇياشنىڭ قىزغۇچ نۇرى خالىمىغاندەك دېرىزە-دىن چۈشكەندىلا جۇڭان ئورنىدىن تۇردى. ئۆيئىچى ئۇنىڭغا تو-لىمۇ سوغۇق بىلىندى. شۇنىڭدىمۇ جۇڭان يوشۇرۇن بىرئۇمىدتە ئۆزىنى تۇزەشتۇرۇپ ھويلىغا چىقتى.

ھوي، دەرۋازا ئوچۇققۇ، بۇ ــ مەكۇنانىڭ تويدىن كېيىن تۇنجى قېتىم ئۇنتۇپ ھويلا ئىشىكىنى ئوچۇق قويۇشى ئىدى. جۇڭان بۇنىڭدىن مەڭدەپ تۇرۇپ قالدى.

جۇڭان سەل ئۆزىنى بېسۋېلىپ قىيا ئوچۇق تۇرغان ئىشىك يېنىغا ئىتتىك باردى. ئەمما، چۆچۈپ توختاپ ھويلا ئىچىگە قا-رىدى. ئۇنىڭغا مەكۇنا بىر يەردە ماراپ تۇرغاندەك بىلىندى. جۇڭان قويچى تاز[1]غا ۋارقىراپ قويۇپ يېگەن تايىقىنى تېخى ئۇنتۇمىغا-نىدى. شۇڭا، ئېھتىيات بىلەن ھويلىنى كۆزىتىپ چىقتى. يوق، ھېچ يەردە يوق. «راستلا ئۇنتۇپتۇ ...» جۇڭان مەكۇنانىڭ يوقلۇ-قىغا ئىشىنىپ تۇرۇۋىدى، مەھەللىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىن تونۇشلا

① قويچى تاز ــ «تۆتقۇلاق» ناملىق ھېكايىدىكى پېرسوناژ.

بىر ناخشا ئاۋازى ئاڭلاندى:

ئېگىز ئاسماندا ئاي بولۇپ،
جىمى ئالەمنى تەڭ كۆرسەم.

جۇۋاننىڭ يۈرىكى جىغىدە قىلىپ، ئەنسىز سوقۇپ كەتتى. ناخشا ئېيتىۋاتقىنى ھېلىقى قويچى تاز ئىدى. ئۇنىڭ يوقاپ كەتكىنىگە ئۇزاق ۋاقىت بولغان، جۇۋانمۇ ئۇنتۇپ قالاي دېگەنىدى. «ياق، ئۇنتۇماپتۇ. مانا ئاۋازىنى ئاڭلاپلا يۈرىكىم سېلىۋاتامدۇ.» دېگەنبىلەن جۇۋاننى تۇنجى قېتىم قاتتىق تەلپۈندۈرگەن شۇ تاز – دە! «ھۇ، ھىيلىگەر تاز، يەنە مېنى پايلاپ تۇرۇپسەن – دە. مەكۇنا-نىڭ يەنە شۇنداقلىقىنى، ھېلىقى ئالۋاستىنىڭ تاشلاپ كەتكىنى-نى بىلىپ قاپسەن – دە. ئىچىم پۈشۈپ قالغىنىنى سېزىپ قاپتۇ بۇ تاز. مانا، ئەر دېگەن مۇشۇنداق خوتۇنىنىڭ ئىچىدىكىنى بىلىپ تۇرسا ...» بىردەمدىلا جۇۋاننىڭ بەدىنى ئوت بولۇپ كەتتى.

قويچى ناخشىنى تازا مۇڭ چىقىرىپ ئېيتىپ يېقىنلاپ كەلدى:

پىيالەڭدە چاي بولۇپ،
لەۋلىرىڭنى كۆيدۈرسەم.
ئۇ ... لەۋلىرىڭگە بىر سۆيسەم.

تاز ناخشىنىڭ ئاخىرىنى ئەتەي بۇزۇپ ئېيتىۋاتاتتى. جۇۋان تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى ۋە ئىشكتىن ئوقتەك چىقىپ، يولنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى ئېرىق بويىدىكى يوغان ئۇجمىنىڭ ئاستىغا بېرىۋالدى. قويچى تاز يېقىنلاپلا قالغانىدى، جۇۋان نېمە قىلىشنى بىلەلمەي قالدى، تاقەتسىزلەندى. «ئۇھ ...» تازنىڭ قويلىرى جۇۋاننىڭ ئىچىدىكىنى بىلىۋالغاندەك ئېرىقتىكى سۇغا يوپۇرۇ-لۇپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن تاز جۇۋاننىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ قال-دى. قويچى تازمۇ جۇۋاننى كۆردى. باشتا تاز بىرئاز چۆچۈدى،

كېيىن كۆزلىرى يېنىپ كەتتى ۋە ئەتراپىغا قاراپ قويۇپ گەپ تاشلىدى:

— مەشۇقتەكلا ئولتۇرۇپ كېتىپلىغۇ، خېنىم ...

ھەقىقىي ئەرنىڭ يېقىملىق ئاۋازى جۇۋاننى يايرىتىۋەتتى:

— ئىسسىقراق چاي ئىچەي دەپ ...

جۇۋاننىڭ ئوتلۇق كۆزلىرى قويچى تازنى ساراسىمگە سېلىۋەتتى:

— گۈزەل خېنىم، قىزىق چايدىن قېلىشمايمىز ...

جۇۋان ئۆزىگە ئېتىلغان قاشلاردىن تۇرالمايلا قالدى:

— سوغۇق كۆرۈنىلا ...

— ئوت دېگەن يۈرەكتە ... — قويچى تاز شۇنداق دەپلا ئېرىقتىن ئاتلاپ ئۆتتى ۋە جۇۋاننى كاپلا قىلىپ تۇتۇپ بىرنى سۆيۈۋالدى. بۇنىڭدىن جۇۋان ئېرىپ كەتكىلى تاس قالدى. ئەمما، قورقۇنچ بىلەن تېزلا ئەسلىگە كەلدى ۋە دەررۇ ئېرىقتىن ئاتلاپ ئۇياقتا ئۆتتى.

— توختىسىلا، خېنىم، بىزدىكى ئوت سىلىدەك گۈزەل خېنىملارنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلماي، گۈلدەك ئېچىلدۇرىدۇ ...

تاز يەنە ئاللىنېمىلەرنىدۇر دېگەندى، چوكان تەستە ئۇنىدى:

— كەچتە كەلسىلە ...

جۇۋان كىرىپ كەتتى، قويچى تاز ئېغىزىغا يىغلىپ قالغان تۇكۇرۇكىنى غۇرتتىدە يۇتۇپ، ھاسىرىغىنىچە بىرھازا تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن، بېشىنى ئېرىقتىكى سۇغا تىقتى.

كەچلىك تامىقىنى يەپ بولغان مەكۇنا بىر پارچە نانىنى بېلىگە تۇگۈپ، دەرۋازىنى مەھكەم تاقاپ، مۇرىسىگە سالغان كەتمىنىنى پۇلاڭلاتقىنىچە كېتىپ قالدى. جۇۋان بۇنىڭدىن نېمە ئىش بولغانلىقىنى دەرھاللا چۈشەندى، سۇ نۆۋىتى كېچىدە كېلىپ قالغانىدى.

جۇۋان بۇنىڭدىن بەك خۇش بولۇپ كەتتى ۋە قويچى تازنىڭ كېلىشىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈشكە باشلىدى. جۇۋان بۇ

ئىشىنىڭ باش ـ ئاخىرىنى ئويلىغۇدەك ئەقلىگە ئىگە ئەمەس. پە-قەت بىردەملىككە قويچى تاز ئۇنى بولۇشىغا قۇچاقلاپ، ئۇستـ-خانلىرىنى غىرىسلىتىۋەتسىلا بولدى، ئۇ شۇنىلا كۆتەتتى.

ئاخىر، تازنىڭ شەپىسى كەلدى. ئۇ تامدىن مايمۇندەك ئەپچىل-لىك بىلەن هويلىغا چۈشتى. جۈۋان ئۇنىڭغا ئۆزىنى ئاتتى. ئىك-كىسى بىر ـ بىرىنى قۇچاقلىشىپ سۆرەشكىنىچە ئۆيگە كىردى. تاز نەلەردە ئۆگىنىۋالغان شېرىن ـ شېكەر گەپلەر بىلەن جـۈۋاز-نى بىھوش قىلىۋەتتى. جۈۋان هەقىقىي ئەر تېنىنى سىلاپ، سۆيگەندىلا چەكسىز هۇزۇر ئىلكىدە ئۆزىنى يوقىتىپ قويدى. تاز بولسا بۇ چاغدا ئۆزىنىڭ ئوقۇبەتلىك تۇرمۇشىنى ئۇنتۇپلا كەتكە-نىدى ...

بۇ دەملەر يېرىم سائەتكە بارماي ئاخىرلاشتى. ئەمما، جـۈۋان تازنى مەھكەم قۇچاقلىۋالغان بولـۇپ، قويۇۋەتكـۈسى يوق ئىدى. تاز خۇشاللىقتىن يىراپ كەتكەنىدى. ئۇ جـۈۋاننىڭ هەقىقىي ئەركەكنىڭ قولى تەگمىگەن يۇمران كۆكرەكلىرىنى قانماي سە-لىغىنىچە شۇنىرلىدى:

— قانراقراق، خېنىم ...

جۈۋان يۈزىنى تازنىڭ مەينەت مەيدىسىگە چىڭ چاپلىغىنىچە دېدى:

— مېنى خېلىدىن پايلاپ يۈرۈپلىكەن ـدە.

— ئۇزاق بولغان ئوت بۇ، خېنىم ...

— مېنى ئالغىلىرى بارمىدى؟

— مىڭ جېنىم بىلەن، خېنىم ... ئەمما ئەرلىرى ئاتىلىرىغا ياراپ قاپتۇ ئەمەسمۇ.

شۇ تاپتا جۈۋان هەممىدىن كېچىپ بولغانىدى:

— مەن بۇ ئۆيدىن جاق تويدۇم. مېنى ئەمىرلىرىگە ...

تاز تەمتىرەپ قالدى:

— خېنىم، بۇ قانداقسىغا ...

— مېنى ئەپقاچىلا ...

تاز جەددىيلەشتى:

ــ بىللا، خېنىم، خەقنىڭ قويىنى بېقىپ جان باقمىغان ئادەم مەن. پۇتكەن ــ تۇرغىنىم مۇشۇ. ئۆيۈمۈ يوق.

جۇۋان ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىملىرىنى كىيدى:

ــ بىلىمەن، ماڭا سىلىدەك ئەر لازىم. قانداق، ئەپقاچىدىغانغا يۈرەكلىرى بارمۇ؟

ئىتتىن بەتتەر ياشاۋاتقان تازغا بۇ ئامەت تازا خۇشياقتى ...

ئۇلار ئاز ــ تولا تەييارلىق بىلەنلا يۇرۇپ كەتتى. تاز ئەندىشىدە، جۇۋان بولسا ئىشەنمىگەندەك بىردەم ــ بىردەم ئەرنىڭ قولىنى چىڭ تۇتقىنىچە چەكسىز بەختىيارلىق ئىلكىدە يۈرتتىن چىقىپ كەتتى.

ئۇلار ئۇدۇل تاغ ئىچىگە كىرىپ، كۈن دەرەخ بويى ئۆرلىگەندە بىر كىچىكرەك تاغلىق كەنتكە يېتىپ كەلدى. جۇۋان ئاجايىپ بىر ئازادىلىك، خۇشلۇق، يايراش ۋە ئەمىنلىك ھېس قىلاتتى. تازنىڭ بولسا بۇ يۇرتنى كۆرگەندىلا كۆڭلى خاتىرجەم بولدى.

ئۇلار تەنگە ھۇزۇر بېغىشلىغۇچى تاغ سۇيى شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان ئېرىق بويىدا دەم ئېلىپ ئازراقتىن نان يېيىشتى. نانىنى ھۇزۇر ۋە ئىشتىھا بىلەن يەۋاتقان جۇۋان ئەتراپىغا تويماي قارىۋېتىپ ۋارقىرىۋەتتى:

ــ ۋاي تۆتقۇلاق، ئەنە، ئەنە ...

ئوتلار ئارىسىدا تۇرغان تولىمۇ پاكىز يەتتە ــ سەككىز تال تۆتقۇلاق جۇۋاننى ئاجايىپ شادلاندۇرۇۋەتتى. جۇۋان تۆتقۇلاقلارنى ئاۋايلاپ بىر ــ بىرلەپ سىلاپ چىقتى.

ــ نېمە بولدى، خېنىم؟ ــ دەپ سورىدى بۇنىڭغا ھەيران قالغان تاز.

ــ تۆتقۇلاق دېگەن بەختنىڭ ئالامىتى، ــ دېدى جۇۋان ھاياجان بىلەن، ــ ئەمدى بەختىمنى تېپىپتىمەن.

ھېرىپ ــ چارچاپ كەتكەن تاز بۇ گەپلەرگە ئانچە ئېرەن قىلمىدى ۋە ئالدىدىكى مەھەللىگە قاراپ يول ئالدى. جۇۋان بىر تال

تۆتقۇلاقنى ئاۋايلاپ كۆتۈرگىنىچە ئۇنىڭغا ئەگەشتى.

مەھەللىدىكىلەر ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتىپ بىكار تۇرغىلى ئۇزاق بولغان، بەكمۇ كونىراپ كەتكەن ئىككى ئېغىز ئۆينى كۆرسىتىپ قويۇشتى. ئۇلار بىر ئېغىز ئۆينى سۈپۈرۈپ، تازىلاپ «هۈجرە-سى»نى تەييارلىدى. شۇنىڭ بىلەن تاز جۇۋاننى يالغۇز قويۇپ چىقىپ كەتتى.

جۇۋان تېخىچە بەخت پەيزىنى سۈرۈۋاتاتتى. ئېغىلدىنمۇ بەتەر بۇ ئۆي ئۇنىڭغا يەنىلا ئىللىق بىلىندى. بەھۈزۇر ئېغىناپ ياتتى. بىر مەقسىي ئەرنىڭ كەينىدىن پايپاسلاپ شۇنچە يولنى بېسىپ كەلگىنىگە سۆيۈنۈپ كەتتى. ئۆزىنى مەقسىي ئەرگە، كۆڭۈللۈك تۇرمۇشقا، ئايالدەك يۇرەلەيدىغان ئائىلىگە ئىگە قىلغان تازدىن مىڭ مەرتەم رازى بولدى: «ۋاي، ئوماق تاز، ئەركەك تاز ...»

كەچكە يېقىن تاز قايتىپ كەلدى. تاز يەنە مەھەللىدىكىلەرنىڭ قوينىنى باقىدىغان، جۇۋان بولسا مەھەللىدىكى ساناقلىق هاللىق ئائىلىلەرنىڭ كىر ـ قاتلىرىنى يۇيۇشۇپ، نان ـ پانلىرىنى يېقىشىپ بېرىدىغان بولدى. تاز مۇشۇنداق قىلمىسا تۇرمۇشنى قامدىيالمايدىغانلىقىنى، هەتتا يەيدىغان نەرسىسىمۇ قالماي قېلىن هالغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى ئېيتىۋىدى، جۇۋان تازنى ئارتۇق سۆزلەتمەي، بۇنىڭغا جان دەپ رازى بولىدىغانلىقىنى، پەقەت تاز بولسىلا هەرقانداق جاپا ـ مۇشەققەتكە چىدايدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇلار شۇ هەقتە بىرئاز پاراڭلاشقاندىن كېيىن، بىر بۇردىدىن نان يېيىشىپ يېتىپ قېلىشتى. ئاڭغىچە جۇۋانىنىڭمۇ، تازنىڭمۇ تاقىتى ـ تاق بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇلار هەممىنى ئۇنتۇپ خېلى بىر چاغلارغىچە ئېغىناشتى، پۇخادىن چىقىشتى. جۇۋان مۇشۇنداق ئەركەك بىلەن ياشىسا دوزاخ جاپاسى تارتسىمۇ رازى ئىدى.

تاز مايلىشىپ كەتكەن، كىر شاپاق دوپپىسىنى ئوبدان بىر يەرگە ئېلىپ قويۇپ، جۇۋانىنىڭ كۆكسىگە بېشىنى قويۇپ ياتتى.

تازنىڭ بېشىدىن كېلىۋاتقان بەتبۇي پۇراقىمۇ جۇڭانىنى سەسكەندۈرەلمىدى. جۇڭاننىڭ سېرىممىدە شۇ پۇراق ئەركەك پۇرىقى بولۇپ ساقلىنىپ قالدى.

جۇڭان تاتلىق شۇڭىلىدى:

— ناخشىلىرى يۈرەكنى كۆيدۈرىدۇ. بىرەرسىنى ئېيتمامىلا ...

— ئېيتمامدىغان، خېنىم، سىلىگە ئېيتىپ بەرمىگەن ناخشىنى كىمگە ئېيتىپ بېرىمىز ...

تاز جۇڭانغا قاراپ غىڭشىشقا باشلىدى:

تاز چىقىپ ئېگىز تاغقا،
يۇمۇلاندى يانتاققا.
شۇ يانتاقنىڭ يېنىدا
كۆيۈپ قالدى جۇڭانغا.
ۋاي، ۋاي ئوماق تاز ...

— ۋاي ئوماق تاز، بۇقا تاز ... — جۇڭان لىكلا قىلىپ تازنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالدى.

ئەتىسى تاز قوي باققىلى ماڭغۇچە، جۇڭاننىڭ بارار يېرىنى دەپ بەردى. جۇڭان دېگەن ئۆيگە بېرىپ كەچكىچە كىر ـ قات يۇدى. قاسماقلىشىپ، قېتىپ كەتكەن بىر پاتمان كىرنى يۇيۇپ بولغۇچە جۇڭاننىڭ قولى تېلىپ، بېلى ئاغرىپ بولالمىغىلى تاس قالدى. شۇنىڭدىمۇ ئۇ ئۆيدىن بىر پۇچۇق چۆگۈننى ۋە ئازراق يېمەكلىكنى ئېلىپ كەلگەن جۇڭان تازنى كۆرۈش بىلەن هاردۇقى چىقىپلا كەتتى. شۇنىڭدىلا جۇڭان تۇرمۇشنى تولىمۇ تاتلىق هېس قىلىپ نەچچە يىلنى بۇرۇقتۇرمىلىقتا قۇدۇقتىكى پاقىدەك ئۆزۈكۈزگىنىگە ئۆكۈنۈپ كەتتى ۋە مەكۇنانى ئىچىدە مىڭتى تىللىدى. هەرقانچە هارسىمۇ، جاپا تارتسىمۇ ئېرى بىلەن تاتلىققىنا مۇڭدىشىۋالسا ... ئۇھ، خۇدا، ئارزۇلىرىم ئەمدى ئەمەلگە ئېشىۋاتىدۇ. هېلىقى تۇتقۇلاقلارنىڭ ئۇچرىشى بىكار ئەمەس ئىكەن ـ

ده. ئۇھ، بەختىم، ئوماق تازچىقىم ...

ئەتىسى جۇۋان باشقا بىر ئۆيدە نان ياقتى. ئۆي ئىگىسىنىڭ مۇزدەك تەلەتى، قىزىق تونۇر، نانىنى يېقىش - سويۇش ... جۇۋاڭ-نى تويدۇرۇۋەتتى. بىراق، يەنە شۇ «ئىللىق ئۆي»گە كەلگەندە، تازنى كۆرگەندە باشقىچىلا روھلىنىپ كەتتى...

كېيىنچە، ئۇ ئىشلار چىقماي قالغاندا جۇۋان بەش كۈن ئور-مىغا قاتناشتى. بۇنىڭ جاپاسىنى بىر دېمەك، جۇۋان بېلىنى ئالالماي، ئاپتاپتا كۆيۈپ قارىداپ، قوللىرى قاپىرىپ، بارماقلا-رىنى كېسىپ، ۋايداد دەۋەتتى. ئەمما، ياشىماي بولمايدۇ - دە. تاز شۇنداق دەيتتى. ئورمىدىن كېيىن جۇۋان يەنە ياغاچ توشۇشقا چىقتى. ئېغىر ياغاچلار ئۈنىڭ مۇرىلىرىنى يارا قىلدى. ئۆستەڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ئون كۈن تاش توشۇدى ... جۇۋان ھالىدىن كەتتى، بۇرۇنقى چىرايىدىنمۇ قالدى، بەدەنلىرىدە ئېغىر ئەمگەك-لەرنىڭ يارىلىرى ... تاز بولسا ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ تاڭ يو-رۇماستا چىقىپ كەتسە، قاراڭغۇ چۈشكەندە قايتىپ كېلىدۇ. ئۇ قوي بېقىشتىن باشقىسىنى ــ ئادەم كۆپ يەرلەردە بولىدىغان ئىشلارنى قىلىشنى خالمايدۇ. ئۈنىڭ ئاشۇ ياغلىق بېشى ...

تاش توشۇش تۈگىگەن كۈنى جۇۋان ئاران دېگەندە ئۆيگە كې-لىۋالدى. بەدىنىنى مىدىرلىتالماي خېلىغىچە يېتىپ كەتتى. گې-لىدىن بىر تېمىم سۇمۇ ئۆتمىدى. ھەتتا ئورنىدىن تۇرۇپ چۆ-مۈچنى قولىغا ئېلىشقىمۇ قۇربى يەتمىدى.

قاراڭغۇ چۈشكەندە، چۈشتىن بۇيان قېچىپ كەتكەن ئوغلاقنى قوغلاپ ھالىدىن كەتكەن تاز روھسىز قايتىپ كەلدى ۋە جۇۋانغا بىر ئېغىز سۆزمۇ قىلماستىن نېرىغا ئۆزىنى تاشلىدى. ئۈنىڭ قورسىقى ئېچىپ كوركىراپ كەتكەن بولسىمۇ، پۈتۈن خىيالى سىرقىراپ ئاغرىۋاتقان پۈتىدىلا قالغانىدى.

ئۇلار ئۆزلىرى بىلەن بولۇشۇپ، خېلىغىچە جىممىدە يېتىش-تى. بىر چاغدا جۇۋان ئاستا سۇرۇلۇپ بېرىپ، تازنىڭ قولىنى تۇتتى. ئويلىمىغاندا تاز سىلكىۋەتتى:

ــ ئارامىمدا قويە مېنى. پۈتۈمدا جان يوق ...

جۇۋاننىڭ يۈرىكى «جىغ» قىلىپ قالدى. ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن جۇۋانغا تازىنىڭ قوپال سىلكىشى، نەشتەردەك سوزى ئېغىر كېلىپ ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى.

— نېمىگە يىغلايسەن؟ — تاز قەھرى بىلەن ۋارقىرىدى، — ماڭا يېگۈدەك بىرنېمە بەر. قورسىقىم ئېچىپ ئۆلەي دېدىم.

يۈرىكى مۇجۇلغان جۇۋاننىڭ شۇ كېچىسى پەقەت ئۇيقۇسى كەلمىدى.

ئەتىسى جۇۋاننىڭ پۈت ـ قولى سىرقىراپ ئاغرىپ، بەدىنى يەر تارتىپ ئورنىدىن تۇرغۇسى كەلمىدى. ئەمما، تاز ئۇنى سىلكىشلىدى:

— تۇرە ئورنۇڭدىن، دوقمۇشتىكى ئۆيدىكىلەر ئۆيلىرىنى بېسىقتۇرغۇدەك ...

جۇۋان يىغلىغۇدەك بولۇپ ئىڭرىدى:

— پۈت ـ قولۇمدا جان يوق ...

— چىدىمىساڭ قانداق جان باقىمىز؟ ئۆلۈپ قالمىساقلا مەدرلىمىساق بولمايدۇ، — دەپ ھۆركىرىدى تاز.

تاز سىلكىشلەپ، دوق قىلىپ يۈرۈپ جۇۋاننى ئورنىدىن تۇرغۇزدى.

بۇ بەش ئاي جەريانىدا جۇۋان جاپا ـ مۇشەققەت، قىينىچىلىق، كۇلپەت دېگەنلەرنى يەتكۈچە تارتتى، كەمستىش، ھاقارەت، تىل ـ دەشنەم دېگەنلەردىن كۆڭلى ئۆلدى. تۇزۇكرەك كىيىمسىز، قۇۋۇۋەتلىكرەك تاماقسىز تۇرمۇشتىن بىزار بولدى، جاق تويدى. تاز بولسا ئەتىدىن ـ كەچكىچە غۇربەت تۇرمۇشىدىن ۋايسايتتى، جۇۋاننى دۆشكەلەيتتى. ئاخشىمى بولسا ئىككىسى ئىككى يەردە ماي تارتىشىپ ياتاتتى.

جۇۋان ئاخىر تارتىۋاتقان كۇلپەتلىرىگە بەرداشلىق بېرەلمەدى. تارام ـ تارام ياش تۆكتى. ھايۋاندىن بەتتەر تۇرمۇشىدىن زارلاندى. تارتىۋاتقان خورلۇقلىرىغا ئاھ ئۇردى. شۇنىڭ بىلەن بارا ـ بارا ئۆزى تۇيا ـ تۇيماي مەكۇنانى ئويلاپ قالدى. گەرچە مەكۇنا جۇۋاننىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمەي، ئەرلىك جاسارىتىنى

ئەمگەك بىلەنلا خورىتىپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، جۇۋاننى ئازراق-
مۇ ئەمگەككە سالمىغان، جاپاغا قويمىغان، ھېرىش - چارچاشنى
كۆرسەتمىگەن، ئېتىز توپىسىغا دەسسىتىپ باقمىغان، كۆيدۈر-
گۈچ ئاپتاپقا چىقارمىغان، ئۇچىسىنى مۇنداق يالىڭاچ - بېرەپ
تاشلىۋەتمىگەن، تۇرمۇش لازىمەتلىرىگە خار قىلمىغان ...

جۇۋان بۇلارنى ئويلاپ يىغلاپ كەتتى، مەكۇنا ئايدا قوي سو-
ياتتى. جۇۋاننىڭ قانچىلىك ېېيىشى، نېمىگە ئىشلىتىشى بىلەن
كارى يوق ئىدى. بۇ يەردىچۇ؟ بەش ئايدىن بۇيان چۈنىچىلىك
گۆش يەپ باققىنى يوق. ھەتتا تۇزۇكرەك تاماقلىنىپ باقتىمۇ؟
ئۇچىسىغا تۇزۇكرەك بىر قۇر كىيىم چىقتىمۇ؟ ئادەم قارىغۇسىز
دەرىجىدە. بۇرۇنقى چىرايى قېنى؟ بۇرۇنقىدەك خاتىرجەملىك
ئورنىغا، ئەتىدىن - كەچكىچە غەم - ئەندىشە جۇۋاننىڭ روھىنى
ئەزۋاھەتەك خوراتتى.

بۇگۈن ئۆيدە يېگۈدەك تۇزۇك نەرسە قالمىغاندا ئۇ قېچىپ
چىققىنىغا، مەكۇنادىن ئايرىلىپ كەتكىنىگە تۇنجى قېتىم پۇشاي-
مان قىلدى. «تازغا ئەگىشىپ مەن زادى نېمىگە ئېرىشتىم؟ —
جۇۋان زارلىنىپ ئويلايتتى، — ئەر، ئەر دەپ نەچچە ۋاقىتتىن
كۇتكەن تۇرمۇش مۇشۇمۇ؟ تاز ماڭا نېمە بەردى؟ نەچچە كۈنلۈك
كۆڭۈل خاتىرجەملىكى. ئەمدىچۇ؟ ئات - ئېشەكتىن پەرقىمىز
يوق. شۇمۇ كۇن بولدىمۇ؟ ئاھ، خۇدا ... مەكۇناچۇ؟ ئۇ گومۇش-
رەك بولغىنى بىلەن ماڭا گۈلدەك تۇرمۇش بەرگەن. خاتىرجەم
قىلغان. ئۇنىڭ شۇ يېرى ...»

جۇۋان تەقدىردىن زارلاندى. ئۆزىنى مۇشۇنداق تەتۇر قىينىقا
ئالغان تەقدىرىدىن ئۆكۈندى. مانا ئەمدى تازنىڭ مەكۇنادىن نەرى
ئارتۇق؟ ھېلىقىدەك ئىشلار شۇنچىلىكلىكەنغۇ. كۈلپەتلىك تۇر-
مۇش تازنىمۇ، جۇۋاننىمۇ ئۇ ئىشتىن خىيال ئۈزدۈرگەن. ئىك-
كىسى ئىككى بۇلۇڭدا تەلپۈنۇشسىز ئاھ ئۇرۇشىدۇ.

بۇنىڭ بىلەن جۇۋان بارغانچە مەكۇنانى ئويلايدىغان، شۇ چاغ-
دىكى كۆڭۈلسىز بولسىمۇ، خاتىرجەم تۇرمۇشىنى ئەسلەيدىغان
بولۇپ قالدى. جۇۋان ئېغىلدەك ئۆيگە، ياۋۇز مەخلۇقتەك تازغا

ئۆچمەنلىك بىلەن سوغۇق قارايدىغان بولۇپ قالدى. تاز بولسا چىشلىرىنى غۇچۇرلىتاتتى، تىرىكەتتى، ئاغزىنى بۇزۇپ ھەممەنى تىللاپ يېتىپ كېتەتتى. بۇنىڭدىن جۇۋاننىڭ يۈرىكى قېتىپ كەتتى.

ئازابلىق تۇرمۇش چېكىگە يەتكەن كۈنى، تاز جۇۋاننى تاغدىن تۇز كولاپ كېلىشكە مەجبۇرلاپ بىرنەچچە تەستەك سالدى. ئازاب ـ ئوقۇبەت، خورلىنىشتىن ئىلىشىپ قالاي دېگەن جۇۋان پۇچۇق ئىۋرىق بىلەن تازنى بىرنى سالدى. تاز ئايلىنىپ كەتتى. جۇۋاننىڭ كۆز ئالدىدا خوتۇنىنى گۈلدەك ياساپ قويۇپ قاسماق باسقان يوتىسىنى كاتىرلىتىپ قاشلاپ تەتۈر يېتىپ ھوسۇل ھېسابلاتىنى قىلىۋاتقان مەكۈنا گەۋدىلىنىپ، چىرقىرىغىنىچە قېچىپ كەلگەن يولىغا قاراپ يۈگۈردى.

جۇۋان بۇ تاغلىق يۈرتنىڭ سىرتىدىكى ھىلىقى ئېرىق بويىغا كەلگەندە، قۇرۇپ كەتكەن نۇرغۇن تۆتقۇلاقلارنى كۆرۈپ، قۇلاق تۇۋۈدە: «تۆتقۇلاق ... بەخت، تۆتقۇلاق ... بەخت ...» دېگەن سادالار ياڭىرىغاندەك بولۇپ، تۆتقۇلاقلار ئۈستىگە گۈپپىدە يىقىلىدى. ئەمما، قۇرۇپ قالغان تۆتقۇلاقلار ئۈۋلىنىپ كەتمەستىن، جۇۋاننىڭ يۈزىنى تىلىپ تىلىم ـ تىلىم قىلىۋەتتى. يۈزى قانغا بويالدى.

ئاغرىق ئازابىدىن ئېسىگە كەلگەن جۇۋان ئورنىدىن تۇردى. ئەمما، يۈرتى تەرەپ ـــ تاغ ئارىسىغا ئەمەس، بەلكى يان تەرەپتىكى ئورمانلىققا كىرىپ كەتتى.

شۇ ئىشتىن كېيىن تازمۇ، مەكۈنامۇ جۇۋاننى ئىزدەپ چىقمىتىمىش. ھالبۇكى، كېيىن ھېچقايسىسىنىڭ ئىز ـ دېرىكى بولماپتىمىش.

تارىمدىكى ئاي

1

ـــ كەل، قىزىم، كەل!...

ئانا دەريا سېنى ئاۋۇالقىدەكلا قىرغاقلىرىدىن تېشىپ تۇرغان ھالەتتە قىزغىنلىق بىلەن قارشى ئالدى. ھە، ئۇ ئەبەدىلئەبەد ئۇنۇتۇلمەس سىمفونىيەسىنى تەمكىنلىك بىلەن چالدى ۋە بۇ يەرگە كەلگۈچە كۆزلىرىدىكى ياش يۇقىنى قولۇڭنىڭ دۇمبىسى بىلەن نەچچە ـ نەچچە رەت سۈرتۈۋەتكەن بولسىمۇ، كۆڭلۈڭنىڭ بىسەرەمجانلىقىنى بىر قاراشتىلا بىلىپ قالدى.

توغرا، ئۇنىڭدىن ھېچنېمىنى يوشۇرۇپ قالغىلى بولمايتتى، كۆزگە كۆرۈنمەس كۆزلىرى بىلەن ھەممىنى كۆرۈپ قالاتتى، ھەتتا ئادەمنىڭ ئوي ـ خىياللىرىنىمۇ بىلىپ تۇراتتى. بىراق، بىر ياخشى يېرى، بەزىدە خۇشاللىقتىن تېرەڭگە سىغماي قالغان ھالەتتە كەلسەڭمۇ، بەزىدە دەرد ـ ئازابتىن ھازىرلا يېرىلىپ كېتىدىغان قىياپەتتە كەلسەڭمۇ، ئوخشاشلا پوزىتسىيە تۇتۇپ، سېنى سوغۇققان، ئېغىر ـ بېسىق، تەمكىن، ھەرقانداق ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلىيالايدىغان ۋە ھەرقاچان ئۆزىنى تۇتۇۋالالايدىغان بىر ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ يولغا سالاتتى.

دەريا سۈيى ھەر يىلى دەل مۇشۇنداق چاغلاردا بىردىنلا ئاۋۇپ قالاتتى. بۇ ھال ئادەمنى ئەسلىمىلەر قوينىغا چۆكۈرۈپ، دەردى ئىچىگە پاتماي قېلىۋاتقان بىر ئايالنى ئېسىگە سالاتتى. ئۇ ساڭا

دەريا تېگىدىن يىغلامسىراپ قارايتتى.

«ئايبانۇ!» دېگەن ئاۋازىدىن ئۆزۈڭمۇ چۆچۈپ كەتتىڭ. ئېھتىمال، توغراق شاخلىرىدا بوۋاق ئۇيقۇسىغا كەتكەن تۇن قۇشلىرىمۇ ئويغىنىپ كەتتى بولغاي، بەزىلىرىنىڭ قاناتلىرى پالاقلاپ كەتتى، بەزىلىرى ئەنسىز غاقىلداپ كېتىشتى. ئەمما، سېنىڭ بۇلار بىلەن پەرۋايىڭ پەلەك ئىدى. كۆزلىرىڭ چاچلىرى چۈۋۈق، كىيىملىرى يىرتىق بۇ ئايالدىن ئۇزۇلمەيتتى. «تۇۋا! — دەيتتىڭ ياقاڭنى تۇتۇپ، — ئۇ ئاللىقاچان ئۆلۈپ كەتكەن ئەمەسمىدى؟ قانداق بولۇپ... كۆزلىرىمگە كۆرۈندىمۇيا؟ ياق، ياق !...»

بۇ دۇنيادا ئادەمنىڭ مۇشۇنداق ئۆزىنىمۇ تونۇيالمايدىغان چاغلىرى بولۇپ تۇرىدۇ. شۇڭا، ئادەملەرنىڭ بۇگۈنكى كۈندە كىملىك ۋە ئۆزلۈك كىرىزىسىغا دۇچ كېلىۋاتقانلىقى ئەجەب ئەمەس. قارىمامسەن، كۆزۈڭنى پارقىرىتىپ تۇرۇپ ئۆزۈڭنىمۇ تونۇمىغىنىڭنى !

ھە، سەن ئوخشاپ قالغان، ياق، كېيىنچە ئوخشاپ قالمىغان، ھازىر ئۇنىڭغا قاراپ ئۆزۈڭنى ئېسىڭگە ئالغان ئايبانۇ سەندىن ئانچە پەرقلەنمەيتتى. سەن بۇ يەرگە دەسلەپ كەلگەندە ئۇ ئۆزىنى ساڭا كۆرسەتمەي يۈرگەن بىلەن ھەمىشە غەلىتە بىر خىل نەزەردە قارايتتى. سېنىڭچە، قانداقتۇر بىر يەرلىرىڭ ئۇنىڭ كۆزىگە سىغمايتتى. كىشىلەر كېيىن ئۇنى «ئايخان سارائ» دەپ ئاتايدىغان بولدى. مەكتەپ بالىلىرى ئۇنى كۆرگەنلا يەردە تاش، چالما ئېتىپ بوزەك قىلاتتى. ئەرلەر ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ گەپكە سالاتتى. ئۇ دائىملا مۇشۇ دەريا بويىغا بېرىۋالاتتى. خەقلەرنىڭ كۆزىچە كىيىملىرىنى سېلىپ تاشلاپ راھەتلىنىپ يۈيۇناتتى. بىچارىنىڭ ھەمىشە ئىچى قىزىپ تۇرسا كېرەك، سۇغا بىر كىرىۋالسا ئۇزاققىچە چىقمايتتى...

شۇنداق، كېيىنچە سەنمۇ ئاستا ـ ئاستا بۇ يەرگە كېلىشكە ئامراق بولۇپ قالاتتىڭ. مەكتەپ بالىلىرى ۋە بىر توپ ئەرلەر

ئابايىقى خىياللىرىڭنى بىر - بىرلەپ رېئاللىققا ئايلاندۇراتتى. چۈنكى، سەن بۇ يەرگە بۇرۇن، بولۇپمۇ توي قىلىشتىن ئىلگىرى ھەر كۈنى كەچتە دېگۈدەك كېلەتتىڭ. تازا تۇمۇز مەزگىلى چىدىغۇسىز ئىسسىقتا سەندەلدەك قىزىپ كەتكەن تېنىڭ سەگىدەپ، بىر كۈنلۈك ئالدىراشچىلىقتا چارچىغان نېرۋىلىرىڭ ئارام تېپىپ قالاتتى. بۇ تەبىئىي ئارامگاھ سېنى خۇددى بىر مېھرىبان ئانىدەك ئۆز باغرىغا ئالاتتى. دەريا سۈيى ئېقىتىپ قىرغاق لېۋىگە سۈرۈپ چىقىرىپ قويغان مامۇقتەك يۇمشاق قۇمنىڭ ئۈستىدە ئوڭدىسىغا يېتىپ، بۇ دۇنيانىڭ جىمى غوۋغالىرىدىن خالىي ھالدا جىمى جاھاننىڭ شېرىن خىياللىرىنى سۈرەتتىڭ. بۇنداق چاغلاردا قاچان قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنلىكىنىمۇ سەزمەي قالاتتىڭ. كېچىنىڭ سوغۇقى قوۋۇرغىلىرىڭنى قورۇشقا باشلىغاندىلا ئورنۇڭدىن تۇراتتىڭ. ئۇنىڭغىچە سۈزۈك كۆكە چوڭ - چوڭ كۆزلۈك يۇلتۇزلار چىقاتتى. يېگانە ئاي ئۆزىنىڭ سۈتتەك ئاپپاق نۇرلىرىنى ھەممە ياققا ئايانماي چاچاتتى. بولۇپمۇ ئاي نۇرىدا كېپەك ئالتۇندەك جىمىرلاپ تۇرغان دەريا سۈيى تېتىنچ قەلبىڭنى ئاجايىپ ھېسلارغا چۆمدۈرۈپ، خىلىغچە داۋالغۇتۇپ تاشلايتتى ۋە شۇنداق گۈزەل، شۇنداق كۆڭۈللۈك بىر دۇنياغا باشلايتتى.

نەزىرىڭدە دەريا تېگىدىكى دۇنيا كىچىكىڭدە ئاناڭ ئېيتىپ بەرگەن رىۋايەتتىكى دۇنيانىڭ ئۆزى ئىدى. زېمىندىكى سامانيولى بولغان — ئانا تارىم ئۇدۇل جەننەتكە تۇتىشاتتى. ئۇ يەردە ياشايدىغان ئادەملەر پاكلىقتا پەرىشتىگە ئوخشايتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئالدامچىلىق، يالغانچىلىق، غالچىلىق، چېقىمچىلىق، ئىچى تارلىق، خۇمسىلىق، ئازغىنا مەنپەئەتنى دەپ ئادىمىيلىك غۇرۇر - ۋىجدانىنى، ئەقىدە - ئېتىقادىنى سېتىش، ئادەم تۇرۇپ ئادەمگە يېلىنىش، كۈرسۈك ئىتتەك كۈچۈكلىنىش، ھەتتا ئىپپەت - نومۇسىنى تۆت تەڭگىگە تېگىشىش، ۋاقىتلىق ھوقۇقىغا ۋە سېسىق پۇلىغا تايىنىپ ئاددىي، ئاق كۆڭۈل

كىشىلەرنى، ئاجىزلارنى بوزەك قىلىش، يەنە ئوغرىلىق، بۇلاڭچىلىق، قاتىللىق قىلىش... قاتارلىق ئىنسان قېلىپىدىن چىققان قىلمىشلار دورىلىقمۇ تېپىلمايتتى. چۈنكى، ئۇ يەرنىڭ ئىشكى ياخشىلارغا يېپىلمايتتى، يامانلارغا ئېچىلمايتتى.

شۇڭا، بۇ يەردە ئەسكىلەر، مۇناپىقلار، پاسىقلار شەرمەندە بولغۇچە ياشايتتى. تىرىك تۇرۇپ ئۆزىنىڭ قەبرىسىنى ياسايتتى. ياق، ئۇلارنى تىرىك دېگىلى بولمايتتى. ئۇلار ئىت جېنىنى بېقىش ئۈچۈنلا تېپىرلايتتى. ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئۆز قوۋمىنىڭ غېمىنى يەيدىغان، ئۆزىدىن باشقىلارنىمۇ ئويلايدىغان ئادەمىيلىك روھ تېپىلمايتتى. شۇنداق بولغاچقا ھاياتى ئىت ئۆلۈمىدە ئاخىرلىشاتتى...

ئانا دەريا ئېغىز ئېچىشىڭىنى كۈتۈۋاتقاندەك ھەربىر تۇيۇش چىقىرىشلىرىڭغا، ھەتتا ئېغىر - ئېغىر تىنىشلىرىڭغا قەدەر جىمجىت قۇلاق سالاتتى. بىر خىل رىتىمدا يېقىملىق شۇرلايتتى. ھە، ئەمەلىيەتتە، ئۇ ھەممىنى ئېنىق بىلىسمۇ، سېنىڭ ئىچىڭگە پاتماي قېلىۋاتقان دەرد - ئەلەملىرىڭنى كەچلىك بازاردىكى يايمىچىلاردەك بىراقلا تۆكۈپ، ئىچ - قارنىڭنى بىرئاز بولسىمۇ بوشىتىۋېلىشىڭنى ئويلايتتى، شۇڭا ساڭا ئۇن - تىنسىز قاراپ تۇراتتى.

ئوچۇق ئاسماندا ئالتۇن تاۋاقتەك ئېسىلىپ تۇرغان ئاي تولغان بولۇپ، خۇددى ئاشىقى بىلەن يېڭى تويى بولغان، قاشتاشتەك سۈزۈك پېشانىسىدە بەخت نۇرى پارلىغان كېلىنچەكنىڭ يۈپيۇمىلاق يۈزىگە ئوخشايتتى. دەريا تېگىدىكى يۇلتۇزلارمۇ گويا يىراق - يىراقلاردىكى ئاشقىلىرىنىڭ ئىشق - پىراقىدا ئۇخلىيالمايۋاتقان بەرنا قىزلارنىڭ شەھلا كۆزلىرىدەك ئوتلۇق چاقنايتتى. ئىككى قاسناقتىكى بۇك - باراقسان يوپۇرماقلارنىڭ تەڭگىسىمان يوپۇرماقلىرى ئۇلارغا ئايدىڭدا مۇھەببەت لىرىكىلىرىنى ئوقۇپ بېرىۋاتقاندەك يېنىك - يېنىك شۇرلايتتى. شۇ تاپ ھەممە ياق تىلسىمات ۋە سۇكۇنات ئىلكىدە

بولغاچقا، ئادەمگە ھەم بەكمۇ سىرلىق، ھەم تولىمۇ سۆيۈملۈك تۇيۇلاتتى.

ـــ ئاھ، ھايات نەقەدەر گۈزەل ـ ھە ! ئەمما، بەزىلەر...

ئىختىيارسىز شۇنداق پىچىرلاپ تاشلىدىك ۋە ئەمدىلا قۇرۇشقا باشلىغان چاناقلىرىڭنى يەنە ياشلىدىك. ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ دەريا تېگىدىكى ئايغا قارىدىك، ئۇمۇ ھەم ساڭا قاراپ تۇراتتى.

سەن ئېسىڭنى بىلگەندىن باشلاپلا دەريا تېگىدىكى دۇنياغا ـــ ئۇ يەردىمۇ بىر دۇنيانىڭ بارلىقىغا شەك ـ شۇبھىسىز ئىشىنەتتىڭ. ئۇنىڭسىزمۇ كۆز ئالدىڭدىكى بۇ كۆرۈنۈش يالغۇز سېنىلا ئەمەس، ھەممە ئادەمنى ئۆزىگە بەس ـ مۇنازىرىسىز، تالاش ـ تارتىشسىز ئىشىنىشنى تەلەپ قىلاتتى. شۇنداق، ناۋادا دەريا تېگىدىكى دۇنيادا ھاياتلىق بولمىسا، ئۇستىدە ھاياتلىق بولۇشى مۇمكىنمۇ؟ يىلتىزسىز دەرەخ بولمايدۇغۇ ئاخىر !

ئەجدادلىرىمىز ئەنە شۇنداق ئەقىللىك: ئۇلار ئوت، سۇ قوغلىشىپ بىر يەردىن يەنە بىر يەرگە كۆچۈپ ئەرگىنەقۇن، ئورخۇن بويلىرىدا ئۆچمەس ئىزلارنى قالدۇرغان، تارىم بويلىرىدا توختىغان، ئەڭ ئاخىرىدا تەكلىماكاننى تاللىغان، شۇنداقلا ئەقىدە ـ ئېتىقادىنىڭ تېخمۇ كامال تېپىشى ئۈچۈن بىر دىندىن يەنە بىر دىنغا ئۆتۈپ تۆمۈر مۇنار ئۇستىدە چاقناپ تۇرغان ئاي نۇرىغا ئۆزىنى ئاتقان. مۇنداق قارىماققا، تەكلىماكان قۇمىدىن باشقا ھېچنېمە يوق ماكان. ئەمما، تازا زەن سالساق، ھەممە نېمە يوشۇرۇنۇپ ياتقان كان. ئەسىرلەر بېرى ئاشۇ يوقلۇق بىزنى يوقسۇزلۇقنىڭ دەردىنى تارتقۇزماي باقىقان. ئاي نۇرى مېھرىمىزنى مېھرىمىزگە، ريشتىمىزنى ريشتىمىزگە چاتقان...

دەل شۇ ئەسنادا دەريا سۈيى توساتتىن تولىمۇ مۇھىم، ئەمما ئۇنتۇلغىلى ئۇزاق بولغان بىر ئىشنى يادىغا ئالغان ئادەمنىڭ كۆڭلىدەك چايقىلىپ كەتتى. ئاي ئاۋۇال تۆت چاسا، ئاندىن سوقا، ئاخىرىدا ئاستا ـ ئاستا يۇمىلاق ھالىتىگە قايتىپ كەلدى.

سەنمۇ ھەم قاتتىق چۆچۈپ كەتتىڭ ۋە شۇ چۆچۈش بىلەن تەڭ ئەسلىگە كەلدىڭ.

بۇ يەرگە نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىكىڭنى ئويلاپ ۋە ھېلىلا پارچە ـ پارچە بولۇپ پارچىلىنىپ كېتىپمۇ يەنە ئۆز ئەسلىگە كەلگەن ئايغا قاراپ جىم بولدۇڭ. ئارقىدىن يەنە نېمىشقىكىن چىرايلىق جىلمىيىپ قويدۇڭ. دېمىسمۇ، ھەر قېتىم بۇ يەرگە كەلسەڭلا خېلى ۋاقىتقىچە زادى نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىكىڭنى ئاڭقىرالماي قالاتتىڭ. ئاباياۋ بىر يۈگۈرگەنچىلا مۇشۇ يەرگە كېلىپ قالغاچقا، ھازىر تېخىمۇ شۇنداق بولغاندى.

ئاي ئازابلىق تولغاندى. ھە، ئۇمۇ خۇددى ئوتقا تاشلانغان قىلدەك، تۈيۈقسىزلا قىزىلمۇچقا ئۇچراپ قالغان تىلدەك تولغاندى. چۈنكى، ئۇ سېنىڭ ئۆيدىن نېمە ئۈچۈن چىقىپ كەتكەنلىكىڭنى ۋە بۇ يەرگە نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىكىڭنى بىلىپ قالغاندى.

راست، بۇ سېنىڭ توي قىلغاندىن بېرى بۇ يەرگە بىرىنچى قېتىم كېلىشىڭ ئىدى. توي قىلغاندىن بېرى ئېرىڭنىڭ سىزنىقىدىن چىقماي كەلگەنىدىڭ ۋە مەيلىڭنى ماگنىتتەك تارتىپ تۇرسىمۇ كەلمىگەنىدىڭ. بۇگۈن ھېچنېمىگە قارىماي كەلدىڭ، ھەتتا ئامراق ئوغلۇڭ ــ تۇغراقتېگىنىگمۇ قارىماي كەلدىڭ. چۈنكى، سەن بۇ ئۆيدىن ئۈزۈل ـ كېسىل چىقىپ كەتمەكچى، ئاشۇ جەننەتكە تۇتىشىدىغان دەريا يولى بىلەن ئۇدۇل ئۇ دۇنياغا كەتمەكچىدىڭ، ئۆزۈڭدىكى بۇ قەدەر رەھىمسىزلىكىڭ ۋە بۇ قەدەر ئۆچمەنلىكىڭ، ئۆلۈمگە بولغان بۇ قەدەر كۈچلۈك مۇھەببەتىڭ، ئېرىڭگە بولغان بۇ قەدەر كۈچلۈك نەپرەتىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنىمۇ بىلمەيتتىڭ. بىلىدىغىنىڭ پەقەت مۇشۇ مېھرىبان دەريا بويى ۋە دەريا تېگىدە ساڭا ئۇن ـ تىنسىز قاراپ تۇرىدىغان ئاشۇ يېگانە ئاي ئىدى. ئويۇڭدا ئۇنىڭغا ھەمراھ بولماقچى، تۈيغۇڭدا ئۇنىڭ بىلەن سىرداشماقچىدىڭ.

بىراق، ئاي سېنىڭ بۇنداق باغرى تاش، رەھىمسىز ئانا ۋە مېھىر ـ مۇھەببەتنى پۈتۈنلەي غەزەپ ـ نەپرەتكە ئۆتۈنۈپ

بەرگەن ئايال ئىكەنلىكىگە ھەرگىز، ھەرگىز ئىشەنمەيتتى. ئەمما، سېنىكچە بولغاندا، ھەرقانداق بىر ئايال زاتى بۇنداق قىسمەتكە دۇچار بولغاندا ئۆيگە كىرەلمەيتتى. ئەگەر ئۆيگە كىرسە ئېرىگە، پەرزەنتلىرىگە يۈز كېلەلمەيتتى.

مۇشۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈۋېتىپ ئۆزۈكنى تۇتۇۋالالماي ئۇزاقچە ھۆكۈرەپ ـ ھۆكۈرەپ يىغلاپ، تېلىقىپ ـ تېلىقىپ توختاپ قالدىك. بۇ ئارىلىقتا پۈتۈن ئەزالىرىڭ كۆزگە، پۈتۈن دەرد ـ ھەسرىتىڭ ئاشۇ ئېيتقىلى بولمايدىغان سۆزگە ئايلىنىپ كەتكەندەك، ھەتتا كۆزلىرىڭمۇ ياشقا ئايلىنىپ كەتكەندەك تۇيۇلدى. يىغلاپ ـ يىغلاپ ھالسىزلىنىپ، ئاخىر سەكراتقا چۈشۈپ قالغان ئادەمدەك ئېچىنىشلىق ھاسىراپ كەتتىڭ. يىغدىن توختىغان بولساڭمۇ، ئەمما يەلكىلىرىڭ تېخىچە سىلكىنىشتىن توختىمىغانىدى. ھايال ئۆتمەي كۆزلىرىڭگە ئۇيقۇ لەشكەرلىرى تەرەپ ـ تەرەپتىن يوپۇرۇلۇپ كېلىپ، كىرپىكلىرىڭگە ياماشتى، ئەمما ئانا دەريا تېخىچە ئۇخلىمىغانىدى.

ـــ بىردەم ئۇخلىۋال، باغرىمغا باش قويۇپ ئارام ئال، قىزىم!

مەيلى قاچانلا كەل، ئانا دەريانىڭ ئاۋازى ساڭا ئاناڭنىڭ ئاۋازىدەكلا كۆيۈمچان، مېھرىبان، يېقىملىق ھەم يېقىشلىق تۇس بېرەتتى، باشقىچە بىر خىل يېقىنلىق تۇيغۇسىغا چۆمۈلدۈرەتتى.

سەن تېمىلەرنىدۇر دېمەكچى بولۇپ، ئاغزىڭنى ئۆمەللەپ ـ ئۆمەللەپ يەنە ئېغىز ئاچالماي تۇرۇپ قالدىڭ ۋە بىچارىلەرچە ئۇمچىيىپ، چىرايلىق كۆزلىرىڭگە لىقمۇلىق ياش ئالدىڭ.

ـــ بولدى، قىزىم، سەن ھېچنېمە دېمە، مەن ھەممىنى بىلىمەن، كەل، يېقىنراق كېلىپ بىردەم بولسىمۇ ئارام ئال، تازا بىر ئۇخلىۋال، بىردەمدىلا ئوڭۇشلىپ قالىسەن، كەل، بىردەم بولسىمۇ مۇگدە، سەگدە !...

ئەمدى ساڭا بۇلارغا بويسۇنمايمۇ، ئۆزى يوق، ئەمما سۆزى قۇلاق تۇۋۈكىدىن كەتمەيۋاتقان ئايبانۇنىڭ تەسەللىلىرىنى

ئاڭلىمايمۇ ئامال بولمىدى، خورلۇق، بىقۇۋۇللۇق، زورلۇق ـ زومبۇلۇق ئېلىپ كەلگەن يىغا سېنى لايدەك ئېزىۋەتكەنىدى. پۈت ـ قولۇڭدا كۈچ ـ ماغدۇر دېگەندىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى. شۇنچىلىك ھالسىزلىنىپ كەتكەنىدىڭكى، يالاڭ ئاياغ پۇتلىرىڭغا كىرىپ كەتكەن، پاچاقلىرىڭنى تىلىۋەتكەن شوخا ـ تىكەنلەرنى ئېلىۋېتىشكىمۇ قۇربىڭ يەتمەيتتى. ئەگەر مۇشۇ تاپتا بىرسى سېنى بوزەك قىلمەن دېسە، تېنىڭنى بويسۇندۇرۇشقا ھېچقانچە كۈچ كەتمەيتتى. ئەمما، بۇ يەردە ئۇنداق ئىش ـــ ئىنسان قەلبىدىن، ۋىجدان قېلىپىدىن چىقىش ھەرگىز، ھەرگىز يۈز بەرمەيتتى. ئەگەر شۇنداق ئىش يۈز بېرىپ قالسا، ھەرقانداق قىز ـ ئايال ئۆزىنى دەريانىڭ قوينىغا ئېتىشتىن قىلچىمۇ ئىككىلەنمەيتتى.

ھە، بەزىدە ئادەمگە ياشاي دېسە يول تېپىلمىغاندەك، ئۆلەي دېسە ئىمكانمۇ تېپىلمايتتى. خۇددى كىمدۇر بىرسى ئېيتقان «كىيەي دېسەم كېپەن يوق، ئىچەي دېسەم زەھەر يوق» دېگەننىڭ دەل ئۆزى بولاتتى. ھېلىمۇ ياخشى، بۇ يەر ئۇ يەرلەرگە ئوخشىمايتتى. ئادەمنى ئۇنداق كۈنلەرگە قويمايتتى. بۇنداق يەرلەردە ياشىغان ئادەم ھايات ھەققەتلىرىدىن ئۆلۈم ھېكمەتلىرىنىمۇ ھېس قىلالايتتى. ئۆلۈمنىڭ سىرلىق ۋەھىمىسىدىن ھاياتنى تېخىمۇ قەدىرلەيتتى. ھېچ بولمىسا، قىز ـ ئاياللار بولسىمۇ «ئايبانۇدەك ياشىغان ياخشى!» دەيتتى. ھاياتنىڭ ئاخىرىغىچە ئاشۇنداق ئۆلۈمنىڭ ئارمىنىنى يەيتتى.

ئىزىڭغىلا قىيپاش يىقىلدىڭ. مۇرىلىرىڭ تېخىچە سىلكىنەتتى. ئۇگىلىرىڭ ھېچنېمىنى سەزمەيتتى. كۆكسۈڭ بىردە پەسلەپ، بىردە كۆتۈرۈلەتتى. ئاي سۈتتەك ئاپپاق، پاختىدەك يۇمشاق نۇرلىرىنى يۇزۇڭگە، چىڭ يۇمۇلغان كۆزلىرىڭگە ۋە باياتىنقى «جەڭ»دە يارىلانغان لەۋلىرىڭگە يېنىك ـ يېنىك سېپەتتى. دەريا سۈيى سېنىڭ كۆز ياشلىرىڭ بىلەن تېخىمۇ ئۇلغىيىپ، بۇ يەرگە كەلگۈچە تىكەن كىرىپ قاناتقان قان بىلەن

قوشۇلۇپ، بىرمۇنچە مەينەت نەرسىلەر قېتىپ قالغان پۇتلىرىنى يۇيۇپ، چىرايلىق پاچاقلىرىنى سۆيۈپ، ئاستا ـ ئاستا پەپلەيتتى. قۇلاقلىرىغا يېقىملىق شۆھرلاپ نېمىلەرنىدۇر دەيتتى، خۇددى ئۆز ئاناڭدەك ئەللەيلەيتتى...

شۇنداق قىلىپ، تاڭىمدىكى ئاي ئاستا ـ ئاستا ئۇيقۇغا كەتتى. چۈش ھارۋىسى ئۇنى ئېلىپ ئۇزاق ئۆتمۈشنىڭ ئادەم ئايىغى تەگمىگەن باياۋانلىرىغا قەدەر يەتتى.

2

ئايبانۇ ئەسلىدە مەلىكە ئىكەن. ئۇنىڭ دادىسى بەكمۇ ئادىل پادىشاھ بولۇپ، يۇرت سورىشى خانىدانلىقتىكى ئەل ـ ئاۋامنىڭ ھەممىسىگە ياقىدىكەن. ئادەملەردىن تارتىپ ئۇچار قۇشلارغىچە ناھايىتى بايىاشات ياشايدىكەن. باشقا يەرلەردە كۈن ئالالماي يۇرگەن كىشىلەر بۇ پادىشاھلىقنىڭ داڭقىنى ئاڭلاپ تۇرکۈم ـ تۇرکۈملەپ مۇشۇ يەرگە قاراپ ئاقىدىكەن. ئۇلۇغ ـ ئۇششاق ھەممە ئادەم:

ـــ پادىشاھىمىز ئادىل بولغاچقا، تەڭرى مۇشۇنداق تەڭداشسىز گۈزەل مەلىكىنى ئاتا قىلغان! ـــ دەيىشىدىكەن.

ياشىنىپ قالغان شاھمۇ ھەر ۋاقىلىق تامىقىدىن كېيىن ئۇلۇغ ئاللاغا مىڭ مەرتەم ھەمدۇسانا ئېيتىپ:

ـــ تىلىكىمنى ئىجابەت قىلىپ ماڭا ئوغۇلدىن قېلىشمىغۇدەك بىر پەرزەنت ئاتا قىلغىنىڭغا ئالەمچە ھەشقالالا! ئەمدى بۇ دۇنيادا مېنىڭ ھېچقانداق ئارمىنىم يوق، كۆڭلۈم توق، ئۆلسەممۇ كۆزۈم ئوچۇق كەتمەيدىغان بولدى!... ـــ دەپ ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق دۇئا قىلىدىكەن. پۇقرالىرىنىڭ ھالىغا يېتىپ، تەختىنى تېخىمۇ ئادىل سورايدىكەن.

ئايبانۇ شاھنىڭ دۇنيالىقتا ھەم ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا كۆرگەن بىر تالالا پەرزەنتى بولغاچقا بەكمۇ ئەتىۋارلايدىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايبانۇ ئاخىر ئوقۇش يېشىغا يېتىپتۇ. شاھ ئۇنى ئەڭ

كاتتا ئۇستازلارنىڭ تەربىيەسىگە تاپشۇرۇپتۇ. مەلىكە ئۆزى چىرايلىق بولۇپلا قالماي، يەنە چېچەن بولغاچقا، شۇ دەۋرنىڭ ئەڭ ئىلغار تەربىيەسىنى ناھايىتى تېزلا ئۆزىدە مۇجەسسەملەپتۇ. ئەمما، ئۇ ئون بەش ياشقا كىرىپ بارلىق ئوقۇشنى تاماملىغان كۈنى شاھ ئاتىسى بەختكە قارشى ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلىپ، ئىككىنچىلەپ قايتىپ كەلمەپتۇ. خانىش تۇغۇتىدا ئۆلۈپ كەتكەچكە، ئاتىسىنىڭ ئۆلۈمىنى ئۇزىتىش بىلەن ئالدىراش بولۇپ كەتكەن ئايبانۇ مەلىكە مەملىكەتنىڭ ئىشلىرىغا تازا دېگەندەك كۆڭۈل بۆلەلمەپتۇ. بۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلگەن قېرى ۋەزىر شاھلىق تەختىگە ۋە مەلىكىگە بىراقلا چىشىنى بىلەپتۇ. ئۇ قېرى تۈلكە ئىشنى ئاستىرتىن شۇنداق مەككارلىق بىلەن توغرىلاپتۇكى، بۇ سۇيىقەستنى ھېچكىم بىلەلمەپتۇ. بىلگەندە بولسا، ئوردا ئىچىدە قاتتىق مالمانچىلىق كۆتۈرۈلۈپتۇ. بۇ ۋاقىتتا ئۇزاقتىن بۇيان بۇ مەملىكەت بىلەن مەلىكىنىڭ كويىدا يۈرگەن قوشنا ئەلنىڭ قىزىل كۆز شاھىمۇ باستۇرۇپ كىرىپ، قېرى ۋەزىرنىڭ ماسلىشىشى بىلەن پادىشاھلىقنى ناھايىتى تېزلا مۇنقەرز قىپتۇ. بىھىساب ئالتۇن ـ كۈمۈش، خوتۇن ـ قىزلارنى بۇلاپتۇ، خائىن ۋەزىرنى قورچاق شاھلىققا تۇرغۇزۇپتۇ. ھېلىقى قېرى تۈلكە مەلىكىنى ياۋۇزلارنىڭ پادىشاھىغا سوۋغاتلىققا سۇنۇپتۇ. بۇنىڭ بەدىلىگە ئۇ غالچىلىق مەنسىپىگە ئېرىشىپتۇ. ئەلەمدىمۇ، قەلەمدىمۇ كامالەتكە يېتەي دېگەن مەلىكە پۇرسەت تېپىپ، ئۇ غالچا بىلەن ھېلىقى يات مەخلۇقنى ئۆلتۈرۈپ قېچىپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان ياۋۇزلارنىڭ لەشكەر بېشى شېرىكلىرىگە شۇنداق بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ:

ــ كىمدىكىم ئۇنى ئالدىمغا تىرىك تۇتۇپ كەلسە، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ بويىدەك ئالتۇن بېرىمەن. ئەگەر ئۇ ئالدىمغا ئۆزى كەلسە، ھېچقانداق سەۋەنلىكىنى سۈرۈشتۇرمەيمەن. ئەگەر كىمدىكىم ئۇنىڭ بىر تال مويىغا زىيان يەتكۈزسە، بېشىنى

تېنىدىن شۇ زامان جۇدا قىلمەن، چۈنكى، مەن ئۇنىڭغا ئۆيلىنىمەن !...

سان ـ ساناقسىز لەشكەرلەر ئۈنى قورشاپ بارا ـ بارا قىستاپ كەلگەن بولسىمۇ، ئەمما ھېچكىم ئۇنىڭغا يېقىنلىشىشقا پېتىنالماپتۇ. ئايبانۇ ئۆزى ئۈلارغا يېقىنلىشىپ، نۇرغۇنلىرىنىڭ جېنىنى ئاپتۇ، تېنىنى بارسا كەلمەس يولغا ساپتۇ. دەرغەزەپكە كەلگەن لەشكەر بېشى ئۆزى ئاتلىنىپتۇ. بۇ چاغدا ئۇسسۇزلۇق، ئاچلىق ھەم ھارغىنلىقتىن تىك تۇرۇشقىمۇ ماجالى قالمىغان مەلىكە ئۆلۈم يولىنى تاللاپتۇ. ئەمما، ئۇ مەخلۇق بارا ـ بارا يېقىنلاپتۇ. قېچىشقا، قوتۇلۇشقا پەقەت ئامال بولماپتۇ.

دەل شۇ چاغدا بۇ يەردىكى خەلقىنىڭ تارام ـ تارام قان يېشىدىن ئۇلۇغ بىر دەريا ھاسىل بوپتۇ ۋە ئايبانۇ مەلىكىنى قوينىغا چاقىرىپتۇ. كېيىن بۇ دەريا دەسلەپ تارام دەريا سى، ئاندىن تارىم دەريا سى دەپ ئاتىلىپتۇ. ئايبانۇ مەلىكە بۇ دەريادىكى ئايغا ئايلىنىپ كېتىپتۇ ۋە تېخىمۇ تولۇپتۇ...

ئاناڭ ئۇ چاغلاردا ئاجايىپ ئالدىراش بولسا كېرەك، ئايبانۇنىڭ رىۋايىتىنى ناھايىتى قىسقىلا سۆزلەپ تۇگەتتى. سېنىڭ بۇنىڭ ئاددىيلا بىر رىۋايەت ئىكەنلىكىگە ھەرگىز ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى. ئۇنىڭ دېيىشچە، مومام ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەرگەندە بۇ رىۋايەت بۇنداق قىسقا ئەمەس ئىدى. ئەپسۇس، سەن بۇ دۇنياغا كەلگۈچە، مومالىڭ ئۇ دۇنياغا كەتتى.

ـــ ئەپسۇسلانما، قىزىم، مانا مەن ھەممىنى بىلىمەن.

دەرۋەقە، دەريا ئانا ھەممىنى بىلەتتى. ئاباينى ئىشلارنىمۇ ھەم باشتىن ـ ئاخىر كۆرۈپ تۇرغانلىقى ئېنىق ئىدى. ھە، سەن تۇنجى قېتىم كەلگىنىڭدە كۆزلىرىڭدە چاقنىغان نۇردىن ھەممىنى كۆرۈپ يەتكەندەك، بۇگۈنمۇ ھەممىنى كۆرۈپ يەتتى.

دېمىسىمۇ، ئۇنىڭ ھېلىھەم ئېنىق ئېسىدە ئىدى: سەن بۇ چۆلگە ـــ «بەشتېكە»گە خىزمەتكە بۆلۈنگەندە شادلانغانلىقىدىن سۈيى قىرغاقلىرىدىن تېشىپ كەتكەنىدى ۋە بېشى كۆككە

يەتكەنمىدى. ئاي - يۇلتۇزلار بىلەن تاڭ ئاتقۇچە تەنتەنە قىلغانىدى. ناخشا توۋلاپ، ئۇسسۇل ئويناپ ئويناندى. نەچچە كۈنلەرگىچە قىن - قىنىغا پاتماي قالغاندى. چۈنكى، ئۇ بۇ يەردىكى پەرىشتە كەبى بىغۇبار بالىلىرىنىڭ بىلىمسىز، تەربىيەسىز قېلىشىنى پەقەت خالىمايتتى. ئۆزىگە يۇز كېلەلىگۈدەك بىرەر ئوت يۈرەك مۇئەللىمنىڭ بۇ يەرگە بارلىقىنى بېغىشلاپ، ئۇلارغا تەلىم بېرىشىنى كۈتۈپ كېچە - كۈندۈز تەڭرىگە ئىلتىجا قىلاتتى.

دېگەندەك، ئۇلارنىڭ تاشنىمۇ ئېرىتكۈدەك سەمىمىي تىلەكلىرى ئاخىر ئەمەلگە ئاشتى. سەن كەلدىڭ. شۇنىڭ بىلەن «بەشتېكە» مەكتىپىدىكى ئايال ئوقۇتقۇچى رەسمىي ۋە ۋاقتلىق بولۇپ، جەمئىي ئۇچكە يەتتى. ئەمما، سېنىڭ كېلىشىڭ بىلەنلا ئۇلارنىڭ ئوي - خىياللىرى خۇددى ئۇۋۇسىغا سۇ كىرىپ كەتكەن چۆمۈلىلەردەك چۆۋۈلۈپ كەتتى. چۈنكى، سەن تولىمۇ چىرايلىق ئىدىڭ. گۈزەللىك سەندىن ھېچنېمىنى ئايىپ قالمىغانىدى. تولغان تەن، بىر تۇتام بەل، ئويماقتەك ئېغىز، گىلاستەك لەۋ، قىڭغاقتەك قاڭشار، بولاقتەك كۆز، قايماقتەك سۆز، قىياقتەك قاش، يا ئوقىدەك كىرپىك، دەريا سۈيىدەك يېيىلىپ بېلىقتەك تېقىلىرىڭغا سويلاپ چۈشكەن بوستان چاچ، ئاق قۇنىڭكىدەك ئاق ھەم سۈزۈك بويۇن، سەنئەت بۇيۇمىدەك نەپىس بارماق... بۇلار بەئەينى بىر مۆجىزە ئىدى. قاراشقا كۆز، تىل بىلەن تەسۋىرلەپ بېرىشكە سۆز يېتىشمەيتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە سەندىكى تولۇپ تاشقان غەيرەت - جاسارەت ۋە بارا - بارا ئاشكارلىنىۋاتقان خاس قابىلىيەت ئۆزىنى ھەر دېگەندىلا كۆرسىتەتتى.

ئۇلار سېنى بىر - بىرىدىن قىزغىنىشىپ، خۇددى كۈرسۈكقا كىرگەن لالما ئىتتەك كەينىڭدىن كېتىشمەيتتى، نەگىلا بارساڭ پىيەنچۇكىتەك پايلاپ يۈرۈشەتتى. ئايالى، بالىلىرى تۇرۇپ كۆپكۈندۈزدە قىلچە ھېيىقماستىن، ئالدىڭنى ھاياسىزلارچە

توسۇپ، نەدىكى لاۋزا گەپلەرنى دېيىشەتتى، پەس كۆڭلىنى ئىزھار قىلىشاتتى. بۇلارنى ئاز كەلدى دېگەندەك، بىر دىنبىر ئايال خىزمەتدىشىڭ (يەنە بىرسى خالىسا كېلىپ، خالىسا كەلمەيتتى) زەينەپمۇ ساڭا ھەسەت قىلىپ، ئۇچرىغانلا ئادەمگە ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۇپ، يۇزۇڭنى چۇشۇرۇپ ئۆز كۆڭلىنى خۇش ئېتەتتى. كىملەرگىدۇر: «ئۆزى چىرايلىق بولغىنى بىلەن، قىلىپ يۇرگەن ئىشلىرى تولىمۇ سەت بىر نېمىكەنگۇ ئۇ، كونىلارنىڭ بىر ئوخشىتىشى بار بولىدىغان، نېمە ئىدى شۇ، ھە توغرا، «چىرايى چېچەكتەك، قىلىقى ئېشەكتەك، تازا ماس كېلىدۇ ئۇنىڭغا! ھا ـ ھا ـ ھا!...» دەپ، خۇددى سېسىق قاپاقتىن سۇ تۆكۈلگەندەك كۇلۇپ كېتەتتى. شۇ ئارقىلىق بولسىمۇ كىچىك ۋاقىتىدا گەندە تارتقان كەتمەندە ئاچقاندەك سېسىق گەپ تۆكۈلىدىغان ئاغزىنى تاتلىق قىلىپ يۇرەتتى. سەن توغرۇلۇق ئادەم بالىسى ئاغزىدىن چىقىرىشقىمۇ خىجىل بولىدىغان بىر ـ بىرىدىن سەت تۆھمەتلەرنى تارقىتىپ، سېنىڭ تېلىقىپ ـ تېلىقىپ يىغلاشلىرىڭدىن بورداپ باققان قويدەك سېمىز پاچاقلىرىغا شاپىلاقلاپ ئۇرۇپ، شۇنچىلىك ھۇزۇرلىنىپ، خۇددى ئالتۇن تۇخۇم تۇغىدىغان مېكىيانەدەك ئىشخانىنى بېشىغا كىيىپ قاقاھلاپ كۇلەتتى. سەن: «ئەت ھۇرەر، كارۋان يۇرەر» دەپ تېخىچىلا چىش يېرىپ بىرنېمە دېمىگەن بولساڭمۇ، ئەمما ئۇ ئۆزىچە خۇيلىنىپ، ئۇدۇل كېلىپ قالساڭمۇ سالام قىلماي يۇرەتتى. ئەتىگەندىن ـ كەچكىچە سەن ئارپىسىنى خام ئورۇپ قويغاندەك ھومىيىپ يۇرەتتى.

زەينەپ ناھىيە بازىرىدىن كېلەتتى. ئۇ مەكتەپ ئىلمىي مۇدىرىنىڭ قىزى، ياپچىيكا سېكرېتارىنىڭ خوتۇنى ئىدى. ھەر كۇنلۇكى دېگۇدەك بىر يېڭى كىيىم كىيەتتى. دەرسكە كىرگۈسى بولسا كىرەتتى، بولمىسا ئېرى بىلەن ئۇدۇلمۇئۇدۇل ئولتۇرۇپ، تۆتى بىر بولۇپ قارتا ئويناشقا چۇشەتتى. ئۇتۇۋالغاندا ئۇنىڭ ھوننىاق چىققۇر ئاغزىغا ھېچنېمە توغرا كەلمەيتتى. شالاق

كۆلكىسىدىن مەكتەپ ئىچىگە كىرىپ قالغان موزاي - توپاق، قوي، ئۆچكە، ئىت ئېشەكلەرمۇ ئۆركۈپ قېچىپ كېتەتتى.

راست، ياشقا مەكتەپلەرگە سېلىشتۇرغاندا، بۇ مەكتەپ دېگۈدەكمۇ مەكتەپ ئەمەس ئىدى. يا دەرۋازىسى، يا تۆت تەرىپىنى قورشاپ تۇرىدىغان قورۇق تاملىرىمۇ يوق، پەقەت ئالتە - يەتتە ئېغىز ئادەتتىكى ئۆي (سىنىپ ۋە ئىشخانا ئورنىدا ئىشلىتىۋاتقان) دىن تەركىب تاپقان ئوچۇقچىلىقتىكى بىلىم باغچىسى ئىدى. بىر هېسابتا بۇنداق بولغىنىغىمۇ ئانچە ئەجەبلىنىش كەتمەيتتى. چۈنكى، هازىر چوڭ - چوڭ شەهەرلەردىكى هەر - هەر ئالىي بىلىم يۇرتلىرىدا شۇنچە سىستېمىلىق بېرىلگەن بىلىم - تەربىيەلەرمۇ مەكتەپ دەرۋازىسىدىن چىقالمايۋاتاتتى. نەچچە يىللاپ بىرمۇنچە ئىقتىساد، هېسسىيات، ئېتىقاد... ئىسراپ قىلىپ ئوقۇغانلار ئاشۇ مەكتەپلەرنىڭ تۆمۈر دەرۋازىسىدىن چىقىسىلا ئۆگەنگەنلىرىنىڭ هەممىسى ئاشۇ قاتتىق پارتىلاردا قالغانىدەك تۇزۇكرەك خىزمەتمۇ تاپالمايۋاتاتتى، هەتتا بەزىلىرى ئوقۇمىغان ئادەمچىلىكمۇ ئادەمگەرچىلىكنى ئۇقمايتتى، ئۆزىدەك ئوقۇمايمۇ پۇل، يول تېپىپ كېتىۋاتقان تەڭتۇشلىرىغا قاراپ ئىچى ئادايتتى.

شۇنداق قىلىپ، سېنىڭمۇ ئوقۇغۇچىلىق هاياتىڭ ئاخىرلىشىپ، ئوقۇتقۇچىلىق هاياتىڭ باشلاندى. ئۇچ يىل ئوقۇغان كەسپىڭ مۇزىكا ماۋارىپى بولسىمۇ ۋە هېچقانچە تەجرىبە - ساۋاقلىرىڭ بولمىسىمۇ، يېڭى قوبۇل قىلىنغان بالىلارنىڭ — بىرىنچى سىنىپىنىڭ سىنىپ مەسئۇلى بولدۇڭ هەمدە يەنە ئۇچ يىللىققىمۇ مۇزىكا، تەنتەربىيە دەرسىنى ئۆتۈشكە ئورۇنلاشتۇرۇلدۇڭ. دەسلەپ بىر - بىرىدىن ئومۇق، بىر - بىرىدىن بىغۇبار بۇ بالىلارغا قاراپ كۆڭلۈڭنى ئاۋۇندۇردۇڭ، هېرىپ - چارچاپ هالىڭدىن كەتسەڭمۇ ئانچە ۋايسىمىدىڭ. كېيىن بەكمۇ قىينالدىڭ. راست گەپنى قىلغاندا، مۇشۇ كەمگىچە

بىرىنچى سىنىپنى ئوقۇتۇشنىڭ بۇنچىۋالا قىيىنلىقىنى پەقەت ئويلاپ باقمىغاندىك.

كۇنلەرنىڭ كەينىگە تۇغمەن تېشى ئېسىۋالغاندەك ئاستا ئۆتۈشى بىلەن ئاتا ـ ئانا، قېرىنداشلىرىڭنىڭ قەدرى ھەسسىلەپ ئۆتۈلدى. كۆز ياشلىرىڭ چېلەكلەپ تۆكۈلدى. شۇنداقتىمۇ، ناھەقچىلىككە چىداپ، لېۋىڭنى چىشلەپ، بەزىدە قېيىداپ، بەزىدە يەر تېپىلمىغاندەك بۇ جىن تەگكەن مەكتەپكە كەلگىنىڭ ئۈچۈن ئۆز ـ ئۆزۈڭنى قىينىماپ يۈرۈپ باش كۆتۈرمەي ئىشلىدىڭ. ئۇنىڭسىزمۇ بۇ چۆل ـ جەزىرىدە كۇن ئۆتكۈزۈشكە بۇنىڭدىن ئارتۇق چارەڭ يوق ئىدى. پەقەت شۇ پەرىشتىدەك پاك، سەمىمىي بالىلاردىنلا خۇشاللىق تاپالايتىتىڭ. ئاز بولسىمۇ تەسەللى تېپىپ، غېرىبلىقىڭنى ياپالايتىتىڭ. ئالدىنىشتا ئازار يېگەن قەلبىڭنى داۋالايتىتىڭ. شۇنداق بولغاچقىمۇ، بارلىق ئۈمىدىڭنى بالىلارغا باغلايتىتىڭ. خاتىرە توشقۇزۇپ بىكار بولسىڭلا ئۇلار بىلەن ئويناياتىتىڭ. ئەمما، كەچ بولسىلا ئۆزۈڭ يالغۇز زېرىكىپ، بولۇۋاتقان ناھەقچىلىكنى ئويلايتىتىڭ. مەكتەپتە ئىشلىگەنلەر ئىشلەپ، قالغانلار ئەپلەپ ـ سەپلەپ كۇن ئۆتكۈزەتتى. ئىشنىڭ ئېغىرى ساڭلا قالاتتى. كېچىلىرى يىغىن زالىدەك يوغان ياتاقتا قورقۇپ ئۇخلىيالماي، زورۇقۇپ تاڭ ئاتقۇزالماي ئۇن چىقارماي يىغلايتىتىڭ. ياستۇقلىرىڭ چىلىق ـ چىلىق ھۆل بولۇپ كېتەتتى. شۇنىڭ بىلەن يىغلاپ ـ يىغلاپ چارچاپ، يەنە يىغلاپ، يەنە توختاپ، شام يورۇقىدا تاپشۇرۇق تەكشۈرەتتىڭ، دەرس تەييارلايتىتىڭ، سىياسىي ئۆگىنىش خاتىرەڭنى تولۇقلايتىتىڭ، ئالبوم ۋاراقلايتىتىڭ.

ھە، ئاشۇ گۈزەل، ئەمما نامرات، ئاددىي، ئەمما جۇشقۇن ھايات كارتىناڭنى ھەرقانچە قىلساڭمۇ ئۇنتۇيالمايتىتىڭ، بولۇپمۇ ئوقۇش پۈتكۈزۈشكە ئازلا قالغاندا بولۇپ ئۆتكەن، تىپتىنچ قەلبىڭ تۇنجى قېتىم ئاجايىپ كۇچلۇك داۋالغۇپ كەتكەن بىر ئىشتىن ۋۇجۇدۇڭ تا ھازىرغىچە لەرزىگە كېلەتتى، تۇغمەس

خىياللار قاينىمىدىن چىقالمايتتىڭ.

ئۇ كۈنى مەكتەپ مەيدانىدا مەقسەتسىزلا ئايلىنىپ يۈرەتتىڭ. ئايىغىڭ ئاستىدىكى مامۇقتەك يۇمشاق ئاپپاق قارلار رىتىملىق غىرىسلايتتى، ساڭا ئەگىشىپ غىڭشىپ ناخشا ئېيتاتتى. بىركەمدە قېلىن قاردىن پومزەك ياساپ ئويناپ توڭۇپ كەتكەن قوللىرىڭنى ئىسسىق بىر قول كېلىپلا كاپپىدە تۇتتى ۋە سەن نېمە ئىش بولغىنىنى ئاڭقىرىپ بولغۇچە، ساڭا ئۆزىنىڭ كىملىكىنى كۆرۈپ يەتكۈدەك پۈرسەتمۇ بەرمەي، ئالدىغا تارتىپ لەۋلىرىڭگە، يۈزلىرىڭگە بىرنەچچىنى سۆيۈپ ئۆلگۈردى. بۇرنۇڭغا گۈپۈلدەپ هاراق پۇرىقى ئۇرۇلدى.

— قويۇۋەت! قويۇۋەت دەيمەن، ئېشەك ئەمگەن...

دەسلەپ ئۇ بەك چىڭ تۇتۇۋالغاچقا چىقمىغان، كېيىن قەرەللىك بومبىدەك بىراقلا پارتلاپ چىققان ئاۋازىڭدىن پۈتۈن مەكتەپ سىلكىنىپ كەتكەندەك، دەرەخ شاخلىرىدىكى قارلار سىيرىلىپ چۈشكەندەك بولدى.

— قويۇۋەت مېنى! هۇ بېشىنى يەيدىغان سارائ !...

ئۇ سېنى قويۇپ بەرگەن هامان يىقىلىپ چۈشتۈڭ. كۆزلىرىڭگە قاراڭغۇلۇق تولدى.

— كە... كەچۇ... رۇڭ !...

ئېسىڭگە كەلگىنىڭدە كۆز ئالدىڭدا شۇنچىلىك قاملاشقان، ئېگىز بوي، قوشۇما قاش، قوي كۆز، قارا بۇرۇت، ئاق ئۆڭ بىر ئوغۇل بالا ساڭا هاياسىزلارچە هەجىيىپ، خۇددى خام يەيدىغاندەك تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ تۇرقى سېنى تېخىمۇ غەزەپلەندۈردى بولغاي، ئاچچىقتىن بوغۇلۇپ، چىشلىرىڭ كاسىلداپ، دەماللىققا نېمە قىلىشىڭنى ۋە نېمە دېيىشىڭنى ئىلغا قىلالماي بىرپەس تۇرۇپ قالدىڭ. ئاندىن بىردىنلا ئېسىڭگە كەلگەندەك، مەينەت نەرسىلەرنىڭ هەممىسىنى يىغماقچى بولغاندەك، گېلىڭنى قىرىپ يۈزىگە قارىتىپ شالاقىدە تۈكۈردۈڭ. ئەمما، ئاغزىڭدىن تۈكۈرۈك ياكى خەپرۇك ئەمەس،

بەلكى قىپقىزىل قان چاچراپ چىقتى. ئەسلىدە ئۇ ئومۇسسىز ئەبلەخ لەۋلىرىڭنى چىشلەپ قانىتىۋەتكەنىدى.

ياتاققا يۈگۈرگەنچە كىرىپ كەتتىڭ. شۇنچىلىك قاتتىق ئاچچىقىڭ كەلدى.

كېيىن ئۇنى بىرنەچچە قېتىم كۆردۈڭ، ئۇ سېنى ئاللىقاچان ئۇنتۇپ كەتكەنمۇ ياكى ھېلىقى كۈندىكى ئەلپازىڭدىن قورقتىمۇ، گەپمۇ قىلماي، ھەتتا قاراپمۇ قويماي ئۆتۈپ كەتتى.

ئەمما، ئەنە شۇ گەپ قىلماسلىقتىن، كۆزگە ئىلماسلىقتىن ۋە قورام تاشتەك قىمىرلىماسلىقتىن قەلبىڭدىكى قىزىق تاقەت ئەڭ ئاخىرقى چېكىگە يەتتى.

ھە، ئاشۇ قېتىملىق قوپاللىق بىلەن سۆيۈش ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى پەرۋاسىزلىق بىلەن يۈرۈش قىزىق قەلبىڭنىڭ قات ـ قېتىدا ئورناپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئاستا ـ ئاستا ئۇنىڭغا بولغان بېسىپ بولغۇسىز غەزەپ ـ نەپرەتنىڭ ئورنىنى لەززىتىنى تېتىپ بولغۇسىز تۇنجى مۇھەببەت ئالدى. تەتۈر تەقدىر ئادەم تېپىلمىغاندەك، سېنى قەستەن قىينىماقچى، دوست ـ دۇشمەننىڭ ئالدىدا شەرمىسار قىلماقچى بولغاندەك، ئۇنىڭ ئوتىنى سېنىڭ يۈرىكىڭگە سالدى. چۈنكى، سەن ئون ئىككى ـ ئون ئۇچ ياشلىرىڭدىن باشلاپلا ئۆزۈڭدىن چوڭ ئوغۇللارنىڭ ئۆزۈڭمۇ چۈشەنمەيدىغان خەت ـ خەۋەرلىرىنى تاپشۇرۇۋېلىشقا باشلىغان، تەڭتۈشلىرىڭ، كېيىنچە ساۋاقداشلىرىڭ ۋە ياتاقداشلىرىڭ سېنىڭ يىگىتلەردىن تەلىيىڭ بارلىقىغا ھەۋەس قىلىشقان، ھەتتا نۇرغۇنلىرى ھەسەت قىلىشقان بولسىمۇ، ئەمما تا ھازىرغىچە بۇ ئىشنى ئويلىمىغان، ھېچقايسىسىغا ئۇمىد باغلىمىغان، كۆڭۈل بەرمىگەن، بەڭباش تۈيغۇلارغا بويۇن ئەگمىگەنسەنڭ. نەزىرىڭدە ئۇلار سەن ئىزدىگەن ئەرلەر قاتارىغا كىرەلمەيتتى ۋە قەلبىڭنى چۈشەنمەيتتى؛ خۇددى توشقاندەك قورقۇنچاق، قىز بالىسىنىڭ ئالدىدا ئوڭلاپ ئىككى ئېغىز گەپمۇ قىلالمايدىغان توخۇ يۈرەكلەردىن ئىدى. سەن

كىچىكىدىنلا داداڭغا ئوخشاش قەھرىمۇ بار، زەھرىمۇ بار، مېھرىمۇ بار بىرەر يىگىتنىڭ مەڭگۈلۈك ۋاپادار مەشۇقى بولۇشنى خالايتتىڭ. خالىغاندا قولۇڭدىن تارتىپلا باغرىغا باسالىشىنى، گاھىدا سېنى سېغىندۇرۇپ تەشنالىق دارىغا ئاسالىشىنى خوپ كۆرەتتىڭ.

ئۇنداقتا ئۇ ئەبلەخ راستلا سەن كۈنۈ تۇن كۈتكەن ئادەممۇ؟ ئەجەبا، ئاشۇ بىر سۆيۈش سېنى شۇنچە ئۆزگەرتىۋەتتىمۇ؟ شۇنچىلىك بولۇپ كەتكۈدەك، سەن شۇنچە سۈيۈق، شۇنچە يېنىك قىزمۇ؟ بۇنداق ئىشلار دائىم بولۇپ تۇرىدۇغۇ، ھەر كۈنى كەچلىك ئۆگىنىشتىن چۈشكەندە، سىنىپتىكى كەپسىز ئوغۇللار قاراڭغۇ كارىدوردا ساقلاپ تۇرۇپ، توك ئۆچكۈچە ئۆگىنىش قىلىپ كەينىدە قالغان قىزلارنى چاچتىن تۇتۇپلا سۆيۈۋېلىپ قېچىپ كېتىدۇغۇ! بۇنى سىنىپتىكى قىزلار ئۆز ئاغزى بىلەن بىر ـ بىرىگە دېيىشىپ، خۇددى چوڭ ئىش قىلغاندەك گىدىيىشىپ پەخىرلىنىپ يۈرۈشىدۇغۇ ! تېخى ئۇلارنى ھەر خىل پەرەز قىلىشىپ، ئۆز ئايىغى بىلەن ئىزدىشىپ ئوڭايلا ئېچەرىكىشىپ كەتكەنلەرمۇ بار ياتاقتا !...

كۈنلەر بىر خىلدا بىر ـ بىرىنى قوغلاپ ئۆتىۋەردى. قىزلىق غۇرۇرۇڭ ئۇنىڭ ئاۋۇال ئېغىز ئېچىشىنى ئويلاپ كۈتىۋەردى. ئايرىلىش مىنۇتلىرى يېقىنلاپ، كۆزگە كۆرۈنمەس بىر ئازاب بارا ـ بارا قىستاپ كېلىۋەردى. تالاي پۇرسەت قولدىن كېتىۋەردى. ئەمما، ئۇ تىلىنى قاغا چوقۇۋالغان گاچا، ئۆتۈپ كەتكەن مۆرىمەس گەپ ـ سۆز قىلماي بېشىنى ئېچىگە تىقىپ ئۇن ـ تىنسىزلا يېتىۋەردى. شۇنىڭ بىلەن سەن ئىلگىرى ئوغۇللارغا قىلغان قوپال مۇئامىلەڭدىن، بەرگەن ئازار، نەشتەر كەبى جاۋابلىرىڭدىن ئۆكۈنۈشكە باشلىدىڭ ۋە ھېلىقى قارام ئەبلەخنىڭ قەلبىڭنى تېزرەك چۈشىنىشىنى كۈتۈپ، كۈندىلىك خاتىرەڭگە يېڭى قۇرلارنى پۈتىۋەردىڭ.

«توۋا ! مۇھەببەت مېنى نېمە قىلىپ قويدى ـ ھە؟ ! مۇھەببەت

دېگەن نېمە زادى مۇشۇنداق بولامدىغاندۇ؟ شۇنچە ياخشى ئوغۇللارنى ياراتماي، ئارقامدىن سايىدەك ئەگىشىپ يۈرسە كۆزۈمنىڭ قۇيرۇقىدىمۇ قاراپ قويماي كەلگەن ئوقۇرى ئۇستۇن قىز تۇرۇپ، تۇرۇپلا باشقىچە بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قالدىمغۇ ئەمدى. خەپ، ئۇنىڭغا ھەرگىز قارىمايمەن دەيمەن ـ يۇ، شۇنچە چوڭ مەكتەپ قورۇسىدا كۆزلىرىم پەقەت ئۇنىلا ئىزدەيدۇ، پەقەت شۇنىلا كۆرىدۇ، ھەتتا ئەينەكىكە قارىسامۇ ئۇنىڭ ئوتلۇق كۆزلىرىنى كۆرىمەن. چۈشلىرىمگە كىرسە، يەنە شۇ قوپاللىق بىلەن سۆيسە دەيمەن. ھەي، راستلا يامانىنىڭ ئوتى يامان بولىدىغان ئوخشايدۇ. ئۇ مېنىڭ يۈرىكىمنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلاي دېدى. ئەمدى گۈلدەك ياشلىقىم مۇشۇنداقلا خازان بولارمۇ؟ گۈزەللىكىم تېگىشلىك قىممىتىنى تاپالماسمۇ؟ مەن ئىزدىگەن پاك سۆيگۈ مېنى زادىلا قوينىغا ئالماسمۇ؟ مۇڭ قاپلىغان چىرايىم تۇمان باسقان ئاسماندەكلا ئېچىلماسمۇ؟ يا بولمىسا يۈزۈمنى داپتەك، يۈرىكىمنى قاپتەك قىلىپ ئالدىغا ئۆزۈملا بارايمۇ؟ ياقىسىدىنلا ئالايمۇ؟...»

دېمىسمۇ راست، مەكتەپ پۈتكۈزۈشكە ئاز قالغانسېرى ئىچىڭ تىتىلداپ، ئۆزۈڭنى قويارغا يەر تاپالماي قالدىڭ. تولا يىغلاپ، بارلىق دەردىڭنى كۆزۈڭدىن ئالدىڭ. ئويلاپ ـ ئويلاپ تالدىڭ. گېلىڭدىن غىزامۇ ئۆتمىدى. ئورۇقلاپ بىر تېرە ـ بىر ئۈستىخان بولۇپ قېلىۋاتقانلىقىڭغا چىدىمغان ياتاقداشلىرىڭ ئاخىر ئۇنى تېپىپ ھەممە ئەھۋالنى ئېيتتى. يەنە جىم، يەنە ھېچقانداق خەۋەر يوق. سىراڭ بولاي، چاچلىرىڭنى بىر ـ بىرلەپ يۇلاي دېدىڭ. ئاخىر مەكتەپتىن بۇ يىل ئوقۇش پۈتكۈزىدىغان ئوقۇغۇچىلارغا ئۇزىتىش ئولتۇرۇشى قىلىپ بەرگەن كۇنى رېستورانىدىن بۇرۇنلا يېنىپ كېلىپ، ئۇنى ئوغۇللار ياتقىنىڭ ئالدىغا چاقىرتىپ چىقتىڭ ۋە بارلىق دەردىڭنى بىراقلا ئالدىڭ.

ھە، ئۇنى كۆرۈپ دەسلەپتە بىرپەس تۇرۇپ قالدىڭ، ئاندىن مۇددىتى توشقان بومبىدەك بىراقلا پارتلىدىڭ:

ـــ ھۆ، مېڭسىنى سار چوقۇپ كەتكەن، ۋىجدانىنى چاشقان غاجىۋەتكەن، يۈرىكىنى ئىت يەپ كەتكەن ئۆلمىگۈر سارالڭ! مېنى نېمە كۆرۈپ قالدىڭ؟ زادى نېمە قىلاي دەيسەن؟ نەچچە ۋاقىتتىنگىياقى ئاز قىينالدىممۇ مەن؟ ! ئۆلمىدىم، ئۇنىڭ يامىنى بولدۇم. سەن مېنى مەكتەپتە تۇرغۇسىز قىلدىڭ. سېنى ياخشى كۆرگىنىم گۇناھمۇ؟ ھازىرغىچە ھېچكىمگە بەرمىگەن كۆڭلۈمنى ساڭا، بىر ساڭىلا بەرگىنىم خاتامۇ؟ مېنى بۇنداق قىيناۋەرگۈچە بوغۇپلا ئۆلتۈرۈۋەتسەڭ، تىرىكلا كۆمۈۋەتسەڭ بولماسمىدى؟ !...

بىر تەرەپتىن ئاۋازىڭنى قويۇۋېتىپ يىغلاپ، بىر تەرەپتىن قار ـ يامغۇر تىللاپ، ئۇنىڭ كەڭ كۆكرىكىنىڭ ئۇدۇل كەلگەن يېرىگە مۇشتلاپ خېلى بىركەملەردە پەسكويغا چۈشكەن بولساڭ كېرەك، ئېسىڭگە كېلىپ، ئۆزۈڭنى يەنە مەكتەپ تەنتەربىيە مەيدانىدا كۆردۈڭ. ھېلىقى يەردە ئىككى گەۋدە خۇددى بىر جان ـ بىر تەن بولۇپ كەتكۈدەك دەرىجىدە يېقىن تۇرغاندەك، ياق، بىر ـ بىرىگە چاپلىشىپ كەتكەندەك تۇراتتى. كۆزلىرىڭنى ئاچقىنىڭدا ئۇنىڭ يىرىك بۇرۇتلىرى لەۋلىرىڭگە تىكەنىدەك سانجىلاتتى.

ئۆزۈڭنىڭ بۇ يەرگە مېڭىپ كەلگەنلىكىڭنى ياكى ئۇنىڭ كۆتۈرۈپ ئەكەلگەنلىكىنى زادىلا ئەسلىيەلمىدىڭ. خېلىدىن كېيىن يەنە ئازراق ئەسلىگىگە كەلدىڭ، ئەمدى ئۇنىڭدىن ئۆتكەنكىدەك گۈپۈلدەپ تۇرغان ئاچچىق ھاراقنىڭ سېسىق پۇرىقى ئەمەس، بەلكى نېرىۋىلىرىڭنى غىدىقلاپ مەستخۇش قىلغۇچى بىر خىل سىرلىق پۇراق كېلىۋاتاتتى. خىجىل بولۇپ بىلەكلىرىڭنى ئۇنىڭ بوينىدىن ئىتتىك چۈشۈرۈپ، بېلىڭدىن چىڭ قامالالاپ تۇرغان قوللىرىنى ماغدۇرسىزلىقتىنمۇ، ئەيتاۋۇر يېنىك ئىتتىرىپ، ئاران ـ ئاران ئاڭلانغۇدەك شۇنىرلىدىڭ:

ـــ ئاي كۆرۈپ قالىدۇ، ئۇنداق قىلماڭ !

ـــ قارالڭ، ئاي ئاللىقاچان كۆرۈپ قالدى. ھازىر ئۇ: «مەن ئاسماندا تۇرۇپ زېمىندىكى ئايچىلىكمۇ بولالمىدىم !» دەپ

ھەسرەت چېكىۋاتقاندۇ تايىنلىق. سىزلا ئاي كۆرۈپ قالمىغان بولسىڭىز بولدى.

ــ سارائ!

ئۇنىڭ بۇ چاقچىقى كۆڭلۈڭگە تىك كەلدى. قۇيقا چاچلىرىڭمۇ ھەم تىك تۇرۇپ كەتتى.

ــ ئادەم ئەمەس ئىكەنسىز، مەن تېخى!...

ــ چاقچاق قىلىپ قويدۇم، خاپا بولمائ، بولامدۇ؟ مەن ئەسلىدە ئايمۇ تەسىرلىنىپ يىغلاۋاتسا كېرەك دېمەكچىدىم. قارائ، ئۇنىڭ تالا ـ تالا نۇرلىرى ماڭا خوددى تارام ـ تارام كۆز ياشلىرىدەكلا كۆرۈنۈپ كېتىۋاتىدۇ. كۆڭلىكىمۇ ھۆل بولۇپ كېتىپتۇ مانا.

ئەمدى بىردىنلا ئېغىر قالدىڭ. ئاغزىڭ ئارتۇق گەپكە كەلمىدى. ئەسلىدە: «كۆڭلىكىڭىزنى مەن يىغلاپ ھۆل قىلۋەتتىم» دېمەكچىدىڭ، نېمىشقىكىن دېمىدىڭ. بەلكىم، بۇنى دېيىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق دەپ ئويلىدىڭ. بۇنداق چاغلاردا كۆز بىلەن گەپلەشسىمۇ ياكى يەنە دېگەن گەپنى يەنە دېسىمۇ ھېچقانداق بولمايدىغانلىقىنى سەن بىلمىدىڭ. ئەمما، ئەتىلا ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ ئۆزۈڭ يالغۇز ئۆيگە قايتىدىغانلىقىڭنى، ھىجران يۈكىنى تەنھا ھاپاش قىلىدىغانلىقىڭنى ئويلاپ ئۇنىڭ يىغلىدىڭ. ئۇ كۆڭلۈڭنى چۈشەنگەن بولسا كېرەك، بىرمۇنچە تەسەللى بەردى. گەپ قىلغاچ لەۋلىرىڭدىن گۈل تەردى.

ــ يىغلىمائ، ئايگۈل، مېنىڭ كۆڭۈل ئاسمىنىمدىكى نۇرلۇق ئېيىم، لەۋلىرىمنى كۆيدۈرگەن ناۋات چېيىم، مەن ئۇچۇن ئىككى ناھىيەنىڭ ئارىلىقى قوغۇنلۇقىنىڭ يولى. سىزنى چوقۇم ئىزدەپ بارىمەن. خاتىرجەم بولۇڭ، مەن سىزنى نىكاھىمغا ئالىمەن. ئەمدى سىزنى ھەرگىز يىغلاتمايمەن، قارائ، ئەمدى ئاسماندىكى ئايمۇ بىزگە قاراپ كۈلۈۋاتىدۇ. گېپىمنى ئاڭلائ، يىغلىمائ. يېنىمدىكى ئايمۇ كۈلسۇن. كۆز ياش دېگەن بىباھا گۆھەر، ھەتتا گۆھەردىنمۇ قىممەتلىك ئەڭگۈشتەر، ئۇ مۇشۇ

چىرايلىق كۆزلىرىڭىزدىن چىقىپلا كەتسە ھەرگىزمۇ قايتىپ كەلمەيدۇ. ئۆزىڭىزنى، كۆزىڭىزنى ئاسراڭ، يۈزىڭىزنى سۈرتۈڭ، مەڭ، مانا ماۋۇ قەغەز بىلەن. ھە، ئەمدى ياخشى بولدى، ماڭا بۇ دۇنيادا سىزلا بولىدىكەنسىز، ئاسمىنىم ئايسىز، چايدىنىم چايسىز قالمايدۇ. ھاياتىمنى بىرمۇ كۆڭۈلسىزلىك ئىسكەنجىگە ئالالمايدۇ...

ئۇ خودىدى مەدداھلاردەك سۆزلەيتتى. سۆزلەۋېتىپ سېنى ھوشۇڭدىن كەتكۈزۈۋەتكۈدەك ئۇستىلىق بىلەن سۆيەتتى. ئاجايىپ گۈزەل ھەم كۈچلۈك ۋەدىلەرنى بېرەتتى. بۇ شېرىن - شېكەر سۆزلەردىن تومۇر - تومۇرلىرىڭغا ئاجايىپ لەززەتلىك بىر ئېقىم ئېقىپ كىرەتتى.

ئەپسۇس، ئوقۇش پۈتكۈزۈپ بىر مەۋسۇمدىن كېيىن مەكتەپكە مۇئەللىمىك بىلەن كۆرۈشكىلى كېلىپ قايتىشىڭدا ئۇنىڭ بىلەن بىر يەرلىك، سىلەردىن بىر قارار تۆۋەن يىللىقتا ئوقۇغان، بۇ يىل ئوقۇش پۈتكۈزىدىغان ھېلىقى قىزنى ئۇچرىتىپ، ئۇنىڭ تېخى بىر ھەپتە ئىلگىرىلا مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقىنىڭ قىزى بىلەن توي قىلغانلىقىنى بىلىپ، ئۆلۈپ قالماي تېخىچە تىرىك، يېقىلىپ چۈشمەي تىك تۇرغانلىقىڭدىن قورقۇپ كەتتىم. چۈنكى، ئۇ سېنى تاتلىق گەپلەرگە تولغان شۇ خەتلىرى بىلەن تا ھازىرغىچە ئالداپ كەلگەنىدى.

«مەن ھېلىقى كۈنى سىزنى ئاللىقاچان ئايرىلىپ كەتكەن سۆيگىنىمگە ئوخشىتىپ قالغاچقا...» ۋە «ھازىر ئۇنىڭدىن پۈتۈنلەي ئايرىلىپ كەتتىم، ئەمدى سىزنىلا بەختلىك قىلىمەن!» دېگەن گەپلىرىگە، ئەرزىمەس ۋەدىلىرىگە ئاسانلا ئېرىپ، يازغان خەتلىرىگە ئاسانلا ئىشىنىپ كەتكەنلىكىڭنى ئويلاپ، ھاياتىڭدا تۇنجى قېتىم ئەڭ قاتتىق پۇشايمان قىلدىڭ. چۈنكى، ئۇ ئىلگىرى نېمە ئىش قىلغان، مەيلى كىم بىلەن يۈرگەن بولسۇن، ھېلىقى كۈندىن باشلاپ ئۇنى پەقەت مېنىڭ دەپ يۈرەتتىڭ. چىن

قەلبىڭدىن، ئىچ ـ ئىچىڭدىن، جېنىڭدىن ئەزىزلەپ ياخشى كۆرەتتىڭ. قەلب تارمىنى چېكەلمىگەن بىردىنبىر يىگىت دەپ بىلەتتىڭ، ھەتتا خىزمەتكە چىقىپ دەرس ئۆتۈۋاتقان چاغلىرىڭدىمۇ ئۇنى ئەسلىگەن، ئاشۇ چۆل ـ جەزىرىدە يالغۇزلۇقنىڭ ھەسرىتىنى سەزمىگەنمىدىڭ. ئەپسۇس، «ئىشەنگەن تاغدا كېيىك ياتمىدى». تەقدىر ـ قىسمەت ئىككىيلەننىڭ رىزقىنى بىر ـ بىرىگە چاتمىدى. ئۇ ساڭا، ياق، ھەربىر ئادەمنىڭ ھاياتىدا پەقەت بىرلا قېتىم نېسىپ بولىدىغان چىن سۆيگۈگە ۋىجدانسىزلىق قىلدى. بىغۇبار قەلبىڭنى ئۆتمەس پىچاق بىلەن پارە ـ پارە قىلىپ تىلدى. تۇنجى سۆيگۈڭنى تۇنجۇقتۇردى. ئارزۇ ـ ئارمانلىرىڭنى ئۇجۇقتۇردى. ياق، سېنىڭ تاللىشىڭ توغرا بولمىدى، قارىغۇ كۆڭلۈڭ «تاللاپ ـ تاللاپ تازىغا ئۇچرىدى»...

شۇ تاپ چاچلىرىڭ چۈۋۈلغان، يۇلۇنغان، كۆزلىرىڭ قىزىرىپ، چىرايىڭ تاتىرىپ بەئەينى بىر سەۋدايىغا ئايلانغانىدىڭ. مەكتەپ مەيدانى، ئاي تولغان ئاخشام، ئوغۇللار ياتقى تەرەپتىن كېلىۋاتقان «مېنىڭ ناخشام» ... ئىچ ـ باغرىڭغا قىسمەتتەك قاپقارا قوللىرىنى تىقىپ، بىر يەرلىرىڭنى رەھىمسىزلەرچە مۇجۇيتتى. كاللاڭغا خىلمۇخىل خىيالار كىرىۋېلىپ، ئوي ـ پىكىرلىرىڭنى قوچۇيتتى.

بۇ كېچە ۋىسالنى قىلغۇم يوق خىيال
يىغلىتىپ كۆكتىكى يېگانە ئايىنى.
كۆرۈپلا قايتقۇم بار بولسىلا ئامال
ئىككىمىز سۆيۈشكەن بۇرۇنقى جايىنى...

3

ھە، سەن دېمىسەڭمۇ دەريا ئانا ھەممىنى بىلەتتى. شۇڭا، سېنى قايتا ـ قايتا ئەسكەرتتى. ئۇنىڭدىن ئۆچ ئېلىش ئۇچۇنلا، بۇ يەردىكى پىتنە ـ ئىغۋالاردىن قۇتۇلۇش ئۇچۇنلا توي قىلىشقا

ئالدىرىماسلىققا، ئۆندەرەپ كەتمەسلىككە ئۇندەپ خېلى كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى. بىراق، تۇغما جاھىللىقىمۇ ۋە چىرايلىقلىقىمۇ ھەممىنى بېسىپ كەتتى. ھەتتا ئاتا ـ ئاناڭنىڭ، ئۇچ ئاكاڭنىڭ قاتتىق قارشى تۇرۇپ، چاچلىرىڭدىن تورۇسقا ئېسىپ قويۇپ ئۇرۇپ ـ قىينىشلىرىمۇ كار قىلمىدى. ئۇلار بىر قېتىم دەپ كۆزۈڭنىڭ ئىچىگە قاراپ چوڭ قىلغىنىغا قاتتىق پۇشايمان قىلدى.

سەن بۇ يەرگە كەلگەن كۈندىن باشلاپ ساڭا كۆز تاشلاپ، ئىزچىل كۆيۈنۈپ، كۆيۈپ كەلگەن، ئوقۇغۇچىلىرىڭدىن ھېلى ئالما ـ نەشپۈت، ھېلى گۆش ـ كاۋاپ كىرگۈزۈپ بەرگەن، ئىككى توي قىلىپ ئاجرىشىپ كەتكەن، سەندىن ساق ئون نەچچە ياش دېگۈدەك چوڭ كەلگەن بۇ ئەر ـــ قەيسەر بىلەن ئاخىر توي قىلدىڭ. سەن ئەركىڭنى يوقاتتىڭ، ئۇ كۈتكىنىگە ئېرىشتى. كىشىلەر سېنى: «چوقۇم ئۇنىڭغا تەگمىسە بولمايدىغان بىر ئىشنى قىلىپ قويغان گەپ، يا بولمىسا ئەر سارىڭى بولغان گەپ!» دەيىشتى.

ئۇ تويلۇقتى ناھايىتى كۆپ ئالدى. تويىنمۇ ناھايىتى كاتتا ئۆتكۈزدى. ئەمما، بارلىق خاپىلىق دەل مۇشۇ كاتتىلىقتىن باشلاندى. ئەسلىدە ئۇنىڭ ئۇنچە كۆپ پۇلىمۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە تۇزۇك ئۇرۇق ـ تۇغقىنىمۇ يوق بولۇپ، پەقەت مەكتەپ يېنىدىكى تاشلاندۇق باغ بىلەن كونا تېمىلا بار بىر ئەسكى ئۆيى بار ئىدى. سېنىڭ كۆزگە ئىلماسلىقىڭدىن، ماقۇل دېمەسلىكىڭدىن، توي قىلىشتىن تۇرۇپلا يېنىۋېلىشىڭدىن ئەنسىرەپ، بانكىدىن، تونۇش ـ بىلىشلىرىدىن نۇرغۇن قەرز ئالغانىدى. شۇنىڭ بىلەن تويدىن كېيىن ھەر ئايلىق ماڭاشىڭ ئۈدۈل قەرز تۆلەشكىلا كەتتى. چۈنكى، ئۇ ئىلگىرى ۋاقىتلىق ئامانلىق خادىمى بولۇپ ئىشلەيتتى. تويدىن كېيىن تۇزۇمسىزلىك قىلىۋېرىپ، ئۇ يەردىنمۇ ھەيدەلدى. بۇلارنى ئاز دەپ، بىر يىلدىن كېيىن تۇنجى بالاڭ ـــ توغراقتىگىن

تۇغۇلدى. ئىسمىنى ئۆزۈڭ قويدۇڭ، مۇشۇ پايانسىز توغراقلىقنىڭ شاھزادىسىدەك ئەركىن، باتۇر، دادىسىدەك لامزەللە ئەمەس، ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق قەيسەر چوڭ بولسۇن ھەم ئۇنى توغراقتەك ساغلام بولۇپ، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرسۇن، مۇشۇ توغراقلارنى قوغدىسۇن دەپ ئويلىدىڭ.

ئوغلۇڭ تۇغۇلۇپ تۇرمۇشۇڭ تېخىمۇ تەسلىشىپ كەتتى. چۈنكى، قەيسەر كۈنبويى بىكار لاغايلاپ يۈرەتتى. ھېچ ئىش قولىدىن كەلمەيتتى، ياق، ھېچ ئىش قولىدىن كەلمەيتتى ئەمەس، بەلكى ھېچ ئىشنى قىلغۇسى كەلمەيتتى. بولمىسا، ئۇنىڭ رەھمەتلىك دادىسىدىن ئۆگىنىۋالغان بىر ئوبدان ئاشپەزلىك ھۈنىرى بار ئىدى. تېخى باشلانغۇچنى پۈتكۈزگۈچە (چالا پۈتكۈزگەن بولسىمۇ) خەنزۇ مەكتەپتە ئوقۇغان بولغاچقا، خەنزۇچىنى ئازماي سۆزلەيتتى. سەن كېلىشتىن بۇرۇن بۇ مەكتەپتە ۋاقتىلىق خەنزۇ تىلى مۇئەللىمى بولۇپ ئىشلىگەنىدى تېخى.

ئەسلىدە ئۇ بۇ يەرلىك ئەمەس بولۇپ، دادىسى تۇغقىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇيەر ـ بۇيەردە قاڭقىپ يۈرۈپ مۇشۇ يەرگە كېلىپ قالغانىدى. كېيىن بۇ يەردىمۇ بىر توي قىلىپ (مۇشۇ ئۆيىنىڭ يالغۇز قىزى بىلەن)، ئۇنىڭ ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئاجرىشىپ كېتىپ، تاپقان ـ تەرگىنىنى ئۇنىڭغا بېرىپ، ئۆيىنى ئۆزى ئالغانىدى.

تويدىن كېيىن ئۇ ساڭا ئۆزۈڭ كۆتكەن تۇرمۇشنى بېرەلمىدى، ھەتتا ئەڭ ئاددىيسى سېنى سۆيۈش لەززىتىدىنمۇ ھېلىقى ۋاپاسىز ئەبلەخ ھۇزۇرلاندۇرغانچىلىك بولسىمۇ ھۇزۇرلاندۇرالمىدى. شۇ سەۋەبتىنمۇ، سەن بىر قېتىم:

ـــ ھاراق ئىچىپ باقسىڭىز بولمامدۇ سىزمۇ بىرەر قېتىم؟ ـــ دەپ سالدىڭ.

ئۇ ساڭا باشتىن ـ ئاخىر بىر قۇر سەپسالدى ۋە گەپ ـ سۆز قىلماي تالاغا يول ئالدى. كېيىن شۇ گەپنى دېگەن ئاغزىڭغا

نەچچىنى سالغۇدەك بولدۇڭ. چۈنكى، ئۇ پەقەت شۇ بىر ئېغىز گىپىڭنىلا كۆتۈپ تۇرغاندەك، ھەر كۈنى غەرق مەست كېلىدىغان بولۇۋالدى.

ئاخىر بولماي ئاتا ـ ئاناڭدىن، ئۇرۇق ـ تۇغقان، ئاكىلىرىڭدىن قەرز ئېلىپ ئۇنىڭغا بىر قول تىراكتورى ئېلىپ بەردىڭ. چۈنكى، بۇ يەردە ھېچكىم كۆكتاتچىلىق قىلمايتتى. نۇرغۇن كۆكتاتلار تېرىلمايتتى. سېنىڭچە بولغاندا، ئەگەر سىلەر بىرىنچى بولۇپ بۇ ئىشنى قىلىدىغان بولساڭلار، سوداڭلار چوقۇم ناھايىتى تېزلا ئېقىپ كېتەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ئوقەتكە ئانچە كۆپ دەسمايىمۇ كەتمەيتتى.

مانا ئەمدى تىراكتورنىڭ «تات ـ تات» قىلغان ئاۋازى ئاڭلانغان ھامان ئۆي ـ ئۆيلەردىن چىققان ئاياللار كۆكتات ئېلىشقا يۈگۈرۈشەتتى. چۈنكى، كۈندە زورلىشىڭ، يالۋۇرۇشۇڭ، قايتا ـ قايتا چۈشەندۈرۈشۈڭ، ئۆتۈنۈشۈڭ، تالاي ـ تالاي ياش تۆكۈشۈڭ، ھەتتا «ئاجرىشىمەن!» دەپ قوقاق سېلىشىڭ ئاخىر ئۇنىڭغا ئۆز كۈچىنى كۆرسەتتى.

ئالدىن مۆلچەرلەپ باققاندەكمەك، بۇ ئىشتىن ئۇزاق ئۆتمەيلا نەپ كىردى. ئۇنىڭ قوللىرى پۇل كۆردى. سېنىڭ ئۇچاڭغىمۇ يېڭى كىيىم چىقتى. ئىلگىرى ئۇ: «بۇ كىيىمنى كىيىپ بېقىڭ، سىزگە بەك يارىشىدۇ» دېگۈدەك بولسا سىلكىۋېتەتتىڭ، نېمىلا دېگەنبىلەن ئۇ كىيىملەرنى ئالساڭمۇ يەنە شۇ ئۆزۈڭنىڭ پۇلىغا ئالاتتىڭ، ھەرگىزمۇ ئۇ ئېلىپ بەرگەن بولمايتتى. ئۇنى خەقلەرنىڭ ئېرىگە سېلىشتۇرۇپ ئىچىڭ ئادايتتى. ئەمدى ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا بۇرۇنقى قەرزلەر پاك ـ پاكىز قايتۇرۇلۇپ، كۆز بىلەن قاراشقىمۇ رايىڭ بارمايدىغان ئۆيلەر يېڭىلاندى. بۇرۇن چاشقان كىرسە يامانلاپ چىققۇدۇك تۇرغان ئالۋاستى كەپسى سارايغا خاس سەرەمجانلاندى. قەيسەرمۇ پۇلنى كۆرۈپ ھەم جانلاندى، ھەم ھاياجانلاندى.

بىراق، تۇرمۇش دېگەن بۇ تۆمۈر مۇشت ئەمدىلەتىن ئەيۇەشكە

كېلىپ، يۈمشاق ئالمقانغا ئايلىنىپ بېشىڭنى سىپايىلىك بىلەن سىلاشقا باشلىغاندا، ئۇ يەنە يېڭىدىن - يېڭى قىلىقلارنى چىقاردى. پۈل ئۇنىڭ بىقىنلىرىغا ئۇسۇپ، زادىلا جىم تۇرغۇزمىدى. بۇرۇن بىر كونا قارتا تېپىۋالسا قارتا ئويناپ كۈننى كەچ قىلىدىغانلارنىڭ كەينىگە كىرىپ قىمارغا ئۆگىنىپ قالدى. سەن ئەنسىرىگەن ئىش ئاخىر يۈز بېرىپ، تاپقان - تەرگىنىنىڭ ھەممىسىنى ئۇتتۇرۇۋېتىپ، ئىچ پۈشۈقىدا ھاراق دېگەن نىجىسقا دۇم چۈشتى. ھېچنېمىدىن كارى يوق كۈنبويى مەستلا يۈرىدىغان بولدى. بىر ئوبدان ھاللىنىپ قالغان ئائىلە ئايىغى چىقماس ئۇرۇش - جېدەلگە تولدى.

تاماشاكىلارنى تولا كۆرۈپ، دەۋايىكىلارنى تولا سوراپ ھېرىپ كەتكەن مەكتەپ مەمۇرىيىتى قەيسەرنى مەكتەپنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاپ بېرىشكە كۆندۈردى ۋە مۇدىر كۆزلىرىگە مەنىلىك قاراپ، ھەرقانداق ھاجىتىكلار بولسا بىر ئېغىز ھايتلا دېسەڭ، شۇ ھامان ئۇيان - بۇيان قارىماي، تىرناق تاتلىماي يارەمدە بولىدىغانلىقىنى ئوچۇق - ئاشكارا بىلدۈردى.

سەن ئۇنىڭ مەستچىلىكتە مەكتەپكە تۈزۈك قارىيالماسلىقىدىن، بىر ئىش چىقىپ قالسا ئېغىرچىلىقىنى يەنىلا ساڭا ئارتىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ، ئۆي بىلەن مەكتەپنىڭ يانداش ئەۋزەللىكىدىن پايدىلىنىپ دەپتەر، قەلەم، سومكا، ئۆچۈرگۈچ، گازىر، كەمپوت، پۇرچاق... دېگەندەك نەرسىلەر بىلەن چاققانغىنا بىر دۇكان ئېچىۋالدىڭ. كىم دەپتىكىن «دۇكان دېگەن كان!» دەپ، بالىلار پارچە پۇللىرىغا، توخۇ تۇخۇملىرىغا، كەپتەر باچكىلىرىغا دېگۈدەك تېگىشىپ سوداڭنى تېزلا يۈرۈشتۇرۈۋەتتى. دۇكىنىڭ بارا - بارا بۇ يەردىكى ئۇنىۋېرسال ماگىزىنغا ئايلاندى. تۇرمۇشۇڭمۇ ماۋاشقىلا قاراپ تۇرغاندىكىدىن خېلىلا ھاللاندى. قەيسەرمۇ ھەم ئۆتكەن قېتىمدىكىدەك جانلاندى، كەچقۇرۇنلىرى سەن تاپشۇرۇق تەكشۈرۈۋاتقاندا، بىرمۇنچە پۇلنى ساناپ ئولتۇرۇپ توي بولغان چاغدىكىدىنمۇ بەك ھاياجانلاندى.

ئېھتىمال، كۈنلەر مۇشۇ تەرىقىدە ئۆتىۋەرگەن بولسا بەلكىم ئانچە ئۇزاققا بارماي بۇ يەردىكى خېلى كۆزگە كۆرۈنگەن پۇللۇق ئائىلە بولۇپ قالاتتىكلارمىكىن، بىر قېتىم باھالاش كېلىپ ھەممە ئىشنى ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىۋەتتى. قەيسەر يەنە ھاراقنى ئۆگىنىۋالدى ۋە ئۇچەكتىكى كىرپىدەك تۇگۈلۈۋالدى. ئۆيىنىڭمۇ، تالانىڭمۇ ھەممە ئىشى دېگۈدەك بىر ساڭا قاراشلىق بولۇپ قالدى. قىسمەتنىڭ قارا قوللىرى ياقاڭدىن تۇتۇپ، كېكىردىكىڭدىن ئالدى. بىر بەختلىك ئائىلە بەختسىزلىكنىڭ دېپىنى چالدى. قەيسەرگە تولا قاقشاپ ئاغزىڭ تالدى، رايىڭ ياندى.

ھە، ئەتىگەندە ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ، ھەلەپ كۆشەپ پۇشۇلداۋاتقان كالىدەك بىر گەپنى نەچچە چاينام، شۇلارنى دەپ بولغۇچە قوشقا قاتقاندەك تەرلەپ ـ تەپچىرەپ كەتكەن مەمەت مۇدىر گېپىنى تۇگەتكەندە ئۇزاقتا سوزۇلغان شالاڭ چاۋاكنى كۆرۈپ كۈلكەڭنى ئاران ـ ئاران بېسىپ ئولتۇردۇڭ.

ـــ يولداشلار، ھىم، ئەڭ ئىشەنچلىك خەۋەرلەرگە قارىغاندا، ھىم، بۇگۈن بىزنىڭ مەكتەپكە، ھىم، تەكشۈرۈش كېلىدىكەن. ھىم، ئۇزاق بولغان بۇ يەرگە تەكشۈرۈش كەلمىگەن، ھىم، شۇڭا ئۇلارنى جان چىقىپ كەتسىمۇ، بىر يېرىمىز كەم بولۇپ قالسىمۇ، ھىم، ئوبدان كۈتمىسەك بولمايدۇ. ھىم، چۈنكى ئۇلار مۇشۇ بىر قېتىم تەكشۈرۈپ كېلىپلا بىزنىڭ خىزمىتىمىزنى باھالايدۇ. ھىم، يەنە بىر قېتىم كەلگۈچە، ھىم، خىزمىتىمىز قانداق باھالانغان بولسا شۇنداق تۇرىدۇ. ھىم...

ئەمدى ئۇ يەنە قەيسەرگە ھە دەپ ھاراق زورلاۋاتاتتى:

ـــ ئىچىڭلا، قەيسىراخۇن، ھىم، ئادەم ئۆلتۈرمەيدۇ بۇ ! ھىم، بۇرۇن ئۆزۈڭلىمۇ تازا ئىچكەنغۇ، كونىلاردا، ھىم، «باشلىقنىڭ قولىنى يانداۋرما، بالىنى ئاتىدىن تاندۇرما» دېگەن گەپ بار، دەيدۇ. ھىم، قېنى، ئوغۇل بالا ئەركەكتەك ئولتۇرۇپ گۈپپىدە كۆتۈرۈۋېتىڭلا، ھىم، خانىمدىن قورقامسىلەيا؟ قورقساڭلا ۋاقتىدا ماڭا دەڭلا، مانا ماۋۇ باشلىقمۇ يېنىڭلىدا بار. ھىم،

سىلىنىڭ دوراڭلا بۇ، ھىم، ھە مانا، ئەمدى بولدى، يارايسىلە، جۇما، باركاللا !...

ئۇنىڭ بىرەر قېتىممۇ ياق دېمىگىنىگە بەك غەزىپىڭ كەلدى، نەپرىتىڭ ئۆرلەپ چىكىگە يەتتى. قۇيقا چاچلىرىڭمۇ ھەم ھەر دائىمقىدەك تىك تۇرۇپ كەتتى.

چۈنكى، ئۆيۈڭدە مەمەت مۇدىرنىڭ دېيىشىچە، باھالاش گۇرۇپپىسىنىڭ غوللۇق، مۇشۇ بىر تەكشۈرۈش بىلەنلا بىر مەكتەپنىڭ تەقدىرىنى بىر قوللۇق بىر تەرەپ قىلىۋېتەلەيدىغان، تۇتسا سېپى، چاقىرسا ئېتى بار باشلىقلىرىنى كۈتۈۋېلىش ۋە ئۇزىتىش ئولتۇرۇشى بولۇۋاتاتتى. ئۇلارنى سەن مەمەت مۇدىرغا ياق دېگىنىڭگە قارىماي، قەيسەر ئۆزى باشلاپ كىرگەندى، ئۇلارنىڭ سېنى دېمىسە قەيسەر تۆگە سويۇپ چاقىرسىمۇ بوسۇغاڭغا دەسسەپ قويمايدىغانلىقىنى كۆڭلۈڭ ئاللىقاچان تۇيۇپ قالغاچقا، ئۆيئىچىلىك كىيىملىرىڭنى كىيىپ ياندىكى ئۆيدە قورۇما قورۇش، ئۇنى ـ بۇنى تەييارلاش بىلەنلا بولدۇڭ. ۋاقىت خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغان بولسىمۇ، ئۇلار قىمىر قىلماي ئولتۇراتتى. شۇنداقتىمۇ، ئۇلارنىڭ ئىچىدىغانىنى ئىچىپ، يېيىدىغانىنى يەپ، ئويناپ ئويناپ، دەيدىغانىنى دەپ، ئاڭلايدىغانىنى ئاڭلاپ، داڭلايدىغانىنى داڭلاپ تېزرەك يولىغا راۋان بولۇشىنى ساقلاپ ۋە نېمىلا بولسۇن ئېرىمنىڭ ھۆرمىتى دەپ ئويلاپ، ھېلى ئۇنى، ھېلى بۇنى قىلىپ، بىردەممۇ يېنىڭنى يەرگە قويمىدىڭ. يەنە ئولتۇرساڭ ـ قوپساڭ قەيسەرنىڭ بۇگۈن بىر قېتىم بولسىمۇ خۇددىنى بىلمىگۈدەك ئىچىۋالماسلىقىنى ئويلىدىڭ. مەمۇرىيەتتىكىلەرنىڭ كىملەرگىدۇر قوپال ۋارقىراپ، پۇتى كۆيگەن توخۇدەك بىر ئىزىدا تۇرالماي تېپىرلاپ، ساغرىسىنى كۆكۈيۈن چاققان بايتالدەك ئۇيان ـ بۇيان چىچاڭلاپ يۈرۈشى بىلەن داستىخاندا قۇشقاچ كاۋىپىدىن تارتىپ ھازىرقى رېستورانلاردا بارلىكى بارلىق قورۇمىلارغا قەدەر دەستە ـ دەستە دۆۋىلىنىپ كەتتى، ئەمما ئۇلارنىڭ ئۆزى تويسىمۇ كۆزى

تويدىغاندەك قىلمايتتى.

بىرىكەمدە كەنت مۇدىرى بىرنەچچە يەرلىك سازەندىنى باشلاپ كىرىپ كەلدى ۋە:

— بايا تىن «قۇلاقتا ياقىدىغان ساز - پازلىرىڭ يوقمۇ؟...» دېۋىدىلە، مانا بار بولدى، ئەمدى «قۇچاقتا پاتقۇدەك قىز - پىزلار»نىڭ ئىشىنى ماڭا ئەمەس، ماڭا مەمەت «ھىم مۇدىر»غا دېسىلە ! — دېگىنىچە قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— ھەرقاچان مەمەت مۇدىرنىڭ قۇشقاچلىرىنىڭ پەيلىرى پاخپىيىپ قالدى، كۆرمىدىڭلارمۇ سىرىق تۈكلىرىنىڭ تەتۇر ئۆرۈلۈپ كەتكىنىنى ! پىنھاندا ئېچىلىپ بولىقىغا كىرگەن ياۋا گۈللەرنى باشلاپ كىرمەي...

— بايا تىندىن بېرى ئىچىشۋازلىق قىلىپ ئاشقازانىنى، چېكىشۋازلىق قىلىپ ئۆپكىنى بېسىپ ئولتۇردۇق. ئەمدى بەزمىۋازلىق قىلىپ قۇلاقنى، مەيدىۋازلىق قىلىپ قورساقنى...

قوپال كۈلگەن، سەت چاقچاقلاشقان ۋە بىر - بىرىنى قاتتىق - قاتتىق شاپىلاقلاشقان ئاۋازدىن ئاستا - ئاستا ئۇيقۇ لەشكەرلىرىگە تەسلىم بولۇپ كېتىۋاتقان كۆزلىرىڭ يىرتىلىپ ئېچىلىپ قارشىلىق جېڭىگە ئۆتتى. مۇدىرنىڭ زورلاشلىرىدىن، خۇددى ئۆتكۈزۈپ قويغان ئېلىشى بارەدەك چىڭ تۇرۇۋېلىشلىرىدىن ھېچقاچان دەپ باقمىغان: «جېنىم سىڭلىم، مۇشۇ بىر قېتىم بولسىمۇ يۈزۈمنى قىلىڭ !» دەپ قولۇڭدىن سۆرەپ دېگۈدەك ئىچكىرىكى ئۆيگە ئېلىپ كىرىشىدىن بىرنېمىنى تۇيغان بولساڭمۇ، بىرىپ قەيسەرگە يېقىنراق سۈرۈلۈپ ئولتۇردۇڭ. تۆردىكى گىلەمدە ھېلىقىلار، پەستە ئابايا كىرگەن سازەندە بالىلار ئولتۇراتتى. قەيسەر ئۆي ئېچىلىپ - يېپىلغۇدەك ۋاراڭ - چۇرۇڭدىمۇ شۇنچىلىك قاتتىق ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. چوشقىدەك خارقىراپ خورەك تارتىشلىرىغا قاراپ كۆڭلۈڭ بۇزۇلدى. مۇشۇ تۇرقىدا ئۇنى بىرسى كۆتۈرۈپ تالاغا تاشلىۋېتىپ كىرسىمۇ تۇيمايتتى.

ـــ بولدى، ئۇكام، ئۇخلاپ قالغان ئادەمنىڭ ئۇيقۇسىنى بۇزماي، ئويغاقلار بىلەن بولۇڭ. ئۇخلىغانلار ئۇخلاۋەرسۇن، ئويىنىغانلار ئويناۋەرسۇن ! ـــ دېدى مۇپەتتىش مۇدىرى ساڭا گويا يەدىنغاندەك تىكىلىپ قاراپ، ئاندىن مەمەت مۇدىرغا بۇيرۇق قىلدى، ـــ ئۇنى باشقا ئۆيگە ئاچقىپ ئۇخلىتىپ قويۇپ كىرىڭا !

مەمەت مۇدىر مۇپەتتىش مۇدىرنىڭ پەقەت شۇ گېپىنىلا كۈتۈپ تۇرغاندەك، ئېيىقتەك بەستىنى ئىرغىتىپ تۇرۇپ، ھېچنېمىنى تۇيماي ياتقان قەيسەرنى دەس كۆتۈرۈپ ياندىكى ئۆيگە ئاچقىۋېتىپ ھايالشمايلا يېنىپ كىردى. شۇ ئەسنادا كۆڭلۈڭ شۇنچىلىك قاتتىق بۇزۇلدىكى، يۇرىكىڭ قىزىلمۇچ قۇيغاندەك ئېچىشىپ كەتتى. ئۇگە ـ ئۇگىلىرىڭ چاراسلاپ، ئۇيەر ـ بۇيەرلىرىڭنى بىھېساب زەھەرلىك چۈمۈلە ھەر يان تارتقۇشلاپ ماڭغاندەك بولدى. يان ـ يېنىڭغا قارىدىڭ. يەنىلا شۇ زەينەپ، مەمەت مۇدىرنىڭ ۋاقتىلىق ئىشلەۋاتقان قىزى ـــ تۇنىساگۈل ۋە مۇشۇ مەھەللىلىك ئىككى ـ ئۈچ چوكان كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ، تەرلەپ كەتكەنلىكتىنمۇ، ئەيتاۋۇر ئۇيەر ـ بۇيەرلىرىنى ئېچىۋېتىپ، قورقۇنچلۇق تەبەسسۇم قىلىپ، سېنى مەنسىتمەسلىك نەزىرى بىلەن ئولتۇراتتى.

ھېلىقى باداڭ قورساق يەنە ئېغىز ئاچتى. ئالدى بىلەن مەكتەپنىڭ خىزمەتلىرىنى، مەمەت مۇدىرنى بىرمۇنچە ماختاپ شالىنى چاچتى. ئاندىن ساڭىمۇ رەھمەت ـ تەشەككۇر بىلدۇرۇپ ۋە بۇگۈنكى زىياپەتنىڭ تېخىمۇ كۆڭۈللۈك بولۇشىنى ئۈمىد قىلىپ سۆزىنى توختاتتى. ئاندىن مەمەت مۇدىرنىڭ قوللىرىنى سىلاپ تۇرۇپ، يۇمۇق كۆزلىرىنى قىسىپ تۇرۇپ دېدى:

ـــ «ئالىم بولساڭ ئالەم سېنىڭكى، مۇدىر بولساڭ خانىم سېنىڭكى» دەپتىكەن دانالار، قېنى ماۋۇ خانىمچاقلىرىڭغا ئېيت، سازچىلارمۇ بىكار يەپ ئولتۇرىۋەرمىسۇن، يېگەن ـ ئىچكەننى سىڭدۇرۇشنىڭ پەيتى كەلدى ئەمدى...

ئۆيدىكىلەرنىڭ كۆپى پاراقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى. قەيسەرنىڭ

قىلىقىغا يۈرىكىڭ ئېچىشتى. ھېچ بولمىسا ساھىبخانا ئۆزى ساق، ئويغاق بولغان بولسا، ئۇلار بۇ يەردە ساقا خۇددى خام يەيدىغاندەك بۇنچە ھاياسىز قاراپ ئولتۇرمىغان بولاتتى.

خەيرىيەت، ئۇلار نەغمە ـ ناۋانى باشلىۋەتتى:

دىلبەرىم، ئاي يۈزۈڭگە مەن بەندەڭ مۇبتەلا بولاي،
ئەۋرۈلۈبانكى باشىدىن جانۇ تەنىم پىدا بولاي.
دىلبەرىما، پىراقىدا سىزدى كۆزۈم قاراقىدا،
كۈل بولۇپ ئىشتىياقىدا بىر يولى مەن ئەدا بولاي.
كەچمەيىن ئول جانانەدىن، جانۇ جەھاندىن كېچەي،
دىلبەرى مېھرىبانىدىن قايداغ ئېتىپ جۇدا بولاي...

ـــ توختات، ھوي پاڭقاي، توختات بۇنداق ئۆڭگىلەك نېمەڭنى ! قانداق دېگەن ئۆڭگىلەك نېمە بۇ؟ ئادەم ئاڭلىسا چۈشەنگۈدەك، جىم تۇرالماي ئوتتۇرىغا سەكرەپ چۈشكۈدەك، بىر ـ بىرىگە ئېسىلىپ يەملىشىپ كەتكۈدەك ناخشىلارنى ئوقۇماي، نەدىكى بىرنېمىلەرنى توۋلايدىغان ئۆڭگىلەك ئاداشلاركەنە، ماۋۇ...

سازچى بالىلار قاينىاۋاتقان قازانغا بىردىنلا سوغۇق سۇ قۇيغاندەك دەسلىپىدە جىممىدە تۇرۇپ قېلىپ، ئاندىن بىر ـ بىرىگە ئەيمىنىپ قاراشتى. بەزىلىرى ئۈسسىغان بولسا كېرەك، لەۋلىرىنى يالاشتى. ئاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ كۆزلىرى مەنىلىك ئۇچراشتى ۋە باشلىقنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئۆزى بىلگەن ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىنى ناخشا قىلىپ ئېيتىشقا باشلىدى. شۇندىلا ھېلىقىلارنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرۈپ، تۈلكە كۆزلىرى كۈلۈپ، پۈت ـ قوللىرى ئىلگىرى ـ كېيىن ھەركەتكە كېلىپ، بىردىن ـ ئىككىدىن ئورنىدىن تۇرۇپ، قوللىرىنى پۇلاڭ ـ سالاڭ قىلىشىپ، باشلىرىنى ھەر يان تاشلىدى.

يار ئۆيىدە ياتقاندۇ،
يېنى يەرگە پاتقاندۇ.

ۋاپادار مېنىڭ ياربم،
قانچە دەردنى تارتقاندۇ.

ئۇزۇك سالساڭ ساپتىن سال،
ساختىلىرى ئۇپرايدۇ.
ئىشقى يوق نادان باللا
خورەك تارتىپ ئۇخلايدۇ.

ناخشا خۇددى ساڭىلا، قەيسەرگىلا قارىتىلغاندەك، قەستەن مازاق قىلىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. مۇڭلانغان كۆزلىرىدىن ئىختىيارسىز مەرۋايىتەك سۇزۇك ياشلار قۇيۇلدى. ئەمما، ئۇلار پۈتۈن ئىشتىياقى، مەيلى ۋە مۇھەببىتى بىلەن ھەربىر ناخشىنى شۇنچىلىك بېرىلىپ، مۇڭ ئىچىگە كىرىپ تۇرۇپ ئېيتىۋاتاتتىكى، ئۆزى ئېيتىۋاتقان بۇ ناخشىغا ئەسىر بولۇپ كەتكەن تۇرقىغا قاراپ، كۆزلىرىڭ گۇمانىڭنى كەسكىن رەت قىلدى. ئۇنىڭغىچە ئالدىڭغا ئۆردەكتەك ئىرغاڭلاپ كەلگەن باداڭ قورساق سېنى ئۇسسۇلغا تەكلىپ قىلدى.

دېگەنبىلەن مۇزىكا ساڭا تەسىر قىلدى. سەندەك ئۆزىنى مۇزىكا بىلەن بىر جان - بىر تەن ھېسابلايدىغان ئاياللارغا تەسىر قىلمىسمۇ بولمايتتى. نەزىرىڭدە قىز - ئاياللار تۇغۇلۇشىدىنلا مۇزىكا ئۈچۈن، مۇھەببەت ئۈچۈن تۇغۇلاتتى. تۇرمۇشىدا مۇزىكىسىز قالسا قەلبىدىكى بوشلۇق قاغجىرايتتى، تولمايتتى. ئۇلار مۇزىكا بولغاچقىلا بىردەم يىغلىسا، بىردەمدە كۈلەتتى. ھەرقانداق دىشۋارچىلىقنى ئۆزى يالغۇز كۆتۈرەتتى. ئۆزى يالغۇز قالغان دەملەردىمۇ غەمگۈسىپ ناخشا ئېيتىپ يۇرەتتى.

ناخشا يۇرىكىڭنى ئېزىۋەتتى. خىياللىرىڭنى يىراق - يىراقلارغا ئېلىپ كەتتى. باداڭ قورساق باشلىقىڭ كۆزۈڭنىڭ ئىچىگە قاراپ، بەللىرىڭنى ھاياسىزلارچە سىلاپ: «سىز بۇ يەرگە، بۇ ئەرگە بەك زايە كېتىپسىز، ئايگۈل، ماقۇللا دېسەڭىز، مەن

بىر تېلېفون بىلەنلا سىزنى شەھەرگە يۆتكەيمەن، بىز بىللە كېتىمىز...» دېگەندەك تېتىقسىز گەپلىرىمۇ قۇلىقىڭغا كىرمىدى.

بۇرۇن ناخشا ـ ئۇسسۇل دېسە، نەغمە ـ ناۋا دېسە جېنىڭنى بېرەتتىڭ، پۇتۇڭنى قويۇپ، بېشىڭدا يۇگۈرۈيتتىڭ. قەيسەر بىلەن توي قىلىپمۇ بىرنەچچە قېتىم ئويۇنغا، ئولتۇرۇشقا، قاتار چايغا بېرىشنىڭ گېپىنى قىلىپ ئۆلگۈدەك تاياق يېگەنىدىڭ. مانا ئەمدى بۇلاردىن خۇددى توخۇ پوقىدىن سەسكەنگەندەك سەسكىنىپ كەتتىڭ. ئايالىنى بىرسى قۇچاقلاپ يۇرسە بەخىرامان ئۇخلاپ ياتىدىغان لامزەللە ئەرگە تەگكىنىڭدىن ئۆزۈڭنى قاتتىق خورلانغاندەك ھېس قىلدىڭ...

كېيىن بۇنداق باھالاشلار، قاشقىسى باشقا، قاينىشى باشقا ئولتۇرۇشلار ھەر ئايدا، ھەتتا ھەر ھەپتىدە دېگۈدەك چىقىپ تۇرىدىغان بولدى. بۇرۇن ھېچكىم كۆزدىن كەچۈرگىلى كەلمەيدىغان، ئېزىپ ـ تېزىپ چۈشىدىمۇ كۆرۈپ قالمايدىغان بۇ نەس باسقۇر جايغا ھېلىقى باشلىق جىنى چاپلىشىپ قالغاندەك پات ـ پاتلا كېلىدىغان بولدى، بەزىدە تېخى ئۆزى يالغۇزلا كېلەتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۇ سۇنئىي كۈلۈپ: «بۇ يەرنىڭ مۇھىتى ساپ، ھاۋاسى ياخشى، ئادەملىرى ئاق كۆڭۈل، ئەڭ مۇھىمى خالىي...» دېگەننى باھانە قىلىپ، قەيسەر چاقىرمىسىمۇ، ئۆيگە ئۆزى ئۇسۇپ كىرىپ، ئۇنى غەرق مەست قىلىۋېتىپ، ساڭا ئىسسىق ئۆتكۈزىدىغان، تورغىيىڭىز بولاي، قۇرغۇيىڭىز بولاي، بۇلبۇلىڭىز بولاي... دەپ كۈچۈكلىنىدىغان بولدى.

مانا، بۇگۈنمۇ ئۇ ئۆزى يالغۇز كەلگەنىدى ۋە ھازىر تازا مودا بولۇۋاتقان، كۆرگەن قىز ـ ئايالارنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت چىقىرىۋېتىدىغان بىرمۇنچە نەرسىلەرنى ئېلىپ كەلگەنىدى. سەن قەيسەرنى شۇنچە توسقىنىڭغا قارىماي، ئۇ يەنە سالاغا بوش كەلدى. خۇددى «يۇتازا ھورى بىلەن، ھاراق زورى بىلەن»

دېگەندەك ئىش بولدى. ئۇ ئاۋۇال قەيسەرنى «ئىككىمىز ئاكا ـ ئۇكىمدەك بولۇپ قالدۇق، كۆڭلۈم سىزنى تارتىپلا تۇرىدۇ. ھەقىقەتەن ئالەمدە مىڭ كىشى، كۆڭۈلدە بىر كىشى دېگەن شۇ ـ دە ! سىز ئۇلپەتچىلىككە يارايسىز، شۇڭا شۇنچە يىراقتىن سىزنى ئىزدەپ كېلىمەن، ناھىيەگە بارسىڭىز، سىزنى ئۆزۈم بىر قوللۇق مېھمان قىلىمەن. بۇگۈن بىز قۇلاق مىدىرلىغۇچە ئىچىمىز... » دەپ يۇرۇپ، مەست قىلىپ ياتقۇزۇپ قويدى. ئاندىن تالاي قېتىم تەكرارلاپ، ساڭىمۇ تولا ئاڭلاپ يادا بولۇپ كەتكەن پەس كۆڭلىنى ئىزھار قىلىشقا چۈشتى:

ـــ جېنىم ئايگۈل، نېمىشقىمۇ مېنى چۈشەنمەيدىغانسىز، نېمىشقىمۇ ماڭا ئىشەنمەيدىغانسىز دەيمەن؟ مەن نەدىنمۇ نەس بېسىپ بۇ يەرگە كېلىپ سىزنى كۆرۈپ قالدىم، شۇنىڭدىن بېرى...

ـــ بولدى، تىلىڭىزنى چاينىماڭ. ئىززىتىڭىزنى بىلىپ غەت قىسىپ كېتىپ قېلىڭ. ئادەمنى ئۇنداق ئانىي تاپماڭ، ئىگىسى بار ئالەم بۇ، ھېچ بولمىسا خۇدادىن قورقۇڭ.

ـــ ھى ـ ھى!... شۇنداق، «بەزىدە خۇدا بىلەن رۇسۇل، بەزىدە دۇتار بىلەن ئۇسسۇل»، شۇنداق ياشايمىز، بولمىسا بۇ ھاياتنىڭ نېمە قىزىقى، ھازىر مېنىڭ ھالىمغا قاراپ خۇدامۇ ئىچ ئاغرىتىدۇ، ئەمما سىز باغرى تاشلىق قىلىۋاتىسىز. مۇرادىمغا بىر يەتكۈزگەن بولسىڭىز، خۇدامۇ خۇش بولۇپ قالار ئىدى...

ئۇ تۇزكور، پوق يېگەن نىجىس كەتمىدى، بەلكى «مۇشۇككە ئويۇن، چاشقانغا قىيىن» بولدى. ئۇنىڭ شۇنچە راۋان چىقىۋاتقان گەپلىرىدىن مەست بولغانلىقى چىقمايتتى. تاراق ـ تۇرۇقتىن توغراقتېگىن ئويغىنىپ كەتتى ۋە قىرقىراپ يىغلاشقا باشلىدى. قەيسەر يېتىغا ئۆرۈلۈپ بېشىنى، كۆز ـ قۇلاقلىرىنى چاپىنى بىلەن يۆگەپ، چوشقىدەك خارتىلداپ خورەك تارتىشقا باشلىدى. ئوغلۇڭغا قارايمەن دەپ ئۇنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ قالدىڭ. ئۇ ئاستىغا بېسىۋالدى. چىشلىدىڭ، تاتىلىدىڭ، تېپىچەكلىدىڭ،

ئەمما كۆچۈك يەتمىدى. ئاخىر بولماي يېلىنىشقا ئۆتتۈك:

— بۇ... بۇ يەر... بو... بولمايدۇ. ئوغلۇمنىڭ ئالدىدا بولمايدۇ. سىرتقا چىقىپ... ئاندىن...

ئۇ كۈنبويى قوشقا قېتىپ ھېرىپ كەتكەن قېرى ئۆكۈزدەك ئېغىر - ئېغىر پۇشۇلداپ، ئۇستۈڭدىن ئىنجىقلاپ تۇرۇپ ناھايىتى ئۇزاقتا چۈشتى. قارىغاندا، ئۇنىڭمۇ مىدىرلىغۇدەك ھالى قالمىغاندەك قىلاتتى.

قوش قاناتلىق ئىشىكتىن پۈت - قوللىرىڭ تىترەپ، كېشەككە تىرەجەپ ئاران چىقتىڭ. ئۇ سېنى قېچىپ كېتىدۇ دەپ ئەنسىرەپ قولۇڭدىن تۇتۇپ، ساڭا ئېسىلىپ دېگۈدەك چىقتى ۋە چىقىپلا ماشىنىڭ يېنىغا تارتىپ چوشقا پۇرايدىغان پوكىنىغا باستى. ئاچچىق، ئەنسىز چىرقىراپ تاشلىدىڭ. كېچە جىمجىتلىقى ئاۋازىڭنى يۇتۇپ كەتتى. ئىككى يانغا تاشلانغان قوللىرىڭنى سىيپاشتۇرۇپ يۇرۇپ، ئوڭ قولۇڭغا ئوغلۇڭ ئۆيناپ ئۇنتۇلۇپ قالغان ئۆتمەس كەكە چىقىپ قالدى. ھالقىلىق پەيتتە نەدىن كەلگەن كۈچكىن، ئۇ ئەبلەخنىڭ بېشىغا كېلىشتۇرۇپ بىرنى سالدىڭ. ئۇ بىرلا ئىنجىقلاپ شۇڭ بولۇپ قالدى. سەن ئورنۇڭدىن تەستە تۇرۇپ، قولۇڭدىكى كەكىنىمۇ تاشلۇۋەتمەي ئۇدۇل دەريا بويىغا قاراپ قاچتىڭ. ئارقاڭدىن بىرسى قوغلاپ كېلىۋاتقاندەك توختىماي چاپتىڭ. تارىمدىكى ئاي يوللىرىڭنى يورۇتتى. سەلكىن شامال ياشلىرىڭنى قۇرۇتتى. دەريا ئاز قالغاندا بىردىنلا ئۆپكىلەپ يىغلاپ كەتتىڭ. ئۇ ئەبلەخ تامبالىرىڭنى يىرتىپ تاشلىغانىدى.

4

— ئويغاندىڭمۇ، قىزىم؟ — ئانا دەريا ئاناڭدەك مېھرىبانلىق بىلەن شۇنداق دېدى، — تاڭ ئاتاي دەپ قالدى. ئۆيۈڭگە تېز قايت، توغراقتېگىنىڭ قورسىقى ئاچتى. ئۇ يالغۇز سېنىڭلا ئە-

مەس، مېنىڭمۇ ئوغلۇم. ئۇ چوڭ بولسا مېنىڭ توغراقلىرىمنىڭ سادىق قوغدىغۇچىسى بولىدۇ. ئۇنىڭغا سەن بولمىسام بولمايدۇ.

— لېكىن...

— قوي، ئۇنداق لېكىن - پېكىنلىرىڭنى! ئۇنداقلارنىڭ جاجىسىنى ئاللا ئاللىقاچان بېرىپ بولدى. دېمىسىمۇ، ھېچقانداق ئىنسان ئۆزىنىڭ قىلمىش - ئەتمىشلىرىنىڭ جازاسىدىن ۋە جاۋابكارلىقىدىن ھېچقاچان قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ. بۇ دۇنيادا ھەرقانداق ئادەم ھەربىر دەقىقىنىڭ سوئال - سورىقىغا ھامان ئۆچرايدۇ. ھايات دېگەن ساڭا بېرىلگەن ئامانەت، مۇھلەت توشقاندا ۋاقىت ئىگىسى ئۇنى قايتۇرۇۋالىدۇ. سەن بۇ ئامانەتكە خىيانەت قىلساڭ بولمايدۇ. شۇڭا، بولغان ئىشلارنى ساڭا چۈشەندۈرىمەن، تاللىغان يولۇڭنىڭ توغرىلىقىغا مېنى ئىشەندۈرىمەن دەپمۇ يۈرمە، مەن ھەممىنى بىلىمەن. بىر سېنىڭ ئەمەس، مۇشۇ تارىم بويىدا تىرىكچىلىك قىلىۋاتقان بارلىق كىشىلەرنىڭ، ھەتتا ئۇلارنىڭ ئۇرۇق - ئەۋلادلىرىنىڭ ھەممە ئىشى - كەچمىشى ساڭا بەش قولدەك ئايان. توغراقلىرىم تارىخنىڭ تىرىك شاھىتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قىزىم، سەنغۇ كېتەرسەن، بۇ رەزىللىكلەردىن بىر يولى قۇتۇلارسەن، ئەمما توغراقتېگىنچۇ؟ سېنى بىردەم كۆرمىسە چىدالماي قالىدىغان ئوقۇغۇچىلىرىڭچۇ؟ ئۇلار قانداق قىلىدۇ؟...

— خۇدايىم رىزقىنى بېرىدۇ.

— خۇدايىم ھەممىزنىڭ رىزقىنى بەرگەن. سېنىڭمۇ شۇنداق، بىراق سەن نېمىشقا بۇ يولنى تاللايسەن؟ خۇدايىم بەرگەن جاننى خۇدايىم ئالىدۇ. ئەمما، سەن ئاۋۇال ئۆز بۇرچۇڭنى ئادا قىل. ئۆلۈمگە جىسمانىي جەھەتتىنلا ئەمەس، بەلكى ئەڭ مۇھىمى روھىي جەھەتتىنمۇ پاكىز، تازا بولۇپ تەييارلىق قىل. ئاندىن جېنىڭنى ھەق، ئادالەت ئۈچۈن پىدا قىل. شۇندىلا...

— بىراق، ئانا!

— تولا كاجلىق قىلما. سۆزۈمنى ئاڭلا. بۇ دۇنيادا سەندەك،

هەتتا سەندىنمۇ بەك بەختسىزلەر تولا. ئۆزۈڭ بىلىسەن، مەن مانا شۇلارنىڭ كۆز يېشىمەن، شۇڭا قۇرۇپ قېلىش خەۋپى قاش بىلەن كىرپىكنىڭ ئارىلىقىدا تۇرسىمۇ شۇنچە خاتىرجەم، مەغرۇر ۋە مەزمۇت ياشاپ تۇرۇپتىمەن. قىزىم، قېنى كەل، ئۆزۈڭنى پاكلا، كۆزۈڭنى سۈرت، سۆزۈمنى ئاڭلا. بولمىسا تېشىپ كېتىمەن. ئەگەر ھەممە ئادەم سەندەك يىغلاۋېرىدىغان بولسا، بۇ ئالەم مالەم بولۇپ، ياقۇت پىيالەم پەيمانىمنى سىغدۇرالمايدۇ. دۇنيا توپان ئاستىدا قالىدۇ. قېنى، قەدەملىرىڭنى ئال. كۆڭلەك ـ تامباللىرىڭنى سال. ئاندىن تۇغما بولۇپ قوينۇمغا كىر، سېنىمۇ ئانىسىدىن ئەمدىلا تۇغۇلغان بوۋاقتەك تازا ھالغا كەلتۇرەي. ئەي قىزىم، ئۇسساپ كەتتىڭ، كەل، زەمزەملىرىمدىن قانغۇچە ئىچۈرەي. ئاندىن ئوغلۇڭنىڭ يېنىغا قايتىپ كەت، ئۇ ساڭا موھتاج، مەن ئۇنىڭغا موھتاج، ياش يۈقى كۆزلىرىدە سەممىي تەبەسسۇم قىلىپ تۇرغان بۇ ھايات يەنىلا گۈزەل، كەل، قېنى قىپيالىڭاچ !...

ـــ ئاھ، ئانا ! قۇچاقلىرىڭنى ئاچ، مەن... مەن... نائىلاج...

مۇزدەك سوغۇق دەريا سۈيىدە ئۇزاقتىن ئۇزاق يۇيۇنىدۇڭ. ئولتۇرۇپ كېتىشكە ئازلا قالغان ئايمۇ ھەم ساڭا ھەمراھ بولۇپ يېنىڭدىلا ئولتۇردى ۋە ئۇزاق يۇيۇندى. ئۇنىڭغا قاراپ ئۆز چىرايىڭنى كۆردۈڭ. شۇنچە چىرايلىق، تولغان بىر ئايال ساڭا بىرنېمىلەرنى پىچىرلىغاندەك بولدى، ئۇ ئايبانۇ ئىدى:

ـــ ئايالار ئايدەكلا گۈزەل، ئەمما ئۇلار ئاي ئەمەس. ئاينىڭمۇ يۈزىدە دېغى بولغاندەك، ھەرقانداق بەختلىك ئايالنىڭمۇ يۈرىكىدە دەردى بولىدۇ. چۈنكى، ئۇلار مەڭگۈ قانائەت قىلمايدۇ، ھەتتا ئۆيلىرىنى، ئەرلىرىنى باشقىلار بىلەن سېلىشتۇرىدۇ. ئەي ئايال، «ئاينىڭمۇ ئون بەشى قاراڭغۇ، ئون بەشى يورۇق» بولغاندەك، بۇ شۇنداق جاھان: گاھىدا ياش تۆكسەن، گاھىدا قاقاھلاپ كۈلسەن. گاھىدا ئۈمىد كۈتسەن، گاھىدا ئۈمىد ئۈزسەن. ئايالالاردا ئاينىڭ نازاكىتىمۇ، جاراھىتىمۇ بار. ئۇلارنىڭ

ۋۇجۇدىغا مۇھەببەتمۇ، نەپرەتمۇ، سەۋر ـ تاقەتمۇ، كەلكۈن كەبى جاسارەتمۇ، بەخت ـ سائادەتمۇ، ئازاب ـ ئوقۇبەتمۇ... ھەممە ـ ھەممىسى مۇجەسسەملەنگەن. سەنمۇ ھەم شۇنداق ئايال، سەندە چەكسىز قۇدرەت بار. ئۇنى ئىشقا سال. تۇن ھەرقانچە ئۇزاق، ھەرقانچە قاراڭغۇ بولسىمۇ ھامان ئاي چىقىدۇ، تاڭ ئاتىدۇ. ئۆيۈڭگە قايتىپ، ئۆز ئەركىڭنى ئۆز قولۇڭغا ئال...

سۇدىن چىققاندا تاڭ ئاتاي دەپ قالغانىدى. بەزى يېرى ساپ قۇملۇق، بەزى يېرى شورلۇق، يەنە بەزى يېرى بوز توپا ئارىلاشقان يۇلغۇنلۇق يولدا قۇش پېيىدەك يەڭگىل كېتىۋاتقان قەدەملىرىڭنى تېخىمۇ تېزلەتتىڭ. توغراقتېگىن «ئانا ! ئانا !» دەپ توۋلاۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ، ئانىلىق قەلبىڭ لەرزىگە كەلدى. يول بويى قىزلارچە شوخلۇق بىلەن مېڭىپ، كۆزۈڭگە چىرايلىق كۆرۈنگەن قىزغۇچ، ھال رەڭدە ئېچىلىپ كەتكەن يانتاق گۈللىرىنى چىمدىپ ئۇزگەچ يۇرۇپ كەتتىڭ. بىر يازدا ئۇچ قېتىم چېچەكلەيدىغان يۇلغۇن گۈللىرىنى قېنىپ ـ قېنىپ ھىدلاپ، ئەتراپىڭغا تۇيماي قاراپ، ئازراق، ھەتتا ئوت ـ چۆپلەرنىڭ ئۇچىنى بوشقىنا لىڭشىتىپ ئۆتكۈدەك شامال چىقسىلا ھاۋانىڭ قىزىقىدا تاسقاپ قويغان ئۇندەك يۇمشاپ كەتكەن قۇم ئارىلاش توپا ـ چاڭ پۇرقىراپ كۆتۈرۈلىدىغان، بوغىناقنىڭ دەستىدىن كۆزنىمۇ ئاچقىلى بولمايدىغان بۇ چۆل ـ جەزىرىگە بىردىنلا چىن مېھرىڭ چۈشۈپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدىڭ. ئۇچ يىل ئوقۇش جەريانىدا شەھەردىكى پاسسقچىلىقنىڭ بۇ يەردىكىگە قارىغاندا نەچچە ھەسسە ئېغىرلىقىنى تونۇپ يەتكەچكىمۇ، مۇشۇ يەرگە خىزمەتكە بۆلۈنگەندە ناھايىتى خۇشال بولغانىدىڭ.

دېمىسىمۇ، چىنلىققا، پاكلىققا، ھەقىقىي ھاياتقا، مېھىر ـ مۇھەببەتكە كىم تويغان؟ قىز ـ ئاياللار تېخىمۇ شۇنداق ئەمەسمۇ ! ئۇلارنىڭ قەلبىدە ھاياتقا بولغان مۇھەببەت ئۇرغۇپلا تۇرىدىكەن، ھەرقانداق چۆل ـ جەزىرىمۇ باغۇبوستانغا ئايلىنىدۇ.

ئۇلار ئەرلەرگە قارىغاندا سەۋرچان ھەم مېھرىبان. ئەرلەر ئايالىلارغا قارىغاندا تەلەپچان. شۇنداق بىر كۈنلەر كېلىدۇ: قەيسەرمۇ تىرىشچان، ئىشچان بولۇپ كېتىدۇ. چۈنكى، بۇ يەر دېگەن تارىم — چېكى يوق توغراقزارلىق. توغراق دېگەن شۇنچىلىك چىداملىق، ئۇ مىڭ يىل ئۆسىدۇ، مىڭ يىل قېيسىيىدۇ، مىڭ يىل ياتىدۇ، يەر ئاستىدىمۇ مىڭ يىل كۆمۈلۈپ تاش كۆمۈر بولۇپ قاتىدۇ. بۇ يەرنىڭ ئادەملىرىمۇ توغراقتا ئوخشايدۇ. ئۇلارمۇ ھەم توغراقتەك چىداملىق، كۆتۈرۈشلۈك كېلىدۇ. توغراق دېگەن چۆل ئىسسىقىغىمۇ، دەھشەتلىك قارا بورانغىمۇ، چاڭقاپ قوۋزاقلىرى چاك ـ چاك يېرىلىپ كەتسىمۇ بەرداشلىق بېرىدۇ. قەد كۆتۈرۈپ ياشىرىپ تۇرىدۇ. بولۇپمۇ قاتتىق قوۋزاق، قېلىن، تەڭگىسىمان يوپۇرماق بىلەن بۇ يەرگە ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقانلىرى ئاقسۆڭەككە ئوخشايدۇ. قوۋزىقى يۇمشاقراق، يوپۇرمىقى غاز تاپانراق كەلگەنلىرى بولسا نەپ بەرگۈچىلەر. ئۇلارنى مال ـ چارۋىلار يەيدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، يوپۇرمىقى تەڭگىسىمان، ئۇششاق، چىرايلىق كەلگەنلىرىدىن ئاشقازان كېسىلى، بوغما كېسەل، يەل تۇرۇپ قېلىشلارغا شىپا بولىدىغان، يەرلىك كىشىلەر «توغرىغا» دەيدىغان بىر خىل سۇيۇقلۇق چىقىدۇ. شۇڭا، بۇ يەردىكىلەر ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرىدۇ...

شۇ خىياللار بىلەن ئۆيگە يېقىنلاپ قالغىنىڭنىمۇ تۇيماي قالغىنىڭغا ئۆزۈڭچە ئۇيۇلۇپ، يۈزىڭ ئوت ئېلىپ كەتتى. ئەگەر ئوغلۇڭنىڭ يىغا ئاۋازىنى ئاڭلىمىغان بولساڭ، يەنە قانچىلىك خىيال سۈرەر ئىدىڭكىن، ئۇنى ھېچكىم بىلمەيتتى.

ئۆيگە ئوقتەك ئېتىلىپ كىردىڭ. كۆزلىرىڭگە ھېچنېمە كۆرۈنمىدى. ئوغلۇڭغا ئۆزۈڭنى ئاتتىڭ. ئۇدۇل كەلگەن يېرىگە قانماي سۆيۈپ، سىلاپ ـ سىيپاپ، پۈراپ بىردەمدىلا بەزلىدىڭ. ئۇ يىغىدىن كۆكسىڭ كەتكەنىدى. قەيسەر ياتقان يېرىدە كۆرۈنمەيتتى. ھەممە ئۆيگە كىرىپ ئىزدىدىڭ، يەنىلا يوق. ھويلىغا چىقاي دەپ تۇرۇشۇڭغا قولاقلىرىڭغا ساقچى

ماشىنىسىنىڭ ئەنسىز سىگنالى ئاڭلاندى ۋە بارا ـ بارا يېقىنلاپ كېلىپ، ئىشىكنىڭ ئالدىدا توختىتىغاندەك قىلدى. يۇرىكىڭ بىرنەمىنى تۇيغاندەك قىلىپ، پۇت ـ قولۇڭدا جان قالمىغان بولسىمۇ، تالاغا چىقىپ ھەيرانلىقتىن كۆزلىرىڭ پىيالىدەك يوغىناپ كەتتى. باياتىن دىققەت قىلمىغان ئوخشايسەن، ھېلىقى مەخلۇقنىڭ ماشىنىسى ئاخشامقى جايىدا قىمىر قىلماي تۇراتتى.

ماشىنىدىن ئۇچ ساقچى ۋە قەيسەر چۈشتى. ئۇنىڭ قولىغا سوغۇق پارقىراق كويزا سېلىقلىق ئىدى. ئۇ ساڭا ئاستا ـ ئاستا يېقىنلاپ كەلدى.

ئىش ئايدىڭلاشتى: پەقەت شۇ چاغدىلا ھەممىنى بىردىنلا چۈشىنىپ يەتكەندەك بولدۇڭ. ئاخشام سەن ھېلىقى ئادەم تەلەتى يوق توڭگۇزنى كەكە بىلەن بېشىغا ئۇرغاندا، ئۇ ئۆلۈپ قالغانىدى. بۇنى بۇرۇنراق ئويغانغان ۋە ھەممىدىن بۇرۇن بايقىغان قەيسەر ئورنۇڭدا ئۆزىنى ساقچىغا مەلۇم قىلىپ، سېنى قۇتقۇزغانىدى.

ـــ قەيسەر!

ئاۋازىڭ ئاسمانغا يەتتى. ئاغزىڭغا ئۇنىڭدىن باشقا گەپ كەلمىدى. ئۆزۈڭنى ئۇنىڭ باغرىغا ئاتتىڭ ـ دە، ئۆزۈڭنى پەقەت تۇتۇۋالالماي كىچىك بالىدەك ھېقىقداپ يىغلاپ كەتتىڭ.

شۇ تاپتا ئۇنىڭدىن ھېلىقى سېنى تۇنجى قېتىم مەجبۇرىي سۆيۈۋالغان ۋاپاسىزدەك گۇپۇلدەپ ھاراق پۇرايتتى. تېخىچە يېشىلمىگەندەك ياكى يىلتىزى يوق دەرەختەك سالمىقىنى ساڭا تاشلاپ، دەلدەڭشىپ، ئاران ـ ئاران يەر دەسسەپ تۇراتتى.

ساقچىلار ئۇنى ۋە ئۇنى تا ھازىرغىچە خاتا چۈشىنىپ كەلگەن بىر ئايالنىڭ يۇرىكىنى ۋە يەنە ھېلىقى ئەبلەخنىڭ ئۆلۈكىنى ئېلىپ كەتتى. ئارقىسىدىن يېتىپ كەلگەن ماشىنىلارمۇ بىر ـ بىرلەپ كەتتى. چوققاڭدىن كىرگەن بىر قورقۇنچ پۇتلىرىڭنىڭ ئۇچىغا بېرىپ يەتتى. ئەمما، بىر كېچىدە شۇنچىۋالا ئىشلارنىڭ

بولۇپ كېتىشىگە ھېچ ئەقلىڭ يەتمەيتتى.

شۇ ئەسنادا قەيسەرنىڭ سېنى تۇنجى قېتىم تارىم دەرياسىنىڭ قىرغىقىدا كۆرۈپ قالغانلىقى ۋە تارىمدىكى ئايغا ئوخشاتقانلىقى، ئىسمىڭنىڭ راستلا ئايگۈل ئىكەنلىكىنى بىلگەندە بولسا ھاڭ - تاڭ قالغانلىقى، كېيىن سەن بىلەن تويى قىلغانلىقى، ناھايىتى كۆپ تويلۇق ئالغانلىقى ۋە شۇ سەۋەبلىك سېنى بەكمۇ خۇش قىلغانلىقى، كېيىن سېنىڭ تۇغمەس تاپا - تەنلىرىڭ بىلەن مۇشۇ كۈنگە چۈشۈپ قالغانلىقى (پەقەت شۇ دەقىقىلەردىلا بىرىنچى قېتىم شۇنداق ئويلاپ قالغانلىقىڭغا ئۆكۈنۈپ قالدىڭ)، ئۇنىڭمۇ بۇ ئائىلە ئۈچۈن كۆپ كۈچ چىقارغانلىقى... خۇددى كىنو ئېكرانىدەك كۆز ئالدىڭدىن بىر - بىرلەپ تىزىلىپ ئۆتتى.

كەچتە ئوغلۇڭنى ئېلىپ ئىختىيارسىزلا دەريا بويىغا يول ئالدىڭ. ئاخشامقى ئىزلىرىڭ تېخى ئۆچۈپ كەتمىگەنىدى. ئويۇڭچە سەن ئانا دەريانىڭ ھېلىلا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى بىر - بىرلەپ ئېيتىپ بەرمەكچى ۋە بۇنىڭدىن كېيىن قانداق قىلىشىڭ كېرەكلىكى ھەققىدە بىر قارارغا كەلمەكچىدىڭ. ئىچىڭدىكىنى ئاڭلاپ باقساڭ، يەنە ئۇنىڭدىن باشقا خىياللىرىڭمۇ بارەك قىلاتتى.

شۇنداق خىياللار بىلەن ئازراق مېڭىشىڭغا توغرا قېتىڭدا ئۆي تەرەپنى خەقىش قىلىپ، سېنى ئالدىڭغا ماڭغىلى قويمىدى. دەريا تەرەپتىنمۇ يا باشقا يەردىنمۇ قولاقلىرىڭغا، ياق، ئۇدۇلمۇئۇدۇل يۈرىكىڭگە غايىب بىر ئاۋاز ئاڭلانغاندەك بولدى:

— قىزىم، ئۆيگە قايت، ھايات گۈزەل ھەم قىممەتلىك. يەنىلا ئىشىكىڭنىڭ ئىلغۇچىغا چىڭ بول!

ئۆيگە تېز - تېز قەدەملەر بىلەن يېنىپ كەلدىڭ. گويا تولۇن ئايمۇ سەن بىلەن تەڭلا كىرىپ كەلگەندەك ئۆيۈڭ، كۆڭلۈڭ سۈتتەك ئاپپاق يورۇقلۇققا لىق تولدى.

خلۇەتتىكى چوغلۇق

(ھېكايىلەر)

تۈرگۈچىلەر: ئازاد سۇلتان، ئەنۋەر ھوشۇر
مەسئۇل مۇھەررىرى: زىلەيخا ئەزىز
مەسئۇل كوررېكتورى: سەنەۋەر ئىبراھىم
تەكلىپلىك كوررېكتورى: ۋەلى زەيدۇن
مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
تېلېفون: 0991-2827472
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830001
باسقۇچى: ئۈرۈمچى فاڭجېڭ كۆپ ۋاستىلىك ياسىمچىلىق چەكلىك شىركىتى
ساتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى: 1230×880 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 12.625
نەشرى: 2014 ـ يىلى 10 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
باسمىسى: 2016 ـ يىلى 12 ـ ئاي 2 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 4000 — 3001
كىتاب نومۇرى: ISBN 978-7-228-16385-4
باھاسى: 32.00 يۈەن